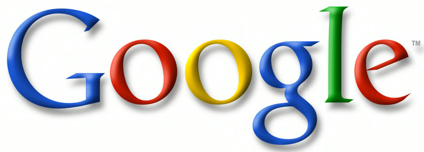

HERMAN WILLEM DAENDELS,

VÓÓR ZIJNE BENOEMING TOT

GOUVERNEUR-GENERAAL VAN OOST-INDIË.

(1762—1807.)

MET BIJLAGEN,

DOOR

DR. I. MENDELS,

LEERAAR AAN DE RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE WINTERSWIJK.

'S-GRAVENHAGE.
MARTINUS NIJHOFF.
1890.

TYP. ZUID-HOLL. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ.

VOORREDE.

Daendels is een der meest bekende figuren uit onzen revolutie-tijd. Maar is hij ook een der meest gekende? Voorzeker, iedere schoolknaap weet dat Daendels in 1787 bij de komst der Pruisen naar Frankrijk uitweek, dat hij in 1794 met de sansculotten over de bevrozen rivieren ons vaderland binnentrok, in 1798 een paar maal het bestuur omverwierp, het volgend jaar tegen de Engelschen en Russen streed, en bovenal dat, „de ijzeren maarschalk" ontwerper en voltooier was van den grooten straatweg op Java.

Wat zijn Indischen werkkring betreft, deze is meer dan eens — en nog onlangs — het onderwerp van geschiedkundige studie geweest. Maar zijn vóór-Indische loopbaan ligt nog grootendeels in het duister. Zooveel weet men intusschen, dat men gerechtigd is tot de verklaring: „de levensloop van Daendels was een *drama*" [1].

Ik heb getracht eenige bedrijven van dit drama te boek te stellen. Of mijne poging gelukt is? Ziedaar eene vraag, die ik liefst anderen ter beantwoording laat. Dit is intusschen zeker, dat mijne monographie in sommige onderdeelen vollediger ware geweest, indien men thans, tegen het einde der 19e eeuw, besluiten kon den patriottentijd en de Bataafsche Republiek voorgoed tot het gebied der historie te rekenen. „Het is nog

[1] Max Havelaar. Blz. 271 van de Elzevier-uitgave.

te kort geleden", — deze overweging doet velen aarzelen familiestukken te publiceeren, die den eerbiedwaardigen leeftijd van ongeveer honderd jaar bereikt hebben. Voornamelijk is dit het geval, wanneer de groot- of overgrootvader van den tegenwoordigen bezitter, na te voren geweldig gekeesd te hebben, gelegenheid heeft gevonden boete te doen voor de zonden zijner jeugd, door zich in 1813 mede neertevlijen in de verkwikkende schaduw van den toen opnieuw bloeienden Oranje.

Is echter dergelijke overweging thans niet verouderd? Wij weten dat Oranje de band is, die alle partijen samensnoert tot een eenig Nederlandsch volk; — ons laten de twisten tusschen prinsgezinden en patriotten even koel als die tusschen federalisten en unitarissen. Wij verlangen slechts onpartijdig de drijfveeren optesporen, die de gemoederen onzer voorouders in zulk eene heftige beweging brachten.

Evenwel, ik zou in mijnen plicht vernalatigen, indien ik niet waardeerend gewaagde van de bereidwilligheid, waarmede men mij van zoovele zijden tegemoet trad. Allereerst gevoel ik mij gedrongen mijnen dank te betuigen aan den heer C. J. Daendels te Apeldoorn, voor de ombekrompen wijze, waarop hij mij toestond gebruik te maken van de door zijnen Grootvader nagelaten papieren; — en aan de Dames Daendels voor den welwillenden bijstand, mij bij dat onderzoek verleend.

De leemten in dit familie-archief — er is helaas veel verloren gegaan — trachtte ik aantevullen met hetgeen Nederlandsche en Fransche archieven voor mijn doel dienstigs bevatten. Het Arnhemsch archief en het Rijksarchief te 's-Gravenhage, vooral het laatste, leverden mij een ruimen oogst; wat ik voor een goed deel toeschrijf aan de hulpvaardigheid van den Rijksarchivaris Jhr. Th. Van Riemsdijk, en den heer Hingman, commies-chartermeester.

Veel belangrijks brachten ook de Parijsche archieven aan het licht, waar de tusschenkomst van den Nederlandschen gezant, Jhr. A. De Stuers, en den consul-generaal, den heer Van Lier,

mij den toegang verschafte, en waar ik de meest heusche bejegening ondervond.

In het Ministerie van Oorlog doorzocht ik de „correspondances" van het Noorderleger, van Augustus 1792—Juli 1794. Beperkte tijd verhinderde mij verder te gaan met het doorlezen en excerpeeren van den overrijken voorraad.

Ook de Archives Nationales bevatten, in de afdeeling „Hollande", menig voor onze geschiedenis belangrijk document. Ik bepaalde er mij tot de kennisneming van de bij het Comité de Salut Public en het Directoire ingekomen stukken. Mijn vriend, de Heer H. Stein, ambtenaar aan genoemde archieven, stond mij steeds trouw ter zijde.

Het meest leverde wel het archief aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken op. De Heeren Girard de Rialle, chef, en L. Farges, onder-chef van het historisch bureau aan dit Ministerie, verschaften mij inzage van de missiven der gezanten en van andere stukken. De brieven, door de Fransche gezanten bij de Bataafsche Republiek aan Talleyrand geschreven, zijn uiterst merkwaardig. Soms kostte het mij veel moeite de verzoeking te weerstaan, de grenzen van mijn onderzoek te overschrijden [1].

Bovendien verplichtten mij de heeren W. J. Knoop en Mr. J. J. Gleichman te 's-Gravenhage, Mr. J. A. Sillem te Amsterdam en C. J. Daendels te Arnhem, door het leenen van zeldzame pamfletten of het geven van inlichtingen. Ik verzoek deze heeren de betuiging mijner erkentelijkheid te aanvaarden.

Enkele bescheiden kwamen te laat in mijn bezit, om er voor mijne dissertatie gebruik van te maken. Men vindt ze evenwel hierachter onder de bijlagen opgenomen. Het zijn de volgende stukken:

1°. Bijlage I C. *Eene overeenkomst tusschen den Rijngraaf van*

[1] In het voor onze geschiedenis zoo gewichtig archief te Rijssel vond ik eenige gegevens omtrent het vreemdenlegioen. Te Brussel, in het Kon. Archief, is niets aanwezig wat onze patriotten aanbelangt.

Salm en Daendels, van 25 *Juli* 1787. Voor deze periode, van het einde der Elburg-Hattemsche troebelen tot aan de uitwijking, zijn de bronnen zeer schaarsch. Tegen mijne verwachting is te Zwolle, volgens mededeeling van den heer Rijksarchivaris aldaar, niets aanwezig, dat eenig licht zou kunnen verspreiden over de handelingen van Daendels in dat tijdsverloop.

2°. Bijlage III. *Verschillende verklaringen van patriotten te Bergen St. Winox, over hunne onderlinge twisten.* Het blijkt weder, dat de uitgewekenen zich weinig moeite gaven hunnen landaard van de gunstigste zijde te doen kennen.

3°. Bijlage XI A—B. *Brieven van L. Carnot*, waarvan de tweede eigenhandig. Ze toonen de gezindheid der Bataafsche regeering, om in 't voorjaar van 1797 actief tegen Engeland optetreden.

4°. Bijlage XI C, *Dupont aan Daendels*, 13 *Juni* 1797, en XXXVII B, *Daendels aan Dupont*, 28 *Mei* 1799. De vriendschap tusschen beide mannen kan al van vroegeren datum zijn. Pierre Dupont, comte de l'Étang [1], diende reeds vóór 1787 in een Fransch regiment hier te lande. Ook maakte hij, gelijk Daendels, de veldtochten van 1792—93 in België mede. Gunsteling van Carnot, werd hij door diens toedoen in 1797 chef van het topografisch cabinet aan het Ministerie van Oorlog. Na 18 Brumaire stond hij bij Bonaparte in groot aanzien. Zijn moedig gedrag in Italië verschafte hem den titel van „général audacieux". Dupont streed vervolgens met eere in Duitschland; maar in Juli 1808 stemde hij mede toe in de vermaarde capitulatie van Baylen, en werd daarom op last van Napoleon voor onbepaalden tijd in hechtenis gehouden. Toen Lodewijk XVIII den troon besteeg, werd Dupont tot Minister van Oorlog benoemd.

De brief, dien Daendels hem in Mei 1794 schreef, getuigt

---

[1] Nouvelle Biographie Générale. Parijs 1856, *in voce*.

van het wantrouwen, dat men hier te lande omtrent de bedoelingen van het Directoire had opgevat, — vooral naar aanleiding der onthullingen, die voorkwamen in het pas verschenen „Réponse de L. N. M. Carnot, citoyen Français, l'un des fondateurs de la République et membre constitutionnel du Directoire exécutif, au rapport fait sur la conspiration du 18 Fructidor au conseil des cinq cents par J. Ch. Bailleul, au nom d'une commission spéciale. 3 Floréal, an VI [1].

«Jamais il ne fut question au Directoire exécutif, zoo luidt het daar, de savoir comment on arracherait la Hollande aux déchirements dont les stadhoudériens et les anarchistes la menaçaient également; jamais on n'y a parlé de mesures à prendre pour y (constituer un gouvernement et) assurer la liberté. Je défie qu'on trouve un mot de cela dans les régistres (sauf quelques lettres que j'ai écrites sur la police intérieure aux généraux qui commandaient dans le pays). Nos directeurs républicains s'occupaient de choses (bien) plus importantes; il s'agissait de savoir comment on parviendrait à dépouiller la Hollande et par quel leurre on l'engagerait à nous seconder elle-même dans ce généreux projet.

Le système [2] du Directoire n'est pas équivoque pour quiconque a observé sa marche avec quelque attention. C'est de fonder la puissance nationale moins sur la grandeur réelle de la République, que sur l'affaiblissement et la destruction de ses voisins; de les combattre les uns par les autres; de les traiter comme amis aussi longtemps qu'on a besoin de les paralyser ou d'en extraire des secours; et lorsque le temps et venu de les écraser, des génies si féconds ont bientôt inventé des prétextes pour réaliser, à leur égard, la fable du loup et de l'agneau.»

Al begreep men hier te lande, dat verbittering op zijne oud-collega's de pen van Carnot bestuurd had, men was niettemin ten volle overtuigd, dat er veel waars in zijne woorden lag, en met zorg zag men de toekomst tegemoet.

---

[1] Volgens aanhaling in de Mémoires van Lombard de Langres. Parijs 1823, II, 51 vlg. Er bestaat ook eene Londensche uitgave van Carnots Réponse, van 1799, waaraan het tusschen () geplaatste ontleend is.

[2] Blz. 108 der Londensche editie.

Moge deze arbeid — dien ik voltooi onder het drukkend smartgevoel over het plotseling verscheiden van mijnen Vader — eene bruikbare bijdrage zijn tot de kennis van een ongelukkig, doch ook daarom belangwekkend tijdvak onzer geschiedenis.

I. M.

WINTERSWIJK, Maart 1890.

INHOUD.

BIJLAGEN.[1]

[1] K. B. = Koninklijke bibliotheek te 's-Gravenhage; R. A. = Het Rijksarchief; A. A. = Rijksarchief te Arnhem: F. A. = Familie-archief van den Heer C. J. Daendels te Apeldoorn; U. L. = Universiteits-bibl. te Leiden; A. N. = Archives Nationales te Parijs; A. É. (Affaires Étrangères) = Ministerie van Buitenl. Zaken te Parijs.

EERSTE HOOFDSTUK.

Jongelingsjaren. Patriotsche woelingen te Hattem.

Herman Willem Daendels behoorde tot een oud Geldersch geslacht, waarvan vele leden magistraatsambten in de provincie hadden bekleed. In het midden der 17e eeuw leefde zekere Egbert Daendels, zoon van Antony Daendels of Daniels [1], die gehuwd was met Geertruida Margaretha Van Zuijlen van Natewisch, den titel droeg van burgemeester van Hattem, en bij survivance, in 1644 door Frederik Hendrik verleend, zijnen vader in 1652 opvolgde als „schout des ampts van Heerde" [2]. Deze Egbert had drie kinderen, Luyer, Antony en Engeltje, welke laatste in 1648 trouwde met een Hattemschen burgemeester, Melchior Greve. De mannelijke tak van Luyers nakomelingen stierf reeds in de 17e eeuw uit. In vrouwelijke linie stammen van hem af de Op ten Noorts, de Eekhouts, de Jordensen en de Ten Brinks, allen Zutfensche en Deventersche regentenfamiliën.

Als eigenlijken stamvader der Daendelsen kunnen we dus beschouwen Egberts zoon Antony, „schout des ampts Voorst", wiens zoon Egbert in 1711 in het huwelijk trad met Hermanna Wilhelmina van Hattum. Uit dezen echt sproten twee zoons, Antony Lodewijk en Burchard Johan. Antony Lodewijk, geboren in 1715, bracht het tot eersten kapitein der grenadiers in het 2e bataljon Oranje-Gelderland. Zijn huwelijk met Arnoldina Hermanna Sloet van 't Warmelo bleef kinderloos. Hij stierf 5 Mei 1788, tien dagen nadat het Hof van Gelderland zijnen democratischen neef voor eeuwig uit de provincie had verbannen.

---

[1] Volgens een geslachtsboom, in het bezit van den Heer L. J. Daendels te Arnhem.

[2] De Navorscher, XVI, 29.

Deze neef, onze Herman Willem, was de zoon van bovengenoemden Mr. Burchard Johan Daendels, schepen en secretaris van Hattem, die, geboren in 1718, op 29-jarigen leeftijd huwde met Josina Christina, dochter van den Zutfenschen advocaat Mr. Andreas Tulleken. Van de dertien kinderen waarmede deze echt gezegend werd, stierven de meeste zeer jeugdig. Herman Willem, het achtste kind, zag 21 October 1762 het levenslicht. Aangaande zijne prilste jaren is mij niets bekend. Waarschijnlijk ontving hij in zijne geboortestad het voorbereidend onderwijs, dat hem in staat moest stellen met vrucht de lessen te volgen aan de Geldersche hoogeschool. Den 19n September 1781 werd zijn naam door den rector Everardus Scheidius in het *album studiosorum* van het Harderwijksch Athenaeum ingeschreven. Daendels zou in de reehten studeeren; niet zoozeer met het doel zich na volbrachte studie in de rechtspraktijk te begeven, als wel om de noodige kundigheden te verwerven, die in een aanstaand regent vereischt werden. Burchard Johan was reeds de zeventig genaderd; zijn zoon Herman Willem zou, naar hij zich voorstelde, hem opvolgen, zoowel als schepen van Hattem als in het beheer zijner bloeiende steenbakkerij. In beide opzichten faalde de vaderlijke berekening. Als schepen noch als steenbakker zou onze held zich onderscheiden.

De toestand, waarin de Geldersche universiteit in dit tijdvak verkeerde, was niet rooskleurig. Beroemde hoogleeraren, die de weetgierige jongelingschap tot zich wisten te trekken, bezat zij niet. Geheel haar bestaan was, volgens haren geestdriftvollen geschiedschrijver [1], één lange strijd geweest tegen het noodlot, in casu geldgebrek. De hoogleeraren, die eenigen naam gemaakt hadden, legden zonder de minste aarzeling hunne wonderlijk schraal bezoldigde ambten neder, zoodra zij de roepstem van eene andere universiteit vernamen.

Daarbij kwam, — en de rector Scheidius noemde dit de hoofdoorzaak van het verval — dat het Harderwijksch Athenaeum in een kwaden reuk stond, wegens de ruwe zeden der studenten. Vechtpartijen met burgers en soldaten wisselden af met nachtelijke strooptochten, waarbij de hoender- en

[1] H. Bouman, Geschiedenis van de voormalige Geldersche hoogeschool en hare hoogleeraren. Utrecht, 1847, passim.

konijnenhokken der omwonende boeren het moesten ontgelden. De academische rechtbank had dan ook werk genoeg met dergelijke losbandigheid te beteugelen [1]. Aan deze uitspattingen nam Daendels geen deel; althans in de processtukken komt zijn naam niet voor. Er bestaat integendeel reden om te gelooven, dat hij trouw de college's bezocht van den eenigen professor in de rechtsgeleerdheid, P. A. Roscam; want reeds den 10ⁿ April 1783 werd hij, na verdediging van een proefschrift, „de Compensatione", tot doctor in de beide rechten bevorderd [2]. De lessen van genoemden hoogleeraar, — die, later naar de Utrechtsche universiteit beroepen, om zijne patriotsche gevoelens in 1787 door de Oranjepartij uit zijn ambt werd outzet — zullen veel bijgedragen hebben, om ook in Daendels dien geest van ontevredenheid met het bestaande te wekken, waarmede destijds het beste deel der natie vervuld was.

De hoogescholen wakkerden de zucht naar verandering aan. Daar legde men zich bij voorkeur toe op het natuurrecht; daar verdiepte men zich in de stelsels der speculatieve Fransche wijsgeeren. Men vergenoegde zich niet langer met de kennis der toestanden; men oefende critiek, naar het voorbeeld der mannen van de groote encyclopaedie. Men keerde terug tot den oorsprong van maatschappij en regeeringsvorm, en bouwde zich een ideaalstaat. De werkelijkheid echter stond in schrille tegenstelling tot de afgetrokken theorieën, in de gehoorzalen der academiën luide verkondigd en gretig opgevangen. De werkelijkheid gaf te aanschouwen „een regeeringsvorm, theoretisch zoo gebrekkig mogelijk, een onstelselmatig wangedrocht zonder leidende gedachte, onsamenhagend, met slecht afgebakende staatsmachten, over welks grondbeginselen geleerden en staatslieden het gedurig oneens waren; een staatsvorm noch republikeinsch, noch monarchaal, noch aristocratisch, noch democratisch, die evenmin op het goddelijk gezag van

[1] Actus Sen. Acad. Gelro-Zutph. Vol. VIII. Rijksarchief te Arnhem.

[2] Nos . . . . ipsum primo per universum jus accurate rigideque examinavimus; L. 3 D. d. offic. Praetor. et L. 2 C. d. Rescind. Vendit. repetentem et enarrantem; ad questiones et dubia, ad objectiones et proposita argumenta, doctissime ac solidissime respondentem; dissertationem juridicam inauguralem *de Compensatione* praesenti animo ac singulari promptitudine propugnantem ac defendentem, audivimus, etc. Promotiebul. Familie-archief.

boven als op de volkssouvereiniteit van onder steunde" [1]. Deze organische gebreken hadden de Republiek gedurende geheel haar bestaan, van hare geboorte af, aangekleefd. Onder Frederik Hendrik als onder Willem III waren zij de kanker geweest, die aan het staatslichaam knaagde. Dat men ze thans dubbel gevoelde lag, behalve aan de veranderde denkwijze, aan den ellendigen toestand waarin de Zeven Gewesten zich bevonden. Verdwenen was de glans en de luister van voorheen. Wel lang geleden was de tijd, „waarin de weegschaal der volkeren van Europa door hare vorsten niet ter hand werd genomen, of de Hollandsche maagd, aan hunne zijde op het rechtsgestoelte gezeten, wierp er mede haar oorlogszwaard of haren olijftak in". Zij had nu zelfs allen schijn van macht verloren. Europa bekommerde zich niet om haar, wier vijandschap niet geducht, wier vriendschap niet begeerd werd.

Geen twijfel, zoo meende men, of de verwarde staatsinstellingen waren de schuld van ons verval. Daarom moesten die instellingen hervormd worden en wel zoodanig, dat het volk voortaan meer onmiddelijken invloed op den gang van zaken zou kunnen oefenen.

Op den Stadhouder vooral waren de democraten fel gebeten. In hem zagen zij den vertegenwoordiger van het versteend behoud; den man, die, doortrokken van de absolute regeerbegrippen hem door Von Wolfenbüttel ingeprent, met hand en tand zijne stelling verdedigde. De patriciërs, in 't bijzonder die in Holland, steunden in den aanvang deze beweging tegen den Stadhouder. Hun eigenbelang spoorde hen aan gemeene zaak te maken met mannen, wier beginselen zij inwendig verfoeiden. Maar hun haat tegen het stadhouderlijk gezag was nog sterker.

Vond de volkspartij in sommige gewesten steun bij de regenten, in Gelderland was dit niet het geval. Daar stond de regeering geheel aan de zijde van den Stadhouder, bij wien de magistraatsbestelling berustte. De vacaturen in de Staten en in de bestuurscolleges der steden werden door hem vervuld. In 1675 had Willem III aan Utrecht en Gelderland een regeeringsreglement opgedrongen, waarbij den Stadhouder dit recht was toegekend. Wel mochten de regenten zich verheugen, toen in 1702 de dood hen van Willem III en tegelijk van het knel-

[1] W. H. De Beaufort. Oranje en de democratie. De Gids, 1875. IV. 221.

lende regeeringsreglement verloste; wel mochten ze nog vrijer ademen, toen in 1711 de golven van het Hollandsch Diep zich boven den ongelukkigen Johan Willem Friso sloten; — hun rijk was van betrekkelijk korten duur. De gebeurtenissen van 1747 brachten Willem IV aan het hoofd van het bewind; en in 1750 kwam de regeering van Gelderland feitelijk in handen van den Prins. *Feitelijk;* want in naam bleven de Staten altijd souverein, wiens bevelen de Stadhouder, o. a. als kapitein-generaal, stipt had optevolgen. Een voorbeeld van de wanverhouding tusschen de verschillende staatsmachten in de Republiek.

Gelijk bij de benoeming der Staten, zoo ging het ook bij die van den magistraat in de steden. Alleen gunstelingen van den Stadhouder kwamen bij eene keuze in aanmerking. Velen beschouwden hunne betrekking louter als eereambt en woonden niet in de stad, waarvan het bestuur hun was toevertrouwd. Zoo hielden drie der acht schepenen, waaruit de magistraat te Hattem bestond, voortdurend elders hun verblijf. De hoofdschout, graaf Bentinck, kwam slechts een enkel maal uit Arnhem over, wanneer dringende gevallen hem riepen.

Zulke toestanden moesten den jeugdigen Daendels wel tegen de borst stuiten. Ze druischten lijnrecht in tegen de begrippen van volkssouvereiniteit, door de philosofen gepredikt en door de Noord-Amerikanen in practijk gebracht. We zien hem dan ook aanstonds na zijne terugkomst van de academie, in zijne geboorteplaats propaganda maken voor de toepassing van deze beginselen.

Geen geschikter middel daartoe dan de oprichting van een exercitiegenootschap. Weldra oefenden zich een aantal burgers onder zijne leiding in practische wapenoefening en . . . . in patriotsche theorieën. Binnen kort was bijna het geheele stadje aangetast door den lust voor militaire bezigheden, tot groote bevreemding van den officier der schutterij, die maar niet begrijpen kon waartoe dit alles diende. Vijftien jaren had hij aan 't hoofd der Hattemsche schutterij gestaan, en telkens wanneer er eene promotie moest geschieden was hij met twaalf man opgetrokken, om de gewone eereschoten te doen. Hij hield niet van nieuwigheden, en daarom weigerde hij langer zijn ambt waartenemen [1].

[1] Verhooren door het Hof van Gelderland binnen Hattem gehouden, van 12 October 1786 af. Rijksarchief te Arnhem. Deze bundel processtukken en

De burgers wendden zich nu tot den magistraat met het ve rzoek de oude schutterij, die in twee compagnieën of vaandels verdeeld was geweest, weder opterichten. Hun doel was de sinds lang gestaakte oefeningen in eere te herstellen, „ten einde in staat te zijn den magistraat met goed en bloed te helpen beschermen, derzelver geboden te eerbiedigen en alle heillooze pogingen, die tegen H.Ed. Achtb., mitsgaders tegen der stads eere, rechten en privilegiën te eeniger tijd mochten worden ondernomen, met kracht tegen te gaan". Daarom verlangden zij, dat de vroedschap aan hun ontwerpreglement kracht van wet zou verleenen. Hiertoe toonde de magistraat zich niet bereid. Waarschijnlijk achtte hij zijn „goed en bloed" behoorlijk verzekerd, en duchtte hij van niemand meer „heillooze pogingen" dan van hen, die zich ongeroepen als verdedigers opwierpen.

Ook de regenten, die buiten de stad woonden, brachten ongunstig advies uit. Zij zagen niet in „wat nut of dienst daarin thans resideeren zou"; bovendien zou de reorganisatie van de schutterij veel geld kosten. Intusschen wist de minderheid in den magistraat, waaronder B. J. Daendels, te bewerken, dat aan de schutterij een gedeelte van het kerkgebouw tot vergaderlokaal werd afgestaan. Maar de hoofdzaak bleef nog onbeslist; het reglement werd voorshands niet bekrachtigd, omdat men het niet eens kon worden over den eed. De magistraat wilde nl., dat de officieren zouden zweren de manschappen, behalve bij brand, niet te zullen bijeenroepen dan op last van de burgemeesters. Natuurlijk strookte deze eisch niet met de wenschen der leden van het exercitie-genootschap.

Maar wat nood! Ook zonder eed of reglement kon men marcheeren en zich in den wapenhandel oefenen. Voortaan zag men elken Zondagmorgen, na den kerkdienst, de schutters onder het roeren van de trom naar het exercitieveld trekken, tot groote ergernis der Hattemsche vromen. De magistraat verzocht dit blijk van ongodsdienstigheid natelaten, en den Zondag niet meer op zulke aanstootelijke wijze te ontheiligen. De schutters antwoordden, dat zij zeer verwonderd waren over het verbieden van de Zondagsche oefeningen, waartoe de magistraat waar-

---

het «Historisch verhaal wegens het gebeurde met de steden Hattem en Elburg», Kampen 1787, waren mijne voornaamste bronnen voor dit hoofdstuk.

schijnlijk geleid was door de zucht „om eenigen weinigen lieden genoegen te geven, die of uit doodelijke onkunde, of om daardoor aan de wereld te toonen dat zij godsdienstig zijn", zich er tegen verzetten. Zij, burgers, zagen er volstrekt niets ongodsdienstigs is; integendeel zij achtten die oefeningen „zeer nuttig voor de zeden en profijtelijk voor de beurs". Immers, de jongelieden werden erdoor afgehouden van herbergbezoek en andere losbandigheid, waartoe de Zondag gewoonlijk besteed werd. Oefening op een werkdag zou te veel arbeidstijd kosten. Op feestdagen kon ze „zonder de minste ontstichting van waarlijk godsdienstige menschen" plaats hebben, daar men „de wapenoefening tot bescherming van land, volk, goederen, vrijheid en leven, als een werk van noodzakelijkheid behoorde aantemerken". Tevens herhaalden zij hun verzoek, het exercitiereglement goedtekeuren.

Dit sociaal-theologisch betoog was evenwel zonder gewenscht gevolg; het verbod bleef gehandhaafd. Niettemin gingen de oefeningen geregeld door. Tegen het einde van 1784 wendden de burgers zich nogmaals tot den magistraat; thans met het voornemen hunnen zin desnoods met geweld doortedrijven. Men verlangde nu, dat, „uit hoofde van den waarschijnlijken oorlog met den Keizer", alle weerbare manschappen zouden worden opgeroepen, van geweren voorzien en in den wapenhandel bekwaamd; dat de stad versterkt zou worden en de officieren der burgercompagnieën beëedigd. Terwijl de magistraat over dit rekest beraadslaagde, verzamelde zich eene volksmenigte voor het stadhuis, onder 't aanheffen van dreigende kreten. Eenige gecommitteerden uit de burgerij, met Daendels aan het hoofd, worden binnen geroepen; zij slagen er in de verlangde toestemming te verkrijgen. Den volgenden dag, 22 December, leggen de officieren, „staande de gansche burgerij, met volle wapenrusting en ontrolde vaandels", den eed af in handen der patriotsche schepenen B. J. Daendels en R. J. Wijnen. „Manhafte Heeren en waarde Burgers, aldus sprak eerstgenoemde de menigte toe, „De Heere zegene uwen ijver en uwe loffelijke pogingen ten beste van het lieve Vaderland in 't gemeen en van deze stad in 't bijzonder, en doe ulieden drukken de voetstappen van uwe dappere voorouders, ter afweringe van allen geweld van buiten en bewaringe van rust en veiligheid van binnen". Deze toespraak, in oud-

testamentischen stijl, maakte diepen indruk op de gemoederen, en werd op deftige wijze beantwoord door den hopman G. W. Van Barneveld. „Wij bedanken UWelEdelAchtb., mede uit naam der gansche burgerije, voor de aanmoedigende vaderlands- en vrijheidslievende wenschen, en bidden den almachtigen God, dat Hij ons in tijd van nood den vereischten moed en de dapperheid geve, om ons goed en bloed niet te dierbaar te houden ter bescherming van haardsteden en altaren, en dat Hij over UWelEdelAchtb. en derzelver regeeringsambt, ten beste van deze stad en burgerije, eene overvloedige mate van zijne zegeningen gelieve uittestorten" [1]. Spoedig volgde nu de bekrachtiging van het reglement, hoewel de magistraat in zijne min of meer vijandige houding tegen het exercitiegenootschap bleef volharden. Daendels, „die van den beginne af de sterkste drijfveer was geweest, om de burgerij lust en ijver voor den wapenhandel inteboezemen", had dus gezegevierd. De 23jarige jongeling was de meest populaire en invloedrijke burger van Hattem geworden.

Dit bleek zeer spoedig, toen Burchard Johan Daendels den 24n Juli 1785 overleed. Veertien dagen te voren was hij nog tegenwoordig geweest bij de plechtige overgave der twee nieuwe vaandels, die „de aanzienlijke jufferschap" aan de schutterscompagnieën geschonken had, „naardien de oude, in een aantal jaren in de open lucht niet geweest zijnde, bijkans verrot waren". Heel het stadje was in rouw gedompeld door den dood van den man, „die als een kundig regent, oprecht volksvriend en als een onbaatzuchtig voorstander van recht en gerechtigheid, de plichten, aan zijn ambt verknocht, bijna 30 jaar getrouw nagekomen was".

Reeds den 15n Juli zenden de gemeenslieden — waarover later — een brief aan den Stadhouder, met verzoek niemand tot schepen te benoemen, dan „die daartoe volgens lands- en stadswetten, conform het reglement van 1750, is gequalificeerd". „En, gaan zij voort, schoon wij niet zouden kunnen of mogen sustineeren eenig recht tot nominatie of recommandatie te bezitten, zoo kunnen wij echter onzen vierigen wensch en onze begeerte, zoo uit hoogachting voor onzen overleden regent als voor deszelfs nakroost, geenszins voor Uwe Doorl. Hoogh.

---

[1] Hist. verhaal 3e st. bl. 131.

verbergen; maar daar ons dezelve sterk ter harte gaan, verschaft zulks ons vrijmoedigheid om te uiten, dat niets onze smerte en verlies meerder zou kunnen verzachten, dat dat wij den oudsten zoon des overledenen, den Heer en Mr. Herman Willem Daendels, zijns vaders voetstappen mochten zien drukken en deszelfs plaats vervullen; en durven vrijelijk respondeeren, dat dit de wensch van bijna onze gansche burgerije is". De Stadhouder antwoordde niet. Evenmin werd eenig resultaat verkregen op de bemoeiingen van eene deputatie, welke den 29n October 1785 naar Leeuwarden vertrok, om den Prins een rekest te overhandigen van 179 burgers, waarbij nogmaals aangedrongen werd op de vervulling van hunnen „hartgrondigen wensch, om den Heer Mr. H. W. Daendels in zijns vaders plaats te doen succedeeren". Den 1n Februari 1786 werd den Prins op het Loo weder een verzoekschrift aangeboden, waarin de Hattemers vroegen: „Schenk ons een regent naar ons harte, en wel den Heer Mr. H. W. Daendels. Dit kunt gij, Doorluchte Vorst, niet weigeren aan ons, die op weinigen na de geheele burgerij van Hattem uitmaken, daar onze wensch allerrechtvaardigst is, en Uwe Doorl. Hoogh. zich zoo menigmaal gedeclareerd heeft aan de billijke verzoeken der burgerij te willen voldoen. Laat dan uwe daden spreken, o Vorst, en onze harten zullen met ware liefde tot uw persoon en huis vervuld zijn. Behoed ons nu en vervolgens voor onwaardige regenten, die een geesel zijn voor het volk. Dit bidt, smeekt en wenscht de gansche burgerij van Hattem".

Ondanks den gebrekkigen climax aan het slot van haar betoog, mocht de deputatie thans blijde naar huis vertrekken. De Prins toch verklaarde, niet slechts „allen mogelijken spoed te zullen maken ter vervulling van de openstaande schepen- en raadplaats, maar ook zoodanig gequalificeerd persoon te eligeeren, als aan de burgerij aangenaam zou zijn; en dat hij altijd zou trachten zoowel aan de burgerij van Hattem als aan die van andere steden genoegen te geven".

Intusschen tracht de jeugdige candidaat-schepen Daendels niet, door een rustig gedrag zich de gunst des Stadhouders te verwerven. Integendeel, hij is voortdurend in de weer zijne medeburgers opmerkzaam te maken op allerlei oude en halfvergeten rechten en voorrechten, en hen aantesporen hunne privilegiën opteëischen.

De regeering van Hattem was, evenals die der andere Geldersche steden, saamgesteld uit een Raad en eene Gezworen Gemeente; dit laatste lichaam bracht adviseerende stem uit. Nu had het toeval gewild, dat bij de twee groote opruimingen van privilegiën, in 1675 en 1750, omtrent de verkiezing der Gezworen Gemeente in Hattem niets bepaald was. De regeeringsreglementen van beide jaren zwegen erover. Waarschijnlijk had Willem III noch Willem IV de zaak van voldoende belang geoordeeld, om eene bijzondere bepaling daaromtrent te maken. Maar de Stadhouders stelden toch de gemeenslieden aan, of ze lieten de vacaturen onbezet. Dit duurde tot 13 Februari 1786, toen de gilden eene resolutie namen, waarbij zij den Prins verzochten hen voortaan de zes plaatsen in de Gezworen Gemeente te laten vervullen, waartoe zij volgens privilegiën gerechtigd waren.

In Hattem bestond de gewoonte, dat alle burgers jaarlijks op Petridag, 22 Februari, in de kerk vergaderden, om er rekening en verantwoording te hooren van het beheer der Homoet, eene uitgestrekte weide in gemeenschappelijk bezit. Petri 1786 was de burgerij weder in de kerk bijeen. Het ging er onstuimig toe. Eerst werd, op voorstel van Daendels, de weidemeester wegens wanbeheer uit zijn ambt ontzet. Vervolgens besloot men het voorbeeld der gilden te volgen, en zelf de gemeenslieden te kiezen. „Zorgeloosheid, onkunde en vleierij, aldus meldde men aan Raad en Gezworen Gemeente, die ons en gansch Nederland als betooverd hielden, maakten ons gevoelloos en blind. De rechten, uit den brand van 1750 ontkomen, vervielen in de handen der heerschzucht. Zietdaar op welk recht de Heeren Erfstadhouders de aanstelling der gemeenslieden sedert 30 jaren hebben uitgeoefend; en op deze zelve gronden hernemen wij thans, in navolging van de brave burgerije van Elburg en de zes gildens alhier, dit kostelijk privilegie en nooit vervreemd recht.

De op Petri 1786 volgens ouder gewoonte in de Kerk vergaderde burgerij, en op last van dezelve,

H. W. Daendels".

Tevens werd de 1e Mei aangewezen als de dag, waarop de nieuw gekozenen door den magistraat zouden worden beëedigd.

Groote moeilijkheid voor den Raad. Tot de toelating

van gemeenslieden, die niet door den Prins waren aangesteld, kon men niet besluiten; maar evenmin durfde men zich verzetten tegen den wil der burgerij. Het best was de moeilijkheid te ontloopen.

Den 1n Mei waren dan ook alle magistraatsleden uit de stad afwezig. Dadelijk wendt zich „de oplettende burgerij" tot de Gezworen Gemeente en meldt haar, dat, nu de geheele magistraat vertrokken is zonder plaatsvervangers te hebben aangesteld, „het stuur der justitie en het bestier der politie op Gods genade drijft"; en dit nog wel op een tijd als dezen, „daar door het verhuizen als anderszins dikwijls arresten en andere gerichtelijke handelingen vermochten gedaan worden". Daarom eischt de burgerij, dat onmiddellijk een nieuwe magistraat benoemd worde. De Gezworen Gemeente weigert de aanstelling, wijl deze bij den Stadhouder behoort, maar stemt erin toe plaatsvervangers te kiezen. Dit geschiedt, en nu worden 5 nieuwe gemeenslieden voorgedragen; 't eerst H. F. Souman, „gepresenteerd door H. W. Daendels, regeerend Koninck uit het St. Anna-gilde". De tijdelijke magistraat vraagt of deze zaak geen uitstel kan lijden, waarop Daendels antwoordt, dat de 1e Mei door de gilden bepaald is, die er den voorzitter tijdig kennis van hebben gegeven. Hierop wordt besloten, dat, „daar bedoeld verzoek tegen God noch Zijn heilig Woord strijdt en ook niet met het reglement van 1750 in tegenspraak is, en er werkelijk vijf vacaturen zijn, waaromtrent niet — zooals te Nijmegen, Zutfen, Arnhem en Harderwijk wel het geval is — de Erfstadhouder te beslissen heeft, de benoeming der vijf gemeenslieden wettig is, en de gekozenen moeten beëedigd worden". De gekozenen leggen hierop den gewonen eed af, met bijvoeging der woorden: „zooals ik mede bezweer het erfstadhouderschap, zoo in de mannelijke als vrouwelijke linie in het huis van Oranje, en het reglement van 1750 te zullen mainteneeren". Den volgenden dag keerde de magistraat in de stad terug, en traden de plaatsvervangers af.

Kort hierna ontstond er door den plotselingen dood van het eenig overgebleven patriotschgezind raadslid, R. A. Wijnen, eene nieuwe vacature. De Gezworen Gemeente verzocht den Prins nu spoedig een tweetal geschikte personen te benoemen, aangezien „de vervulling der openstaande plaatsen geen langer delai ofte uitstel kon lijden". De Prins deed niets van zich

vernemen. Den 17n Juli vergaderde de burgerij en besloot na veertien dagen nogmaals bijeen te komen, ten einde „constitutioneele middelen te beramen", om de vacaturen te doen vervullen. Juist op den uitersten termijn kwam de tijding van den Prins, dat hij tot schepenen had aangesteld H. Meilink en zijn garde du corps A. H. Dinckgreve. Groote verontwaardiging bij de Hattemers over de benoeming van Dinckgreve, „alzoo hun toescheen, dat het geenszins strookte met de waardigheid en het belang van eene stem in Staat hebbende stad, door een gemeen lijftrawant van Zijne Hoogheid geregeerd te worden". De Prins was een Caligula, die zijnen hengst tot senator van het Romeinsche volk verhief!

Gedeputeerden uit de burgerij wenden zich weder tot den magistraat en eischen, dat de beëediging van Dinckgreve opgeschort worde tot gebleken zou zijn, dat hij geen militair meer was; „want soldaat en tegelijk burgemeester rijmt niet samen". Meilink, tot den eed toegelaten, bedankte „daar er bekwamer personen dan hij om de vacante plaats hadden gesolliciteerd". Er wordt nu eene commissie uit de burgers benoemd, onder voorzitterschap van Daendels, om met een comité uit Raad en Meente te onderzoeken, welke constitutioneele wegen kunnen worden ingeslagen, om de vacaturen zoodra mogelijk *ten genoegen der burgerij* te doen vervullen". De magistraat weigert elke medewerking; de Gezworen Gemeente evenwel voldoet aan het verzoek, en protesteert bij de Staten van Gelderland tegen de aanstelling van Dinckgreve.

Intusschen raakte alles in rep en roer. Dit stond vast; men zou zich niet door den Stadhouder laten ringelooren. Nooit zou men Dinckgreve als schepen erkennen! Den 1n Augustus was de hoofdschout Bentinck als vertegenwoordiger van den Stadhouder op het stadhuis aanwezig om Dinckgreve den eed af te nemen, toen de roededrager, gezonden om den nieuwen schepen te begeleiden, kwam verklaren, dat het hem onmogelijk was zijnen last te volvoeren „wegens den opstand of groot attroupement van volk voor het stadhuis". Bentinck moest onverrichter zake vertrekken. Eene week later komt hij terug; maar terstond wordt de trom geroerd en verzamelen zich alle burgers voor het stadhuis. Ze zenden gecommitteerden naar den magistraat, die met nadruk eischen, dat de garde du corps niet tot schepen worde toegelaten, er mocht van komen

wat dan ook! De magistraat ziet zich verplicht aan het verlangen der burgers toetegeven.

Er begonnen geruchten te loopen, dat middelen beraamd werden om Hattem en het naburig Elburg te tuchtigen. Elburg had geweigerd de publicatie der Staten van Gelderland van 11 Mei 1786 aftekondigen [1], waarbij het recht van petitie verkort was. Voortaan mochten geen rekesten, van meer dan zes handteekeningen voorzien, bij de Staten ingediend worden. Deze publicatie was met eene vuurroode letter gedrukt, en werd daarom des te gereeder bij de bloedplakkaten uit den Spaanschen tijd vergeleken.

Dagelijks worden nu op de markt te Hattem volksvergaderingen gehouden. Daendels spreekt er de menigte toe, en moedigt haar aan geweld met geweld te keeren [2]. Men kiest een burgerkrijgsraad, waarvan Daendels als secretaris optreedt. Deze krijgsraad stelt zich in verbinding met het Amsterdamsch genootschap „Tot nut der Schutterij", dat tot alle vaderlandsche exercitiekorpsen een rondschrijven richt, waarin het de zaak der Hattemers aanbeveelt. Al aanstonds zenden de leden van het genootschap geld, om de stad in staat van tegenweer te stellen. Eene dankbetuiging in den stijl des tijds is hun loon. „Groot, edel en verstandig zijn uwe daden, waarde Amsterdammers, daar gij zoo overvloedig ondersteunt steden in andere provinciën, alleen uit liefde tot recht en vrijheid.... Gij hoopt slechts, dat het de wankelende Vrijheid mag schragen. Gij veracht de grootste schatten, wen gij die als een vergulde slaaf zoudt moeten bezitten, en zoudet gaarne met het grootste gedeelte derzelve onze onwaardeerbare Vrijheid willen lossen". Dan komt er eene geschiedkundige herinnering van wat Hattem aan Amsterdam zooal te danken heeft. „In 1629 was de stad Amsterdam, door haren onderstand dien zij aan Hattem bracht, alleen oorzaak, dat, niettegenstaande de geweldigste aanvallen en stormen, tienduizend Spanjaarden van voor onze muren wierden afgeslagen. In 1672 was wederom de onderstand uit Amsterdam oorzaak, dat de

[1] Ten onrechte laat Mr. J. Sillem «Leven van J. Valckenaer» I, bl. 32, evenals Groen van Prinsterer «Handboek» bl. 934, dit plakkaat ook in Hattem niet afkondigen. Daar was dit wel gebeurd, «hoewel niet zonder verzet». Hist. Verhaal. V bl. 93.

[2] Vonnis van het Hof van Gelderland. Bijlage II.

roem van onze voorvaderen door eene wakkere verdediging van onze stad vereeuwigd is; en het is thans voor de derde maal, dat wij door uwe edelmoedige ondersteuningen het geweld zullen kunnen tegengaan en onder Gods zegen de overwinning behalen op monsters, die zich boven God verheven wanen, en wier val dus zeer nabij moet zijn".

Ons moge deze voorstelling van Willem V en de Staten van Gelderland als achttiende-eeuwsche Lucifers tamelijk gewaagd schijnen, onze patriotsche overgrootouders zagen er niet het minste bezwaar in.

Door de geldelijke hulp uit Amsterdam waren de Hattemers in staat hunne stad naar hartelust te versterken. Wel verzette de magistraat zich ertegen, maar de Gezworen Gemeente gelastte „den noodigen toestel te maken, om de stad tegen onverhoedsche overrompelingen te beveiligen". Het aantal weerbare manschappen was vrij klein. Daarom wendde Daendels zich als secretaris van den burgerkrijgsraad tot de wapengenootschappen, in het bijzonder tot de Overijselsche, met verzoek om hulp.

„WelEdele Gestrenge Manhafte Heeren!

Thans schijnt het oogenblik daar te zijn, dat wij uit hoofde van gemeen belang ons tegen onzen gemeenen vijand moeten verdedigen, wijl wij gevaar loopen, dat eerlang het geweld tegen onze veste, dat de jammerkreet van eenen burgeroorlog op onzen vrijen grond zal aangeheven worden. Het geweld grijnst ons aan; de militaire arm is gereed tegen ons te worden uitgestrekt. En waarom? Omdat wij uit hoofde van ons onbetwistbaar recht eenen ongequalificeerde, dien men ons voor regent heeft willen opdringen, op constitutioneele gronden weigeren aan te nemen. Eenen lagen afhangeling van den Stadhouder, die hem vóór weinige dagen als *garde du corps* diende, wil men dat vertegenwoordiger van een vrij volk zij! Edoch, wij hebben besloten liever alles te wagen dan onze vrijgeboren halzen onder zulk een willekeurig, hoe langer hoe onverdraaglijker stadhouderlijk juk te bukken.

Hierom solliciteeren en verwachten wij, op gronden der Unie, toezegging van UEd. Gestr. Manh. hulp in cas van nood, met verzoek aan UEd. Gestr. Manh. van ons ten spoedigste te willen berichten, op hoevele manschappen uit UEd. Gestr. Manh. plaats, met geweer en wapenen voorzien, wij kunnen staat

maken. Gequalificeerd door de Gezworen Gemeente, zullen wij nog hedenavond een begin maken van behoorlijk wacht te doen, en morgen reeds beginnen met onze stad in den noodigen staat van defensie te stellen; zullende wij in korte dagen een plan van defensie in gereedheid hebben, 't geen wij op requisitie te allen tijde aan eene geheime commissie uit UEd. Gestr. Manh. vergadering zullen mededeelen. Hiermede hebben wij de eer ons in UEd. Gestr. Manh. gunst en vriendschap aan te bevelen, terwijl wij God bidden, dat onze gemeenschappelijke pogingen tot wering van allen geweld mogen gezegend zijn, en noemen ons met de gedistingueerdste hoogachting, UwelEd. Gestr. Manh. zeer gehoorzame dienaren, de Burgerkrijgsraad der stad Hattem; ter ordonnantie van denzelven, H.W. Daendels, secretaris.

Hattem, 8 Augustus 1786."

De verwachte hulp bleef uit, omdat men in Overijsel geen geloof sloeg aan de geruchten omtrent voorgenomen militaire maatregelen tegen Hattem en Elburg. De patriotten te Zwolle, Kampen en Deventer beloofden echter hunne geestverwanten te zullen bijspringen, zoodra ernstig gevaar zou dreigen. Wat men niet geloofd had geschiedde. Den 28n Augustus werd op een buitengewonen landdag der Staten, door den Stadhouder te Zutfen belegd, op voorstel van het kwartier Nijmegen besloten, den Prins te verzoeken in de oproerige steden garnizoen te leggen. Nu riep de Gezworen Gemeente te Hattem officieel de bemiddeling in der magistraten van genoemde Overijselsche steden. Want, heette het, een der voornaamste oogmerken, die de bondgenooten hadden bij het sluiten van de Unie van Utrecht, was „het maintien van elkanders rechten, voorrechten en privilegiën". Niets zou dus meer strijden met den aard van het bondgenootschap, „dan dat burgers en ingezetenen, welke hunne rechten en voorrechten reclameerden, daarin door geweld van militairen, die van 't bloed en zweet der ingezetenen onderhouden worden, gestremd wierden". De Gemeente beriep zich voorts op het besluit in 1785 door de Staten van Overijsel genomen, waarbij deze de troepen, te hunner repartitie, verboden hadden zich te bemoeien met geschillen tusschen regenten en burgers, en op eene dergelijke resolutie, den 25n Juli 1786 door de Staten van Holland en West-Friesland genomen. De Hattemsche gemeente durfde dus vertrouwen,

dat de Overijselsche magistraten „op de meest efficacieuste wijze" zorg zouden dragen, dat geen militair geweld tegen de steden Hattem en Elburg gebruikt werd; „alzoo in onverhoopte gevallen een akelig tooneel binnen en vóór onze muren zou te wachten zijn, daar de magistraat alhier op eene cordate wijze is geresolveerd om geen militairen in te nemen, en in cas van geweld hetzelve met geweld te wederstaan".

Gecommitteerden der drie Overijselsche steden beleggen nu eene vergadering in het dorp Wijhe, tusschen Zwolle en Deventer, en besluiten de noodige stappen te doen. Ze zenden een rekest aan de Staten van Gelderland, en vaardigen naar het Loo eene deputatie af. Deze laatste ging met weinig hoop op goeden uitslag; want aan eene commissie uit de gedeputeerden der Staten van Overijsel, die den Prins had verzocht de uitvoering de resolutie opteschorten tot na de opening van den Overijselschen landdag, had hij geantwoord, dat hij buiten staat was daarin iets te doen, want dat hij zich verplicht zag de orders van de Heeren Staten van Gelderland te eerbiedigen. De zending bleef dan ook zonder gewenscht gevolg. Wel verklaarde de Prins, dat niemand meer dan hij „vervreemd was van allen geweld", en dat men hem ten onrechte aanzag voor den auteur, daar hij als kapitein-generaal van Gelderland alleen de strikte bevelen der Staten uitvoerde. De Overijselsche magistraten hadden zijns inziens beter gedaan, met hunne eigen burgers te beletten het territoir van eene andere provincie intetrekken en te violeeren. De deputatie antwoordde, „dat die violatie geheel buiten eenig consent of autorisatie der regeeringen was geschied, maar dat de drift der geheele natie, specialijk der bedoelde burgerijen, ter hulp der benauwde steden onwederstaanbaar was". Zij geloofde echter stellig, dat wanneer de Prins „zijn veelvermogend crediet, invloed en tusschenspreken bij de Staten van Gelderland geliefde te interponeeren, de genomen besluiten tegen de beide steden dadelijk zouden worden gesurcheerd". „Het ware ridicuul, hernam de Prins hierop, van hem te vergen het emplooi van zijn crediet, hetgeen men wel wist dat hij niet meer had. Militie te zenden naar eene of andere stad was niets vreemds; het was eene puur domestieke zaak, waarin de Staten van Gelderland even souverein en bij machte waren als de Heeren Staten der andere provinciën in de hunne. En verder, dat hij zeer wel wist en

geleerd had wat hem in zijne qualiteit als Stadhouder te doen stond, zonder deswege eenige herinnering noodig te hebben" [1].

Deze laatste verklaring paste geheele in den mond van Willem V, den „bekrompen en eigenzinnigen vorst", die voortdurend bevreesd was dat men zou raken aan „zijne macht, die hij toch niet wist te gebruiken" [2].

Binnen Hattem was alles in de grootste opschudding. Uit Overijsel, Drente, Groningen en Holland kwamen aanhoudend vrijkorporisten aan, die bij de burgers werden ingekwartierd. Aarden wallen werden rondom de stad opgeworpen. Geschut was door de zorgen van Daendels in voldoende hoeveelheid uit Holland aangevoerd. Hij, Daendels, dacht er niet aan de stad overtegeven. Liever stak hij haar aan de vier hoeken in brand! [3]

Daar vernam men, dat generaal-majoor Spengler aangewezen was, om met een detachement cavalerie van het regiment Tuill van Serooskerken, de infanterie-regimenten de Sommerlatte en Plettenberg en een detachement artillerie de oproerige steden tot gehoorzaamheid te brengen [4]. Ook hij had in last „geweld met geweld te keeren". Zoodra dit bericht in Hattem bekend werd trok Daendels aan 't hoofd van dertig schutters, die met scherp geladen geweren waren gewapend, naar de dicht bij de stad gelegen huizinge Waaburg, waar kapitein J. G. Spengler, de zoon van den generaal-majoor, woonde. Ze lichtten hem op en voerden hem gevankelijk naar Hattem. Niet dan met moeite kon Daendels hem beschermen tegen de woede der patriotsche menigte. Eerst wilde men hem als gijzelaar houden; men nam echter zijn voorstel aan om hem vrij te laten, op voorwaarde dat hij zijnen vader zou te gemoet rijden, en trachten zou hem overtehalen het commando nederteleggen. Ook beloofde hij naar het Loo te zullen gaan, om den Prins kennis te geven van de ontroering, welke in Hattem heerschte, „alsmede om te zien of de zaken in het vriendelijke konden geschikt worden". Beide zendingen bleven vruchteloos. De generaal stoorde zich niet aan het verzoek der Hattemers.

---

[1] Hist. Verhaal. 3e st., bl. 300 vlg.

[2] R. Fruin. Uit de nagelaten papieren van v. d. Spiegel. De Gids 1876, I, bl. 533.

[3] Vonnis van het Hof van Gelderland. Bijlage II.

[4] Tollius, Staatkundige Geschriften. I, bl. 129.

En de Prins verklaarde, dat hem niets aangenamer zou zijn dan dat de zaken in der minne geschikt werden en dat men de troepen zonder moeite zou binnen laten.

Den 4ⁿ September zond de landdag te Zutfen zijn ultimatum aan de Hattemers: binnen drie uren de poorten openen, of na het verstrijken van dezen termijn voeren de troepen de hun gegeven orders uit. Kort te voren hadden de patriotten een brief ontvangen van Capellen van de Marsch, waarbij werd aangeraden intijds de stad te verlaten en naar Zwolle te trekken, daar men tegen de overmacht toch niet opgewassen zou zijn. De troepen naderden inmiddels de stad, maar werden tamelijk hevig beschoten, zoo uit de stad zelve als van den overkant van de IJsel. Met welk gevolg is niet zeker te zeggen; want terwijl de patriotten later beweerden, dat zij eene ware slachting onder de stadhouderlijken hadden aangericht, werd van de zijde der laatsten verklaard, dat er niet één doode was gevallen [1], dat de kanonnen op Overijselsch gebied niet ver genoeg droegen, de meeste kogels in de IJsel terecht kwamen, en alleen de bajonetten der soldaten geraakt werden door eene soort wolfshagel.

Toen de troepen, na de poort te hebben opengebroken, binnen rukten, vonden zij er geen enkelen schutter meer; zij hadden zich naar Zwolle verwijderd. Of dit de reden was, dan wel, gelijk Spengler in zijn rapport aan den Prins zegt [2], de slechte ontvangst die den troepen te beurt viel, — de magistraat was gevlucht, en voor de huisvesting der soldaten werd geen zorg gedragen — hoe het zij, de herstellers der orde sloegen al spoedig aan het plunderen. Ziehier hoe Daendels aan een Amsterdamsch vriend den toestand in Hattem beschrijft [3]:

„Waarde Vriend!

Met onze gantsche burgerije ben ik te Zwolle. Te zwak om zulk een ijsselijk bombardement als gedreigd wierd af te wachten, zijn wij geretireerd, na alvorens een menigte soldaaten, ruijters en paarden te hebben doen sneuvelen, zo door ons

---

[1] Rapport van Spengler aan de Staten van Gelderland. Tollius, Staatk. Geschr. I, 129.

[2] Tollius, I, 126.

[3] Leydse Courant, Maandag 11 Sept. 1786.

geschut als door de stukken op Zwolschen bodem geplaatst... Niemand onzer is gebleven nog gekwetst... Het relaas van 't gebeurde zal ten eersten het licht zien. De gruwelen, die door de militie bedreven zijn en nog begaan worden, gaan alle geloof te boven. De huizen zijn geplunderd en 't geroofde met wagens weggevoerd. Rijst, olij, zout, zeep, dekens, chitsen enz. bedorven, op straat gesmeten en gestoolen. De wijnkelder van hopman Van Barneveld, die wijnkooper is, is met zijn kruidenierswinkel gespolieerd. De generaal Spengler moedigt hierin zijn soldaaten aan. De officieren steelen mede; de cornet Heemskerk draagt de hoed van mijn broeder. De kleederen en 't linnen van mijn moeder en mij zijn langs de straaten gesleept en stukken gesneeden. De deuren, vensters, glaazen, kabinetten, bureau's, latafels, kisten en kasten worden met bijlen en de kolven der geweeren opengeslagen. De Hopman Van Laar, Hopman Van Barneveld, Dom. Appelius, Luit. Barneveld en de meeste zo voorname als mindere burgers, wordt niets gelaten, maar afgeroofd en bedorven.

De omliggende ingezetenen worden met sabelslagen gedwongen voor hen te werken; de obligatiën liggen op straat. Dit is in 't kort de situatie van onze geheele burgerije; de meeste verreweg van de burgers hebben niets meer als zij gaan en staan, zonder een duit geld. Doodelijk zijn wij verlegen; wij moeten die arme menschen helpen, zo als wij ook al doen, doch kunnen niet bij gebrek aan geld. God komt ons allen te hulpe, zo wij niet spoedig en ten kragtigsten ondersteund worden. Dit vertrouwen wij van de braave Hollanders. Geliefd deze brief te laaten leezen en drukken zelfs met mijn naam, want zij behelst niets als zuivere waarheid. — Wij verlangen niets vuriger dan ons te wreken. In vliegende haast noeme ik mij met alle veneratie, na de hartelijke groete aan alle vaderlandsche vrienden te hebben verzogt,

H. W. Daendels.

Uit Elburg zijn gevlugt 21 vrouwen met 32 kinderen, en daaronder 4 zuigelingen".

Voor de „zuivere waarheid" van dezen brief zou ik geen lans willen breken; zij vloeit niet licht uit de pen van iemand, wiens vurigste begeerte is zich te wreken. De beschuldiging tegen Spengler is bepaald onjuist, daar deze officier den

Prins, die zich verstoord toonde over de gepleegde baldadigheden, verklaarde ze ernstig te hebben tegengegaan. Dat de soldaten als Vandalen huishielden, is evenwel niet te ontkennen. Het blijkt ook uit het volgende bericht in de „Leydse Courant", van Vrijdag 15 September 1786: „De armenkist is opengebroken, meer dan *f* 800 en twee obligatiën daar uitgehaald, en het kistje stukken geslagen. In het choor der kerk ligt alles verstrooid door elkanderen. De meeste bijbels in de kerk zijn vernield, verscheurd of gestolen. Uit den grooten Bijbel op den predikstoel is genoegzaam het geheele Oude Testament uitgescheurd .... In een behangen kamer van het huis van den Heer Daendels zijn eenige paarden geplaatst". Nog erger weet de „Vaderlandsche Courant", van denzelfden datum, te verhalen. „Tot den Bijbel op den predikstoel, en die in de Magistraatsbanken lagen, hebben de Godvergeten booswichten, o gruwel, niet gespaard, maar aan stukken gescheurd! Den predikstoel, kerkgestoeltens enz. kort en klein geslagen. De bibliotheken van Ds. van Echteren en Appelius zijn ten eenemaal vernield, en al het meubilaire goed geplunderd! .... De boter zit aan de pijlaars der kerk gesmeerd. Zij smijten tabak in de boter, en trappen het er dan met de voeten in! Men koopt voor 3 gld. wat 100 gld. waardig is. Voor 1 gld. en minder een bed. Voor 4 duiten een pond koffijboonen. Voor 3 stuivers een el best laken, en alles naar advenant. Om kort te zijn, Hattem is in een allerbeklagenswaardigen toestand, en 't is of er de allerwoeste barbaren huishouden. Doch, laat de verontwaardigde schrijver er — minder juist uitgedrukt dan bedoeld — op volgen, het is te duchten dat een rechtvaardig God niet gedoogen zal, dat ten minste met zijn dierbaar Woord en gave langer gespot, veracht en met voeten vertreden worde! En wee dan de zoodanigen, die aan zulke verregaande gruwelen zich hebben schuldig gemaakt".

Groot was de verontwaardiging, door het gebeurde bij de geestverwanten opgewekt. In de heftigste bewoordingen werden de Prins en de Staten van Gelderland beoordeeld [1].

Te Amsterdam vormde zich eene commissie, om gelden intezamelen voor de berooide Geldersche patriotten. Men verwachtte „van de milddadigheid en den medelijdenden aard der

[1] Zie bijv. Bijlage *Ia*.

brave Nederlanders, der weldenkende Amsterdammers, eene milde gift. Daar ieder vrijgeboren mensch thans meer gevoelde dan hij schrijven kon, zoo zou men geen verdere redenen tot aanmoediging gebruiken" [1]. Wat er te veel inkwam, zou in het „nationaal fonds" gestort worden.

Ook bij de Staten van Holland, die steunpilaren van het patriotisme, liet men zich niet onbetuigd. Den 10^{n} September ontvingen zij reeds een uitvoerig verslag over het gebeurde, door eenige schepenen van Hattem en Elburg onderteekend. „Wij, zoo luidde het o. a., waren besloten onze steden te verdedigen, maar lieten het na op den wijzen raad van onze eerste, onze beste landsvaderen, die in het kritieke, in het laatste oogenblik het ijselijk plan onzer vervolgers ontdekt hadden, om de bloem der burgerij, waaronder zeer voorname steden, binnen onze niet genoeg gesterkte muren te vernielen door het schrikkelijkst oorlogstuig....Wij, en met ons de bloem van Deventer, Kampen, Zwolle, Harderwijk, Hattem en Elburgs burgerij, nevens zoovele andere braven uit Amsterdam en andere steden en dorpen van ons vaderland, zijn dus eene gewisse vernieling ontkomen. Die braven zijn nog dezelfden, allen nog gereed en verbonden om de vrijheid en 't vaderland overal te verdedigen, en liever den laatsten droppel bloeds te plengen dan tot de ketenen der slavernij wedertekeeren....'t Is toch de provincie Gelderland alwaar men sedert lang, vooral sinds 7 of 8 jaar, een systema heeft doorgedreven, zoo in oorlog als in vrede, 't welk naar het inzien der kundigste, der braafste van onze landsvaderen, vooral naar het inzicht van UEd. Gr. Mog., den wissen val van ons dierbaar vaderland moet met zich sleepen".... Vervolgens verhalen zij wat tot het bezetten der beide steden aanleiding gaf, en wijzen „op het allerverschrikkelijkst placaat, waarbij aan vrijgeboren burgers, met bedreiging der sterkste straffen, verboden werd zich over hunne dierbaarste belangen ter Statenvergadering te adresseeren", en op de geweigerde

[1] «Men heeft te dien einde eene kist doen plaatsen ten huize van den Heer Notaris J. A. Lette in het Burgerweeshuis, waarin een ieder, die dit onbekend verkiest te doen, naar welgevallen en naar mate van zijne omstandigheden kan geven». Daarenboven lagen inteekeningslijsten bij de Heeren Lodewijk Hovy op de Keizersgracht, Matthijs Ooster op de Heerengracht, Anthony van Rensselaar Wz. op de Princegracht, en Willem v. Barneveld op de Princegracht. Opregte Donderdagse Haarlemse Courant, 14 Sept. 1786. Vgl. ook de «Bede om hulp» van Capellen van de Marsch. Bijlage I*b*.

bemiddeling van Overijsel. „Men voerde een menigte krijgsvolk tegen ons aan, niet als naar gewoonte gewapend, maar voorzien van 't gruwzaamste oorlogstuig, als tegen de wreedste buitenlandsche vijanden; bomben, mortieren, houwitzers en allerlei zwaar geschut waren de middelen, gezonden, niet om ons te overtuigen, maar om onze huizen te verpletteren, onze bezittingen te vernielen, ons, onze echtgenooten en kinderen te doen omkomen, en onze vrijheid voor eeuwig aan willekeurige banden te leggen.... Men waagt de burgerij aan de woede van dolle krijgsknechten, met dit gevolg dat, volgens verklaring van ooggetuigen [1], binnen Hattem de verlaten huizen opengeslagen, de goederen geroofd zijn.... Wat bleef er voor ons over, terwijl we tegen provisioneel geweld bescherming vinden bij de nooit volprezen Overijselsche regenten en burgerijen, onze herbergzame en menschlievende naburen, wat anders dan ons verder tot onze bondgenooten, vooral ook tot UEd. Gr. Mog. te wenden en eerbiedig doch nadrukkelijk de gezegende Unie van Utrecht interoepen? Wij bezweren UEd. Gr. Mog., tot welker rechtvaardigheid, liefde tot het vaderland, bekende trouw en machtigen arm wij toevlucht nemen, bij het bloed van uwe en onze vaderen, bij het koud gebeente der stichteren van ons Gemeenebest, der dwingeren van Philips en Alba, tot onze hulp tijdig toe te schieten, om ons, onze echtgenooten, onze kinderen, onze bezittingen in UEd. Gr. Mog. bijzondere, uitdrukkelijke en efficacieuse bescherming te nemen; terwijl wij alhier plechtig betuigen alle onze handelingen aan het strengst onpartijdig onderzoek gaarne te willen onderwerpen. De God onzer Vaderen, UEd. Gr. Mog., ja, gansch Nederland kent toch onze zaak. Het late nageslacht, onze dankende nakomelingen, zullen met betraande wangen in de jaarboeken des lands uwe nagedachtenis zegenen. En — alsof dit niet voldoende ware — zij zullen dankofferen op uwe graven brengen, op welke men den edelen naam van *Redders van 't lieve Vaderland* lezen zal" [2].

Hoe potsierlijk dit betoog ons schijne, het miste zijne uitwerking

[1] Door den Zwolschen magistraat werden, op verzoek van den Raad van State, «informatiën ingewonnen wegens de plundering en geweldenarijen van de soldaten te Hattem». Uitgegeven door den «Post van den Nederrhijn». Utrecht 1786.

[2] Processtukken. Rijksarchief te Arnhem.

niet. Die theatrale laatste droppel bloeds, die dankoffers en het koud gebeente mogen onzen lachlust wekken; ze voldeden aan den smaak des tijds. De geheele Hattemsche geschiedenis zelfs moge ons weinig beteekenend voorkomen; ze was in staat de gemoederen onzer voorouders heftig te doen opbruisen. De Staten van Holland wreekten zich dadelijk op den Prins, door hem in zijn ambt van kapitein-generaal te schorsen [1].

Daendels bleef voorloopig te Zwolle, daar hij het niet wagen kon in Gelderland terugtekeeren. Bij het plakkaat van amnestie, dat de Staten van Gelderland den 17^n September uitvaardigden, werd hij uitgesloten [2]. De Prins had nl. den Staten eene missive gezonden, waarin hij als zijne meening te kennen gaf, dat „vele ingezetenen van Hattem en Elburg meer door misleiding, vooroordeel, onberaden drift, lust om zich — in 't geen men thans, naar mate men aan de eene of andere partij is toegedaan, op de allertegenstrijdigste wijs vaderlandsliefde noemt, — te onderscheiden, en andere omstuimigheden, die de gewisse effecten en gevolgen van cabalen zijn, voortgesleept waren, dan dat zij een beraden opzet en voornemen zouden gevormd hebben om zich aan zijn gezag te onttrekken, of zich op eene misdadige wijze daartegen te verzetten". En hoewel hij „met de gevoeligste aandoeningen" gehoord had, „welk een toestel men zich in de steden veroorloofd had" om zijne bevelen tegentegaan, zoo had hij echter begrepen, dat ten gevolge van een gerechtelijk onderzoek „de namen van minder en meerder aanzienlijke familiën door infameerende sententiën zouden worden besmet, en vaders en huisvrouwen ongelukkig gemaakt". Daarbij leerde de ondervinding, „dat de zachtmoedigheid zoo niet het eenigste, immers het beste middel was om een edelmoedig, dapper en oprecht volk, voor hoedanig de Geldersche landaard van de oudste tijden was bekend geweest, weder terecht te brengen in de gevallen, dat door slinksche streken hunne goede trouw versneld en hunne eerlijke harten misleid waren". Wat hem persoonlijk betrof, „gaarne zou hij alle beleedigingen vergeven aan hen, die zich voortaan als gehoorzame ingezetenen wilden gedragen, en hij zou het als een blijk van gunst jegens

[1] Groen van Prinsterer. Handboek, bl. 934.

[2] Placaat-amnestie, gegeven in de buitengewone landschapsvergadering der Staton van Gelderland, 17 Sept. 1786. Arnhem, W. A. van Goor, 1786.

zijn Huis aanzien, wanneer volstrekt geen onderzoek werd ingesteld". Dien aandrang, zeggen de Staten van Gelderland, konden zij niet weerstaan, en daarom vaardigden zij een „placaat van amnestie en abolitie" uit voor alle burgers, behalve voor 1°. die personen uit Hattem en Elburg, wier namen gevonden werden onder zeker „singulier adres of request", aan de Staten van Holland gezonden; 2°. de beide predikanten van Elburg, Heijn en Van Diermen, en den bakker Klaas Van Diermen; 3°. den advocaat Daendels te Hattem, mitsgaders alle militairen in 's lands dienst, gepensioneerde of bij de armee geplaatste, welke onder de schuldigen mochten worden gevonden; 4°. alle burgers en ingezetenen van voorz. steden, die binnen zes weken niet naar hunne woningen terugkeerden, en daardoor toonden van deze amnestie geen gebruik te willen maken.

Den 25ⁿ April 1788 velde het Hof van Gelderland bij verstek vonnis over Daendels. Hij werd veroordeeld om, wanneer hij in handen der justitie mocht vallen, door den scherprechter met het zwaard over het hoofd te worden gestraft, en werd daarenboven voor zijn geheele leven uit „den Vorstendom en Graafschap" gebannen, „op poene van den dood, zoo hij daarin mocht gevonden worden" [1]. Uit het vonnis blijkt, dat men hem vooral een grief maakte van zijne openlijke instemming met het adres, aan de Staten van Holland, „een vreemden souverein", gezonden.

Daendels was intusschen geen rusteloos toeschouwer gebleven van de politieke verwikkelingen hier te lande. Bij de nadering der Pruisen bevond hij zich als majoor eener Geldersche brigade onder de patriotten, die Amsterdam zouden verdedigen [2]. Hij voerde er het bevel over de voorposten aan de Duivendrechter brug. In den vroegen ochtend van 1 October 1787 werd daar hevig gestreden [3]; aan weerszijden vielen vele dooden. De zaak der patriotten was verloren; althans voor het oogenblik. „De interventie ten gunste van het ancien régime, die de slecht aangevoerde, onsamenhangende troepen der patriotten gemakkelijk deed verstuiven, maar zes jaar later in Frankrijk bij

[1] Zie bijlage II.

[2] Zie zijne overeenkomst met den Rijngraaf van Salm. Bijlage Ic.

[3] W. J. Knoop, 1787. De Gids, 1876. II, bl. 494.

den eersten ernstigen poging schandelijk moest afdruipen, heeft de overwinning der nieuwe beginselen in ons land slechts eenige jaren kunnen tegenhouden en gemaakt, dat zeven jaar later onder Fransch toezicht gedaan werd, wat misschien anders geleidelijk zonder vreemd voogdijschap tot stand was gebracht" [1].

Voor Daendels kon de keuze tusschen een verblijf hier te lande, onder het hersteld stadhouderlijk gezag, en uitwijking naar Frankrijk niet moeilijk zijn. Spoedig vertrok hij naar de „hoogeschool van het patriotisme". Daendels heeft er trouw de college's gevolgd. Als patriot toog hij er heen, als volbloed revolutionair keerde hij weder.

Vóór zijn vertrek huwde hij, den 9n Maart 1787, met Alida Elisabeth Reiniera Van Vlierden. De familie-overlevering weet te verhalen, dat de schoonvader, „die ijverig prinsgezinde was, zijne gegeven toestemming had herroepen en den gelegden liefdeband wilde verbreken". Maar in een stormachtigen nacht schaakte Daendels zijne bruid en reed met haar ijlings naar Lage, in het Bentheimsche, waar Ds. Riemsdijk hunnen echt inzegende. Het huwelijk was zeer vruchtbaar. Alida schonk haren man niet minder dan 15 kinderen, waarvan 6 zoons jong stierven. Twee zoons, die den volwassen leeftijd bereikten, Constant Jacques en August Dirk, overleden beiden op Java, de eerste in 1847, de tweede zes jaar daarna; de laatst overgebleven dochter overleed in 1887 te Apeldoorn.

---

[1] Dr. A. J. Kronenberg, «Een en ander over Gerrit Paape en zijn tijd», bl. 10.

TWEEDE HOOFDSTUK.

In Franschen dienst.

Met ééne gedachte vervuld begaf Daendels zich naar Frankrijk. Als banneling was hij genoodzaakt zijn geboorteland te verlaten, als overwinnaar, als bevrijder moest hij wederkeeren. Hieraan zou hij van nu af zijn leven wijden.

De hoop op een spoedigen terugkeer was intusschen zeer gering. Wel leefde een deel der patriotten in de stellige verwachting, dat de Fransche regeering krachtig helpen zou; maar de verstandigen onder hen begrepen, dat daarop voorshands weinig kans bestond. De binnenlandsche verwikkelingen werden met den dag ernstiger; de strijd tusschen Koning en parlement nam steeds grootere afmetingen aan. Verwonderlijk mag het heeten, dat, bij de volslagen uitputting der Fransche schatkist, de patriotten nog geldelijken onderstand genoten. Veel beteekende deze hulp niet, — de meeste patriotten leden schrikkelijk gebrek — en bovendien was zij een bron van onophoudelijke twisten, die de uitgeweken broeders vaak vijandig tegenover elkander deden staan [1].

Het zou te ver voeren dit spenweb van kleingeestige intriges hier te ontwarren. Te minder is dit noodig, wijl Daendels er slechts zijdelings in betrokken was.

Daendels en met hem nog eenige partijgenooten, als Valckenaer, B. Blok, Wijbo Fijnje, namen in Februari 1788 hunnen intrek in het kasteel van Watten, een verlaten Jezuïetenklooster,

---

[1] Zie hierover: Mr. J. Dirks. De uitgewekenen in Frankrijk, 1789—95; en vooral Mr. J. A. Sillem, Het leven van Mr. Johan Valckenaer. Dl. I, Hfdst. II.

dicht bij St. Omer gelegen. In deze stad bevonden zich de meeste uitgewekenen. Alleen zij, die van een „certificaat van patriotisme" voorzien waren, hun door eene daartoe benoemde commissie te Brussel afgegeven, hadden recht op ondersteuning. Deze bedroeg aanvankelijk 8 tot 40 frank 's weeks, en werd uitbetaald door den oud-secretaris van Westdongeradeel, C. L. Van Beyma. De gewezen hoogleeraar te Franeker, Johan Valckenaer, stond hem hierbij terzijde; volgens eigen bewering als mede-commissaris, volgens Van Beyma als secretaris. Het duurde niet lang, of de beide vrienden waren in de bitterste tegenstanders veranderd, en de patriotten in twee vijandige kampen verdeeld, de Valckenisten en de Beymanisten.

Wat was de oorzaak van deze verwijdering? In de eerste plaats verschil van meening over het plan der Fransche regeering, om de uitgewekenen te vereenigen in eene kolonie te Grevelingen, Honfleur of Duinkerken, waar zij in hun eigen onderhoud zouden kunnen voorzien.

Dit plan vond heftige bestrijding bij de meerderheid van eene „Nationale Vergadering", door de patriotten belegd. Indien het tot stand kwam, zoo meende men, zou Frankrijk er niet aan denken de ballingen met geweld van wapenen in hun vaderland terugtebrengen. Zij, die het plan steunden, pleegden verraad aan de goede zaak. Valckenaer ijverde zeer voor de kolonie, omdat hij inzag, dat van een gewaand spoedig herstel de verwezenlijking niet zoo nabij was als men zich zelf diets maakte. Beyma was het aanvankelijk met Valckenaer eens; maar hij ging weldra tot de oppositie over. Hij trachtte nu de uitgewekenen overtehalen eene memorie te teekenen, waarbij de regeering om milder ondersteuning aangezocht werd. Hiertegen kwam Daendels, die tot de partij van Valckenaer behoorde, in verzet. Ernstig ontried hij den aanstaanden kolonisten, die voorloopig in de kazerne te St. Omer gehuisvest waren, het adres te teekenen, „daar het wel ten gevolge kon hebben, dat het ministerie alle vluchtelingen uit Frankrijk verjoeg". Men moest Valckenaer gelooven en zich niet verzetten tegen de stichting eener kolonie, „waarvoor de millioenen reeds bij het ministerie klaar lagen". Zijne tusschenkomt had gering succes. Bij het departement Overijssel — de uitgewekenen waren destijds naar hunne herkomst in departementen verdeeld — vonden zijne woorden zoo weinig ingang, dat,

„indien hij niet spoedig verkozen had heentegaan, men hem ongemakkelijk zou weggeholpen hebben" [1].

Het Fransch gouvernement hakte den knoop door, wees Grevelingen aan als kolonie-oord, en ontsloeg Beyma, tot wiens opvolger de „Commissaire des Guerres" Collignon benoemd werd. Nieuwe twist! De Beymanisten beschuldigden Valckenaer, uit wraak dit ontslag te hebben bewerkt. Valckenaer beweerde van zijnen kant, dat Beyma een tekort in kas had van 29000 livres. Toen Collignon Beyma verantwoording vroeg van de beheerde gelden, bleek er inderdaad een tekort te zijn. Hoewel het slechts 5700 livres bedroeg, bleef Beyma in gebreke de oorzaak ervan aantewijzen. Ook hierin liet Daendels zich niet onbetuigd. Te Bergen St. Winox, waarheen hij in den zomer van 1788 verhuisd was, verklaarde hij in het openbaar, dat Beyma „op zijne rekening een aantal posten zonder quitantie geplaatst had, en dat hij zich beroemde dit te kunnen bewijzen" [2]. Daar Collignon de verlangde genoegdoening weigerde, begon Beyma „ter bescherming van zijne eigene eer" een proces tegen Daendels. Hoe dit afliep is mij onbekend. Zeker is het, dat men om deze en andere redenen, te veel en te nietig om optenoemen, van woorden tot daden overging. De aanhangers van Valckenaer, die werken wilden, werden voor verraders, voor kolonisten, voor aristocraten uitgescholden [3].

Maar het bleef niet bij schelden alleen. Den 10n September 1789 was Daendels met zijne vrouw bij een vriend te Duinkerken genoodigd. Aan de tafel van madame Biesta, bij wie men dineerde, zat ook baron Aylva Jr., die, evenals de meeste Friesche uitgewekenen, de partij van zijnen landgenoot Beyma gekozen had. Van Aylva begon zoo geweldig uittevaren, dat mevrouw Daendels in zwijm viel. Toen zij bijgekomen was, haalde Daendels twee pistolen uit den zak en verzocht den baron er een te kiezen. De baron gaf echter aan deze uitnoodiging geen gehoor [4].

De opgewondenheid werd ten laatste zoo groot, dat de

[1] Verhaal van het voorgevallene ten opzichte der uitgeweken Nederlanders enz. 1790, bl. 55 vlg.

[2] Verhaal enz., bl. 110.

[3] Sillem, I, bl, 121.

[4] Dumont-Pigalle aan Valckenaer, 25 Sept. 1789. Coll. Luzac. bij Sillem, I, bl. 123.

Beymanisten den 21n September 1789 te Bergen een volledig oproer maakten, — ten spijt van alle plichten, die de genoten gastvrijheid hun oplegde. Eenige goedgezinden verzamelden zich, en het gelukte hun gewapenderhand de orde te herstellen. Daendels, zoo verklaarde het bestuur van Bergen, „s'est conduit comme un bon et loial citoien, et on ne peut que se louer de son zèle" [1]. De twisten bleven echter onverzwakt voortduren. Er werd zelfs een aanslag op het leven van Daendels beraamd [2]. In 't belang zijner persoonlijke veiligheid verhuisde hij daarom naar Duinkerken, waar hij zich op den handel toelegde. Of hij zich ook met de politiek bezig hield, en zoo ja, hoever zijne bemoeiingen zich uitstrekten, is mij onbekend. Voor zijne levensbeschrijving in de twee volgende jaren, bezit ik geenerlei bescheiden.

Vermoedelijk achtte Daendels in 1790 en '91 de gebeurtenissen nog niet rijp, om met vrucht eene poging tot omwenteling in Nederland te wagen. Zijn naam komt ten minste niet voor onder die der 21 aanzienlijke patriotten, welke den „Brief aan den Heer President der Nationale Vergadering" zonden [3]. Evenmin was hij tegenwoordig bij de „aanspraak, gedaan den 15n Mei 1791 door eene commissie uit de Hollandsche patriotten, in de club der Jacobins te Parijs". Brief zoowel als aanspraak beoogden een verbond tusschen Frankrijk en de Republiek, en stelden de buitengewone voordeelen in het licht, die hieruit zouden voortvloeien. Daarvoor echter was de tijd nog niet aangebroken. De revolutie was nog tot Frankrijk alleen beperkt. Eerst toen Lodewijk XVI, door de Girondijnen gedreven, den 20n April 1792 Oostenrijk den oorlog verklaarde, hield zij op uitsluitend nationaal te zijn.

Thans was voor Daendels het geschikt oogenblik gekomen. Aan het hoofd van een Bataafsch legioen wilde hij nu den veldtocht tegen de Oostenrijkers medemaken. Dit voornemen werd eenigszins gewijzigd; het Bataafsch legioen loste zich op in een „légion franche étrangère", dat bij het Fransche leger werd ingedeeld. Op voorstel van Huber, „député des patriotes Bataves et membre du conseil d'administration de la légion

---

[1] Zie Bijlage III*a*.

[2] Zie Bijlage III*c* en III*d*.

[3] Vreede. Geschied. v. d. diplom. der Bat. Rep. Dl. I, bl. 81. Noot.

fransche étrangère", werd deze afdeeling in Augustus 1792 door den Minister van Oorlog op den voet van het Fransche leger ingericht. Het legioen zou tot model dienen. ingeval men na de omwenteling mocht overgaan tot hervorming der Nederlandsche armee. Alle kosten zouden door de te stichten Bataafsche Republiek aan de Fransche natie trouw worden terugbetaald [1].

Bij dit vreemdenlegioen, waarover het bevel was opgedragen aan kolonel Maschek, werd Daendels den 12ⁿ October 1792 tot luitenant-kolonel aangesteld [2]. Daendels was nu vol hoop, dat binnenkort de slag zou vallen, die aan zijn vaderland de vrijheid moest hergeven. Onder Dumouriez hielp hij den 6ⁿ November de overwinning bij Jemappes bevechten, welke zegepraal België in de macht der Franschen bracht. In zijnen ijver dacht hij niet anders, of Dumouriez zou nu onverwijld naar Holland trekken. Dat het niet gebeurde betreurde hij zeer, en bitter laat hij zich een jaar daarna uit over het gedrag van den opperbevelhebber. „Verleden jaar, aldus schrijft hij 19 Januari 1794 aan Van Irhoven van Dam [3], „zouden onze vrienden na de bataille van Gemappe zeer gemakkelijk ons vaderland hebben kunnen verlossen, *doch het vreemde goud heeft het belet.*

Is deze voorstelling juist? Ongetwijfeld was zij het voor Daendels en zijne tijdgenooten, die onder den indruk verkeerden van het „verraad", zoo kort geleden door Dumouriez gepleegd. Bij eene onpartijdige beschouwing der feiten valt er echter heel wat op aftedingen.

Na den slag bij Jemappes ontbrak het de Fransche regeering aan een vast plan. Zij weifelde tusschen de verovering van Holland, die haar in het bezit zou stellen van de beloofde schatten, en tusschen Custine's voorslag, om het heilige Roomsche rijk geheel te vernietigen en te Weenen den Keizer den vrede voorteschrijven. Aan deze onzekerheid werd een einde gemaakt door den toenemenden invloed der Jacobijnen. Voor

[1] «Le soussigné (Huber) peut assurer le Ministre qu'àprès la révolution sera faite dans la République Batave, tous les frais que la nation Française nous aura avancés, soit pour la levée des troupes que pour l'expédition et pour les secours déjà accordés, seront fidellement restitués». Archives historiques, Min. v. Oorlog, te Parijs. Armée du Nord. Correspondances. Aug. 1792.

[2] Zie Bijlage IV.

[3] Jorissen. De Patriotten te Amsterdam in 1794, bl. 18.

hen was Dumouriez de gezworen vijand, van wien zij het ergste te vreezen hadden. Met opzet was zijn leger slecht voorzien, op bevel van den Minister van Oorlog Pache, den vriend van Marat, Chaumette, Hébert en van de Parijsche Commune. Om Dumouriez te treffen dreven de Jacobijnen het voorstel van Custine door. In weerwil van het decreet van 19 November, waarbij de Republiek aan alle volken die hunne vrijheid wilden verkrijgen hulp bood, moest nu alles wijken voor het groote doel, de vernedering van Oostenrijk.

Om dit te bereiken trachtte Custine op last zijner regeering den Koning van Pruisen tot een bondgenootschap overtehalen, waarbij dezen de heerschappij over Duitschland in het vooruitzicht werd gesteld. Frankrijk beloofde niets te zullen ondernemen tegen de veiligheid van Holland en het huis van Oranje, — eene belofte, die bij Frederik Willem II zwaar woog. De onderhandelingen stuitten echter af op 's Konings haat tegen de revolutie [1]. Nu kwam de lust voor Holland en voor de schatten der Amsterdamsche bank weder boven drijven. Den 16n November werd, trots alle tractaten, de Schelde vrij verklaard, en aan Dumouriez bevolen de Oostenrijkers zelfs op Nederlandschen bodem te vervolgen.

Groote blijdschap bij de patriotten. Ongelukkig voor hen trokken de Oostenrijkers in eene andere richting af, naar Luik en de Rijnstreken. Dumouriez was verplicht zich naar Keulen of Luxemburg te begeven, om Custine en Beurnonville te ondersteunen. Welk eene teleurstelling dit tegenbevel baarde, is begrijpelijk. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de patriotten nu op eigen rekening een inval in het vaderland wilden wagen. Althans generaal Labourdonnaye, die te Gent zijn hoofdkwartier had, achtte het den 30n November 1792 geraden Mascheck, den chef van het vreemdenlegioen, kennis te geven van het uitdrukkelijk verbod der regeering, iets op Nederlandsch grondgebied te ondernemen, daar Frankrijk met de Hollandsche natie in vrede leefde. Op Mascheck rustte de verantwoordelijkheid voor elke overtreding, die zijne troepen op dit verbod mochten begaan [2]. Toch gaven de patriotten hun voornemen niet geheel op. In Holland, zoo verzekerden zij Dumouriez, zou

---

[1] Von Sybel. Geschichte der Revolutionszeit. II, 39, vlg.

[2] M. v. O. te Parijs. Armée du Nord. Correspondances.

terstond een algemeene opstand uitbarsten, zoodra de Franschen de grenzen overschreden. Aanstonds maakte Dumouriez van deze verklaring gebruik, om zijne regeering de onmiddelijke verovering van Holland in overweging te geven.

Nu de onderhandelingen met Pruisen afgesprongen waren, had het Ministerie aan dit voorstel onvoorwaardelijk gehoor verleend, indien de vrees voor Engeland het niet weerhouden had. De pogingen, van Frankrijks zijde beproefd om in Engeland zelf revolutie te verwekken, — in vereeniging met de democratische clubs te Londen, en door heimelijken steun te verleenen aan het oproerige Ierland —, hadden ten gevolge gehad, dat natie en parlement zich vaster bij Pitt aansloten. Engeland wapende zich en nam eene dreigende houding aan.

Hierdoor werd het antwoord aan Dumouriez bepaald. De regeering deelde hem mede, dat men het in de gegeven omstandigheden noodiger oordeelde de Oostenrijkers over den Rijn terugdringen, en dat men zijn plan betreffende Holland wenschte uittestellen, ofschoon men het in geene deele opgaf. Dit laatste was maar al te wel gemeend. Uit de verovering van Holland zou de Republiek onberekenbare voordeelen trekken; bovenal zou zij er door in het bezit geraken van groote geldsommen, wier gemis de ontwikkeling der revolutie tot nog toe veel meer had tegengehouden dan de macht der buitenlandsche vijanden [1]. Van hunnen kant lieten de patriotten het evenmin aan dringende betoogen ontbreken. Zoo zonden de geestverwanten in Holland den 8n Januari 1793 de volgende memorie aan den Franschen Minister van buitenlandsche zaken [2]: „Citoyen Ministre! Vous êtes instruit, ainsi qne nous, que le Ministère Britannique a fait partir le 31 du mois dernier plusieurs frégates et quelques batimens de transport, pour se rendre dans le port de Flessingue où cette escadre est déjà arrivée; que de plus ce Ministère a prévenu le Lord Auckland à La Haye que le manifeste, par lequel l'Angleterre déclare la guerre à la France, est prêt, et qu'enfin il

[1] Die Finanzfrage bestimmte stärker als jede andere den weiteren Verlauf der Revolution und der auswärtigen Politik Frankreichs, und von keinem anderen Punkte aus ist die Tendenz der verschiedenen Parteien so scharf wie aus diesem zu erkennen. Von Sybel. Revolutionszeit, II, 18.

[2] Afschrift van deze memorie ter Universiteits-Biblioth. te Leiden. Pamfletten, 1793.

a fait demander au gouvernement Hollandais communication des signaux usités pour l'attirage (?) du Cap de Bonne Espérance. Déjà même les pilotes de nos côtes ont reçu les ordres relatifs au service des vaisseaux, qui signaleront pavillon Hollandais. Cette conduite du gouvernement Britannique est un trait de leur (sic) politique, qui exige sans doute pour l'honneur et pour la sûreté de la France des mesures réciproques.

Dans cette crise les patriotes Bataves vous rappellent, Citoyen, les promesses faites depuis si longtemps à la Hollande; promesses dont l'exécution se trouve aujourd'hui amenée, forcée peut-être par les évènemens. Citoyen Ministre, tout doute, tout retard ultérieur amène votre perte et la nôtre. La Hollande, unie à l'Angleterre contre la France, détruit tout l'édifice de la liberté de cette dernière. La Hollande, unie à la France par une heureuse révolution, en affermit à jamais les bases. De la révolution Batave dépend pour l'avenir et peut-être pour le présent l'abondance ou la privation pour la France, des grains, des subsistances (source féconde de craintes et d'agitations), des chanvres, des bois de construction, de tous les objets nécessaires à la marine, et du numéraire lui-même.

Vous avez cru, Citoyen Ministre, à la neutralité Anglaise. Il n'est plus permis de douter, que le gouvernement Britannique n'eût voulu masquer ses mesures que jusqu'au moment où il serait à même de les exécuter. Il sçait trop (et l'Europe entière le sçait avec lui) que les Provinces Unies, courbées sous le joug Anglo-Russien, suffisent seules pour faire pencher la balance du côté des ennemis de la France.

Il est temps, Cit. Min., que la Nation Française prenne un parti digne d'elle. Les Bataves sont prêts; ils vous attendent; faites vos pas vers eux. Dans quelques mois peut-être il sera trop tard.

Nous répétons que l'intérêt direct de la France s'y trouve. Si vous ne faites pas la révolution de Hollande, bientôt tous vos moyens de subsistances vous seront enlevés, et l'on mènera la France à la famine, à l'anarchie, à la contre-révolution. Il est superflu, Citoyen, de vous appesantir sur les preuves et sur les suites.

Nous sommes prêts à fournir au Conseil Exécutif, aux Comités, aux Généraux, tous les plans, éclaircissemens et instructions locales qui feront réussir cette indispensable

expédition, et nous leur prouverons que des forces navales redoutables, prêtes au mois de Juin pour ou contre vous, vous ouvriront ou vous fermeront les marchés importants de la Baltique. Nous vous demandons, Citoyen Ministre, de porter l'objet de ce mémoire à la sérieuse délibération du Conseil Exécutif. Le tems des vains ménagemens est passé. Le Ministère Anglais ne fera que vous tromper de plus en plus. L'intérêt de la patrie parle impérieusement. Il nous dit de passer nous-mêmes au dessus de toute considération contraire au salut réuni des Français et des Bataves. Le bonheur des deux Nations dépend aujourd'hui de cette décision. Puisse-t-elle fixer votre gloire!"

Inderdaad scheen de kans voor de patriotten te verbeteren. De regeering besloot plotseling tot een inval in Zeeland. Dumouriez, wiens meening gevraagd werd, keurde het plan zonder voorbehoud goed. In zijne verbeelding zag hij zich reeds aan het hoofd eener zelfstandige Bataafsche Republiek, en hierdoor in staat aan zijne doodvijanden, de Jacobijnen, den genadeslag toetebrengen [1]. Niettemin bleef de regeering huiverig den beslissenden stap te doen. Wel werden militaire maatregelen voorbereid; doch de uitvoering bleef opgeschort tot Engelands ultimatum bekend zou zijn. Dit liet zich niet lang wachten; het luidde: ontruiming van België of strijd met de zeemogendheden.

Nu maakte de Fransche Republiek zich ten oorlog gereed. Den 13n Januari 1793 gelastte de Conventie de vloot krachtig te versterken; den volgenden dag stelde het Ministerie voor, het leger op vijfhonderdduizend man te brengen. Zoo sprak de regeering in het openbaar. In stilte echter deinsde zij terug voor den strijd met het machtige Albion; — in het geheim werden dus tegenovergestelde orders gegeven. Op denzelfden dag dat het besluit tot de legerversterking werd genomen, ontving generaal Miranda aanschrijving elke schending van Nederlands neutraliteit te beletten. De expeditie naar Zeeland werd onbepaald uitgesteld. Het Ministerie stond nog besluiteloos tusschen oorlogsverklaring aan Engeland en ontruiming van België. Het werd tot 't eerste gedrongen door de leiders der

[1] Von Sybel. II, 91.

bergpartij, Danton en Robespierre, en door hun werktuig in het Ministerie, Pache. België was de eerste buit der revolutie, dien men zich, zelfs ten koste van een vredebreuk met Engeland, niet mocht laten ontglippen! Den 1n Februari werd de oorlog verklaard.

Begrijpelijk is het, dat Daendels, die voor zoovele raadselen stond, het langdurig dralen toeschreef aan den invloed van „vreemd goud". Evenmin kan 't bevreemden, dat hij het mislukken der „invasie die later gebeurde", en die inderdaad „geschiedde zonder moyens", weet aan „een plan, beraamd met onze vijanden" [1]. Dumouriez had door zijne houding aanleiding gegeven tot deze veronderstelling. Zijne samenkomst den 3n Februari met De Maulde aan den Moerdijk, en de daarop volgende inval moesten bij den oningewijde het vermoeden wekken van onderling verband. Toch is niets minder waar dan dit.

Hoe vurig voorstander van den veldtocht in Holland Dumouriez zich eerst getoond had, nu de aandrang daartoe van de gehate Jacobijnen uitging veranderde hij geheel van inzicht. Al zijn streven was nu gericht op het behoud van den vrede met Engeland, waarheen hij als gezant wilde vertrekken. Het was echter te laat. De bloedige Parijsche gebeurtenis van 21 Januari 1793 had de Engelschen met het diepst afgrijzen vervuld, en alle pogingen tot verzoening onmogelijk gemaakt. De besprekingen met De Maulde bleven dan ook zonder resultaat, en voor Dumouriez lag slechts één weg open: gehoorzaamheid aan de bevelen uit Parijs, die de onmiddelijke verovering van Holland inhielden.

De tijd was echter reeds verstreken. Niet alleen dat dagelijks een hernieuwde aanval der Oostenrijkers in België te duchten was, maar Holland zelf was tegen elke overrompeling verzekerd. Dumouriez kon evenwel niet terug. Van Frankrijk had hij niets te hopen; de Jacobijnen wantrouwden hem sinds lang. Dit wist Dumouriez; en daarom dacht hij na de verovering van Holland met de Bataafsche en Belgische legers niet in de eerste plaats de Oostenrijkers, maar de Jacobijnen te treffen. Alleen snelle bewegingen konden hem zulk gewaagd spel doen winnen.

---

[1] Jorissen. De Patriotten enz., bl. 18.

Den 17n Februari trokken de Franschen de Nederlandsche grenzen over. Achtereenvolgens vielen Breda, Klundert en Geertruidenberg in hunne macht. In het begin van Maart werden aanstalten gemaakt het Hollandsch diep overtesteken. Weldra bleek de onmogelijkheid ertoe. Meer dan honderd bewapende schepen versperden den overtocht. Op last van Dumouriez ondernam Daendels met 800 man een hopeloozen aanval op het eiland van Dordrecht. Hij werd met verlies teruggedreven door het Hollandsch garnizoen, dat kort te voren met 2000 man Engelsche hulptroepen was versterkt.

Deze nederlaag was beslissend. Dumouriez moest de verovering van Holland opgeven. Bovendien ware een langer toeven niet zonder gevaar geweest. Coburg was overwinnend in België doorgedrongen, Luik reeds door de Franschen verlaten. In België braken alom opstanden uit, wegens de geweldige knevelarijen der Fransche regeeringscommissarissen. Den 8n Maart ontving Dumouriez dan ook bevel zonder oponthoud naar België terugtekeeren. Hoe hij zich daar lijnrecht tegenover de commissarissen stelde, zich hierdoor nog meer den haat der Jacobijnen op den hals haalde, en ten slotte alleen door eene overhaaste vlucht de guillotine kon ontloopen, is bekend.

Bijna een jaar duurde het, eer de patriotten weder gegronde hoop konden voeden spoedig den vaderlandschen bodem te zullen betreden. Tegen het einde van 1793 waren de vijanden uit Frankrijk verdreven. De Republiek was als overwinnares uit den strijd met de verbonden mogendheden te voorschijn gekomen. Hoche had de Oostenrijkers uit den Elzas verjaagd, Bonaparte Toulon aan de Engelschen ontrukt. Met het voorjaar van 1794 begon de oorlog op nieuw. Eerst moest de vijand in België door het Noorderleger en dat der Ardennen worden ingesloten en vernietigd, en daarna eene landing in Engeland beproefd [1].

Daendels, die in de eerste gelederen van het Noorderleger stond, stelde zich nu in verbinding met de Amsterdamsche patriotten. „Zo wij thans van binnen konden medewerken, schrijft hij den 19n Januari 1794 uit het fort van Comines aan Van Irhoven van Dam, en daarvan verzekering geven aan het

[1] Von Sybel. III, 17.

Comité de Salut Public, geloof ik, dat hetzelve het plan de campagne zeer gemakkelijk zou kunnen inrigten om onze Patriotten met veertig m(ille) man te hulp te komen, ten einde aan Engeland een dodelijke slag toe te brengen, alle communicatiën met de legers op 't vaste land af te snijden, en de revolutionairen in Schotland bijstand te kunnen leenen" [1].

„Wagt niet, zoo eindigt hij, want over 14 dagen kan het reeds te laat zijn, om iets in onze faveur te doen decideren".

Zijne bedoeling was duidelijk. De omwenteling moest van Holland zelf uitgaan. In geen geval mochten de Franschen als overwinnaars binnenkomen. Integendeel, men moest de Republiek aan zich verplichten, door haar terstond bijtestaan in de voorgenomen landing in Engeland. Bij zulk eene verhouding kon er van eene bedreiging onzer onafhankelijkheid geen sprake zijn.

Inderdaad ontving het Comité de Salut Public tijding uit 's-Gravenhage, dat men daar eene omwenteling vreesde, die zeker zou uitbarsten bij de eerstvolgende overwinning der Franschen in België [2]. Alles hing dus nu af van het cordaat optreden der patriotten. Maar het bleek Daendels, dat hierop niet het minst te rekenen viel. Ja, indien iets in staat kon zijn hem den goeden moed te benemen, dan was 't het antwoord, dat Van Dam hem den 31n Januari namens het Amsterdamsch Comité toezond. De omwenteling, door Daendels als zeer mogelijk beschouwd, „zou zonder de hulp der Franschen ondernomen en voortgezet, nimmers iets goeds opleveren.... Holland moet vermeesterd, de Republiek door wapenen geconquesteerd worden, indien er ooit iets goeds van zal worden. En dit is nog niet genoeg. Wanneer wij na eene invasie aan ons zelven overgelaten worden om onze eigene zaken te beschikken en eene vrije regeering in te voeren, zal er nooit iets goeds verricht worden. De Fransche wapenen moeten tegelijk met de overwinning ook het plan der revolutie medebrengen en invoeren. Dit laatste gewigtige point bid ik u nimmer uit 't oog te verliezen.... Ik bid en smeek u, gebruik al uw credit bij 't Comité de Salut Public, om op het invaderen en conquesteren dezer Republiek aan-

---

[1] Bij Jorissen. De Patriotten, bl. 18, vlg.

[2] Von Sybel. III, 17.

tedringen. Het zou welligt vermetel zijn alle de onberekenbare voordeelen, ja zelfs de volstrekte noodzakelijkheid van deze operatie aan 't zelve te willen voorhouden; 't zelve is buiten twijfel verlicht genoeg om te doorzien, dat de verovering van Holland de basis behoort uit te maken van 't plan van de volgende campagne. De Fransche Republiek, eenmaal in 't bezit van de onze zijnde, zal dadelijk de wetgeefster van Europa weezen, en zal hier ressources vinden, die hare verbeelding, vooral met betrekking tot 't formeeren eener geduchte zeemagt, bij verre te boven gaan" [1].

Als afgevaardigde der patriotten werd Gogel gezonden, om nadere inlichtingen mondeling te verstrekken. Ook hij verwachtte slechts heil van eene militaire tusschenkomst der Franschen. „Subjugués, divisés, nous ne pouvons nous délivrer nous-mêmes. Nous retirer de la servitude est une action digne de vous" [2]. Ook in het „plan van samenwerking", door de patriotten opgesteld, heette het, dat „de geheele republiek door de Fransche wapenen moest worden geconquesteerd en geoccupeerd", waarna de instelling van eene „revolutionaire rechtbank, geaccompagneerd met de guillotine", noodzakelijk was.

Het later gedrag van Daendels bewijst, dat hij deze wijze van revolutie-maken niet dan als uiterst middel begeerde. Hij voorzag waarop zulk eene bevrijding zou uitloopen. In plaats van Frankrijk tot vriend, zou men het dan tot heer krijgen.

Gedurende eenige maanden hield Daendels de briefwisseling met de Amsterdamsche patrotten vol, ten einde hunnen ijver gaande te houden en op de hoogte te blijven van den stand van zaken in het vaderland. De brieven werden bezorgd door partijgenooten te Gent [3]. In Maart werd echter de correspondentie ontdekt en dientengevolge voorloopig gestaakt.

Intusschen verzuimde Daendels geenszins zijnen dienst bij het leger naar behooren te vervullen. Als bevelhebber der voorposten aan de Lijs en de Deule onderscheidde hij zich zeer.

---

[1] Van Dams volledig antwoord bij Jorissen, bl. 19 vlg.

[2] De nota door Gogel aan den representant Florent Guiot overgegeven, bij Jorissen, bl. 27 vlg.

[3] Evenmin als Prof. Jorissen vond ik ergens hunne namen vermeld. Misschien was de burger Meyer, van wien verder gesproken wordt, er een van.

Den volksvertegenwoordiger Florent Guiot gaf hij geregeld verslag van de uitkomst der verkenningen op het vijandelijk gebied. Soms kon hij zich niet weerhouden den representant ronduit zijne meening te zeggen over de tactiek, welke zijns inziens het Fransche leger moest volgen. Ziehier bijv. den brief, dien Daendels hem den 3n Februari 1794 schreef: [1] „Les réquisitions faites pour les fourages..... m'ont empêché de t'envoyer ce matin l'extrait des lettres adressées Cen Meyer, représentant de Gand réfugié en France, et à moi, ainsi que sept lettres de nos malheureux Français, qui gémissent dans les prisons de Gand. Je les ai ouvertes, comme je fais de toutes les lettres qui viennent du pays ennemi, à l'exception de celles des généraux ennemis ou adressées aux représentants et géneraux de la République. Tu verras par ces lettres la manière indigne, dont l'exécrable Anglais traite nos prisonniers. Le général Souham, qui te doit avoir remis aujourd'hui les gazettes étrangères reçues hier au soir, t'enverra demain celles que je viens de recevoir à l'instant, et qui contiennent les suites des discussions du parlement d'Angleterre.

Les émissaires me rapportent que l'ennemi à fait sortir d'Ypres, dans la nuit du 8e Janvier et suivant, les malades blessés et beaucoup de canon, et qu'on a envoyé des voitures pour accélerer la marche d'un corps de troupes Hollandaises, qui remplacera trois bataillons impériaux de Stuart à Ypres, qui vont renforcer l'armée de Cobourg. Il paraît que l'ennemi attend, que nos principales forces l'attaqueront entre Mons et Tournaye et dans le bois de Mormale, puisque la garnison de Namur, remplacée par 4000 Hollandais, s'approche également de ce côté. Mais j'espère et je crois qu'ils se tromperont; car si nous attaquons avec 40 mille hommes par Ypres sur Gand où sont leurs principaux magasins, tenant une armée d'observation à Courtray et une autre près de Maubeuge, nous leur coupons les vivres ou les forçons à se diviser; ce qui mettra notre armée du centre, ainsi que celle d'observation, en état d'attaquer avec succès de front et sur les deux flancs; et au contraire si nous les attaquons avec toutes nos forces, que je suppose passer 800 (80?) mille hommes, dans leur position actuelle, nous risquons que leur armée, qui se met avec beau-

[1] Armée du Nord. Correspondances. Min. v. Oorlog te Parijs.

coup plus de célérité en mouvement que la nôtre, nous batte trois fois, tombant successivement et séparant sur chaque armée, comme ils ont fait plus de dix fois dans la guerre précédente. Nous risquons aussi la confusion si nos armées sont trop grandes, ou que la cavalerie ennemie nous écrase dans les vastes plaines de Mons et de Tournay; ce que nous pouvons prévenir en les forçant de se diviser, et en choisissant des positions où on peut réduire tous les combats en *affaires de poste*, dans lesquels les Français, pouvant travailler avec la bayonette, ont été toujours et de tout tems victorieux" .... Deze voorliefde voor „het werken met de bajonet", teekent den man. Waar persoonlijke moed vereischt werd, was Daendels de eerste. Zijne bemoeiingen kwamen het Fransche leger wel te stade. Hadden de sansculotten volslagen gebrek aan levensmiddelen, Daendels voorzag erin. „Depuis une mois que je suis ici, meldt Florent Guiot aan zijne collega's [1], les magasins militaires n'ont pas reçu un grain de blé, excepté les contributions que Daendels a levées sur quelques villages Autrichiens". De arme Belgische grensbewoners hadden de lasten te dragen, welke de nabijheid van een vijandelijk leger met zich bracht. Maar Daendels voorkwam zooveel mogelijk alle uitspattingen van de onder zijn bevel staande troepen. Met behulp van 800 of 900 man [2] moest hij de opgelegde schattingen binnenhalen en de vijandelijke voorposten bestoken, om hen van het Fransche leger verwijderd te houden. Ongelooflijk is het, hoe het geluk hem bijna altijd volgde op deze dikwijls gevaarlijke ondernemingen. Aanhoudend komen er berichten in van overwinningen, door Daendels behaald. Zoo meldt Souham den 2n Ventôse II (20 Februari 1794) aan Varin „agent du Conseil Exécutif" te Rijssel: [3] „L'expédition qui nous a produit hier 58 prisonniers, a été faite par Daendels à Zantvoorde .... Il s'est avancé sur Zantvoorde, a

[1] 15 Pluviôse II, 4 Februari 1794. Correspondances de l'armée du Nord.

[2] Les détachemens que Daendels demande, étant nécessaires pour forcer les villages ennemis à délivrer les bleds qu'ils se sont engagés à fournir, tu peux lui accorder les 800 ou 900 hommes qu'il demande. Le gén. de div. Souham au gén. de brig. Mac-Donald. 29 Pluviôse II (17 Februari 1794). Armée du Nord. Corresp.

[3] Correspondances. Zie ook de Procès-verbaux de la Convention nationale, séance du 10 Ventôse an II.

tourné et surpris les postes de l'ennemi, qui a bravement jeté les armes à l'approche des républicains et a pris la fuite. Ils n'ont tiré que quatre coups.... Le 25 Pluviôse il y eut aussi près de Reckem une petite affaire qui fut très meurtrière pour l'ennemi, car il perdit plus de 50 hommes de tués. On prit 21 hommes et 28 chevaux. Ces affaires font grande peur à l'ennemi, et contribuent beaucoup à le tenir éloigné de nos postes".

Eene week later moest er weder eene expeditie volvoerd worden. In den kerktoren van een dorp nabij Menin hadden zich vijandelijke scherpschutters verschanst, die alle bewegingen van het Fransche leger ontdekten en menig republikein doodden, zonder dat de Franschen er iets tegen vermochten. Rondom het dorp lagen sterke afdeelingen Hessische infanterie en Engelsche ruiterij, die in verbinding stonden met het garnizoen van Menin. „Les ennemis se croyoient hors de toute insulte dans cette position. Cependant, aussitôt que les troupes républicaines ont paru, ils ont pris la fuite. Le brave Chef de Bon Daendels, commandant à Commines, qui s'est si bien distingué dans toute la campagne dernière par son patriotisme et ses talents militaires, étoit chargé de cette expedition [1]". Dan volgt het verhaal van de moeilijkheden, welke zich op den marsch voordeden, en die Daendels door zijne omzichtigheid te boven kwam. Het vijandelijk voetvolk was intusschen overhaast teruggetrokken. „Les hulans ont voulu résister, mais quoique égaux en nombre ils ont dû céder à la valeur républicaine.... Pendant qu'on les poursuivit on a mis le feu à l'église, et enlevé des cuirs, des boeufs, des vaches et des sacs de grain, et enfin les fourages et l'avoine qu'on avait emmenés pour la

[1] Souham aan den Min. v. Oorlog. 10 Ventôse II (28 Febr. '94) Correspondances. Een half jaar te voren had Souham, na de inname van Menin, Daendels verdedigd tegen de bewering van generaal d'Avaines, als zou het beleg van Yperen door de nalatigheid van D. mislukt zijn. Volgens d'A. zou Daendels met zijne hulp gedraald hebben en hem geschreven hebben: «nous sommes tous convaincus que le siège d'Ypres est une folie». In zijn «Réponse au mémoire manuscrit du ci-devant gl. de brig. d'Avaines» bewees Souham, dat integendeel d'Avaines met opzet Daendels eenige dagen werkeloos had gelaten, en dat hij «par prudence ou par tout autre motif, se tenoit toujours à 6 ou 8 lieues de l'endroit où l'on se battoit». Het gevolg was dat d'A. uit zijn post werd ontzet en Daendels in zijne eer hersteld. Armées du Nord et des Ardennes. Corr. November 1793.

cavalerie ennemie. *C'étoit précisément décade. Les soldats ont eu leur fête, et l'incendie de l'église a été un feu de joie*".

Dat Daendels door zijn gedrag bij de republikeinen voortdurend in achting steeg, behoeft geen betoog. Steeds ging hij voort zich te onderscheiden. Zoo weder den 4n April 1794, toen de linkeroever van de Lijs van vijanden moest worden gezuiverd. „Le brave et intrépide Daendels, chargé de cette expéditon, s'est conduit comme à son ordinaire avec un courage et une prudence, dignes des plus grands éloges. Il est sorti à 3 heures du matin .... et est tombé sur l'ennemi comme la foudre. La victoire, qui l'accompagne toujours, ne l'a point abandonné, et il a fait prisonniers 4 officiers hannovriens, 4 sous-officiers, 169 fusillers et 2 dragons hessois. Il a amené une bonne quantité de vaches, et a tué beaucoup d'ennemis.... Tout le monde s'est conduit avec un héroisme et un courage extraordinaires, et nos frères d'armes de la 1ère réquistion ont montré que, comme les fondateurs de la ville de Thébes, les François naissent soldats. Encore une fois, vive la République! Salut et Fraternité! [1].

Het Comité de Salut Public liet den moed en het beleid van Daendels niet onbeloond. Was hem in Maart reeds het bevel over alle troepen aan de Lijs opgedragen, in April volgde zijne aanstelling tot brigade-generaal [2]. Dadelijk maakte hij van zijne nieuwe bevoegdheid gebruik, om wanorde en plunderingen zoo streng mogelijk tegentegaan. „Les habitans, meldt hij 13 Floréal (2 Mei) uit Moorseele aan Souham [3], s'étoient presque tous sauvés d'ici; ce qui n'est pas étonnant. J'ai trouvé un bataillon de chasseurs ici de Van Damme, qui ont tout pillé et ravagé. J'en ai fait accrocher quelques-uns, sur qui on a trouvé des effets volés, et envoyé à la commission à Courtray. Cela a produit un bon effet. Les habitans commencent à revenir, et la confiance reviendra de la manière dont

---

[1] Souham aan het Com. de Salut. Public. 18 Germinal II (7 April 1794). Corresp.

[2] Op den dienststaat in de Archives administratives van het Min. v. Oorlog te Parijs, wordt deze benoeming 2 Frimaire an VIII (22 Nov. 1794) gesteld. Dit is echter bepaald fout, daar Souham reeds 6 Floréal (25 April) den *brigade-generaal* Daendels gelast Kortrijk bij overrompeling te nemen. De dienststaat, welke tot 1814 loopt, is waarschijnlijk later gedeeltelijk uit het geheugen opgemaakt.

[3] Corresp.

je m'y prends. J'ai donné les ordres les plus sévères; on me dénoncera les coupables, et je puis répondre du bon ordre de mes troupes. A mesure que les habitans reviendront, je les engagerai à remonter un peu leurs maisons. Il commencent à ramener aussi les vaches, chevaux etc., et par ce moyen les vivres reviendront. Je ferai brasser, s'il est possible, de la bière qu'on ne sait plus trouver".

Van Damme, wiens troepen zich zoo slecht gedroegen, raadt hij aan vooral den krijgstucht te bewaren en de bezittingen der inwoners te doen eerbiedigen. „Ne croyez donc pas à tous ces rapports qui sont si nuisibles à nos opérations, au maintien de la discipline et au succès de nos armes. Car si nous supposons de trouver partout des ennemis, nous agissons avec crainte. Je n'ai pas été trahi dans ma marche de hier; voilà une preuve que les habitans ne sont pas contre nous; mais ils ont peur, qui passe déjà par la conduite que nous tenons à présent, ... en tuant ceux qu'on trouve les armes à la main, et en emmenant comme otages le magistrat et les principaux habitans, comme garants de la conduite des autres. Mais encore, respectez les propriétés, si vous désirez compter sur votre troupe et rester dans le pays [1]. En den 11[n] Mei schrijft hij aan Souham: „Ce sont des hussards noirs qui ont commis hier ces brigandages à Dattigny, dont je t'ai parlé dans ma lettre de hier au soir. Tu sauras par conséquence de quelle brigade ils sont. Je vais tout de suite à la chasse de ces coquins" [2].

Soms deed zijn ontembare moed hem de voorzichtigheid uit het oog verliezen. Den 3[n] Mei krijgt Van Damme namens Moreau het bevel zich met Daendels te vereenigen, om den gewichtigen post van Roesselaere te nemen. Nauwelijks verneemt Daendels dit, of hij meldt aan Van Damme dat het hem niet geraden voorkomt troepen naar Roesselaere te zenden, daar, volgens zoo even ontvangen bericht van Souham, de vijand zich bij Doornik verzamelt. Daarom verbiedt hij Van Damme eenige beweging te maken; alleen moet hij zich gereed houden tot den marsch. Of dit tegenbevel te laat aankwam, of dat Van Damme wegens den stelligen order van Moreau er zich niet door gedekt achtte, hij rukte toch met eene troepenafdeeling op

[1] Daendels aan Van Damme. 16 Floréal II (5 Mei 1794). Corresp.
[2] Corresp.

naar het aangeduide punt van samenkomst. Daar vernam hij tot zijne groote verwondering, dat Daendels reeds te middernacht den aanval op Roesselaere ondernomen had. In allerijl nadert Van Damme; maar hij komt te laat. Roesselaere was reeds genomen, doch ten koste van groot verlies aan de zijde der Franschen [1].

Een andermaal was Daendels bijna zelf het slachtoffer geworden van zijnen te vurigen ijver. Hij en Van Damme moesten met hunne voorhoeden den vijand vervolgen tot Ingelmunster en Iseghem, waar hij vermoedelijk het riviertje de Mandel zou oversteken. Van Damme zou den weg naar Brugge volgen tot Ingelmunster, Daendels de dorpen Lindelede en Iseghem doortrekken. Werkelijk haalde Van Damme de vijandelijke achterhoede in, joeg haar na tot Ingelmunster, maakte vier kanonnen en eenige wagens buit, en nam ongeveer 100 man gevangen. Daar hij evenwel vreesde niet sterk genoeg te zijn om den vijand voorbij Ingelmunster te vervolgen, hield hij stand en begon reeds terugtetrekken. Juist kwam Daendels aan. Zoodra hij het kanon had gehoord in de buurt van Ingelmunster, was hij van richting veranderd en naar het terrein van het gevecht geijld. Dat Van Damme retireerde, was voor hem geen reden om den vijand onvervolgd te laten. Zonder dralen slaat hij den weg naar Brugge in; doch op geen kwartmijl afstands van Ingelmunster wordt hij van uit Iseghem door de Oostenrijkers in de flank aangevallen. Met levensgevaar ontkwam hij den vijand; zijne troepen vluchtten in wanorde naar Ingelmunster, waar Van Damme den aftocht dekte [2].

Het zou te ver voeren het zegevierende leger der Republiek stap voor stap te volgen, om het aandeel van Daendels in de behaalde overwinningen te bepalen. De rapporten aan het Comité de Salut Public behelzen hiervoor vele gegevens. Voldoende zij de vermelding van de gewichtige taak, die hij te vervullen had in den moorddadigen slag bij Tourcoing [3], waar hij den linkervleugel van het Fransche leger aanvoerde, — en van de hulp die hij verleende bij het beleg van IJperen, waar

[1] Rapport van Van Damme aan Moreau. 19 Floréal II (12 Mei 1794) Corresp.

[2] Journal de l'armée du Nord. 23 Floréal II (12 Mei 1794). Corresp.

[3] 11 Mei 1794. Te voren had hij zich nog onderscheiden in den slag bij Kastelberg en Moucron, 29 April 1794. Vgl. Zillessen II, 288 vlg.

hem was opgedragen den vijand te beletten voorraad of versterking binnen de stad te brengen.

Door de verovering van IJperen was het lot van Vlaanderen beslist. Coburg werd gedwongen zijn leger naar de Sambre terugtevoeren, en de bescherming der Nederlandsche grenzen aan de zwakke strijdkrachten van York en Clerfait overtelaten. Dit leger stond van Doornik tot Sluis in een lang uitgestrekten gordel, dien Pichegru gemakkelijk had kunnen doorbreken[1]. De weg naar Holland had dan opengelegen. Carnot bleef echter bij zijn plan, eene landing in Engeland te doen ondernemen. Daarom werd Pichegru nadrukkelijk gelast naar de kust te marcheeren en Ostende te nemen. Was dit volbracht, dan moest eene expeditie naar Walcheren volgen. Ostende werd genomen en onder bevel van Daendels geplaatst, die er zijn hoofdkwartier vestigde. De inval in Zeeland werd echter voorloopig uitgesteld. Waarom zou men zich in nieuwe moeilijkheden wikkelen? — dachten de Franschen. België was immers geheel vermeesterd! De Oostenrijkers hadden het na den slag bij Fleurus ontruimd; de Engelschen en de Nederlanders stonden noordwaarts tusschen Schelde en Dommel. Het was nu tijd de vruchten te plukken van de lange inspanning. Brabant, zoo klonk het uit Parijs, moet zooveel mogelijk worden uitgezogen [2].

Dit was het juist wat Daendels verontrustte. De inval in Holland mocht uitgesteld worden, voor goed uitblijven zou hij niet. Kwamen de Franschen als overwinnaars in een veroverd gebied, dan stond Holland een gelijk lot te wachten als nu België trof. Het behoud der onafhankelijkheid zou dan ten minste twijfelachtig zijn. Kon hij echter zijne levenstaak, de bevrijding van zijn vaderland, opgeven? Het een noch het ander kwam hem verkieslijk voor. Hij wenschte dat het Fransche leger de Hollandsche grenzen overschreed, om door zijne nadering den patriotten moed inteboezemen. Dan moest er eene revolutie in Holland uitbarsten, en wel zoo snel, dat de

[1] Von Sybel. Revolutionszeit III, 136.

[2] «Vous n'oublierez pas sans doute d'extraire du Brabant tout ce qui sera possible d'en tirer, en fesant tomber les charges exclusivement sur les riches et sur les ennemis connus, et en respectant les moeurs es les habitudes du peuple». Carnot, namens het C. d. S. P. aan Pichegru, 24 Messidor II (12 Juli 1794). Archives Nationales. Afd. Hollande. Niemand zal ontkennen, dat aan het eerste deel der opdracht trouw de hand is gehouden.

ommekeer van zaken een feit zou zijn vóór de Franschen in het hart des lands stonden. Daendels, schrijft Gerrit Paape [1] „is vol ijver en vuur om de groote zaak door te zetten; niets verveelt hem meer dan een soort van vertraaging, die er schijnt stand te grijpen. Hij zal het heerlijkste plan moeten volgen, waardoor hij èn de belangen van de Fransche Republiek èn de belangen van zijn Vaderland op de beste en de voordeeligste wijze bevoorderen zal. Stond de uitvoering aan hem alleen, dan waren wij schielijk in een behouden en vrij vaderland! De brave Vrijheidsvriend echter laat daarom den moed niet zakken. Hij weet alle zwarigheden te overwinnen, en ik ben gerust en verzekerd, dan men mij brengen zal waar ik weezen wil. Vrankrijk en Nederland hebben de grootste verpligting aan hem: gij behoeft mij niet te gelooven, maar de uitkomst van zaken, hoop ik, zal het bewijzen. Een menigte transportscheepen zijn alhier [2] in de haven onder het geleide van fregatten aangekomen; het schijnt op Zeeland gemunt, doch ik denk niet dat er iets van vallen zal. De Franschen zijn niet hardnekkig in het doorzetten van een plan, ofschoon met veel moeiten en kosten genomen, zoodra zij slegts zien dat een ander plan hen beter dient en gelukken zal".

Inmiddels wachtte Daendels op eenig levensteeken van de vrienden in Holland, van wie hij, sinds de staking der briefwisseling in Maart 1794, weinig vernomen had. Spoedig werd aan de onzekerheid een einde gemaakt. Den 15n Augustus nl. ontving hij te Antwerpen bezoek van Gogel en Van Irhoven van Dam, afgevaardigden der Hollandsche patriotten. Na de inname van Brussel hadden zij begrepen, dat langer dralen ten hoogste nadeelig zou zijn voor het beoogde doel. Daarom had men in de bekende algemeene vergadering, den 31n Juli des nachts in den Haarlemmerhout gehouden, besloten eene deputatie te zenden naar de Fransche volksvertegenwoordigers. Het Amsterdamsch Comité, dat met de uitvoering van dit besluit belast was, had nu aan Gogel en Van Dam opgedragen de representanten te verzoeken, onmiddelijk met het

[1] Republikeinsch speelreisje van Vrankrijk naar Holland. Eerste stukje, bl. 20. Brief van 20 Thermidor II. Dr. A. J. Kronenberg («Een en ander over Gerrit Paape en zijn tijd», bl. 41), meent, dat Paape het ambt van secretaris bij Daendels bekleedde.

[2] Te Ostende.

leger de Nederlandsche grenzen te overschrijden. Tevens moesten zij door onderhandelingen verkrijgen, dat Holland als een vrije staat zou bejegend worden. In overeenstemming met Daendels overhandigden zij den 21n Augustus den volksvertegenwoordiger Richard eene memorie, waarin zij wezen op den grooten steun dien Frankrijk, en vooral de Fransche marine, zou ondervinden indien Nederland, in plaats van aan de zijde der der verbondenen, aan die der Republiek stond [1]. De moeilijkheden, die men zich van een inval voorstelde, waren denkbeeldig. Men had slechts Daendels te volgen, die het land kende, en met wien zij een veldtochtsplan hadden ontworpen. Maar men moest het geschikt oogenblik niet laten voorbijgaan. Binnen eene maand zouden de gezwollen rivieren misschien den overtocht verhinderen. Bovendien kon de uitvoering der maatregelen, die in Holland genomen waren voor eene omwenteling, niet vertraagd worden. Reeds hadden zij bericht ontvangen, dat sinds hun vertrek volksopstanden waren uitgebroken. De tijd drong; weldra ware het te laat, en duizenden brave burgers zouden voor altijd voor de revolutie verloren zijn.

Na verloop van eene week, waarin de afgevaardigden te Brugge eene samenkomst hielden met den representant Lacombe St. Michel, wordt Daendels naar Parijs gezonden, om aan het Comité de S. P. stellige bevelen te vragen. Den 1n September komt hij terug, „medebrengende de heuchelijke en zoo lang gewenschte tijding, dat de orders tot het voortrukken gegeven waren". Hierop ontvangt Daendels de schriftelijke verklaring van Lacombe, dat Pichegru gelast is de noodige schikkingen te nemen. Binnen ten hoogste tien dagen zou het leger op Breda rukken en daarna de Maas overtrekken. „La nation Françoise, zoo eindigt het stuk, offre loyauté et protection au parti patriote". Tot nadere inlichting diende een brief van Pichegru, waarbij deze zich verbond na 6 of 8 dagen het vijandelijke leger op de grenzen aantevallen, met voldoende middelen om het te verslaan. Van deze overwinning zou hij onverwijld tijding zenden naar Amsterdam; tevens zou eene afdeeling van 25 of 30000 man de beide Maas- en Rijnoevers bezetten, om den vijand te beletten zich op Amsterdam te werpen. Zoodra officieel bericht

---

[1] Jorissen. De Patriotten, bl. 67 vlg.

was gekomen van de omwenteling in deze stad, zou dit korps er onmiddelijk heentrekken. Daarenboven gaf Lacombe aan Daendels eene ontwerp-proclamatie, dat hij beloofde te zullen onderteekenen na het overtrekken van de Waal of zelfs eerder, indien de omwenteling te Amsterdam vóór dit tijdstip plaats greep. Bij deze proclamatie werd het revolutionair bewind in de hoofdstad als voorloopig gouvernement erkend, en als vriend en bondgenoot der Fransche Republiek beschouwd.

Deze stukken zond Daendels aan de afgevaardigden, met de belofte „de proclamatie, eigenhandig onderteekend door den representant, terstond te zullen terhandstellen aan den expresse", dien men „na het effectueeren der revolutie in Amsterdam" naar het leger moest zenden. Dadelijk na hunne aankomst moesten Van Dam en Gogel het ontwerp in het Fransch en Nederlandsch laten drukken, „en de afgedrukte exemplaren in gereedheid houden, om zoodra 't noodig zou wezen te doen verspreiden en aanplakken" [1].

Opmerkelijk is het zeker, dat Daendels in dezen brief zwijgt van de mogelijkheid, dat de proclamatie eerst zou worden geteekend na den overtocht over de Waal. Weder een bewijs van zijne begeerte, de revolutie te Amsterdam voltooid te zien vóór de komst der Franschen.

De afgevaardigden keerden naar huis terug, brachten rapport uit aan het comité, en begingen de fout van te verzekeren, dat de Franschen den 15n September de rivieren zouden oversteken [2]. Slechts in de allergunstigste omstandigheden kon deze verwachting verwezenlijkt worden. Pichegru toch had zich verbonden, „que l'armeé du Nord soit prête dans 6 ou 8 jours de la date de celli-ci [3], pour attaquer l'armeé ennemie, qui couvre les frontières des Provinces Unies, avec des forces suffisantes pour espérer de la ruiner totalement". Derhalve moest na 12 of 14 September de vijand verslagen worden, en eerst daarna zou hij de 25 of 30000 man naar de Maas kunnen zenden. Het Engelsch-Nederlandsche leger werd echter niet verslagen. Na het voorpostengevecht bij Bokstel van den 14n September, trok York met zijn leger achter de Maas. Pichegru achtte zijne

---

[1] Zie dezen brief bij Jorissen, bl. 70.

[2] Jorissen, bl. 74.

[3] Zijn brief was gedagteekend 20 Fructidor (6 September).

slecht gekleede en onvoldoend gewapende troepen, die bovendien door den langen veldtocht zeer vermoeid waren, niet sterk genoeg om, met vijandelijke vestingen in den rug, den overtocht te wagen. Eerst moesten deze vestingen, en vooral 's-Hertogenbosch, bemachtigd zijn.

Het lot van 's-Hertogenbosch hing af van het behoud of verlies van het fort Crêvecoeur. Den 27sten September verscheen Daendels met eene kleine schaar Franschen voor het fort en begon het met lichte veldkanonnen te beschieten. Spoedig liet de verdediger, overste Tiboel, de witte vlag hijschen en Crêvecoeur capituleerde. Het zwaar geschut, dat Daendels er vond, werd nu tegen Den Bosch gericht; den 10den October gaf de prins van Hessen-Philipsthal de stad over.

Terstond na de inneming van Crêvecoeur had Daendels den voorloopig goeden uitslag aan de Amsterdamsche vrienden gemeld. Binnenkort, liet hij weten, verwachtte hij den adjudant terug, die op last van den volksvertegenwoordiger nadere orders uit Parijs was gaan halen omtrent het passeeren van de Maas. Vermoedelijk zou dit over twee dagen gebeuren. De patriotten moesten zorgen, dat de Franschen bij Bommel geenerlei verhindering zouden aantreffen. „Doet dus al het mogelijke dat wij de Waal over kunnen, zorgt voor den coup en ik zal voor 't overige zorgen" [1].

Te Parijs was men echter op dit oogenblik volstrekt niet oorlogzuchtig gestemd. Na den val der Jacobijnen gevoelde men er aan niets grooter behoefte dan aan rust. Het land zocht verademing van de bovenmatige krachtsinspanning der beide laatste jaren en van de gewelddadigheden, door Robespierre en zijne partij bedreven. Met den vrede in het vooruitzicht, deinsde men terug zich in nieuwe moeielijkheden te wikkelen. Niet dan schoorvoetend ging men later tot meer doortastende handelingen over. De „nadere orders" bleven dus uit.

Daendels werd hierdoor in eene netelige verhouding gebracht. Ginds, in Amsterdam, waren de geestverwanten bezig de revolutie voortebereiden. Elken dag kon zij losbarsten; en het was gemakkelijk te voorzien hoe zij zou eindigen, indien de patriotten aan zich zelven bleven overgelaten. Nu of nooit moest „de coup" gewaagd worden. „Zoo gijl. den 15den dezer

---

[1] Bij Jorissen, bl. 79.

de revolutie maakt, repondeer ik voor de rest", luidde het kort bericht, dat hij den 10den October — den dag van de overgave van 's-Hertogenbosch — naar Amsterdam zond. Bij de Franschen ontbrak de goede wil om het aangevangen werk doortezetten en te voleindigen. Dit bleek hem duidelijk in de conferentie, die hij met de representanten Bellegarde, Haussman en Lacombe en de generaals Pichegru, Moreau en Delmas den 27 Vendémiaire (18 October) te 's-Hertogenbosch hield. De bevelhebbers waren niet te bewegen tot een aanval op de Bommelerwaard. Pichegru vond het geraden eerst Nijmegen te nemen; hij werd daarin ondersteund door Lacombe [1]. Klaarblijkelijk zocht de vredespartij tijd te winnen. Wie wist, hoe spoedig het wankelende C. de S. P. tot de zienswijze van deze partij zou overhellen! Daendels verkreeg alleen de toestemming voor de patriotten om, zoodra Nijmegen zou genomen zijn, „een nationaal comité van gedeputeerden opterichten, tot het nemen der noodige maatregelen en het organiseeren der nationale armee".

Na den val van 's-Bosch had zich een daar wonend Oranjegezind ontvanger der belastingen, Mr. C. Van Breugel, in verbinding gesteld met de volksvertegenwoordigers, om met hunne machtiging de regeering in Den Haag over den vrede te gaan spreken. Werkelijk deed hij met dit doel eenige reizen. Bij dezen man was Daendels ingekwartierd. Van Breugel heeft niets dan lof voor zijnen staatkundigen tegenstander [2]. Hij noemt Daendels hoffelijk, matig en bescheiden. Wraakzucht noch wangunst koesterde de generaal. Zijn doel was alleen volgens zijne beginselen de rust en het geluk van het Nederlandsche volk te verzekeren. Hij verachtte de lieden, die met de overwinning hunner beginselen slechts zelfverheffing beoogden en wraak zochten tegen allen, die met hen in meening verschilden of tegen wie zij persoonlijke grieven koesterden. Hij, Daendels, begeerde geene grootheid. Wanneer de revolutie voltooid was, zou hij niets liever wenschen dan in zijne geboorteplaats Hattem stil te gaan leven, om daar in vrede zijne

[1] Lacombe was gehuwd met eene Hollandsche, Maria Anne Van Hasselaar. Jorissen, bl. 113.

[2] Mémoires sur ce qui s'est passé de remarquable après la capitulation de Bois-le-duc, etc. 1821 passim.

aardappelen te poten. Wel ontveinsde hij niet, dat de omwenteling volkomen moest zijn; want de beginselen der patriotten van 1787 verfoeide hij thans even zeer als elk ander systeem, dat niet uitsluitend volksregeering door vertegenwoordiging tot grondslag had. Zoo zeker was hij van het welslagen zijner pogingen, dat hij met een potlood op den schoorsteen schreef: „in Hattem den 15den December, in den Haag den 15den Januari".

Van Breugel begreep, dat hij bij Daendels geen succes zou hebben met zijne vredelievende plannen. Daarom begaf hij zich naar Bellegarde. Deze verklaarde hem, dat de Franschen geneigd waren tot den vrede en dien zelfs zochten, daar zij geene veroveringen begeerden. De Franschen, ging hij voort, willen de mogendheden niet dwingen hunne constitutie aantenemen. Zij zullen gaarne vrede sluiten met iederen staat, onverschillig wat er de regeeringsvorm zij. Wat Holland betreft, mits de Stadhouder, die aan Engeland verkocht is, terzijde wordt gesteld, is er Frankrijk niets aan gelegen of de Hollanders geregeerd worden door regenten of door staten. Dit alles, antwoordde Van Breugel, komt niet overeen met wat generaal Daendels mij verzekerde, nl. dat de Franschen aan geen vrede met Holland dachten, tenzij men hunne constitutie aannam. Daendels bedriegt zich, hernam Bellegarde, en ge kunt hem uit mijnen naam van het tegendeel verzekeren.

Dienzelfden avond deelde Van Breugel zijn onderhoud met Bellegarde aan Daendels mede. Na eene lange woordenwisseling kwamen zij overeen, dat Daendels in breede trekken een ontwerp van de voorwaarden zou opstellen, waaraan Van Breugel zich zou houden bij zijne onderhandeling tusschen de representanten en de Nederlandsche regeering. Volgens dit plan zou het stadhouderschap worden afgeschaft, de regenten door het volk worden gekozen en ook het platteland vertegenwoordigers ter vergadering zenden. België zou bij de Vereenigde Gewesten worden gevoegd [1]. De Franschen zouden er de geestelijke goederen verkoopen, en de opbrengst zou besteed worden tot delging van de staatsschulden.

---

[1] Van Breugel kon 27 jaar later er zijne verwondering niet over weerhouden, dat dit plan, door Van den Spiegel noodlottig voor Holland genoemd, toen — onder Koning Willem I — in hoofdzaak was verwezenlijkt. Wat de vereeniging van Nederland met België betreft, opmerkelijk is het, dat de gedachte

Overigens bleef Daendels bij zijne meening, dat eene omwenteling noodzakelijk was. Eerst dan kon men vrij met de Franschen in onderhandelingen treden. Want sprongen deze af en moesten de Franschen de revolutie brengen, dan ware de Republiek der Vereenigde Nederlanden in veel ongunstiger verhouding.

In den nacht, die op dit onderhoud volgde, werd Daendels bij Bellegarde ontboden. Wat er tusschen hen besproken werd is onbekend; maar niet moeielijk valt het te gissen, dat Daendels den volksvertegenwoordiger tot andere gedachten bracht. Althans den dag daarop verklaarde Bellegarde aan Van Breugel, dat hij het toch beter oordeelde dat de Hollanders de Fransche constitutie aannamen; dat er geen sprake meer kon zijn van Staten-Generaal, maar van Nationale Conventie. Ziehier wat gij doen moet. Ge moet tot de Hollanders zeggen: „daar hebt ge uwe constitutie; neemt haar aan. Verbreekt uw bondgenootschap met Engeland en de andere mogendheden, sluit u aan bij Frankrijk; dan zult gij den vrede krijgen". De artikelen, door Daendels opgesteld, zou hij medenemen naar Brussel, om ze daar met zijne collega's te bespreken en zoo noodig te wijzigen. Over acht dagen zou hij terugkeeren en Van Breugels paspoort medebrengen.

Van de afwezigheid der beide representanten — Lacombe hield verblijf in het kasteel van Heeswijk — meende Daendels gebruik te kunnen maken, om zijn gewaagd en avontuurlijk plan te volvoeren. In een gesprek met Van Breugel had hij dezen doen bemerken, dat hij kennis droeg van eene volkstelling, die op last van den Raad van State in de meierij van Den Bosch was gehouden. Gaarne, aldus had hij zich uitgelaten, zou hij daaromtrent nauwkeurig ingelicht worden. Van Breugel, geen kwaad vermoedende, had geantwoord dat de stukken reeds naar den Raad van State verzonden waren, maar dat hij de afschriften en minuten nog bezat. Op verzoek van Daendels bracht hij eenige dagen later de verlangde gegevens.

Nu zette Daendels zich aan den arbeid. Met behulp van zijnen adjudant Van Boecop stelde hij schattingslijsten op,

---

hieraan eenigen tijd later ook bij de verbonden mogendheden opkwam. Engeland stelde het in December 1794 voor, en Pruisen was volkomen bereid tot dezen prijs den vrede te koopen. (Von Sybel. Deel III, 350).

waarbij elke gemeente voor eene bepaalde som werd aangeslagen, ten behoeve der „nationale zaak". Ook werd er in de meierij eene proclamatie verspreid, waarin Daendels den veertigsten man onder de wapenen riep, hetzij vrijwillig of bij loting. Ieder die deze maatregelen zou tegenwerken, werd met straf bedreigd. Tezelfdertijd werden honderden exemplaren van onderstaande proclamatie naar Gelderland en Overijsel gezonden [1].

Daendels, Generaal Major (de Brigade) bij de Fransche Armee, aan zijne Geldersche en Overijsselsche Landgenooten!

Ontwaakt mijne waarde Landgenooten; de tijd is gekomen, dat wij ons zelfs moeten verlossen van de slavernij, waaronder het Land en vooral de Boerenstand zo lange gezugt heeft.

Schroomt niet de wapenen optevatten en u te ontdoen van Uwe Drosten, Hoofdschouten, Richters, Ampts-Jonkers, Schouten, Collecteurs, Pagters en andere beulen en bloedzuigers. Gij zult niet verraden worden als weleer door vreemde Commandanten; ik en andere Geldersche en Overijsselsche jongens, die onder de Franschen het kunstje van den Oorlog geleerd hebben, staan gereed zich aan het hoofd te stellen, en gij zult de hovaardige en mooi gepoederde Officiertjes en soldaaten zien loopen voor Boerenjongens in hunne linne kielen. Vreest niet, dat wij het niet vol kunnen houden; zo arm en inhaalig voor haarzelven de Oranje-Partij is, zoo rijk en edelmoedig zijn de Patriotten, die reeds veele millioenen guldens uit Holland herwaarts overgemaakt hebben, zo dat wij gemaklijk ieder man 35 st. holl. in de week kunnen geven, nevens één en een half pond Brood en één half pond Vlees daags, zo als de Fransche vrijwilligers hebben.

Vreest niet, dat ons wapenen zullen ontbreeken; wij hebben er reeds veele duizenden en het noodige kruit en loot, en zullen ons verder bedienen van die wij in de Magazijnen vinden.

Begint maar met u te wapenen met Jagtgeweeren, die gij

[1] Volgens een oorspronkelijk ex. in de Univ. bibl. te Leiden. Pamfletten 1794. Een exemplaar van de proclamatie, die in de meierij zooveel ontsteltenis teweeg bracht, kon ik nergens machtig worden. Zelfs in de archieven van Noord-Brabant is er — volgens mededeeling van den Heer Mr. A. C. Bondam, Rijksarchivaris in deze provincie — wonderlijk genoeg, geen aanwezig.

veel op de Havezaten en in de Heerenhuizen zult vinden, met Pieken, Hooi-gaffels of ander lang en scherp gereedschap. Formeert compagnien van 125 man en kiest voor Capiteins, niet de rijkste, die het mooist gekleed zijn, of het beste praaten kunnen, maar die u het beste in en uit het vuur kunnen brengen. Oversten zullen wij u bezorgen, die den oorlog kennen.

Laat u niet bevreest maken, dat als gij de wapenen opvat, gij voor lange jaaren soldaat zijt; niemand behoeft langer de wapenen te dragen als zijn zaaken het toelaaten, of dat Oranje met zijn vergulde knegten het Land uit zijn.

Ik zal in 't particulier schrijven aan zoodanige onder U, die altoos verstandig de zaak van het volk hebben aangekleefd; die u vertrouwen hebben, en wier raad en voorstellen gij volgen moet, want gij begrijpt ligt, dat men geene geheimen drukken kan.

O, Mijn Vrienden! hoe gelukkig zullen wij zijn, als ons Land eens gezuiverd is van al dat Adelijk en Aristocratisch Ongedierte; als er geen Drostendiensten meer zullen zijn; als ijder vrij zal mogen Jagen en Vissen; als de Lasten en Ongelden voor een groot gedeelte zullen vermindert zijn en niet meer voornamentlijk den armen drukken, zo als thans plaats heeft; en als het Land door braave Burgers en Boeren, bij algemeene stemmen daartoe gekozen, zal geregeerd worden.

Zutphensche en Arnhemsche Burgerijen, die het eerst het hoofd tegen de aristocraten opgestoken hebt en bij alle gelegenheden getoond uwe rechten te beminnen, toond nu dezelve gevoelens, en dat er nog Geldersch bloed door uw aderen stroomd. Weest jaloers om u zelven vrij te maken en wagt niet tot dat de Franschen het komen doen; want ijder regtschapen Nederlander zal met mij wenschen, dat wij zelfs met de wapenen in de vuist onze rechten terug bekomen, en toonen dat wij onze Broeders de Franschen waardig zijn, en niet zo verachtelijk als Willem van Nassau ons heeft afgeschildert.

Doesburgers! Wreekt de dood van onzen braven Haarman, en volgt zijne voetstappen. Ik verwagt niet minder van Deutekom en van de andere steden en dorpen van de Graafschap.

Harderwijk, Hattem en Elburg met haare onderhoorige dorpen zullen de laatste niet zijn met zig bij mij te voegen,

en aan Willem van Hattem te toonen, dat het verraad, en niet onze lafheid, hem onze steden overgeleverd heeft.

Van Zwolle verwagten wij alles, en verder van geheel Overijssel, dat niet minder de schrik der tyrannen zal zijn, als in 1787.

Haast U, mijne Vrienden, met aan deze mijne aanmaning te voldoen, want het gewenschte oogenblik is daar en moet niet verlooren worden. Ik zal in korte dagen mij bij U voegen, met eenige duizend braave Bosschenaars, die wij thans opwerven, en heb reeds van de Representanten des Franschen volks een verlof van eenige maanden bekomen om mij van de Fransche armee te absenteeren.

Groete en Broederschap! lang leeve de Vrijheid en onze onvervreemdbare Rechten.

DAENDELS.

's-Hertogenbosch, den 30 Vendemiaire (21 October 1794) het 3de jaar der Fransche Republiek."

Leest men dit manifest aandachtig, dan ziet men dat het uit twee deelen bestaat; de eigenlijke aansporing tot opstand en een kort staatkundig program. Wat dit laatste betreft, onze tijd zou geneigd zijn het gematigd te noemen. Behalve de zuivering van „al dat adellijk en aristocratisch ongedierte" en van de „beulen en bloedzuigers" — gewone welsprekendheid dier dagen — bevat het program: algemeen stemrecht, afschaffing van heerenrechten en persoonlijke diensten, vermindering der belastingen en zoodanige hervorming ervan, dat ze niet meer *voornamelijk* op de mingegoeden zouden drukken. Waar Daendels zich ook in te buiten ging, niet in het opwekken van overdreven begeerten, wier vervulling uitteraard onmogelijk zou zijn. De aansporing tot de Hattemers en Elburgers, om door hun gedrag aan „Willem van Hattem" te toonen, dat het *verraad* en niet hunne lafheid hem de steden overgeleverd had, behoeft ons, die de onjuistheid dezer bewering kennen, niet te verwonderen. Verraad, werkelijk of vermeend, was in Frankrijk, en in het Fransche leger niet 't minst, een bijna alledaagsch verschijnsel. De onvermijdelijke herinnering aan de juist niet schitterende verdediging van Hattem moest den patriot pijnlijk aandoen. Wat was nu eenvoudiger dan deze

oude wonde voor goed te heelen door het revolutionair panacee „verraad"?

Ook met de „vele millioenen guldens, door de patriotten uit Holland overgemaakt", neme men het niet te nauw. Zij moesten dienst doen tot staving van de soliditeit der onderneming. Dat ze inderdaad niet aanwezig waren, blijkt uit den brief, dien Daendels den 25sten October tot het Amsterdamsch Comité richtte [1]. „Uw brief, Waarde Vrienden, heeft reedelijk goed effect gedaan, en is reeds na het Comité de Salut Public verzonden. Ze heeft verder het effect gedaan, dat ik direct geëxpedieerd ben en de verzameling direct zal beginnen. Ik voorzie groote zwarigheden, maar de genie der vrijheid zal dezelve te boven komen. Houd maar vol; ik zal u komen verlossen of met u sneeven. Ik zal u een vertrouwde zenden, zoodra ik eenige post occupeere. *Wij zullen door den ijverigen besten Vreede eenige penningen bekomen*, maar gij zult wel doen fondsen na Overijssel over te maken, om er zich van te bedienen. Zo het nodig mogt zijn, laat mijn brief en de proclamatiën van de Representanten drukken en animeert de afgelegen burgerijen om zig bij mij te voegen. Ik ben thans zo geoccupeerd, zo als brenger u zeggen zal, dat ik deze niet kan vervolgen".

Wat beteekende de verzekering van Daendels, dat hij „direct geëxpediëert" was „en de verzameling direct beginnen" zou? Eene officiëele toestemming van de representanten kon er niet mede bedoeld zijn, want die was niet gegeven. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat Bellegarde in het geheim was en aan Daendels zoo al niet mondeling het verlof heeft gegeven, dan toch beloofd heeft hem niet te zullen tegenwerken. Zeker is het, dat Bellegarde de proclamatie van Daendels kende [2]. Dat hij later, toen het plan in duigen was gevallen, beweerde den inhoud te hebben afgekeurd, doet niets af. Zijn plotseling vertrek naar Brussel, juist in de dagen toen Daendels op het punt stond zijn voornemen te volvoeren, doet eerder vermoeden, dat hij door afwezigheid zich tegen mogelijke gevolgen wilde dekken.

Gelijk gezegd is, het plan mislukte deerlijk. De Genius der

---

[1] Bij Jorissen, bl. 110.

[2] Lacombe aan de representanten te Brussel. Bijlage VI.

Vrijheid, op wiens bijstand Daendels vertrouwd had, hield zich schuil. De „duizenden brave Bosschenaars" bleven in gebreke goed en bloed voor de verlossing veil te hebben. Integendeel, ontsteld over de eischen van Daendels, kwamen zij in menigte hulp zoeken bij Lacombe. Hunne klachten vielen daar in goede aarde, wijl Lacombe, zooals wij weten, sterk voor den vrede ijverde. Hij gelastte de onmiddelijke gevangenneming van Daendels. Den 10den Brumaire (31 October) vaardigde ook hij eene proclamatie uit, waarin hij de handelwijze van Daendels eene inbreuk op de wetten en de gerechtigheid noemde, den inwoners verbood eenig ander gezag te gehoorzamen dan wat door de Fransche volksvertegenwoordigers erkend was, en hun beval de gestorte gelden binnen tweemaal vierentwintig uur terug te vorderen. Bij trompetgeschal en door aanplakking werd deze proclamatie in de geheele meierij bekend gemaakt.

In de eerste opwelling van zijnen toorn over het feit, dat Daendels gehandeld had geheel buiten zijne voorkennis, besloot Lacombe — gemeenschappelijk met Bellegarde, naar hij voorgeeft — hem in een lageren rang naar Rijssel overteplaatsen.[1]. Maar bij nader inzien kwam hij daarvan terug. Men moest de zaak niet te ernstig opnemen en bedenken, dat Daendels een vreemdeling was, die de gevolgen van zijn stap niet had berekend. Bovendien gold het eenen officier, die reeds vele goede diensten bewezen had en van wien men er nog meer kon verwachten. Daarom verzocht hij zijne collega's, Daendels geen zwaardere straf opteleggen.

Was deze eerste poging tot zelfstandig optreden met zoo slecht gevolg bekroond, ook de toekomst scheen duister. Tot een inval in Holland werden geen aanstalten gemaakt. Van Breugel was door Lacombe naar den Haag gezonden, om daar in het belang van den vrede werkzaam te zijn. Tot overmaat van smart was ook de omwenteling te Amsterdam geheel mislukt. De aanleggers ervan waren deels gevangen genomen, deels gevlucht. De eenige lichtstraal was, dat eindelijk het Comité de S. P. iets van zich liet vernemen, doordien het den volksvertegenwoordigers een gedragslijn voorschreef, die zij bij hunne komst in Holland te volgen hadden. Het stuk,

---

[1] Zie Lacombe's brief aan zijne collega's te Brussel. Bijlage VI.

gedagteekend 7 Brumaire an III [1], was wel in zeer algemeene termen vervat, maar er bleek toch uit, dat men het plan van offensief optreden niet had laten varen.

Omtrent Daendels was men niet gerust. Het Comité vreesde, dat hij met een deel der troepen zich in Holland zou werpen en daar de omwenteling tot stand brengen. Men kende zijn moed en ondernemingsgeest; men wist dat hij, hoewel vriend der Fransche Republiek, in de eerste plaats de belangen van zijn vaderland zou behartigen. De volksvertegenwoordigers achtten het daarom noodig het Comité gerust te stellen. „Vous pouvez être parfaitement tranquilles relativement *à la partie, qui sera confiée au général Daendels* [2]. Les précautions seront prises pour garantir les dernières de l'armée et pour observer tous les évènemens. Un g^al^ de division et un g^al^ de brigade auront à leur disposition les forces nationales, qui favoriseront les opérations du g^al^ Daendels et qui en maîtriseront en même temps tous les mouvemens, sous les ordres du g^al^ Pichegru" [3].

Nadat in het begin van November Nijmegen door de Franschen bezet was, bleef het leger op het schiereiland tusschen Maas en Waal. Pichegru durfde of wilde de Engelschen niet aanvallen en verschafte door zijne werkeloosheid aan de vredespartij gelegenheid, hare onderhandelingen voorttezetten. Inderdaad hadden gedurende November herhaalde besprekingen plaats tusschen v. d. Spiegel en v. Breugel. De Erfprins correspondeerde met Lacombe en vaardigde Repelaer af om van de vertegenwoordigers de voorwaarden te vernemen, waarop Frankrijk geneigd zou zijn een algemeenen of partieelen vrede te sluiten en voorloopig een wapenstilstand aantegaan. De onderhandelingen bleven echter, evenals de krijgsverrichtingen, slepende. Deze laatste bepaalden zich tot het beleg van Ravestein en Grave.

Aan dien toestand van onzekerheid moest een eind komen. Daendels vertrok naar Parijs en maakte daar Merlin en andere leden van het Comité de S. P. bekend met den stand van zaken [4]. Hier slaagde hij beter. Den 15^den^ Frimaire (5 December)

[1] 28 Oct. 1794. Bijlage V.

[2] De cursiveering is niet van mij.

[3] Les Représentants du peuple près l'armée du Nord, au Com. de S. P. 11 Brum. III (1 Nov. 1794). Arch. Nat.

[4] Van Kampen. Vaderl. Karakterkunde. II 739.

bracht Merlin, namens het Comité, in de Nationale Conventie een rapport uit, waarin de vredesgeruchten ten sterkste werden gelogenstraft. Die geruchten waren slechts door de gecoaliseerden verzonnen, om den ijver der republikeinsche legers te verlammen, hen in hunnen zegentocht optehouden en de revolutionaire geestdrift te verstikken! Wel verlangde ook het Comité den vrede, maar het moest een vrede zijn, gewaarborgd door eigen kracht en door de machteloosheid der vijanden. Eenmaal zoo dicht bij het doel, zou men het niet laten ontsnappen. Spoedig zou men door hernieuwde inspanning tot een vrede geraken, den onverschrokken verdedigers der Republiek waardig [1].

Het onmiddelijk gevolg van deze oorlogzuchtige opwelling was, dat men Pichegru gebood doortastende maatregelen te nemen, om de Waal overtetrekken. Het was hoog tijd; de toestand van het Fransche leger ware binnenkort onhoudbaar geworden. De voortdurende regen had de wegen onbegaanbaar gemaakt, en in weinige dagen zou er gebrek aan levensmiddelen zijn. „Tu peux me croire; les chevaux périssent plutôt (!) par la faim que par les fatigues et le climat; les routes et les champs en sont couverts. Nous ne savons plus que faire des nôtres, ne pouvant les nourrir. Le commissaire ordonnateur en chef Juge m'a prévenu hier qu'il pourrait encore fournir, à la très-médiocre ration, l'armée pendant huit jours, mais que passé ce temps il ne voyait plus aucune ressource" [2].

Nu zou de overtocht over de Waal worden ondernomen. Daendels nam de gevaarlijke taak op zich, de Bommelerwaard te bemachtigen. Hij beproefde het, doch zonder gunstig resultaat. Uit het fort St. Andries, den sleutel tot de Waard, werd zoo aanhoudend gevuurd, dat de Franschen den 11den December met groot verlies moesten terugtrekken. Daendels schreef de nederlaag toe aan opzettelijke nalatigheid van Pichegru, die zich „met marschen en contramarschen had geamuseerd", in plaats van, gelijk bepaald was, den vijand langs de geheele linie krachtig aantevallen [3]. In het leger wedergekeerd, vond

[1] Zie dit rapport bij Van Breugel. Mémoires, bl. 73.

[2] Duverger, chargé de la partie sécrète près l'armée du Nord, au Repr情s. du peuple Richard. 14 Frimaire III (4 December 1794). Archiv. Nation.

[3] Daendels was goed op de hoogte van de sterkte der Engelsche en Nederlandsche troepen. Hij schreef Pichegru, dat de Bommelerwaard gemakkelijk

hij daar afgevaardigden van het „Nationaal Comité", dat te 's-Hertogenbosch was vergaderd en zich wilde beschouwd zien als eene geconstitueerde macht, waarmede representanten en Comité de S. P. moesten onderhandelen [1]. Na de ontvangst van den brief, door Daendels den 18den October geschreven, hadden zij zich vereenigd tot „een lichaam, dat bij een gelukkigen uitslag der ondernemingen van het corps als het beginsel eener nationale representatie kon worden aangemerkt". Dit nu had Daendels geenszins bedoeld. Hij had — in verband met zijne plannen — slechts verlangd de oprichting van een comité, dat den opstand zou regelen, welke tegelijk met zijn tocht naar Gelderland had moeten uitbreken [2].

Van de zijde der volksvertegenwoordigers viel den patriotten geen aangename bejegening te beurt. Na vele wederwaardigheden slaagden twee hunner, Blauw en Van Irhoven van Dam er in, met hunnen secretaris Raoul naar Parijs te mogen vertrekken, om daar de belangen hunner partij te behartigen. Over hun wedervaren te Parijs, hun optreden tegen de stadhouderlijke afgevaardigden Brantsen en Repelaer, die namens de Algemeene Staten met het Comité de S. P. over den vrede onderhandelden, is het hier de plaats niet, veel uitteweiden. Dat de vrede niet gesloten werd, — ofschoon het Comité er in den beginne wel toe neigde — werd veroorzaakt, eensdeels doordien de Staten-Generaal de gevoeligheid van het Comité hadden opgewekt, door in de volmacht der gezanten en in de begeleidende brieven stelselmatig den naam van „Fransche Republiek" te verzwijgen [3], — anderdeels

te nemen was, indien men tegelijk op vier punten aanviel, t. w. bij het fort St. Andries, het fort Blauwsluis, het dorp Hedel en van uit Crèvecoeur, welke laatste beweging, de hoofdaanval, hij zelf zou leiden. Zijn krachtig pleidooi stuitte echter af op Pichegru's onwil. Dagboek van Daendels. Familie-archief.

[1] Over de lotgevallen van dit comité, zie men, behalve Prof. Jorissens «Patriotten», A. Ising, «Willem Van Irhoven van Dam», Nederland, jaargang 1886, 2, 3, 4.

[2] Dat dit werkelijk zijne bedoeling was geweest, blijkt ook hieruit, dat hij, niettegenstaande het verkregen slecht resultaat, toch dadelijk met twee leden van het comité, Van Dam en Krayenhoff, pogingen aanwendde om in Gelderland en Overijsel een revolutieleger op de been te brengen. Een tijd lang werd met vele patriotten in deze provinciën hierover gecorrespondeerd; — doch ook deze pogingen liepen op niets uit. Zie bovengenoemde studie van A. Ising, Nederland, 1886, bl. 307 vlg.

[3] Zie Bijlage VII, noot.

door de onbeteekenende voorwaarden, waarmede de Nederlandsche afgevaardigden aanvankelijk voor den dag kwamen. Zij luidden: 1°. erkenning van de souvereiniteit en onafhankelijkheid der *Fransche natie*, — alsof deze erkenning daar iets af- of toedeed; 2°. wederkeerige verplichting, zich niet te zullen mengen in het inwendig bestuur der beide landen, — inderdaad eene reden van geruststelling voor de sansculotten! 3°. wederzijdsche teruggave der gemaakte veroveringen en uitruiling der gevangenen, — waarbij ook het voordeel uitsluitend aan onze zijde was. Toen ten slotte Willem Six door de Staten-Generaal gezonden werd met onbeperkte volmacht, om te sluiten „un traité de paix et d'amitié, d'une maniere ferme et durable" [1], was het te laat. De Franschen hadden reeds de rivieren overgetrokken.

Wat Blauw en Van Dam aangaat, hunne bemoeiingen waren van niet de minste beteekenis. Te Parijs beschouwde men hen als intriganten, die zichzelven als machthebbers opwierpen. Toch dient bij Blauw hier even te worden stilgestaan. Het betreft de beoordeeling van Daendels door dezen patriot.

In de brieven, welke Blauw in deze periode schrijft, laat hij zich niet dan hoogst gunstig over Daendels uit. Een zevental jaren later spreekt hij evenwel in zijne „Memorie van Instructie" geheel anders. Dan wordt Daendels beschuldigd de patriotten misleid te hebben „met zijne razende plannen", die slechts „zijne eigen grootheid" bedoelden, al moest „het getal der slachtoffers er door vermeerderd worden". Jorissen meent, dat Blauw in 1801 met opzet onwaarheid schreef, om zich te wreken op Daendels, den bewerker van den staatsgreep van 12 Juni 1798, „die in hare gevolgen ook Blauw deed vallen". Tegen deze bewering trad Mr. J. A. Sillem met kracht op [2]. Zijn betoog, strekkende om de geloofwaardigheid van Blauws Memorie te handhaven, komt in hoofdzaak hierop neer.

1°. Blauw heeft in 1794, om de patriotten in Holland niet te verontrusten, veel verzwegen en de zaken fraaier voorgesteld dan ze in werkelijkheid waren. De wezenlijke toedracht der gebeurtenissen maakte hij eerst in 1801 bekend, toen hij zijne meening, „die zich inmiddels volkomen gevormd

[1] Missive van H. H. M. aan het C. de S. P. Archief van het Min. van Buitenl. Zaken te Parijs.

[2] Jacob Blauw en zijne Memorie van Instructie. De Gids 1875. III, 238.

had", zonder terughouding kon geven. Waaruit evenwel put de Heer Sillem het bewijs voor deze stelling? Uit geen enkelen brief van Daendels blijkt, — en dit is de cardo quaestionis — dat de Fransche representanten verlangden, dat de patriotten „een Committé Revolutionair formeerden, welk Comitté dadelijk zou erkend worden, en *als centrum van alle consideratiën zou geconsidereerd worden*". Alleen Blauw verhaalt dit in zijne memorie van 1801. Alles hangt dus af van de geloofwaardigheid dezer memorie van instructie. Volgens Mr. Sillem zelf was Blauw een intrigant in merg en been [1]; een man, niet van politiek inzicht maar van politieken hartstocht [2]; die later Napoleon om een baantje smeekte, dat hij ook verkreeg, en vier jaar daarna het luidst medeschreeuwde in het koor der schimpers op den gevallen Leeuw. Het getuigenis van iemand met zulke zedelijke beginselen, mag m. i. niet onvoorwaardelijk worden geloofd. Zoo ergens, dan is bij de Memorie van Instructie contrôle onmisbaar.

2°. Blauw had, zegt Mr. S., geen reden tot persoonlijke vijandschap met Daendels. De gebeurtenissen van 12 Juni 1798 hadden geen schadelijke gevolgen voor hem. Wel werd hij uit Parijs teruggeroepen, maar zijn verblijf aldaar ware in elk geval slechts tijdelijk geweest. Hij had zijne aanstelling tot buitengewoon gezant te Weenen reeds in den zak, en was op weg naar de plaats zijner bestemming.

Hier verlaten wij het terrein der bespiegeling en betreden dat der feiten. Welnu, het is mij gebleken, dat de meening van Prof. Jorissen — bij gebrek aan bewijs slechts een vermoeden — op waarheid berust. Blauw achtte zich, en met reden, wel degelijk door Daendels benadeeld. In het voorjaar van 1798, toen hij te Parijs vertoefde als agent van het Uitvoerend Bewind, had hij zich — het vervolg van dit verhaal zal het doen zien — in een wespennest van intriges gestoken. Beurtelings had hij het Uitvoerend Bewind en de ontevredenen gediend en verraden. Toen Daendels in Mei van 't zelfde jaar te Parijs kwam, sloot Blauw zich aanstonds bij hem aan. Hij dineerde bij den generaal,..... doch den volgenden dag bij Buys, den vertegenwoordiger van het U. B. Daendels bemerkte spoedig waar Blauw

[1] De Gids, 1875. III, 255.

[2] Aldaar, bl. 261.

heen wilde. Het nieuw bewind moest hem belasten met de onderhandelingen over de grensregeling en het handelstractaat! Daarvoor waren „corruptie-penningen" noodig. Men moest hem eene ronde som, stel een millioen gulden, overmaken en genoeg vertrouwen hebben in den onderhandelaar, om te begrijpen dat het geld goed besteed zou worden. Daendels wees dit aanbod met verontwaardiging van de hand. „Si vous voyez Blauw," schrijft hij 14 Juni 1798 zijnen adjudant Rouget, „dites lui que son trahison est assez connu, mais que ses deux lettres à Van Leeuwen et sa lettre à Van Langen n'étaient pas même nécessaires pour faire connaître *le traitre*, ce que je lui ai montré assez clairement à notre dernier entretien au jardin Elysée." De slimme Blauw was door Daendels ontmaskerd. Dat hem de vette post te Parijs, waar hij zoo recht in zijn element was, niet ten deel viel, had hij mede aan den generaal te wijten. Inde irae. Vandaar ook 's mans moedwillige verdraaiing der waarheid in de Memorie van Instructie. Wat had hij in 1801 om Daendels te geven? Wat mocht hem die in ongenade gevallen generaal deren? Had Blauw kunnen vermoeden, dat voor Daendels nog zulk eene belangrijke politieke rol was weggelegd, stellig had hij zijne pen bedwongen.

Thans, in 1794, is alles nog rooskleurig. Blauw is verontwaardigd over den weinigen steun, dien de Franschen aan Daendels verleenen. Aan zijne vrienden verklaart hij onomwonden, dat men Daendels, „die waarlijk de achting en het vertrouwen van ieder Nederlander verdient, wil sacrifiëeren". Inderdaad, het had allen schijn, of men Daendels kwijt wilde zijn. Men vreesde, dat hij niet vóór alles Frankrijks belang zou behartigen, en dat bij eenen strijd tusschen zijne vaderlandsliefde en zijne plichten als soldaat, de eerste de overwinning zou behalen.

Den 27sten December, toen Maas en Waal dicht lagen, had de overtocht eindelijk plaats. Pichegru durfde er zich niet langer tegen verzetten. Drie gevolmachtigden van het Com. de S. P. hadden gedreigd hem wegens verraad aftezetten, indien hij weigerde den vijand aantevallen. Pichegru zag zich nu verplicht toetegeven. Onder aanvoering van Daendels trokken de Franschen bij Empel de Maas over, overrompelden den post bij Karpershoek en maakten zich meester van de geheele

Bommelerwaard. De Nederlandsche troepen vluchtten over de Waal. Pichegru bleef echter in de Waard; hij liet het aan Daendels over, met 2000 man de vluchtelingen te vervolgen. Daendels voldeed aan deze opdracht en vestigde zijn hoofdkwartier in het dorp Tuil. Hoe gevaarlijk zijne geïsoleerde stelling hier was, wordt duidelijk wanneer men nagaat, dat de Prins van Oranje met eene legerafdeeling bij Gorcum stond, de Engelschen en Hanoveranen de oevers van de Lek bezet hielden van Vianen tot Arnhem, en dat, onder bevel van Alvinczy, tusschen Arnhem en Emmerik twintigduizend Oostenrijkers geschaard stonden. De geallieerden hadden door eene beweging van hunne vleugels op hun centrum 60 of 70 duizend man kunnen samentrekken bij Reenen of Arnhem [1]. Ware dit geschied, de positie van Daendels zou uiterst hachelijk zijn geweest. Gelukkig week het gevaar, daar de verbondenen werkeloos bleven.

Plotseling dreigde het opnieuw en nu van geheel onverwachte zijde. Op den Nieuwjaarsdag van 1795 ontving Daendels, tegelijk met het bericht van zijne bevordering tot divisie-generaal [2], aanschrijving naar het leger der West-Pyreneeën te vertrekken! [3] Hoe Daendels door deze tijding getroffen werd, is licht te begrijpen. Zijne tegenstanders hadden gezegevierd. Had het vijandelijk lood hem gespaard, nu maakte men hem, onder den schijn van belooning voor zijne diensten, op andere wijze onschadelijk. En juist op het oogenblik dat zijne aanwezigheid meer dan ooit vereischt werd, nu al zijn beleid noodig was om te voorkomen, dat Holland als „pays conquis" beschouwd zou worden. De overtocht over de Lek was nog niet vrij; het was zelfs waarschijnlijk, dat de Franschen zich dien met geweld zouden verschaffen. Trokken de verbondenen terug op Amsterdam, dan kon daar van eene omwenteling geen sprake zijn. De Franschen zouden Amsterdam innemen en Nederland eenvoudig als veroverd gebied behandelen [4].

---

[1] Meening van Generaal Jourdan; bij L. Blanc, Victoires etc. XI, 338, aangehaald door Bosscha. Neerlands Heldendaden. III, bl. 95.

[2] Volgens den dienststaat in het Min. v. Oorl. te Parijs. Arch. Administratives.

[3] Daendels, g[l] de division, né Hollandais, a eu ordre le 10 Nivôse (1 Januari) de passer à l'armée des Pyrenées Occidentales. Il est encore à l'armée du Nord. Arch. Nat.

[4] In het Comité de S. P. meende men dit werkelijk. «Zoo de Fransche Victorieuse Troupes — aldus verklaarde men aan Brantsen en Repelaer —

Er was dus alles aan gelegen het noodlottig bevel te doen intrekken. Daendels slaagde hierin niet. Alleen wist hij te verkrijgen, dat de uitvoering opgeschort werd [1]. Bleef het Damocles-zwaard der terugroeping boven zijn hoofd hangen, voorloopig had hij zijn doel bereikt. In de kritieke dagen die aanbraken, zou hij aanwezig zijn.

Den 11den Januari trokken de Engelschen zich achter de Lek terug. In plaats van op Amsterdam te marcheeren, waartoe de weg voor hen open lag, verlieten zij Holland en begaven zich, onder voortdurende plundering en brandstichting, naar Duitschland.

Zeer langzaam rukten de Franschen voorwaarts. Pas den 17den Januari kwam Daendels met de voorhoede van het leger te Leerdam [2]. Hij aarzelde Amsterdam binnen te trekken. Die stad mocht niet genomen worden; zij moest zich zelve vrij maken vóór de komst der Franschen.

De ongelukkige uitslag in October had de patriotten met schrik vervuld. Wel werd met de nadering der Franschen hunne hoop verlevendigd; maar op de samenkomst van afgevaardigden der Hollandsche clubs den 9den Januari te Rotterdam gehouden, verklaarde het Amsterdamsch „Comité Revolutionair" nog niet bij machte te zijn tot daden overtegaan. En de tijd drong! Er *moest* nu gehandeld worden. Terstond na zijne aankomst te Leerdam, liet Daendels daarom door de geheele provincie eene bekendmaking verspreiden van den volgenden inhoud:

> „Vrijheid, Gelijkheid. Armee van 't Noorden. In het Hoofdquartier van Leerdam, den 23 Nivose (17 Januari), 3de jaar der Republiek [3].

De Representanten van het Fransche volk vorderen van de

die tot nu toe aan deze zijde der Waal waren hunne conquesten voortzetteden, gelijk daartoe de dispositien reeds gereed waren, zoude men van de Republiek veel harder conditien vergen.» Brief van Brantsen en Repelaer aan v. d. Spiegel. Bij Jorissen, De eerste coalitie enz., in de Verhand. der Kon. Ac. v. W. Afd. Lett. Dl. IX, bl. 179.

[1] Le général de division Daendels continue provisoirement son service à l'armée du Nord. Besluit van het C. de S. P. van 19 Nivôse III (8 Januari 1795). Arch. Nat.

[2] Eerst had Daendels, op bevel van Pichegru, nog Heusden moeten nemen. Het beleg om deze vesting duurde van 5 tot 12 Januari. Zie Rogge, Tafereel enz. Bijvoegsel bij bl. 172.

[3] Vliegend blad, bevattende «uittreksels uit de Amsterdamsche, Haar-

Hollandsche natie, dat zij zich zelf vrij maake; zij willen haar niet aan zich als overwinnaars onderwerpen; zij willen haar niet noodzaaken de Adsignaaten te accepteeren, maar zich met haar als een Vrij volk verbinden; dat Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amsteldam, dat de geheele Provintie van Holland dusdanig de Revolutie bewerke als zij hetzelve vernemen zullen door de Gedeputeerden der Representanten van 's-Hertogenbosch.

De Generaal van de Divisie,
DAENDELS."

De opwekking hielp. Het „Comité Revolutionair" trachtte het Amsterdamsch garnizoen op zijne hand te krijgen. Aanvankelijk weigerde de commandant Golofkin de partij der patriotten te kiezen. Den volgenden dag, den 18den Januari, werd de burgerij door het Comité van wapenen voorzien. Men vervoegde zich bij den burgemeester Straalman en gaf hem in overweging, „om de rust en goede orde te bewaren", te zorgen, dat geen militairen of schutters de „burgers in hunne vroolijkheid stoorden" [1]. Straalman en zijne collega's gaven geen beslist antwoord. „In den middag kwam Krayenhoff en nog een andere Fransche officier in de stad, tijding brengende van de hulp, welke de burgerij van de Franschen te wachten had, bijaldien zij zich zelve wilde vrij maken. Hierop veranderde het tooneel. De commandant Golofkin kwam in onderhandeling; en, sterk gedrongen zijnde, gaf hij de noodige bevelen aan het garnizoen om de burgers niet tegentegaan, veel min te molesteeren". Krayenhoff nam de plaats van Golofkin in. Het Comité trad nu openlijk op en vaardigde een publicatie uit, waarbij het de burgerij tot orde aanmaande; „zoo iemand onverhoopt adsistentie noodig mocht hebben, dan kon die zich aanmelden bij het Comité Revolutionair, 't welk zitting houdt in de Kalverstraat, in de Herberg de Karseboom" [2].

Des nachts kwam Daendels met een klein geleide in Amster-

---

lemmer en Leidsche Fransche couranten van 24—27 Januari 1795. Univ. Bibl. te Leiden. Pamfletten 1795. Zou het ontbreken van de «broederschap» aan Daendels of aan den drukker te wijten zijn?

[1] «Amsteldamsche extra-courant» van Dinsdag 20 Januari 1795.

[2] Prof. Jorissen, De Patriotten bl. 155, laat het Comité vergaderen op den Nieuwendijk, in «het Wapen van Embden».

dam. Onmiddelijk ging hij met het Comité overleggen wat er te doen stond vóór de troepen binnenrukten. De slotsom der beraadslagingen was, dat men zich verbond „aan de burgerij eene nieuwe representatie te bezorgen". Een dag later, den 19den, begaf het Comité zich naar het stadhuis, nam de burgemeesterskamer in bezit, ontsloeg den daar vergaderden Raad en benoemde een nieuw bestuur.

Toen de representanten met het leger Amsterdam binnenkwamen, was de revolutie voltrokken. De Fransche broeders werden verwelkomd door een revolutionairen magistraat, die, hoewel slechts voortgekomen uit „een soort van oproer" [1], toch erkend werd als wettig gezag. Dit was, voorloopig althans, voldoende. De houding der representanten stelde de burgerij gerust. In hunne proclamatie van den 1sten Pluviôse [2] (20 Januari) waarborgden zij veiligheid van personen en goederen, vrije godsdienstoefening en vooralsnog handhaving der wetten, gewoonten en gebruiken, welke alleen het Bataafsche volk, uit kracht van zijn eigen gezag, zou kunnen opheffen of wijzigen. Door de opgewondenheid van het oogenblik bleef waarschijnlijk de tegenspraak onopgemerkt, tusschen deze *voorloopige handhaving* en de erkenning van het oppergezag der Bataafsche natie. Wat de eigenlijke meening der representanten was, leert de brief, dien zij reeds den 21 Januari aan het C. d. S. P. schreven [3], waarin zij melding maakten van de gebeurtenissen en te kennen gaven, dat bestendiging van den ouden regeeringsvorm hun onmogelijk voorkwam, wilde men niet den wensch onderdrukken van een groot deel der bevolking, dat alles van „de Vrijheid" verwachtte. Zij waarschuwden tegen mogelijke annexatieplannen en stelden de voordeelen in het licht, welke Frankrijk genieten zou uit een bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën.

Daendels had nu zijn doel bereikt. Het gehate stadhouderschap was vernietigd; „de Vrijheid" had getriomfeerd. Weldra

---

[1] «Une sorte d'insurrection a précédé notre entrée dans Amsterdam» zeggen de repr. in hunnen brief van 21 Januari 1795 aan het C. d. S. P. Bijlage VIII*a*.

[2] Univ. Bibl. te Leiden. Pamfletten 1795.

[3] Bijlage VIII*a*.

zou men het eens worden over de vergoeding, den Franschen broeders voor de verleende hulp verschuldigd. Hiermede zou hij zich echter niet inlaten. Hij had de vrijheid gebracht; de mannen van de politiek moesten nu zorgen haar zoo sterk mogelijk te bevestigen. Ook hij achtte eene krachtige regeering het best; maar te betwijfelen is het of hij de meening was toegedaan van Blauw, die een streng dictatoriaal gezag noodig oordeelde, — of dat ook hij uitvoering wenschte te geven aan het program van Valckenaer, die zoo gaarne „de koetsen, paleizen en buitenplaatsen der Van de Polls, Straalmans, Muilmans, der Lijndens, der Van Citters, der Rengers enz. enz. zou hebben doen springen" en „in de eerte zes weken der revolutie eenige hoofden doen ophangen" [1]. Misschien zou hij niet geschroomd hebben de omwenteling tot dien prijs te koopen. Nu zij echter zonder bloedstorting tot stand was gekomen, kon men volstaan met de „zuivering", welke hij in October 1794 in 't vooruitzicht had gesteld. Verbanning van „Oranje met zijne vergulde knechten" had hij noodzakelijk genoemd, om Nederland „gelukkig" te maken; — van de valbijl had hij evenwel niet gerept. Te hoog gespannen verwachtingen had „Guillotinimus" derhalve gekoesterd, toen hij de komst van Pichegru en Daendels als de naderende zegepraal van het schrikbewind voorstelde.

Prinsen [2], aldus klonk zijn hartstochtelijk
gerijmel — snoode volksdespooten,
In 't rampzalig Nederland;
Caligula's, trotsche grooten!
Hydra's voor den Burgerstand!
Eerlang zal weer Vrijheid prijken;
Gallien heeft haar haast hersteld.
Rovers en verpeste Rijken!
Uw vonnis ligt geveld.

---

[1] Zie Valckenaers theorie ontwikkeld in zijnen brief aan Schimmelpenninck. «Rutger Jan Schimmelpenninck en eenige gebeurtenissen van zijnen tijd». Dl I bl. 50 vlg.

[2] Koninkl. Bibl. Pamfletten, 1794.

Door een tweetal fieren Braaven,
Aan geen schadelijk goud gehegt,
En ten schrik van Nassauws slaaven,
Nero's, word uw troon geslegt.
Dwingelanden en Barbaaren!
Eens door Dumourier gespaart;
Listige Geweldenaaren!
Schurken! gij zijt het *schuifraam* [1] waard.

Met de staatkunde zou Daendels zich niet inlaten. Trouwens al had hij anders gewild, als soldaat in dienst der Fransche Republiek moest hij zich wel van elk openlijk optreden onthouden. Alleen kon hij bemiddelend tusschenbeide komen, waar de pas verworven vrijheid gevaar dreigde van bekende en verkapte tegenstanders of van onhandige ijveraars. Moeielijk zou het vallen volledig weertegeven wat Daendels in dit opzicht deed; maar zijn optreden in de burgertwisten te Delft leert ons voldoende de richting kennen, waarin hij werkzaam was.

In de oude prinsenstad was ook sedert 21 Januari 1795 eene muncipaliteit met de leiding der zaken belast. Ook hier danste men om den vrijheidsboom en zwoer men het stadhouderschap af. De revolutie ging er echter zeer kalm toe. Meer uit vrees voor de Fransche vrienden dan uit liefde voor hunne beginselen, verdreven de Delvenaren hunne regenten van het kussen. Vele aanhangers van het oude bewind werden in hunne posten gehandhaafd of, al heel spoedig na de omwenteling, er in hersteld. Dat dit den echten democraten een doorn in het oog was, sprak van zelf. In den nacht van 7 op 8 Februari trok eene „commissie uit het volk", aangevoerd door de burgers F. W. Ruysch en N. v. d. Velden, naar het stadhuis, dwong de municipaliteit den burgerkrijgsraad bijeenteroepen en eischte met veel nadruk de gevangenneming van het afgetreden bestuur, dat verzuimd had rekening en verantwoording afteleggen. De municipaliteit weigerde hieraan te voldoen, daar het de wettigheid van den eisch ontkende; slechts één lid, Steensel van der Aa, was geneigd toetegeven. De commissie bezwoer de

[1] Guillotine. Noot van den « dichter ».

[1] Ontleend aan de « Notulen van de Municipaliteit der Stad Delft, 21 Januari—9 April 1795 », mij welwillend ten gebruike gegeven door Mr. J. Soutendam, Delftsch archivaris.

municipaliteit zich niet tegen den wil van „het volk" te verzetten, daar anders de gevolgen niet te voorzien zouden zijn. Na veel haspelen kwam men overeen, dat „het volk" zelf uitspraak zou doen over de al dan niet rechtvaardigheid van het verlangen der commissie. De uitslag der stemming, den volgenden dag in de Doelen gehouden, was, dat „het volk" met 90 van de 400 stemmen in de minderheid bleef. Door dit votum van vertrouwen gesteund, achtten de bestuurders zich sterk genoeg om aan alle democratische invloeden weerstand te bieden.

Veertien dagen later, den 20sten Februari, bracht Daendels een bezoek aan Delft. Te voren had hij de municipaliteit van zijne komst verwittigd en tevens zijn verlangen te kennen gegeven naar „eene vriendelijke conversatie met de leden". De meeste leden waren dan ook op den bepaalden tijd in het logement „den Gouden Molen" aanwezig, om den invloedrijken generaal te verwelkomen. Het gesprek liep hoofdzakelijk over de „gebrekkige uitvoering der zaken" te Delft, over de wederaanstelling van de „gedemitteerde ministers" en het opnieuw verkiezen van eenige oud-regenten. Dit alles werd door den generaal „ten uiterste afgekeurd". Iets dergelijks mocht volstrekt niet meer gebeuren, want het zou beschouwd worden als contra-revolutie. Of de municipaliteit hier al tegen aanvoerde, dat men moest letten „op de bijzondere omstandigheden en situatie der stad", waar gebrek was aan bekwame personen, — Daendels bleef bij zijne meening. Wij kunnen niet anders, hernamen de Delvenaars, dan oud-ambtenaren herbenoemen. Zoo moesten wij den secretaris in zijnen post bestendigen, omdat een waardig opvolger ontbrak. O, wat dit laatste betrof, daar wist Daendels wel raad voor. Hij durfde zich vleien, dat de burgers Reijer van den Bosch of Wijbo Fijnje op zijne aansporing zich bereid zouden verklaren, bedoelde betrekking te aanvaarden. Hierop beloofden de aanwezige leden — voor zich zelven begrijpende dat het advies van den generaal Daendels zoude behooren gevolgd te worden — [1], dat „bijaldien de burger Reyer van den Bosch, met wiens overkomst men zich nimmer bevoren had durven vleien, tot secretaris mocht worden verkozen", zij Daendels den brief van aanstelling zouden zenden, met verzoek bij den benoemde in het belang van Delft werkzaam te zijn. Daendels

[1] *Ipsis verbis* in de notulen.

keurde dit goed en vertrok. Des avonds vergaderde de municipaliteit en „begrijpende, dat na de conversatie met den generaal Daendels het terugroepen van vorige ministers als 't ware onmogelijk was geworden en onaangename gevolgen zou kunnen hebben", besloot zij tot voorloopig secretaris te benoemen Reijer van den Bosch te Nijmegen, „bij welken generaal Daendels beloofd had te zullen intercedeeren, om zich te laten employeeren".

De volkspartij schepte nu moed. Na hare nederlaag bij de stembus had de club zich ontbonden, maar nu zij meende te kunnen rekenen op den steun van een man als Daendels, durfde zij weder optreden. Met de burgersocieteit op het Princehof was men niet tevreden; die was te gematigd. Eenige weken later, den 19den Maart, verscheen de „commissie uit het volk" opnieuw voor de municipaliteit en deelde mede, dat de club weder was opgericht. Geen burgersocieteit zou zij zijn, maar eene volksvergadering, in de Doelen gevestigd. Tevens verzocht men spoedig het reglement goedtekeuren.

Alvorens hiertoe overtegaan, nam de municipaliteit een ander besluit. Delft leed veel van de zware inkwartiering. Niet alleen dat er voortdurend Fransche troepen doortrokken, die steeds op kosten der stad eenige dagen bleven, maar men had daarbij ook eene groote bezetting te onderhouden. Pogingen tot garnizoensvermindering bij de representanten en generaals aangewend, waren vruchteloos gebleven. Nu besloot men bij Daendels aantekloppen, om door zijne tusschenkomst verlichting te verkrijgen van den last, die zoo zwaar op de burgerij drukte. Nog denzelfden dag werden twee leden, Steensel v. d. Aa en Kranendonk, met dit doel naar Den Haag afgevaardigd. 's Avonds kwamen zij terug met het bericht, dat zij Daendels in het „Comitté Militair" gesproken hadden. Hij, Daendels, aldus hadden zij gezegd, wist wel, dat Delft te arm was om langer 1500 man te onderhouden; dit aantal moest met 900 of 1000 verminderd worden! In plaats van een bepaald antwoord te geven, was Daendels begonnen met de vraag: „in hoeverre de partijschappen vereffend waren? Of de twee societeiten waren vereenigd en er geene verdeeldheden meer bestonden tusschen de patriotsche burgers?" — waarop de deputatie had verklaard, dat zij hoop koesterde de gewenschte vereeniging weldra tot stand te zullen brengen., en „dat de vermindering van garni-

zoen daartoe apparentelijk zou contribueeren". Maar de generaal had geantwoord, dat, zoolang het werk der vereeniging zijn beslag niet had, er op vermindering van garnizoen niet te hopen viel; dat hij ook geen moeite ervoor zou doen, daar de representanten hem zouden vragen, of hij voor de gevolgen kon instaan en hij dan natuurlijk *neen* zou moeten zeggen. Hij ried hun echter aan, om tot die gelukkige vereeniging te komen, eene commissie uit de municipaliteit te benoemen, die met commissarissen uit beide gezelschappen moest onderhandelen en aan die van de Doelen onder het oog brengen hoe noodzakelijk hunne toetreding tot de burgersocieteit werd gevorderd. Vervolgens moesten, „om alle schaduw van aristocratie wegtenemen", twee burgers naar de vergadering van Holland worden afgevaardigd, even als de andere steden gedaan hadden. Leden de pogingen tot verzoening onverhoopt schipbreuk, dan moest de municip. gebruik maken van hare macht en het wederstrevend gezelschap opheffen. Hij hoopte echter dat de samensmelting zou gelukken „en, voegde hij er bij, zoodra dit geschiedt zal ik niet rusten voordat uw garnizoen verminderd wordt op 500 of 600 man; en hiervan moogt gij aan de municip. kennis geven. Ik recommandeer ulieden om dit groote werk dadelijk te gaan beginnen, want gijl. kunt niet gelooven wat schadelijke gevolgen die oneenigheden voor uwe stad en andere steden kunnen hebben." De deputatie had den generaal hiervan verzekerd, hunne stad in zijne blijvende vriendschap aanbevolen en hem beloofd van den naderen uitslag kennis te zullen geven.

Volgens dit rapport, door Steensel v. d. Aa uitgebracht, wilde Daendels dus burgersocieteit en volksvergadering op gelijken voet behandeld zien, en alleen bij noodzakelijkheid dit laatste gezelschap doen ontbinden. Beide societeiten werden nu door de municip. uitgenoodigd commissarissen te benoemen tot de voorgestelde samenkomst. Eerst maakte de volksclub bezwaar, daar zij wenschte beschouwd te worden als „het volk", en niet gelijk de municip. deed, als „een gezelschap Delftsche burgers". Eindelijk gaf zij toe; de conferentie werd gehouden, doch zonder gunstig gevolg. „Het volk" weigerde zich bij de burgersocieteit aantesluiten.

Dit gebeurde Zaterdag den 21sten Maart. Zondagavond werden de leden der municip. ter buitengewone vergadering

bijeengeroepen. Door den voorzitter was de volgende open brief ontvangen [1].

„'s-Hage, 22 Maart 1795, 1ste jaar der Bataafsche Vrijheid.

Daendels aan de Municipaliteit te Delft.

Ik verneem tot mijn leedwezen, dat Intriganten, volksbedriegers en die op de puinhopen van ons Vaderland haar fortuin zoeken te maken, de stad van Delft aan de confusie en anarchie zoeken overtegeven en slegt genoeg zijn om misbruik te maken van de namen van de respectabelste Staatsleden, en zelfs van de mijne, om de goede gemeente te misleiden of te intimideren.

Het is om die redenen, dat ik, die mij anders buiten alle politieke zaken zoek te houden, verpligt ben u te onderrigten, dat de commissie uit uw midden, bestaande uit de Burgers Steensel van den Aa en Kranendonk, die mij gepasseerde Donderdag hebben komen spreken, aan U een valsch rapport hebben overgebracht. *Ik* heb hun geantwoord, „dat de Fransche „representanten en alle vrienden van de vrijheid en orde met „ongerustheid aanzagen de woelingen van Intriganten in Uwe „stad, en dat ik mij niet kon exponeren om vermindering van „garnizoen te vragen, zo lang de zaken in dezelfde situatie „waren, dog dat ik beloofde daartoe alle kragten intespannen, „zodra de zogenaamde volksvergadering buiten wezen zou „zijn; dat ik de Municipaliteit durfde aanraden, om dezelve te „sluiten, dog vooraf uit de Burgerije na de vergadering van „Holland te deputeren 2 leden, om met 2 uit de Municipaliteit „de Burgerije van Delft te representeren, om voortekomen, dat „zij niet met regt konde beschuldigd worden de oude form „voor te staan". — Vergelijkt dit, Burgers! met het rapport aan U gedaan, en gij zult bevinden dat er zelfs in uwe vergadering zijn, die om haar laag eigenbelang alle order zoeken om te keren. De Burger Claas van der Velde speelt dezelve rol; ik heb hem niet willen spreeken als in presentie van Swart en een lid van de Municipaliteit, en hem gesommeert den bedrieger Ruijsch te abandonneren en zijn post als commissaris van de Club nederteleggen, of dat men hem mede

[1] Het oorspronkelijke is in 't bezit van den Heer L. J. Daendels te Arnhem, die het mij bereidwillig ter inzage afstond.

als een bedrieger en niet als een bedrogene kon aanzien.

Ik raad U alsnog het dissolveeren van die tegen ons aller principes aanlopende volksvergadering direct te effectueren, en te surveilleren het gedrag van bovengenoemde Hoofden, ten einde voortekomen het ongeluk van Uw stad en Burgerij, en dat van wegens de fransche Representanten sterker maatregelen noodzakelijk worden.

Ik verzoek Uwl. deze publiek te maken en van dezen avond in de Burger-societeit voor te laten lezen. Ik heb de gedeputeerdens uit dezelve geraden, deze te laten lezen aan de leden van het Comité Revolutionaire van Amsterdam, die zich hier bevinden, alsmede aan Hahn, Pieter Paulus en andere leden van de vergadering, wier namen de Intriganten misbruiken.

Heil en broederschap.

DAENDELS.

Tegelijk was er een brief ingekomen van den Franschen commandant Dumonceau, die het lankmoedig gedrag der municipaliteit jegens de volksvergadering sterk gispte. Men mocht niet meer dan ééne burgersocieteit dulden en moest alle onwettige vergaderingen beletten. Bij publicatie behoorde de burgerij ingelicht te worden omtrent het nut van zulk een burgersocieteit en het gevaar, in „onnuttige" vereenigingen gelegen.

Groote ontsteltenis heerschte in de vergadering; niet het minst bij Van der Aa en Kranendonk. Zij beklaagden zich over „den kwaden naam", waarin Daendels hen bracht en verzochten dringend „voor 't publiek gerucht gespaard te blijven", tot zij zich hadden verantwoord. „Na veelvuldige consideratien en zeer ernstige en rijpe deliberatien" besloot de municip. het reglement der societeit in de Doelen ter zijde te leggen, daar men geene „volksvergadering" mocht erkennen naast de bestaande burgersocieteit. Men zou de commissie ontbieden, haar trachten overtehalen de club te ontbinden, en bij weigering dit zelf doen. Verder zouden v. d. Aa en Kranendonk onmiddelijk met een afschrift van den brief van Daendels naar het Princehof gaan, om zich bij de burgersocieteit te „zuiveren". Een lid van de municip. zou hen vergezellen en verklaren, dat men aan beider ontschuld niet twijfelde.

Op de societeit begreep men „na vele gesprekken", dat er

een misverstand had plaats gehad. Men achtte 't echter hoog noodig, dat „eene zaak van die importantie als de openlijke beschuldiging van intrigeeren en het overbrengen van een valsch rapport door 2 leden der municipaliteit, behoorlijk werd onderzocht". Daarom moesten Steensel v. d. Aa en Kranendonk met eenige leden uit de municipaliteit en uit de Burgersocieteit naar Den Haag vertrekken, aan Daendels het rapport overleggen en hem vragen of dit „naar waarheid en te goeder trouw was gedaan, dan wel of daarbij de waarheid was gespaard en eenige intrige had plaats gehad". Aldus geschiedde.

Daendels bleef bij zijne meening; het rapport was vervalscht. Hij had geenszins van vereeniging gesproken, maar alleen van „dissolutie der praetense volksvergadering". Zelfs had hij het schadelijke eener dusdanige vereeniging aangetoond. Op listige wijze was het rapport verdraaid. Overal waar het van „vereeniging" gewaagde, had hij „dissolutie" gezegd. Zoowel v. d. Aa als Kranendonk erkenden nu, dat Daendels in zijnen brief volkomen den inhoud van het gesprek had weergegeven. Hierop verzekerde Daendels, dat hij den burger Kranendonk „als onkwaam voor zulke intriges beschouwde en bereid was hem volle satisfactie te geven, bijaldien de municip. bij missive verklaarde, dat zij Kranendonk kende voor een eerlijk, doch misleid man". Kranendonk had n.l. te voren dezen brief aan den generaal overhandigd:

Burger Generaal!

't Nevengaande rapport, door den burger Steensel v. d. Aa opgesteld en door mij gezegd, dat volgens mijn beste geheugen daarop nederkwam, en ik kan mij alsnog niet anders herinneren of is in diervoegen geweest; dog indien er somtijds een enkel woord in mogt gevonden, 't geen niet letterlijk overeenkwam met uw gezegde, zulks zoude ligtelijk kunnen gebeuren, want neeme niet aan om een discours, zooals wij hier gehouden hebben, zonder een enkeld woord te missen, uit 's Hage naar Delft overtebrengen. Maar indien zulks mogte waar zijn, dat ik iets kwalijks (heb overgebracht), dan is 't bij mijn ter goeder trouw geschied, en niet als een Intrigant; ik declareere als een man van eer geen intrigues te verstaan, veel minder om die ten uitvoer te brengen; geen eijgenbelang kennende, maar mijne geringe vermogens, zoo veel in mij is, aan de zaak

des vaderlands toewijdende, en geen ander doelwit hebbende als 't geluk en de welvaart mijner medeburgers. Ik zweere voor een alziend Opperwezen, dat nog mijne gedagten, veel min mijne daaden mij zouden kunnen beschuldigen om mijn fortuijn op de ruïne mijner medeburgers te willen vestigen. Burger Generaal, mijn persoon en gedrag aan u mogelijk tot heeden onbekend, zoo verzoeke de goedheid te willen hebben daarna te informeeren en twijffele niet, of UEd. zult mij dan 't regt doen, om mij in mijn benomen eer weder te herstellen.

Delft, 23 Maart 1795.

G. van Kranendonk."

De municipaliteit beraadslaagde weder rijpelijk over dit nieuw rapport en, overwegende dat de burger Steensel v. d. Aa bij generaal Daendels „zich niet had kunnen zuiveren", besloot zij „gemelden burger, welke echter bij deszelfs rapport bleef, aantezeggen, dat hij zoude gehouden worden van zich alsnog te justifieeren, en inmiddels niet zoude kunnen of vermogen geëmployeerd worden tot eenige commissie uit de municipaliteit". Tot Daendels richtte men het volgend schrijven:

Burger Generaal!

Wij bedanken U voor deszelfs gegeeven elucidatie met relatie tot het bewuste rapport, hetwelk in onze vergadering door onze medeleeden van Steensel en Kranendonk is uitgebracht. Door een nader rapport van een commissie aan u afgevaardigd, heeft men kunnen oordeelen over de merites van het eerstgemelde rapport. Wij blijven den burger Steensel verantwoordelijk stellen, terwijl wij echter met relatie tot den burger Kranendonk de allerfavorabelste berichten geeven, en hem van alle intrigues kunnende vrijspreeken, zeer instantelijk verzoeken, dat UE. zoo goed gelieve te zijn, omme ter zijner justificatie zo spoedig doenelijk zodanige voorsieninge te doen, als Gij zult oordeelen te behooren. Voorts, generaal, kunnen wij u met genoegen berichten, dat uwe aanschrijvinge met relatie tot de praetense volksvergadering alhier, benevens eene van den generaal Dumonceau, is geweest van het gewenschte effect, als zijnde gemelde vergadering op onze vermaning uit elkander

gegaan; terwijl de voornaamste hoofden (o. a. ook Ruysch en v. d. Velden) schriftelijk gedeclareerd hebben de voorschreven vergadering te houden voor gedissolveerd. Wij solliciteeren instantelijk ten behoeve van onze arme stad en gedrukte ingezeetenen, dat gij zo ras zulks mogelijk zal zijn, gelieft te intercedeeren tot vermindering van de Militie alhier, bevelende onze stad en ingezeetenen in alle gevallen in uwe gunstige protexie.

Heil en broederschap.

In naam van de Municipaliteit,
M. A. van Koetsveld,
Loco-Secr."

Zoo eindigde dit Delftsch drama met teleurstelling voor beide partijen. De magistraat was overtuigd, dat langer verzet tegen de nieuwe orde van zaken doelloos zou zijn en door Daendels krachtig zou worden bestreden; — „het volk" had in den generaal, in plaats van den gehoopten steun, een beslist tegenstander gevonden van alle zucht naar ochlocratie.

Nog steeds was Daendels in Franschen dienst. Niet uit vrijen wil evenwel. Zoolang de vrede niet gesloten was, weigerde de Fransche regeering hem te ontslaan. Zij meende hierdoor invloed te kunnen oefenen op den loop der onderhandelingen. Wie anders toch dan Daendels was de aangewezen man om de voorgenomen hervorming van het Bataafsche leger ten uitvoer te brengen? Tevergeefs reisde hij in April naar Parijs om zijn ontslag te bewerken. Den 12den van die maand leverden de Bataafsche gezanten Blauw en Meijer bij het Comité de S. P. eene memorie in, waarbij voor Daendels, De Winter en Dumonceau volmacht gevraagd werd in den dienst der Vereenigde Provinciën overtegaan. Als eenig antwoord decreteerde het Comité den 15den April, dat de organisatie van het Bataafsch leger belet moest worden tot na afloop der vredesonderhandelingen. Den volksvertegenwoordiger Richard werd zelfs opgedragen, indien hij het noodig oordeelde, de Bataafsche troepen te ontwapenen [1].

[1] Paris le 26 Germinal, l'an 3 de la Rép. Franç. Le C. d. S. P. arrête, que l'organisation de l'armée Batave sera définitivement suspendue jusqu'au jour de la conclusion des négociations entre la République Française et

En de vredesonderhandelingen wilden maar niet vlotten. Men gunde den Bataaf het genoegen rondom den vrijheidsboom te dansen; men liet hem gaarne in den waan, dat de gouden eeuw van verbroedering en gelijkheid was aangebroken. Met spot zagen de representanten hoe naïef de Bataven geloofden aan wonderspreuken, van wier gedeeltelijke holheid zij zelven ten volle overtuigd waren; — de wittebroodsweken der revolutie waren sinds lang vervlogen. Niet in de eerste plaats om Oranje te verjagen had de Fransche Republiek den oorlog voortgezet; geld en grondgebied verlangde zij. Geld; — wat bleef er anders van de fraaie beloften en schitterende voorspiegelingen, zoo herhaaldelijk door de patriotten gedaan? En grondgebied; — had men niet gedreigd met harde voorwaarden, bijaldien de troepen veroverend de Waal zouden overtrekken? Trouwens uitbreiding van het Fransch gebied tot aan de groote rivieren, had reeds spoedig in de bedoeling van het C. d. S. P. gelegen. De uitdrukking in den lastbrief aan de volksvertegenwoordigers „qu'enfin les Bataves, *au moins ceux d'outre le Rhin*, soient nos alliés" geeft dit te verstaan [1].

Hierin zat de moeielijkheid. Eene groote oorlogsschatting konden de Franschen wel krijgen; maar tot vervreemding van een gedeelte van 's lands grondgebied durfde geen der Bataafsche onderhandelaren medewerken. Hadden de Bataven ten laatste niet toegegeven, dan ware hoogstwaarschijnlijk eene gewelddadige oplossing van Fransche zijde gevolgd. Het Comité de Salut Public zou het eenvoudig middel toegepast hebben, door Richard voorgesteld, „en déterminant le sort de la Hollande par un décret" [2]. Dat het zoover niet kwam, is ontegenzeglijk voor een goed deel te danken aan de werkzaamheid van Blauw. Niemand geschikter dan hij, om in het veile Parijs met hulp der onmisbare corruptie-penningen de bewindhebbers

les Bataves; on opérera même le désarmement de ce qu'il y a de troupes, dans le cas où il serait jugé utile de prendre cette mesure de précaution. Pour le moyen d'exécution, le Représentant Richard et le Général Moreau ont la disposition libre de l'armée du Nord; ils prendront tous les moyens nécessaires pour conserver dans les Provinces Unies et dans la Belgique la supériorité militaire et politique, que la République Française doit avoir jusqu'au traité d'alliance ou jusqu'à la décision définitive de la Convention Nationale. Signé. Cambacérès etc. Dépêches van Blauw en Meijer. No. 20. Collectie-Dassevael. Rijksarchief.

[1] Zie Bijlage V.

[2] Richard aan het Com. de S. P. 18 April 1795. Bijlage VIII*b*.

tot zachtere voorwaarden te stemmen. Zijne bemoeiingen waren niet vruchteloos. Wel werd de vrede en vriendschap met Frankrijk nog duur genoeg betaald; — 100 millioen oorlogschatting, het onderhoud van 25000 man en afstand van grondgebied, — maar de Franschen stelden zich tevreden met Staats-Vlaanderen, Venloo en Maastricht. Bovendien werd, in art. 16 van het Haagsch tractaat, bij den algemeenen vrede aan de Bataafsche republiek eene vergoeding in grondgebied gewaarborgd.

Groot was de vreugde te Parijs toen de tijding kwam, dat het tractaat eindelijk gesloten was. „Depuis longtemps tous les esprits en France sont tournés vers la Hollande et l'on s'étonne autant que l'on s'inquiète du retard des ressources de plusieurs genres, que nous en attendons. Il est inutile en ce moment de vous rendre compte des causes de ce retard. Je me borne à vous annoncer qu'une négociation, ouverte depuis plusieurs mois, vient d'être conclue à la Haye [1]. Ook Blauw en Meijer [2] haastten zich de blijde mare aan het Comité overtebrengen.

Den 25sten Mei herhaalde Valckenaer in hun beider naam het verzoek van den 12den April. Met het sluiten van den vrede waren de bezwaren van het Comité de S. P. vervallen. Nog denzelfden dag werd het gevraagde verlof verleend en konden de afgezanten aan H. Ho. Mog. melden, „dat aan alle de Hollanders, zich in dienst van Frankrijk bevindende, en speciaal aan de burgers Daendels, generaal van de divisie, Dumonceau en De Winter, generaals van de brigade, van wege het Comité de vrijheid werd gegeven, om desgoedvindende en op aanstelling H. Ho. Mog., in den dienst der Vereen. Prov. overtegaan".

Zonder verwijl werd nu door de Staten-Generaal aan eenige leden uit het „Comité tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te Lande" opgedragen, bij Daendels en Dumonceau „vooraf te onderstaan", of men van derzelver personen bij de organisatie der armee als Luitenant-Generaal gebruik zoude kunnen maken" [3]. Burger Dijckmeester rapporteerde namens

---

[1] Rapport fait par le C. d. S. P. à la Convent. Nation. dans la séance du 2 Prairial, an III. (21 Mei 1795). Te vinden in de procès-verbaux de la Convention Nationale, in dato.

[2] In het rapport heeten zij Blaaux et Meijere.

[3] Het aanbod, dat «het vrije volk van Gelderland» Daendels deed, — zie Bijlage IX*a* — werd vermoedelijk door hem afgeslagen.

de commissie [1], „dat de generaal de division Daendels geantwoord had, dat hij met volvaardigheid accepteerde den hem aangeboden post van Luitenant-Generaal, met het tractement daartoe gesteld; op voorwaarde nochtans, *dat aan hem geen ander officier zoude worden voorgetrokken of boven hem gesteld.* Niet dat hij immer een hooger rang buteerde, tegen welks existentie hij zelf zich had verklaard, maar ongaarne zou hij aan anderen worden gepostponeerd". Dumonceau had zich terstond bereid verklaard. H. Ho. Mog., in aanmerking nemende „de diensten door den generaal de division Daendels aan de zaak der vrijheid en des vaderlands bewezen, en de militaire talenten van genoemden generaal en van den generaal de brigade Dumonceau", vonden goed beiden aantestellen tot luit.-generaal in dienst van den Staat.

Was het Daendels werkelijk te doen geweest om den voorrang boven Dumonceau te bedingen, gelijk men heeft beweerd? [2] Dit valt met reden te betwijfelen. Tegen het instellen van een hoogeren graad had hij, blijkens het rapport, zelf zich verzet. Van naijver op den vreemdeling Dumonceau kon bij den invloedrijken Daendels geen sprake zijn. Wat was dan de reden van zijn voorbehoud? Met zekerheid valt hieromtrent niets te zeggen, maar misschien rechtigt het volgende tot eene waarschijnlijke gissing.

Den 15[den] Juni werd Daendels in de vergadering der Algemeene Staten toegelaten, om den eed afteleggen. Vóór hij hiertoe overging, verzocht en verkreeg hij verlof deze memorie voortelezen.

„Hoog Mogende Heeren!

Uit UwHoogMog. resolutie van 11 dezer verneem ik, dat UwHoogMog. mij, met toestemming van het Fransche Gouvernement, tot Lieut.-Generaal in dienst van deeze landen hebben aangesteld.

Ik heb mij van mijn jeugd ten dienste van mijn Vaderland gewijd en mag mij in dit moment niet onttrekken, schoon ik veel zwarigheden te gemoet zie en niet onverschillig zijn (kan) omtrent het rapport van het Committé van het Bondgenoot-

---

[1] Resolutien van de Staten Generaal, 11 Juni 1795. Rijksarchief.

[2] Jhr. J. W. Van Sypesteyn. Het leven en karakter van J. B. Graaf Du Monceau. bl. 31.

schap te Lande, die mij doen voorkomen alsof ik op haar voorstel om in dienst van dit land overtegaan, aan de acceptatie zou geaccrocheerd hebben, dat aan mij geen ander officier zou worden voorgetrokken of boven mij gesteld. Ik kan dit gezegde niet voor het mijne erkennen, en verwonder er mij te meer over, omdat ik in het rapport van het besogne niet vinde de explicatie, die ik in een Nota aan het Committé er omtrent gegeven heb. Uwe Hoog Mog. zullen mij deze explicatie niet misduiden, die ik aan mij zelven verschuldigd ben, en ben bereid den eed te doen."

De commissie had dus om zekere redenen een gedeelte van zijne woorden verzwegen, en wel dat deel, waarin hij zijne meening nader had ontwikkeld. Jammer, dat de nota, welke de „explicatie" bevatte, niet meer bestaat [1]. Stellig roerde zij een onderwerp aan, waarvan de commissie de openbare behandeling ongeschikt achtte. Zou nu de veronderstelling te gewaagd zijn, dat Daendels het oog had op de verhouding tusschen de Fransche troepen en de Bataafsche? Indien iemand boven hem gesteld kon worden, dan zou het moeten zijn de bevelhebber van het Fransche leger. Om dit te voorkomen bedong Daendels m. i. de bedoelde voorwaarde. Hij geloofde toen nog, dat eene belofte van de Bataafsche regeering alleen, voldoenden waarborg voor de toekomst kon opleveren. Het zou hem echter blijken, dat ook in dit geval de druk, door Frankrijk geoefend, onweerstaanbaar zou zijn.

[1] IJverige nasporingen in het Rijksarchief baatten niets.

DERDE HOOFDSTUK.

Daendels als luitenant-generaal van het Bataafsche leger.

Wij zagen, dat het Comité de Salut Public zich nadrukkelijk verklaarde tegen elke poging tot organisatie van het Bataafsche leger, voordat het vredestractaat gesloten zou zijn. Toen dit besluit genomen werd, was men hier reeds druk bezig met het beramen van voorbereidende maatregelen. Het in Maart 1795 opgerichte „Comité tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te Lande", [1] ontwikkelde in den eersten tijd van zijn bestaan grooten werklust. De oude sleur, die vóór 1795 zoo vaak de beste bedoelingen had verijdeld en noodzakelijke hervormingen had tegengehouden, *scheen* voor goed verlaten. Vooral het „Militair Departement" van het Comité zette zich met ijver aan zijne taak [2]. Men wilde breken met de traditie. De verouderde samenstelling van het leger moest plaats maken voor eene, welke aan de eischen van den modernen staat zou beantwoorden. De huurlingen, slecht betaald en gevoed door de eigenaars der regimenten, zouden vervangen worden door een nationaal leger, hoofdzakelijk uit landskinderen bestaande en onmiddelijk door den Staat bezoldigd.

Natuurlijk zocht het Comité hulp bij de patriotten, die uit Frankrijk in het vaderland waren teruggekeerd, „te meer en bovenal, daar zich onder dezelven een Nederlander opdeed, welke, sedert dat de eerste zucht voor vrijheid bij dit tegenwoordig geslacht was uitgeboezemd, alle de oogenblikken van zijn leven met den volvaardigsten ijver, met de grootste

[1] Kortweg genoemd: Comité te Lande.

[2] Het bestond uit de burgers G. J. Pijman, C. J. Van Lichtenberg, G. W. De Vos van Steenwijk, Q. Veur, G. J. Loncq en S. F. Gockinga.

opofferingen aan zijn Vaderland had toegewijd, en na zijne haardsteden en de vervolging zelfs bij een zoogenaamd vonnis ontvlucht te zijn, onder het tarten van duizenden gevaren, den kop der heerschzucht had helpen knotten en zijne geketende medeburgers ontkluisterd" [1].

Pichegru was, voor zoover hem betrof, wel bereid Daendels in Bataafschen dienst te laten overgaan. Hij verwees echter het Comité naar de volksvertegenwoordigers. Dezen schreven er over naar Parijs; we weten met welk gevolg.

Inmiddels stond Daendels het Comité met raad en daad bij. Men had reden zich te haasten met de voorgenomen hervorming. Het leger was niet te vertrouwen. Vele officieren en de meerderheid der troepen waren sterk Oranjegezind. Uitteraard moesten de soldaten zich wel scharen aan de zijde van den Stadhouder, die, krijgshaftig of niet, toch altijd bij het leger zijn hechtsten steun had gezocht en gevonden. Had omgekeerd in de Republiek der Zeven Vereenigde Gewesten het leger zich nooit bijzonder mogen verheugen in de sympathie van volk of regenten, de Oranjevorsten hadden zich steeds warme vrienden van den soldatenstand getoond. Het Comité verborg dan ook geenszins zijne vrees, dat „eene gewapende macht, grootendeels nog verknocht aan de belangen van den gewezen Capitein-Generaal, hetzij bij aanstaande onlusten in dit Gemeenebest, hetzij bij het omwenden van het krijgsgeluk, de gevaarlijkste slang in onzen boezem zou worden". Zelfbehoud gebood — om in den stijl te blijven — deze slang de giftige tong uitterukken.

De tegenstand der Fransche regeering had de organisatie slepende gehouden. Toen de vrede gesloten was en de gelegenheid tot hervorming aanwezig, toen.... was de ijver van het Comité verdwenen. Misschien, dat het in de aanwezigheid der 25000 Franschen voldoende reden tot geruststelling vond tegen het gevaar, in de Oranjegezindheid der Nederlandsche troepen gelegen. Misschien ook, dat de kosten aan het onderhoud der Franschen verbonden, afschrikten van ingrijpende maatregelen. Zeker is het, dat het Comité gedurende zijn driejarig bestaan weinig nut stichtte. Eigenlijk is het rapport van den 26n Maart 1795 [2] zijn eenige krachtige daad, of liever zijne wils-

[1] Rapport van het Comité aan H. Ho. Mo. 26 Maart 1795. Bijlage IX*b*.

[2] Bijlage IX*b*.

uiting daartoe. Wat het meer op militair gebied tot stand bracht, deed het zonder eenig leidend beginsel, gedwongen door de behoeften van het oogenblik. Stel tegenover dit Comité den 32jarigen Daendels; den man vol toewijding voor zijne taak; geen vriend van halve maar van doortastende maatregelen en afdoende middelen; den generaal, die in de jeugdige Republiek een krachtig nationaal leger wilde scheppen. Gaf Daendels plannen in overweging, het Comité nam, — zelfs in zuiver militaire aangelegenheden, — of een lijnrecht tegenovergesteld besluit, of het liet door langdurige beraadslagingen het geschikte tijdstip tot handelen voorbijgaan. Tusschen eene vergadering, voorgezeten door den talmenden geest onzer achttiende-eeuwsche regenten en den voortvarenden en vooruitstrevenden Daendels, konden op den duur botsingen niet uitblijven. Ze lieten zich dan ook niet wachten.

In de zitting der Staten-Generaal van den 1n Juli 1795 [1], deelde de president v. d. Steege mede, dat burger Gockinga schriftelijk ontslag had aangevraagd van zijn lidmaatschap in het Comité te Lande. Alvorens hiertoe overtegaan, besloten H. Ho. Mo. Gockinga te verzoeken mondeling de redenen optegeven, welke hem tot deze aanvrage hadden geleid. Gockinga kwam ter vergadering en verklaarde eerst, dat hij zich reeds lang onbekwaam had geoordeeld zoodanigen gewichtigen post te bekleeden. Op aanhouden van den voorzitter gaf hij eindelijk te kennen, „dat hij een en andermaal, en nu onlangs, onaangenaamheden met den generaal Daendels had gehad en met het driftig humeur van denzelven niet konde omgaan." Men wist hem echter te bewegen zijn rekest voorloopig terugtenemen en aan eene commissie, tot onderzoek der zaak benoemd, nauwkeurig verslag uittebrengen van het gebeurde.

Dit verslag, een waar curiosum [2], kwam in hoofdzaak hier op neder. Daendels had zich, toen Gockinga hem wegens dienstzaken was komen spreken, heftig uitgelaten over de traagheid van het Comité. Op Gockinga's verontschuldiging, dat de arbeid aldus geregeld ging en niet anders kon verricht worden, „wilde het Comité zich niet in alles overkroppen", had Daendels geantwoord: „Hoho, jijlui voert toch wat schoons uit! Veel

[1] Secrete notulen van de Staten-Generaal.

[2] Zie Gockinga's declaratoir. Bijl. X.

geschreeuw en niets goeds komt er uit uwe handen. Gij werkt allen zonder systeem en doet het mogelijk expres, om de zaken in de war te helpen. Het Comité wil den Raad van State spelen, en ik word nergens in gekend.". Gockinga zelf moest het ook ontgelden. „Jij zijt met u zelven ingenomen, verbeeldt u veel te weten, maar weet geen d..... en stuurt alles in de war".

Nog erger ging het 's avonds toe. Na eene wandeling met eenige vrienden in het Voorhout, was Gockinga de societeit „In de beurs van Rotterdam" binnengetreden. Nauwelijks stond hij daar rustig naar een omberpartijtje te kijken, of Daendels kwam op hem af en vroeg hem: „wat mesures het Comité genomen had tot achterhaling van de deserteurs van Oranje-Nassau"? Gockinga zeide het besluit nog niet te kennen, dat in het besogne van H. Ho. Mo. was genomen. Nu begon Daendels op het Comité „vele spottende glossen" te maken. Het Comité kende zijn plicht niet; het had beter gedaan zijn — Daendels' — zin te doen, maar ze waren een hoop glorieuse gekken, die hun eigen hoofd volgden en niet naar raad wilden luisteren. Tot hiertoe had Gockinga gezwegen; maar toen Daendels, met den vinger op hem wijzende, uitriep: „daar zit de slimste van allen", toen was zijn geduld uitgeput, en zich omkeerende zeide hij: „ik wist niet dat ik de slimste was!" Nu barstte de bom los. Het Comité werd door Daendels van niets minder beschuldigd dan 's lands geld te stelen, daar het 70 of 80 duizend gulden 's jaars kostte, zonder er iets voor uittevoeren. Er was nooit een goed stuk uit hunne handen gekomen. Vooral Lewe, Pijman en Gockinga zochten de zaken met opzet in de war te sturen, om een contra-revolutie te verwekken. Alleen Van Leijden en Loncq waren lui van oordeel en verstand; de rest was een hoop gekken. Gockinga antwoordde hierop, „dat hij in zijn hart overtuigd was zulk een goed patriot te zijn als Daendels durfde denken, en indien Daendels moed getoond had, hij, Gockinga, durfde ook den kop toehouden". Intusschen begeerde hij het land niet te bestelen èn was hij reeds, na de scène in het huis van Daendels voorgevallen, vast besloten zijn ontslag te nemen. „Daar is niets aan gelegen; men kan u schoon missen", verstoutte de generaal zich te zeggen. „Dat is uw wensch; gij wilt ons weg hebben; naar uw zin moeten wij aan een kant". „Ja,

ik ken er een die het beter zou doen, en dat is een Zeeuw" [1].

De woordenwisseling duurde „onder vloeken en schreeuwen" nog een poos voort, zoodat Gockinga „door de herhaalde attaques als buiten zich zelven was". Een der aanwezigen, Geertsema, bevestigde deze verklaring en wees H. Ho. Mo. op de verzwarende omstandigheid, dat de heeren „door het harde praten genoodzaakt waren geweest uitteścheiden met spelen".

De Staten-Generaal waren verlegen hoe in zulk een netelig geval te beslissen. Zij gelastten daarom het Comité om, na kennisname van de ingekomen rapporten, „volgens de nog subsisteerende wetten van den lande te handelen". Het stond nu te voorzien, dat Daendels gestraft, misschien wel ontslagen zou worden. Zoover wilde noch mocht men het laten komen. „Met al den ernst dien het groot belang der zake vorderde — aldus luidde het antwoord aan H. Ho. Mo. — had het Comité de gebeurtenis in rijke deliberatie genomen. Het kon niet ontveinzen met verwondering en indignatie te hebben gezien, tot welk een trap de generaal Daendels telkens den eerbied uit het oog verloor, dien hij zoo aan de vergadering van H. Ho. Mo., als aan het Comité door H. Ho. Mo. gecreëerd en met derzelver vertrouwen vereerd, billijk verschuldigd was [2]. Ofschoon het Comité niet ongevoelig kon of mocht zijn voor beleedigingen aan een of meer waardige en arbeidzame leden aangedaan, had het echter begrepen, dat het om verschillende redenen zich deze zake niet onmiddellijk zoude moeten aantrekken, indien niet in de personen van den burger Gockinga en nog andere brave leden het geheele Comité op de verregaandste wijze was geïnjurieerd en van de schromelijkste misdrijven beschuldigd. Zij zouden derhalve rekenen [3] aan hunne verplichtingen tekort te doen, indien zij voor zoovele injuriën en aantijgingen gevoelloos bleven en waren van oordeel, dat door strafwaardig stilzwijgen de natie gegronde redenen zou hebben, om die aantijgingen voor waarachtig te houden. Aan de andere zijde gevoelden zij van welk een gewichtig belang het was, dat de digniteit van H. Ho. Mo. vergadering en

[1] Pieter Paulus?

[2] Behendig strekt het Comité de beleediging uit op de Staten-Generaal.

[3] De overgang van den enkelvouds- op den meervoudsvorm komt ook op rekening van het Comité.

van het Comité, — hetwelk met een zoo groot deel der uitvoerende macht was belast, — werd gehandhaafd en niet werd gecompromitteerd door de *grillige luimen of redelooze passiën of onvoegzame bedillingen* van daaraan ondergeschikte officieren, om 't even in welken rang zij ook bij de armee geplaatst waren of zouden worden. Zij meenden echter aan het doorzicht van H. Ho. Mo. tekort te doen, indien zij wijdloopig demonstreerden van welke verre uitziende gevolgen de verwaarloozing daarvan voor de pas herkregen vrijheid zijn zoude, daar het toch evident was, dat zonder orde geen geluk, zonder ondergeschiktheid aan de wettig gestelde machten geen vrijheid in eene maatschappij kon plaats hebben. Het Comité zou, getrouw aan dit principe, alle persoonlijke beleediging gaarne vergeven en vergeten, maar kon of mocht den hoon, hetzelve als corpus aangedaan, niet zonder verkrijgen van reparatie passeeren. In dezen niet gedreven wordende door lage wraakzucht aan de eene, noch door laffe en ongepaste vrees aan de andere zijde, en tevens de wezenlijke verdienste van den Lt.-generaal Daendels in aanschouw nemende, vermeende het zich te moeten bepalen aan H. Ho. Mo. voortedragen, dat de Lt.-generaal Daendels door H. Ho. Mo. werd geïnjungeerd schriftelijk te retracteeren al het hoonende en beleedigende, dat hij zich, zoo ten opzichte van H. Ho. Mo. als van het Comité, van tijd tot tijd had veroorloofd; dat hij zou verklaren daarin te kort geschoten te hebben aan den eerbied aan die beide collegiën verschuldigd en aannam, zich voortaan zorgvuldig te zullen wachten voor dergelijke ongemesureerde conduite, met belofte zich te allen tijde te zullen gedragen naar de bevelen van H. Ho. Mo. en die van het Comité, hem in zijne qualiteit gegeven of nog te geven, en zich alleszins te zullen comporteeren als een braaf officier van den lande naar eed en plicht betaamde".

Den 7n Juli kon de voorzitter, burger Dijckmeester, in de vergadering der Staten-Generaal mededeelen, dat Daendels bij hem was geweest en hem zijn leedwezen over het gebeurde betuigd had. Ook had hij hem verzocht deze memorie voortelezen.

„'s Hage, 6 Julij 1795, het eerste jaar der Bataafsche vrijheid.

Hoog Mogende Heeren!

Ik wil Uw Ho. Mo. gaarne bekennen, dat ik zeker bij het

bewuste geval, hetwelk onlangs heeft plaats gehad, veel meer gezegd heb dan ik wel had behoren te doen, en dat mij zulx leed doet. Maar tevens verklaar ik U. Ho. Mo. in opregtheid, dat alles alleen is voortgevloeid uit een allerlevendigst gevoel van de netelige omstandigheden, waarin ons vaderland zig bevindt, welke ik mij ter goeder trouwe verbeelde, dat door andere middelen dan welke door het Comité van het Bondgenootschap werden aangewend, beter zouden kunnen uit den weg geruimd worden. Maar het is er verre van af, dat ik er mede zoude bedoeld hebben iemand personeel of het Comité, veel min U. Ho. Mog. te beledigen; dit verklaar ik op het plegtigst en nadrukkelijkst. Alles is op den toestand van het land betrekkelijk geweest en uit een misschien al te warme liefde voor hetzelve voortgesproten. Mijn hartelijke wensch is daarom, en ik verzoek instantelijk dat U. Ho. Mog. het dan ook als zodanig gelieven te beschouwen, dat die zo onaangename zaak daarmede mag zijn getermineerd.

Daendels.

De Staten-Generaal, „in achting nemende de diensten door den Lt.-generaal Daendels aan de Republiek bewezen en deszelfs groote militaire kundigheden, alsmede het nut 't welk het Vaderland in deze gevaarlijke omstandigheden van denzelven zou kunnen trekken" vonden goed „voor dezen keer met de gedane verklaring en betuigingen van gemelden Lt.-generaal genoegen nemen, en op deszelfs instantelijk verzoek die onaangename zaak uit dien hoofde te houden voor getermineerd; alles echter in verwachting, dat hij zich in vervolg van tijd van alle soortgelijke ongemesureerde expressiën zorgvuldig zou wachten, en door zijn gedrag een voorbeeld zou geven van dien eerbied, dien ieder in eene welgeregelde republiek aan het gouvernement was verschuldigd".

Aan weerszijden mocht men verheugd zijn dat de „onaangename zaak" in der minne was geschikt. De leger-inrichting was pas in haar aanvang; zij vereichte nog veel zorg. Daarna zou de versterking van de oostelijke grenzen, die sedert 1787 geheel verwaarloosd was, Daendels bezig houden. Het eerst was de organisatie aan de beurt.

Reeds vóór zijne benoeming had Daendels aan het Comité,

dat hem de samenstelling van eene lijst van hoofdofficieren had opgedragen, de vraag voorgelegd, of men in deze titularissen „boven de vereischte kunde, fermiteit en conduite, ook nog vorderde dat zij bekend stonden als goede patriotten, dan of men ook zoude kunnen employeeren hen, die zonder schreeuwers of vervolgers te zijn geweest, tot het laatste toe de belangen van het Huis van Oranje hadden aangekleefd" [1]. Daendels zelf zag toen hierin groot gevaar.

Trouwens men had ruime keuze. Er waren ofifcieren in overvloed. Niet minder dan 2072, op elke 14 of 15 man één, telde het leger. In vergelijking met het Pruisische leger behoorden er slechts 853 aanwezig te zijn [2]. Niettemin waarschuwde hij later, bij de definitieve vaststelling van de ranglijst, tegen partijdigheid, welke tot nadeel van het legergehalte zou strekken [3]. Officieren van de oude armee, die door den Stadhouder na 1787 ontslagen waren en zich nu beriepen op het ongelijk hun aangedaan, mochten z. i. niet gesteld worden boven hen, die in dienst waren gebleven, en wel: „1°. omdat de laatsten twee zware campagnes meegemaakt hadden en 't dus hard zou zijn, als ze na acht jaar uit de ancienniteit verdrongen werden; 2°. omdat velen hunner, hoewel in dienst gebleven, toch om hun patriotisme vaak *verdrietigheden*, somtijds *vervolgingen* hadden moeten ondergaan, waaraan diegenen die hun pensioen in stilte genoten, niet blootgesteld waren; 3°. hadden de verongelijkten van 1787 reeds voldoende belooning, door plaatsing in hoogere charges dan ze toen bekleedden, waarvan velen derzelven zekerlijk niet zouden jouisseeren, wanneer zij in de gevaren des oorlogs medegedeeld hadden."

Ten opzichte van de troepen zelven wenschte hij verschil te maken tusschen de vreemde en de Nederlandsche regimenten. De Zwitsers waren in het geheel niet te vertrouwen. Zoo spoedig mogelijk moesten ze de terugreis naar hun vaderland aanvaarden. Van de drie regimenten van Waldeck dienden er twee genaturaliseerd te worden, met toestemming van hunnen vorst en tegen vergoeding van een evenredig pen-

---

[1] Resolutiën van het Comité te Lande. 9 April 1795.

[2] Missive van Friesland over de legerorganisatie. Res. Com. te Lande. 26 Maart 1795.

[3] Memorie van Daendels aan het Comité, 30 Dec. 1796.

sioen. Evenzoo moest geschieden met het regiment van Saksen-Gotha. De overige Waldecksche en Mecklenburgsche soldaten zouden na den vrede huiswaarts keeren. Van de nationale regimenten van Nijvenheim en Mönster en het bataljon van Perez diende men drie nieuwe bataljons te vormen. In 't geheel stelde hij voor het leger te brengen op 24 600 man, welke den Staat jaarlijks ruim vijf en een half millioen gld. zouden kosten. Hierdoor zou de legersterkte 7 300 man en de jaarlijksche uitgave bijna 1 800 000 gld. minder zijn, dan bij resolutie van 7 September 1792 bepaald was [1].

Boven alles drong Daendels aan op onverwijlde uitvoering zijner plannen. Immers het was te duchten, dat zoowel officieren als minderen hun vaandel niet zonder verzet zouden verlaten. En hoe zou het gaan, indien er gelijktijdig een inval van buitenlandsche vijanden plaats greep? Met reden hadden de Staten-Generaal gewaagd van de „gevaarlijke omstandigheden," waarin de Republiek verkeerde. Als bijna zeker beschouwde men eene aanstaande poging van den verdreven Stadhouder, om met de hulp der Engelschen in het vaderland terugtekeeren. Alleen wist men niet of de aanval aan de zee- of aan de landzijde zou geschieden. Weldra ontving men verontrustende tijdingen uit Hamburg en Bremen. De diplomatieke agent van H. Ho. Mo. te Hamburg meldde in het begin van Augustus [2]: ....„Il y a 15 jours que le prince Frédéric d'Orange, venant d'Angleterre à bord de la frégate le Scipio fut débarqué sur le Wéser et passa à Osnabrug, d'où il est parti actuellement incognito à Hanovre pour se concerter avec les autres généraux, comme Walmoden.... J'en vais vous dire son plan. Il lève une armée dans les environs d'Osnabrug, où il cherche à s'attirer toutes les troupes de la république. Il a des vues parricides sur votre patrie. Le dessein est de percer par la Gueldre et l'Overijsel avec un corps de 65 000 hommes, composé de 24 000 Autrichiens, Hanovriens, Anglais, Hessois et des corps lesquels on est occupé à lever dans les environs de Bremen et de Hambourg." Verder waarschuwt de Agent onmiddelijk de IJsellinie te versterken en Den Helder in staat van tegenweer te stellen, daar eene Engelsch-Russische vloot zal trachten zich van deze

[1] Daendels aan het Comité. 21 Juli 1795.

[2] Secr. Not. van de St. Generaal.

plaats meester te maken, om door een blokkade van de zeegaten allen toevoer aftesnijden. Vele Hollandsche loodsen heeft hij zien vertrekken naar de vijandelijke vloot. Engeland betaalt alles. Generaal Abercromby zal prins Frederik bijstaan. Aan dezen is het stadhouderschap en eene Engelsche prinses beloofd, ingeval de onderneming slaagt; de Erfprins zal een pensioen krijgen van Engeland. Hij eindigt met de vermaning: „Ayez surtout vos yeux sur les officiers de la Marine, qui avaient au Stadhouder de l'obligation pour leurs places".

Aanstonds wendden de Staten-Generaal zich tot den representant Richard, en brachten hem onder het oog „de noodzakelijkheid, om door alle krachtdadige middelen de rassemblementen tegen te gaan, als zijnde het de interest van de republiek van Frankrijk zelve om dezelve niet te gedoogen". Zij verzochten hem bij het Comité de Salut Public de noodige stappen te doen, ten einde de orders, welke aan de Ministers van H. Ho. Mo. te Parijs zouden gegeven worden, te ondersteunen. Tevens bepaalde men eene samenkomst met Moreau, om de middelen ter verdediging te beramen [1].

Daendels was reeds naar de oostelijke grenzen vertrokken, na, onder goedkeuring van het Comité te Lande, de afdoening der loopende zaken aan Dumonceau te hebben overgedragen. Te voren had hij aan Van de Kasteele [2] „de voornaamste precautien" medegedeeld, die men zijns inziens moest nemen. Ze bestonden hierin: 1°. „Zonder verwijl de resteerende 5 nationale en 4 Duitsche B^ons^ te organiseeren tot zes nationale B^ons^ en ze te stellen onder het commando van vertrouwde officieren, teneinde dezelve niet worden het noiau van contra-revolutie, alwaar de Oranje-partij een point van vereeniging zou kunnen aantreffen; 2°. om diezelfde redenen de Zwitsers ten spoedigste door Frankrijk naar Zwitserland te verzenden; 3°. de Burgerwapening zonder eenig verzuim te organiseeren, waartoe een plan hiernevens gaat [3], hetwelk ik geloof, dat de meeste in-

[1] Met Moreau alleen hadden de St. Gen. de kustverdediging geregeld. Daendels was er niet over geraadpleegd. Niet zonder een gevoel van spijt eindigt hij daarom een rapport van den 30^n^ Juli. « *Wij zwijgen* stil van de defensie der zeegaten, waaromtrent met den generaal Moreau definitieve arrangementen en voorzieningen gemaakt zijn ».

[2] Deze bekleedde toen het voorzitterschap der Alg. Staten. De voortdurende wisseling van presidenten — een overblijfsel van vóór 1795 —, werkte belemmerend op den geregelden gang van zaken.

[3] Dit plan ontbreekt.

inconvenienten uit den weg ruimt, en in het besogne van H. Ho. Mo. kan geëxamineerd en na approbatie aan de provinciën gezonden worden, met een exhortative missive om hetzelve zonder verzuim in effect te stellen; 4°. eene geheime correspondentie op Osnabruck en andere plaatsen te openen, en te dien einde de nodige penningen aan het departement militaire te bezorgen. Hierdoor zouden zelfs vele manoeuvres hier te lande ontdekt worden. Gelief deze consideraties, zo U ze nuttig vindt, aan het Comité diplomatiek te communiceren, en zo ik ergens in van nut kan zijn, gelief mij een courrier te zenden, dewijl ik heden morgen met den Burger Grasveld vertrek om den IJssel te inspecteren, zullende morgen te Arnhem zijn" [1].

Het resultaat van dit onderzoek was verre van geruststellend. „Wij hebben reeds de Greb, Nijmegen, Arnhem, Pannerden en Geldersoord gevisiteerd, schrijft hij 7 Augustus uit Arnhem aan Pieter Paulus [2]. De berigten die wij omtrent deze frontieren kunnen geven, zijn niet brillant. Nijmegen en Arnhem zijn van geen de minste utiliteit; het retranchement bij Arnhem, hetgeen dienen moest om een retirerend corps van den IJssel te ontfangen, is zo zwak, dat het een ondernemenden vijand geen enkelen dag kan ophouden, en uit hetzelve wordt de stad en zelfs de brug over den Rijn gecommandeerd". Vervolgens wijst hij op de middelen, noodig om Holland te dekken, en die hoofdzakelijk neerkomen op de versterking van de Greblinie en het verbeteren van de inundatiën. „Doch men voelt ligt, dat onze armee, in vredestijd op 24 600 en in tijd van oorlog op 36 000 man gebragt, niet toereikende is om, na aftrek van de garnizoenen en versterkte posten, den vijand de passage te beletten [3]. Het dadelijk organiseren van de gewapende Burgermagt is dus allernodigst, waarover ik een project aan den Burger van de Kasteele heb gezonden, 't welk ik geloof, dat de algemeene goedkeuring zal wegdragen". Ook meldt hij Paulus, dat hij aan v. d. Kasteele „eenige pointen" heeft

---

[1] Daendels aan v. d. Kasteele. 2 Aug. 1795 (copie). Familie-archief.

[2] Familie-archief. (copie).

[3] Op de 25 000 Franschen kon men voor de verdediging des lands weinig rekenen, daar Frankrijk zich het recht voorbehouden had die troepen ook buiten onze grenzen te gebruiken.

„opgegeven, die noodig zijn om de Princen van Orange te beletten zig te bedienen van haar partij in het land, welke niets zullen durven ondernemen zonder ergens een appuy en centrum van vereeniging aantetreffen, 't welk zij vinden zouden in de Zwitsers, welke ik om die reden van gedagten ben, dat niet te spoedig kunnen weggezonden worden.... Voorts zijn de berigten, die wij hier ontfangen, overeenstemmig met de dépêches van Hamburg, en de emigratie gaat langs hier verschrikkelijk sterk."

De slotsom van hun onderzoek legden de beide gedeputeerden neder in eene, blijkbaar door Van Grasveld gestelde, memorie aan het „Departement Militair" van het Comité [1]. „Zal ons Gemeenebest, dus luidt de inleiding, eenmaal in staat zijn hare politique existentie en consideratie te mainteneeren, en hare Burgers het stil genot der Vrijheid en derzelver zoete vrugten doen smaken, (dan) behoort de eerste zorg van diegenen, aan welke de Natie het bewind heeft toevertrouwd, zich daarheen uit te strekken, om met agterstelling van alle mindere consideratiën, de veerkragt van het Gouvernement in het vormen van een algemeen en dugtig plan ter verdeediging van den vaderlijken grond, onverwijld te doen werken; en schoon aan de eene zijde met die spaarzaamheid welke eene uitgeputte schatkist en een merkelijk verminderde nationale bezitting vorderen, tevens aan de andere zijde met die gepaste ruimte, welke 't algemeen belang van Vaderland en Vrijheid en het welzijn van eene Natie, welke geen opofferingen te kostbaar agt, vereischen; de meest voldoende, schoon misschien kostbaarste middelen ter defensie in het werk te stellen, en eenmaal, — met verwerping van die kleine, oeconomique en ongenoegzame plans van zoogenaamde verdediging, welke bij elken schijn van vijandelijkheden weder op nieuw moeten geformeerd worden, en egter hunne dwergagtige gestalte behielden, — de groote en eenige defensie van dit land ter harte te neemen, en aan onze nakomelingschap bij eene ware vrijheid en gezuiverde constitutie, ook de middelen tot derzelver behoud over te laaten."

Op deze langademige inleiding volgt het uitgewerkt „groote plan," dat besloten wordt met eene ernstige aansporing om de voorgestelde maatregelen onverwijld te doen uitvoeren, „daar —

[1] Familie-archief (copie).

gelijk het in de stadhuistaal van de vorige eeuw wordt uitgedrukt — het motief van onze reys meer politiek, en dus als tendeerende tot eene meer pressante defensie, moet geconsidereerd worden". „Niets gaat ons meerder ter harte, antwoordde het Departement Militair, dan de conservatie onzer politique existentie." Daarom zou het plan aan het Comité voorgesteld worden, en mocht men zich vleien het binnenkort verwezenlijkt te zien. Evenwel de ervaring had geleerd, dat er tusschen belofte en uitvoering eene wijde klove lag.

Kenschetsend voor den inwendigen toestand op dat tijdstip is een vriendschappelijk schrijven van Loncq, een der weinige „lui van oordeel en verstand" in het Comité, aan v. Grasveld en Daendels [1]. . . . . „Hier woelt het van binnen zeer sterk. De Partij [2] is brutaal en het zou mij niet verwonderen, dat het soms op een oogenblik losbarstte. Wij hebben ontdekt, dat er een schandelijk libel onder de troupes stond verspreid te worden of reeds verspreid was. Ik zend U inliggend daarvan een exemplaar (het eenige ik zelve over hebbe) en verzoek het na lecture terug. Het Comité heeft daarvan een exemplaar aan de chefs de brigade laten afgaan, met last om op hun hoede te wezen en de verspreiders, ontdekt wordende, te arresteeren. Het heeft ook op gisteren een proclamatie daartegens aan H. Ho. Mo. gesuppediteerd, die aldaar daadelijk gearresteerd is. Dit stuk zal U, na ik vertrouw, wel gevallen. Het koomt in de couranten. Het Commité is tans in vollen oorlog met H. Ho. Mo. over het schrijven van wederzijdsche scherpe brieven. Wij handhaven de digniteit van ons college. Op gisteren is er wederzijds eene commissie benoemd om eerst elkander de pointen nog wat uit te .... en dan de geschillen amicaal te vereffenen. Maar lieve Grasveld, ik ben zoo bedugt dat het geldgebrek, de onwil van Zeeland vooral, onze zaak jammerlijk bederven zal. In de daad het ziet er deplorabel uit; ik weet niet waar en hoe het te redden zal zijn. De burgers zijn in sommige steeden en plaatsen vrij wel gewapend en geoefend; maar hoe ze tot eenheid te brengen, weet ik niet. Gij kent onze natie. Om een enkel zilverdraadje, dat een burgerofficier van de eene

[1] 19 Augustus 1795. Familie-archief.

[2] Scil. de Oranjepartij.

stad boven die van eene andere meer heeft in zijn epaulet, rijst quaestie en verwaarloost men de grootste zaak. En u een beschrijving te geeven van het Hollandsch Commité Militair, dat met de organisatie der burgermagt zig zelf vrijwillig gechargeerd heeft, is onnodig. Dit kan ik zeggen, dat ik op al mijn vragen nietsbeduydende antwoorden krijge. Daendels! gij waart het best geschikt om dien boel in orde te brengen."

Aan goeden wil ontbrak het Daendels zeker niet; maar de medewerking liet veel te wenschen over. Tegen 't einde van 1797 bestond de burgermacht nog slechts op papier. Toen er in de 2e Nationale Vergadering luide stemmen opgingen, die de commissie, met de organisatie belast, te groote traagheid verweten, werd als oorzaak opgegeven, dat men steeds wachtte op de toezegging van de aangevraagde 200 000 gulden. Het was anders onmogelijk geweren en wapenrustingen aanteschaffen. Zoolang de commissie niet de beschikking had over deze penningen, zou de burgermacht, „die steun des Gemeenebests, dat bolwerk der Vrijheid", een vrome wensch blijven [1].

Alles ging even langzaam en Daendels had ondervonden, dat groote woorden weinig hielpen om hierin verandering te krijgen. Hij zou het nu eens langs diplomatieken weg beproeven.

Eenige dagen na zijn terugkeer van de inspectie-reis, den 28n September 1795, meldde de „Commissie voor de defensie" uit de Staten-Generaal aan het Besogne tot de Buitenlandsche Zaken, dat haar, hoewel niet officieel, echter van goederhand was bericht, dat het Fransche gouvernement een ontwerp gemaakt had, om nog vóór of gedurende den aanstaanden winter ook in het Noordelijk deel van Duitschland aanvallender wijze optetreden en den vijand van de Elbe te verjagen. Er zouden reeds conferentien gehouden zijn met eenige leden van het bestuur en men was overeengekomen, dat de eer der Bataafsche natie vorderde, een korps van 12 of 15000 man bij het Fransche

---

[1] Dagverhaal der Nationale Vergadering. Dl. V, bl. 737 vlg.

Wat de weigering van zulk een betrekkelijk luttel bedrag bedenkelijker maakte, was, dat voor andere doeleinden dikwijls met het geld gegooid werd. Nog kort te voren had de Raad van Administratie der Fransche troepen eene uitgave van 8 millioen niet kunnen verantwoorden. Of er al heftige tooneelen in de Nat. Verg. voorvielen en men openlijk verkondigde, dat dit geld gestolen of verspild moest zijn, het verschil werd niet vereffend. Vervolg op Wagenaar, Dl. 38, bl. 248 vlg.

leger te voegen. De commissie vond het noodzakelijk ten spoedigste officieel onderricht te worden of gemeld plan werkelijk bestond. Zelve had zij er veel bezwaar tegen, daar, hoe grootsch het voornemen ook was, de uitvoering ervan zeer moeielijk en kostbaar zou zijn, „als moetende dat gedeelte van 's lands armee, hetgeen daartoe zoude moeten gebruikt worden, voorzien worden van alles hetgeen een leger, van de grenzen zich verwijderende, niet ontbeeren kon" — gelijk de commissie het tamelijk vaag uitdrukte.

De leden van het buitenlandsch besogne verklaarden eenparig niets van het medegedeelde ontwerp te weten. Zij verzochten de commissie van de defensie nadere inlichtingen intewinnen. Eenige dagen later bracht Huber, lid der commissie, aan het besogne rapport uit. Hij had generaal Daendels, die de persoon in quaestie was, gevraagd, „of het Fransch gouvernement eenige aanleiding had gegeven tot het vermoeden, dat 't wezenlijk zijne bedoeling was eene wintercampagne te ondernemen en dat men daartoe een gedeelte van 's lands troepen zou willen gebruiken; ten tweede, met wien hij erover gesproken had en of er een plan dienaangaande gemaakt was." Daendels had hierop gezegd, dat het hem leed deed in deze zaak gecompromitteerd te zijn, „als houdende hij nimmer eenige diplomatique conferentiën, dewelke tot zijn departement niet behoorden, maar dat hij, met den burger Paulus sprekende, deze hem in de conferentie gezegd had, dat het eene eeuwige schande voor ons zoude zijn, indien wij het Fransche gouvernement daarom niet verzochten." Dit had hem bewogen bedoeld voorstel aan de commissie van defensie te doen.

Wat Pieter Paulus hiertegen in het midden bracht, verzwijgen de notulen. Wel verhalen ze, dat de commissie van defensie Daendels onder 't oog moest brengen, „in het vervolg met meer omzichtigheid conversatiën voortestellen, waarin leden van de regeering zijn gecompromitteerd, en dewelke nader wordende onderzocht, bevonden worden op losse gronden te berusten en op geheel iets anders uitteloopen, als hij het van zich kan verkrijgen dezelve voortestellen" [1].

Intusschen, Daendels liet den moed niet zakken. Den 1[n]

---

[1] Secr. notulen van de Staten-Generaal. 30 September 1795.

November wijst hij het Comité te Lande nogmaals op de „dringende omstandigheden, waarin zich het Gemeenebest bevindt". De vrees, welke men algemeen koesterde voor een inval in Groningen, zette zijn betoog kracht bij. Hij smaakte dan ook het genoegen al zijne voorstellen door het Comité en de Staten-Generaal te zien goedgekeurd. Wel trokken de Engelschen en de emigranten uit Oost-Friesland weg, maar Abbema, Bataafsch minister bij de Nedersaksische Kreits, achtte het toch raadzaam te waarschuwen tegen een onverhoedschen inval in Gelderland. Gelukkig bleek ook deze vrees ongegrond. Ze had evenwel dit goede gevolg, dat de oostelijke grenzen in voldoenden staat van tegenweer gesteld werden. Het was echter op nieuw bewezen, hoe hoog de nood moest zijn geklommen alvorens eenige doeltreffende maatregel werd genomen en.... uitgevoerd.

Toen de oorlogswolk was voorbij gedreven, zette Daendels zich weder aan zijne taak, de legerhervorming. Het eerst was nu aan de orde de regeling van het krijgskundig onderwijs, overeenkomstig de eischen des tijds. Vooral bestond er behoefte aan eenvormigheid. Daendels vatte de opdracht, hem dienaangaande den 23ⁿ November 1795 door het Comité gegeven, breed op. „De zoo hoogst noodige egaliteit van onderwijs, zoowel in de eenvoudigste beginselen der krijgskunst als in de trapsgewijze zich verheffende manoeuvres, die de hedendaagsche tactiek bevat, doet met recht ieder staat, die eenig reëel nut van zijne armee trekken wil, op exacte voorschriften denken, waardoor het willekeurige in den onderrigt, dien ieder hoofd eener krijgsbende aan dezelve zou vermeenen te kunnen geven, worde weggenomen en de geheele machine in diervoege gemonteerd, dat geen afwijking van den gang dien men dezelve wil doen houden, plaats hebben kan. Was deze voorzorg ooit bij eene armee noodzakelijk, zoo is het zekerlijk bij de onze die door de reorganisatie eene zoo aanmerkelijke verandering ondergaan heeft" [1]. In eene bijgevoegde memorie zet hij zijne meening uiteen omtrent de beginselen, waarop de verschillende reglementen moesten rusten. Met de samenstelling ervan wil hij bekwame officieren van alle wapens belast zien. De hun te geven instructie zou in hoofdzaak hierop neder komen. Vermits de inrichting van het Bataafsche leger de meeste overeenkomst

[1] Daendels aan het Comité te Lande, 6 Januari 1796.

had met die der Fransche troepen, zou men bijv. de wijze waarop de bewegingen bij de Fransche infanterie werden uitgevoerd, ook voor de onze kunnen aannemen. Het was er echter verre van hieruit te mogen afleiden, dat het bij 't opstellen van een exercitie-reglement alleen aankwam op eene vertaling van het Fransche reglement in het Nederlandsch. Integendeel, de bedoeling was de reglementen van verscheidene natiën onderling te vergelijken, teneinde het beste daaruit te kiezen. Voornamelijk behoorde met zorg geraadpleegd te worden het aanhangsel van het 7e boek van Mirabeau's „de la Monarchie Prussienne". Het was bekend, dat niet Mirabeau zelf de schrijver daarvan was, maar de Brunswijksche Lt.-kolonel Mauvillon, „die bij alle natien is geconsidereerd als een der geleerdste tacticiens en krijgskundigste mannen dezer eeuw". De titel van dit aanhangsel luidde „Principes de la tactique de la cavallerie". Te verkiezen was nog de Duitsche vertaling van het geheele werk door Malherbe, leeraar in de militaire teekenkunst aan de artillerie-school te Dresden: „Grundsätze der neueren Infanterie-Taktik der geübtesten Truppen gegenwärtiger Zeiten, nebst einem Anhange ueber Cavallerie-Taktik und derselben besondere Eigenheiten, Meissen 1792". Verder moest als algemeene regel beschouwd worden, dat altoos de voorkeur zou worden gegeven aan die evolutiën en manoeuvres, welke eenvoudig en gemakkelijk waren uittevoeren; indien namelijk hetzelfde doelwit er door bereikt kon worden als door andere, meer ingewikkelde. Vooral had men zich te bepalen tot datgene, wat onder het oog van den vijand kon verricht worden, „zijnde het overige meestal niet anders dan als *militair poppenwerk* te beschouwen, wat van geen nut is en weinig eer aan diegenen aandoet, welker uitvinding zulx is." Ten slotte wordt den officieren, die met de samenstelling belast zouden worden, op het hart gedrukt steeds in „onderlinge harmonie" te arbeiden. Zij moesten wel indachtig zijn, welk eene gewichtige taak hun werd opgedragen en hoezeer 's lands belang daarmede gemoeid was. Men verwachtte van hen, dat zij „grootsch en edelmoedig genoeg" zouden denken, om bij dit werk nooit gehoor te geven aan een „poinctilleuse eigenliefde", waardoor men zich verleiden laat zijn eigen gedachten altijd voor de meeste gegronde te houden; — maar dat zij daarentegen zelfs hunne „meest gekoesterde principes" onpartijdig zouden willen toetsen, en

zich zoo het in hen gestelde vertrouwen waardig toonen [1].

Deze memorie strekt tot bewijs, dat Daendels „het kunstje van den oorlog" dat hij van de Franschen had geleerd, niet bekrompen opvatte; dat hij niet slechts een „vechtgeneraal" was, maar ook toonde op de hoogte te zijn van de krijgskundige wetenschap zijner dagen. Lag het alleen aan hem, het Nederlandsche leger zou spoedig onder de best geoefende van Europa gerangschikt worden. Alleen, het is reeds gezegd, de medewerking ontbrak.

Waarin de omwenteling verandering had gebracht, niet in het nemen van besluiten dan na overrijpe deliberatiën, niet in de langzame, omslachtige wijze van uitvoering. Zoo bijv. de ontbinding der Zwitsersche bataljons, door Daendels reeds in Juli 1795 en herhaaldelijk later als dringend noodzakelijk voorgesteld. Eerst in Februari van het volgende jaar werd het besluit ertoe genomen... en hij zelf met de uitvoering ervan belast. Wel vereischte het bijzondere kieschheid, het eergevoel niet te kwetsen van mannen, wier overwinnaar hij zoo dikwijls was geweest. Hij had echter voor heeter vuren gestaan.

„Het Comité tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te Lande [2] — aldus zijne toespraak tot de Zwitsers, die den 18^{n} Februari 1796 in den Koekamp te 's-Gravenhage stonden geschaard — heeft mij gelast uw bataljon te licentieeren, een daad die, alhoewel dezelve door de belangen der Republiek noodzakelijk gemaakt wordt, niets minder als aangenaam is voor mij, die grootelijks deelneme in het lot van brave officieren, onderofficieren en soldaten. Doch bij het uitvoeren van den mij gegeven last heb ik ten minste *dat* genoegen, van U plechtig te kunnen verklaren, dat ik tevens bevel hebbe om het bataljon van wegens den lande te bedanken voor de aan deze Republiek bewezene diensten, betoonde dapperheid en trouwe.

Hoofd- en verdere officieren, onder-officieren en soldaten! De Staat bedankt U door mijnen mond voor uwe diensten, trouwe en dapperheid, in zoovele gevallen, en nog in de laatste campagnes, betoond, waarvan de batailles bij Lincelles, Wer-

---

[1] Er volgen nog uitvoerige voorschriften voor de andere wapens; 't is echter overbodig die hier optenemen.

[2] Relatieven tot de Notulen van het Com. te Lande. 19 Febr. 1796.

wick, Fleurus en meer andere gevechten U het getuigenis geven. Weest tevens verzekerd dat, alhoewel ik toen dezelve voorvielen Uw vijand was, ik met een waar genoegen het loflijk gedrag, door U daarbij gehouden, bij deze gelegenheid aanroere. Het bataljon is thans hiermede ontslagen uit den dienst en eed van deze Republiek en zal morgen den marsch naar deszelfs vaderland aannemen, na aan de differente orders van H. Ho. Mo. voldaan te hebben; zijnde het echter ieder individu volkomen vrijgelaten om, ingevolge de resolutie van H. Ho. Mo., hier te lande te verblijven, om zich al of niet wederom in dienst te begeven."

De vreemde legerafdeelingen werden ontbonden om hunne Oranjegezindheid. Maar ook onder de nationale troepen kwamen dikwijls oproerige bewegingen voor, die bewezen dat een groot deel van het leger niet bijster ingenomen was met de nieuwe orde van zaken. Vooral in de noordelijke provinciën, waar Dumonceau aan het hoofd stond, was dit het geval. Dumonceau vaardigde proclamatie op proclamatie uit, waarin hij wees op „de verraderlijke verleiding der wanhopige voorstanders van het huis van Oranje, die de boeren en de soldaten opstoken en steeds zeggen, dat zij over veertien dagen het vaderland met een groot leger zullen komen verlossen." Op zeer pathetischen toon bezwoer hij de soldaten het vaderland getrouw te blijven en „de pesten van het leger" wegtejagen. De verleiders moesten bekend worden gemaakt en zouden hune gerechte straf niet ontloopen.

Al waren evenwel de verleiders bekend, het straffen bleef moeielijk. De militaire rechters waren het onderling niet eens over de mate van opteleggen straf; of, wanneer zij uitingen van verknochtheid aan den verdreven Stadhouder ernstig opnamen, kwam de burgerlijke rechter tusschenbeide. Over het eerste klaagde bijv. Bonhomme, die in Drente bevelvoerde. Tegen een tamboer, die het Wilhelmus van Nassauwen geslagen had, was door den auditeur „geeseling en bannissement" geëischt. De meerderheid van den krijgsraad had vijftig klingslagen voldoende geoordeeld. Bonhomme rekende 't zich nu tot plicht het Comité te doen gevoelen „hoezeer de wetten zouden geparalyseerd worden, als de krijgsraad zulke sententies gaf". Een ander geval lokte een juridischen strijd uit tusschen Daendels en den advocaat-fiscaal Tulling van Oldenbarnevelt. Zekere

Willem Huygens, te Kampen in garnizoen, „had kunnen goedvinden Oranjeliedjes op straat te zingen en, als vier getuigen hem wilden arresteeren, zich tegen de onder-officieren te opponeeren, zeggende, dat hij zich over de Bataafsche vrijheid mocqueerde". Een krijgsraad van 13 leden veroordeelde hem deswege ter dood. Hiertegen kwam de advocaat-fiscaal in verzet. Volgens hem was het misdrijf van Willem Huygens als een „delictum commune" te beschouwen en behoorde de beklaagde niet door den krijgsraad, maar door den burgerlijken rechter te worden gevonnisd. Daarenboven was de uitspraak van den krijgsraad onwettig, daar deze uit dertien, en niet uit het voorgeschreven zevental leden was saamgesteld geweest. Daendels was van eene andere meening [1]. De overtreder moest wel degelijk voor een krijgsraad terecht staan, en wel 1°. „omdat een militair, welke zich aan oproerige wandaden schuldig maakt, veel harder moet gestraft worden dan een burger, wijl bij de nauwere verbinding onder de militairen, oproer en muiterij zich veel schielijker voortplanten en onafooglijke gevolgen na zich sleepen kunnen; 2°. omdat de delinquent door het verzet tegen de onderofficieren zich aan een ander vergrijp had schuldig gemaakt, dat buiten alle quaestie *pure militaire* was". Wat de samenstelling van den krijgsraad betrof, deze, meende Daendels, „strekte eerder tot voordeel als tot nadeel van den delinquent, doordien onder 13 leden al wat te zijner faveur konde dienen, voorzeker veel nauwkeuriger zou zijn geventileerd als onder 7 leden. En, gaat hij voort, alzoo in 't tegenwoordig tijdstip eene prompte justitie, gelijk bij de Fransche armee geoefend wordt, ten hoogste noodzakelijk is, eerstelijk omdat dezelve een dieper en efficasieuser indruk op de gemoederen maakt als wanneer de zaken maanden lang blijven ongedecideerd; alsmede omdat er spoedig een exempel dient gestatueerd te worden, wijl.... al sedert langen tijd diergelijke oproerkreten in 't garnizoen te Kampen plaats gehad hebben, zonder dat men den behoorlijken bewijs heeft kunnen voeren; en eindelijk, omdat men zich door eene dralende justitie in militaire zaken aan onaangename reflexiën en onberekenbare gevolgen exponeert; — zoo neem ik de vrijheid aan het Comité in overweging te geven, of het niet tot het algemeen welzijn hoogst

[1] Daendels aan het Comité, 13 Mei 1796.

noodig zou zijn, de informaliteiten bij dezen krijgsraad niet te corrigeeren, maar wanneer het factum genoegzaam bewezen en de wet wel geappliceerd is, de sententie ten eerste te approbeeren." Tulling ware te weinig advocaat geweest, indien hij zich zoo spoedig had laten overtuigen. Breedvoerig betoogde hij, dat het hier wel degelijk gold een *delictum commune*, d. i. „zoodanig misdrijf, 't welk zoowel door een burger als door een militair kan worden begaan, terwijl integendeel een *militair delict* is zoodanig misdrijf, hetwelk iemand als militair begaat. Bij gevolg is het zingen van Oranjeliedjes naar rechten een *commun* en geenszins een *militair* delict, vermits een burger evenzoowel zulke liedjes kan zingen en ook de militair, die zulke liedjes zingt, zulks niet doet als *militair*, maar als *mensch*". Op deze en andere gronden drong de advocaat-fiscaal aan op vernietiging van het vonnis van den Kampenschen krijgsraad. Het Comité besliste in dien geest, en Willem Huygens werd niet doodgeschoten.

Er was nog eene andere oorzaak voor de slechte houding der troepen. Bijna onophoudelijk kwamen er klachten over de ontoereikende verzorging. Vooral de soldaten die in den zomer van 1796 in Gelderland gekampeerd lagen, leden erg gebrek. Voor levensmiddelen noch voor huisvesting had het gouvernement gezorgd. „Hoe zal het mogelijk zijn, dat de soldaat zijne positie niet vergelijkt met die der Franschen, die slechts een half uur verder van alles rijkelijk voorzien zijn?" [1] De gevolgen bleven niet uit. Bij vijftig-tallen verlieten de soldaten het kamp bij Doesburg. Van tijd tot tijd hoorde men in de hutten zeggen: „wanneer of er toch eens voldaan zou worden aan de beloften van H. Ho. Mo.?"

Toch was er juist op dit tijdstip veel aan gelegen, dat de Bataafsche Republiek op haar leger kon rekenen. In Duitschland werd de 2de coalitie-oorlog met hevigheid gevoerd. De Fransche troepen in onzen dienst stonden aan den Rijn geschaard; de Bataafsche, mede onder het opperbevel van den generaal Beurnonville, moesten de grenzen verdedigen tegen een onverhoedschen aanval van Pruisen [2]. De jammerlijke houding van

---

[1] Van Zuylen van Nyevelt aan het Comité, 4 Juni 1796.

[2] Volgens Art. VIII van het tractaat van 16 Mei 1795 moest dat deel van de land- en zeemacht der Vereenigde Nederlanden, dat uitdrukkelijk be-

Frederik Willem II in den 2[en] coalitie-oorlog is bekend. Van zelfstandig optreden geen spoor. Plichtgevoel, — dat hem aanspoorde het Duitsche rijk te helpen verdedigen tegen den gemeenschappelijken vijand — en begeerte zich te verrijken en zijn land te vergrooten, zij 't ook ten koste der Duitsche natie, streden om den voorrang. In 't begin van 1796 liepen er oorlogzuchtige geruchten. Frederik Willem, zei men, was van plan de demarcatielinie door eene sterke troepenafdeeling te dekken; — en zoowel te 's-Hage als te Parijs was men bevreesd voor een aanval op de Bataafsche Republiek, met het doel den Stadhouder te herstellen [1]. Wel verbond zich de Koning van Pruisen — in het vooruitzicht zelf eenige geseculariseerde bisdommen en voor den Prins van Oranje de keurvorstelijke waardigheid en Bamberg en Würzburg te verkrijgen — in Augustus 1796, bij het tractaat van Pyrmont, tegenover Frankrijk tot strikte neutraliteit; maar deze overeenkomst werd geheim gehouden en werd hier te lande niet voor het najaar bekend [2]. Vóór dien tijd was men hier in de stellige verwachting, dat men in Pruisen iets tegen de veiligheid van ons land beraamde. Daendels, die in 't Kleefsche bevel voerde en de Commissie van Buitenlandsche Zaken door geheime briefwisseling zooveel mogelijk op de hoogte der zaken moest houden, meldde den 12[n] Juli aan Van Leijden, den secretaris der Commissie [3], dat het Pruisisch leger gewapend en gemo-

---

stemd mocht worden met die der Fransche Republiek samen te werken, onder de bevelen van Fransche generaals gesteld worden. Over de toepassing van dit artikel ontstond dikwijls verschil van meening tusschen de regeeringen der beide republieken. Niet zonder aarzeling en onder uitdrukkelijk voorbehoud dat 't slechts voor dezen veldtocht zou gelden, stemde de 1[ste] Nation. Vergadering erin toe, Beurnonville als opperbevelhebber van het Bataafsche leger te erkennen.

[1] Von Sybel, Revolutionszeit. Dl. IV, bl. 240.

[2] Wel liepen er geruchten van. Zoo schrijft Mr. J. Spoors, einde Juli 1796 aan zijn vriend Wiselius: «Men luistert elkander rare dingen in 't oor, als eene alliantie tusschen de Franschen en Pruissen, waarin wij zijn begrepen; het conquesteren door de Pruissen van Munsterland, waarvan men ons een brok zou afstaan, — *ingevolge van dien zou men Daendels in dat land zien trekken* —; de vernietiging des duitschen Keizerrijks; den afstand aan den prins van Oranje van Breisgau of Frankenland; de vriendschap des Konings van Pruissen met een fransch vrouwmenschje van de kennis van Caillard; het vertrek van Blauw naar Italië, van de Wit naar Parijs en van v. Leijden naar Zwitserland, en ik weet niet wat al meer.» Corresp. van Wiselius, Rijksarchief.

[3] Van Leijden had na de samenkomst der 1ste Nationale Vergadering ontslag

biliseerd werd.... „Bij de officieren en gemeenen wordt in 't algemeen geloofd en gezegd dat het op Holland los gaat, terwijl personen van hooger vlugt gelooven, dat het (leger) naar de omstandigheden zal geëmployeerd worden; doch door het Pruisisch en Engelsch Ministerie wordt het diepst geheim in agt genomen. In Wezel wordt zeer sterk in het laboratorium gewerkt; de wegen in Westphalen worden geslegt" enz. [1].

Tegen het gevaar, dat aldus van de zijde van Pruisen dreigde, moesten de grenzen verdedigd worden. Hoe kon dat geschieden met een morrend en ontevreden leger? Onophoudelijk zenden de bevelhebbers klachten naar het Comité in Den Haag over de geringe zorg, die men voor het Bataafsche leger aan den dag legde. Zoo schrijft Beurnonville zelf aan het Comité [2], dat hij met verbazing in de nieuwsbladen de belachelijke verklaring heeft gelezen als zouden de Bataafsche troepen alleen wegloopen omdat zij in de 1ste linie staan, in plaats van in de 2de. De desertie had geen andere oorzaak dan gebrek aan proviand en levensmiddelen, die door hunne schaarste te duur waren voor de geringe soldij der soldaten. „Le véritable moyen d'empêcher la désertion est de nourrir vos troupes; n'en cherchez pas d'autres.... Nourrissez vos troupes, elles sont bien tenues; payez les bien, vous conserverez les braves gens. Quant aux coquins ou aux lâches.... ne vous en embarassez pas".

Koesterde men in den Haag vrees voor de Pruisen, Beurnonville was beducht voor eene nadering der overwinnende Oostenrijkers. Er bestond inderdaad een tijdlang gegrond vermoeden, dat dezen het Nederlandsch gebied zouden overschrijden, om de Franschen in den rug aantetasten. Beurnonville gelastte

---

genomen als lid van het Comité te Lande, en was benoemd tot secretaris der Commissie tot de B. Z.

[1] Een der redenen waarom Frederik Willem II in het begin van 1796 neiging toonde aan de coalitie deel te nemen, was, dat de Franschen in zijne Kleefsche landen zoo onbarmhartig huishielden. (Von Sybel, IV, 240). «In Kleefsland heeft niemand zig over een Hollandsch militair te beklagen. als alleen 2 of 3 huijzen over eenige soldaten van de 7de halve brigade, welke schade op 2 à 300 gld. berekend kan worden, en die ik verwagt dat het corps of het land betalen zal, hebbende ik mij anders geëngageerd het uit mijn eigen beurs te doen.» Daendels aan Van Leijden, 19 Juli 1796. Missiven aan de C. tot de B. Z. Rijksarchief.

[2] 28 Prairial, an 4. (16 Juni 1796). Relat. tot de not. van het Com. te Lande.

Daendels dit te beletten. „Vous sentez, Général, combien il importe au salut des deux Républiques d'empêcher l'ennemi de couper la retraite au Général Kléber sur Dusseldorff; vous voyez que cela m'exposerait à être pris à revers si les Autrichiens pouvaient se porter sur Venloo, sur Grave et Bois-le-Duc".... [1] Daendels was met deze opdracht zeer ingenomen, en om dichter bij het terrein van het gevecht te zijn, vestigde hij zijn hoofdkwartier te Urdingen. Het Comité te Lande en de Commissie tot de Buitenl. Zaken stonden duizend angsten uit, dat het Bataafsch leger soms met de Oostenrijkers mocht slaags raken. Zij verzochten Beurnonville dringend die troepen alleen te gebruiken, om de grenzen van den Dollart tot aan Kleef tegen de Pruisen te beveiligen. Beurnonville zag zich verplicht Daendels te bevelen op Nijmegen terugtetrekken. Daendels gehoorzaamde; doch met weerzin. Ginds over de grenzen streden de Franschen; wel is waar minder gelukkig, maar voor den krijgslustigen Daendels was 't voldoende, dat er *gestreden* werd. Ondertusschen zat hij met een gebrek lijdend leger te Nijmegen, wachtende op een vijand, van wien geloofwaardige zegslieden beweerden, dat men niets van hem te duchten had. Hij zon op een middel om in dien toestand verandering te brengen. Spoedig had hij het gevonden.

In September ontvangt het Comité te Lande uit Keulen een schrijven van Beurnonville, waarin deze meldt, dat volgens uitdrukkelijke verzekering van het Directoire, de Bataafsche Republiek niets te vreezen heeft van Pruisen, daar het belang van deze mogendheid medebrengt, dat de Keizer, haar natuurlijke vijand, geslagen wordt. Pruisen begeert voor den Erfstadhouder eene schadeloosstelling op den linkerrijnoever, „et c'est à nous à la gagner". Er rest dus niets, dan den vijand met alle kracht aantevallen en hem daardoor tot den vrede te dwingen. Na deze inleiding laat hij volgen: „Je laisse à votre sagesse, citoyens, le soin d'apprécier la proposition que je vais vous faire. Ne pourriez vous pas confier au Général Daendels un petit corps léger et facile à mouvoir, pour porter sur la Sieg et occuper provisoirement les débouchés sur Siegen? Ce corps pourrait faire une guerre de partisan sur ma gauche, pendant

---

[1] Beurnonville aan Daendels. 2 Messidor an 4. (20 Juni 1796). Familiearchief.

que l'armée combinée se porterait en avant. Il inquièterait infiniment l'ennemi: vos troupes s'accoutumeraient à la fatigue de la guerre et feraient quelque chose de très utile aux deux Républiques. Vous laisserez au Général Daendels le soin de composer ce corps à sa volonté; vous connaissez son ardeur et sa bravoure et il nous aiderait à terminer la guerre..... Il suffirait de nourrir le corps de Daendels jusqu'à Siegen: et au delà il ferait comme nous aux dépens de l'ennemi. Il en résulterait encore cette économie de subsistances pour vous" [1].

Ondanks de voorgestelde bezuiniging vond het Comité het niet geraden eigenmachtig eene beslissing te nemen, maar besloot het deze aan de Nationale Vergadering zelve voor te leggen. De Nat. Verg. verzocht ingelicht te worden, in hoeverre de veiligheid des lands gedoogde Beurnonville ter wille te zijn, en welke troepen men casu quo zou kunnen aanwijzen. Op vrij scherpen toon antwoordde het Comité niet in staat te zijn aan dat verlangen te voldoen. Aangezien de generaals Beurnonville en Dejean [2] dit gaarne wenschten, had het Comité voor zich er niets op tegen. Om inlichtingen over de veiligheid des lands kon de Nat. Verg. zich wenden tot de commissiën voor Buitenlandsche Zaken en Binnenlandsche Correspondentie, de daartoe aangewezen collegiën. Uit bijgevoegde staten van de Bataafsche en Fransche troepen kon de Nationale Verg. zelve een keuze doen.

Den volgenden dag, Zondag den 25ⁿ September, riep de voorzitter Kantelaar de Nat. Verg. in buitengewone zitting bijeen. Na het gebruikelijk gebed deelde hij mede, dat er van het comité „een zoogenaamd advies" was ingekomen, doch dat hij het voor niet onwaarschijnlijk hield, dat men „nadere elucidatiën en ouvertures" zou verlangen. Daarom had hij ook gezorgd, dat gelijktijdig het Comité bijeen was. Op voorstel van den president werd eene commissie uit het Comité ontboden. „Met verwondering en ongenoegen" zeide de president, had de vergadering kennis genomen van de ingekomen missive. In plaats toch van het gevraagd advies uittebrengen, had het Comité verwezen naar de commissiën tot de Buitenlandsche Zaken en voor de Binnenlandsche

[1] Beurnonville aan het Comité, 21 Sept. 1796. Secr. Verbalen van Oorlog.

[2] Deze voerde tijdens Beurnonville's afwezigheid het opperbevel binnenslands.

Correspondentie. De Nationale Vergadering wist zeer wel, dat zij desverkiezende van die commmissiën „consideratiën en advies verzoeken en verwachten kon". Van het Comité had men geëischt beantwoording van de vraag of, bijaldien men aan Beurnonville's wensch voldeed, het getal overblijvende troepen genoegzamen waarborg zou opleveren voor de beveiliging tegen een buitenlandschen vijand en voor de bewaring van de rust binnenslands. Aan deze opdracht had het Comité niet voldaan en behoorde het vooralsnog gevolg te geven, na zoo noodig Beurnonville en Dejean er over te hebben geraadpleegd. Maar er was meer, dat de Nationale Vergadering „met geen minder verwondering en ongenoegen" gezien had. Uit de overgelegde staten bleek namelijk, dat er 36600 Fransche soldaten in dienst der Bataafsche republiek waren, dus 11600 meer dan men verplicht was te onderhouden. Er waren echter op dit oogenblik slechts 7000 binnen de grenzen aanwezig! Van dit alles droeg de Nation. Verg. niet de minste kennis; het Comité had daaromtrent eigendunkelijk beschikt. Van een en ander verwachtte men binnenkort nauwkeurige opgaven. „Waarop de commissie zich hebbende geretireerd, heeft op voorstel van een harer leden de vergadering als uit éénen mond den president bedankt wegens de gelukkige en met hare intentie zoo zeer instemmende wijze, waarop hij zich van den last had geacquiteerd".

Het Comité richtte nu tot Beurnonville en Dejean de vraag, of een vliegend korps onder bevel van Daendels werkelijk onmisbaar was. Er waren toch zoovele bezwaren aan verbonden! Eenigszins ontwijkend antwoordde Beurnonville [1]: „Je désire beaucoup que le Général Daendels puisse arriver et que vous ayez accédé à la demande que j'ai faite. Je lui donnerai une guerre de partisan à faire sur mon flanc gauche, qui m'aidera beaucoup. Vos troupes s'aguerriront et j'espère vous ramener de bons soldats. Vous n'avez rien à craindre de la Prusse et de ce côté-ci nous tâcherons de faire usage de nos bayonettes, de manière à vous laisser faire tranquillement votre constitution. Je désire bien que vous y parveniez promptement; elle doit être le terme de votre bonheur et personne n'y prend plus de part que moi. Vous connaissez tout mon dévouement et ce n'est qu'en com-

[1] 26 September 1796. Secr. Verbalen van Oorlog.

battant pour vous, que je puis vous en donner de nouvelles preuves". Dejean schreef, dat hij het voorstel van Beurnonville eerst ondersteund had om het vertrouwen, dat deze veldheer verdiende door zijne groote talenten en zijne openhartigheid. Bij herlezing van de aanvrage was het hem echter gebleken, dat, hoe gaarne Beurnonville zijn verzoek ook ingewilligd zag, hij echter aan Comité en Nationale Vergadering volkomen vrijheid gelaten had in de beoordeeling ervan; hij had zeker voorzien, dat hem onbekende redenen ertoe konden leiden zijne aanvrage te verwerpen. Het bevreemdde Dejean zelfs, dat men zijn raad hierin vroeg. Vooral de door het Comité geopperde financieele bezwaren vielen geheel buiten zijn ressort. Noch Beurnonville, noch hijzelf mochten zich daarmede inlaten.

Inmiddels hadden de commissiën tot de Buitenlandsche Zaken en voor de Binnenlandsche Correspondentie een uitvoerig rapport over de zaak uitgebracht. Op verschillende gronden achtten zij Beurnonville's voorstel onaannemelijk. Ten eerste wegens de verhouding der Bataafsche Republiek tot de buitenlandsche mogendheden. Wel is waar had men, volgens ingekomen berichten, geenerlei „hostile aggressie" van den Koning van Pruisen te duchten [1], maar de behoedzaamheid vorderde de grenzen niet te ontblooten van een groot aantal troepen, die, volgens opgave van Daendels, zouden bestaan „in de élite der nationale macht". De afwezigheid van 18000 Franschen maakte dit nog onraadzamer. Bovendien zou deze stap ons in werkelijken oorlog brengen met het huis van Oostenrijk, „eene zaak van die importantie, dat daartoe niet kon of mocht worden besloten zonder de uiterste noodzakelijkheid". — Dan de binnenlandsche toestand. Deze gaf niet minder aanleiding tot bekommering. Want, ofschoon de rust nog niet gestoord was en 't niet bekend was of er eenig plan tot contra-revolutie werd gesmeed, kon men toch niet ontkennen, dat er alom in den lande misnoegen en gemor heerschten bij alle inge-

[1] Ook in haar rapport van den 27n October 1796 verzekert de C. t. d. B. Z. aan de Nat. Verg., dat zij niet alleen geen reden heeft om eene agressie van de zijde van Pruisen te duchten, maar integendeel om te vertrouwen, dat het Directoire onze belangen heeft behartigd, « *dat de Koning van Pruisen zijn rol van schoonbroeder en schoonvader heeft vaarwel gezegd,* en dat hij, zoo het lot der Fransche wapenen niet geheel mocht omkeeren, zijne betrekkingen tot de Fr. Rep., de trouwe bondgenoot van de onze, niet zal uit het oog verliezen ».

zetenen, van welke partij ook. De jongste overwinningen der Oostenrijkers hadden eene aanmerkelijke sensatie verwekt onder de vrienden van het Oranjehuis. Bleef de oorlogskans ten gunste der keizerlijken, dan was het onmogelijk te bepalen tot welk eene hoogte die sensatie kon rijzen. Indien tevens eene Engelsche vloot voor onze kusten verscheen, dan mocht men veilig veronderstellen, dat de Oranjepartij haren slag zou slaan. Dan zeer zeker zou men de kern der troepen noodig hebben tot handhaving van de openbare orde. — Vervolgens de financiën. De kommerlijke toestand hiervan was de Nat. Verg. maar te al wel bekend. Alleen hoogst dringende uitgaven konden worden toegestaan. Eindelijk, Beurnonville had de inwilliging van zijn verzoek wel als zeer wenschelijk, maar geenszins als onontbeerlijk voorgesteld. Ook zonder de hulp van Daendels zou hij offensief kunnen optreden. Door eene weigering zou de Bataafsche Republiek dus niet te kort schieten in de verplichtingen jegens hare bondgenoote. Integendeel, men zou haar een dienst er mede bewijzen, daar, in 't tegenovergestelde geval, door het vertrek van de beste troepen gelegenheid gegeven werd tot het uitbarsten eener contra-revolutie, „als wanneer de Republiek voor hare geallieerden, de Franschen, onnut zoude worden".

De Nationale Vergadering was het met deze bezwaren volkomen eens. Doch wat bleek nu? De zaak, die in de regeeringskringen zooveel geruchts gemaakt en zoovele pennen in beweging had gebracht, was alleen ontstaan uit de begeerte van Daendels om ook werkzaam optetreden. Op het weigerend bericht antwoordde Beurnonville nl. aan het Comité [1]: „Lorsque je vous ai fait la demande d'un corps de troupes Bataves pour servir activement avec l'armée du Nord, je ne l'ai faite que sur la demande du Général Daendels, qui brûlait de désir d'exercer son courage et d'aguerrir les troupes de la République Batave en les conduisant au combat contre l'ennemi commun. J'ai accédé d'autant plus volontiers à sa proposition, que je connoissais sa bravoure et ses talents et que je ne doutais nullement, que les troupes destinées à servir sous ses ordres, ne se couvrissent de gloire et ne nous aidassent beaucoup. Mais pour peu cependant que cette disposition contrarie les mesurses

[1] 28 September 1796. Secr. Verbalen van Oorlog.

économiques du gouvernement, je vous prie de regarder comme non avenue une proposition, que je n'avais faite que sur l'assurance certaine que le Directoire Exécutif me donne, qu'il n'y a rien à craindre du côté de la Prusse". In een volgend schrijven verklaarde hij zich nog nader: „Je ne vous avais écrit, comme j'ai eu l'honneur de vous le mander par mes précédentes, relativement à la division du général Daendels, que pour aguerrir vos troupes et répondre aux désirs du Général Daendels, qui m'avait témoigné à mon passage à Nimègue la plus grande envie de combattre pour la cause commune. Je n'ai pu que louer son zèle, mais j'avais laissé à votre sagesse d'examiner, si cette proposition pouvait s'accorder avec votre police intérieure, avec vos finances et avec votre système politique. J'approuve d'autant plus le parti qu'a pris l'Assemblée Nationale, que d'après la nature de la guerre que j'aurai à faire, vos troupes ne me sont pas indispensables ici" [1].

Ongetwijfeld had Daendels zich te ver laten drijven door zijne onbedwingbare zucht, om te midden van het oorlogsgewoel zijn moed te toonen. Tot zijne verontschuldiging kon hij zich beroepen op den onhoudbaren toestand, waarin hij zich te Nijmegen bevond. Hij smeekte het Comité als 't ware om hulp. „Mijne divisie kan thans — 28 September 1796 — geen twee dagen meer van vivres, fourage en andere noodwendigheden voorzien worden, alzoo ik de leveranciers niet anders heb kunnen bewegen om voorttegaan het noodige te leveren, als op de verzekering, dat er uiterlijk heden een commissaris van het gouvernement stond te arriveeren. En de commissaris van oorlog Ritner, die met een volkomen volmagt van het Comité gemunieerd is, kan volstrekt niet meer contracteeren, want (hij) is gisteren te Arnhem voor de schulden van het Gouvernement gerigtelijk gearresteerd en zit tot nu toe gevangen. Ik bidde dus het Comité mij uit deze verlegenheid te redden [2].

[1] Beurnonville aan het Comité. 15 Vendémiaire, an 5 (6 October 1796). Secr. Verbalen van Oorlog.

[2] Daendels aan het Comité, 28 Sept. 1796. Secrete Verbalen van Oorlog. Dat de bureaucratie — al bestond de term misschien nog niet — zich toen reeds deed gelden, had Daendels eenigen tijd tevoren ondervonden. Hij had bevel gegeven tien runderen, die hij voor zijn hongerend leger had kunnen machtig worden, zonder betaling van rechten het kamp binnen te brengen. De Nat. Verg. bemoeide zich met het geval en, « hoewel zij er verre van af was deze daad toeteschrijven aan strafbare verachting van 's lands wetten of eenig

Het Comité en de Nat. Verg. wisten geen anderen raad dan aan Beurnouville voortestellen de divisie van Daendels „te doen cantonneeren, uithoofde van de enorme kosten aan het campeeren geannexeerd" [1].

Inderdaad, het moet erkend worden, de legeruitgaven waren tot eene verbazende hoogte gestegen. Behalve de ruim 21000 man nationale troepen had men de Fransche te onderhouden, wier aantal veel meer bedroeg dan bij het tractaat van Den Haag was bepaald. Slechts een klein gedeelte was werkelijk in onzen dienst. Meerendeels streden ze in Duitschland, om voor Frankrijk den linkerrijnoever te verwerven; zij stonden tot de Bataafsche Republiek slechts in financieele betrekking. Nu meende men van de gelegenheid, dat deze troepen buiten de grenzen waren, gebruik te maken, om verlichting in dien zwaren last te verkrijgen. Onomwonden verklaarde het Comité en de Commissie t. d. B. Z. „dat de langs zoo meer drukkende staat van 's lands financiën het onmogelijk maakte, om bij voortgang de 25000 man Fransche troepen op dien voet te houden; dat zulks thans te meer drukkend was, daar maandelijks ruim 300,000 gld. in standpenningen werden uitgevoerd, ter betaling van het gedeelte der 25000 man, hetwelk zich aan den Rijn bevond. Zij gaven daarom de Nat. Vergadering in overweging den Minister Meijer te Parijs optedragen „onder het oog van het Fransche Gouvernement te brengen, hoe de zoo benauwde staat van 's lands financiën het langs zoo meer noodzakelijk maakt alle middelen van menage uit te denken en deze Republiek in de wezenlijke onmogelijkheid brengt, om bij voortgang de totaliteit der 25000 man te blijven betalen, te meer daar zulks het noodlottig gevolg moet na zich sleepen, dat onze geëpuiseerde geldmiddelen niet kunnen worden gebruikt tot het in staat brengen onzer marine, om daardoor met vrucht zee-operatiën te kunnen concerteeren en,

ander opzet», maar veeleer «aan eene prijselijke bezorgdheid voor het onderhoud der troepen», meende zij toch, «dat Daendels had behooren te reflecteeren, dat daaraan even gemakkelijk had kunnen voldaan worden door de uitgaande rechten van die beesten te betalen of te consigneeren, en vervolgens aan de Nation. Verg. om restitutie en vrijdom van rechten in zulke gevallen te verzoeken, en dat het een republikeinsch generaal alleszins betaamde, aan zijne onderhoorigen het voorbeeld te geven van den heiligsten eerbied voor 's lands wetten».

[1] Decr. der Nat. Verg. 30 September 1796.

zoo de vredesnegociatiën geen gevolg mochten hebben, den vijand in het aanstaande jaar met succes te beoorlogen. Dat daarom deze Republiek, die herhaalde en overtuigende bewijzen heeft gegeven, dat geene opofferingen haar te zwaar zijn om het gemeen belang voorttezetten, thans genooddrongen is te declareeren, dat zij dien last niet langer kan dragen, en dat hij, Minister Meijer, diensvolgens alle devoiren aanwende om het Fransch Gouvernement te permoveeren door eene minnelijke schikking overeen te komen, dat één der drie divisiën, uitmakende de 25000 man, werd teruggenomen door Frankrijk en niet meer te onzen laste zou komen". Ook besloot men zich te wenden tot Dejean en Beurnonville — op wier welwillendheid men met reden meende te mogen staat maken — met het verzoek, de pogingen van Meijer bij hunne regeering te ondersteunen.

De generaals gaven beleefd te verstaan, dat zij hunne medewerking daartoe niet konden verleenen. Gaarne erkenden zij, dat er bezuinigd moest worden; maar zij betwijfelden of dit kon geschieden ten koste van de Fransche troepen. Had men niet nog onlangs zijne vrees geuit voor binnenlandsche onlusten? Zoo die vrees ten opzichte van de Oranjepartij wellicht overdreven was, federalistische woelingen waren spoedig te duchten. Het was lang niet zeker, dat het Bataafsche leger de partij der unitarissen zou kiezen. En waarom kon men op dat leger zoo weinig staat maken? Omdat men den soldaat niet aan het vaderland wist te verbinden, hem niet behandelde gelijk landskinderen het verdienden. Zoolang gij, gaat Dejean voort [1], tegen den soldatenstand blijft koesteren de vooroordeelen uwer vaderen, die in den militair slechts den gewapenden handlanger van den Stadhouder zagen, zoolang zult gij geen leger bezitten. Gij zult slechts huurlingen in dienst hebben, die u zullen verlaten zoodra een ander hun een voordeeliger aanbod doet. Het argument ten behoeve der vermindering aangevoerd, dat op dit oogenblik twee derden der Franschen aan den Rijn stonden, buiten Nederlandsch grondgebied, woog bij hem niet zwaar, daar zij toch de buitenlandsche vijanden afweerden en de binnenlandsche in toom hielden, door het vooruitzicht op hunne spoedige terugkomst. Federalistische opstanden waren zeker te verwachten, nu de

[1] Dejean aan het Comité, 14 Dec. 1796. Secrete Verbalen van Oorlog.

Nationale Vergadering zich voor de *eenheid* verklaard had [1]. De Fransche soldaten, doordrongen van het een- en ondeelbaarheidsbeginsel, zouden de meerderheid steunen tegen iederen aanval. Gij kunt, aldus eindigt Dejean, al deze redenen aan de Nationale Vergadering voorleggen, die ten slotte in hare wijsheid de partij zal kiezen welke haar het best zal voorkomen; maar mijne persoonlijke meening is, dat men tot den vrede de 25000 Franschen moet behouden, waaraan men thans meer behoefte heeft dan ooit.

Ook Beurnonville was verre van het plan goedtekeuren. Wilde men bezuinigen, welnu het middel lag voor de hand. Men had slechts het Bataafsche leger van 21000 op 4000 man terug te brengen. Dan kon men zich tevens beter wijden aan de verzorging der marine. De Bataafsche Republiek toch was geroepen zeemogendheid te zijn; hierin moest zij hare kracht zoeken. Aan de Franschen kon men gevoegelijk de landsverdediging overlaten. Zij waren daartoe beter te vertrouwen dan de Bataven zelven. En wat nu de buitengewone kosten betrof, aan hun onderhoud verbonden, hij durfde beweren, dat de Fransche soldaten zelfs voordeel aanbrachten, daar de ondervinding hem geleerd had, dat ze veel meer verteerden dan ze aan soldij ontvingen. Zij bevorderden dus de geldcirculatie in de Republiek. Niettemin was hij bereid de aanvrage aan het oordeel van het Directoire te onderwerpen. Zelfs gaf hij in volgend schrijven, van 7 Nivôse [2], te kennen, dat hij aan de financieele bezwaren van het Comité wilde tegemoet komen, door de overtollige troepen naar Frankrijk terugtezenden en het kader officieren te verkleinen. Met belangstelling zou hij echter zien, dat het Bataafsche leger verminderd en de vloot versterkt werd [3].

Niet alleen evenwel de geldelijke bezwaren maakten, dat

[1] Den 29n November 1796 had de Nationale Verg. met 66 tegen 52 stemmen aangenomen het ontwerp van Staatsregeling, dat in den geest der Moderaten gesteld was en tot grondslag had: «de Nederlandsche Republiek bestaat in hare *algemeene* belangen, en bijzonder in hare betrekkingen *naar buiten*, niet langer als eene geconfedereerde Staat van onafhankelijke Gewesten, maar als één eenig oppermachtig Volk».

[2] 27 December 1796. Secr. Verbalen van Oorlog.

[3] Dit laatste zeker met het oog op de onderneming tegen Engeland, die in Januari 1797 zou plaats hebben.

de regeering de terugkomst van het geheele Fransche leger zoo mogelijk wilde voorkomen; ook Beurnonville's herhaalde verzekering, de unitarissen te zullen helpen in het voltooien eener staatsregeling naar hunnen geest, hadden hare bezorgdheid gewekt. Beide legers, zoowel het Bataafsche als het Fransche, stonden onder opperbevel van Beurnonville. Vóór den veldtocht waren ze streng gescheiden geweest; maar nu wilde de generaal ze zóó plaatsen, dat de Fransche troepen overal de Bataafsche in aantal zouden overtreffen. Wel zou men dan *rustig* aan de constitutie kunnen arbeiden, maar de volksstem zou worden gesmoord; — en tegen dien prijs vond men de rust te duur gekocht.

Wat Daendels bij de aanvaarding van zijn post vermoed had, stond verwezenlijkt te worden. Hij achtte het vernederend voor zijne eer en die van het Bataafsche leger, ook binnen de grenspalen der Republiek ondergeschikt te zijn aan Fransche generaals. Hoewel unitaris in zijn hart, verzette hij zich tegen Beurnonville's voornemen. Toen Dejean op order van den opperbevelhebber aanstalten maakte, om de Fransche divisiën in de meest federalistische streken te plaatsen, — in de provinciën Utrecht, langs de IJsel en in Friesland — gaf Daendels tegenbevel. Het Comité koos nu natuurlijk zijne partij en schreef aan Dejean en Beurnonville, dat de legers gescheiden moesten blijven [1]. Den volgenden dag antwoordde Dejean reeds. De staat van oorlog en de onzekerheid binnenslands maakten den genomen maatregel noodzakelijk. Aangezien de opperbevelhebber bij decreet van de Nat. Verg. was belast met de zorg voor de veiligheid en de rust des lands, kon hij daaromtrent beschikken naar hem goed dacht. Daarom wenschte hij thans de Fransche troepen te plaatsen in de anti-unitarische provinciën. Wel verre van tegenstand te verwachten, had hij gemeend, dat dit juist met de inzichten der Nat. Verg. strookte. Wat de houding van Daendels betrof, hij kon niet nalaten daarover zijne verwondering te uiten, wijl uit Beurnonville's brieven genoegzaam bleek, dat deze met de tegenbevelen geenszins instemde. Waren de maatregelen misschien onaangenaam voor eenige hoofdofficieren, die nu onder Fransche generaals zouden worden gesteld, dit was van geen groote

[1] 27 December 1796. Relat. tot de secr. not.

beteekenis. Het belang van eenige individu's moest achterstaan bij het welzijn van het geheele leger en bij de verzekering van de veiligheid des lands.

Veel heftiger liet Beurnonville zelf zich uit: „Permettez-moi, Citoyens, cette réflexion, schreef hij 16 Nivôse III [1] aan het Comité, c'est que je ne peuve répondre de la sécurité intérieure de la République Batave, si je ne peux mouvoir à mon gré les troupes; et l'Assemblée Nationale Batave, en mettant l'armée batave à mes ordres, a senti d'autant plus vivement la nécessité du commandement et de la dispersion des troupes à ma volonté et sur ma responsabilité, qu'elle a décrété que je serais tenu seulement de communiquer officiellement les mouvements au Comité de l'Union. Vous sentez que, d'après ce décret, je n'ai pu faire aucune convention avec le lieut.-général Daendels, *et s'il vous a dit que j'en avais fait, il vous en a imposé*..... Le général Dejean s'est convaincu, et vous le savez vous-mêmes, que la rive droite de l'Yssel n'est point pour l'unité politique, adoptée aujourd'hui par l'Assemblée Nationale. Cette circonstance seule m'avait donc déterminé à y envoyer des troupes françaises, dont je suis sûr; et comment le général Daendels, qui aime sa patrie, a-t-il pu s'opposer à un déplacement de troupes, donner des ordres contraires, menacer le général Dejean et moi d'en écrire à son gouvernement et alléguer pour motif de son insubordination le vain prétexte, que les troupes bataves ont fait leurs approvisionnements, que le déplacement occasionnerait des frais et enfin, *que les généraux français se trouveraient commander les généraux bataves?* Le général Daendels, qui est militaire, ne sait-il pas, que les troupes doivent en temps de guerre avoir toujours le sac prêt à mettre sur le dos et à partir dans le quart-d'heure au premier mouvement; et sans cela comment pourrait-on compter sur les troupes et sur la sûreté d'un pays? Le général Daendels ne sait-il pas, que je lui ai donné à commander et au général Dumonceau toute la ligne et tous les généraux français et que ceux-ci n'y ont pas fait la moindre objection? Nous avons, Citoyens, des bases sur lesquelles il faut opérer, et ne rien sacrifier à l'arbitraire..... Je comptais vous demander, au Comité des relations extérieures et à l'Assemblée Nationale la *punition du*

---

[1] 5 Januari 1797. Secr. Verbalen van Oorlog.

général Daendels, pour s'être opposé à l'éxécution de mes ordres et de ceux du général Dejean qui me représente; mais j'apprends qu'il s'est retracté par une lettre, qu'il a écrite au général Dejean et je me bornerai à vous prier de l'inviter à ne plus se permettre de pareils délits militaires, contre lesquels je sévirais d'une manière exemplaire sans pouvoir m'en dispenser, à moins de compromettre la discipline de votre pays, que je dois défendre."

In een naschrift komt hij nog eens terug op zijn vroeger verzoek. „Il eût été à désirer également, que vous eussiez bien une armée moins nombreuse, qui doit vous obéir. La nature vous a appelé au gouvernement maritime et vous ne pouvez être gouvernement militaire et maritime à la fois, ou vous serez faibles sous ces deux rapports. J'aurais désiré que vous eussiez plus fait pour votre marine."

De weinige steun bij de Fransche bevelhebbers ondervonden, werkte zeer ontmoedigend. In een wanhopig schrijven wendde zich Van Leijden, namens de Commissie tot de B. Z., nogmaals tot Dejean. Rondborstig verklaarde hij, dat indien het Fransche gouvernement de vermindering der 25000 man niet toestond, er dan juist troebelen te vreezen waren, daar de Bataafsche republiek in de volslagen onmogelijkheid zou zijn ze te betalen. En wat dan? „Mijn ongelukkig vaderland, dat sinds verscheidene jaren zijne bronnen van bestaan ziet opdrogen, zal weldra bezwijken, indien Frankrijk het niet zonder uitstel de behulpzame hand biedt. De zeehandel wordt op allerlei wijzen door de Engelschen gestremd; die op het voormalig België is vernietigd door buitengewoon hooge invoerrechten. Wij meenen recht te hebben op wat meer voorkomendheid van de zijde der Fransche regeering. Wij zijn wel is waar een zwakke, doch een trouwe bondgenoot. Indien we ooit blijken van trouw gegeven hebben, dan is het tegenover Frankrijk na het laatste tractaat. Helpt Frankrijk niet, dan kunnen wij niet denken aan onze marine en zullen wij verplicht zijn haar te verwaarloozen, zeer ten nadeele van ons zelven en van Frankrijk." Het vermoeden, dat er spoedig wanordelijkheden zouden uitbreken, was ongegrond. Weldra zou de Bataafsche republiek in het bezit zijn van eene constitutie, even ver verwijderd van de anarchie als van het aristocratisch federalisme. En, eindigt Van Leijden, „indien eenerzijds de voorzichtigheid eischt voor-

zorgen te nemen tegen onlusten, aan den anderen kant mag de gewapende macht niet de houding aannemen, alsof ze op de beslissing des volks invloed zou willen oefenen."

In gelijken geest schreef hij aan Beurnonville [1]. Hij wees hem op het vernederende in zijn voorstel, om het eerst kortelings georganiseerde Bataafsche leger op 4000 man terug te brengen. De Fransche troepen kostten den Staat jaarlijks 13 millioen, de bijna even talrijke Bataafsche slechts 7 millioen gld. Twee derden van de 25000 man waren ruimschoots voldoende om de Republiek te verdedigen. Noch de nationale armee, noch de Fransche mocht invloed oefenen op de richting der beginselen, waarnaar men de staatsregeling ontwierp. Hij, Van Leijden, kon dat gerust zeggen, daar hij, zoolang hij zitting had in de Nationale Vergadering, steeds het systeem van eenheid was toegedaan geweest. Het vaderland zou hij verloren rekenen, indien de beginselen der unitarissen niet volledig werden toegepast. Des te vrijmoediger durfde hij zich verzetten tegen elke gewapende tusschenkomst.

Aan Meijer werd nogmaals opgedragen bij het Directoire alle pogingen aantewenden, om de gewenschte vermindering te verkrijgen. Het Fransche leger was het duurste dat ooit in Nederlandschen dienst was geweest, en het Directoire moest inzien, dat het onderhoud ervan het vermogen der Republiek te boven ging. Wel verre van Beurnonville's voorstel goedtekeuren, — wat een groote vernedering voor het nationale leger zou zijn — moest men dien generaal zijn ongenoegen erover te kennen geven. Vooral mocht Meijer niet verzuimen onder de aandacht van het Directoire te brengen, „hoezeer het met de principes strijdig was, door troepen, en wel door troepen, die, hoe nauw de twee Republieken te zaam verbonden waren, echter vreemden waren, eene constitutie te willen doen opdringen. Het was zeker, dat alle burgers, zelfs onder de patriotten, niet eenstemmig dachten omtrent de constitutie; maar wilde men de stem des volks eerbiedigen, dan was men verplicht het den vrijen loop te laten, en het zoude even onstaatkundig als onrechtvaardig zijn, daaraan geweld te willen doen" [2].

---

[1] Secrete missiven van de Comm. t. d. B. Z., 5 Jan. 1797.

[2] De Commissie tot de Buitenl. Zaken aan Meijer, 3 Januari 1797. Secr. Missiven.

Bij het Directoire, dat trouwens zelfs in geldnood verkeerde, vond Meijers verzoek geen gunstig onthaal. Delacroix, Minister van Buitenlandsche Zaken, meldde hem den 13n Februari 1797, dat het voorstel afgewezen was, daar het streed met het Haagsch tractaat, hetwelk door het Wetgevend Lichaam was geratificeerd en door het Directoire niet kon gewijzigd worden. Ook om staatkundige redenen was het onaannemelijk; de Fransche troepen toch waren noodig om aan de besluiten der Nationale Vergadering kracht bijtezetten. Het Bataafsch gouvernement was echter z. i. verlicht genoeg, om niettemin het groot belang, in de uitbreiding zijner zeemacht gelegen, niet uit het oog te verliezen. Tamelijk cynisch eindigde hij „Il (le Gouv. Bat.) ne verra sans doute dans la conduite du Directoire Exécutif, qu'une nouvelle preuve de son attachement à la foi des traités et aux intérèts de la République Batave". Frankrijk hield zich meer of minder trouw aan het tractaat van 16 Mei 1795, al naarmate de naleving ervan met *zijne* belangen strookte.

Weldra zou de gevreesde slag vallen, en erger dan men zich had voorgesteld. Hoche, die Beurnonville tijdelijk aan den Rijn had vervangen, gaf bevel, dat de Franschen niet alleen weder het Nederlandsch gebied moesten binnentrekken, maar tevens, dat zij aan de grenzen zouden blijven kampeeren. Wat er noodig was om het leger op voet van oorlog te houden, daarvoor zou natuurlijk de ledige Bataafsche schatkist worden aangesproken. Nu riep men weder de hulp in van Dejean. Deze beloofde er het Directoire over te zullen schrijven. De Commissie tot de B. Z. nam deze verzekering dankbaar aan, maar zij was er niet door gerustgesteld. Zij vaardigde Daendels af naar Parijs om daar te bewerken, dat de Franschen buitenslands zouden blijven, en zoo dit onmogelijk was, ze dan, volgens het oorspronkelijk plan, garnizoenen te laten betrekken [1]. De bespreking der krijgskundige gronden, welke tegen het

[1] «Het zoude wenschelijk zijn, hoewel de uitvoer van geld voor ons onereus is, dat de troepen nog op denzelfden voet buiten ons territoir bleven, omdat men niet weet waar het geld tot de verdere betalingen gevonden zal worden. Dan, zoo gij hierin niet kunt reusseeren, verzoekt de Comm. U om met alle kracht van redenen het voorstel van den gen. Dejean te appuyeeren en het fransch gouv. te permoveeren aftezien van het idee, dat de troepen zouden campeeren». Instructie voor Daendels, 14 Mei 1797. Missiven van de Comm. tot de Buitenl. Zaken.

kampeeren der troepen pleitten, liet de Commissie geheel aan Daendels over „omdat die in den brief van Dejean zijn opgegeven, en uwe kunde die redenen ligtelijk zal weten bij te brengen [1].

In gezelschap van Daendels vertrok ook admiraal De Winter naar Parijs. Hem was meer bepaaldelijk opgedragen te onderzoeken, hoe het stond met de uitrustingen, die de Fransche regeering heette gereed te maken voor eene landing in Engeland. De Bataafsche Republiek zou ook nu, evenals in den mislukten tocht van Januari van hetzelfde jaar, hare bondgenoote bijstaan. Tot nog toe had men haar evenwel geheel onkundig gelaten van den stand van zaken. De Fransche regeering hield alles strikt geheim. En met reden. De Winter vond toch de Fransche zeemacht in een deerniswaardigen toestand. „De burgers De Winter en Daendels, schrijft Meijer in een vertrouwelijken brief aan Van Leijden, hebben mij den 9n dezer [2] overhandigd eene dépêche van den 5n. Zoodra de eerstgemelde mij van de reden van zijne komst opening gegeven had, heb ik het mijn plicht en ten hoogste nuttig geacht, hem van den waren staat der zaken.... kennis te geven, ten einde daardoor des te beter al wat hem hier in de te houden conferenties zal worden voorgelegd, te kunnen apprecieeren en zijne maatregelen daarnaar te nemen. Zij hebben reeds eene eerste conferentie met den Minister Truguet en met den directeur Carnot [3] gehad. Hedenavond zal ik hen aan de overige Directeurs presenteeren en het mij tot eene wezenlijke plicht rekenen, hen in alle opzichten van dienst te zijn" [4].

Daendels zelf meldde den 17n aan de Commissie tot de Buitenlandsche Zaken den voorloopigen uitslag zijner bemoeiingen. „Na met den Minister Meijer te hebben afgesproken, dat wij

---

[1] Zeker uit overweging, dat Daendels zijne sporen op diplomatiek gebied nog moest verdienen, schreef Van Leijden aan het slot van de instructie: «Ik behoef u niet te doen opmerken, dat de brief aan het Directoire u alleen tot uwe informatie copielijk wordt toegezonden, en niet dat gij zoudt blijken denzelven gezien te hebben».

[2] Mei 1797. Secr. miss. aan de Comm. tot de B. Z.

[3] Carnot had reeds te voren met Daendels gecorrespondeerd over de onderneming egen Engeland. Zie Bijlage XI*a* en *b*. Vgl. ook den brief van Dupont aan De Winter en Daendels, 13 Juni 1797. XI*c*.

[4] «Gisteren is mij ook nog nader bekrachtigd, dat volgens de laatste berichten uit Berlijn goede hoop is, dat de erkenning van onze Republiek spoedig zal kunnen plaats vinden, et qu'on y commence à mettre de l'eau dans son vin» aldus besluit Meijer zijn schrijven.

geen officieele démarches zouden doen, heb ik dadelijk gebruik gemaakt van die canalen, welke wij sedert twee dagen hebben opgedaan, en heb het genoegen UE. voorloopig per courrier tot uwe gerustheid kennis te geven, 1°. dat er gegronde hoop is, dat de fransche troupes in Hollandsche soldij nog vooreerst niet in de republiek zullen terugkomen; 2°. dat, zoo zulks niet kon geprevenieerd worden, die troupes alsdan in de steden Breda, 's-Bosch, Grave, Nijmegen, Arnhem, Doesburg, Zutphen, Deventer en eenige andere zullen gelegd worden; 3°. dat den Generaal Dejean, wiens brief bij het Directoire nog niet is ontvangen, wordt gerescribeerd, dat hij zich met den Generaal Hoche moet verstaan over het cantonneeren dier troupes, zoo dezelve in onze Republiek terug moeten komen; en dat hij gelast wordt hiervan officieel namens het Directoire op eene zeer gratieuse wijze aan ons Gouvernement kennis te geven. — Ik heb getracht die kennisgeving door den Minister Noël te doen effectueeren, doch men antwoordde mij, dat, daar zulks eene militaire zaak was, dezelve door militaire agenten moest geschieden. Ik zal intusschen deze zaak pousseeren en met den courrier dien wij overmogen, nadat de uitloting van een der Directeuren bekend zal zijn, zullen zenden, nader over deze zaak schrijven; doch neem intusschen de vrijheid het Gouvernemen te raden, geen onkosten of aanstalten voor het kamp te Gorsel te maken, alvorens nadere berichten van mij te hebben ontvangen" [1].

Door dit goed bericht aangemoedigd, durfde de Commissie hem verschillende andere opdrachten doen. Zoo wenschte zij, dat de Bataafsche Republiek ten minste ontheven werd van de bezoldiging der overtollige troepen en in 't bijzonder van die der steeds in aantal toenemende officieren. Meijer meldt hieromtrent den 26n Mei [2]: „Wij hebben gedacht over deze zaak, althans vooralsnog, geene officieele démarches te moeten doen, om reden, zooals Gij uit de informatie van den Burger Daendels zult vernemen, dat men gedecideerd is een goed deel van de Fransche troepen in onze soldij staande, binnen kort

---

[1] In het Rijksarchief ontbreken alle brieven en rapporten, door Daendels in 1797 aan de Comm. t. d. B. Z. gezonden, ook die welke bij de missiven van Meijer gevoegd waren. Den brief van 17 Mei ken ik slechts uit een afschrift voor het Comité te Lande.

[2] Secr. missiven van de Comm. tot de B. Z.

te employeeren en dezen daarna aftedanken, hetgeen van zelf het getal merkelijk zal verminderen. Tevens, omdat het in alle gevallen niet van ons kan gevergd worden, dat men die overcompleete manschappen onderhoude en men dus met voorkennis of kennisgeving aan den Generaal en chef de betaling derzelven gevoeglijk zoude kunnen staken, zonder dienaangaande het Fransch gouvernement te kennen. Ik refereer mij voor het overige aan hetgeen de Burger Daendels over deze zaak meldt."

De zending van Daendels had dus ten gevolge, dat de Franschen voorshands buiten onze grenzen bleven. Dit duurde tot den vrede van Campo Formio, in October 1797. Maar spoedig werd de vreugde over „de heuglijke tijding van het sluiten van den vrede tusschen de Fransche Republiek en den Keizer", vergald door „de aanhoudende klachten over den ondraaglijken last der inkwartiering". „Akelige tafereelen worden ons door de municipaliteiten in de resp. steden en plaatsen telkens afgeschilderd. Intusschen zijn wij .... geheel buiten staat, om in zoodanige klachten met vrucht te kunnen voorzien" [1].

Er werd nog eene drukke briefwisseling over gevoerd; doch tevergeefs. De 25 000 man zouden te onzen laste blijven tot de komst van Koning Lodewijk. Geen bepaling in het Haagsch tractaat, onaangenamer in hare gevolgen en vernederender voor onze nationaliteit.

Na zijne terugkomst uit Parijs hield Daendels zich bezig met de voorbereiding van twee expeditiën, die de Bataafsche vloot zou ondernemen. In Ierland te landen en van daar de Engelschen te bestoken, bleef — al was 't herhaaldelijk mislukt — het lievelingsdenkbeeld der Fransche regeering, Nu zou men het opnieuw beproeven. De Bataafsche Republiek zou hare bondgenoote naar vermogen bijstaan, ook al was de onderneming hoogst gevaarlijk en de kans op welslagen twijfelachtig. Tegelijkertijd wilde men een plan volvoeren, waarvan, zoo het gelukte, meer practisch nut te wachten stond. Een aanzienlijk eskader, met nationale troepen bemand, zou naar de Westindische bezittingen zeilen, met het doel ze tegen een aanval der Engelsche verdedigen of indien er reeds eenige veroverd waren, die te hernemen. Aan het hoofd der troepen zou

[1] Het Comité te Lande a/d. Commissie tot de B. Z,, 17 November 1797. Secrete Verbalen.

Daendels staan; over de vloot zou De Winter bevel voeren; de leiding der geheele expeditie zou Daendels met den gecommitteerde Van Grasveld deelen. Zooveel mogelijk hield men de zaak geheim; alles werd door de Commissie t. d. B. Z. behandeld. Het Comité te Lande vroeg inlichtingen omtrent de aan Daendels gegeven instructie [1]. Toen aan dit verlangen na eenige aarzeling was voldaan, maakte het Comité bezwaar tegen de bevoegdheid aan Daendels verleend, om de vacante officiersplaatsen te vervullen. Die bevoegdheid was bij resolutie van 4 Maart 1795 aan het Comité toegekend! Wel begreep het Comité, dat de Commissie geen kwade bedoelingen had gehad. „In een tijdstip, waarin het meer dan ooit noodzakelijk wordt, dat de handen ineengeslagen worden, om het lieve vaderland met vereende krachten te redden en alle twist en tweedracht uit hetzelve te verbannen, zijn wij nog meer geëloigneerd om van onze zijde zelfs den minsten schijn te geven, alsof wij voornemens waren buiten de uiterste noodzakelijkheid een stap te doen, welke zoude strekken om iemand, wie het zij, te indisponeeren". Niettemin achtte het Comité 't „bedenkelijk", inbreuk op zijne rechten toetelaten. Daarom mocht de instructie van Daendels eerst van kracht zijn, wanneer de schepen buitengaats zouden leggen. De Commissie koos de wijste partij en gaf het Comité zijnen zin.

Het uitzeilen van het eskader werd echter vertraagd. Men wilde te gelijk met de Fransche vloot in zee steken, maar men wachtte steeds het bericht, dat dit zou gebeuren. Dit duurde zoo lang, dat de Commissie ten laatste besloot de troepen weder te ontschepen. „Met het hoogste genoegen had zij gezien de door de troepen betoonde bereidwilligheid, om den vijand alle afbreuk te doen en mede te werken om den Bataafschen roem te herstellen, wat haar te meer noopte om de teederste zorgen voor die verdedigers der vrijheid en van het vaderland te hebben" [2]. Daar zij echter „aan de eene zijde oordeelde, dat een langer verblijf ter reede van Texel voor de gezondheid der troepen nadeelig zoude kunnen zijn, maar van den anderen kant ook wilde voorzien dat de troepen, overeenkomstig hun eigen verlangen en dat der natie, zouden kunnen worden

[1] Secr. brieven aan de Nat. Verg. 7 Sept. 1797.

[2] De lessen van Dejean schenen ingang te hebben gevonden!

ingescheept om, de omstandigheden daartoe gunstig zijnde, den gemeenen vijand afbreuk te doen", gelastte zij Daendels de soldaten, die voor „de groote expeditie" bestemd waren, in de Friesche en Noordhollandsche kustplaatsen te „cantonneeren"; evenwel zoo, dat ze in den tijd van 2 of 3 dagen weder konden ingescheept worden [1]. Ternauwernood was deze opdracht volvoerd, of er kwam bericht, dat nu het juiste oogenblik was aangebroken om uittezeilen. Het kwam echter zoover niet. De „bereidwilligheid" der troepen en hun „verlangen om den gemeenen vijand afbreuk te doen", hadden slechts bestaan in de verbeelding der Commissie tot de Buitenlandsche Zaken. De soldaten weigerden te gehoorzamen. „Nu zien wij, dat wij bedrogen [2] worden, dat wij naar de West moeten," riepen eenigen, toen zij het bevel vernamen zich naar de oorlogschepen te begeven. Anderen begonnen te zingen „ah! ça ira, ça ira, les patriotes on pendra", en meer dergelijke oproerliedjes. De wachthebbende officier liet de belhamels in de boeien zetten. Maar nu breidde het verzet zich uit. De soldaten eischten de loslating der gevangenen, en toen hieraan niet voldaan werd, maakten zij zich meester van den voorraad jenever, dronken elkander „Oranjeborrels" toe en verklaarden liever de schepen in brand te zullen steken of te laten zinken, dan naar de West te gaan [3].

Admiraal De Winter was van zins op de rebellen kort recht toetepassen. Hij wilde de aanstokers laten doodschieten, „welke rigoureuse mesure allernoodzakelijkst was geworden, dewijl de geest van onwilligheid en oproer zich onder de troepen op alle de na de West-Indiën gedestineerde schepen manifesteert, en de schrikkelijkste gevolgen zoude kunnen hebben, als die door geen eclatant exempel wierd gestuit." Het kon niet missen of dit zou hen tot hun plicht terugbrengen, en hen „zoo geen volle, dan ten minste eene uiterlijke gehoorzaamheid" inboezemen. In elk geval waren *strenge* middelen noodig, om de soldaten „tot deze ware of schijnbare gehoorzaamheid" te brengen. Daarna zou hij eene proclamatie uitvaardigen, waarin de troepen tot welwillendheid werden aangemaand jegens hunne hoofdoffi-

[1] Secr. verb. van Oorlog. 9 Sept. 1797.

[2] In het rapport staat een moeielijk weertegeven soldatenterm.

[3] Rapport van den luit. D. Velsberg, door admiraal De Winter medegedeeld. 15 Sept. 1797. Secr. verbalen van Oorlog.

cieren, „die zij zeer onvoegelijk verdenken van hen verkocht te hebben". Hij zou daarin wijzen op de onderscheiding en de eer, de koloniën te mogen verdedigen of heroveren. „De souverein, luidde 't verder, die met genoegen gezien had de bereidwilligheid van het grootst gedeelte der officieren, onder-officieren en gemeenen, wilde niet gehengen, dat onder brave verdedigers van het Vaderland en deszelfs bezittingen, kwaadwilligen, onvergenoegden en geïnsubordonneerden zich bevonden." Dezen werd vrijheid gelaten uittetreden, zonder dat ze ooit aanspraak zouden kunnen maken op vereerende belooningen voor „reeds verschenen diensten". Ook moesten zij hunne monteeringstukken teruggeven en vervolgens de Republiek verlaten. En, gaat De Winter voort, „hoevele onder-officieren of gemeenen nu ook mochten gevonden worden, die dit alles liever verkiezen als naar de koloniën te gaan, zoude men echter met fermiteit woord moeten houden, en ze dadelijk naar het dépôt doen vertrekken om hunne goederen, vrouwen en kinderen aftehalen en naar de grenzen te worden gebracht". Ze zouden vervangen worden door vrijwilligers, „welke lust hadden, de vereerende expeditie naar de coloniën" medetemaken [1].

Daendels, die op 't vernemen van de onlusten terstond naar de vloot vertrokken was, sloot zich bij dit betoog geheel aan. „Zoo deze mesures genomen werden, zou aan de intentie worden voldaan van immer over de armee te kunnen beschikken in alle zulke gedeelten der Bataafsche bezittingen, als men zoude goedvinden. Zond men daarentegen met geweld de onwillige troepen af, dan zou men de schepen, de eer en het leven der commandanten en der officieren in de waagschaal stellen".

Bij de Commissie tot de Buitenlandsche Zaken vond het voorstel van De Winter geen ingang. Misschien was zij wel bevreesd, dat te velen zouden gebruik maken van het te geven verlof, en er niet genoeg vrijwilligers voor de ledige plaatsen zouden opdagen. Zelfs oordeelde zij het beter den krijgsraad saamtestellen uit officieren van de landmacht, „en wel uit zoodanige, die tot deze zaak geene betrekking hadden, en daarom onpartijdiger konden handelen". Bovendien zou het nemen van vlagofficieren wellicht eenige vertraging doen ontstaan in het uitzeilen der vloot, wanneer weer en wind

[1] De Winter aan de Comm. t. d. B. Z. 15 Sept. 1797. Secr. Verb. v. Oorlog.

gunstig werden. Deze laatste reden was maar voor de leus. Eenige dagen later toch, den 25n September, werd in „aanmerking genomen, dat het seizoen te ver gevorderd was om de groote expeditie ten uitvoer te brengen", besloten, de troepen weder garnizoenen te laten betrekken; Daendels moest zich hierover met het Comité en met Beurnonville verstaan.

Zooals bekend is, stak de Bataafsche vloot den 7n October 1797 toch in zee. In den roemvollen doch ongelukkigen slag bij Kamperduin werd zij deels vernield, deels door de Engelschen buit gemaakt. Het is nooit opgehelderd met welk doel die tocht geschiedde. De Westindische expeditie was onbepaald uitgesteld; de Franschen hadden den aanslag op Ierland, voorloopig althans, opgegeven. Toen de Nationale Vergadering de Commissie ter verantwoording riep, verdedigde deze zich met de verklaring, dat zij liever door te zwijgen wilde beschuldigd worden „zooal niet van misdadige oogmerken, ten minste van dwaze onvoorzichtigheid", dan „door eene hoogst onvoorzichtige en voor het vaderland nadeelige openhartigheid, zich van alle blaam en verdenking openlijk te zuiveren" [1].

De dagen der Commissie waren geteld; eveneens die der Nationale Vergadering. In Frankrijk weet men den gebrekkigen gang van zaken in de Bataafsche Republiek aan den omslachtigen regeeringsvorm. Bestond er slechts eene constitutie, geheel doortrokken van het een- en ondeelbaarheidsbeginsel, dan zou alles veel gemakkelijker van stapel loopen! Nu had men reeds bijna drie jaren voorbij laten gaan, zonder tot een bevredigende oplossing te zijn gekomen.

De toon der Fransche regeering was in den laatsten tijd zeer scherp geworden. Toen, einde October 1797, de Commissie tot de B. Z. hare bezwaren indiende tegen den eisch van het Directoire, om voortaan het onderhoud der Fransche troepen in onze soldij alleen bij Fransche leveranciers aantebesteden, schreef Talleyrand, de opvolger van Delacroix als Minister van Buitenlandsche Zaken: „Enfin le gouvernement Batave, s'il accédait au voeu du gouvernement Français, exciterait, dites-vous [2], (je cite vos propres termes) les murmures et l'indignation de ses commettans. C'est un étrange gouvernement

---

[1] Dagverhaal der Nat. Verg. Dl. VII, bl. 667 vlg.

[2] De brief is aan Meijer gericht.

que celui, qui ne saurait pas prévenir ou faire taire tous les murmures de l'indignation sur une chose raisonnable et juste. (!) Le Directoire de la République Française ne peut concevoir la possibilité d'un tel gouvernement" [1].

Tot nu toe was Daendels trouw gebleven bij zijn voornemen, zich niet met de staatkunde intelaten. Aan zijn vriend Dumonceau, die hem eens vroeg hoe zich te gedragen in de twisten der Friesche unitarissen en federalisten, had hij den raad gegeven: „wees omzichtig en denk, dat in burgertwisten de militairen gemeenlijk de ballen moeten betalen".

Maar weldra zou hij politieke kleur bekennen, om openlijk de partij der eenheidsmannen te kiezen.

---

[1] Meijer aan de Comm. t. d. B. Z. 21 Oct. 1797. Secrete Missiven.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Staatsgreep van 22 Januari 1798.

Men heeft zich vaak vroolijk gemaakt over de Nationale Vergaderingen, met hare breedsprakige redenaars, die hunne gedachtenarmoede zochten te bedekken onder nietszeggende exclamatiën; die dag aan dag vertelden hoe hun 't bloed bruiste en wat groote minachting zij koesterden voor de „zevenkoppige hydra" van het federalisme, of voor de „bloeddorstige hyena's", alias unitarissen. Niet te ontkennen valt, dat de jeugd van het Nederlandsch parlement rijker was aan groote woorden dan aan daden. Men zij echter niet onbillijk. Soberheid van uitdrukking was niet te verwachten van de mannen van 1795, die de revolutie hadden gepredikt en gemaakt, en die, om uiting te geven aan gevoelens van den meest hartstochtelijken partijhaat, reeds lang vóór 1795 aan taalverkrachting gewoon waren geraakt.

Men vergete ook niet welke belangrijke vraagstukken in de Nat. Verg. ter sprake kwamen, en òf opgelost, òf in beginsel aangenomen werden. Staat niet op hare creditzijde de vestiging van de eenheid der republiek, de regeling van het kiesstelsel, van de rechtspraak, de scheiding van kerk en staat, de vrijmaking der slaven? Men veroorlove mij tevens hier den cijns van dankbare hulde te brengen aan de nagedachtenis der eerste Nationale Vergadering, die, op het bezielend woord van een Rutger Jan Schimmelpenninck en een Jacobus Kantelaar, den Israëlieten in Nederland de rechten en plichten van Nederlandsche staatsburgers schonk.

Het blijft echter waar, dat de Nat. Verg. door hare lange deliberatiën en haar talmen met de constitutie den

invloed van Frankrijk bevorderden. De Fransche regeering liet het niet aan vermaningen en waarschuwingen ontbreken. Haar gezant Noël drong voortdurend aan op de voltooiing eener krachtige staatsregeling. Zijn stem werd ternauwernood gehoord. Noël toch was op de hand der moderaten; zelfs toonde hij zich niet afkeerig van de federalisten, en in elk geval was hij een beslist tegenstander der ultra-unitarissen. „Le général Dejean, schrijft hij den 7ⁿ Ventôse V aan het Directoire [1], avoue, qu'une réaction fédéraliste est à craindre. Je pense, que les fédéralistes sont beaucoup moins dangereux que les ultra-révolutionnaires, dont le système est la violence et le meurtre". Den moderaten kon hij 't evenwel ook niet naar den zin maken. Volgens hen moest hij met geweld optreden tegen de ultra-unitarissen, om door zijn gezag indruk te maken op de volksvertegenwoordiging. Noël weigerde. De moderaten namen wraak, door zich over zijne inderdaad onberispelijke houding bij het Directoire te beklagen en hem bespottelijk te maken. „Ce que j'avais toujours dit, meldt een hunner, 22 Ventôse V, aan het Directoire [2], sur la conduite timide et chancelante de Noël, se confirme de plus en plus et nous laisse même soupçonner, qu'il voudrait toujours favoriser l'anarchie. Toutefois, jeudi dernier il était tellement en peine de tout ce qui se passe ici, qu'il a pleuré comme un enfant et qu'il nous a conjuré de lui indiquer les moyens pour empêcher le mal. Sur cela on lui a conseillé de présenter une note à la Convention Nat[le] et une aux comités du gouvernement, afin de les engager au nom du Directoire Exécutif à en imposer aux malveillans, qui se remuent en tout sens pour tout bouleverser; à quoi Noël s'est absolument refusé, comme n'etant nullement autorisé. Cependant le disordre va toujours en croîssant. La nouvelle élection a déjà donné pour membres du gouvernement des hommes très-connus pour être dans l'esprit ultra-révolutionnaire, et nous craignons le même choix pour Amsterdam, Leyde etc. Nous n'avons donc plus d'espoir, que dans l'interposition du Directoire Exécutif...."

Het gevolg was, dat de Fransche Regeering haren gezant gelastte, eene nota tot de Nat. Vergadering te richten, haar

---

[1] 25 Februari 1797. Archives Nationales.

[2] 12 Maart 1797. Archives Nationales.

met nadruk uittenoodigen het constitutie-ontwerp tot wet te verheffen. Met vreugde begroetten de moderaten een schrijven van Talleyrand van 2 Augustus 1797, waarbij deze te kennen gaf, dat het voorgestelde plan de goedkeuring van het Directoire wegdroeg [1]. En toen twaalf unitarissen, waaronder Midderigh, Vreede, Van Langen, C. L. Van Beyma, in eene soort van politieke geloofsbelijdenis het Bataafsche volk de aanneming van het ontwerp afrieden, werd Noël bevolen daarover namens het Directoire zijn „mépris et indignation" te kennen te geven [2]. Niettemin werd het ontwerp in de grondvergaderingen verworpen, met eene meerderheid van 80000 stemmen.

Wat was de reden, dat zoo spoedig hierna het Directoire zijn zegel hechtte aan den staatsgreep van 22 Januari 1798, die de ultra-unitarissen aan het bewind bracht? Gewoonlijk worden de gebeurtenissen van dien dag voorgesteld als een weerslag hier te lande van 18 Fructidor, toen de revolutionairen Barras en Rewbell door Bonaparte's hulp de zege behaalden op de „royalisten" Carnot, Barthélémy en Pichegru, en zij door verbanning op groote schaal het Wetgevend Lichaam zuiverden. In zooverre is deze bewering juist, dat de staatsgreep van 18 Fructidor door de Bataafsche radicalen luide in hunne clubs werd toegejuicht. Gaarne hadden zij aanstonds het voorbeeld der Fransche broeders gevolgd, — indien hun slechts de gelegenheid ertoe was geboden. Maar die gelegenheid ontbrak. Ook na 18 Fructidor bleef Noël als gezant in Den Haag, en van hem was geen hulp te wachten. Eindelijk, in 't laatst van December werd hij teruggeroepen en vervangen door Charles Delacroix, gewezen Minister van Buitenl. Zaken, een man met veel heftiger revolutionair verleden dan zijn voorganger. Evenwel niet om Vreede en zijne partijgenooten op het kussen te plaatsen, zond Talleyrand hem hierheen. De overwinnaars van 18 Fructidor waren in Frankrijk niet in aanzien. Zij hadden de groote meerderheid der natie stellig tegen zich. Voor niets waren de Franschen destijds meer beducht, dan voor eene herhaling van het schrikbewind. Talleyrand vermoedde, dat er spoedig eene reactie zou volgen, hetgeen ook werkelijk, door den staatsgreep van 22 Floréal (11 Mei 1798), geschiedde.

[1] Rogge. Geschiedenis der Staatsregeling, bl. 399.

[2] Rogge, bl. 397.

En niet alleen uit staatkundige berekening, maar ook uit persoonlijke inzichten was de gewezen bisschop van Autun een tegenstander der ultra's. Bijzondere genegenheid voor de Bataafsche radicalen koesterde hij evenmin. Integendeel, het gouvernement van 22 Januari werd zoo lang of liever zoo kort het regeerde, met wantrouwen door hem gadegeslagen.

De ware reden was deze. De Fransche regeering was ontevreden over den geringen steun, haar door de Bataafsche Republiek verleend. Na de vernietiging van de Bataafsche vloot was er aan haar herstel weinig gedaan, en de medewerking dier vloot was noodig voor de plannen, welke het Directoire tegen Engeland beraamde. Frankrijk begeerde daarom meer onmiddelijken invloed op den gang van zaken hier te lande. Daartoe werd in de eerste plaats concentratie van het gezag vereischt. Het berustte in te veel handen. Met een Uitvoerend Bewind en Ministers voor de verschillende departementen zou men beter kunnen opschieten, dan met het Comité te Lande en de veelhoofdige commissie's. In deze richting moest Delacroix hier werkzaam zijn. Hij moest zich met de verschillende partijen, vooral met de gematigde, verstaan en hun voorspiegelen, hoezeer het geluk en het belang der Bataafsche natie door dusdanige hervorming zouden gebaat worden. Natuurlijk was dit slechts de vlag, die de verdachte lading moest dekken. De constitutie was voor de Fransche regeering slechts middel. Doel was haar gezag hier sterker te laten gelden. Kon men dit door overreding verkrijgen, des te beter. Zoo niet, dan zou men tot een staatsgreep zijn toevlucht nemen. Maar Talleyrand noch Delacroix dachten, in den beginne althans, dat dit noodig zou zijn. De Bataven, zoo meenden zij, zouden ook zonder dat naar goeden raad willen luisteren.

Zoodra Delacroix te 's-Gravenhage was aangekomen, trachtten de radicalen hem tot hunne partij overtehalen. Kort te voren hadden zij de bekende verklaring der 43 openbaar gemaakt, waarbij zij zich verbonden geen constitutie te zullen aannemen dan zulk eene, waarin het beginsel der een- en ondeelbaarheid tot in zijne verst strekkende gevolgen werd gehuldigd [1].

Aanvankelijk vonden zij bij Delacroix geen gehoor. Deze wendde zich eerst tot de regeeringspartij. Ten huize van Hahn

---

[1] De negen punten dezer verklaring bij Rogge, bl. 477.

kwam, op 's Ministers verzoek, de Commissie tot de Buitenlandsche Zaken bijeen. Vele invloedrijke leden der Nat. Verg. en der Commissie voor de Staatsregeling, *benevens alle Ministers en Agenten der vreemde Mogendheden*, waren mede aanwezig. Delacroix wees hun op de noodzakelijkheid voor de Bataafsche Republiek, om ten spoedigste hare politieke onbeduidendheid vaarwel te zeggen. Gemis aan eene goede staatsregeling was hiervan de eenige oorzaak. De toon dien de Minister aansloeg, klonk eerder dreigend dan vriendschappelijk. Hij zegt zelf: „l'énergie, l'abondant commande avec lequel je me suis expliqué, ont produit le meilleur effet" [1]. Men scheidde echter zonder eenig besluit te hebben genomen.

Intusschen zaten de radicalen niet stil. Een hunner hoofden kwam bij den gezant zijne opwachting maken en stelde hem in kennis met de wenschen zijner partij. Al dadelijk maakte dit op Delacroix een goeden indruk. Wel was er in hunne beginselen nog een restje van demagogie te bespeuren, maar hij twijfelde niet of dit zou verdwijnen. De patriotten — hiermede werden Vreede en zijne genooten bedoeld — waren ten minste mannen, die handelen wilden en met wie wat aantevangen was. Alleen moest hun revolutionaire drift nog eenigszins beteugeld worden. Daarover behoefde Talleyrand zich echter geen zorg aantetrekken. Bij de Bataven was het immers veel moeielijker geestdrift optewekken dan haar te matigen! Dit had de ondervinding sedert 1795 voldoende geleerd.

De regeeringspartij scheen lont te hebben geroken. Althans Delacroix ontving spoedig van de Commissie t. d. Buitenl. Zaken de uitnoodiging, met haar in nader overleg te treden. Hij was hiertoe gaarne bereid. De vergadering werd bijgewoond door Van Hooff, Hahn, Bicker, Hugo Gevers, De Beveren, v. d. Goes en door den voorzitter der Nat. Verg. Gevers nam het woord en zeide, dat de energieke wijze, waarop Delacroix zich ten huize van Hahn had uitgelaten over de dringende noodzakelijkheid aan het Bataafsche volk eene wijze constitutie en eene sterke regeering te verschaffen, bij hen de begeerte had gewekt zich met den Minister te verstaan over de middelen, die tot dat doel konden leiden. Zij hoopten, dat hij hun zou aanduiden de grondslagen voor de constitutie; verder hoe zij

---

[1] Delacroix aan Talleyrand, 10 Jan. 1798. Bijlage XII*a*.

door de Nat. Verg. moest worden aangenomen, door het volk goedgekeurd en daarna in werking gebracht. Zulk een succes had Delacroix niet verwacht. Behendig maakte hij van zijn overwicht gebruik. Vroeg men hem niet te veel? Als gezant eener bevriende mogendheid, die de onafhankelijkheid harer bondgenoote eerbiedigde, mocht hij zijne meening niet ronduit te kennen geven; vooral niet te midden eener commissie, met zulk een aanzienlijk deel der uitvoerende macht belast. Hiertegen protest der aanwezigen. Het onderhoud had een vertrouwelijk karakter, en men kende Delacroix te goed als vriend der Bataafsche Republiek, dan dat hij niet openhartig zijne meening zou mogen uiten over alle strijdvragen. Tegen zooveel aandrang was Delacroix niet bestand! Het Directoire dan verlangde de splitsing van het Wetgevend Lichaam in twee Kamers; een Uitvoerend Bewind van 5 leden met Ministers en niet met commissiën onder zich; scheiding en volstrekte onafhankelijkheid der rechterlijke macht van de wetgevende en uitvoerende; indeeling van het land in departementen, van de bevolking in kwartieren, arrondissementen en districten, voor de verkiezingen en de rechtspraak, enz.

Verschillend was de indruk, die deze uiteenzetting op de toehoorders maakte. Van Hooff, De Beveren en v. d. Goes zwegen. Hahn, — volgens Delacroix „trop curieux pour être un personnage" — en Bicker, „patriote à la 1787", onderzochten het voorstel. Gevers en de Voorzitter der Nat. Verg. gingen nog veel verder. Zij vonden het beter, dat het Directoire hun eene constitutie, kant en klaar, zou geven. Dan was men van de moeite ontslagen er zelf een te maken en had men haar slechts intevoeren.

Deze wensch kwam Delacroix wel wat kras voor. Alleen beloofde hij een kort schema te zullen ontwerpen van de grondbeginselen der constitutie, dat hij door gematigden en ultra's zou laten onderteekenen. Ten slotte verklaarde hij nadrukkelijk, dat de Fransche Republiek niet zou dulden, dat een volk, door haar tot de vrijheid geroepen, langer aan anarchie ten prooi bleef. Indien het noodig was, zou zij van hare rechten, *door de verovering verkregen*, gebruik maken, om dat volk te dwingen gelukkig te zijn!

Delacroix was opgetogen over het voorloopig resultaat. Door overreding, schrijft hij aan Talleyrand, was hij erin geslaagd

bij alle partijen de overtuiging te vestigen, dat men zich moest haasten door eene wijze staatsregeling de revolutie te sluiten. Hij zou nu eenige leden der Nat. Verg. trachten te bewegen, het vaderschap over het ontwerp te aanvaarden en het als hun werk aan hunne medeleden voortestellen. Was het, en daar twijfelde hij niet aan, eenmaal in de Nat. Verg. aangenomen, dan zou het niet noodig zijn het volk in de grondvergaderingen erover te laten stemmen. Het volk kon zijdelings zijne instemming doen blijken door adressen van adhaesie en door de keuze van vertegenwoordigers. Dit was een uitstekend middel om een nederlaag te vermijden, bijaldien men geen zekerheid kon erlangen omtrent den volkswensch. Die zekerheid kon men zich alleen verschaffen door de invloedrijkste burgers te overtuigen of.... hun ontzag inteboezemen. In elk geval was hij, Delacroix, besloten zijne zending te vervullen. Maar daartoe diende hem eenige ruimte van beweging te worden gelaten. Niet voor iederen stap kon hij de bevelen uit Parijs afwachten....

Dit schreef hij den 10n Januari 1798, twaalf dagen vóór den staatsgreep. Toen nog bestond er geen vast plan, om tot gewelddadige handelingen overtegaan. Delacroix wilde nog met beide partijen tegelijk werken, ofschoon hij zich meer geneigd gevoelde tot hen „que l'on nomme ultra-révolutionnaires". Niet lang meer duurde het, of hij verwierp elke samenwerking en ging enkel met de radicalen mede.

Wie had deze ommekeer bewerkt? Niemand anders dan een zekere gelukzoeker, Ducange genaamd. En daar deze persoon in de eerste maanden van 1798 eene belangrijke politieke rol speelde achter de schermen van het Bataafsch staatstooneel, is het zaak eenige oogenblikken bij hem te vertoeven.

Brahaine Ducange, te Tours geboren, bevond zich reeds vóór 1787 hier te lande, waar het destijds aan een eenigszins letterkundig ontwikkeld Franschman geringe moeite kostte, zich een passenden werkkring te verzekeren. Een tijd lang woonde hij te Amsterdam als huisonderwijzer bij eene aanzienlijke familie; maar hij werd van daar om zijn liederlijk gedrag weggejaagd. Toen zocht hij heil in de journalistiek. In Den Haag werd hij medewerker aan een stadhoudersgezind blad. Gelijktijdig diende hij er den Franschen gezant De Vérac als kopiïst. Dit laatste duurde zoo lang, tot De Vérac bemerkte, dat Ducange misbruik van zijn vertrouwen maakte. In 1787

verliet hij het stadhouderlijk kamp en stond op het punt te Utrecht een patriotsch blad uittegeven, toen de komst der Pruisen een spaak in het wiel stak. Nu week hij naar Frankrijk uit, maar zag zich daar bedrogen in zijne hoop op ondersteuning van staatswege. Na een poos te Madrid doorgebracht en er zijn tijd te hebben besteed aan oplichterijen, ging hij zijn geluk weder in Nederland beproeven. Jean Luzac plaatste hem bij zijne Gazette de Leyde. In 1792 keerde hij naar Parijs terug, en richtte er een blad op, „Le Batave", dat den oorlog tegen den Stadhouder predikte. Hier hernieuwde hij ook de kennismaking met eene oud-onderwijzeres, die tegelijk met hem te Amsterdam had gewoond. Zij was nu kostschoolhouderes en had een aantal jeugdige burgeressen onder hare hoede,.... „une rose à moitié fanée, au milieu d'un parterre de fleurs à peine épanouies". Ducange vestigde zijn zin op een dezer nauw ontloken bloemen; eene wees met eenig vermogen. Haar huwen, het geld verbrassen en haar verlaten volgde spoedig op elkander. Om zich straffeloosheid te verzekeren werd hij commissaris bij het Comité de Sûreté Générale en speelde den verklikker. Na den val van het schrikbewind maakte hij zich uit de voeten, lichtte te Hamburg eenige bankiers op, verloor in 1796 zijn geld met speculatiën en kwam ten slotte in 1797 weder in Den Haag te recht [1].

Dit *mauvais sujet* wierp zich op als bemiddelaar tusschen de ultra's en den Franschen gezant. Doorkneed in de revolutionaire theorie en phraseologie, had hij al spoedig veel invloed op de radicalen. Delacroix overstelpte hij met inlichtingen, raadgevingen en vleierijen. „Soyez convaincu, que votre ministère ici fera une époque glorieuse", schrijft hij hem 10 Nivôse an VI [2]. Zeer slim legde hij 't aan om des gezants vertrouwen te winnen. Hij had vernomen, dat 's Ministers zoon Spaansch wilde leeren, en daar hij tijdens zijn verblijf te Madrid een mondvol van deze taal had overlegd, bood hij zich als leermeester aan. „Comme j'ai beaucoup de temps de reste, je lui ai offert des leçons d'amitié. Nous apprendrons ensemble et je recorderai ce que je commence à oublier, faute d'usage. Il est bien aimable et bien doux, Monsieur votre fils. Daignez

[1] Authentique Bijlagen.... van het Intermed. Uitv. Bewind. 1798. No. 7.
[2] 29 Dec. 1797. Corresp. van Delacroix. Arch. Nat.

croire, qu'il trouvera aussi en moi un homme de moeurs douces, et que je serai charmé, si vous permettez que je cultive cette amitié". Delacroix liep in de val, en weldra was Ducange, die hem zooveel wist medetedeelen over de toestanden en de voornaamste personen in de Republiek, hem onmisbaar geworden. „Vous voudrez bien ne pas douter, had Ducange hem verzocht, que, si je suis attaché de coeur à ma seconde patrie la Hollande, je le suis plus fortement encore à la France, ma véritable mère, et c'est à son Ministre que je suis exclusivement dévoué". Delacroix geloofde dit en leende hem een gewillig oor. Blauw en Luzac stonden niet in Ducange's gunst. „Le Cit. Blauw m'a fait inviter à dîner aujourd'hui. Je me suis retranché sur des affaires pour le refuser; non que je veuille me donner un air d'importance, mais je ne me soucie pas pour le moment d'y aller. Que c'est homme est changé! Il était pourtant mon meilleur ami en 1792.... A propos, ne perdez pas de vue les feuilles de Luzac de Leyde. Cet écrivain là est en vérité plus dangereux pour vous qu'une armée de vingt mille hommes". Des te meer had hij op met Van Leeuwen, Vonk, Nolet, Ockerse, Van Langen en andere ultra's. Met warmte beval hij hen bij den gezant aan. „Tous regardent P. Vreede comme leur boussole, leur primus inter pares".

Door tusschenkomst van Ducange werden deze unitarissen overgehaald het schema van Delacroix te onderteekenen. Zij waren er dadelijk toe bereid en rezen hierdoor in de achting des Ministers. Hij kreeg hoe langer hoe meer schik in de ultra's. Eigenlijk waren het opperbeste lieden, wel aan hunne meening gehecht, maar toch niet zoo of ze wilden wijze lessen aannemen. Ja, hunne leergierigheid strekte zich eindelijk zoover uit, dat Delacroix zich bij Talleyrand kon beroemen: „Je les ai enfin amenés à l'adoption des principes et des formes, auxquels ils paraissaient les plus opposés" [1]. Dit alles was aan Ducange te danken. In de clubs der ultra's voerde hij het hoogste woord. Hij gaf er college in het constitutie-maken, en hij vond aandachtige toehoorders. Zijns inziens waren de Bataven slechts leeken in het vak. „Rudis indigestaque moles, meldt hij den Minister 9 Januari 1798, voilà en quatre mots, Cit. Min., ce que je vous envoye aujourd'hui. C'est la traduction

[1] Delacroix aan Talleyrand. 22 Jan. 1798. Bijlage XII*b*.

littérale de l'aperçu des différents points de la constitution, imagineé par la collection des patriotes assemblés, près lesquels je me suis trouvé hier, depuis 5 heures jusqu'à onze heures du soir. Ces braves gens-là, collectivement pris, n'ont pas les idées parfaitement claires. Il leur manque, en commun, l'esprit d'ordre, de rédaction et de classification, mais, grâce à Dieu, nous avons tout cela pour eux. De plus, leur grand faiseur n'est point encore arrivé".

Zoodra Pieter Vreede uit Tilburg terug was, namen de zaken een beslissenden keer. Ook hij stelde zich met Delacroix in verbinding. „Les principes fondamentaux de la révolution, déjà trop dégénérés, reprendront leur ancienne pureté", schrijft Vreede hem den 11n Januari 1798. Maar dan moest de Minister ook volledig breken met de tegenpartij. Delacroix verlangde niets liever. Een voorwendsel was spoedig gevonden.

Men herinnert zich, hoe noode de Nat. Verg. het opperbevel over beide legers tijdelijk aan Beurnonville had opgedragen. Toen de veldtocht in Duitschland ten einde was, had men 't hem weder ontnomen. Nu stelde Delacroix den eisch het Bataafsche leger te plaatsen onder de bevelen van Beurnonville's opvolger, den Franschen generaal Joubert. De Commissie t. d. Buitenl. Zaken weigerde hieraan te voldoen, daar zij zich met reden kon beroepen op het tractaat van Den Haag. De partij van Vreede daarentegen was volkomen bereid 's Ministers gunst tot dezen prijs te koopen. „L'amour de la patrie autant que *le désir de chasser leurs ennemis des places importantes du gouvernement*, ont dirigé leur détermination", — aldus luidt de naïeve, doch veelzeggende bekentenis van Delacroix [1]. Wel had de Commissie t. d. B. Z. spijt over hare weigering. Zij zag in, dat zij hierdoor aan de tegenpartij gewonnen spel had gegeven. Maar het was reeds te laat. Delacroix en Joubert hadden zich beiden aan de zijde der ultra's geschaard.

Thans kwam het er slechts op aan, te juister tijd den slag te slaan. Ducange schafte alweder raad. Was de voorzitter der Nat. Verg. maar van de partij, dan zouden alle zwarigheden verdwijnen als sneeuw voor de zon! Den 16n Januari zendt hij daarom den gezant eene naamlijst van volksvertegenwoordigers: „Ce sont les noms des représentants, voegt hij er bij,

[1] Zie Bijlage XIII*b*.

que vous êtes prié d'inviter pour Jeudi prochain à dîner. Nous ne doutons pas que cette petite mesure, très-simple et très-innocente, ne produise l'effet que nous en attendons, c'est à dire, qu'elle les décide à voter pour le président que nous désirons avoir. Certes, si nous parvenons à avoir la majorité de quelques membres pour cette nomination, tout deviendra facile et inattaquable". Het diner had de gewenschte uitwerking. Men beklonk onderling Midderigh tot president te kiezen, en zich te gedragen gelijk de Minister en Ducange het begeerden.

Ook Daendels was tot den bond toegetreden en had zijne medewerking beloofd. Wat had hem daartoe geleid?

Er bestaat dienaangaande een merkwaardig getuigenis van hemzelven. In de collectie-Luzac ter Leidsche Universiteits-bibliotheek berust een brief, door Daendels in 1804 aan Valckenaer geschreven. De oud-hoogleeraar en voormalig gezant had zijn vriend om stukken gevraagd, betreffende de staatsgrepen van 22 Januari en 12 Juni 1798. Daendels antwoordde, dat hij zulke papieren niet bezat en onmogelijk bezitten kon. En wel om deze reden. Tot de mannen van 22 Januari gevoelde hij zich weinig aangetrokken, omdat hij, behalve in Vreede, in die personagiën geen vertrouwen kon stellen. Hij had zichzelf over sommigen hunner „sterk uitgelaten". Maar met de tegenpartij „met Bicker, v. d. Hoop, Buyskes en die clique" was hij eveneens „finaal gebrouilleerd"; deze federalisten hielden hem voor een heethoofd. Met Scheffer en eenige anderen wilde hij eene middenpartij vormen; te laat evenwel zag hij 't onmogelijke hiervan in. Intusschen had hij er zich bij beide partijen „hatelijk door gemaakt". Het eerste bericht, dat hij van de zaak ontving, was een verzoek dat Van Grasveld hem namens de Comm. t. d. B. Z. deed „om naar Parijs te gaan en 't onweer voor haar afteweren". De Commissie, hoezeer met Daendels op gespannen voet, deed dezen stap, omdat ze inzag „dat de kaart te Parijs vergeven was". Nu kreeg hij argwaan, ging aan 't verder onderzoeken en het bleek hem, dat de partij van Vreede in een geheim comité in het Logement van Leiden gehouden, besloten had hem te verbannen, zoodra zij het roer in handen zou krijgen.

Valckenaer zou licht begrijpen, „dat iemand, die ter deportatie verwezen was, geen papieren tot dien dag betrekkelijk kon bezitten". In de deportatie zelve had hij geen zin, en daarom

sloot hij zich bij Delacroix aan, waartoe hij „occasie genoeg" had. Openlijk toonde hij zijne toetreding tot de partij van Vreede door een „geruchtmakend diné", dat hij „aan een menigte van die snaken gaf".

Moeielijk valt het uittemaken wat er in deze voorstelling van feiten waarheid is, en wat op rekening van Daendels' phantasie moet gesteld worden. In 1804 was Daendels de ontgoochelde republikein, die zijne illusiën verloren had. Al zijne bemoeiingen waren ten slotte ijdel gebleken, en de Bataafsche Republiek bestond alleen nog in naam. Met weerzin herdacht hij daarom zijn aandeel in den partijkamp, die zulke geringe blijvende resultaten had opgeleverd. Geheel onwaarschijnlijk is zijne voorstelling niet. Het moet wel een gewichtige reden geweest zijn, die hem noopte zich bij de mannen van 22 Januari aantesluiten. Hunne overwinning toch zou hem het opperbevel over het Bataafsche leger kosten, en alleen op voorwaarde, dat niemand boven hem zou geplaatst worden, had hij den post van luitenant-generaal aanvaard.

Stellig heeft er ook toe bijgedragen zijne begeerte, om de Bataafsche republiek werkzaam te doen optreden [1]. Van de bestaande regeering was in dit opzicht niets te hopen. De herstelling van de vloot geschiedde uiterst langzaam. Een nieuw bestuur zou hierin wellicht verbetering aanbrengen.

Het oudste bericht, dat ik vond omtrent het toetreden van Daendels tot de partij van Vreede dagteekent van 6 Januari 1798. Ducange meldt dan aan Delacroix: „J'ai passé hier une partie de la soirée avec le général Daendels chez moi. Il est dans les bons principes; il adopte la mise en action *provisoire* [2] d'un gouvernement fort et il répond pour sa part, a-t-il dit, de deux provinces". Gewichtig is het, dat Daendels den hoofdtoon liet vallen op *voorloopig*. De staatsgreep moest z. i. alleen een overgangstoestand scheppen; de mannen, die hij aan 't bewind bracht, mochten er slechts tijdelijk blijven, zoolang tot ze er door de volkskeuze in bevestigd waren. Hierin lag reeds de kiem van verwijdering tusschen de ultra's en Daendels. Voor Vreede en de zijnen was het hoogste doelwit de zetels te bemachtigen. Was men er eenmaal, dan zou men wel een middel vinden om er te blijven.

[1] Met dat doel was hij, in het begin van Januari 1798, te Parijs.

[2] De onderstreping is van Ducange.

P. Van Limburg Brouwer verhaalt in zijn „Leven van Samuel Iperusz. Wiselius" [1] van eenige samenkomsten, den 17[n] en 18[n] Januari in het zg. Oostindisch huis op Blijenburg gehouden, en waarbij ook Daendels tegenwoordig was [2]. Er ontstond „een hoogloopende twist" tusschen Wiselius en Ducange, toen deze laatste mededeelde, dat men een aantal volksvertegenwoordigers zou gevangen nemen en hunne goederen verbeurd verklaren. Wiselius verweet Ducange, dat hij hier een schrikbewind wilde invoeren. Ducange beriep zich op Delacroix. Wiselius wist nu bij den gezant te bewerken, dat de verbeurdverklaring werd ingetrokken en men zich alleen met gevangenzetting zou tevreden stellen.

Intusschen begon het in de Nat. Verg. onrustig te worden. Men vermoedde er eene naderende uitbarsting, die men zoo mogelijk wilde voorkomen. Den 15[n] Januari deed Ockerse een tweeledig voorstel. Hij riep zijne medeleden op eenparig te zweren, „het vaderland te zullen redden of op de posten te sterven"; waartegen (tegen den eed nl.) niemand eenig bezwaar opperde. Vervolgens wenschte hij, dat de Nat. Verg. verklaarde de beginselen van het unitarisme te beamen en geen constitutie in behandeling te zullen nemen, dan die op deze beginselen gegrond was [3]. Dit voorstel werd in handen gegeven van eene commissie, die er den 19[n] gunstig rapport over uitbracht. De vergadering besloot, met 80 tegen 24 stemmen, dit rapport tot leiddraad der beraadslagingen te nemen. Feitelijk werd door deze beslissing het reglement der Nat. Verg. ter zijde gelegd; en de mannen van 22 Januari vonden hierin aanleiding hunne tegenstanders te verwijten, dat dezen zelven hadden medegewerkt tot omverwerping van de bestaande orde. Men ging nog verder. De commissie werd gelast de vergadering voortelichten omtrent de wijze, waarop de beginselen van eenheid konden ingevoerd worden reeds vóór de aanneming van het constitutie-ontwerp! Beter bewijs had de Nat. Verg. niet kunnen leveren, dat zij het spoor geheel bijster was en hare houding alleen bepaald werd door den angst voor de

---

[1] Blz. 99.

[2] Met hem ook Fijnje, Wiselius, Liebeherr, Ondaatje, D. J. v. Hogendorp en .... Ducange, door v. Limburg Brouwer «fransch représentant» (!) genoemd.

[3] Rogge. Staatsregeling, bl. 485 vlg.

dingen, die komen zouden. Juist deze meegaandheid der Nat. Verg. verhaastte den staatsgreep. Immers, wanneer men zoo voortging, dan bleef er voor de ultra's niets te doen over! De vrienden der eenheid, zegt Rogge [1], „waren allerbezorgdst, om deze maatregelen der andere partij te voorkomen" en het plan, „dat reeds lang gerijpt had", uittevoeren. De gelegenheid, om de teugels van het gezag te grijpen was te schoon, dan dat men haar zou laten glippen.

Onnoodig is het wel de gebeurtenissen van den 22ⁿ Januari zelven hier te bespreken. Hoe alle uitgangen van 's-Gravenhage 's nachts door de goede zorgen van Joubert en Daendels met krijgsvolk werden afgezet; hoe 's morgens te 9 uur een vijftigtal leden der Nat. Verg., met Midderigh aan het hoofd en voorafgegaan door twee veldstukken, zich „in statelijken optocht" van het voormalig logement der stad Haarlem begaven naar het Binnenhof; hoe zij daar den eed zwoeren van onveranderlijken afkeer van het stadhouderlijk bestuur, het federalisme, de aristocratie en de regeeringloosheid; hoe de vergadering goedkeurde de gevangenneming van de Comm. t. d. Buitenl. Zaken en van 21 andere leden; hoe zij daarna het reglement vernietigde en zich zelve benoemde tot „Constitueerende Vergadering, representeerende het Bataafsche Volk"; hoe deze verklaring werd gevolgd door „een van alle kanten aangeheven vreugdegejuich, beantwoord door de tonen van een streelend muzijk, terwijl het gebulder des geschuts aan geheel Den Haag en omliggende streken kenbaar maakte, dat er iets zonderlings en groots gebeurd was"; — staat dit alles niet uitvoerig beschreven in het 39ᵉ boek van het vervolg op J. Wagenaar? Ten overvloede verwijs ik naar den brief, dien Delacroix nog denzelfden dag aan Talleyrand zond, en waarin hij een getrouw verslag gaf van het voorgevallene [2]. Eenigszins minder juist is deze ontboezeming: „Mais ce qu'on admirera sans doute en Europe, c'est la magnanimité, dont la Convention Batave vient d'user envers les 19 membres arrêtés. Par un décret solemnel rendu tout à l'heure, elle vient d'ordonner la mise en liberté", etc. Dat Delacroix de Constitueerende Vergadering „Convention Nationale" blijft noemen, is van ondergeschikt belang. Hoofdzaak

---

[1] Staatsregeling, bl. 490.

[2] Delacroix aan Talleyrand. Bijlage XII*b*.

is, dat zij aan Europa de gelegenheid onthield, hare opgevijzelde grootmoedigheid te bewonderen. Spoedig had zij er berouw over en beval zij opnieuw de gewezen leden, en nu in het Huis ten Bosch, gevangen te zetten. Ze bleven daar tot na 12 Juni [1]. Over hunne behandeling, — ook verre van grootmoedig — verspreiden de „Authentique bijlagen tot de geschiedenis der omwenteling van 22 Januari 1798" voldoende licht [2]. De invrijheidstelling was geschied in eene vlaag van edelmoedigheid, waarvan de Const. Verg. zich geen rekenschap had gegeven. Trouwens, wanneer men de lijst van decreten nagaat, die op 22 Januari en volgende dagen afgehamerd werden, dan krijgt men de overtuiging, dat menig besluit overijld moet zijn genomen.

Men vergat echter niet de afspraak, betreffende het opperbevel. Een der eerste daden der Const. Verg. was eene commissie te benoemen, die de aanvrage door Delacroix aan de Comm. t. d. B. Z. gedaan, moest onderzoeken. Zoowel benoeming als onderzoek geschiedde slechts voor de leus. Het vraagstuk, wanneer het Bataafsche leger onder Fransch opperbevel moest geplaatst worden, was een der lastigste strijdpunten van het tractaat van 25 Floréal. Toch ware het niet moeielijk geweest aantetoonen, dat het beroep van Delacroix op het tractaat ongegrond was. Dit begeerde men echter niet, en daarom koos Midderigh uit de vergadering een zevental leden, waarvan op diplomatiek gebied de een al grooter leek was dan de ander [3]. Den volgenden dag, 23 Januari, bracht deze commissie bij monde van Auffmorth rapport uit [4]; natuurlijk in toestemmenden zin. Voor zoover er bewijsgronden in voorkwamen, bestonden ze meest in exclamatiën.... „Het is de vraag of het geval exteert, dat er vereeniging van macht tegen een algemeen vijand der beide Republieken noodig is..

[1] Aan zes anderen, leden van de Comm. t. d. B. Z., werd in verschillende steden civiel arrest opgelegd.

[2] Zie Bijlage XIII. Dezen zeldzamen bundel stukken, dien ik tevergeefs in de Kon. Bibl. en in de Leidsche Univ. bibl. zocht, vond ik in de door Bakhuizen v. d. Brink voortreffelijk aangelegde, doch sedert onvoldoende bijgehouden boekerij van het Rijksarchief.

[3] Hunne namen zijn: J. B. Auffmorth, H. de H. Lemon, Th. v. Leeuwen, M. H. Witbols, J. C. Ondorp, L. C. Vonck en J. H. Meijer Cz.

[4] Decreten van de Const. Verg.

Ons dunkt — *al ware de affirmatie van deze vraag door den Franschen Minister in zijne nota niet gedemontreerd,* — zulks ons buiten den minsten twijfel voorkomt. Immers wie twijfelt, dat wij in oorlog zijn? Wie twijfelt, dat Engeland onze gemeene vijand en wel, *zooals de Minister zegt*, ons eenigste vijand is? Wie twijfelt, dat wij hem met onzen bondgenoot vereenigd te zamen moeten beoorlogen en al onze krachten moeten inspannen, teneinde dat bloeddorstige Ministerie eindelijk eens ophoude Europa te ontvolken en ons van alle maatschappelijk geluk te berooven?.... Men moet dus volkomen geloof slaan aan het advies van den Franschen generaal Joubert, die deze vereeniging noodzakelijk keurt. En dan spreekt het ook van zelf, dat het opperbevel over de Bataafsche armee aan den Franschen generaal Joubert, naar ons inzien, moet worden verleend". De commissie stelt dan voor een besluit in dien geest te nemen en eindigt haar rapport met eene openhartige verklaring, als waarschijnlijk nooit door eenige parlementaire commissie vroeger of later is afgelegd. „Zietdaar, Burgers Representanten, ons advies naar ons beste weten opgemaakt. Gij weet, dat geen onzer in de diplomatie is opgeleid, dat wij ook niet benoemd zijn om het vertrouwen, dat men in onze kunde stelde, maar veeleer om ons te ridiculiseeren en bespottelijk ten toon te stellen. Daarom bevelen wij het aan uwe bedaarde deliberatie, goed- of afkeuring, aanneming of verwerping ten sterkste aan". Deze schooljongens-logica was voor de Constitueerende Vergadering geen beletsel, om Joubert tot opperbevelhebber van het Bataafsche leger te decreteeren.

Van nu af had Daendels de bevelen van den Franschen generaal te gehoorzamen. Zoolang Joubert hier was, werd de goede verstandhouding tusschen beide legerhoofden niet verstoord. Daendels was vóór alles militair, en uit niets blijkt, dat hij het voornemen koesterde zich verder met de politiek te bemoeien. Wel was ten gevolge van den staatsgreep zijn invloed sterk toegenomen en werd hem van heinde en ver door zijne vrienden met den goeden uitslag geluk gewenscht. „Vive la République! schrijft een hunner [1], vivent nos braves représentants! Vivent tous les bons et vrais patriotes! A tous les diables les aristocrates et fédéralistes, in secula seculorum, amen! Geluk, ja

[1] Gen.-Majoor Van Helden aan Daendels, 29 Jan. 1798. Familie-archief.

duijzendmaal geluk, generaal, met de zo heuchgelijke gebeurtenissen van den 22ⁿ deezer, die onze waare burgerlijke vrijheid en gelijkheid eens eijndelijk daarstellen en door een veerkrachtig gouvernement bevestigen zullen" enz. Het gerucht liep zelfs, dat Daendels lid van het Uitvoerend Bewind zou worden, en een ander hoofdofficier van het Bataafsche leger zond reeds zijne heilwenschen „au Citoyen Daendels, Membre du Directoire Exécutif" [1]. De aanhef is te eigenaardig, om hem hier achterwege te laten. „Vive la république et tous les braves membres, qui composent son gouvernement! Recevez, très cher Général, mes félicitations de l'heureuse révolution, à laquelle vous avez tant contribué, et qui enfin a sçu vous placer suivant votre grand mérite et mes voeux constans. Jamais nouvelle m'a causé tant de joye, que cette charmante contrerévolution et votre nouvelle charge. Votre énergie, celle du Ministre chéri Charles Delacroix et de tant d'autres braves républicains, ont donc fait rentrer dans le néant ce tas de bavards et de poltrons, qui jamais n'en auroient dû sortir" etc.

Hoe goed gemeend deze wenschen ook waren, de eerzucht van Daendels bewoog zich in eene andere richting. Engeland te dwingen tot den vrede, en met dit doel nogmaals een uitgebreide expeditie tegen dien vijand der Fransche en Bataafsche Republieken te ondernemen, hield hem geheel bezig. Reeds den 26ⁿ Januari besprak hij de zaak met het voorloopig Uitv. Bewind, en betoogde hij „de noodzakelijkheid, dat de expeditie tegen Engeland niet langer dan tot het voorjaar wierd uitgesteld" [2]. Uit zijn „copie-missivenboek" [3] las hij „eene adstructieve memorie of gedetailleerd plan" voor over deze landing, waaromtrent hij „reeds bevorens den Franschen Minister dezer Republiek te Parijs had onderhouden" [4]. Het Uitvoerend Bewind besloot de zaak in beraad te houden; voornamelijk, omdat een geschikt Agent van Marine, die instemde met de beginselen der regeering en aan wien men de herstelling der

---

[1] Crass (uit Hessen-Cassel) aan Daendels. 6 Febr. 1798. Familie-archief.

[2] Minuten der Not. van het Uitvoerend Bewind. 26 Jan. 1798.

[3] Jammer genoeg wordt dit in het familie-archief gemist.

[4] Niet recht duidelijk is 't, of hier bedoeld wordt onze gezant Meijer, of wel Delacroix, toen hij nog Fransch Minister van Buitenl. Zaken was.

verwaarloosde vloot kon toevertrouwen, niet gemakkelijk was te vinden. Niemand wilde de omvangrijke en verantwoordelijke taak aanvaarden. Wiselius en Spoors bedankten er voor [1]. Eindelijk slaagde men De Winter ertoe overtehalen; maar deze stelde tot voorwaarde, dat hij alleen het werk zou verrichten en niet officieel als Agent van Marine behoefde optetreden. Buys, de secretaris van Buitenlandsche Zaken, zou de stukken teekenen [2].

Hinderlijker evenwel voor het Uitvoerend Bewind was de houding van het Directoire. Men wist, dat in Frankrijk eene landing in Engeland werd voorbereid; men wist ook, dat het Directoire daarbij op de hulp der Bataafsche Republiek rekende; — maar omtrent de eigenlijke plannen liet de Fransche regeering hare bondgenoote geheel onkundig. Wel ontving het Uitvoerend Bewind in het begin van Februari de verzekering, dat het Directoire niets meer ter harte ging dan de herovering van de Bataafsche koloniën in de beide wereldhalfronden; dat het aan den ijver en de werkzaamheid van het U. B. niet twijfelde, en dat Bonaparte aan de oevers der Theems Ceylon en de Kaapkolonie, benevens de vrijheid der zeeën zou gaan heroveren; — maar nadere aanduiding omtrent den tijd wanneer, en de wijze waarop dit zou geschieden, ontbrak. Op verzoek van het U. B., vroeg Delacroix zijne regeering „une explication franche". Zij kon zich verlaten, aldus schreef hij, op de goede trouw van het Bataafsche gouvernement. Dit wilde krachtig helpen; maar de geldmiddelen, waarover het nog beschikte, mochten niet dan met groote omzichtigheid gebruikt worden. Daarom wilde de Bataafsche Regeering gaarne nader ingelicht worden, opdat de groote kosten, aan de uitrusting van de vloot verbonden, niet noodeloos verhoogd zouden worden of misschien geheel nutteloos blijken. Er kwam echter geen antwoord. Evenmin op een brief, dien Pieter Vreede namens het U. B. tot het Directoire richtte, en waarin laffe vleierij, zelfbedrog en zelfvernedering om den voorrang streden. „Weldra zullen wij tot generaal Bonaparte zeggen: Gij hebt uwe hoop, om in uwe belangrijke opdracht te slagen, hoofdzakelijk geves-

[1] Van Limburg Brouwer zegt verkeerdelijk, dat Spoors de betrekking aannam. Eerst nà 12 Juni deed hij dat.

[2] Delacroix aan Talleyrand. 15 Februari 1798. Bijlage XIIc.

tigd op den steun der natie, wier kostbaarste belangen ons zijn toevertrouwd; — gij zijt in uwe verwachting niet teleurgesteld. Kom; onze schepen, onze bemanningen, onze schatten staan te uwer beschikking. Leid de Bataven ter overwinning, straf de trotsche Engelschen en breng den vrede aan de wereld" [1]. Bonaparte had reeds gansch andere plannen. De landing in Engeland was opgegeven en de stoute tocht naar Indië werd voorbereid.

22 Januari 1798 is ontegenzeglijk een belangrijke datum in onze geschiedenis. De eenheid van den staat, de beginselen van ons modern staatswezen werden erdoor bevestigd. Populair, in den gewonen zin des woords, kon die dag niet worden. Daarvoor waren de gebeurtenissen te veel het product van vreemde inmenging, te weinig het gevolg eener nationale behoefte. Bovendien was het gedrag der mannen, die toen aan het bewind kwamen, geenszins geschikt het goede van den staatsgreep door het volk te doen waardeeren. Dat zij de concentratie van het gezag tot het uiterste zouden drijven en hierin lichtelijk zouden *over*drijven, is te begrijpen, zelfs eenigermate te vergoelijken. Maar dat zij zich aan kleingeestige onderdrukking en willekeur, aan geldverspilling en omkooping schuldig maakten, is alleen te verklaren uit hunne zucht, om zich door alle middelen in het bewind te nestelen. Geen getuigenis in dezen zoo onwraakbaar als dat van Delacroix. Had hij zich niet omtrent zijne vrienden laten ontvallen, dat naast vaderlandsliefde het „ôtez-vous de là, que je m'y mette", hun voornaamste drijfveer was? Toen zij eenmaal hunne wenschen vervuld zagen, deinsde het driemanschap Vreede-Fijnje-Van Langen — de beide overige Directeuren, Fokker en Wildrik, waren slechts ledepoppen — voor niets terug, om de plaatsen, die ze voorloopig hadden ingenomen, voor goed te blijven bezetten. „Wij ontveinzen niet, — sprak Vreede bij de aanvaarding van zijn ambt uit naam van het Uitvoerend Bewind tot de Constitueerende Vergadering [2], — wij ontveinzen niet, Burgers Representanten! dat wij sidderen, wanneer wij de ruimte overzien van de macht, die op ons overgaat; en zoo wij van ons hart, zoo wij van de getrouwheid van ons republikeinsch hart minder verzekerd

[1] Het Uitvoerend Bewind aan het Directoire. 21 Febr. 1798. Bijlage XIV.
[2] Vervolg op Wagenaar, Dl. 39, bl. 163.

10

waren, wij zouden het gevaar niet durven overzien, om op zulk eene gevaarlijke proeve te worden gesteld." De proef is inderdaad te gevaarlijk, en de republikeinsche trouw van het Uitvoerend Bewind te zwak gebleken.

Zoowel Const. Verg. als Uitv. Bew. hadden slechts eene tijdelijke opdracht. Met de aanneming van de constitutie zou hunne taak volbracht zijn. De volkskeuze zou dan moeten beslissen over hun verder aanblijven. Maar juist deze beslissing durfde men niet tegemoet gaan. Men zat eenmaal op het kussen, en de gedachte er misschien van te moeten scheiden, was verre van aangenaam. Had men zich dan zooveel moeite getroost, om anderen de vruchten ervan te laten plukken? Allereerst moest daarom het Uitv. Bewind definitief worden aangesteld. Den 17n Maart deed Konijnenberg in de Const. Verg. het voorstel daartoe. „Ja, al ware het, dat deze of gene bediller zoodanig bedrijf verkeerdelijk mocht willen uitleggen, wij, Burgers Representanten, hebben door bewijzen getoond, dat wij ons boven alle zoodanige vermoedens en laffe beschuldigingen weten te verheffen. Wij hebben getoond, dat bij ons het beginsel heilig is: het heil des volks is de hoogste wet. Dat wij dus verrichten wat die wet thans, in deze voor de Republiek allergewichtigste oogenblikken, gebiedt; en eene rechtvaardige Natie zal ons als hare redders eerbiedigen.... Dat deze vergadering de belangrijke oogenblikken heilige door het navolgend decreet: dat de voorloopige keuze der leden van het Uitvoerend Bewind thans worde bekrachtigd, als ware die aanstelling uit kracht der staatsregeling zelve geschied." De Const. Verg. nam dit voorstel aan, uit overweging, „dat de publieke rust, het handhaven van het nationaal crediet en de voortduring der oorlogstoebereidselen voor de volgende campagnes — die, gelijk zij vertrouwde, over niets minder dan de vrijheid der zeeën beslissen zou — vorderden, dat de werkzaamheden van het gouvernement door geen de minste vertraging in haren loop gehinderd werden; dat het Uitv. Bew. als zoodanig, zooals het provisioneel was saamgesteld, voldaan had aan de verwachtingen van alle ware vrienden der vrijheid; en dat alle veranderingen daarin de noodlottigste gevolgen zouden na zich sleepen, welke het algemeen welzijn eischte dat voorkomen werden" [1].

---

[1] Decr. der Const. Verg., 17 Maart 1798.

Nu was het Uitvoerend Bewind gerust. Door dit blijk van vertrouwen gesteund, kon het geweldige maatregelen beramen tegen „de vijanden der vrijheid". Reeds den 30n Maart werd door de Const. Verg. bepaald, dat geen der van 1787 tot 1795 gewezen regenten of ambtenaren onder het hersteld stadhouderlijk gezag, zich, zonder uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de municipaliteit, buiten de jurisdictie van zijne woonplaats mocht begeven, — veel minder de grenzen van zijn gewest of die des lands overschrijden. Uitgezonderd werden zij alleen, die sedert 1795 getoond hadden „de zaak van het ware republicanisme te zijn toegedaan", en daarom met het vertrouwen des volks vereerd waren geweest. Overtreding van dit verbod zou „naar verdienste en zelfs naar exigentie van zaken met den dood worden gestraft en met verbeurdverklaring van de goederen der veroordeelden; gelijk mede strengelijk en zelfs, naar de merites der zaak, aan den lijve gestraft zouden worden, wie tot zoodanige uitwijking behulpzaam waren geweest". Ook werd den gewezen regenten het recht ontnomen roerende of onroerende goederen, binnen of buiten de Republiek gelegen, te vervreemden of te bezwaren. Alle acten van overdracht na 22 Januari gepasseerd, werden opgeschort [1].

Mocht men het Uitvoerend Bewind gelooven, dan juichte ieder „weldenkend burger" dezen maatregel toe. Nu toch zou „eindelijk aan de wenschen voldaan worden van zoo velen, en zouden zij, die onze vrijheid verraderlijk verkocht, het land met ontzaglijke schulden overladen en de braafste ingezetenen aan roof en plundering hadden blootgesteld, loon naar werken ontvangen en verplicht worden tot eene welingerichte en allessins redelijke schadevergoeding voor hunne euveldaden". In werkelijkheid was er slechts bij een klein deel des volks instemming te vinden met de tirannieke bepalingen van het decreet. Bij de groote meerderheid, ook bij hen die den staatsgreep billijkten, wekte de vervolgzucht van Const. Verg. en Uitv. Bew. veel misnoegen.

Intusschen was het plan van staatsregeling reeds den 4n Maart in behandeling genomen en „*over het geheel*" onmiddelijk goedgekeurd. Eene week later werd het met algemeene stemmen door de Const. Verg. aangenomen. Nu diende de stemming in

---

[1] Decr. der Const. Verg. 30 Maart 1798.

de grondvergaderingen te volgen; over den vermoedelijken uitslag was de regeering niet op haar gemak. Maar wat nood? Had de Fransche gezant niet gezegd, dat men het volk moest dwingen gelukkig te zijn? En was men geen krachtig gouvernement, dat beloofd had „de republikeinen te zullen opheffen uit het stof, waarin de heerschzucht hen verachtelijk had nedergestort?" [1]. Nu zou men toonen wat men onder deze belofte verstond.

Door het geheele land stelde het Uitvoerend Bewind agenten aan, om de grondvergaderingen te „zuiveren". Het is bekend op welk eene ruwe wijze deze heeren te werk gingen. Aardige staaltjes daarvan geeft de correspondentie van Wiselius. Deze was destijds met zijn collega Liebeherr te Parijs om Oostindische aangelegenheden te bespreken. Hij werd echter trouw op de hoogte gehouden van de gebeurtenissen in het vaderland door zijne overige collega's in het Oostindisch-Comité, evenals hij erkende unitarissen en aanhangers van den staatsgreep. Ziehier wat een hunner den 4n April uit Amsterdam meldt: [2] „Men hoort van alle kanten Jobstijdingen over de reorganiseurs (sic) en zuiveraars. Ik geloof en hoor, dat die borsten maar schrappen naar dat hun brein dicteert, onder faveur van een pijp tabak. Wat zou toch van dit alles het waarachtig but zijn?" En den 16n: „men removeert hier, dat 't een plaisir is. Meer dan honderd ambtenaren hebben reeds den schop; een van mijne broeders is onder dezelven. Over de remotie van Prof. Cras is oorlog tusschen de municipaliteit en den agent K. Reste à savoir, qui des deux le remportera". Eindelijk den 23n April, den dag der stemming: „Heden is de groote dag, Broeders, waarop de vorm van het staatsgebouw voor onze zoo lang geslingerde Republiek moest vastgesteld worden, zou aan het verlangen van ware vaderlanders voldaan zijn. Maar is de dag groot, de verwarring is het niet minder. Van alle kanten stroomen de klachten naar het gouvernement, over de volkomen zinneloosheid van de Agenten, zuiveraars der grondvergaderingen. Ik weet het geen anderen naam te geven dan zinneloosheid, want systhema kan ik er niet in vinden. Inzonderheid in deze stad gaat het alle verbeelding te boven. Niet alleen is genoegzaam het geheel O.-I.

---

[1] Vervolg op Wagenaar, dl. 39, bl. 165.

[2] Stukken betrekkelijk Zeeland en Parijs. Rijksarchief.

Comité, maar ook het onlangs georganiseerd collegie van justitie gepasseerd.... Men passeert in 't zelfde huis gedecideerde patriotten en zendt een convocatie-biljet aan gedecideerde Oranjelui, ja zelfs aan ambtenaren, welke om hunne sentimenten reeds zijn geremoveerd.... Men zou een boek van meer dan gewone dikte kunnen schrijven, wanneer men alles alleen van deze stad wilde optellen. In de verleden week zag ik bij onzen vriend O. [1] in Den Haag de klachten, slechts op één dag ingekomen, en deze besloegen wel een half riem papier. Het zou dus, naar 't mij voorkomt, zeer moeielijk zijn, om de aanneming of verwerping der constitutie in de grondvergaderingen wettig te noemen."

De aldus gezuiverde grondvergaderingen verhieven het constitutie-ontwerp met eene meerderheid van ruim 142000 stemmen tot wet. Ook het leger en de vloot hadden aan de stemming deelgenomen, en Daendels wees er den Agent van Oorlog met voldoening op, dat het Bataafsche leger bijna zonder uitzondering zich vóór de constitutie had verklaard [2].

Zoo was dan eindelijk na veel sukkelens en struikelens het lang beoogde doel bereikt; eene democratische constitutie, uitgaande van het beginsel van volkomen gelijkheid, — behalve natuurlijk voor de aristocraten en federalisten. Indien nu die staatsregeling eerlijk werd uitgevoerd, dan kon het niet missen of de Bataafsche natie zou, zoodra de algemeene vrede gesloten en de welvaart weder in het land was gekomen, dankbaar zijn voor de zegeningen der volksregeering. Voor het oogenblik was van die dankbaarheid nog geen spoor te bekennen; het volk bleef koel, zeer koel voor de bewezen weldaad. En toen het Uitv. Bew. bepaalde, dat den 19^{n} Mei plechtige en schitterende vreugdebedrijven zouden plaats hebben ter eere van de aanneming der constitutie, maakten zich de Agenten van Oorlog, Inwendige Politie, Nationale Opvoeding en Financiën tot tolken van de volksmeening. „Wij nemen de vrijheid, aldus schreven zij [3], U met die rondborstigheid, welke aan ieder vaderlander, maar aan Ulieder Agenten vooral behoort eigen te zijn, in overweging te geven, dat men zooveel mogelijk 's lands finan-

---

[1] Ockerse?

[2] Op de vloot was het aantal tegenstemmers aanmerkelijk grooter.

[3] Decreten van het Uitvoerend Bewind, 5 Mei 1798.

ciën behoort te sparen; vooral daar door de belastingen, welke de omstandigheden noodzakelijk maken, de vreugde bij zoodanige plechtigheden thans zoo algemeen en hartelijk bij alle ingezetenen niet kan zijn, als de aanneming eener vaste staatsregeling door 't Bataafsche volk wel zou vorderen. En, Burgers Bestuurders, men verwondere zich hierover niet. Het is voor den Nederlander moeielijk, zoo niet geheel strijdig met deszelfs karakter, om zijne bijzondere omstandigheden bij openbare feesten te vergeten en in dezelven met al het vuur, al den ijver, al de vreugde daarbij passende, te deelen. Zijn bedaarde, overwegende aard is niet geschikt, om door eene sterke geestdrift aangevuurd en tot eene zekere hoogte te worden opgewonden. Hij vergelijkt de plechtigheden en vreugdebedrijven met den staat der financiën van 't Gemeenebest en van zijn persoon in 't bijzonder; en in plaats van zich te verheugen, zou hij zich liever aan zijne droefheid of ten minste onvergenoegdheid overgeven, hetgeen vooral waar zoude zijn van dat gedeelte des volks, hetwelk de tegenwoordige orde van zaken niet is toegedaan. Men stelle dus bij 't invoeren van openbare vreugdebedrijven de Nederlandsche natie niet gelijk met andere, welker karakter het is zich het eene oogenblik aan droefheid, het andere aan vreugde geheel overtegeven. Men neme den aard van 't volk, voor 't welk men openbare vreugdebedrijven geeft, in aanmerking, en richte daarnaar dezelven in!"

De meest gepaste vereering van de constitutie ware wel geweest haar eerlijk en stipt uittevoeren. Allereerst behoorden er, krachtens de staatsregeling, nieuwe verkiezingen te worden uitgeschreven. De Constitueerende Vergadering toch had hare taak volbracht; ze moest nu worden vervangen door een „Vertegenwoordigend Lichaam". Twijfel evenwel was gewettigd, of de Const. Verg. de vuurproef der verkiezingen zou kunnen doorstaan. Over menig lid zou het politieke doodvonnis worden uitgesproken. Hoogst waarschijnlijk zou het volk eene meerderderheid afvaardigen, die niet, gelijk de Const. Verg., een gewillig werktuig in de handen van het Uitvoerend Bewind zou zijn. Delacroix, of liever Ducange, schafte weder raad. Den avond van den 3n Mei werd door de Directeuren in hun hotel, het tegenwoordig Rijksarchief, een besogne gehouden, waarbij de Fransche gezant benevens een groot aantal leden der Const. Verg. aanwezig waren. Men nam nu het besluit den volgenden

dag de Constitueerende Vergadering te „converteeren" in het „Constitutioneel Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks", en alleen het ontbrekende derde deel der leden door de grondvergaderingen te doen kiezen. Velen der aanwezigen kantten zich tegen dit voorstel; zelfs ontstond er een „hevig dispuut" tusschen Delacroix en het lid Van der Hoeven. Maar de meesten zeiden: „Wat willen wij doen? Het zal evenwel moeten doorgaan. Frankrijk wil het" [1].

Den volgenden dag las burger Bosch in de Const. Verg. een uitgebreid rapport voor, waarin hij betoogde, dat weliswaar het voorstel indruischte tegen de pas aangenomen staatsregeling, maar dat aanneming ervan toch noodzakelijk was, aangezien door het uitgebreide stemrecht woelingen van aristocraten en federalisten te duchten waren. De vergadering vond dit motief overwegend genoeg, om zich als constituante te ontbinden en zich zelve als „Constitutioneel Vertegenwoordigend Lichaam" optewerpen.

Deze handelwijze maakte alom een diepen indruk; niet het minst op erkende voorstanders van den staatsgreep. Hoe zag men zich in zijne verwachtingen bedrogen! In stede van door eene rechtvaardige en gematigde houding de beginselen, die den 22n Januari hadden gezegevierd, bij het volk geliefd te maken, had de regeering door hare heftige en uitsluitende maatregelen de natie meer en meer van zich vervreemd. In plaats van alleen de volksbelangen te behartigen, was zij slechts bedacht geweest op zelfbehoud. Maar al te veel had zij het oor geleend aan de inblazingen van den intrigant Ducange en van den door hem beheerschten Delacroix. En nu was de kroon op het werk gezet. Nu had de regeering zelve het voorbeeld gegeven van wetschennis, nog vóór dat de wet was ingevoerd! Hoe was deze daad overeen te brengen met de verzekering van „onwrikbare verknochtheid aan de beginselen der vrijheidsliefde", door Vreede bij de aanvaarding van zijn ambt afgelegd?

Zoo dachten velen.... maar niemand had den moed zijne gevoelens te toonen. Alleen Daendels durfde er openlijk voor

[1] Verklaring van Burger Costerus, in de «Bijlagen tot de Memorie door de leden van het Intermed. Uitv. Bewind, aan de 1e Kamer van 't Verteg. Lichaam». Dit zeldzaam werkje benevens eenige pamfletten werden mij door Mr. J. G. Gleichman te 's-Gravenhage uit zijne rijke verzameling bereidwillig in bruikleen gegeven.

uitkomen. „Toen de 22ⁿ Januari er was, luidt het in zijn antwoord aan Valckenaer, ried ik haar (sc. de partij van Vreede) alle violentiën af, en had gewenscht dat zij zich gedragen hadden, dat haar rijk had kunnen duren. Ik verzweeg haar niet mijne opinie over hare daden, en zulx tot den 4ⁿ Mei, toen ik 's avonds in Champigny [1] vond gelijke denkbeelden als de mijne, 't geen mij den volgenden dag deed besluiten haar te dwingen van gedrag te veranderen, of den sprong door de ton te doen. Ik sprak tot dat einde Spoors, Grasveld, Van Juchem en Gogel. Spoors nam er Besier in, buiten ons weten. Alles werd mondeling behandeld". Het stond bij hen vast, dat aan Ducange alle schuld was te wijten. Hij was de leider en de verleider, zoowel van Delacroix als van het Uitvoerend Bewind. Vóór alles moest dus *zijne* macht gebroken worden [2].

Den 16ₙ Mei is Daendels bij den Franschen gezant op het middagmaal genoodigd. Ducange en Champigny zitten mede aan. Het gesprek loopt eerst over alledaagsche onderwerpen. Na het dessert beginnen de heeren over de staatkunde te redeneeren. Daendels maakt enkele afkeurende opmerkingen over den slechten loop der politieke zaken. Daar alles evenwel rustig blijft, staat Champigny van tafel op en verlaat wegens ambtsbezigheden het huis. Na zijn vertrek wordt het decreet van 4 Mei te berde gebracht. De generaal laakt het ten sterkste. „Voilà l'homme, roept hij uit op Ducange wijzende, qui fait les malheurs de mon pays; voilà l'homme, qui trompe le Directoire Batave et le Ministre de France! C'est lui, qui a conseillé et dicté le décret du 4 Mai!" Delacroix, verrast door deze aanklacht tegen zijn beschermeling, stuift op en zegt, dat niet Ducange maar hij zelf het decreet heeft uitgelokt, en dat het, wel verre van tot nadeel, juist tot heil van het Bataafsche volk strekt. Daendels houdt met warmte zijne bewering staande. De gezant wordt woedend en dreigt hem met eene aanklacht bij het Uitvoerend Bewind. In groote opgewondenheid verlaat de generaal de woning van Delacroix [3].

Zoo is de meest waarschijnlijke lezing van het voorgevallene.

---

[1] Champigny-Aubin was gezantschaps-secretaris bij Delacroix.

[2] Vgl. den brief van Champigny aan den Directeur Rewbell. 13 Mei 1798. Bijlage XV.

[3] Champigny aan Talleyrand. 17 Mei 1798. Bijlage XVII*a*.

Ducange deelde het aldus mede aan Champigny, toen deze eenige oogenblikken later terug kwam. Volgens de memorie, die Ducange aan het U. B. zond, zou Daendels nog gezegd hebben, dat er zestig schurken in het Wetgevend Lichaam waren gebleven, en dat Wybo Fijnje, dien hij overigens evenzeer verachtte als het geheele U. B., belet had, dat er nog dertig bloedzuigers insgelijks zitting hadden genomen. Dit laatste werd door Daendels ontkend; maar 't is volstrekt niet onmogelijk dat hij, door drift vervoerd, verder is gegaan dan hij zich aanvankelijk had voorgenomen.

Hoe dit ook zij, het geheele onderhoud tusschen Daendels en Delacroix was afgesproken werk tusschen de vrienden. „De generaal Daendels scheen het meest geschikt tot het houden van een zoo belangrijk en beslissend gesprek. Even zoo bekend door zijne onveranderlijke gehechtheid aan de grondbeginselen der staatsomwenteling van den jare 1795 en aan het systeem van eenheid, den 22 Januari in zijne geheele uitgestrektheid ingevoerd, als door den onverschrokken moed met welken hij onder de zegevierende Fransche vanen was voortgerukt om de vrijheid voor zijn vaderland te winnen, had hij zich hier te lande en in het Fransche Gemeenebest een naam van volksgezindheid verworven, welke zijn bekende afkeer voor de willekeurige stappen van het thans vernietigd bestuur niet dan bevestigen konde; en dus moest zijn getuigenis meerder ingang dan dat van iemand anders vinden.... Bereid zijn vaderland desnoods met zelfverloochening te redden, was de generaal ook tot deze laatste poging bereid, en het zooveel gerucht gemaakt hebbende gesprek van 16 Mei, was het beredeneerd gevolg van het bij ons ontworpen plan" [1].

Het Uitvoerend Bewind zat geducht in de klem. Delacroix eischte voldoening. Maar hoe dacht Joubert daarover? Zonder *zijnen* steun was niets aantevangen. En het was bekend dat de Fransche opperbevelhebber en Daendels nauwe vriendschap onderhielden. Men verzocht Joubert ter vergadering van het U. B. te komen [2]. Hij verscheen en zeide al dadelijk niet

---

[1] Memorie van het Intermed. Uitv. Bewind t. a. p.

[2] Secr. Not. van het Uitv. Bewind. In het Rijksarchief ontbreekt het register dezer secr. notulen van 22 Jan. tot 1 Aug. 1798. Het hier volgende is ontleend aan een uittreksel uit het register, dat in de archieven van Buitenl. Zaken te Parijs aanwezig is.

te willen onderzoeken, in hoeverre de verklaring van Ducange overeenkomstig de waarheid was. Zelfs wenschte hij niet te beslissen „de quel degré de véracité le Cit. Ducange était susceptible"; want zijns inziens gold het hier eene geheel persoonlijke, volstrekt geen algemeene aangelegenheid. Wat hem betrof, hij kon onmogelijk gelooven, dat een man als Daendels, die zich zoo verdienstelijk jegens zijn vaderland had gemaakt, dergelijke lasteringen had geuit tegen een gouvernement, dat hij had helpen oprichten. Hij, Joubert, stelde veel belang in Daendels, als in een vriend en wapenbroeder; — maar hij deed nooit mede in eenige intrige of cabaal. Het deed hem leed de patriotten onderling zoo verdeeld te zien. Men moest de zaak in der minne schikken". De Directeuren verzekerden, dat het hunne begeerte was dit onaangenaam geval op de beste wijze te doen eindigen, — voor zoover dit in overeenstemming was te brengen met de waardigheid der Fransche Republiek.

Van hunne eigen waardigheid of van die der Bataafsche Republiek repten zij met geen woord.

Na Jouberts vertrek was men in het onzekere wat te doen. Het U. B. stond tusschen twee vuren. Aan den eenen kant Delacroix en Ducange met hun eisch Daendels gevangen te nemen; aan den anderen het beslist optreden van Joubert. Men koos den middelweg. Daendels zou de gevoelens, hem in de memorie van Ducange aangewreven, moeten loochenen en vervolgens opnieuw zijne verkleefdheid betuigen aan het gouvernement en de orde van zaken. Was dit geschied, dan zou het U. B. het voorgevallene voor vergeten houden.

Het was halfelf 's avonds toen men dit besluit nam. Pijman, Agent van Oorlog, en Dassevael, voorloopig algemeen secretaris van het U. B., werden naar Joubert afgevaardigd, om hem den uitslag der beraadslagingen medetedeelen. Zij kwamen terug met een verontrustende tijding. Joubert had hun zijne tevredenheid betuigd en onmiddelijk een zijner adjudanten naar Daendels gezonden, om hem van het nieuws in kennis te stellen. Tot aller verwondering had de adjudant Daendels niet thuis getroffen en vernomen, dat men niet wist werwaarts de generaal gegaan was. Hierop hadden de heeren afscheid genomen en beloofd den volgenden morgen terug te

zullen komen, om zoo mogelijk de zaak nog tot een goed einde te brengen [1].

Joubert wist wel beter. Daendels had de beslissing van het U. B. niet willen afwachten. Hij bevond zich reeds op weg naar Parijs met een verlofpas voor 50 dagen, hem door Joubert verleend.

Diepe ontsteltenis maakte zich van de regeering meester, toen men de vlucht van Daendels vernam. De generaal had machtige en invloedrijke vrienden te Parijs! Daarentegen was het crediet van het Uitvoerend Bewind er sterk aan het dalen. Wat het geval erger maakte, was, dat het U. B. niet met gerust geweten eene ontknooping kon tegemoet zien. Was het op het oogenblik reeds verre van bemind, er kon nog zooveel aan het licht komen, waarover men liefst niet ter verantwoording werd geroepen!

Delacroix, die begreep dat het Uitvoerend Bewind ook hem in zijn val zoude medesleepen, haastte zich het Directoire van het gebeurde te onderrichten [2]. Van Ducange zweeg hij opzettelijk. Des te meer sprak hij van de pogingen door intriganten aangewend, om een gouvernement „totalement dévoué" en dat alles toestond wat het Directoire begeerde, omver te werpen. Delacroix kwam echter te laat. Den vorigen avond reeds had zijn secretaris, Champigny-Aubin, Talleyrand uitvoerig ingelicht. In den eersten brief, dien de gezant uit Den Haag aan Talleyrand zond, had hij op de terugroeping van Champigny aangedrongen. Hij wilde Ducange in zijne plaats tot secretaris aanstellen. Talleyrand echter, die weinig vertrouwen stelde in den al te revolutionairen Delacroix, had niet alleen aan zijn wensch niet voldaan, maar hij had zelfs Champigny verzocht een oog in 't zeil te houden en hem, buiten den gezant om, op de hoogte te houden. Aan deze opdracht had Champigny gaarne gehoorzaamd, te meer daar begrijpelijkerwijze de vriendschap tusschen Delacroix en Ducange hem geweldig hinderde.

Het sprak van zelf, dat hij den brief van Delacroix aan het Directoire niet liet vertrekken, zonder er een uitvoerigen commentaar voor Talleyrand aan toetevoegen. Had hij zich

---

[1] Het zal later blijken, dat Pijman wel degelijk op de hoogte was van het vertrek van Daendels.

[2] Delacroix aan het Directoire. 18 Mei 1798. Bijlage XVI.

in den eersten brief heftig over den Minister uitgelaten, nu sloeg hij een zachter toon aan. Wel pleitte hij Delacroix niet van alle schuld vrij, maar — men wist immers niet hoe de zaken nog loopen konden! — hij stelde hem voor als verleid door het „génie infernale" en de „machinations perfides" van Ducange [1].

Voor het Uitvoerend Bewind had de uitbarsting van ontevredenheid op geen ongelegener tijdstip kunnen komen. Vlak vóór de feesten, die men den 19n zou vieren ter eere van de constitutie! Wie stelde daar nu belang in? Het feit, dat Daendels door zijn vertrek zich openlijk geplaatst had tegen de regeering, hield ieder bezig; en de regeering zelve was overtuigd, dat de groote meerderheid des volks stond aan de zijde des generaals. Daags vóór het feest vaardigde het Uitvoerend Bewind eene proclamatie uit. Er werd in gewezen op de voordeelen, die de „groote dag van 22 Januari" aan de natie gebracht had, een dag, die in zegening zou blijven bij al wat de vrijheid liefhad en de orde beminde; op de woelingen en tegenkantingen der zoodanigen, die vrijheid en vaderlandsliefde in den mond hadden, maar wier harten van de snoodste bedoelingen zwanger gingen, en die — volgens het Uitv. Bew. — inderdaad niets anders bedoelden dan aan hunne heerschzucht en hun eigenbelang te voldoen, om den vrijen Batavier aan vergulde ketenen vast te klinken. Federalisten en aristocraten waren het, die heimelijk het twistvuur aanstookten. Dank, eeuwigen dank echter, waren de Bataven verschuldigd aan de Constitueerende Vergadering, die door haar decreet van 4 Mei al de vijanden van het geluk en de vrijheid der Bataafsche natie had teleurgesteld; vijanden, die zich reeds gespitst hadden en met de hoop gekitteld, door allerlei intriges aan het bewind te komen, om de oude onderdrukking en heerschzucht weder intevoeren en uitteoefenen. De natie kon zich gerust stellen. Het Vertegenwoordigend Lichaam immers en het Uitvoerend Bewind zouden niet aarzelen aan alle snoodaards het hoofd te bieden. Zij zouden niet nalaten het heilig pand der constitutie, hun toevertrouwd, met kracht te handhaven. Integendeel, zij zouden voortgaan met vriend noch vijand te ontzien, maar elkeen die tegen het vaderland misdeed, wie dan ook, tot zijn plicht terugtebrengen of hem de verdiende

[1] Champigny aan Talleyrand. 18 Mei 1798. Bijlage XVII*b*.

straf te doen toekomen. „Dat een generaal Daendels, — aldus luidde het verder — na zoovele blijken te hebben gegeven van dapperheid en trouw aan zijn vaderland, eindelijk door een strafwaardig vertrek den dienst van zijn vaderland ontloopt en zich daardoor bovendien in de hoogste verdenking brengt, dat hij mede tot die clique behoort, die de vastgestelde orde pogen omtekeeren; dat hij door zijne desertie het vermoeden bevestigt, dat inderdaad de strafschuldige uitdrukkingen, door den burger Ch. Delacroix, Minister plenipotentiaris van de Fransche bij de Bataafsche Republiek, met en benevens anderen aan het Uitvoerend Bewind aangegeven, metterdaad uit zijn hart zijn voortgekomen..... hij zal de straf niet ontloopen, die hem rechtvaardig toekomt; en daar hij de gematigde behandeling van het U. B. heeft miskend, zal hij en zullen het allen ondervinden, die het verdienen, dat wij zoo genegen zijn tot gematigdheid als tot gestrenge handhaving der wetten."

„Nog eens dan Bataven! Dat wij ons allen om het altaar des vaderlands en het geheiligd wetboek der constitutie vereenigen, dat daarop door onze vrije keuze is geplaatst. Geen macht zal ons verpletten, daar wij het recht voor ons hebben en eensgezind zijn, om ons te verzetten tegen alle vijanden van ons gemeen belang. De vrijheid zal zoodoende zegevieren. Het knarsetanden der snoodaards, die hunne dolken tegen haar hebben durven opheffen, zal haar zegepraal bevestigen" [1].

Intusschen had dit knarsetanden bij voorbaat alle feestvreugde vergald. De Directeuren lieten hun plan varen, om gezamenlijk in vol ornaat te midden van eene jubelende menigte op het feestterrein te verschijnen. Zaterdag den 19n Mei hield Wybo Fijnje, door slechts één collega vergezeld, van den „tempel der vrijheid", die in de Maliebaan opgericht was, eene aanspraak tot het volk. „Bataven, aldus eindigde hij, het feest thans door u gevierd, kondigt aan gansch de wereld, dat gij, bezield met al den moed uwer voorvaderen, uzelven opnieuw zult plaatsen in den rang, dien deze Staat weleer bekleedde, toen uwe Oldenbarnevelts en de Witts, uwe Tromps en de Ruyters denzelven den uitstekendsten roem verwierven en zijne vijanden deden sidderen voor deszelfs vermogen".

En gij, Volk van Helden! — hier wendde de redenaar zich

[1] Not. van het Uitv. Bew. 18 Mei 1798.

tot de Fransche soldaten, voor wie echter het fijne van het compliment wel te loor zal zijn gegaan, — doorluchte Franschen, die uwen roem over de geheele wereld hebt uitgestrekt en aan wie het Bataafsche volk mede niet weing verschuldigd is voor het vestigen van den troon der vrijheid hier te lande; uw voorbeeld en onze zoo gelukkig gevestigde wetten roepen thans aan dezen grond toe: Breng helden voort!" [1]

Doch de Maliebaan bleef ongevoelig voor deze bede. Geen autochthoon rees uit haren boezem op, om het Uitvoerend Bewind tegen den naderenden storm te beveiligen. De staatkundige horizon bleef zwaar bewolkt. Weldra zou het onweder losbarsten boven het hoofd der regeering.

Met spanning zag men het einde der crisis te gemoet.

---

[1] Not. van het Uitv. Bew. 19 Mei 1798.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De staatsgreep van 12 Juni 1798.

De rechtvaardigheid eischt de redenen nategaan, waaraan het Uitvoerend Bewind de oppositie tegen zijn gezag toeschreef. Eene memorie door den Directeur Van Langen na den 12n Juni opgesteld, verspreidt hierover voldoende licht. Het stuk is eene doorloopende apologie van de handelingen der mannen van 22 Januari en maakt deel uit van de collectie-Dassevael in het Rijksarchief. Deze bundel, getiteld „Stukken, rakende de gebeurtenissen van 22 Januarij en 12 Junij 1798" bevat ook eene memorie, gedagteekend 27 Juni 1798, van Jacob Blauw, waarin deze zijn gedragslijn te Parijs gevolgd, tracht te vergoelijken; verder een „Précis historique de la révolution Batave, dès l'invasion des Français jusqu'au 12 Juin 1798", aangevangen den 10n December van dat jaar en waarvan de mij onbekende doch over 't algemeen goed ingelichte schrijver zich een groot bewonderaar toont van generaal Joubert en tegenstander van Daendels; vervolgens eene „Memorie van P. H. A. J. Strick van Linschoten, over de gebeurtenissen van den 12n Junij 1798 en voorafgaande dagen, geschreven in de(n) zomer van den Jaare 1804", — een niet te versmaden bron, daar de schrijver wat hij verhaalt grootendeels als ooggetuige bijwoonde; eindelijk eene vrij waardelooze beschouwing over dezelfde gebeurtenissen, door een onbekende in 1821 in schrift gebracht.

Volgens Van Langen nu werden de tegenstanders van het

---

[1] Bij dit stuk zijn critische aanmerkingen gevoegd door een der beide ex-Directeuren Fokker of Wildrik.

Uitvoerend Bewind enkel en alleen gedreven door de onedelste drijfveeren. Gaat men af op zijn getuigenis, dan komt men onwillekeurig in de meening, dat in 1798 de Bataafsche politieke wereld uit niet veel meer bestond dan uit eene verzameling elkander verscheurende geldwolven. Eenige voorbeelden mogen dit gevoelen staven.

Waarom maakte Joubert gemeene zaak met Daendels en de zijnen? Van Langen zegt het ons. Ten eerste: de generaal vond het geschenk, — een span fraaie paarden — dat men hem vereerde voor zijne diensten op 22 Januari bewezen, veel te nietig. Dan, eenigen tijd daarna kwam Joubert zijn nood klagen bij het Uitvoerend Bewind. Zijn inkomen was ontoereikend, om te leven overeenkomstig zijn stand als opperbevelhebber der beide legers. Hij verlangde daarom tegemoetkoming met *f* 1000 tafelgelden 's maands. Dat het Uitv. Bew. weigerde hieraan te voldoen, beschouwt Van Langen als de tweede oorzaak van Jouberts vijandige houding. Ze is nog ongerijmder dan de eerste, want eenige bladzijden verder verhaalt Van Langen zelf, dat het U. B., op voorstel van Janssens — in later tijd de opvolger van Daendels als gouverneur-generaal van Ned.-Indië, toen administrateur der Fransche troepen — besloot, aan Jouberts wensch gehoor te geven. De *f* 1000 's maands vond Janssens door eene flinke som te bezuinigen op de gelden, bestemd voor de aanschaffing van artillerie-paarden; waardoor, merkt Van Langen zeer snugger op, het land bij slot van rekening nog won. Of de inrichting van den artillerie-dienst er beter door werd, laat hij wijselijk in het midden.

Een derde en meer aannemelijke oorzaak is deze. Joubert wilde een inspectiereis langs de grenzen maken en vroeg daarom, in zijne hoedanigheid van Bataafsch legerbevelhebber, opening van 's lands arsenalen en magazijnen. Het werd geweigerd en wel op dit karakteristiek advies van Pijman, den Agent van Oorlog, „dat wanneer dit geschiedde, hij, Joubert, dan van alles notitie kon nemen en wij dus voor hem onzen staat zouden openleggen, en dat dit nog nimmer een generaal had durven vragen [1]. Het Bewind, luidt het verder, „sloeg dus deze vraag beleefdelijk af, te kennen gevende dat, zoo er iets tot de defensie ontbrak,

[1] Memorie van v. Langen. bl. 24.

hij daarvan opgave zou doen en dat het Bewind er terstond aan defereeren zou". Hoe Joubert tot de noodige kennis kon komen zonder opening van zaken, mag wel een raadsel heeten. Trouwens, indien Van Langen 't niet zelf met weergalooze naïveteit vertelde, zou men moeite hebben zijne voorstelling te gelooven. Hij is ook eerlijk genoeg te erkennen, dat Joubert „wegens deze weigering zoo gemelijk was, dat hij het niet verbergen kon".

Louter persoonlijke grieven maakten ook Daendels zelven tot den vijand der regeering. Boosheid over Van Langens weigering om aan v. Grasveld, den neef van Daendels, eene missie optedragen en aan een zijner adjudanten een post van ƒ4000 's jaars te verschaffen! Nog meer. Daendels had, zegt v. Langen [1], „ons zijn nood te kennen gegeven, gelijk ook aan anderen onzer vrienden, en had gedacht zijne financiën door het bewerken der revolutie (nl. die van 22 Januari) te herstellen. Dit mislukte. Toen zocht hij het langs een anderen weg te bekomen en wetende, dat wij in onderhandeling waren om een Minister te Rastadt te hebben, verzocht hij om die missie; — wat ook tegen zijne verwachting afsprong. Hij wierd gemelijk, had vele wezens aan zijn snoer; en dit beschouw ik als het begin van zijne vijandschap tegen ons".

Van admiraal De Winter heet het, dat hij tegen het Bewind samenzwoer, nadat hij tevergeefs aanspraak had gemaakt op ƒ21600 achterstallige tafelgelden, die hij z. i. nog te vorderen had over het halve jaar, dat hij, na den slag bij Kamperduin, in Engelsche krijgsgevangenschap had doorgebracht. Van Langen had hem toen geantwoord, dat hij „staande zijne krijgsgevangenschap niet alleen geen vloot, maar zelfs geen schip gecommandeerd had, en natuurlijk de tafelgelden toen moesten ophouden".

Tafelgelden trouwens vormden een voorwerp van aanhoudende zorg voor het Uitvoerend Bewind. In het tijdsverloop van $4^1/_2$ maand, dat het driemanschap Vreede-Fijnje-Van Langen in het hotel van Amsterdam den schepter zwaaide, bracht het den lande niet minder dan ruim ƒ16000 aan „tafelgelden" in rekening [2].

---

[1] Memorie, van v. Langen, bl. 21.

[2] Memorie van het Intermediair U. B. aan de 1e Kamer van 't Verteg. Lichaam. 1798. Bl. 34.

Wildrik en Fokker deden aan de festijnen niet mede; zij gebruikten het middagmaal in hunne eigen bescheiden woningen. Vreede was ook vaak afwezig [1]; — zoodat de eerbiedwaardige som hoofdzakelijk gestrekt heeft ter voldoening aan de lucullische neigingen van Fijnje en Van Langen [2].

Ik haal deze voorbeelden aan, om te doen zien welke kleingeestige beweegredenen het Uitvoerend Bewind zijn tegenstanders toedichtte. Men is daarom nog niet gerechtigd de oppositie, en Daendels in 't bijzonder, tot de persoonlijke onbaatzuchtigheid te verklaren. Het is zelfs niet onmogelijk, dat er in Van Langens voorstelling een kiem van waarheid verscholen ligt. Maar de groote zedelijke grieven wegtecijferen, of liever dood te zwijgen, en het verzet uitsluitend toeteschrijven aan inblazingen van den geldduivel, — dit doet noodwendig denken aan het oude Nederlandsche spreekwoord van den waard en zijne gasten. Dat Daendels, die menigmaal openlijk zijne onkunde in de diplomatie had beleden, nu plotseling door den lust was bekropen de Bataafsche Republiek op het congres te Rastadt te vertegenwoordigen, komt mij al zeer onwaarschijnlijk voor.

Gekrenkte ijdelheid noch financieele teleurstelling, maar verontwaardiging over de schromelijke verwaarloozing van 's lands belang had Daendels den weg naar Parijs doen inslaan. Dank zij den vrijbrief van Joubert was hij behouden de Bataafsche grenzen overgekomen, en, na een kort oponthoud te Antwerpen, bevond hij zich weldra binnen Frankrijks hoofdstad.

Onder welke omstandigheden ving hij hier zijne werkzaamheden aan? Tot recht begrip daarvan dienen we even teruggegaan tot vóór den staatsgreep van 22 Januari.

De Haagsche ultra-unitarissen, 50 of 60 in aantal, vergaderden nog trouw in hunne club en zonnen aanhoudend op

---

[1] «Le C^{n} Vreede, agé de 50 ans et qui était l'âme du conseil, était valétudinaire et souvent obligé par des maux de tête affreux de se mettre au lit et d'y rester la moitié de la journée». Précis Historique, p. 27.

[2] Toch niet geheel. Ook de volgende eigenaardige posten zijn in de som begrepen. «Voor geleverde tabak *f* 31-10; koetsen in Februari *f* 313-2-8. aan Theodorus Pauwels, voor geleverde hoeden aan de Directeurs *f* 311.—; J. Stas, voor een geleverden hoed en écharpe voor den Burger Wildrik *f* 125-10-6; idem voor den Burger Fokker *f* 117-0-6; aan Olivier, voor plaatsen in 't spel *f* 50.— enz. Bijlage 10 tot de Memorie van het Int. Uitv. Bewind.

middelen, om hunne tegenpartij uit het zadel te lichten. De kansen stonden echter slecht. Niet alleen hield de Fransche regeering, gelijk wij zagen, den moderaten de hand boven het hoofd, maar, wat veel erger was, de gematigden toonden steeds grooter toenadering tot de ultra's. Zij zochten een vergelijk te treffen. Werkelijk had er eene bijeenkomst plaats van de hoofden van beide partijen. Tot eenig resultaat kwam het evenwel niet. Van Langen zegt waarom! „Men (nl. de moderaten) wilde te dezer tijde alles toegeven, ja zelfs veel meer als onze partij ooit had gevergd; en (zij) kwamen met zulke democratische beginselen voor den dag, dat wij er ten uiterste verwonderd over waren, en deze toegevendheid naderhand beschouwd hebben als een strik, die ons gelegd wierd om ons te vangen; het is daarom, dat, alhoewel wij zeer vergenoegd van elkander scheidden, er nimmer op eene tweede conferentie gedacht is". [1]

De Haagsche club had te Amsterdam eene soort filiaal, „de Uitkijk" genaamd, waarvan Fijnje, Wiselius, Tadama, Nobbe en andere unitarissen lid waren. Deze onderafdeeling stelde zich rechtstreeks in verbinding met Meijer, Bataafsch gezant te Parijs. Door twee geheime agenten, Eijkenbroek en Eberstein, daartoe opzettelijk naar Parijs afgevaardigd, wist men Meijer diets te maken, dat de Commissie t. d. Buitenlandsche Zaken het plan koesterde hem terugteroepen. Meijer schaarde zich nu aan de zijde der ultra's, — hoewel hij als gezant de bevelen der Commissie t. d. B. Z. had te gehoorzamen. Hij werd nu zelfs, volgens Van Langen, „de grootste voorstander en de eenigste bewerker der revolutie".

Op een avond, in 't begin van November 1797, werden Van Langen en een ander unitaris, Nolet, uit de club ontboden. Zeker lid van „de Uitkijk", Nobbe, kwam hun in 't geheim mededeelen, dat de omwenteling binnen een maand een feit zou zijn, indien men er slechts acht ton gouds voor over had, — na de revolutie te betalen. In beginsel was de zaak reeds te Parijs besloten; men had nu maar te zeggen wat men verlangde, en het zou geschieden. Zoo grooten invloed oefenden Eijkenbroek en Eberstein! Van Langen bracht het voorstel in de vergadering ter sprake. Maar daar vond men het al te

---

[1] Memorie van v. Langen, bl. 6.

fraai — en den prijs waarschijnlijk te gering. Men antwoordde dus, dat men aan eenig gunstig resultaat wanhoopte, zoolang Noël gezant en Beurnonville opperbevelhebber bleef. Eerst wanneer dezen waren verwijderd, zou men geloof slaan aan den invloed van Eijkenbroek en Eberstein.

Inderdaad werden eenigen tijd later Noël en Beurnonville vervangen door Delacroix en Joubert. De nieuwe gezant vooral stond te boek als „een goed patriot". Zijne benoeming wekte dan ook „de levendigste sensatie onder de vrienden, en van dien tijd af ging alles voor wind en stroom". Voor de ultra's leed 't geen twijfel, of deze gelukkige keer was te danken aan Eijkenbroek en Eberstein. Toen zij dan ook hunne hoop geheel verwezenlijkt en de vurig begeerde zetels in hunne macht zagen, sprak het vanzelf, dat zij zich voor 't vervolg de goede diensten van die heeren wilden verzekeren. Van Langen, Leidsch lakenfabrikant, thans lid van het Uitvoerend Bewind en meer in 't bijzonder belast met de leiding der buitenlandsche zaken, — een man, zonder eenige ervaring op dit gebied en die zich vooral onderscheidde door de kwistige wijze, waarop hij met de geheime kas van zijn departement wist om te gaan — Van Langen bezigde hen voortaan als officieele agenten. Eijkenbroek, van beroep jeneverfabrikant, was in staat in 't Nederlandsch noch in 't Fransch zich behoorlijk uittedrukken. Hij bezat echter de goede eigenschap ultra-revolutionair te zijn; hij werd dus als tegenwicht beschouwd voor Eberstein, die als oud-page van de prinses van Oranje in min of meer kwaden reuk stond. Eijkenbroek was intiem bekend, of gaf althans voor het te zijn, met den secretaris van den Directeur Barras [1]. Vertrouwende op dien steun, meende het Uitvoerend Bewind Meijer voortaan te kunnen verwaarloozen. Te eerder ging het daartoe over, aangezien de gezant „niet meer van dat belang zijnde, dewijl Delacroix in Den Haag was"; de ergernis zijner regeering had opgewekt door *f* 80 000 te vragen „voor bewezen diensten". Daar deze som hem niet werd toegestaan, werd Meijer, zegt Van Langen, „onze grootste vijand". Om hem in het oog te

[1] De schrijver van het Précis Historique (p. 16), noemt Eberstein bevriend met Schérer, destijds Fransch Minister van Oorlog. Dit komt op hetzelfde neder; want Schérer was de boezemvriend van den Directeur Rewbell, die met Barras in het Directoire de minderheid uitmaakte. (Vgl. Von Sybel, Revolutionszeit V, 118).

houden, zond men J. Blauw naar Parijs. Slechter keus had het Uitvoerend Bewind moeielijk kunnen doen. Nog kort geleden had het Fransch gouvernement aan de Commissie t. d. B. Z. onbewimpeld verklaard, dat het met Blauw verder liefst niet te doen wilde hebben. De Bataafsche regeering belastte hem echter met eene zending naar Weenen, waarheen Blauw, volgens zijn eigen getuigenis, met looden schoenen vertrok, omdat hij wist, dat hij ook aan het keizerlijk hof geen persona grata was. Door tusschenkomst van Delacroix werd hem op zijn reis naar Oostenrijk een tijdelijk verblijf te Parijs toegestaan.

Na den staatsgreep was van de beloofde acht ton een vierde gedeelte betaald, — in wissels, door het intrigantenpaar met machting van het U. B. op het Oostindisch Comité te Amsterdam getrokken [1]. Met de betaling van de rest werd gedraald. De intriganten en Ducange, die natuurlijk ook in het komplot was, drongen herhaaldelijk op afdoening aan, daar men anders, zoo luidde hunne waarschuwing, het Directoire zou ontstemmen. Het was evenwel niet noodig de som in baar geld overtemaken; ze kon ook in goederen worden voldaan [2]. Daar had het U. B. wel ooren naar. De zes ton werden dus omgezet in lakens, door Vreede en Fijnje geleverd, en in jenever uit de fabriek van Eijkenbroek. Van Langen beweert, dat dit schitterend denkbeeld uit het brein van Blauw ontsproot. Niet waarschijnlijk, want Blauw klaagt in zijne memorie dat, terwijl hem „het hoogste pouvoir" gegeven was, Eijkenbroek en Eberstein „de pecuniële moyens" in handen hadden.

Moeielijk inderdaad valt het, waar zich 't meest over te verwonderen; over de kwade praktijken dezer Nederlandsche regeering, of over hare bijna ongelooflijke kortzichtigheid. Alsof een Fransch Directoire met acht ton omkoopbaar ware; en vooral met zulk een primitief betaalmiddel.

De drie heeren moesten nu trachten te bewerken, dat het Directoire, in ruil van de lakens en de jenever, op het congres te Rastadt eenige voordeelen zou bedingen ten bate van de Bataafsche Republiek. Tegelijkertijd moesten zij in het geheim onderhandelingen aanknoopen over een handelstractaat. Met dit laatste was Blauw meer in 't bijzonder belast. Maar Eijken-

[1] Authentique Bijlagen tot de gebeurtenissen van den 12n Juni 1798, No. 11.
[2] Memorie van v. Langen, bl. 25.

broek, die 't met Blauw niet goed kon vinden, stelde met behulp van den secretaris van Barras eene memorie op, waarin hij namens de Bataafsche regeering aan het Directoire voorstellen deed, onder belofte eene groote geldsom te zullen storten zoodra het beoogde doel bereikt zou zijn [1]. Het Directoire zond het stuk aan Talleyrand, den Minister van Buitenlandsche Zaken. Deze, ten hoogste verwonderd van een onbekend persoon, zonder geloofsbrieven, dergelijke aanbieding te ontvangen, verzocht Meijer om inlichtingen. De woede van den gezant is te begrijpen, toen hij bemerkte, dat hij het vertrouwen zijner regeering verloren had en deze aan intriganten de voorkeur gaf boven hem, tot het voeren van diplomatieke onderhandelingen. Hij gelastte Eijkenbroek met zijne papieren te zijnent te komen. Eijkenbroek liet zich wachten. Hij werd nu op Meijers verzoek in den Tempel gezet. Blauw, die ook erg boos was omdat men hem de loef had afgestoken, sloot zich nu bij Meijer aan, teneinde, gelijk hij 't plastisch voorstelt „het nest te storen". In eene lijvige memorie, „meer dan 60 pag. folio", brachten zij Vreede en Van Langen op de hoogte van al de dwaze en buitensporige intriges der zg. geheime agenten, en hoe door hen de schatten van den staat op eene onbehoorlijke wijze, zonder eenig nut of resultaat, werden verspild". Ook toonde Blauw aan, „uit combinatiën, facta en materieele pièces", dat Eijkenbroek en Eberstein „de snoodste intriganten waren, die immer geëmployeerd waren geworden; en dat, als zij niet gestoord werden in den loop hunner handelingen, de Bataafsche Republiek en gevolgelijk het gouvernement op den oever van deszelfs verderf zou worden gebracht" [2]. Het hielp echter niets. Integendeel, door middel van Delacroix wist het U. B. te bewerken, dat zijn beschermeling Eijkenbroek uit den Tempel werd ontslagen. Meijer werd teruggeroepen en zijn secretaris v. d. Hoeven als zaakgelastigde te Parijs aan-

---

[1] Vijf en twintig ton mocht hij aanbieden ter verkrijging van een voordeelig handelstractaat, vermindering van het getal Fransche troepen in dienst der Republiek, en beveiliging van neutrale schepen met Bataafsche goederen bevracht. Maar ten minste voor een millioen zou de betaling geschieden in lakens, jenever en .... gezouten vleesch! Wildrik en Fokker wisten van deze zwendelarij niets af. Zie de geheime instructie van Eijkenbroek, in de Memorie van het Int. U. B. Bijlage 24*b*.

[2] Memorie van Blauw, bl. 7.

gesteld. Blauw werd bevolen terstond naar Straatsburg te vertrekken, om daar de nadere orders van het Bewind aftewachten. Zoo werden, zegt Blauw, „twee Ministers opgeofferd aan twee miserabele intriganten"; en, gaat hij met verontwaardiging voort, „Eijkenbroek en Eberstein werden in Den Haag ten sterkste geaccueilleerd, terwijl Meijer er op alle mogelijke wijzen werd geavilisseerd".

Dit alles was gebeurd vóór het einde van Maart. Intusschen zaten Meijers vrienden te Parijs niet stil; ze overstelpten het Directoire met klachten tegen het U. B. Op aanraden van Ducange, die zich nog steeds in de gunst der Bataafsche regeering mocht verheugen, benoemde het Uitvoerend Bewind nu Willem Buys tot gezant [1]. „Ne doutez pas, schrijft hun Ducange den 6n April, que depuis l'absence de Meijer, vos antagonistes de tout genre ne cherchent à vous discréditer, à vous nuire, à vous contrecarrer auprès du Directoire Français. Cette pièce ci-incluse est un essai. [2] Plus vous tardez à faire partir le Cit. Buiss (sic), plus vous laissez le champ libre à vos ennemis; et certes, le Van der Hoeven qui est là, ne peut jamais être que l'instrument le plus funeste et le plus dangereux. C'est par ordre même du Ministre, que je vous supplie de songer sérieusement à avancer le départ du Cit. Buiss. La présence d'un homme à vous et le renvoi des autres suffira pour en imposer aux malveillans, ou du moins pour les intimider dans leurs petites intrigues.... Au nom de Dieu, faites partir le Cit. Buiss [3].

Er was dus periculum in mora. Buys vertrok nu ijlings naar Parijs, doch werd daar zeer koel ontvangen. Talleyrand bood hem op de audientie zelfs geen stoel aan, en stond hem nauwelijks te woord. De gezant was over deze bejegening zoo ontsteld, dat hij zich in zijn hotel opsloot en geen voet meer op het Luxemburg zette [4]. Hij hield zich onledig met aan Talleyrand nota's te schrijven, welke meest alle onbeantwoord bleven.

---

[1] Vgl. Vreede. Geschiedenis der diplomatie van de Bat. Rep. I, 352.

[2] Dit doelt op een niet aanwezig stuk, waarin over het U. B. geklaagd wordt. Het Directoire zond het waarschijnlijk aan Delacroix ter kennisneming.

[3] Bijlage B tot de memorie van Van Langen.

[4] Précis Historique, bl. 31.

Pas kort was Buys te Parijs of hij werd gevolgd door.... Eijkenbroek, die zijne werkzaamheden als geheim agent moest hervatten. Nieuwe onhandigheid van het Uitvoerend Bewind; een man aftevaardigen, die pas eenige weken geleden uit de gevangenis ontslagen was. Maar juist dit laatste had veroorzaakt, dat het U. B. nog meer versterkt was in zijn geloof aan den machtigen invloed, dien Delacroix op zijne regeering oefende. Ducange hield niet op te verzekeren, dat Delacroix in groot aanzien stond bij het Directoire en spoedig lid van dat regeeringslichaam zou worden.

Zoo stonden de zaken, toen Daendels te Parijs aankwam. Er was nog eene omstandigheid, welke Daendels ongetwijfeld moest ten goede komen. Sedert den 18n Fructidor waren de Jacobijnen, tot schrik van het Directoire, steeds woeliger geworden. Zij begeerden de wederinvoering der constitutie van 1793. De regeering had daarop vele hunner clubs gesloten. Niettemin waren de verkiezingen in April 1798 ten voordeele der terroristen uitgevallen, door den druk dien zij op de bevolking oefenden en doordien vele rustige burgers zich van de stemming hadden onthouden. Op aandrang van het Directoire besloot de Raad der Vijfhonderd den 7n Mei, overal waar onregelmatigheden waren geschied niet alleen de verkiezing te vernietigen, maar den candidaat der minderheid voor gekozen te verklaren. Den 11n Mei (22 Floréal) werd dit besluit door den Raad der Ouden bekrachtigd, en hierdoor aan ongeveer 60 terroristen den toegang tot het Wetgevend Lichaam ontzegd [1]. Deze zege door de gematigden op de ultra's behaald, was in het voordeel van Daendels.

Al dadelijk kon hij bemerken, dat de Fransche regeering niet tegen hem ingenomen was. Uit de brieven van zijne vrienden in het vaderland — vooral van Joubert, Gogel en Spoors — wist hij, wat er gedurende zijne afwezigheid in de Bataafsche Republiek voorviel. Derhalve was het voor Daendels geen geheim, dat het U. B. daags na zijn vertrek Buys had gelast hem „politiquement" wegens desertie te doen gevangen nemen. Buys voldeed aan de opdracht, maar hij kwam leelijk van de reis. Talleyrand nl. beantwoordde zijn verzoek met eene beschuldiging aan het adres van het U. B., dat een man als

[1] Von Sybel. Dl. V, 114 vlg.

Daendels wilde opofferen aan een intrigant als Ducange, die den naam van Franschman onwaardig was [1]. Al kreeg Daendels geen officieele kennisgeving van dit antwoord, het feit, dat men hem te Parijs ongemoeid liet, was reeds voldoende.

Onder de oude kennissen, die de generaal ontmoette, behoorde ook Rouget de Lisle. Deze zat in geldverlegenheid; hij vroeg en verkreeg van Daendels 1200 livres ter leen [2]. Uit dankbaarheid beloofde Rouget hem van dienst te zullen zijn. Hij stelde hem voor aan verscheidene leden van het Wetgevend Lichaam. „Vier diné's à 25 Louisen de een door den ander", hielpen deze kennismaking nader bevestigen.

Ook duurde het niet lang of twee landgenooten sloten zich bij hem aan. De een was.... Jacob Blauw, die het te Straatsburg niet langer had kunnen uithouden. De nadere bevelen uit Holland bleven weg, en zijn hart trok hem naar Parijs, waar hij in het troebele water der intriges zijne netten wilde uitwerpen, in de hoopvolle verwachting eenige geheime fondsen optehalen. De twee heeren ontmoetten elkander op de wandeling en, na „malkander geëmbarrasseerd" te hebben, noodigde de generaal Blauw uit hem den volgenden dag te komen bezoeken. Blauw voldeed hieraan, en nu verhaalde Daendels hem zijn wedervaren en zijne plannen. Blauw van zijn kant verzekerde, dat men te Parijs zonder geld niets kon uitrichten. Het schijnt, dat Daendels hierdoor afgeschrikt werd zich nader aan hem te verklaren en hij Blauw daarom maar ten halve inlichtte. Althans deze laatste zegt in zijne memorie: [3] „de projecten van den generaal kwamen mij zoo verward voor, dat ik, om de waarheid te zeggen, zeer weinig opinie van derzelver reussite had". Dit zeide hij natuurlijk Daendels niet. Integendeel hij bleef vriendschappelijk bij hem dineeren; maar innerlijk stond 't bij hem vast, dat hij van nu af het U. B. weder zou gaan dienen. Want een partij zonder geheime fondsen was nu eenmaal geen partij in de oogen van Blauw.

De andere Nederlander met wien Daendels te Parijs in aanraking kwam, was Van Dedem van de Gelder. Deze, ge-

---

[1] Précis Historique, p. 38.

[2] Memorie van onkosten. Bijlage XVIII. Rouget vergat zijne schuld te voldoen; de wissel ligt nog altijd in 't Rijksarchief.

[3] Bl. 15.

wezen gezant in Zweden, was nu als zoodanig benoemd bij de Cilsalpijnsche Republiek. Hij moest eenigen tijd te Parijs vertoeven, om Buys bijtestaan en de geheime operatiën van Eijkenbroek te leiden. Ook Van Dedem had toen de vaste overtuiging, dat er zonder groote geldsommen voor Daendels geen heil te wachten was [1].

Een paar dagen later kreeg de generaal, door tusschenkomst van zijn vriend Rouget de Lisle, gehoor bij Talleyrand. Hij vertelde den Minister den ellendigen toestand in de Bataafsche Republiek; hoe ontevreden het weldenkend deel der natie was over de willekeur en de wetschennis van het U. B., — vooral over het decreet van 4 Mei, dat Delacroix en Ducange hadden doorgedreven, — hoe verkwistend men er leefde met de staatsgelden. Om aan dit alles paal en perk te stellen, riep hij 's Ministers hulp in. Geen vervolging was zijn doel, maar eerlijke uitvoering van de constitutie. Talleyrand gaf hem geruststellende verzekeringen. Hij beloofde Daendels zijn steun voor de intrekking van het decreet van 4 Mei; bovendien machtigde hij hem tot de verklaring, dat de geruchten als zouden de hooge regeeringspersonen in Frankrijk omkoopbaar zijn, op onwaarheid berustten. Allen die geldsommen aanboden, zouden in den Tempel gezet worden! Daendels verzocht Talleyrand dit in het bijzijn van Van Dedem te herhalen, opdat deze niet zou vallen in de strikken, hem door zekere personen gespannen. De Minister voldeed hieraan, en hij gaf den jongen diplomaat daarenboven de wijze vermaning: respectez votre jeunesse et évitez tous les intrigants" [2]. Van Dedem briefde dit onderhoud over aan Wybo Fijnje; maar hij toonde zich bijzonder sceptisch omtrent die geprezen onomkoopbaarheid, want hij verzekerde Fijnje „qu'il connaissait le vrai sens de tout cela" [3]. Deze uiting werd hem door het Bewind van 12 Juni zeer kwalijk genomen; doch men schreef haar toe aan Blauws verderfelijken invloed.

Blauw toch had zijn lachen niet kunnen bedwingen, toen hij

---

[1] Dat Van Dedem, na een zeer dubbelzinnig gedrag, zich ten slotte tegen het U. B. verklaarde, schrijft Van Langen toe aan eene .... geldquaestie! Van Dedems tractement zou eerst bepaald zijn geweest op *f* 60 daags en naderhand teruggebracht zijn op *f* 10 000 's jaars. Vandaar zijn toorn. Van Langen kent slechts éène macht: den Mammon.

[2] Declaratie van Van Dedem. Bijlage XXVII*a*.

[3] Daendels aan zijn adjudant Rouget. 14 Juni 1798. Bijlage XXVI.

van Daendels en Van Dedem, die hij toevallig in de Champs Elysées ontmoette, vernam wat Talleyrand gezegd had. Zonder veel geld was het te Parijs onbegonnen werk. Bovendien moest de regeering genoegzaam vertrouwen stellen in den onderhandelaar, om hem geen rekenschap te vragen van de uitgegeven sommen. Wat hem betrof, hij bedankte voor *f* 60 's daags blootgesteld te zijn aan het gevaar naar Cayenne te worden gezonden. Wilde men hem gebruiken als onderhandelaar voor de grens- en handelstractaten, dan zou hij in geval van welslagen een millioen voor zich eischen, en niemand behoefde zich naar dat geld te informeeren [1]. Daendels maakte zich hierop geweldig boos en schold Blauw voor een verrader.

Blauw zou bemerken, dat het ditmaal bij de Fransche regeering ernst was. Talleyrand liet het niet bij dreigen. Ter nauwernood had hij de terugkeer der beide geheime agenten vernomen, of hij gelastte Eberstein binnen 24 uren Parijs en binnen 10 dagen Frankrijk te verlaten. Tevens gaf hij bevel Eijkenbroek te arresteeren. Men zocht dezen intrigant in zijne woning, doch vond hem niet. Met schending van het volkenrecht traden gendarmes het Bataafsch gezantschapshotel binnen, om Eijkenbroek daar optesporen; eveneens tevergeefs. Hij had zich bij een zijner vrienden verborgen, werd pas tegen het einde des jaars ontdekt, en toen, op verzoek der Bataafsche regeering, naar Nederland overgebracht.

Het Directoire ging verder. Het verzocht, beter het eischte, Ducange's verbanning uit de Republiek. Schoorvoetend voldeed het Uitvoerend Bewind hieraan. Noode kon het van den goeden vriend scheiden. Oogluikend werd dan ook toegestaan, dat Ducange zich in de omstreken van Rotterdam schuil hield en briefwisseling voerde met Delacroix. Bijna gelijktijdig ontving de gezant zelf zijne terugroeping [2]. Hij mocht echter 's-Gravenhage niet verlaten, voor zijn opvolger zou zijn aangekomen.

---

[1] Declaratie van Van Dedem. Bijlage XXVII*a*.

[2] De terugroeping geschiedde in tamelijk vleiende bewoordingen. Delacroix, dus heette het, was naar Den Haag gezonden om de anti-republikeinsche woelingen tot bedaren te brengen. Hierin was hij den 22ⁿ Januari geslaagd. «Dès ce moment vôtre tâche fut en quelque façon remplie. Aujourd'hui votre présence n'est plus indispensable à la Haye. Le Directoire se propose d'employer ailleurs de votre zèle et vos talens. 6 Prairial VI. Archief v. Buitenl. Zaken te Parijs.

Kort daarop vormden de staatkundige toestand in de Bataafsche Republiek en het geval met Daendels een onderwerp van beraadslaging voor het Directoire [1]. Men redeneerde aldus. De verdrijving van Ducange en de terugroeping van Delacroix zouden volstaan om de orde in Holland [2] te herstellen, ware het niet, dat de anarchisten [3] er zich in alle ambten hadden genesteld. Hierin zou wel spoedig verandering komen door de heftige verbittering des volks over de onwettige daden der regeering; maar het Directoire wilde de Bataafsche Republiek behoeden voor eene nieuwe revolutie en voor de reactie, welke er allicht het gevolg van zou zijn. En eene omwenteling ware niet te voorkomen, indien niet van te voren de middelen beraamd werden, om de voorschriften te doen uitvoeren der Bataafsche Constitutie, „qui jusqu'à présent n'a été décrétée que pour être violée". De nieuwe gezant moest dus instructiën in dien geest medebrengen.

Delacroix, heet het verder, had den 22n Januari Hollands geluk kunnen grondvesten, indien hij zich van eene andere partij bediend had. Maar Vreede en zijn aanhang stonden al te wel bekend bij het Directoire, dat zich kon herinneren hoe Noël hun de verachting en verontwaardiging zijner regeering had moeten betuigen over hunne gedragingen. Dan volgt eene opsomming van de bekende fouten, door Uitvoerend Bewind en Constitueerende Vergadering begaan, waartegen de meest onbaatzuchtige raadgevingen niets hadden vermocht. In 't bijzonder wat het decreet van 4 Mei betrof, — meer dan 20 leden van het Bataafsche Vert. Lichaam wilden getuigen, dat men hen gesteld had voor het alternatief: het decreet of de gevangenis.

Het geneesmiddel, dat het Directoire de Bataafsche lijderes behoorde integeven, was zeer eenvoudig. Zoodra de nieuwe gezant zijne standplaats bereikt zou hebben, moest de oppositie in het Vert. Lichaam intrekking vragen van het berucht decreet. De verkiezingen, die daarna zouden plaats grijpen, zouden ongetwijfeld — immers zonder zuiveringsagenten! — eene meerderheid

---

[1] Zie het rapport daaromtrent, dat opgemaakt is door Talleyrand of door Champigny. Bijlage XIX.

[2] Het rapport spreekt steeds van Holland; niet van Bataafsche Republiek.

[3] Met *anarchisten* worden bedoeld personen, die wij *radicalen* zouden noemen. Thans liggen er tusschen radicalisme en anarchie heel wat toetsen op den politieken toonladder. In den revolutietijd stootte men zich niet aan eene kleine overdrijving.

verschaffen van verlichte volksvertegenwoordigers en ware, belanglooze vrijheidsvrienden. Vrees voor herleving eener federalistische regeering ware ongegrond. Die partij was zwak en weinig veerkrachtig; zoolang zij aan het roer had gestaan was 't haar slechts door intriges mogelijk geweest zich erin te handhaven. Daarenboven, de staatsregeling was beslist unitarisch, en de voornaamste federalisten zaten gevangen. Voor alle zekerheid kon men die gevangenschap doen voortduren tot na den afloop der verkiezingen.

Deze nieuwe volksvertegenwoordiging nu, door wettige middelen en zonder eenige omverwerping saamgekomen, zou als haar eerste taak vinden de benoeming van een definitief Uitvoerend Bewind; wat de Constitueerende Vergadering op onrechtmatige wijze reeds gedaan had. Andere maatregelen om de rust te waarborgen, waren onnoodig. Spoed was echter een hoofdvereischte, want de toestand kon verergeren. Het Vertegenwoordigend Lichaam toch was nog niet volledig; er ontbrak nog een derde deel aan. De verkiezing hiervan zou weldra geschieden. Was zij reeds gehouden vóór de komst van den gezant, dan zouden de moeielijkheden grooter worden. Want de anarchistische meerderheid zou wel zorg dragen, dat de keuzen in haren geest uitvielen; bovendien had het Vert. Lichaam dan een constitutioneelen vorm aangenomen. Dan ware de weg tot grondwettig herstel afgesneden en zou eene revolutie noodzakelijk worden. Kon dus Roberjeot, de nieuwbenoemde gezant, niet dadelijk vertrekken, dan moest een zaakgelastigde hem vorafgaan, om intrekking van het decreet en uitstel van de verkiezingen te verkrijgen.

Wat Daendels aanbelangt, zoo gaat het rapport verder, ofschoon vervolgd door zijne regeering, is hij verre van zich te willen wreken. Hij wenscht slechts de middelen aantewijzen tot redding van zijn land. Voor zoover 't hem persoonlijk betreft, staat het U. B. voor dit dilemma: het proces tegen hem wegens desertie aangevangen, voorttezetten of te staken. Voortzetting van het rechtsgeding en toetelaten dat de generaal er het slachtoffer van werd, dit zou eene te geweldige onrechtvaardigheid zijn. Terugtrekking ware een daad, zeer vernederend voor de Bataafsche regeering en in staat haar al hare zedelijke kracht te ontnemen.... zoo zij die nog bezat.

Hiermede eindigt het rapport, feitelijk in het midden latende

wat Daendels als gedragslijn had te volgen [1]. Het meest passend ware geweest, dat hij Parijs niet verlaten had alvorens de Fransche Republiek als voogdes den verwarden boedel harer Bataafsche pupil in orde gebracht had. Waarschijnlijk zou dit zijn gebeurd, indien hij niet door Joubert ware aangespoord zonder verwijl in het vaderland terugtekeeren [2]. Hij voldeed eraan en vertrok aanstonds.

Met Blauw, die alleen op eigen voordeel bedacht was, had hij, gelijk wij zagen, gebroken. Blauw begreep nu terecht, dat, zoo Daendels de overwinning behaalde, er voor hem bitter weinig te hopen viel. Daarom besloot hij te elfder ure Buys te steunen. Vermakelijk is 't de zwenking gade te slaan, die de politieke weerhaan maakte. De zaak van Daendels leek hem niet; maar Buys oprecht van dienst te zijn, hieraan dacht hij in den beginne volstrekt niet. Hij wilde Van Dedem in diens plaats benoemd zien, — een gewillig werktuig, naar hij meende, in zijne hand. Nog den 10n Juni heet het: [3] „Buys is naar mijne gedachten onbekwaam om den post waartenemen zooals het behoort; niet om depêches te schrijven, want dat kent hij wel, maar om de menschen te gaan zien, te spreken en zich te insinueeren.... De Generaal is zeer tegen Dedem, heeft een zekeren Lespinasse, en mogelijk wel neefje [4] in het oog; dat is te zeggen als hij volkomen zegepraalt, zooals hij verwacht, en dat zeker niet geschieden zal als men zich met eene wijze fermiteit gedraagt. Als Dedem benoemd was, zou het eerste werk alhier behooren te zijn, om eene officieele verzekering te erlangen, dat dit gouvernement alle contrarevolutionaire reactiën met leedwezen zou zien in de Bataafsche Republiek. Zulk een stuk aldan publiek gemaakt, *gaan alle Bataven in stilte naar hun huis en de dominees loven de machten, die over haar gesteld zijn, met eerbied*".

---

[1] Hieruit blijkt de ongegrondheid van de tot nu toe gangbare meening, dat Daendels van het Directoire «op zijn aanhouden, niet meer had kunnen verwerven dan: faites, mais si vous succombez nous vous désavouerons». Fennekol is het, die dit beweerde in zijne aanteekeningen op de eerste van Tijdemans «Drie voorlezingen over de voormalige staatspartijen in de Nederlandsche Republiek», bl. 66.

[2] Joubert aan Daendels, 1 Juni 1798. Bijlage XX.

[3] Blauw aan Th. Van Leeuwen. Authent. Bijlagen. No. 1, bl. 8.

[4] Neefje = Van Grasveld.

Maar den volgenden dag luidt het geheel anders [1]. „Ik heb.... op gisteren het ijs gebroken, door eene zeer amicale en vertrouwde conversatie met Buys te hebben. Ik heb mij op het plechtigste aan hem verbonden, niet alleen om het gouvernement, zooals het gecomposeerd is, te helpen mainteneeren, hetgeen reeds in mijne principes was, maar ook om hem als Minister te doen accrediteeren, sauf de arragementen, die of het Bewind of hij zelf, na zijne eer hersteld te hebben, noodig zal oordeelen te moeten nemen.... Al wat ik u omtrent Buys geschreven heb in vertrouwen, moet als non avenue worden beschouwd; alzoo ik mij attacheere aan de persona moralis, die het noodig is in dit moment te doen accrediteeren, teneinde zeker poids aan het gouvernement te geven. Deze amicale opening heeft de fatale stagnatie doen veranderen in eene ongelooflijke activiteit. Onze objecten zijn tweeledig: 1°. Te obtineeren eene officieele declaratie, waarbij het Fransche gouvernement inviteert het Bataafsch Bewind alle politieke reactiën tegentegaan. De nota, waarbij die declaratie zal worden gevraagd, zal een schoon stuk zijn, waarbij het werk in zijn gewricht zal worden aangepakt [2]. Het antwoord zal door ons worden opgemaakt. 2°. Bij de eerste solemneele presentatie Buys te doen presenteeren". enz.

Blauw gaf zich echter noodelooze moeite. Zijne brieven bereikten hunne bestemming niet; ze werden door het Bewind van 12 Juni geopend. De man werd nu ten volle ontmaskerd. Zijne zelfverdediging is alleraardigst. Mangel aan goede berichten was de oorzaak van zijn gedrag. Hoe kon hij weten wat er in Den Haag voorviel? Dat Daendels in zijne onderneming zou slagen, mocht hij immers in de verste verte niet vermoeden. Hij had zich dus laten leiden door de zucht tot „zelfsbehoud, die aan alle menschen natuurlijk ingeschapen is, vooral wanneer zij zich zonder hulp geheel aan zich zelf overgegeven zien en gevaar loopen het slachtoffer te worden van puissant vermogende menschen, die alles in handen hebben".

[1] Authent. Bijlagen No. 1, bl. 10.

[2] Deze nota is in de archieven van Buitenl. Zaken te Parijs aanwezig. Buys roept erbij de hulp van het Directoire in, en bezweert het de mannen van 22 Januari niet aan hun lot over te laten, daar anders reactie onvermijdelijk is. Talleyrand schreef in margine de korte opmerking: «point de réponse à faire; cette note cache quelque intrigue».

Om dezelfde reden verklaart hij dan ook „aan het tegenwoordig Bataafsch gouvernement (d. i. dat van 12 Juni) oneindig meer verknocht te zijn, als aan het vorige!" [1]

Inderdaad, de arme Blauw kon onmogelijk op de hoogte zijn van wat er in Den Haag gebeurde. En daar was sinds het vertrek van Daendels veel voorgevallen. Eerst had het Uitvoerend Bewind getracht den generaal door bemiddeling van Buys te doen gevangen nemen; wij weten met welk gevolg. Hierop had het hem gerechtelijk willen vervolgen, wegens desertie. De stukken waren reeds in handen van den advocaat-fiscaal, toen Joubert tusschenbeide trad en zoowel den fiscaal als den Agent van Justitie wist te overtuigen, dat men, alvorens tot vervolging overtegaan, Daendels behoorde te dagvaarden. Den 22n Mei verleende het U. B. machtiging, om den generaal aanteschrijven binnen veertien dagen voor de vierschaar te verschijnen [2]. Voor Joubert was dit voorloopig voldoende. Er was tijd gewonnen, en in die twee weken kon veel gebeuren.

Joubert vergiste zich niet. Want in dien tusschentijd werd het bevel gegeven Ducange uit de Bataafsche Republiek te verwijderen en ontving Delacroix zijne terugroeping. Maar het komt mij voor, dat Delacroix zijne vrienden wist te overtuigen, dat zijn invloed te Parijs onverzwakt was. Het is anders onverklaarbaar, hoe het Uitvoerend Bewind kon voortgaan in alles zijn raad te volgen; nog vreemder, hoe het er toe kon komen met een demissionair Minister den 1n Juni 1798 een geheim tractaat te sluiten, waarbij de verzorging der Fransche troepen nader geregeld werd. Een groot deel dier troepen zou door Frankrijk worden teruggenomen; wat nooit geschiedde. De leden van het Directoire zouden jaarlijks drie millioen gulden onderling mogen verdeelen, en de Bataafsche Republiek zou er bij slot van rekening tweemaal zooveel 's jaars bij winnen [3]. Van Langen beroemt zich op het sluiten van dit tractaat, — waarvan het eenig practisch gevolg was, dat Delacroix *f* 10 000 „als een present" ontving. In werkelijkheid bevatte de overeenkomst tal van nadeelige bepalingen voor de Bataafsche Republiek.

De strekking van deze handelwijze is duidelijk. Hadden de

---

[1] Memorie van Blauw, bl. 21.

[2] Notulen van het Uitvoerend Bewind.

[3] Memorie van v. Langen, bl. 31 en 43.

acht ton hare uitwerking gemist, voor drie millioen 's jaars meende het U. B. zich de gunst van het Directoire voor goed te kunnen verzekeren. En waarlijk, indien de loop der gebeurtenissen de Fransche regeering niet had verrast, zou denkelijk de onderstelling niet ijdel zijn gebleken. De koele houding door het Directoire tegenover het Bewind van 12 Juni aangenomen, kan als bewijs daarvoor gelden [1].

Het U. B. rekende zich nu veiliger dan ooit. Overtuigd dat het 't Directoire aan zich had verplicht, durfde het nu gerust de openbare meening trotseeren. Deze stond bijna geheel aan de zijde van Daendels en de oppositie. Allerlei schotschriften, als de *Politieke Bliksem*, de *Constitutioneele Vlieg*, de *Revolutionaire Vraagal* en andere, deden vinnige aanvallen op Uitvoerend Bewind en Vertegenwoordigend Lichaam. In laatstgenoemd weekblad vooral werd, naar aanleiding van den twist tusschen Daendels en Delacroix, de Bataafsche regeering sterk over den hekel gehaald [2]. Op satirieke wijze werd gezinspeeld op de uiting, Daendels door Ducange toegedicht, dat het Vertegenw. Lichaam bestond uit zestig schurken, die eerlang met dertig bloedzuigers zouden vermeerderd worden. Voelde het Bataafsche volk zich gelukkig onder zulk eene regeering? Het Uitvoerend Bewind maakte aan dergelijke vragen een einde, door den Politieken Vraagal den mond te snoeren en de uitgave van het blad te verbieden [3].

Den 6n Juni was de termijn verstreken, binnen welken Daendels voor zijne rechters gedaagd was. Nu ging men tot vervolging over. Allereerst werd hij, tot na den afloop van het rechtsgeding, in zijn ambt van luitenant-generaal geschorst. Pijman, de Agent van Oorlog, kreeg bevel te zorgen, dat het Bataafsche

[1] Zoolang de Fransche regeering het tractaat liet rusten, ging alles goed. Toen haar belang medebracht er zich op te beroepen, werd van Bataafsche zijde de geldigheid ervan ontkend. Natuurlijk was het eind, dat men ook hierin voor den wil van den machtigen bondgenoot moest zwichten. Of echter de 3 millioen 's jaars ooit uitbetaald zijn, weet ik niet.

[2] De Revolutionaire Vraagal of de Zwaager van den Politieken Bliksem. Regt door zee, No. 3.

[3] Op verzoek van Delacroix geschiedde den 7n Juni hetzelfde met de «*Nouvelles Politiques*», te Leiden uitgegeven door Abraham Blussé Jr; den 9n besloot het U. B. «de rechten des Bataafschen volks op de rigoureuste wijze te doen mainteneeren tegen de auteurs, drukkers, uitgevers en divulgeerders van de weekbladen *de Politieke Donder* en *het Waakzaam Oog.*» Memorie van het Int. U. B. Bijlagen 34*b* en 34*c*.

leger en Joubert zich naar dit besluit zouden richten. Joubert was over den genomen maatregel ten hoogste verstoord. Hij besloot nu het masker geheel aftewerpen en openlijk den handschoen voor Daendels optenemen. „J'ai reçu la lettre, antwoordt hij Pijman [1], par laquelle vous m'annoncez que le Directoire Exécutif Batave suspend de ses fonctions le général Daendels, jusqu'à ce qu'il soit définitivement jugé. Je croyois que les circonstances auroient assez éclairé le Directoire, pour rendre à sa patrie, dans des moments aussi critiques où l'Anglais menace évidemment vos côtes [2], un général, qui paroît avoir si peu démérité, que tous ses camarades lui ont conservé leur estime; aujourd'hui surtout, que son dénonciateur Ducange est reconnu comme un être dangereux, un agent perfide, et désigné comme tel par le Directoire Français dans sa lettre du premier prairial à son Ministre à la Haye; mais puisqu'il en est autrement je dois à mon tour déclarer, que le lieutenant-général Daendels est allé à Paris d'après l'autorisation expresse, que je lui ai donnée comme commandant en chef les troupes Françaises et Bataves, ce que je vous avois donné à entendre quand vous vîntes me parler, de la part du Directoire, de sa prétendue évasion. J'ai prévenu mon gouvernement de la menue, que j'avois cru devoir prendre à cet égard". Het besluit werd, tot ergernis van Joubert, niet ingetrokken.

Zaterdag den 9n Juni gaf de Spaansche gezant, ridder d'Anduaga, een schitterend feest ter eere van de Bataafsche constitutie. Delacroix bleef er slechts korten tijd en was stil en afgetrokken. De Directeuren Fijnje en Van Langen verschenen er in gezelschap van den Bataafschen gezant bij het Wurtembergsche hof, Strick van Linschoten [3]. Niet weinig verbaasde het hen onder de aanwezigen verscheidene dames optemerken, wier echtgenooten op het Huis ten Bosch in

---

[1] Joubert aan Pijman 19 Prairial VI, (7 Juni 1798). Verbaal v. d. Agent van Oorlog. Dept. Bureau Général.

[2] Nog 28 Mei had Joubert het U. B. medegedeeld, dat hij, met 't oog op een te verwachten landing der Engelschen, versterking van de troepen op Walcheren noodig achtte met 4000 Franschen en 2000 Bataven. Voortdurend kwamen er, zoowel uit Zeeland als van Texel, berichten, dat een Engelsche vloot in het gezicht was. Verb. v. d. Agent van Oorlog, passim.

[3] Deze was plotseling naar Den Haag ontboden en zou binnen enkele dagen met eene buitengewone zending naar Parijs vertrekken. De staatsgreep van 12 Juni maakte zijne reis overbodig.

hechtenis waren. Feitelijk was deze onderscheiding der staatkundige tegenpartij eene beleediging voor het U. B. De twee Directeuren trokken zich dit echter niet sterk aan. Zij voegden zich bij Joubert. Maar deze, zegt Strick [1], „verwaardigde zich nauwelijks om eene tegenbuiging te maken of een antwoord te geven op het gewoonlijke complimentje van zoodanig een gezelschappelijk entretien. Zijne koelheid, kortheid en vooral de manier, waarop hij ons zoo schielijk mogelijk den rug toedraaide en van achteren voor onzen neus bleef staan en zeer vriendschappelijk direct met iemand begon te praten, die van de tegenpartij van het U. B. was, viel mij zoo op en was zelfs zoozeer met de gewoonlijke regelen van wellevendheid in strijd, dat hetzelve op zijn minst genomen bij uitstek lomp was". De verhouding tusschen Joubert en het U. B. was dus zeer gespannen.

Daar komt den volgenden dag, Zondag den 10n Juni, Daendels in vliegende vaart Den Haag binnen rijden. Hij stapt uit bij Joubert en heeft met hem een langdurig onderhoud. In een oogwenk is het gerucht van zijne komst door de stad verbreid. Het verwekt groote geestdrift. De Fransche officieren en, met enkele uitzonderingen, ook de Bataafsche, benevens vele aanzienlijke burgers, haasten zich den generaal te verwelkomen [2]. Daendels vertoont zich in groot uniform op straten en pleinen; hij wordt overal met blijken van toegenegenheid begroet. De wachten voor het hotel van het U. B. bewijzen hem, ondanks het stellig verbod, militaire eer. Had het U. B. de twee Bataafsche schildwachten voor Daendels' woning verwijderd, Joubert stelt er nu twee Fransche voor in de plaats. Vier voorname ingezetenen, A. Pompe van Meerdervoort, gewezen lid der Nationale Vergadering, J. E. Van Cretschmar, J. J. v. Mansveld en Canneman vereenigen zich tot een comité. Zij noemen zich „vrienden van de constitutie" en zenden gedrukte uitnoodigingen rond, „om Maandagavond 11 Juni, te 10 uren, te assisteeren bij eene partij, welke in den Ouden Doelen zal gegeven worden bij gelegenheid der terugkomst van den Generaal Daendels" [3]. De ingang van „den Ouden Doelen" prijkte den avond van den 11n met een transparant, waarop

[1] Memorie, bl. 12.

[2] Champigny aan Talleyrand, 12 Juni 1798. Bijlage XXI.

[3] Bijlage L tot de memorie van Strick.

in groote letters te lezen stond: „De vrienden der constitutie".
Meer dan 150 personen waren aanwezig; onder hen de Agenten van Financiën, Marine en Oorlog en vele oud-leden der voormalige Nationale Vergadering. Er heerschte eene zeer opgewekte stemming. Bij het souper werden tal van toasten uitgebracht; op Daendels, op de vrijheid, op de constitutie, op de eerlijke uitvoering daarvan. De aanwezige Bataven teekenden bijna allen een adres, waarbij werd aangedrongen op herstel der bekende grieven en intrekking der decreten van 17 Maart en 4 Mei. Intusschen speelde de stafmuziek Fransche en Bataafsche vrijheidshymnen. 's Nachts om drie uur verliet men „den Ouden Doelen"; maar men scheidde nog niet. Met muziek voorop begeleidde men Daendels naar huis. Er werd zelfs een lange omweg gemaakt, om aan voorname personen serenades te brengen. Zelfs voor het hotel van het U. B. gaf men eenige vrijheidsliederen ten beste.

Het Uitvoerend Bewind moest deze muziek wel pijnlijk in de ooren klinken. Den Agent van Politie, De la Pierre, was opgedragen Daendels „in zijne daden en gesprekken ten zorgvuldigste nategaan en te surveilleeren, en in gevalle door denzelven het een of ander mocht worden verricht of gesprekken worden gevoerd ten nadeele van·Bataafsche gouvernement, daarvan aan het Bewind onverwijld kennis geven" [1].

Den volgenden ochtend wachtte het U. B. met ongeduld op De la Pierre's rapport, omtrent hetgeen 's nachts was voorgevallen. De Agent verscheen niet. Om inlichtingen gevraagd, gaf hij een ontwijkend antwoord. Van andere zijden vernam het U. B. evenwel de geheele toedracht der zaak. Langdurige beraadslagingen werden nu gevoerd, wat te doen. Te midden der debatten komt de plaats-commandant, Gelderman, met tranen in de oogen de vergadering binnen. Hij raadt het U. B. dadelijk aftetreden, daar hij anders voor de gevolgen niet kan instaan. Denzelfden dag nog zou het rekest der Doelisten bij het Vertegenwoordigend Lichaam worden ingeleverd en Joubert liet, ter voorkoming van verzet, versterkte patrouille's door de straten van Den Haag trekken.

Deze tijding bracht groote ontsteltenis bij het U. B. teweeg. Van Langen en Fijnje geraakten in heftige opwinding; Vreede was ernstig; Wildrik bleef in zijn oud-hollandsch flegma, „dat

[1] Not. Uitvoerend Bewind, 11 Juni 1798.

hem nooit verlaten had, onverroerbaar als een Zero". De president Fokker daarentegen was erg aangedaan. Onder tranen en snikken [1] deelde hij mede, dat hij zijn ontslag nam als lid van het U. B. Fijnje toonde zich zeer verstoord over dit voornemen. Nu of nooit was het zaak te volharden of op de posten te sterven. Van herstel van grieven wilde hij niets weten. Die grieven waren maar denkbeeldig. Met kracht moest men optreden. Na veel geharrewar kwam men tot het tweeledig besluit: 1°. Pompe van Meerdervoort en Cretschmar terstond te doen arresteeren [2]; 2°. het Vertegenwoordigend Lichaam voortestellen, het bevel over het Bataafsche leger aan Joubert te ontnemen en het optedragen aan den divisie-generaal Rewbell, broeder van het Directoire-lid van dien naam. Vreede en Fijnje gingen zelven de beide Kamers hiervan kennis geven. Ook zouden zij de volksvertegenwoordigers aanmanen ferm op hunne posten te blijven en de vergaderingen permanent te verklaren.

De voorzitters der beide Kamers, Van Roosevelt Cateau en C. Visser, maakten met de beide Directeuren de noodige afspraken [3]. Om goed in hunne veiligheid te voorzien, lieten zij den officier en de wacht van den vergaderzaal een nieuwen eed van trouw afleggen. In de 1e Kamer ging het zeer onstuimig toe. Toen men daar de arrestatie van Pompe en Cretschmar vernam, werd er „een uitroep van vreugde gehoord en een aanhef van diverse leden, om het schavot opterichten en hun benevens den overigen commissarissen zonder vorm van proces den kop voor de voeten te leggen" [4]. „Zal er dan bloed vergoten worden?" vroeg een angstig lid der vergadering. „Ja, bl..... antwoordde een ander lid, De Bere, daar zal bloed vergoten worden! Stel maar 25 grenadiers te mijner beschikking!" [5].

---

[1] In de memorie van Strick, waaraan deze bladzijden ontleend zijn, spelen de tranen in de oogen eene aanzienlijke rol.

[2] Waarom de anderen op vrije voeten mochten blijven, vind ik nergens vermeld.

[3] Vreede en Fijnje zouden nu eens toonen, hoe de handhaving der constitutie hun ter harte ging. De toegang tot de vergaderingen van het Vertegenwoordigd Lichaam was den leden van het U. B. bij de staatsregeling ontzegd. Daarom lieten zij de voorzitters en een aantal leden door de boden uit de zalen roepen!

[4] Verklaring van den burger Fronhoff. Bijlage 36 tot de Memorie van het Intermediair Uitvoerend Bewind.

[5] Verklaring van den burger B. Bruijns. Bijlage 36c. Memorie.

Als een bliksemstraal verspreidde zich de tijding door de stad, dat Pompe en Cretschmar waren gevangen genomen. De ontroering was algemeen. Pompe vooral was bij alle partijen geacht om zijn karakter; dat hij na 22 Januari zijne waardigheid van volksvertegenwoordiger had nedergelegd, werd hem bij de meesten tot deugd gerekend. De ontroering sloeg over tot schrik, toen bekend werd wat er in de 1e Kamer was voorgevallen. Men twijfelde er niet aan of binnen 24 uren zouden de commissarissen worden onthoofd. Heel Den Haag was in rep en roer.

Het U. B. wendde zich tot Delacroix en meldde hem den hachelijken toestand, waarin het zich bevond [1]. Delacroix begreep, dat de zaak van het U. B. ook de zijne was. „Citoyen Général, schreef hij daarom aan Joubert [2], je suis instruit des honneurs rendus au Lieutenant-Général Daendels, suspendu et mis en accusation. Je le suis de ce qui s'est passé cette nuit, du triomphe que l'on a voulu ménager à un rebelle, des menaces faites au Directoire, de l'espèce d'ordre qu'on lui a signifié de donner sa démission. Vous avez été envoyé pour défendre la République Batave et son gouvernement; vous pouvez, vous devez mettre un terme aux outrages, qu'on lui prodigue. L'intérêt, la sûreté même de la République Française vous le commande. Je vous en requiers même au nom de son Directoire et je vous déclare, que je mets sous votre responsabilité personnelle tout ce qui pourroit être fait contre le corps législatif et le gouvernement Batave".

Jouberts antwoord onderscheidde zich meer door kortheid van vorm dan door duidelijkheid van inhoud [3]. „L'union qui règne entre les troupes Françaises et Bataves doit vous persuader, Citoyen Ministre, du maintien de tranquillité à la Haye. Je vous prie surtout de croire que rien ne peut se faire ici, qui soit contraire aux intentions du Directoire Français, à quoi je ne m'oppose sur le champ, dû que cela viendra à ma connoissance".

Delacroix haastte zich het U. B. Jouberts verzekering mededeelen; zijnerzijds voegde hij er de geruststellende woorden

[1] U. B. aan Delacroix, 12 Juni 1798. Bijlage XXIII.

[2] Bijlage J tot de Memorie van Strick.

[3] Bijlage K ibid.

bij [1]: „Je la regarde comme un gage de la tranquillité publique et je ne doute pas, que votre fermeté ne déjoue complètement les mauvais citoyens, qui voudroient la troubler". Het zelfvertrouwen van Delacroix was slechts geveinsd. „Met een hart, doorboord van smart" vatte hij de pen op, om Talleyrand kenbaar te maken den neteligen toestand, waarin de Bataafsche regeering en hijzelf zich bevonden; hoe Daendels, prat op de ontvangst, die hem naar zijn beweren te Parijs was te beurt gevallen, in triomf was teruggekeerd en wat er verder was voorgevallen. De leden van het U. B. waren eensgezind om, zoo 't noodig mocht zijn, op hunne posten te sterven. Dat Fokker zijn ontslag wilde nemen, was niet meer dan een leugenachtig verzinsel [2]. Hem persoonlijk was 't onmogelijk langer als gezant in Den Haag te blijven. Met aandrang verzocht hij Talleyrand zijn opvolger dadelijk te doen vertrekken, of anders Champigny tot tijdelijk zaakgelastigde aantestellen. Hij zelf toch had het zedelijk overwicht verloren, dat men verschuldigd was aan den vertegenwoordiger „de la grande nation" [3]. Ware hij niet teruggeroepen, zoo liet hij zich tegenover Champigny uit, dan zou hij niet aarzelen krachtige maatregelen aantewijzen, die Daendels en de zijnen hunne soort triomf duur zouden doen boeten [4].

Op het U. B. werkte de schriftelijke geruststelling van Joubert zeer kalmeerend. Verzekerde die generaal niet, dat hij in niets tegen de bedoelingen van het Fransche Directoire zou handelen? En kon het Directoire den val begeeren van eene regeering, welke steeds de raadgevingen van den Franschen gezant tot richtsnoer harer daden had gekozen, en die nog onlangs door het geheim tractaat zulk een zorg betoond had voor de persoonlijke belangen der leden van het Directoire? Men mocht het niet gelooven. Niets meer dan een misverstand kon er bestaan. En dit zou spoedig uit den weg geruimd worden door Strick van Linschoten, die in den namiddag naar Parijs zou vertrekken. Daendels had te vroeg victorie geroepen!

[1] Bijlage H tot de Memorie van Strick.

[2] Delacroix zelf spreekt hier onwaarheid. Het getuigenis van Strick stelt dit boven allen twijfel. Zoowel Fokker als Wildrik waren gewaarschuwd in tijds hunne ambten nederteleggen.

[3] Delacroix aan Talleyrand, 12 Juni 1798. Bijlage XXII.

[4] Champigny aan Talleyrand, 12 Juni 1798. Bijlage XXI.

Fokker en Wildrik verwijderden zich nu. De drie overige Directeuren zetten zich aan tafel. Delacroix, zijn zoon, Champigny en de zoon van Fijnje waren dischgenooten. Gedurende den maaltijd kwamen nog eenige vrienden waarschuwen, dat er eene omwenteling op til was. Ze werden door Mevrouw Van Langen afgescheept, met de woorden: „de Directeuren weten wel wat zij doen" [1].

Inmiddels was reeds over het lot der regeering beschikt. De zijdelingsche waarschuwingen om het U. B. tot terugtrekken te bewegen, hadden niet gebaat. De gevangenneming van de twee feestcommissarissen had de bom doen springen. De „wettige weg" werd nu verlaten en geweld tegenover geweld gebruikt. Des middags tegen drie uur vereenigden zich Spoors, Gogel, Pijman met Daendels en „eenige andere vaderlandslievende burgers" in het hotel van den Agent van Oorlog, „om te overleggen, wat in deze omstandigheden van tijd en zaken tot heil van het vaderland diende te worden verricht" [2]. Allereerst gelastte men Daendels, het commando over het Haagsch garnizoen op zich te nemen en in alles stiptelijk de orders der drie Agenten natekomen. Deze orders kwamen hierop neder. Zoo spoedig mogelijk moest Daendels de vijf Directeuren arresteeren; Vreede, Fijnje en Van Langen „onder secure bewaring en escorte" naar het kasteel van Woerden doen overbrengen, alwaar men hen „zonder hen uit het oog te verliezen" voorloopig in bewaring zou houden; voor de twee andere Directeuren kon hij met kamerarrest volstaan. Vervolgens moest hij een elftal leden van het Vertegenwoordigend Lichaam, waaronder de voorzitters der beide Kamers [3], onverwijld gevangen nemen.

Den commandant der lijfwacht van het Vertegenwoordigend Lichaam werd intusschen in naam der Agenten aangezegd, terstond met zijne soldaten het Binnenhof te verlaten. Zij werden, mede door de Agenten, ontslagen van hun eed van trouw, aan de „inconstitutioneele" regeering gedaan. De Agenten bleven in het hotel van Oorlog den uitslag der onderneming verbeiden.

---

[1] Précis Historique, p. 45.

[2] Notulen van het Intermed. Uitv. Bewind, 12 Juni 1798.

[3] Verder de leden L. C. Vonck, A. V. Ockerse, F. Rant, B. Bosch, B. Govers, C. v. d. Hoeven, A. J. L. De Bere, Th. v. Leeuwen, A. Ploos van Amstel, en de personen van W. Van Irhoven van Dam en J. Danté.

Om halfvijf komt Daendels, aan 't hoofd van drie compagnieën grenadiers, — welke voor deze gelegenheid, zoo men Delacroix gelooven wil, in kunstmatige opgewondenheid gebracht waren — de Houtstraat uit en houdt op het Plein stil vóór het hotel van het U. B. De wachten leggen oogenblikkelijk de wapenen neder. Daendels blijft met ontblooten degen voor den ingang staan. Zijn adjudant Hespe en zijn neef v. Grasveld dringen met een aantal soldaten het gebouw binnen. Ze treden in de eetzaal en omringen de tafel. Van Langen spreekt de soldaten toe, maar de officier beveelt hen de Directeuren te grijpen. De grenadiers gehoorzamen. Delacroix werpt zich tusschen hen en roept uit „qu'ils répondraient à la République Française de l'assassinat de son Ministre et de leurs Directeurs". Drie soldaten voeren den opgewonden gezant naar buiten. De zoon van Fijnje ziet, dat men zijn vader geweld aandoet. Hij richt zijn pistool op een der soldaten; men slaat het hem uit de hand. Van Langen worstelt wanhopig. Hij wordt overmand en met gescheurde kleederen weggevoerd. In de verwarring weten Vreede en Fijnje door het venster te ontvluchten. Zij dwalen een poos blootshoofds in den tuin rond. Een knecht merkt hen op, geleidt hen naar den zolder en houdt hen daar verborgen [1]. Inmiddels heeft Delacroix het gebouw verlaten. Bij den uitgang wordt hij Daendels gewaar. „Scélérat, roept hij hem toe [2], tu répondras à la République Française et à son gouvernement des atrocités que tu oses commettre". „Je me fiche de toi, tyran de ma patrie!" antwoordt Daendels hem [3] en beveelt hierop den gezant naar Jouberts woning te brengen. Het huis van Daendels voorbijgaande schreeuwt Delacroix: „grenadiers Français, vous gardez la maison d'un traître à la France et sa patrie!" De schildwachten draaien hem den rug toe. Bij Joubert binnentredende gilt hij uit alle macht: „général, on vient de m'assassiner!" Joubert vraagt hem ironisch: „êtes-vous donc blessé, citoyen Ministre? Je vous enverrai le premier chirurgien de l'armée. Voulez-vous que je vous fasse reconduire chez vous?" [4] Delacroix neemt dit aanbod aan. Thuis meldt hij Talleyrand

[1] Ze bleven er een paar dagen, terwijl men meende, dat zij op reis naar Frankrijk waren.

[2] Delacroix aan Talleyrand, 12 Juni 1798, 's avonds 6 uur. Bijlage XXIV*a*.

[3] Précis Historique, p. 46.

[4] Précis Historique, ibid.

dadelijk wat hem wedervaren is [1]. Hij heeft nog flauwe hoop, dat Joubert tusschenbeide zal komen. Een uur later verneemt hij, dat Daendels ongestoord het Vertegenwoordigend Lichaam uiteen heeft kunnen jagen. Nu ziet hij in, dat zijne zaak reddeloos verloren is. „Général, aldus luidt zijn laatste woord aan Joubert [2], le crime triomphe et vous le souffrez! Je vous rends de nouveau responsable de tous les maux, qui peuvent en résulter pour la République Batave et pour notre commune patrie!"

Inmiddels had Daendels het tweede gedeelte van zijne taak volbracht. De lijfwacht voor het gebouw van het Vertegenw. Lichaam bood geen tegenstand. De bevelvoerende officier had order desnoods van de vuurwapenen gebruik te maken; maar toen hij Daendels zag naderen ging hij eerst schriftelijke bevelen halen. In dien tusschentijd liet Daendels de toegangen bezetten. De zitting van de 1e Kamer was nog niet geopend; de leden liepen door elkander. In een oogwenk was de zaal ontruimd en de voorzitter Roosevelt Cateau met eenige anderen gevangen genomen. Minder gemakkelijk ging het in de 2e Kamer. Daar waren juist de beraadslagingen begonnen, toen een officier, door gewapende manschappen gevolgd, binnentrad en den voorzitter mededeelde, dat hij bevel had hem en eenige andere leden te arresteeren. De voorzitter antwoordde [3], „dat hij aan dezen last niet obediëeren konde; dat dit een daad van geweld was en hij zijne plaats niet zoude verlaten, dan door geweld gedrongen. De officier herhaalt zijn order. De president zegt: ik zit hier als representant van het Bataafsche volk, dat mij hier geplaatst heeft. Ik zal deze plaats niet verlaten. Ik zit hier als een eerlijk man en herhaal, dat ik deze plaats niet verlaten zal. Hierop wordt een sterk gemompel onder de burgers op de tribune gehoord. De officier zegt, dat indien er langer gedraald wordt, men ongeduldig zou worden. Hierop deed de wacht den president opstaan [4] en werd deze met de

[1] Delacroix aan Talleyrand, 12 Juni 1798, 6 uur des avonds. Bijlage XXIVa.

[2] Delacroix aan Joubert, 12 Juni 1798, 7 uur des avonds. Archieven van Buitenl. Zaken te Parijs.

[3] Dagverhaal van het Verteg. Lichaam, 12 Juni 1798.

[4] De voorzitter werd «*van zijn stoel gerukt*», heet 't in het vervolg van Wagenaar, dl. 40, bl. 26. Het mag waar zijn, maar 't staat niet in het Dagverhaal, waaruit de schrijver van het vervolg zijne stof putte.

burgers Ploos van Amstel, Bosch en Th. van Leeuwen weggevoerd".

Nu keert Daendels tot zijne vrienden terug en brengt hun verslag uit van zijne verrichtingen. De Agenten, bij wie zich die van Justitie had gevoegd, keuren zijn gedrag goed. Zij constitueeren zich zelven als „Intermediair Bestuur der Bataafsche Republiek". Spoors wordt tot voorzitter en Van Grasveld tot voorloopig secretaris benoemd. De eerste daad der nieuwe regeering was de invrijheidstelling van Fokker en Wildrik, mits zij op hun eerewoord beloofden de stad niet te zullen verlaten. Van Langen werd terstond naar Woerden gevoerd. Alle papieren en documenten van het vernietigd Uitvoerend Bewind, alsmede die van het Agentschap van Buitenlandsche Betrekkingen werden in beslag genomen en verzegeld [1]. Ook haastte men zich de Fransche regeering op de hoogte te brengen van „de groote gebeurtenissen". Niet omdat men vreesde, dat deze niet tijdig genoeg te Parijs bekend zouden worden — hiervoor zorgden Delacroix, Joubert en Champigny, ieder op zijn eigen wijze [2] — als wel om de noodzakelijkheid van den staatsgreep te betoogen. Rouget, een adjudant van Daendels, moest dien brief ijlings naar het Directoire brengen en verdere inlichtingen mondeling verschaffen [3]. Opmerkelijk is het, dat er niet de minste melding gemaakt werd van het aandeel, dat Daendels in de gebeurtenissen had. Verzweeg men dit wellicht opzettelijk, om zelfs den schijn te vermijden alsof de nieuwe omwenteling het uitvloeisel ware geweest van eene persoonlijke wraakoefening?

Inderdaad, zij was niets minder dan dit. Zij bedoelde ook geen reactie tegen de beginselen, welke op 22 Januari hadden gezegevierd. Zucht tot eerlijke toepassing van de staatsregeling en afkeer van diplomatisch geknoei hadden de mannen van 12 Juni tot hunne daad gedreven. Dat het hun ernst was met het eerste, bewees hunne keuze van leden voor het Intermediair Wetgevend Lichaam. Zoowel oud-leden der Nationale Vergaderingen als die van het uiteengejaagd Vertegenwoordigend Lichaam en zelfs de ex-Directeuren Fokker en Wildrik

---

[1] Notulen Interm. U. B., 12 Juni 1798.

[2] Zie hunne brieven aan Talleyrand. Bijlage XXIV*a*, *b*, *c*.

[3] Het Intermediair Bewind aan het Directoire. 12 Juni 1798. Bijlage XXV.

werden ertoe benoemd. Geen partijregeering derhalve! En wat de eerlijkheid betreft, „onze politiek is geheel nieuw, schrijft Spoors aan Wiselius [1], en zou misschien op den duur niet goed zijn; maar gedurende den korten tijd van ons bestuur willen wij er de proef van nemen. Zij is geen andere dan stipt eerlijk te zijn; alle intriganten openlijk voor den kop te stooten; de constitutie in werking te brengen en te nationaliseeren, om daardoor eens vooral den bodem aan alle factiën in te slaan, van welken kant ook ontstaan. En dit oogmerk zullen wij bereiken — of bezwijken". Wanneer Wiselius zijn twijfel uitspreekt over de mogelijkheid dit ideaal te verwezenlijken, antwoordt Spoors: „wat aangaat ons politiek systema, om gedurende ons bewind eerlijkheid en rondheid te stellen in plaats van intrige en omkooping, wil ik wel onderstellen dat het mogelijk is, dat *op den duur* deze middelen niet voldoende zijn. Maar wij hebben er tot heden toe te gewenschte vruchten van gehad, om niet op dezen weg voorttegaan". Dit schreef Spoors den 28ⁿ Juni. En nu moge men terecht beweren dat de proeftijd al zeer kort was, te kort zelfs om van ondervinding te kunnen spreken, — het streven verdient achting en eerbied, en wettigt de bestuurswisseling op 12 Juni ten volle.

De Intermediairen rekenden er dan ook stellig op, dat het Directoire en Talleyrand hunne handelwijze zouden billijken. Om aan hun schriftelijk betoog meer klem bijtezetten, werden reeds den 14ⁿ Juni Schimmelpenninck en De Winter als buitengewone gezanten naar Parijs afgevaardigd. Zij moesten ook de bewuste brieven van Blauw als getuigstukken overleggen [2]. Overbodig mag het heeten te vermelden, dat men Blauw zoowel als Buys en Van Dedem onmiddelijk na den staatsgreep terugriep. De laatste trachtte bij zijne medeburgers zijn gedrag te vergoelijken [3].

De meerderheid der natie juichtte den 12ⁿ Juni toe. Orangisten en federalisten zagen eensdeels met genoegen de scheuring onder de unitarische broederen; anderdeels bracht hun belang mede eene regeering te steunen, die gematigdheid predikte.

---

[1] Correspondentie van Wiselius. Rijksarchief.

[2] Daendels aan zijnen adjudant Rouget. 14 Juni 1798. Bijlage XXVI.

[3] «Van Dedem à ses concitoyens», Bijlage XXVII*b*, en Pichon aan Talleyrand, Bijlage XXVII*c*.

Alleen te Amsterdam en in Friesland was verzet te bespeuren. Vooral in dit noordelijk gewest — een centrum van radicalisme — nam het volk eene dreigende houding aan. Het ging er zelfs zoo erg toe, dat het Intermed. U. B. den 28ⁿ Juni besloot, Daendels aan het hoofd eener deputatie er heen te zenden. Men achtte het „van 't uiterste belang, dat tot conservatie en bevordering van de rust, veiligheid en goede harmonie, zoowel als tot maintien der tegenwoordige orde van zaken in het voormalig gewest Friesland, de meest geschikte en desnoods efficacieuste maatregelen werden genomen" [1]. Het mocht de deputatie gelukken voorloopig de rust te herstellen.

Daendels was nu, nog meer dan na 22 Januari, de held van den dag. In de eerste vergadering van het Intermediair Wetgevend Lichaam huldigde de voorzitter zijne kloekmoedigheid. Hij noemde hem een tweeden Brutus, die de dwingelandij in het hart had aangetast en de Bataven aan zich zelven wedergegeven. Zijn naam en die der leden van het Intermed. U. B. zouden „met gulden letteren" in de jaarboeken van ons vaderland opgeteekend worden. Nog meer, — „zij zouden leven in de harten der dankbare tijdgenooten, die onderscheid wisten te maken tusschen de vrijheid en de slavernij, die in de gedaante der vrijheid werd voorgesteld. Zij — de dankbare tijdgenooten nl. — zouden die aan hunne kinderen vermelden, opdat de nakomelingschap van geslacht tot geslacht weten mocht, wie zij onder de verlossers des vaderlands te eerbiedigen zoude hebben" [2].

Is ooit stouter verwachting uitgesproken en teleurgesteld? Intusschen, de voorzitter van het Intermediair Wetgevend Lichaam was niet de eenige, die Daendels in den zoeten waan trachtte te brengen als zou hij door den staatsgreep zijn naam hebben vereeuwigd. Uit alle oorden der Republiek stroomden hem weder gelukwenschen toe en vleiende dankbetuigingen .... „De natie heeft aan u hare vrijheid te danken, schrijft onder anderen zijn vriend Dumonceau [3]. De weldenkenden van het volk en allen die u gerechtigheid doen wedervaren zien, dat

[1] Not. Interm. U. B.

[2] Dagverhaal 13 Juni 1798.

[3] 16 Juni 1798. Familie-archief.

het uw werk is en zwaaien het wierook van goedkeuring en erkentelijkheid aan uwe grondstellingen toe! In waarheid, de constitutie wierd in hare geboorte gesmoord; de vrijheid was niet meer dan een woordeklank, waarvan zich eigendunkelijk die overheerschers bedienden om hun bewind te verzekeren. Dat ieder republikein zich thans meer dan ooit om 't altaar der constitutie dringe! Zweren wij haar te handhaven. Laat ons voor verrader en lafhartig verklaren hem, die aan haar de minste inbreuk zoude dulden. Dat door ons alle factiën gefnuikt en verdelgd worden! Maar, mijn waarde generaal, laat ons wel zorg dragen voor eene reactie; want vervallen van 't eene exces in 't andere, zou een nieuw onheil voor de Republiek zijn. De wraak wordt meesttijds slechts bemind door kleine zielen. De man van deugd, de patriot in een woord, moet alles opofferen voor het welzijn van zijn vaderland. Ik voed alle hoop, dat het gebeurde voor altijd de oogen aan het Bataafsche volk zal geopend hebben. — De officieren van mijn état-major verzoeken mij u te willen verzekeren, dat hunne sentimenten met de mijne overeenstemmen".

Daendels was nu eene macht in den staat geworden, waarmede rekening moest worden gehouden; zoowel door het Bataafsche bewind — 't werk zijner handen — als door de Fransche regeering. Den korten tijd, dat hij het middelpunt vormde van het staatkundig leven in zijn vaderland, had hij ruimschoots gelegenheid de voor- en nadeelen te ondervinden, aan zulk eene invloedrijke stelling verbonden. En de nadeelen het meest. Want het zou blijken, dat door den staatsgreep van 12 Juni 1798 de kabel, waarmede de Bataafsche sloep lag vastgemeerd aan het Fransche oorlogsfregat, nog nauwer was toegehaald.

ZESDE HOOFDSTUK.

Daendels' houding na 12 Juni 1798.

De Fransche regeering bewaarde een volkomen stilzwijgen over de gebeurtenissen van 12 Juni. Zij had, gelijk wij zagen, eene geweldige revolutie niet bedoeld. Hare zaakgelastigde Pichon kwam, voorzien van de noodige instructiën, te 's-Gravenhage, toen de staatsgreep reeds zijn beslag had. Hij vond zich dus geplaatst voor een voldongen feit. Beter ware het wellicht geweest, meent Champigny [1], indien de geschillen in der minne waren bijgelegd, maar nu de zaken eenmaal een anderen keer hadden genomen, bleef er niets over „qu'à en diriger les suites". En die gevolgen behoefden het Directoire niet te verontrusten. Wellicht vreesde men, dat Daendels zijne populariteit zou misbruiken; maar dit vermoeden had geen recht van bestaan. Daendels toch „n'a point d'ambition, à moins qu'on appelle ainsi le désir de quelque renommée". Daarentegen durfde Champigny het Directoire verzekeren, dat het op den generaal rekenen kon. En dit beteekende niet weinig. Immers, het Bataafsche leger was zijnen bevelhebber zonder voorbehoud toegedaan. Het jongste voorval had dit voldoende bewezen. Dreigde er uit het Noorden voor Frankrijk gevaar, dan zou Daendels met zijne Bataven de voorhoede vormen van het verdedigingsleger. Eveneens zou op staatkundig gebied de invloed, dien hij op het nieuw bewind ging oefenen, weder aan Frankrijk ten goede komen. Altijd wel te verstaan, „s'il est vrai, que Daendels n'est redevable qu'à nous de sa nouvelle existence".

---

[1] Champigny aan Talleyrand, 19 Juni 1798. Bijlage XXVIII*a*.

Dat hij van nu af meer op den voorgrond zou treden, sprak van zelf. Er liepen zelfs weder geruchten omtrent zijne aanstaande benoeming tot lid van het Uitvoerend Bewind. Ook ontbrak 't niet aan ongeluksprofeten, die wisten te voorspellen, dat Daendels zoodoende „zijn eigen kuil zou graven en dat het zaad reeds rijpte voor een tweeden 12^n Juni" [1]. Thans, evenals na 22 Januari, waren die geruchten louter verzinsels. Daendels gevoelde zich vóór alles soldaat. De staatkunde was zijn terrein niet; dit begreep hij zelf het best. Met weerzin, door de omstandigheden gedwongen, had hij zich op dit gebied gewaagd. Zijne politieke bemoeiingen waren slechts intermezzo's. Het Bataafsche leger ter overwinning te leiden, den Bataafschen naam met roem en eer te overladen; — dat bleef zijn ideaal. Het gerucht was daarenboven te ongerijmd. De minimum-leeftijd voor de leden van het U. B. was bij de constitutie bepaald op veertig jaar. Gesteld nu, Daendels had neiging tot het directeurschap gevoeld, dan kon hij, de 35jarige, dien lust slechts boeten door overtreding van de staatsregeling. Zulk eene veronderstelling was echter al te dwaas in een man, wiens politiek optreden alleen gebillijkt werd door zijne verontwaardiging over de vergrijpen, welke zijne voormalige vrienden tegen dezelfde constitutie hadden begaan.

Niet alleen op Daendels, maar ook op het nieuw bewind mocht de Fransche regeering zich verlaten. Champigny heeft er, in den beginne althans, goeden moed op. Spoors, de voorzitter van het Intermediair Uitvoerend Bewind, had hem beloofd geen beslissende stappen te zullen doen dan in overleg met hem en met Joubert. Kon het beter? Maar zouden de orangisten en federalisten zich nu niet sterker gevoelen en de toestanden van vóór 22 Januari doen herleven? Zouden er niet te veel personen van verdacht republikeinsche kleur tot bestuurders worden gekozen? Neen, had Spoors verzekerd; er waren in de Republiek stellig wel twintig zuivere republikeinen, geschikt om met de leiding der zaken te worden belast. Nu, Champigny zou zich niet door beloften in slaap laten sussen; hij zou nauwlettend de handelingen der Intermediairen nagaan.

Al dadelijk kon de geest, welke de nieuwe regeering bezielde,

---

[1] Mr. J. van Lennep. Het leven van Mr. C. en Mr. D. J. van Lennep. Dl. II, bl. 245 vlg.

gekend worden uit de gedragslijn, welke zij jegens de overwonnen partij zou volgen. Die mannen, hoe slecht zij zich ook mochten gedragen hebben, waren toch ontegenzeglijk volbloed democraten en vrienden van Frankrijk! Dit hadden ze getoond al den tijd, dat zij met het opperbestuur belast waren geweest. Champigny kon derhalve niet dulden, dat men hen al te hard viel.

Ongetwijfeld zou dit tot moeilijkheden aanleiding geven. Immers, om de natie ten volle te overtuigen van het wangedrag harer vroegere bestuurders, was er, op last van het Int. U. B., eene behoorlijk gecommentarieerde bloemlezing uitgegeven van de briefwisseling en de besluiten der voormalige regeering. Men stelle zich de ontsteltenis voor der gemoedelijke Bataven, bij het vernemen van de buitensporigheden, door het U. B. bedreven, en van de verspilling der zoo zuur opgebrachte belastingpenningen. Telkens bracht de drukpers nieuwe schandalen ter kennisse van het publiek. Het was buiten kijf, dat er met 's lands gelden op onverantwoordelijke wijze was rondgesprongen. Van Langen in het bijzonder had — dit was onloochenbaar — zijne eigen zaken gedreven met gelden van den staat [1]. Op het oogenblik zijner arrestatie was er in zijne kas een tekort van ruim *f* 50000. Ontkennen hielp niet, want de bewijsstukken waren onder ieders bereik.

Dit alles was Daendels, tijdens zijn verblijf te Parijs, onbekend geweest. Kon het dus verwondering wekken, dat hij en velen met hem nu tot gestrenge maatregelen hunne toevlucht wilden nemen? Zulke booswichten verdienden zooal niet met den dood, dan ten minste met verbanning te worden gestraft! Champigny verzette er zich tegen [2]. Aan wijze lessen geen gebrek. Men mocht den schoonen triomf van den 12ⁿ Juni niet bezoedelen. Dat Daendels, „excellent républicain sans doute", tot gestrengheid neigde, was te verklaren. Hem toch had men behandeld „d'une manière atroce". Maar hoe verklaarbaar de neiging was, het kon niet raadzaam zijn er aan toetegeven. Daendels moest zijne vijanden niet met gelijke munt betalen. Deed hij 't wel, dan zou hij spoedig de liefde en achting van het volk verliezen, waarin hij zich nu met goed recht mocht verheugen. De Fransche regeering, meent Champigny, moest

---

[1] Authentique Bijlagen, No. 5.

[2] Champigny aan Talleyrand, 24 Juni 1798. Bijlage XXVIII*b*.

Daendels doen weten, dat het haar leed zou doen, indien hij afweek van de gematigdheid, waarvan hij te Parijs had blijk gegeven. Joubert was daartoe de aangewezen tusschenpersoon. Hij kon Daendels en zijn vrienden onder 't oog brengen, hoe wenschelijk nu vooral een wijs en bezonnen gedrag zou zijn. De zwaarst schuldigen konden den arm der wet toch niet ontloopen; maar het juiste tijdstip om te straffen was nog niet aangebroken. Te hevig gistten nog de hartstochten, dan dat men den schijn zou kunnen vermijden de schuldigen tot slachtoffers te willen maken van de wraak der overwinnaars. Bovendien de leus moest zijn: vereeniging der patriotten van alle schakeeringen. Aller gedachten en handelingen behoorden gericht te zijn op dit ééne noodige: de letterlijke uitvoering van de constitutie.

Champigny's verstandig woord vond een gunstig onthaal. Gogel, de Agent van financiën en thans lid van het Intermediair Bewind, beloofde namens zijne ambtgenooten, dat er geen overijlde maatregelen zouden genomen worden en dat men den gewonen weg in rechten zou inslaan. Deze verklaring legde hij af in tegenwoordigheid van Joubert, Champigny en Roberjeot, welke laatste — aanvankelijk tot opvolger van Delacroix bestemd — thans op reis was naar Hamburg en eenige dagen in 's-Gravenhage vertoefde [1]. Maar, aldus vroegen de Intermediairen zich zelven af, behoorde er niet dadelijk iets te worden verricht om het volk te toonen, dat de staatsgreep meer beoogd had dan alleen wisseling van bestuurders? De gelegenheid bood zich hiertoe aan. Nog altijd zaten de 21 leden der Nationale Vergadering op het Huis ten Bosch gevangen. Door hun de vrijheid te hergeven, zou men middellijk een afkeurend oordeel vellen over het regeeringsbeleid der mannen van 22 Januari!

Groot was Champigny's verrassing, toen, op voordracht van het U. B., het Interm. Wetgevend Lichaam den 9[n] Juli onverwijld de invrijheidstelling gelastte van alle staatkundige gevangenen. En dit nog wel op den dag van de bijeenkomst der grondvergaderingen en na de plechtige belofte, dat men ook met dezen maatregel zou wachten tot na den afloop der verkiezingen. Niet slechts zij, die op het Huis ten Bosch in

---

[1] Van Hamburg vertrok Roberjeot naar het congres te Rastadt. Gelijk bekend is, werden hij en zijn collega Bonnier aldaar verraderlijk vermoord.

hechtenis waren, zouden nu in de maatschappij terugkeeren, schrijft Champigny [1], maar ook de oud-leden der voormalige Commissie tot de Buitenlandsche Zaken, dat wil zeggen de Bickers, de Hahns en meer dergelijke verstokte federalisten! Ongetwijfeld zouden dezen hunnen invloed doen gelden op de verkiezingen. Nauwelijks had hij de tijding dan ook vernomen, of hij ging naar Joubert, die eveneens boos was, dat men zulk een maatregel had durven uitvoeren, *„sans nous en avoir communiqué le premier mot"*. Dadelijk togen beiden naar het U. B. Er was geen tijd te verliezen. Reeds stonden de rijtuigen gereed, om de federalisten uit het Huis ten Bosch aftehalen. Reeds maakte men toebereidselen, om de sinds 12 Juni gedetineerden strenger optesluiten en de vensters van hunne gevangenis met planken te doen bespijkeren! „Vous voyez, combien il était urgent d'arrêter ces mesures vraiment réactionnaires" [2].

Joubert en de legatie-secretaris troffen Gogel aan; en, zegt Champigny [3], „nous lui avons fortement représenté la haute inconvenance de la mesure prise, la versatilité des promesses du Directoire, les suites dangereuses d'une liberté accordée à des hommes qui se sont montrés constamment opposés au système de l'unité et par conséquent de la constitution, les dangers presque inévitables d'une réaction, les armes qu'ils prêtoient aux hommes de tous les partis, l'inconséquence extrême de faire sortir ces détenus le jour même de la réunion des assemblées primaires", etc. Gogel verontschuldigde zich met te zeggen, dat het besluit genomen was tegen zijn zin en dien van zijn collega Tadama. De andere Directeuren hadden er zulke verstrekkende gevolgen niet ingezien. Zij hadden zich laten leiden door menschlievendheid jegens personen, tegen wie geenerlei beschuldiging was ingebracht en wier eenige misdaad hierin had bestaan, dat zij op staatkundig gebied een andere meening waren toegedaan geweest dan de bovendrijvende partij. Daartegen voerde Champigny aan, dat de gevangenschap op het Huis ten Bosch zoo verschrikkelijk niet was en best nog eenige dagen kon duren. Men sprak nu af, dat Gogel 's avonds aan zijne collega's zou voorstellen den maatregel eenigen tijd opteschorten. Hier-

[1] Champigny aan Talleyrand, 10 Juli 1798, Bijlage XXVIII*c*.

[2] Dezelfde aan dezelfden, 16 Juli 1798. Bijlage XXVIII*f*.

[3] Dezelfde aan denzelfden, 10 Juli 1798. Bijlage XXVIII*c*.

mede nam Champigny voorloopig genoegen. *Voorloopig*; want, verzekert hij aan Talleyrand [1], „si les hommes, dont je vous ai dit tant de bien, s'écartent de la ligne des principes, veulent servir les individus, écouter les petites considérations, négliger la cause du peuple, travailler ou laisser travailler à une réaction; dès ce moment ils n'ont plus ma confiance". En den volgenden dag onthaalde hij Gogel op „une note très vigoureuse", — gelijk hij het zelf noemt — waarin alle bezwaren tegen den *reactionairen* maatregel nog eens in den breede ontvouwd werden. [2]. Het Uitv. Bewind hield nu opnieuw eene vergadering, waartoe Joubert en Champigny werden uitgenoodigd. De meerderheid der Directeuren bleef zich echter met kracht verzetten tegen den eisch, om het eens genomen besluit intetrekken. Maar, zegt Champigny [3], „la résistance et surtout les dangers de voir naître une réaction, ont doublé notre courage". Men vond ten slotte dezen modus vivendi. De federalisten zouden bevrijd worden, met uitzondering van de vier voornaamste, die in hechtenis zouden blijven tot na de verkiezingen voor het Vertegenwoordigend Lichaam en de benoeming van een definitief Uitvoerend Bewind. Om allen schijn van partijdigheid te vermijden, zouden ook de op 12 Juni gearresteerden, eveneens op vier na, in dat voorrecht deelen.

Champigny was tevreden over zich zelven en over zijne wijze van optreden. Waren Talleyrand en het Directoire 't evenzoo? Champigny wist het niet, „mais ce que je sais, c'est que vous et le Directoire aimerez toujours à juger d'après les résultats" [4]. Nu, die resultaten mochten voldoende heeten. Spoors was hem persoonlijk komen mededeelen, dat alle gevangenen in de maatschappij waren wedergekeerd, behalve de federalisten Bicker, Van Marle, Hahn, Beijma en de ultra's Rosevelt Cateau, De Bere, Vonck en Bosch. Tegen Van Langen, Th. v. Leeuwen, Eberstein, Nobbe en eenige anderen zou, wegens verspilling van staatsgelden, eene gerechtelijke vervolging worden ingesteld. „Voilà, Citoyen Ministre, les résultats, Tous les gens sages y ont applaudi. Nous croyons qu'on évite par là toute tendance à

[1] 10 Juli 1798. Bijlage XXVIII*c*.

[2] Champigny aan Gogel, 11 Juli 1798. Bijlage XXVIII*k*.

[3] Dezelfde aan Talleyrand, 12 Juli 1798. Bijlage XXVIII*d*.

[4] Dezelfde aan denzelfden, 16 Juli 1798, Bijlage XXVIII*e*.

la réaction, qui eût été inévitable, si les mesures proposées d'abord eussent obtenu leur exécution".

Dit mocht waar zijn, even licht valt het te begrijpen, dat het gebeurde een onaangenamen indruk moest maken op de regeering. Immers, het was zonneklaar, dat men onder voortdurende voogdij zou staan. Men kon voortaan zooveel beschikken als men wilde,.... mits het strookte met de inzichten van den Franschen gezantschapssecretaris.

Zulk eene verhouding moest verslappend werken op de veerkracht der bestuurders en noodwendig hun gezag verminderen. De hoop der radicalen flikkerde op. Men wist te vertellen, dat Joubert reeds naar Parijs was ontboden; — spoedig werd dit bewaarheid — dat Delacroix eerstdaags als gezant zou terugkeeren en dat zijn zoon zich al in de Republiek bevond. Zulke geruchten lieten niet na zich op de verkiezingen te doen gelden. Amsterdam en eenige andere steden vaardigden radicalen naar het Wetgevend Lichaam af. Zelfs Van Langen werd gekozen. Het was een geweldige kaakslag voor de Intermediairen. Zouden zij zich laten ontmoedigen of met kracht optreden? Zij weifelden. Indien Frankrijk zich slechts verklaarde! Maar wat te denken van de houding, door het Directoire aangenomen? Schimmelpenninck was nu reeds zes weken te Parijs en nog altijd niet door de Fransche regeering als gevolmachtigd Minister erkend. Deze daad toch „produiroit le plus grand effet, doubleroit la force du gouvernement, désespéreroit les hommes remuants et les perturbateurs, encourageroit les hommes timides et vertueux, qui n'ont besoin que d'un point d'appui pour donner l'essor aux facultés, qui les rendent propres à servir utilement leur pays" [1]. Nu heerschte er alom in de Bataafsche Republiek de grootste onzekerheid. De schuld hiervan lag uitsluitend bij de Fransche regeering. Had deze na 12 Juni terstond zich ruiterlijk verklaard, dan zouden de partijtwisten zoo al niet verdwenen, dan toch tijdelijk verstomd zijn. De oppositie had zich dan hare wapenen zien ontvallen en de regeeringspartij ware er des te sterker door geworden. De voorloopige toestand zou dan reeds plaats hebben gemaakt voor eene definitieve. Er ware dan vertrouwen gewekt in de stabiliteit der regeering en, als gevolg hiervan, zouden meer personen bereid gevonden zijn zich eene

[1] Champigny aan Talleyrand, 24 Juli 1798. Bijlage XXVIII*g*.

benoeming tot lid van het Uitvoerend Bewind te laten welgevallen.

De keuze was toch al beperkt genoeg [1]. Immers het aantal bevoegden voor het zoo gewichtig ambt van Directeur, was uiterst gering. Schimmelpenninck gold algemeen als het meest geschikt, maar zijn jeugdige leeftijd belette zijne benoeming. Natuurlijk konden noch de Oranjegezinden noch zij, die op 22 Januari en 12 Juni het onderspit hadden gedolven, in eenige aanmerking komen. Maar ook uit de regeeringspartij was de keuze niet onbeperkt. Verstandige en ontwikkelde Directeuren verlangde men; maar tevens zulke, die krachtig en beslist konden optreden. Want, al erkende men de gebiedende noodzakelijkheid van den laatsten staatsgreep, toch wilde men niet weder de mogelijkheid doen geboren worden, dat één man, aan het hoofd van eenige grenadiers, in tien minuten tijds èn Vertegenw. Lichaam èn Uitv. Bewind zou kunnen uiteenjagen. „On rend justice aux bonnes intentions du général Daendels, mais on craint qu'il ne devienne trop influent. On ne veut pas que le Directoire se compose d'hommes, qui soient trop à sa dévotion; on ne veut pas que le régime militaire puisse balancer le régime constitutionnel [2]. Derhalve ook hen, die in te nauwe vriendschap stonden met Daendels, moest men voorbijgaan. Hoeveel geschikte candidaten bleven er dan wel over? Partijtwisten, merkt Champigny snedig op, hebben nog dit bijzonder nadeel voor een klein land, dat zij te veel kundige lieden ter zijde stellen, wier plaats moeielijk te vervullen is. Wat zou nu het logisch gevolg zijn? Dat men zich ging werpen in de armen der gehate federalisten. Derhalve tot eindresultaat van den laatsten staatsgreep, de wederinvoering der verfoeilijke regeeringsmaximen van vóór 22 Januari! Reeds werden de symptomen der gevreesde kwaal zichtbaar. Van der Goes, de gewezen secretaris der voormalige Commissie t. d. B. Z., tot Agent bij denzelfden tak van dienst benoemd; de federalistische sociëteiten opnieuw geopend .... [3]

Bij het volk geen zweem van verzet te bespeuren tegen eene naderende reactie. Wat kon het den Bataven schelen eenige graden

---

[1] Champigny aan Talleyrand, 18 Juli 1798. Bijlage XXVIII*f*.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 28 Juli 1798. Bijlage XXVIII*h*.

[3] Dezelfde aan denzelfden, 3 Augustus 1798. Bijlage XXVIII*j*.

meer of minder zuiver republikeinsch bestuurd te worden, waar de welvaart met reuzenschreden achteruitging? De hand der Fransche broeders drukte steeds zwaarder op de bevrijden. De staatsgrepen hadden hierin geen verandering ten goede gebracht. Handel en nijverheid kwijnden. De Fransche kapers ontzagen vriend noch vijand; ze sleepten wat ze machtig konden worden uit onze havens weg. Alleen de belastingen groeiden aan; en wel in omgekeerde reden tot den nationalen rijkdom. Tegenover tien millioen staatsinkomsten stonden, op den loopenden dienst van 1798, vijftig millioen uitgaven, — het tekort te dekken door nieuwe aanvallen op de beurzen der belastingschuldigen. Zulk een toestand was op den duur onhoudbaar. Champigny is er zelf zoo van overtuigd, dat hij Talleyrand aanraadt de Bataven in hunnen nood te verlichten. En wel in Frankrijks eigen belang. Frankrijk immers rekende op de aanwezigheid van middelen in de Bataafsche Republiek, welke in de ure des gevaars zouden blijken te ontbreken. „C'est l'imprévoyance, qui fait la ruine des états" [1].

Trouwens, ook van andere even onverdachte zijde was het Directoire ingelicht. Pichon, die tijdelijk de Fransche regeering te 's-Gravenhage moest vertegenwoordigen, deelde Talleyrand al spoedig na zijne aankomst den inhoud mede van een gesprek, dat hij met den voorzitter der 2e Kamer had gevoerd [2]. Deze had hem niet verheeld de ontevredenheid der groote menigte, voor wie de voordeelen der alliantie met Frankrijk nog altijd onzichtbaar bleven, terwijl zij de lasten ervan steeds duidelijker gewaar werd. Wat wilt gij dat wij antwoorden, had De Leeuw hem gevraagd, wanneer men ons voorhoudt, dat het land meer lijdt dan het ooit geleden heeft onder Engelschen invloed? De wanhoop maakt zich meester van alle gemoederen en openlijk komt men er voor uit, dat eene volledige vereeniging met Frankrijk de voorkeur verdient boven zulk eene onafhankelijkheid. Meent gij soms, had hij eraan toegevoegd, dat de wenschen der verlichte volksvrienden niet verder reiken dan den volledigen ondergang der natie nog voor eenigen tijd tegen te houden?.... Wij hebben echter de overtuiging, dat Frankrijk ons wel kan ruïneeren, maar niet onder het juk brengen. Hoe dichter wij onze vroegere armoede naderen, des te grooter

---

[1] Champigny aan Talleyrand, 23 Augustus 1798, Bijlage XXIX*b*.

[2] Talleyrand aan het Directoire, 10 Augustus 1798. Bijlage XXIX*a*.

wordt onze moed om zulke offers te brengen, als wij weleer voor onze onafhankelijkheid hebben veil gehad. Frankrijk verlieze daarenboven een voornaam beginsel niet uit het oog. Het moet niet de kip met de gouden eieren slachten. Zegt men, dat wij niets voor Frankrijk deden, dan vergeet men, dat wij bijna ons crediet vernietigden om de 100 millioen te betalen en dat het Fransche leger het derde deel van onze staatsinkomsten verslindt. De mogendheden, die ons geld schuldig zijn, betalen niet. Rusland, dat tot nog toe zijne verplichtingen is nagekomen, houdt op dit te doen, omdat de Fransche kapers Russische schepen in onze havens buit maakten. Breekt Frankrijk met de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, dan zal daar hetzelfde plaats grijpen.... Men behandele ons met meer achting; men verwaarlooze onze Ministers niet, gelijk tot nu geschiedde. In onze wederzijdsche betrekkingen trede de rechtvaardigheid in de plaats van de overmacht. Voor de opofferingen ten behoeve der gemeenschappelijke zaak, stelle men tot grondslag de evenredigheid en niet de *gelijkheid;* — want dit laatste leidt tot onrechtvaardigheid, omdat er zulk eene *ongelijkheid* in middelen bestaat.

Waar de moedeloosheid zoo groot was, viel het den vijanden van Daendels gemakkelijk aan zijne populariteit te tornen. De radicalen zochten zich op hem te wreken. Ze konden 't hem niet vergeven, dat door zijn toedoen vooral hun rijk zoo kort geduurd had. Wat nu was eenvoudiger dan Daendels tot zondenbok te maken van den ongelukkigen toestand des lands? Reeds 10 Augustus weet Pichon te melden, dat er eene beweging tegen Daendels op het touw wordt gezet en dat deze er aan denkt, zich van het staatstooneel te verwijderen. Indien hij dit plan werkelijk gekoesterd heeft, dan droeg daar zeker toe bij het vertrek van Joubert. Daendels verloor in hem een trouw wapenbroeder en de Bataafsche Republiek een onbevooroordeeld vriend. Joubert was inderdaad een der weinige Franschen, die het wel meenden met de Republiek en die haar niet beschouwden als een goudmijn in Fransche exploitatie. Daendels had nog vergeefsche pogingen aangewend bij invloedrijke personen te Parijs, om Joubert voor de Bataafsche Republiek te behouden [1]. Wel wisselden de vrienden voortaan van tijd tot tijd

[1] Vgl. Deydier aan Daendels, 16 Augustus 1798. Bijlage XXX*a*.

van gedachten; wel liet Joubert zijnerzijds 't niet aan raadgevingen ontbreken, welke getuigden van het goed hart, dat hij der Bataafsche Republiek toedroeg [1]; maar die woorden uit de verte vormden slechts eene schrale vergoeding voor den ontvallen steun.

Want Jouberts vertrek was het sein voor de radicalen, om openlijk tegen Daendels en de Intermediairen te velde te trekken. Zoodra het Vertegenwoordigend Lichaam zich had geconstitueerd en het Uitvoerend Bewind vervangen was door een een definitief [2], regende het verzoekschriften uit vele oorden des lands, — Amsterdam en Friesland weder voorop — om „Daendels en de personen van de burgers Gogel, Spoors, Tadama, de la Pierre en Pijman" in staat van beschuldiging te stellen. Het Vertegenwoordigend Lichaam beantwoordde deze aanvrage met een decreet, waarbij verklaard werd, dat hetgeen op 12 Juni was voorgevallen „tot behoud der vrijheid, tot herstel der geschonden oppermacht des volks, mitsgaders tot handhaving der staatsregeling noodzakelijk was geweest en plichtmatig voor elken burger, die prijs stelt op de getrouwe handhaving der staatsregeling; dat dus de burgers Spoors enz. gelijk ook de Lt.-Gen. Daendels mitsgaders alle zoodanige burgers, welke tot behouding der vrijheid en het Vaderland hebben medegewerkt, welverre van deswegen culpabel te zijn, als handhavers der staatsregeling en belanglooze voorstanders van de rechten des volks zich bij het Vaderland verdienstelijk hebben gemaakt; wordende mitsdien de verzoeken bij de bovengemelde adressen tegen dezelve Burgers speciaal gedaan, als steunende op verkeerde gronden, gewezen van de hand". Tevens werd het U. B. opgedragen, „nauwkeurig te letten op alle zoodanige woelingen en ondernemingen, welke direct of indirectelijk zouden strekken om de inbreuk op 's volks oppermacht, den 17n Maart en den 4n Mei gepleegd, te wettigen en als verbindend te doen voorkomen en alzoo de door het Bataafsche volk aangenomen staatsregeling te ondermijnen; — opdat dezulken als rustverstoorders naar behooren kunnen worden gestraft" [3].

[1] Joubert aan Daendels, 12 Augustus 1798. Bijlage XXX*b*.

[2] De leden van het gewezen Intermed. U. B. werden Agenten bij de verschillende Departementen.

[3] Decreten van het Vert. Lichaam, 5 October 1798 en Not. van het Uitv. Bewind, 8 October 1798.

Van beide besluiten moest het U. B., „door eene gepaste proclamatie den volke kennis geven".

Voor het oog der wereld had men Daendels — en kon het anders? — de hand boven het hoofd gehouden. Hij behoefde er nu niet meer aan te denken zich in een Geldersch plaatsje terugtetrekken, maar hij kon in de Haagsche toonaangevende kringen blijven verkeeren. Of dit inderdaad naar den zin der regeering was? „Le spectacle du militaire, assistant aux délibérations et les dirigeant" [1] zou onmogelijk op den duur voldoen; allerminst aan de delibereerenden zelven. Het is te begrijpen, dat zij zich niet recht op hun gemak gevoelden tegenover den man, den militair, die het volle bewustzijn met zich droeg van zijn vaderschap over de pas gevestigde regeering. En dan, Daendels was zoo geheel anders dan de anderen. Hij koesterde en uitte zulke vreemde, hoogvliegende plannen; geenszins naar den smaak der rust verlangende Bataafsche bewindslieden. Zoo sprak hij ervan, de vergoeding in grondgebied — bij het Haagsch tractaat beloofd, doch nog altijd een vrome wensch — met het zwaard in de vuist te gaan veroveren. Zoo wilde hij in den winter van 1798 aanvallend tegen Engeland optreden, door eene landing in Schotland te ondernemen. Dit laatste zou, naar hij meende, niet moeielijk vallen. Alleen waren de Bataafsche zeeofficieren weinig te vertrouwen.... [2] Het U. B. stak zich niet gaarne in zulke avontuurlijke ondernemingen; het wachtte liever den loop der gebeurtenissen af. Vandaar verschil met Daendels; hetwelk zich ook op ander gebied deed gevoelen.

Spoors, thans Agent van Marine, was van oordeel, dat op de mannen van 22 Januari, die op zoo vreemde wijze met 's lands penningen hadden huisgehouden, de wet in al hare scherpte diende te worden toegepast. Gogel vond dit niet geraden. Hij zag liever, dat men zich tevreden stelde met teruggave van het tekort. Daendels ondersteunde Gogel. De Fransche regeering eischte nog meer; zij begeerde zelfs de invrijheidstelling van den hoofdschuldige, Van Langen. Een rekest van Mevrouw Van Langen, waarbij de tusschenkomst van het Directoire werd ingeroepen ten bate van haren man, was te

---

[1] Zie Bijlage XXIX*a*.

[2] Pichon aan Talleyrand, 15 September 1798. Bijlage XXXI*b*.

Parijs gunstig ontvangen [1]. Het gewezen lid van het Uitvoerend Bewind, „après avoir été foulé aux pieds et traité de la manière la plus cruelle par les satellites de Daendels", — eene overdrijving, welke men de liefhebbende echtgenoote gaarne vergeeft — zou binnen kort voor het Hof van Holland terechtstaan. Er was het Directoire veel aan gelegen, dit te voorkomen. Een gerechtelijk onderzoek zou zooveel aan het licht kunnen brengen, wat men liever in 't duister wenschte te laten.

Champigny ontving dus opdracht de vervolging te doen staken. Hij meent, dat 't wel zal lukken. „On sentira parfaitement ici, je l'espère, combien il est instant de jeter un voile sur tout ce qui regarde non seulement le Cn Van Langen, mais aussi les autres ex-directeurs ses collègues", antwoordt hij [2]. Evenwel, het U. B. had er geen ooren naar. Waartoe had men dan urbi et orbi de slechtheid verkondigd der weggejaagde regeering en hare oneerlijkheid op den kaak gesteld? Om zich zelven nu een slag in het aangezicht te geven en het rechtsbewustzijn der natie te beleedigen? Slechts onder ééne voorwaarde zou men hierin Frankrijk ter wille kunnen zijn. In de amnestie moesten ook eenige Orangisten begrepen worden; bepaaldelijk de gewezen raadpensionaris v. d. Spiegel, die sinds 1795 gevangen zat. Derhalve erkende partijgangers van den Stadhouder in vrijheid; — alleen tot dien prijs kon aan Van Langen het zwijgen worden opgelegd. Zag men in deze schikking geen gevaar? [3]

Het Directoire hechtte zooveel gewicht aan de oplossing dezer quaestie, dat het eenen buitengewonen gezant, Lombard de Langres, opdroeg de zaak tot een goed einde te brengen. Slechter keuze ware moeielijk geweest. Lombard was een jeugdig diplomaat, blijkens zijne brieven beter stilist dan onderhandelaar, en door zijn opbruisend, sanguinisch gestel ongeschikt met kalme Bataven te redeneeren. Dit eene stond bij hem vast: het doel zijner zending zou hij bereiken, het mocht kosten wat het wilde. Hij zou de Bataven dwingen, door hun schrik aantejagen.

Spoedig na zijne aankomst heeft hij een gesprek met Daendels

[1] Mevrouw Van Langen aan het Directoire, 26 Sept. 1798. Bijlage XXXII*a*.

[2] Champigny aan Talleyrand, 30 September 1798. Bijlage XXXII*b*.

[3] Dezelfde aan denzelfden, 2 October 1798. Bijlage XXXII*b*.

over het brandende vraagstuk. Al dadelijk weet hij optemerken, dat Daendels „qui a véritablement ici de l'influence", vol eerzucht en hoogmoed is, en tevens overstelpt van schulden [1]. Gelukkig, dat Lombard zelf ons de bron laat gissen, waaruit hij zijne wetenschap putte. Kort te voren toch had hij bezoek ontvangen van eenige „patriotes exaspérés", en de veronderstelling is geoorloofd, dat de gramschap dier heeren niet zonder invloed is geweest op Lombards oordeel.

De gezant is overigens nog al tevreden over zijn onderhoud met Daendels. Lombard deed hem gevoelen, welk een dienst hij zijn vaderland zou bewijzen, welk een aanspraak op de dankbaarheid der Fransche regeering hij zich zou verwerven, indien hij medewerkte om de zaak van v. Langen tot eene bevredigende oplossing te brengen. „Daendels m'a compris. Et une chose bien essentielle, c'est que par orgueil il voudrait que la suspension de ce procès eût l'air de venir des gens de son bord, plutôt que de l'autorité de la France. C'est là le véritable coup de parti".

Mij dunkt, dat hier van geen partijdaad sprake kan zijn. Moest er al eene amnestie worden uitgevaardigd, dan is het begrijpelijk, dat Daendels deze liever zag van de „gens de son bord" — in casu het wettig gouvernement — dan openlijk op gezag van Frankrijk.

Hoe dan ook, Lombard zou zich niet uit het veld laten slaan. Bereikte hij zijn doel niet door overreding, dan zou hij voor het aanwenden van geweld niet terugdeinzen. En hiertoe is hij reeds aanstonds bereid. Hij zou een slag wagen. Hatry, Jouberts opvolger, was er onkundig van; maar de onderbevelhebber der Fransche troepen, Tilly, was in het geheim. Zou Lombard een nieuwen staatsgreep hebben bedoeld? De woorden „rien ne bouge, rien ne doit bouger" [2] logenstraffen dit vermoeden. Meer waarschijnlijk komt 't mij voor, dat er een aanslag zou worden beraamd op het kasteel van Woerden, om Van Langen van daar op te lichten.

Het plan, zoo 't bestaan heeft, kwam echter niet tot uitvoering. De geheime onderhandelingen bleven voortduren en Lombard maakte zich door zijn gedrag hoe langer zoo meer

[1] Lombard aan Talleyrand, 7 October 1798. Bijlage XXXIII*a*.

[2] Zie Bijlage XXXIII*a*.

onmogelijk. Intimideeren, hierin bestond geheel zijn staatkundig beleid. Tot Pijman, die hem ruiterlijk verklaarde de vriend van Spoors te zijn, — Spoors werd door Lombard van anglomanie verdacht, waarom? [1] — zeide hij, dat hij hem deswegens als Frankrijks gezworen vijand beschouwde en dat hij terstond beider afzetting bij het U. B. zou eischen [2].

Een andermaal ging hij in een belachelijk gezwollen nota het U. B. zelf te lijf. Wat was er gebeurd? Het Amsterdamsch gepeupel had de steenen borstbeelden verminkt van de Directeuren Barras en Merlin en van eenige Fransche generaals. Zijn haat niet kunnende koelen op levende Franschen, had het dien botgevierd op onschuldige busten. Voor Lombards verbeelding dijde dit kinderachtig misdrijf uit tot eene samenzwering van Orangisten en Fransche uitgewekenen, door de Agenten geduld. Wraak! Wraak! [3]

Men stelle zich den indruk voor, dien zulk een stuk moest maken. De uitwerking was juist het tegendeel van Lombards bedoeling. Het U. B. nam meer en meer eene teruggetrokken houding aan. Met zulk een Minister was inderdaad niet omtegaan. Champigny erkent dan ook tegenover Talleyrand, dat Frankrijks zedelijk overwicht op de Bataafsche Republiek vermindert [4]. Lombard, zegt hij, heeft vele goede eigenschappen. Hij is eerlijk, deugdzaam, vol ijver en goeden wil. Maar hij is jong. Hij debuteert in de diplomatie en daarvoor is de Bataafsche Republiek niet de aangewezen plaats. Ondanks alle moeite, die Champigny als legatie-secretaris zich geeft, kan hij niet steeds instaan voor 's Ministers woorden. De Minister kan zich verspreken, nog lichter verschrijven. Lombard is een geletterd man en ik, zegt Champigny, ben 't niet. Zijn

---

[1] Ja, waarom? Deze vraag had ik mijzelven gesteld vóór ik kennis had gemaakt met Lombards Mémoires (Parijs 1823). Ziehier de reden, die Lombard zelf opgeeft. «Je n'aimais pas M. Spoors; on m'avait donné des préventions contre lui; on devrait bien se mettre en garde contre les préventions; c'est une chose nuisible, déplorable. Je ne pus jamais revenir de celles que j'avais contre le ministre de la marine, qu'on me disait vendu à l'Angleterre. *Je n'en ai jamais eu la preuve; au contraire.* (Mémoires T. I. p. 272). De Mémoires, althans voor zoover ze over de Bat. Rep. handelen, behelzen vele onnauwkeurigheden en scheeve voorstellingen.

[2] Lombard aan Talleyrand, 14 October 1798. Bijlage XXXIII*b*.

[3] Lombard aan het Uitv. Bewind, 16 October 1798. Bijlage XXXIII*c*.

[4] Champigny aan Talleyrand. 31 October 1798. Bijlage XXXIV.

eigenliefde moet ik dus ontzien. Nog onlangs schreef hij eene nota in opgeblazen stijl; hij begon met de woorden: „Wraak, burgers Directeuren, wraak! Zulk een toon was niet voltehouden. De Minister was dan ook wel genoodzaakt zich te matigen, hetgeen zijn invloed en aanzien veel kwaad doet. Op deze wijze kan men niet met Bataven regeeren. Dezen toch, gaat Champigny voort, zijn over 't algemeen achterdochtig, lichtgeraakt, naijverig op hunne onafhankelijkheid; — alles wat schijnt daarop inbreuk te maken, kwetst en grieft hen. Alleen door hen te ontzien, door hen waardig, vrijmoedig en hartelijk te zeggen, dat de Fransche regeering met hen waakt over het lot hunner Republiek; alleen door hun een of ander plan van Fransche zijde voortestellen als een nuttigen en voor het welzijn van hun vaderland onmisbaren maatregel; alleen door, om zoo te zeggen, over de ernstigste zaken heen te glijden, komt men er toe hen te doen vergeten, dat men in hun huis den baas speelt.

Maar daarvoor was Lombard niet berekend. Integendeel, op hem bouwden de ultra's hunne hoop om het gouvernement omver te werpen. „Quand ferons-nous un coup? — lui disaient hier quelques hommes égarés. Quand abattrons-nous un gouvernement, qui protège l'aristocratie et qui vèxe les patriotes?" [1]

Lombard moge die „verdoolden" teleurgesteld hebben, hij hield niet op Talleyrand en het Directoire aantezetten tegen het U. B., dat zijns inziens aristocratische neigingen koesterde; tegen Spoors „entièrement vendu à l'Angleterre"; tegen Schimmelpenninck, die maar steeds doorging zijne regeering gerust-stellende nota's te zenden en haar diets te maken, dat het Directoire haar welwillend gezind was. Ook over Hatry, den opperbevelhebber der Fransche troepen, was Lombard ontevreden. Hatry is wel een eerlijk man, zegt de gezant, maar hij is niet doortastend genoeg. Hij laat zich in 't ootje nemen door het U. B., dat altijd in wantrouwen en dralen zijn heil zoekt. Daarom moest een flink generaal Hatry komen vervangen; een, die niet zou aarzelen de veldwinnende aristocratie te bestrijden [2].

Juist tegen zulk eene gewenschte militaire inmenging, komt Champigny met kracht op [3]. Dit zou al heel weinig baten, —

[1] Champigny aan Talleyrand, 31 Oct. 1798. Bijlage XXXIV. Vgl. Lombard. Mémoires I, 257.

[2] Lombard aan Talleyrand, 19 Nov. 1798. Bijlage XXXIV*d*.

[3] Sur la situation actuelle de la République Batave. Pièce secrète et neces-

gesteld 't ware mogelijk met de weinige troepen, destijds in de Bataafsche Republiek aanwezig. Eene algemeene uitbarsting van verzet zou dra volgen. Want men vergete niet, zegt Champigny in zijne merkwaardige en van groote zaakkennis getuigende nota, „la situation du pays n'est plus qu'elle a été. Le Français est ici presque généralement détesté. On en supporte le joug difficilement". Treedt Frankrijk nu gewelddadig op, dan zoekt de Bataafsche Republiek steun bij Engeland. En, hoe vreemd het ook klinke, dit gevaar dreigt niet zoozeer van de Orangisten, die op zichzelven weinig beteekenen; ook niet van de ontevredenen, die gering in aantal hoewel zeer bewegelijk zijn, — maar veeleer van de talrijke constitutioneele partij. Deze toch heeft neiging zich te vereenzelvigen met de oude patricisch-federalistische groep, wier oogen op Engeland gevestigd zijn, om vandaar herstel harer vroegere voorrechten te erlangen. Daendels zou zich daar nooit toe leenen. Hij zou liever met het zwaard in de hand willen sneuvelen, dan de Orangisten of de ontevredenen te zien zegevieren. En hij verbergt zijne meening niet. De Bataafsche regeering is bang voor hem, omdat hij zich openlijk verklaart tegen sommige Agenten en ook „parce que Daendels aime à agir et ne se trouve jamais bien nulle part. Ce serait donc pour le gouvernement français, suivant les circonstances qu'il voudrait faire naître, un homme à mettre en avant ou à éloigner d'ici". Met andere woorden; strookten de inzichten van het Directoire met die van Daendels, dan zou het in hem een volijverig helper vinden, — zoo niet, dan deed de Fransche regeering beter hem onschadelijk te maken.

Zoo ver behoefde het echter niet te komen. Nog kon de gevreesde anglomanie worden bezworen, indien Frankrijk zijne houding slechts wist te matigen; indien de Bataafsche Republiek niet zoo ergerlijk werd belemmerd in haar hoofdmiddel van bestaan, den kust- en ruilhandel. Niettemin, om op alle mogelijkheden te zijn voorbereid, diende eene sterke Fransche bezetting te worden gelegd in de grensvestingen. Daardoor zou het Directoire in staat zijn, invallen te laten doen op Bataafsch grondgebied, zoodra het zich over de Bataven te beklagen had.

---

saire au Directoire Exécutif de la République Française. 1 December 1798. Bijlage XXXV. Het stuk is niet geteekend, doch stellig van Champigny afkomstig.

Maar de tijd was voorbij voor politieke bespiegelingen. De eischen der praktijk deden zich gelden. Frankrijk had weder den steun noodig zijner bondgenooten, — ter verwezenlijking van zijn lievelingsdenkbeeld: Ierlands bevrijding van het Britsche juk. Hiervoor moest al het andere wijken. Lombard ontving aanschrijving de zaak van v. Langen terstond aftedoen. „Enfin, antwoordt hij Talleyrand [1], après bien de pourparlers et discussions éternelles et des changemens de batteries, l'affaire de l'ex-directeur Van Langen a été définitivement entamé hier au soir et sous quatre jours j'espère vous en apprendre l'heureuse issue. Mais les Hollandais sont des temporiseurs imperturbables!" Intusschen, de Bataven hadden zich niet te beklagen over hunne onverzettelijke koppigheid. Ondanks Lombards herhaalde batterij-veranderingen, waren zij op hun stuk blijven staan en de Minister kon vier dagen later berichten, dat Van Langen in vrijheid was gesteld.... maar Van de Spiegel en Bentinck met hem.

Zooals gezegd, het Directoire had zijne hooge eischen laten vallen, omdat het de medewerking der Bataafsche Republiek tegen Ierland behoefde. Wel was de geschikte tijd voor dergelijke onderneming reeds voorbij [2], maar het Directoire wilde nog een laatsten beslissenden stap wagen. Het rekende daarbij op de hulp van zijne bondgenooten, Spanje en de Bataafsche Republiek.

Reeds in 't begin van October ontving Spoors, de Agent van Marine, van Bruix, den Franschen Minister van Marine en Koloniën, het verzoek twee Bataafsche fregatten naar Ierland te doen uitzeilen. Spoors meldde dadelijk aan het U. B.: „Ik heb begrepen, ten einde aan de Fransche Republiek onze welwillendheid te doen blijken, geen oogenblik te moeten aarzelen om aan dit verzoek te voldoen" [3]. Den volgenden dag werd de order ingetrokken, omdat er bericht was „dat het onlangs te Brest uitgeloopen eskader ten behoeve der insurgenten in Ierland, van derwaarts was teruggekomen" [4]. Eene week later

---

[1] 17 November 1798. Archief van Buitenl. Zaken te Parijs.

[2] In Augustus van 't zelfde jaar was de landing van den Franschen generaal Humbert vruchteloos gebleven. De Iersche patriotten waren bij duizenden en nogmaals duizenden gevallen onder de bajonetten der Engelsche soldaten. De kracht der Iersche ligue was gebroken. Vgl. Von Sybel, Revolutionszeit V, 220 vlg.

[3] Relatieven tot de Secr. Not. van het U. B. 4 Oct. 1798.

[4] Idem 6 October 1798.

zendt de Fransche Minister aan Spoors eene geheime dépêche, inhoudende de stellige verzekering, dat 4000 man Fransche troepen behouden in Ierland waren geland. Spoedig zou er versterking van uit Rochefort volgen. Evenwel, om nu voor goed de Iersche vrienden aan de Britsche onderdrukking te onttrekken, was het noodig, dat de Bataafsche regeering de pogingen der Fransche schraagde en daarom terstond een eskader met 1200 man naar Ierland deed uitzeilen. Bruix waarschuwde Spoors vooral geen geloof te slaan aan verontrustende tijdingen in de nieuwsbladen. Zulk courantengeschrijf verdiende geen vertrouwen, daar de journalisten waren omgekocht met Engelsch goud. Een Iersch patriot, Thompson genaamd en brenger van den brief, zou nadere inlichtingen mondeling geven [1]. Deze kwamen in hoofdzaak hierop neder. Om Ierland van Engeland onafhankelijk te maken, zou binnen kort eene nog grootere expeditie worden ondernomen. Frankrijk had daartoe tienduizend man en 8 of 10 linieschepen bestemd. Van Spanje en de Bataafsche Republiek gezamenlijk werd evenveel verwacht [2].

De gissing van den Franschen Minister bleek juist. Inderdaad gelukte het admiraal Bompart door de Engelsche blokkade heentebreken en den 11ⁿ October in de baai van Killala te landen. Het voordeel was echter van korten duur. Den volgenden dag reeds vernietigde Sir John Warren het Fransche eskader bijna geheel. Slechts twee schepen ontkwamen, om in het vaderland de mare van de nederlaag overtebrengen.

Het schijnt, dat dit hier te lande onbekend is gebleven, of dat men er in de regeeringskringen geen geloof aan hechtte. Althans Spoors zinspeelt er zelfs niet op in zijn antwoord, dat hij den 6ⁿ November Bruix toezond. Integendeel, hij toont zich vol goeden moed. Dadelijk, zoo schrijft hij, heeft hij met Thompson besprekingen gehouden over het doel van diens

[1] Bruix aan Spoors, 19 Vendémiaire an VI. (10 October 1798). Relat. tot de Secr. Not. U. B.

[2] Feitelijk was dit meer dan de Ieren zelven verlangden. Ten minste vijf- en ten hoogste tien duizend man, luidde reeds in 1797 de afspraak tusschen de Iersche insurgenten en de Fransche regeering. Een grooter aantal zou het land niet kunnen onderhouden, naar men voorgaf. De ware reden evenwel was, dat men na de verjaging der Engelschen niet onder Fransche heerschappij wenschte te komen. Het lot der Bataafsche Republiek kon den Ierschen patriotten tot leering strekken. Vgl. Von Sybel V, 219 vlg.

zending. Thompsons nauwkeurig en naïef verhaal van den toestand in Ierland behaagde hem zeer. Het Bewind aarzelde dan ook niet aan den wensch van zijn bondgenoot te voldoen. Zoodra Frankrijk zou wagen „un effort proportionné à sa force supérieure à la nôtre", zouden vijfduizend Bataven koers zetten naar Ierland, op eene vloot, sterk genoeg om zich te meten met de vliegende eskaders des vijands.

Spoors betuigt ten slotte den Franschen Minister zijnen dank voor de gelegenheid, die deze hem verschaft had om kennis te maken met Thompson. Ongetwijfeld zou de Iersche patriot volkomen tevreden zijn over den ijver, dien het Bataafsch gouvernement ontwikkelde om zijn verdrukte landgenooten te hulp te komen, en over de opofferingen, welke het zich getroostte voor eene onderneming, waarvan de uitslag zoo onzeker was. Bovenal houdt Spoors zich overtuigd, dat Thompson „pendant son séjour ici, aura appris à connaître des personnes et des choses, qui peut-être bien des fois n'ont pas été représentées au gouvernement français et à ses Ministres dans leur vrai jour" [1]. Het was een steek onder water tegen Lombard. Spoors had eens moeten weten aan welke drijfveer deze zijnen ijver toeschreef! [2]

Niets werd verzuimd om spoedig zeilklaar te zijn. Spoors noch Pijman, de Agent van Oorlog, lieten zich afschrikken door berichten, welke het als zeker stelden, dat de Engelschen op hunne hoede waren [3]. Binnen weinige dagen, meldt Pijman, zullen de 5000 man van de drie wapens met den noodigen krijgsvoorraad worden ingescheept. Tot opperbevelhebber der expeditie wenscht hij den generaal Bonhomme benoemd te zien. Maar voor men dezen gewichtigen stap zou doen, verzoekt

---

[1] Spoors aan Bruix, 5 November 1798. Relat. tot de Secr. Not. van het U. B.

[2] Le moyen employé par l'envoyé Extr. (Lombard de Langres), pour assurer le succès de la mission du Cn Thompson a parfaitement réussi. Le Cn Spoors, aiguillonné par l'espérance d'être nommé définitivement Ministre de la Marine, a aplani tous les obstacles. Vaisseaux, armes et troupes, tout a été accordé». Talleyrand aan het Directoire. Extrait d'une dépêche du Cn Lombard du 17 Brumaire VII. Arch. Nat. te Parijs. Vgl. Lombards nota aan Talleyrand, 3 Nov. 1798. Bijlage XXXIIIc.

[3] The Morning Chronicle bevatte juist het ontmoedigende bericht, dat het Engelsch fregat Syrius twee Bataafsche oorlogsschepen, de Waakzaamheid en de Furie, had buitgemaakt. Spoors aan het U. B. 10 Nov. 1798. Relat. Secr. Not. U. B.

hij eene samenkomst met het U. B. en den generaal Daendels.

Daendels toonde zich nl. in het advies, dat hij op verzoek van den Agent van Oorlog over de onderneming had uitgebracht, alles behalve enthousiast. Afgaande op Lombards en Champigny's schilderingen van 's mans karakter, mocht men veronderstellen, dat hij het plan tot zulk een avontuurlijken tocht van ganscher harte zou hebben toegejuicht en begeerig zou zijn geweest zelf aan het hoofd te staan van de gevaarvolle onderneming. Het tegendeel geschiedde. Daendels mat de bezwaren, aan de expeditie verbonden, in den breede uit. Zijn eindoordeel was eer afkeurend dan aanmoedigend [1]. Immers wilde men zich vleien met de gedachte aan eenigen goeden uitslag, dan moest:

1°. het Bataafsche eskader zóó wel bezeild zijn, dat er gegrond vermoeden bestond aan de Engelsche vloten in de Noordzee te zullen ontkomen. En die hoop was uiterst gering, indien men slechts naging hoedanig ons smaldeel was saamgesteld. Voor de berging der artillerie waren bestemd groenlandvaarders, „welke schepen algemeen bekend zijn als zeer logge vaartuigen" en Oostindische schepen, „waaronder zekerlijk zeer slechte zeilers worden gevonden, omdat zij niet op zeilen, maar op bevrachten zijn aangelegd";

2°. „het eskader en ieder schip, 't welk in linie slaan moet, gecommandeerd worden door een zeeman, van wiens kunde en bravoure men kan verwachten, dat, in welke gevallen het eskader moge verseeren, de nationale eer niet *ten laatsten* male nieuwe oneer onderga". Daarom kon het bevel ter zee aan niemand beter worden opgedragen dan aan den kapitein De Jong, „welke niet alleen bekend is als een kundig en gelukkig officier, maar in alle seizoenen de reis om de Noord heeft bijgewoond" [2];

3°. het eskader zoo sterk zijn, dat het, na aan de vloten in de Noordzee te zijn ontsnapt, met vrucht kan bevechten

---

[1] Daendels aan den Agent van Oorlog, 16 November 1798. Relat. tot het Verbaal van het Depart. Militair.

[2] Deze Corn. De Jong was het, die om zijn «lafhartig plichtverzuim» bij de landing der Engelschen en Russen, door den hoogen zeekrijgsraad veroordeeld werd met het zwaard over 't hoofd te worden gestraft en daarna voor eeuwig uit de Bat. Rep. te worden gebannen. Vonk, Geschiedenis der landing. Dl. II. Bijlage G.

de vliegende vijandelijke eskaders, welke zich ten noorden en westen van Ierland ophielden. En ook deze vijandelijke macht was niet gering te schatten. Daar lag Sir Warren ten noorden van Ierland met zes linieschepen; vier andere waren gestationeerd voor de westelijke havens. Voor de Shannon kruiste Waldgrave met vier, Hume met drie linieschepen voor Kaap Finisterre; terwijl Cork en de zuidelijke havens gedekt werden door eene vloot van 8 of 10 oorlogsbodems onder bevel van Kingmill [1].

De onderneming zelve, zegt Daendels ten slotte, wil ik niet beoordeelen. Geschiedt ze echter, dan dient ze zoo te zijn ingericht, dat noch de eer des lands, noch de troepen of het eskader door 't onvoldoende der middelen eene zoo goed als zekere opoffering te gemoet gaan.

Dit advies had Pijman tot nadenken gestemd. Hij verzocht daarom het U. B. eene nadere conferentie te beleggen, waartoe, nevens den Agent van Marine, Daendels zou worden uitgenoodigd, „als hebbende de vorige expeditie gecommandeerd [2], en het meest bekend zijnde met al hetgeen eene diergelijke onderneming concerneert". Tevens zou hij dan Bonhomme voorstellen als opperbevelhebber der expeditie, — bijaldien het U. B. deze voordracht goedkeurde. In de samenkomst werden de verschillende bezwaren nog eens nauwkeurig besproken en overwogen. Men verheelde zich geenszins al het hachelijke van de onderneming en de vele gevaren eraan verbonden. Redenen van staatkunde geboden echter over al deze bezwaren heentestappen [3]. Er werd dus, overeenkomstig den raad van Daendels, besloten het eskader te versterken en dan de kans te wagen. Veel zou echter afhangen, dit begreep men, van de persoonlijkheid des opperbevelhebbers. Pijmans voordracht vond geen genade in de oogen van het U. B. De keuze viel op .... Daendels.

Wij mogen veronderstellen, dat hij deze benoeming niet had verlangd. De tocht naar Ierland was, meende hij, in strijd met 's lands belang, gelijk met zijne eigen wenschen. Doch waar men zijne diensten inriep voor het vaderland, daar traden zijne

[1] Daendels kende al deze bijzonderheden uit mededeelingen van spionnen. Correspondenten in Engeland verschaften hem inlichtingen, welke door middel van een Amsterdamsch handelshuis werden overgebracht.

[2] Pijman doelt hier op de Texelsche expeditie, in 't najaar van 1797.

[3] Spoors aan het U. B. 26 Nov. 1798. Relat. tot de Secr. Not. U. B.

persoonlijke inzichten op den achtergrond. Hij aarzelde derhalve niet de benoeming te aanvaarden.

Ziehier welke verplichtingen hij op zich nam.

„INSTRUCTIE voor H. W. DAENDELS, Luitenant-Generaal in dienst der Bataafsche Republiek, die *en chef* zal commandeeren de expeditie naar Ierland; zullende deze tevens dienen voor den officier, die aan voorn. generaal, bijaldien hij mocht komen te overlijden of anderszins buiten staat van dienst geraken, in het commandement zal succedeeren [1].

Art. 1. De gemelde generaal zal de aanstaande expeditie *en chef* commandeeren.

Art. 2. Hij zal zorg dragen, dat bij en na het debarquement onder de troepen een nauwgezette krijgstucht plaats hebbe en stiptelijk worde onderhouden.

Art. 3. Hij zal zoodanige uitschrijvingen en repartities van levensmiddelen, paarden en wagens doen over de landstreek waar het corps d'armée zich bevindt, als tot onderhoud en den dienst der troepen noodig zal zijn; mits steeds in 't oog houdende, dat dezelven op de geregeldste en voor de ingezetenen minst drukkende wijze geschieden.

Art. 4. Hij zal geen requisitie in contante gelden vermogen uitteschrijven, tenzij de hoogste noodzakelijkheid tot behoud van zijne armee zulks imperieus mocht gebieden [2].

Art. 5. Hij zal zorg dragen, dat de requisitiën in art. 3 en 4 gemeld, terstond komen onder de administratie en het toeverzicht van het commissariaat, bij het corps d'armée present.

Art. 6. Hij zal de gestrengste orders geven, dat door niemand, wie hij ook moge zijn, eenige requisitie, van hoe geringe waarde ook, hetzij in levensmiddelen, waren, goederen of gelden wordt gedaan of gelicht; en de auteurs derzelve, indien zulks onverhoopt mocht plaats hebben, onverwijld en zonder eenige conniventie voor den krijgsraad te velde doen te recht stellen, uitgezonderd in gevallen van volstrekte noodzakelijkheid, waarvan ten genoegen van den krijgsraad zal moeten blijken.

Art. 7. Aan hem zal bij wijze van uitkoop en tot vinding der

---

[1] Secr. Verbalen van Oorlog.

[2] Wilde men in Ierland de herhaling voorkomen van hetgeen in October 1794 in de meierij van 's-Hertogenbosch was gebeurd?

buitengewone onkosten als daggelden, wagenvrachten enz., vóór en bij het prepareeren der voormelde expeditie in eens worden toegelegd eene som van ƒ5000, zonder dat hem, generaal, zal vrijstaan iets verder of meerder op dit respect in declaratie te mogen brengen.

Art. 8. Er zal aan hem bij het embarquement ter hand worden gesteld eene somma van ƒ15000, om uit dezelve penningen te vinden de kosten van correspondentie en alle extraonkosten, die gedurende de expeditie zullen voorvallen.

Art. 9. Hij zal alle vlijt aanwenden, dat zoo spoedig mogelijk een geregelde voet van correspondentie worde geëtablisseerd tusschen dit land en de plaats, waar de troepen zich onthouden.

Art. 10. Hij zal zoo dikwijls mogelijk aan het Uitvoerend Bewind, alsmede aan den Agent van Oorlog, kennisse geven en rapport doen van den toestand der troepen, alsmede van alles dat voorvallen zal omtrent de krijgsoperatiën.

Art. 11. Hij zal gedurende het afzijn der troepen, teneinde de dienst behoorlijk en met de zoo noodige orde zoude kunnen worden waargenomen, en ingevolge de exteerende wetten en reglementen, approbeeren en nomineeren tot alle vacante charges in zijn onderhebbend corps d'armée voorvallend; in dier voege dat, hetzij na het afloopen der expeditie, hetzij zooveel eerder mogelijk, voornoemde approbatiën en aanstellingen bij eene generale resolutie van het Uitvoerend Bewind zullen worden gehomologeerd en de noodige acten aan hem, generaal, worden geëxpedieerd.

Art. 12. Eindelijk zal hij, generaal, in alles de noodige soldaat- en zeemanschap gebruiken en wordt hem vrijgelaten en zelfs desnoods gelast om, ingevalle superieure vijandelijke forces of ingekomen berichten het landen op de Iersche kust ondoenlijk maakten of 's lands macht aan eene zekere destructie zouden exponeeren, alsdan de drie oudste zeeofficieren te convoceeren en met dezelven te concerteeren, of er met mogelijke hoop van succes eenige aanvallen op andere gedeelten van 's vijands bezittingen, hetzij New-Foundland of Canada, zouden kunnen worden ondernomen; en alsdan dat te verrichten hetgeen tot afbreuk van den gemeenen vijand en tot bevordering van de welvaart en de eer der Bataafsche Natie, wind en weer dienende, zou kunnen dienstig geoordeeld.

Art. 13. Het U. B. reserveert zich deze instructie zoodanig

te amplieeren en te altereeren, als het zal vermeenen te behooren".

En niet alleen voor de goede behandeling der Ieren en voor de bevordering van 's lands eer en welvaart — wind en weer dienende — stond het U. B. in de bres; ook over het lot der landskinderen, die naar het groene Erin togen, strekte het zijne vaderlijke zorgen zoo ver mogelijk uit.

Zoo bijvoorbeeld luidde het eerste artikel van de instructie voor den Commissaris van Oorlog, belast met de hoofdadministratie der troepen [1]: Alle officieren zullen de helft van hun tractement meer genieten.

Art. 26. Ieder officier, onderofficier en elk der manschappen zal zich voorzien van een mes, lepel en vork, een koord, om daarmede den hoed aan den knoop vasttemaken en twee spijkers of krammen van circa twee duim lengte, om daaraan geweer, patroontasch, ransel enz. optehangen.

Art. 27. Aan de manschappen zal aan boord successivelijk per hoofd worden uitgereikt een pond tabak en twaalf korte pijpen; moetende de officieren desverkiezende zich daarvan zelven voorzien.

Ten slotte bepaalde art. 28 — zeker ter voorkoming van gevaarlijke verbintenissen tusschen Bataafsche krijgers en Iersche schoonen —: Aan ieder bataillon infanterie, jagers en artillerie wordt vrijgelaten met zich te embarqueeren zes vrouwen, en aan de cavallerie acht vrouwen.

Alles was dus tot in de fijnste bijzonderheden geregeld; niets was aan het waakzaam oog van het U. B. ontsnapt.

Men wachtte nu slechts op het sein tot vertrek. Van dag tot dag werd dit uitgesteld. Volgens afspraak zou het Bataafsch smaldeel gelijktijdig met de vloot van Brest in zee steken. Van Fransche zijde maakte men daartoe voorshands geen aanstalten. Uit de ongunstige rapporten „omtrent den geest en de moyens der Iersche insurgenten" meende het U. B. dan ook tegen het einde van December te mogen opmaken, dat de expeditie „zoo niet vervallen, dan ten minste voor een onbepaalden tijd verschoven was" [2].

Deze onderstellling kwam het U. B. zeer gelegen. Immers,

---

[1] Secr. Verbalen van Oorlog. 20 Dec. 1798.

[2] Relat. tot de Secr. Not. van het U. B.

een gansch ander plan, voor de Republiek van oneindig meer belang dan het Iersche, was inmiddels beraamd. De Kaap de Goede Hoop op de Engelschen te heroveren en daarna naar Oost-Indië te stevenen om Java te versterken; dit onderwerp had sinds eenigen tijd een punt van beraadslaging uitgemaakt.

Niet zonder reden. Onophoudelijk toch klaagde het Oostindisch Comité te Amsterdam over den onhoudbaren toestand, waarin Java en Batavia in het bijzonder zich bevonden. Daagde er uit het moederland niet zeer spoedig krachtige hulp op, dan was het te voorzien, dat Batavia bij den eersten vijandelijken aanval zou bezwijken. Ons gezag in Indië was daarbij sterk aan het tanen [1]. De geheele bezetting van Batavia bestond uit een klein aantal Wurtembergsche soldaten en 400 of 500 Franschen; en deze laatsten konden elk oogenblik vertrekken. Het eenige ter reede liggend fregat, de Medemblik, was geheel reddeloos en onbruikbaar; de commandant Rasch overleden. De inlandsche vorsten begonnen een toon aanteslaan, die de Indische regeering hoogst bedenkelijk voorkwam en waardoor de vrees gewettigd werd, dat zij „zich voegende bij buitenlandsch geweld, de gevaarlijkste vijanden van onze possessiën zouden worden”. Nu reeds weigerden zij de compagnie de noodige eer te bewijzen en was de commissaris-generaal Nederburg genoodzaakt geweest de hofreis te staken, onder voorwendsel dat de tijd te ver verstreken was. „Maar de Sultan, de Keizer en andere Javasche grooten zijn te wijs om niet intezien, dat dit pretext.... alleen frivole was en dat ons onvermogen alleen de ware drijfveer was van een gedrag, dat uiterst zwak, doch uiterst noodzakelijk was. Deze vorsten nu gezien hebbende hoe gemakkelijk zij tegenwoordig op een anderen toon kunnen spreken, zullen die nu ook niet verder gaan? Zeker zullen zij de oogenblikken te nutte maken, indien zij niet overtuigd worden, dat de compagnie nog macht bezit”.

Het U. B. nam zich deze gewichtige aangelegenheid met

---

[1] Het volgende is ontleend aan een rapport, begin Maart 1799 door het O. I. Comité aan het U. B. toegezonden. (Relat. Secr. Not. U. B.) De Burger Prediger, sedert 1796 buitengewoon Raad van Indië, was kort te voren, zonder opontbod, in 't geheim te Amsterdam aangekomen, om mondeling het Comité intelichten omtrent den ellendigen toestand op Java. In hoofdzaak waren de feiten reeds uit brieven bekend.

den meesten ernst ter harte. Den 6n November 1798 werd besloten de meening intewinnen van de Agenten van Marine en Oorlog, over „het brengen van Batavia en Java in behoorlijken staat van verdediging". De Agenten moesten tot hun leedwezen melden „daartoe geenerlei project te kunnen aan de hand doen, doordien de expeditie op Ierland al onze middelen absorbeert" [1]. Bijaldien echter, gaan zij voort, „deze expeditie door verandering in de omstandigheden of door vijandelijke overmacht mocht komen te vervallen, zouden wij van oordeel zijn, dat een eskader van vijf of zes schepen van linie, twee fregatten, een licht vaartuig en een of twee O. I. Compagnieschepen met vrucht derwaarts zouden kunnen worden gezonden, met zich voerende tweeduizend man reguliere troepen, — mits men, in dat geval, van de vriendschap van het Portugeesch gouvernement genoegzaam verzekerd zij, om de schepen tot het innemen van versch water enz. de Vlaamsche eilanden en de Brazilische kust te laten aandoen. Indien dan dit eskader vroeg in het voorjaar konde uitloopen, zoude hetzelve, in de Oost aangeland, van veel nut kunnen zijn, niet alleen ter verdediging onzer aldaar nog overgeblevene bezittingen, maar ook tot herneming van Malacca en eenige andere ontweldigde plaatsen en inzonderheid tot het maken eener geduchte afwending ten voordeele van Buonaparte, indien het dezen, gelijk wij hopen, gelukken moge zijn leger mede in Indië te brengen; — hetwelk ons van zooveel gewicht voorkomt, dat, bijaldien de keuze aan ons stond, wij geen oogenblik zouden aarzelen aan deze expeditie den voorrang boven die van Ierland te geven, als zijnde minder roekeloos en, welgelukkende, van nog meerder vrucht tot fnuiking der macht en trotschheid van het gehate Britsch gouvernement, hetwelk toch zijne kolossale grootheid voor een ruim gedeelte aan zijne Oostindische bezittingen verschuldigd is.

Dan, ingeval de nood der omstandigheden de expeditie naar Ierland onvermijdelijk mocht maken, vinden wij om reeds aangevoerde redenen ons verplicht U te adviseeren, dat alsdan — immers vooralsnog en in afwachting van gunstiger omstandigheden — van de, hoezeer anders ook noodzakelijke expeditie ten behoeve van Batavia en Java, behoort te worden afgezien".

[1] Spoors en Pijman aan het U. B. 26 Nov. 1798. Secr. Verb. van Oorlog.

De zaak was toen blijven rusten. Nu men echter tegen het eind van December kon vermoeden, dat de Iersche expeditie op den achtergrond was geraakt, werd die naar Indië weder te berde gebracht. Spoors werd gelast met Daendels de noodige maatregelen te beramen, om de koloniën in voldoenden staat van tegenweer te stellen. „Na veelvuldige conferentiën, schrijft Spoors [1], zijn wij het eindelijk eens geworden, dat met zoodanig inzicht derwaarts — om met de eerste gunstige gelegenheid te vertrekken — niet minder konden worden afgevaardigd dan vijfduizend man landtroepen,.... onder het opperbevel van den Generaal Daendels zelven". Het eskader behoorde echter veel sterker te zijn dan dat voor Ierland was. Uit niet minder dan 8 liniescheper, 2 zware, 5 lichtere fregatten en 2 aviso's moest het worden saamgesteld; schout-bij-nacht Story zou er 't bevel over voeren. Spoors treedt vervolgens in uitgebreide technische bijzonderheden, waarvan hier slechts melding verdient zijn verzoek, om „gevolmachtigd te worden met den generaal Daendels convenabele schikkingen omtrent de buitgelden te maken, vermits het onredelijk zijn zou, dat het volk van oorlog te water alleen jouisseerde van den buit op zee bekomen, als dat de landtroepen, met uitsluiting van de marine, alleen genot hadden van hetgeen te land zou kunnen worden veroverd. De generaal Daendels is het compleet met mij eens, dat men zonder zoodanige schikking gevaar loopt [den ijver van] dezen of genen te doen verflauwen".

Inderdaad, men had grootsche plannen. Waren zij gelukt, eene schitterende bladzijde in de geschiedenis der Bataafsche Republiek zou zijn gevoegd bij de weinige, welke zij heeft aantewijzen.

Omtrent het juiste doel van den tocht verschaffen de instructiën voor den opperbevelhebber en den bevelhebber der vloot de beste inlichtingen. De hoofdinhoud volge hier [2].

Art. 12. Als commandant en chef dezer expeditie wordt hem in 't algemeen en in alle gevallen, waarin hij zich met de macht, bij dezen aan hem toevertrouwd, mocht komen te be-

---

[1] Relatieven tot de Secr. Not. U. B., 23 Januari 1799.

[2] Instructie voor H. W. Daendels, Lt.-Gen. in dienst der Bat. Rep. die *en chef* zal commandeeren de expeditie naar de Oost-Indien enz. (Secr. Verbalen van Oorlog, Januari 1799.) De eerste 11 der 17 artikelen zijn mutatis mutandis gelijk aan die voor de Iersche expeditie.

vinden, aanbevolen de nationale eer te handhaven en alles te doen, wat het geluk en de welvaart van het Vaderland zal behouden en vermeerderen.

Art. 13. Aan hem zal een geauthentiseerde copie van de instructie, door het U. B. aan den commandant der vloot gegeven, worden ter hand gesteld; niet alleen om daardoor alle misverstand te prevenieeren, maar om zich mede te kunnen gedragen overeenkomstig de stellige orders, welke daarin zijn voorgeschreven; en voorts, om omtrent datgene hetwelk daarin niet uitdrukkelijk mocht zijn bepaald ofte aan de prudentie van hem als commandant en chef is overgelaten, zoodanig te handelen en orders te geven, als hij naar gelang der omstandigheden ten beste van het Vaderland zal noodig oordeelen.

Art. 14. Hij zal zich, volgens den koers bij de instructie voor den commandant der vloot bepaald, met alle zijne onderhebbende macht naar Batavia begeven, en aldaar gearriveerd zijnde zal hij, na de noodige informatiën bekomen te hebben, gezamenlijk met de geconstitueerde macht en den commandant der vloot alles ondernemen wat tot afbreuk van den vijand en tot bevordering van de belangens des Vaderlands kan strekken, hetzij door het hernemen van onze bezittingen, hetzij door het maken van veroveringen op den vijand, of op zoodanige andere wijze als het meeste nadeel aan den vijand en de meeste eer en voordeel aan de Republiek kan toebrengen.

Art. 15. Ingeval hij echter op de reis derwaarts zekere narichten bekwam, welke eene onderneming ter herovering van de Kaap de Goede Hoop, van Trincomale, of het eiland Ceylon, of het nemen van eenige andere vijandelijke bezitting zouden billijken, zoo wordt het aan zijn voorzichtigheid, beleid en vaderlandsliefde overgelaten en aanbevolen om daaromtrent datgene te doen en te verrichten, wat ten beste van den lande dienen kan.

Art. 16. Wanneer een of meer etablissementen mochten genomen of hernomen worden, zal hij aan den eenen kant zorg dragen dezelve van zoodanig getal corpsen of manschappen voorzien worden, als met de veiligheid en verdediging der veroverde bezitting bestaanbaar is; — doch echter ook aan den anderen kant, dat het aantal corpsen of manschappen, welke ten opgemelden einde niet noodig zijn, niet werkeloos blijven liggen, maar zoo spoedig mogelijk tot zoodanige verdere expe-

ditiën geëmployeerd worden als de omstandigheden zullen komen aanteraden, zonder nochtans daarbij uit het oog te verliezen, dat het een *voornaam but dezer expeditie is, Batavia te secureeren tegen alle vijandelijke ondernemingen*, waarom hij dus ook zal gehouden zijn in alle gevallen al was het ook maar een klein eskader en eenige weinige corpsen zoo spoedig mogelijk derwaarts te zenden.

Art. 17. In al hetgeen bij de instructie, zoo voor hem als commandant en chef als voor den commandant der vloot gearresteerd, niet uitdrukkelijk is bepaald, zal hij handelen naar gelang der omstandigheden en in alles gebruiken goede soldaat- en zeemanschap".

De koers, welken het eskader moest houden, was duidelijk omschreven in de instructie voor den commandant der vloot [1].

De voornaamste bepalingen luidden als volgt:

Art. 4. Na het ontvangen van stelligen order van den Agent der Marine, zal hij met zijn onderhebbend eskader bij de eerste gunstige gelegenheid in zee loopen, dat is met winden van 't oost ten zuiden tot het noordoost, beide rechtwijzend, en alsdan dadelijk koers zetten naar Hitland, ten einde benoorden hetzelve om, of wel, indien weer en wind benevens de tijd van den dag daartoe gunstig zijn, tusschen hetzelve en Fayerhill [2] heen te loopen en vervolgens de reis voortzetten naar het zuidpunt van het eiland Ferro, indien er één of meer schepen van het eskader waren afgeraakt, en anders regelrecht naar de Vlaamsche eilanden; doch wel zorg dragen zoo ver ten noorden en westen van de Iersche kusten te blijven, dat het eskader geen gevaar loope van door de zich aldaar ophoudende vijandelijke kruisers ontdekt te worden.

Art. 5. Op de hoogte der Vlaamsche eilanden gekomen, zal hij het eskader aldaar van water en ververschingen voorzien; en wel bij voorkeur aan het eiland St. Michiel [3], zijnde het zuidwestelijkste, hetwelk tevens tot de eerste groote verzamelplaats van het eskader zal strekken.

Art. 6. Aldaar de schepen met den meest mogelijken spoed wederom van water voorzien hebbende, zal hij koers stellen naar de Kaap-Verdische eilanden, ten einde zich aldaar wederom

[1] Secr. Verbalen van Oorlog, Januari 1798. R.

[2] Fair-Isle.

[3] San Miguel.

van water en ververschingen te voorzien en, in gevalle van verstrooiing, het eskader aldaar te herzamelen; waartoe hij meer bepaaldelijk het eiland Brava zal verkiezen, als zijnde aldaar de gemakkelijkste rustplaats. Alles echter met dien verstande, dat hij volkomen vrijheid heeft geene der Kaap-Verdische eilanden aantedoen en direct naar de Brazilische kust te loopen, indien de schepen niet verspreid zijn geraakt en de toestand van het eskader, speciaal ten aanzien van den voorraad van water, zulks gedoogt.

Art. 7. Na zich aldaar wederom niet langer dan volstrekt noodig is opgehouden te hebben, zal hij koers stellen naar de kust van Brazilië en bepaaldelijk naar Rio di Janeiro, ten einde zich aldaar niet alleen van water, victualiën en andere noodwendigheden te voorzien, maar ook de zieken en het overige scheepsvolk en landtroepen behoorlijk te ververschen, ten welken einde het hem zal geoorloofd zijn de eerstgemelden op eene bekwame plaats aan den wal te brengen.

Art. 8. 's Lands eskader te Rio di Janeiro tot den verderen tocht in staat gesteld zijnde en geene zekere narichten bekomen hebbende, welke eene onderneming tot herovering van Trinconomale of het eiland Ceylon zoude billijken, (hetwelk hem anderszins, met concurrentie en overleg van den commandant en chef der landtroepen wordt vrijgelaten en, zooveel noodig, gelast) zal hij regelrecht koers stellen naar de straat Sunda en vervolgens naar de reede van Batavia, op welken tocht hij tot verkenning van lengte de eilanden Tristan d'Acunha zal in het gezicht loopen, doch vervolgens den koers zuidelijk genoeg stellen, om buiten het gezicht van de Kaap de Goede Hoop te blijven en de vijandelijke kruisers aldaar te ontwijken.

Art. 9. Op Batavia gekomen zijnde zal hij, na het nemen van de vereischte informatiën, alles ondernemen wat tot afbreuk van den vijand en tot bevordering van de belangens des Vaderlands kan strekken, hetzij door het hernemen van onze bezittingen, hetzij door het maken van veroveringen op den vijand of door het belemmeren van den Chineeschen handel; alles zooals de omstandigheden benevens goede soldaat- en zeemanschap zullen komen te vorderen.

Art. 10. Vóór het uitzeilen zal hij aan de commandanten der resp. schepen, benevens de convooi- en zeilorders, alsmede de instructie en schikkingen, welke bij ontmoeting van den vijand

in 't oog moeten worden gehouden, en nog wel behoorlijk gecacheteerd, ter hand stellen de bepalingen der rendez-vous of verzamelplaatsen, zooals dezelve hiervoren in Art. 4, 5, 6 en 7 zijn bepaald; waarbij nog als een eerst rendez-vous zal opgegeven worden de noordpunt van het eiland Hitland, ingevalle 's lands eskader, na hetzelve reeds aangezeild te hebben, door een westelijken storm werd beloopen en verstrooid. Echter zal hij zich met het gros der vloot aldaar niet langer dan 24 uren ten langste ophouden, maar na verloop van dien tijd zijnen koers vervolgen.

Art. 11. Ingevalle onvermoedelijk het eskader ter plaatse waar hetzelve water zal innemen of waar hetzelve om andere redenen zou mogen binnenloopen, door Engelschen invloed of om andere redenen kwalijk werd ontvangen, zal hij zich daardoor niet laten weerhouden, maar alsdan, op last van den commandant en chef der landtroepen, zoodanig te werk gaan als de omstandigheden en de eere van 's lands vlag en de onafhankelijkheid zullen vorderen.

Art. 12. Wanneer de Kaap de Goede Hoop, Trinconomale, Ceylon of eenig andere bezitting heroverd of eenig etablissement op den vijand veroverd mocht worden, zal 's lands eskader aldaar niet werkeloos blijven liggen, maar zoovele schepen tot het doen van verdere kruistochten en expeditiën geëmployeerd of gedetacheerd moeten worden, als met de veiligheid en verdediging der heroverde of genomene bezitting bestaanbaar is, en in alle gevallen, al was het slechts een klein eskader, zoo spoedig mogelijk naar Batavia moeten verzonden worden.

Art. 13. Voorts zal hij zich stiptelijk gedragen aan de algemeene orders voor den dienst ter zee, dezelve nakomende en doende nakomen met alle mogelijke gezetheid en nauwkeurigheid. Hij zal geene gelegenheid laten voorbijgaan, om behoorlijk rapport van zijne verrichtingen en den staat van 's lands eskader aan den Agent van Marine intezenden; alsmede de schuldrollen en veranderingslijsten, derzelver duplicaten, triplicaten en quadruplicaten. Hij zal in geen geval eenige afbetaling boven het $^1/_4$ van de equipage mogen accordeëren, als strekkende meestal tot schade der maandcedulhouders en armoede der achterblijvende vrouwen en kinderen.

Art. 14. Hij zal inzonderheid niet verzuimen den vijand ook gedurende de reis alle mogelijke afbreuk te doen en deszelfs

schepen aantetasten, te nemen en bij zich te houden, optezenden of te vernielen, naar mate de omstandigheden dit zullen vereischen; alleen op zijne uitreize in 't oog houdende, van zich aan den eenen kant door het achtervolgen en nemen van vijandelijke schepen niet van zijne bedoeling te laten afbrengen, of aan de bereiking daarvan merkelijke vertraging te veroorzaken; noch ook aan den anderen kant door het laten zeilen, rantsoeneeren of opzenden van genomene vijandelijke schepen, den vijand in de gelegenheid te brengen, om te vroege kondschap van het uitloopen en de sterkte van dit eskader of van het oogmerk, hetwelk het gouvernement zich daarmede heeft voorgesteld, te bekomen.

Art. 15. Bij rencontre van Russische oorlogschepen zal men dezelve pogen te ontwijken, doch daarin niet kunnende slagen, zal men dezelve als schepen van eene neutrale Mogendheid behandelen en de gewone honneurs bewijzen; echter altijd op zijn hoede blijvende om niet, schoon onvermoedelijk, bij surprise geattaqueerd te worden, in alle gevallen geweld met geweld te keer gaande.

Art. 16. Hij zal bij alle vijandelijke rencontres zich tijdig voor den aanvang van het gevecht van het linieschip, waarop hij zich bevindt, begeven naar een der fregatten of aviso's, waaruit dit eskader bestaat; aldaar de commandantsvlag hijschen, de noodige seinen doen en gedurende het gevecht er blijven, ten einde door den rook en damp van het kruit, welke de schepen die in 't gevecht deel hebben omringen, in het doen der noodige seinen niet belemmerd te worden. En vermits hij door een kwalijk begrepen punt van eer dit bevel mogelijk met eenigen tegenzin zal beschouwen en hetzelve schoorvoetende zal trachten ten uitvoer te brengen, waardoor misschien deze verplaatsing niet in tijds zou kunnen worden tot stand gebracht, zoo wordt hij op zijne personeele verantwoordelijkheid gelast dit artikel inzonderheid stipt te achtervolgen, met verklaring dat hij bij faute van dien gestrengelijk naar de wet als een wederstrever der bevelen van 't Bewind zal worden behandeld en gestraft.

Art. 17. In alle hetgeen bij deze instructie niet uitdrukkelijk is bepaald, zal hij zich gedragen naar de orders, welke hem door den commandant en chef der landtroepen zullen worden gegeven, als door het U. B. met het opperbevel dezer expeditie gechargeerd.

Art. 18. Hij zal zorgen en ook aan de commandanten der resp. schepen gelasten, om bij onverhoopt ongeluk en wanneer zij, na alles wat moed en beleid vermochten te vergeefs beproefd te hebben, in 't geval zouden kunnen komen hunne vlag te strijken, zulks echter nimmer te doen voordat zij alle hunne secrete papieren en orders, met behoorlijke zwaarte voorzien, zullen hebben in zee geworpen.

Eindelijk zal hij in alles gebruiken goede soldaat- en zeemanschap".

Men kan met reden opmerken, dat het Uitvoerend Bewind te veel in eens wilde omvatten. Versterking van Batavia; vernietiging van den Engelschen handel op China; herovering van de Kaap en van Ceylon, — het hoofddoel van den tocht zou zoodoende gevaar loopen gaandeweg uit het oog te worden verloren. Maar daartegenover staat, dat uit de instructiën spreekt een geest van zelfbewustzijn en van vertrouwen in eigen kracht, dien wij niet zouden verwachten tegen het einde der 18e eeuw. Het is alsof wij een echo hooren weerklinken uit den glorierijken heldentijd harer voorgangster. Niet slechts herneming van het verlorene, maar verovering van 's vijands bezittingen; niet enkel verdedigend, maar ook aanvallend tewerk gegaan! Den Engelschman niet ontweken, maar hem moedig aangetast; voor den Rus op zijn hoede, doch niet bevreesd!

Alle voorbereidingen geschiedden in het grootste geheim. Voor de buitenwereld heette het, dat ook deze expeditie tegen Ierland was gericht. Het kwam er nu slechts op aan, de Fransche regeering voor de zaak te winnen. Ook hierbij werd omzichtigheid in acht genomen. Spoors deelde Schimmelpenninck de zaak mede „zonder tusschenkomst van den Agent van Buitenlandsche betrekkingen, (hoewel deze, als die van Oorlog daarvan personeel kennis dragen) uit vreeze, dat wanneer derzelver bureaux in het geheim genomen worden, er lichter iets zoude kunnen uitlekken, waarmede onze vijanden hun voordeel zouden doen, door ons eskader aan de Canarische of Kaap-Verdische eilanden of op de hoogte van de Kaap de Goede Hoop met grootere macht optewachten". Schimmelpenninck moest vooral zorgen, dat de Fransche regeering niet in het denkbeeld geraakte, dat het eskader „niet toereikend zou zijn om iets van belang ter verdediging onzer bezittingen, herovering van 't verlorene of tot afbreuk van den vijand, met hoop op succes

te ondernemen, en het plan, uit dat oogmerk beschouwd, zou worden afgekeurd" [1].

Het Directoire maakte allerlei bezwaren. Hoe zou men voor den vijand het geheim der onderneming kunnen verborgen houden? De Bataafsche zeemacht zou door Engelsche schepen worden opgewacht, en noodwendig geheel of gedeeltelijk in 's vijands handen vallen. Veel minder gevaarlijk ware het, indien de geheele Bataafsche vloot in eene dreigende houding voor Texel bleef liggen. Engeland zou dan voortdurend een inval in Ierland duchten, en bijgevolg zelf niet denken aan eene landing op de Bataafsche kust.

Het was eene teleurstelling voor het Uitvoerend Bewind en voor Daendels niet minder. Daendels toch blaakte van ijver voor deze onderneming, waarvan hij het groote nut ten volle inzag. In Indië en op de reis derwaarts zou hij zijn vaderland beter kunnen dienen dan hier, te midden der partijtwisten.

Evenwel men gaf den moed nog niet verloren; het Directoire was misschien nog tot andere gedachten te brengen. En wie was hiertoe geschikter dan Daendels zelf, die te Parijs in de regeeringskringen zoovele vrienden telde? Daarom werd hem den 10n Februari 1799 door het U. B. opgedragen „zich ten spoedigste naar Parijs te begeven, ten einde aldaar bij het Fransche gouvernement uittevoeren den last, welke in de secrete instructie aan hem ter hand gesteld, is vervat" [2].

In de Nationale Archieven te Parijs berust een tamelijk uitvoerige memorie, waarvan de strekking is de bezwaren door het Directoire tegen de Indische expeditie ingebracht, te weerleggen [3]. Het stuk is niet onderteekend. Er bestaat echter bij mij geen twijfel aan het auteurschap van Daendels. Daarvoor pleit, behalve het eigenaardig schrift, dat duidelijk zijne hand verraadt, ook de toon waarin het is vervat. Geen ander Bataaf, die zoo sprak, die zoo lijnrecht op het doelwit afging.

---

[1] Spoors aan Schimmelpenninck, 7 Febr. 1799. Relat. tot de Secr. Not. U. B.

[2] Extr. Register der Besluiten v. h. U. B., in de Secr. Verbalen van Oorlog. De minuut der geheime instructie is niet voorhanden; de strekking is echter gemakkelijk te raden.

[3] Réfutation des argumens présentés contre le projet de l'expédition dans l'Inde. Bijlage XXXVI.

...... Het Directoire vreest, zoo luidt het o. m., dat het eskader Batavia niet zal bereiken, maar geheel of gedeeltelijk in 's vijands macht zal vallen. Deze vrees zinkt in 't niet, wanneer men let op de sterkte der vloot. Uit niet minder dan 8 linieschepen, 2 fregatten van 66 stukken, met 5000 man landingstroepen aan boord, zal zij bestaan. Zulk een eskader kan zonder veel gevaar in Maart de Noordzee doorzeilen. En in Indië zal de her- en derwaarts verstrooide strijdmacht des vijands weinig beteekenen voor mannen, die vast besloten zijn hunne koloniën te hulp te komen, zich het blijvend bezit van eene gewichtige plaats als Batavia te verzekeren, en van daar de tot eene waarde van 60 tot 80 millioen opgestapelde producten uittevoeren; voor mannen, die tevens het plan hebben gevormd de Molukken te hernemen en dan den Engelschen handel op China te vernietigen.

...... Ook de herovering van de Kaap staat op het program. De Engelschen zullen daar slechts luttel tegenstand kunnen bieden. Bovendien mogen de Bataven rekenen op den steun der inboorlingen, die, zeer gehecht aan hunne vroegere meesters, de gelegenheid zullen aangrijpen om het gehate Britsche juk aftewerpen. Eenmaal in het bezit van de Kaap, zullen de Bataven Java gaan versterken. Is dit geschied, dan is Engelands macht in dat gedeelte van Indië zoo goed als vernietigd; ten minste aanmerkelijk verminderd.

Meent men soms dat, ondanks dit schitterend verschiet, de kansen van welslagen te onzeker zijn om het gevaar te trotseeren? — het waagstuk is bij voorbaat gerechtvaardigd door het onberekenbaar nut der onderneming. En dan, er is geen sprake van *wagen*, wanneer voorzichtigheid en moed datgene verrichten, wat de noodzakelijkheid gebiedt. Gesteld echter, dat ons eskader wordt aangevallen. Welnu, dan waarborg ik eene verdediging, zoo onverschrokken en hardnekkig mogelijk. Lijden wij de nederlaag, dan durf ik verzekeren, dat de roem mijner landgenooten ongerept en onbevlekt zal blijven. De overwonnene zal den overwinnaar geen enkel zegeteeken achterlaten".

Zoo kon slechts een Daendels beloven en .... handelen.

Vervolgens wederlegt hij de opmerking van het Directoire, als zou na het vertrek van het Indisch eskader de Republiek weerloos zijn tegen een inval der Engelschen. Behalve dat de

kusten bewaakt werden door 15 linieschepen, — wat buiten kijf voldoende mocht heeten — was het zelfs waarschijnlijk, dat juist door de expeditie naar Indië het gevaar van eene landing aanmerkelijk zou verminderen. Een aanzienlijk deel der Engelsche vloot toch zou ongetwijfeld het eskader gaan vervolgen. De vijandelijke zeemacht zou dus verspreid raken, waardoor ook de Fransche vloot vrijer in hare bewegingen zou worden. En wat de landing in Ierland betreft, gaat hij voort, hierbij moet ik opmerken, dat de Bataafsche regeering, steeds getrouw aan hare verplichtingen, het Directoire heeft gemeld, dat zij steeds op het sein van vertrek wachtte. Het Indisch plan is volstrekt ondergeschikt aan de gemeenschappelijke onderneming tegen Ierland. De goede bedoelingen der Bataafsche regeering zijn steeds dezelfde; en zij is zoo naijverig ze te vervullen, dat zij niet zou aarzelen eene poging te wagen om in Ierland te landen, had zij niet de zekerheid dat de Fransche vloot niet tijdig genoeg gereed kan zijn om deze poging te ondersteunen. De overtuiging nu, dat het *ons uiterlijk binnen drie weken physiek onmogelijk zal zijn* eenige aanvallende beweging, welke ook, uittevoeren en het onschatbaar verlies, dat deze werkeloosheid ons zal berokkenen, maken, dat het U. B. volhardt bij zijn plan.

Daendels scheen reden te hebben aan den goeden uitslag zijner zending te mogen gelooven. Immers hij meldt Pijman den 22n Februari [1]: „Schoon ik tot dusverre nog geene stellige verzekering van het Directoire zelf bekomen heb, zoo vleie ik mij nochtans met grond in weinig dagen geheel te zullen slagen; en daar ik mij stellig geëngageerd heb, dat alle preparatieven in gereedheid zullen zijn, zoo verzoek ik U om orders te stellen, dat er de noodige kaagschepen tot het transporteeren der troepen gereed gehouden worden....

En vermits De Vries geen geheim kan bewaren en te winderig is [2], zoo neme ik de vrijheid te proponeeren, om hem buiten deze zaak te houden en zijnen commies te Rotterdam

---

[1] Secr. Verbalen van Oorlog.

[2] Deze P. De Vries was directeur van 's lands marinewerven. Het Rijksarchief bevat onder de bergen stukken, uit den aan paperassen overrijken tijd der Bat. Republiek, menig breedsprakig rapport van zijne hand.

De uit den brief van Daendels weggelaten gedeelten loopen over dienstzaken en zijn voor ons van geen belang.

immediate met uwe orders dienaangaande te chargeeren. Het zal noodig zijn, dat de voor de expeditie gedestineerde *f* 200 000 te Amsterdam worden gereed gehouden.... Dit alles zal vóór den 5n Maart dienen te zijn uitgevoerd, om vóór den 10n Maart in zee te kunnen gaan. Zulks is een geheim van het uiterste gewicht".

Pijman antwoordde, eveneens in een geheim schrijven, den 1n Maart [1]: „Uwe letteren dato 22 Febr. zijn mij niet voor gisteren-morgen geworden. Kort daarna is eene conferentie met de leden van 't Uitvoerend Bewind, den Agent van Marine en admiraal De Winter bepaald, om ingevolge uwe intentie al hetgenige nog door de marine gedaan moest worden, dadelijk en ten spoedigste werkstellig te maken, en om zooveel mogelijk de geprojecteerde expeditie te masqueeren, sommige schepen te ontladen, terwijl de schepen die zeilen moeten, tegelijkertijd worden in gereedheid gebracht. Intusschen heeft men gemeend, om niet te veel oog te geven, den ondercommissaris v. d. Ven bij mij te laten ontbieden en hem te doen opgeven den juisten tijd, dien hij noodig had om de benoodigde kagen ter bestemder plaatse te bezorgen, onder voorwendsel de gedachte troepen te brengen naar die kusten, waar men eene Engelsche landing verwachtte.

De President verzekerde, mij de *f* 200 000 geen retardement zouden veroorzaken; de Auditeur te velde de Lith de Jeude is aangesteld, en de benoeming der officieren.... wacht ik ieder oogenblik".

Voor iedereen, met uitzondering van de ingewijden, werd de schijn bewaard alsof het op Ierland gemunt was. Reikhalzend zag men uit naar de officieele toestemming van het Directoire; maar tevergeefs. Daendels kwam in het vaderland terug, zonder de gewenschte tijding medetebrengen. Het Directoire was oudergewoonte weifelend gebleven. Spoedig ontving men zekerheid, maar niet zooals men had gehoopt. De Fransche regeering was „stellig voornemens, schrijft Schimmelpenninck aan Daendels [2], het eskader *niet* te doen uitloopen, maar het in eene dreigende houding in de havens te houden, ten einde

---

[1] Secr. Verbalen van Oorlog.

[2] 15 Maart 1799. Bijlage XXXIX*a*. Wie in dezen brief met den Cn d'A. bedoeld wordt, weet ik niet. Vgl. ook den brief van Daendels aan Dupont, Bijlage XXXVII*b* en dien van Thompson aan Daendels, Bijlage XXVII*c*.

daardoor een Engelsch eskader op onze kusten te houden". Verder was onze gezant door zijn zegsman gemachtigd tot de mededeeling, „edoch onder de heiligste secretesse", dat er in het najaar waarschijnlijk met de Bataafsche vloot „eene allernuttigste expeditie zou zijn te ondernemen".

Schimmelpenninck tracht Daendels te troosten over de ondervonden teleurstelling. „Ziedaar, waarde vriend, den staat van zaken zooals die thans is. Het spijt mij, dat dezelve zoo weinig overeenkomst met uw ijver en zucht, om door eene actieve deelneming 's lands glorie te herstellen en den nationalen geest aantevuren. Dan, welke ook onze eigen verkiezing moge zijn, de gezonde staatkunde eischt om zich aan gebiedende omstandigheden te onderwerpen. Genoeg, dat wij onze vurige begeerte, om actief te zijn, getoond hebben. Deze daad kan van een onberekenbaar nut voor ons vaderland zijn".

Het was een schrale troost na zoo hoog gespannen verwachtingen. Wat was er overgebleven van de vrijheid, in wier naam men de Franschen, eerst vier jaar geleden, al juichende had binnengehaald? Zelfs niet het recht om een eigen vloot te zenden tot verdediging van eigen koloniën! Wat van de plechtig verzekerde onafhankelijkheid? Slechts eene parodie.

Het is verleidelijk zich te verdiepen in beschouwingen over hetgeen er zoo al zou kunnen gebeurd zijn, indien de Indische expeditie ware gelukt. Ik onthoud mij van zulk eene nuttelooze nabetrachting. Zeker is het echter, dat eene bij uitstek nationale onderneming in hare geboorte werd verstikt; eene onderneming, die door het avontuurlijke en stoutmoedige dat haar kenmerkte, en door de persoonlijkheid harer leider, doet denken aan de geschiedenis van de grondvesting onzer koloniale macht; — maar waarvan de volvoering voor de stervende 18e eeuw niet was weggelegd [1].

Evenmin als van de Indische, kwam er iets terecht van de Iersche expeditie. De Bataafsche vloot was volledig uitgerust, om.... in den herfst van 't zelfde jaar voetstoots aan de Engelschen te worden overgeleverd.

[1] In 1800 heeft Johan Valckenaer, destijds gezant in Spanje, nog eens getracht eene expeditie naar Java uitterusten. Evenwel op hoogst bescheiden schaal; 300 soldaten op 2 fregatten. De Engelschen namen de vrijheid, beide schepen ter reede van Barcelona buit te maken. Vgl. Mr. J. A. Sillem, *Het leven van Mr. J. Valckenaer.* Dl. II, bl. 115 vlg.

De marine had in den laatsten tijd groote geldsommen verslonden. Ook het leger behoefde, met het oog op den steeds dreigenden inval der Engelschen, dringend versterking. Hoe hiertoe te geraken? Het verplicht onderhoud der 25000 Franschen knaagde voortdurend aan onze financiën en stond elke doortastende verbetering in den weg. Zelfs dat gedeelte der troepen, hetwelk voor Frankrijks belangen buiten 's lands oorlog voerde, bleef met inbegrip van voeding en kleeding voor rekening der Bataafsche Republiek. Aan de nadeelige bepalingen in de „article convenus" had het „inconstitutioneel" bewind van 22 Januari nog eene geheime overeenkomst toegevoegd, die hoofdzakelijk in Frankrijks voordeel was [1]. Het kader Fransche officieren was onnoodig uitgebreid; het aantal vette posten schrikbarend vermeerderd. Het Uitvoerend Bewind na 12 Juni erkende dit geheime tractaat niet; men deed alsof het niet bestond. Lombard drong evenwel — in eene nota van 5 Frimaire VII (25 November 1798) — aan op de handhaving der bepalingen. Janssens, de administrateur der Fransche troepen, werd toen naar Parijs gezonden om Schimmelpenninck intelichten, en door diens tusschenkomst te bewerken, dat het Directoire eenige korpsen uit de soldij der Bataafsche Republiek zou ontslaan; en dat wel „uit hoofde van den gedelabreerden staat van 's lands financiën, welke de onderhouding van de 25 duizend man niet verder permitteert" [2]. Het baatte echter weinig; en het vraagstuk was ter zijde gesteld door de voorbereiding tot de Iersche en Indische expeditiën.

Nu kwam Daendels op het onderwerp terug. De ondervinding had hem evenwel geleerd, dat men de Fransche regeering niet licht kon bewegen ook maar een haarbreed aftewijken van de bestaande tractaten; — wel te verstaan, indien deze afwijking eenigszins tot haar nadeel kon strekken. Dat de voortestellen schikking het tegendeel beoogde, moest dus duidelijk worden gemaakt.

De omstandigheden schenen Daendels niet ongunstig. Frankrijk had zijne soldaten noodig tegen de legers der 2e coalitie. Vele duizenden Franschen waren uit de Bataafsche Republiek op-

---

[1] Het geheim tractaat van 1 Juni 1798 nl. Dit was tevens de ratificatie van de overeenkomst, welke den 28n April tevoren was aangegaan.

[2] Secr. Verbalen van Oorlog. 10 Dec. 1798.

ontboden, om in Zwitserland en Italië de Oostenrijkers en Russen te bestrijden.

Daendels besloot hiervan partij te trekken, en den Directeur Barras voor de zaak te winnen [1]. Hij herinnerde Barras, hoe deze zelf hem eene organisatie der Bataafsche nationale strijdkrachten als allernoodzakelijkst had aangeraden. Terstond na zijne terugkomst in het vaderland had hij zich er mede bezig gehouden; en de uitvoering werd des te dringerder, naarmate het aantal Fransche troepen in de Bataafsche Republiek afnam. Zoolang de 25 000 man voltallig waren, bestond er geen noodzakelijkheid het even sterke nationale leger te vergrooten en kon men zich aan de zeemacht wijden. Thans evenwel, nu slechts tienduizend Franschen op Bataafsch grondgebied aanwezig waren, zou bij een aanval van Pruisische of Engelsche zijde de Republiek zonder voldoende verdediging zijn. Maar, zegt Daendels, het plan, dat ik mijne regeering heb voorgelegd, beoogt niet alleen verdediging van den vaderlandschen bodem, maar ook versterking van de Fransche legers, welke in Duitschland strijden. En dit laatste geheel buiten Frankrijks lasten.

Het plan kwam hierop neder. Er zou onverwijld eene gewapende burgermacht worden gevormd, 25 000 man sterk. Daarnevens zou het aantal linietroepen tot veertigduizend man worden opgevoerd. Het gevolg zou zijn, dat de Fransche regeering gebruik zou kunnen maken van de nog overgebleven tien duizend Franschen, en dat bovendien het U. B. ter harer beschikking zou stellen eene uitgelezen afdeeling Bataven, die terstond zou oprukken, om zich onder generaal Bernadotte in slagorde te scharen. Maar — en hier wordt de keerzijde der medaille blootgelegd — er is één groot beletsel; de ongelukkige staat van onze financiën. Verhooging van belastingdruk is onmogelijk. Alleen het Directoire kan hierin helpen, door te bepalen, dat de Fransche troepen die op dit oogenblik buiten het gebied der Republiek staan, niet meer te haren laste zullen zijn. Voor het onderhoud dezer 15 000 man behoeft Frankrijk zelf voorloopig niet te zorgen. Zij bevinden zich immers op vijandelijk gebied en leven daar op kosten van de inwoners. Zonder nadeel voor Frankrijk zal dus de gemeenschappelijke zaak worden bevorderd door de organisatie der Bataafsche

[1] Daendels aan Barras, 27 Maart 1798. Bijlage XXXVII*a*.

strijdmacht. Gebrek aan de noodige manschappen is niet te duchten. De stremming in den handel, welke vele jonge mannen tot werkeloosheid doemt, zal de vrijwillige dienstneming bevorderlijk zijn.

Ten slotte verzoekt Daendels om eene gunst en wel deze, dat de Bataven, die, indien zijne voorstellen zich verwezenlijken, in het leger van generaal Bernadotte zullen treden, in 't eerste gelid mogen geplaatst worden. „Ik durf u verzekeren, Burger Directeur, dat zij waardig zullen zijn aan de zijde der Franschen te strijden. Ik zou dit niet zeggen, ware ik er niet van overtuigd, — want ik ding zelf naar de eer hen aantevoeren. Ik waarborg u, dat noch het Directoire, noch generaal Bernadotte ooit spijt zullen gevoelen over het vertrouwen, dat zij zullen stellen in den moed dier Bataven. Burger Directeur, in naam van de belangstelling die gij steeds voor mijn vaderland betuigd hebt, bezweer ik u ook deze gelegenheid niet te laten ontsnappen, waardoor onze Republiek hare verknochtheid aan de zaak der alliantie kan toonen, en waardoor ons leger in staat gesteld wordt voor de natie te herwinnen die geestkracht en dat zelfbewustzijn, welke de misslagen van het stadhouderlijk bewind, oorlogsrampen en een te langdurig stilzitten bijna hebben uitgedoofd".

Wat Barras antwoordde, is mij. onbekend. Maar naar de mededeelingen van Schimmelpenninck te oordeelen was ook thans weder het resultaat gering. Schimmelpenninck beaamde zijne goede bedoelingen ten volle; alleen hem ontbrak het geloof in de mogelijkheid ze te verwezenlijken. „Ik beschouwe het plan [1], bij uwe missive van 22 Maart l.l. aangeroerd, voor zooverre ik over militaire maatregelen oordeelen kan, alleszins wenschelijk, maar de waarschijnlijkheid om hetzelve aan het Fransche gouvernement smakelijk te kunnen maken en dus tot stand te kunnen brengen, komt mij zeer gering voor". En in een volgend schrijven heet het [2]: „Bij gelegenheid eener conferentie met den Minister van Oorlog heb ik ook dit punt eens op eene voorzichtige wijze op het tapijt gebracht; edoch, hij scheen mij niet toe vooralsnog zeer gunstige ooren tot ons plan te leenen". Schimmelpenninck heeft echter nog hoop „dat de loop der

---

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 29 Maart 1799. Bijlage XXXIX*b*.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 9 April 1799. Bijlage XXXIX*c*.

evenementen hem tot andere gedachten zal kunnen brengen". De Fransche regeering, meent hij, zal wel genoodzaakt worden van alle zijden troepen te verzamelen om hare legers te versterken, „van welke gelegenheid en van alle zoodanige ik mij bedienen zal, om het gewenschte but te bereiken". Hierbij bleef het echter. De Bataafsche Republiek zou in heel haar tienjarig leven niet ontslagen raken van het lastige gezelschap der 25000 man. Voor korten tijd mochten zij soms het grondgebied der Republiek gedeeltelijk verlaten, — zoodra Frankrijk hen elders niet meer noodig had keerden zij weder tot de Bataven, om gevoed en gekleed te worden.

Desniettemin waarschuwt Schimmelpenninck tot de legerversterking overtegaan, daar „de omstandigheden der tegenwoordige campagne zoodanig kunnen worden, dat er inderdaad meer en meer noodzakelijkheid geboren wierd, om intijds goede maatregelen te nemen" [1]. Van de zijde van Pruisen ducht hij gevaar. Pruisens „geliefkoosd neutraliteitssysteem" kan niet langer meer volgehouden worden. Daarom moet men op zijne hoede zijn, want „de bovendrijvende partij zal, in gevalle eener decisie, door hetzelve versterkt worden". Ook wijst hij Daendels op het verontrustend bericht, dat er te Kronstadt eene Russische vloot wordt gereed gemaakt „Ik houd het niet voor onmogelijk, dat die armada tegen ons vaderland is gericht" [2].

Omtrent Engeland zwijgt Schimmelpenninck. Van dat land kon de Republiek het ergste verwachten. Pas eene week geleden, den 2n April, hadden eenige Engelsche fregatten, die eene Zweedsche brik vervolgden, uren achtereen Noordwijkbuiten beschoten [3]. De regeering in Den Haag was in rep en roer. Indien de vijand nu eens eene landing waagde! Naar alle waarschijnlijkheid ware zij beter gelukt, dan in de herfst van hetzelfde jaar.

Opmerkelijk is het, dat Pijman, de Agent van Oorlog, al zeer licht dacht over het gevaar, dat ons van Engelsche zijde dreigde. Vier jaren waren reeds voorbijgegaan, en nog altijd was het bij dreigen gebleven. Pijman en velen met hem waren hierdoor in den waan geraakt, dat de landing slechts als schrik-

---

[1] 29 Maart.

[2] 9 April.

[3] Relat. tot het Verbaal van het Dep. Milit. van het U. B.

beeld voor de Bataven moest dienen, maar nooit zou worden uitgevoerd. Mag men te dezen opzichte eenen overigens niet zeer geloofwaardigen schrijver vertrouwen, dan zou Pijman, telkens wanneer men hem aanspoorde de kustverdediging ter harte te nemen, geantwoord hebben: „ja, als de hemel op de aard valt, dan is ook wel eene vijandelijke landing mogelijk!" [1] Waar of niet waar; zeker is het, dat de Agent in een geheim rapport over de landsverdediging, het U. B. den 22^n Maart 1799 toegezonden, met geen enkel woord van Engeland rept [2]. „Tot heden toe, aldus luidt het daar onder anderen, is het vuur des oorlogs vrij verre van onze frontieren verwijderd; en zekerlijk, alle waarschijnlijkheid is daar, dat dezelven niet zoo spoedig van nabij zullen bedreigd worden. Edoch, wanneer onverhoopt de Fransche armee aan den Boven-Rijn geslagen wierd, dan wordt onze situatie van dag tot dag bedenkelijker..... Ik weet wel, dat als het gebeurde dat Pruisen, in de gevolgen der onverhoopte tegenspoeden der Fransche Republiek, ons zoude trachten te overmeesteren, velen van meening zullen zijn, dat alle kosten nutteloos en het behoud der vrijheid voor deze Republiek hopeloos zoude zijn. Ik zoude zulks, hoe ongaarne ook, mede moeten avoueeren, wanneer het bewind van zaken aan zwakke of nietige wezens was toevertrouwd; maar daar wij gelukkig genoeg zijn mannen aan het hoofd te zien, welker vaderlandsliefde, cordaatheid, deugd en kunde zoo van binnen- als buitenslands geëerbiedigd worden, daar grijpt de warme en brave patriot, die zich liever verdelgd als vernederd ziet [3], nieuwen moed, die niet weinig vermeerdert door de herinnering aan het bezoek van Pruisen in den jare 1787", enz.

Der langen Rede kurzer Sinn is dan, dat de Agent twee millioen verlangt „ter *beraming* van noodzakelijke defensieve maatregelen" — maar kustverdediging is daaronder niet begrepen.

Des te meer ducht Daendels het gevaar van de zeezijde. In den winter van 1798—99 maakt hij daarom herhaalde

[1] Landungsgeschichte der Engländer und Russen in Holland im Herbst 1799. Nebst Anekdoten über die Anführer. Verfasst von einem Officier im Gefolge des Generals Brune. Hamburg 1800. Bl. 21.

[2] Secr. Verbalen van Oorlog.

[3] Dit bovenmenschelijk kunststuk stelle men op rekening van Pijmans warm-braaf patriotisme.

inspectiereizen langs de Noordhollandsche kust, met de bedoeling die kusten tegen een aanval te beveiligen. Na veelvuldige overweging komt hij ten laatste tot dit besluit: „*door alles te willen verdedigen wordt niets verdedigd*, en door de middelen van defensie *overal te verspreiden* is men *overal buiten staat* resistentie te bieden; om welke redenen ik van gevoelen ben.... dat wij thans al onze macht in N.-Holland tot soutien van Den Helder moeten vereenigd houden" [1]. Hij verkeert dus in de vaste overtuiging, dat de Engelschen, indien zij landen, dit bij Den Helder zullen trachten te doen. Vóór zijn vertrek naar Parijs, in Februari 1799, beveelt hij zijnen plaatsvervanger Van Zuijlen van Nijevelt „ten sterkste aan, op de kusten van Noord-Holland en vooral op Den Helder, een waakzaam oog te houden" [2]. Daendels had reden tot deze bezorgdheid. Gelijk gezegd, werd hij door zijne correspondenten geregeld ingelicht van het Engelsche nieuws. Die tijdingen bevatten wel is waar weinig meer dan algemeene opmerkingen, maar ze waren niettemin verre van bemoedigend voor de Bataafsche Republiek. Zoo bijvoorbeeld [3]: „De Engelsche natie, hoezeer in politieke denkbeelden verschillend, is geheel vereenigd om hare politieke existentie te mainteneeren en de Franschen van haren bodem te houden. Het publiek te Londen is reeds bij voorraad geoccupeerd met het nieuwe plan van belasting, 't welk het ministerie staat in te leveren tot vinding van de oorlogsbenoodigdheden; en zoo de belasting slechts gelijkelijk gedragen worde, schijnt het publiek zich thans groote opofferingen te willen laten welgevallen", enz. [4] Van meer belang waren de nauwkeurige mededeelingen omtrent de sterkte en de bewegingen der Britsche vloot. Uit de „army- and navybooks" bleek het Daendels duidelijk, dat Engeland bepaald eene landing in de Bataafsche Republiek zou ondernemen.

---

[1] Daendels aan den Agent van Oorlog, 22 Oct. 1798. Relat. tot het Verbaal v. h. Depart. Milit. De cursiveering is van Daendels.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 11 Februari 1799.

[3] Daendels aan het U. B., 1 April 1799. Secr. Relat. tot de notulen van het U. B.

[4] Eigenaardig is ook het volgend bericht. «Men rekent Ierland voor Engeland verloren, al wierden de insurgenten door vreemde macht niet ondersteund; men noemt ze een hydra, wier macht toeneemt naarmate strengere middelen tegen dezelve worden gebruikt».

Ook de Fransche regeering zag den toestand niet rooskleurig in; en om te toonen dat het haar ernst was met de verdediging van het Bataafsche gebied, trad zij weder op met den bekenden eisch: het Bataafsche leger te stellen onder het opperbevel van den Franschen generaal Brune. Ouder gewoonte spartelt het U. B. een tijd lang tegen. Nota's worden over en weer gewisseld. De Fransche gezant waarschuwt, dringt en dreigt. Pijman wijst het U. B. weder op het 8e artikel van het Haagsch tractaat, en betoogt, dat door de opdracht indertijd aan Beurnonville en Joubert gedaan, niets is gepraejudicieerd. Het U. B. weigert derhalve aan de aanvrage te voldoen. Lombard windt zich op en verwijt het U. B., dat het de landsverdediging verwaarloost. Brune zelf mengt zich in de zaak [1]. Het U. B. draagt Schimmelpenninck op het Directoire toch vooral te overtuigen, dat het volstrekt geen recht heeft het opperbevel voor Brune te eischen. En wat de beschuldigingen betreft, „alsof er bij dit gouvernement geen de minste voorzieningen, welke een wijze voorzorg vereischte zouden gedaan zijn, deze kunnen niet dan aan *erroneuse informatiën* worden toegeschreven, waarvan de oogmerken in deze tijdsomstandigheden niet te nauwkeurig kunnen worden nagegaan". Den dreigenden toon door Lombard aangeslagen, schrijft het U. B. niet toe aan „de zucht om de integriteit van het Bewind te willen compromitteeren", maar alleen aan „eene vurige belangstelling in het behoud van deze Republiek" [2].

Schimmelpenninck antwoordde uitvoerig. Hij zette nogmaals uiteen, — wat waarlijk geen betoog behoefde — dat de bron van alle onaangenaamheden gelegen was in de verplichting omtrent de 25000 man; eene bepaling „over 't geheel onbestaanbaar met eene politieke existentie". Wat was daar echter aan te doen? Niets dan „met een taai geduld meer gunstige tijden en gebeurtenissen aftewachten, om de kwaal in deszelfs source te genezen en daardoor eene staatkundige onafhankelijkheid te hernemen.... Het valt mij inderdaad hard, om steeds zeer onaangename en het gevoel van waardigheid van een vrij man zoo weinig streelende regels van staatkunde te moeten aanraden; maar waarheid moet in alle gevallen waarheid

[1] Zie beider brieven aan Talleyrand, Bijlage XXXVIII*a* en *b*.

[2] Secr. Verbalen van Oorlog, 8 April 1799.

blijven".... [1] Intusschen zou hij zien of hij in dezen iets kon uitrichten. Zijne bemiddeling baatte echter weinig. Het Directoire volhardde bij zijnen eisch. Alleen wist Schimmelpenninck te bewerken, dat de bepaling zou luiden: „dat de Bataafsche en Fransche legers bevolen zullen worden door een Franschen generaal, staande onder het Bataafsche gouvernement". Hij zag hierin nog het beste, dat er te krijgen was. „Ik submitteere dit teeder stuk aan het begrip van het Bataafsche bewind. Ik heb zoo dikwijls over de jammerlijke gevolgen van het Haagsche tractaat ten respecte van die 25 m. Fransche troepen, de incohaerentie en de onbestaanbaarheid daarvan met de eenvoudigste notiën van politieke independentie, mijne gedachten gezegd, dat ik het noodeloos achte dezelve wederom bij deze gelegenheid te herhalen". Daar, dus besluit hij, „zoowel met weigering als met toestemming van het verzoek eigenaardige moeielijkheden gepaard gaan, zoo dient men zich te laten leiden door de vraag, welke mesure in dezen het meest waarschijnlijk de binnenlandsche rust en orde zal verzekeren" [2].

Beschouwde men het vraagstuk uit dit oogpunt, dan kon de beslissing niet twijfelachtig zijn. Van verzet tegen Frankrijk, gesteld men kon aan de mogelijkheid daarvan denken, waren de gevolgen niet te overzien geweest.

Daendels begreep dit evenzeer als het U. B. Hoe pijnlijk het zijne eerzucht moest vallen, wendde hij daarom al zijnen invloed aan, om de zaak Frankrijk ten genoegen te doen beslissen [3].

Zoo werd Brune — in naam onder het oppergezag van het U. B. — bevelhebber van het Bataafsche leger.

Niet alleen tegen buitenlandsch geweld had men zich te beveiligen. Erger gevaar dreigde van openlijke en bedekte vijanden in de Republiek zelve. De radicalen konden hunne spijt over de nederlaag van den 12ⁿ Juni 1798 niet verkroppen.

---

[1] Schimmelpenninck aan den Agent van Buitenl. Betrekkingen, April 1799. Buitengewoon Secr. Relat. t. d. not. van het U. B.

De inhoud van deze nota, waarvan ik slechts enkele hoofdpunten aanstipte, is zeer merkwaardig en getuigt van Schimmelpennincks juisten blik in den neteligen toestand der Republiek.

[2] Schimmelpenninck aan het U. B., 7 Juli 1799. Buiteng. secret. relat. t. d. not. van het U. B.

[3] Florent Guiot aan Talleyrand, 2 Augustus 1799. Bijl. XLII*a*.

Voortdurend zonnen zij op middelen, om hunne tegenstanders op hunne beurt uit het zadel te lichten. Hunne verwachting op Lombards medewerking was, gelijk wij vernamen, ijdel gebleken [1]. Aan verdachtmaking van de Bataafsche regeering bij het Directoire hadden zij het mede niet laten ontbreken; doch alles was tot nog toe te vergeefsch geweest.

Door de gebeurtenissen van 30 Prairial werd hunne hoop weder verlevendigd. Dat de gematigden, Merlin en Lareveillère, uit het Directoire werden verwijderd en de Parijsche Jacobijnen zich met den dag luider deden hooren, vervulde de Bataafsche ultra's met blijdschap. Terwijl de Orangisten met ongeduld den inval der Engelschen verbeidden, die hun den Stadhouder zou hergeven; terwijl alles voorspelde, dat binnen kort de Bataafsche Republiek getuige zou zijn van eene bloedige worsteling, welke de krachtsinspanning van alle repnblikeinen noodzakelijk zou maken, wisten de ultra's hunne vaderlandsliefde op geen andere wijze te uiten, dan door ondermijning van het gezag. De na 30 Prairial opnieuw verleende volledige vrijheid van drukpers en de heropening der clubs te Parijs, schonken hun ruimschoots gelegenheid hunne belangen voor de Fransche geestverwanten te bepleiten. Alle beleid van Schimmelpenninck was noodig, om zijne regeering tegen den naderenden storm te beveiligen. „Ik voorzie nu eerstdaags, schrijft hij Daendels [2], in de opnieuw oprijzende dagbladen continueele aanrandingen van het Bataafsch tegenwoordig gouvernement. Alle denunciatiën zullen met vernieuwde kracht weder opgewarmd worden [3]. Het zal zeer noodzakelijk zijn om daartegen een dagblad-oorlog te voeren. Maak, waarde vriend, dat gij mij van tijd tot tijd wat faicten opgeeft, om tegen dien te verwachten lasten overte-

---

[1] Zoo verhaalt Lombard (Mémoires I, 259 vlg.) hoe eenige «jacobins hollandais» hem spoedig na zijne aankomst een brief overhandigden, geteekend door 2 leden van het Directoire. De brief behelsde den last eene tegenomwenteling te bewerken, die de Jacobijnen weder op het kussen moest brengen. Lombard weigerde eraan te voldoen, tenzij de instructie door een derde lid van het Directoire werd onderteekend, en hij dus kon handelen op bevel der meerderheid. Er kwam niets van.

[2] Schimmelpenninck aan Daendels, 21 Juni 1799, Bijl. XXXIX*d*.

[3] Deze oudbakken aanklachten bestonden in «grandes phrases sur la plaie faite à la patrie, sur la liberté mourante, sur l'aristocratie des gens en place, le peu de libéralisme des chambres, l'audace des Orangistes etc.» Lombard, Mémoires, I, 259.

stellen. Laat de vriend Rouget daartoe ook zijn pen scherpen. Het kan zeer noodig worden".

Schimmelpennincks vermoeden was juist. Eene week later heet het immers: „Reeds is eene memorie in forma ingeleverd, inhoudende een project, om (zoo men het noemt) de noodige redressen in de Bataafsche Republiek te maken. Dit, gelijk gelijk gij begrijpt, komt op niets anders uit dan om nagenoeg de zaken wederom op den voet te brengen, waarop dezelve vóór 12 Juni 1798 waren". Het eenige redmiddel ziet hij in de aaneensluiting van „al wat eerlijk is", in het laten varen van „alle kleine jammerlijke haspelingen" tusschen de regeeringspersonen zelven; want, zegt hij, „zonder cordaatheid en gulle vereeniging achte ik de zaak zeer bedenkelijk" [1].

In elken brief — en ze volgen zeer snel — komt Schimmelpenninck op hetzelfde onderwerp terug. Tot zijn leedwezen ziet hij, dat de Bataafsche onruststokers te Parijs meer en meer veld winnen. „Er wordt hier met nieuwen lust en kracht tegen de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland gewerkt. Geheele uitgewerkte projets tot renversement daarvan zijn ingeleverd. Ik merk, dat dezelve zeer veel indruk maken.... Ik stelle dus vast, dat men bij ons een ommekeer van zaken wil.... Doe uw best, mijn waarde vriend, om tot dit oogmerk (nl. tot „de vereeniging van al wat braaf is") medetewerken. Alles is zonder deze vereeniging verloren [2].

Deze brief kon, zoo min als de vorige, vroolijk stemmen. Slechts één goede tijding bracht hij; en wel, dat Lombard teruggeroepen en Fouché de Nantes in zijne plaats tot gezant was benoemd. Het werd hoog tijd, want Lombard maakte er zijn werk van, de toestanden in de Bataafsche Republiek zoo schril mogelijk gekleurd aan zijne regeering voortestellen. Nog in zijne laatste nota aan Talleyrand stortte hij zijn gal uit over de Republiek en in 't bijzonder over Daendels [3]. Werd dezen alleen verweten, dat hij was „homme inquiet et turbulent et qui, quoique l'ami des Français, ne peut rester un moment tranquille [4], — Lombard kon allicht op feiten wijzen, om zijne

---

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 28 Juni 1799, Bijl. XXXIX*e*.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 4 Juli 1799, Bijl. XXXIX*f*.

[3] Lombard aan Talleyrand, 29 Juni 1799. Bijl. XXXVIII*c*.

[4] Deze *tegenstelling* tusschen gallomanie en gemis aan stoelvastheid is inderdaad kostelijk.

bewering aannemelijk te maken. Maar dat Daendels steeds zocht naar een nieuw voorwerp voor zijn haat; dat hij de vijand was van het U. B., en het verdacht van anglomanie — wat gelijk stond met eene beschuldiging van landverraad —; dat hij de Agenten liet bespieden en het hun zoo lastig maakte, dat die van Buitenlandsche Zaken zijn ontslag reeds had genomen [1]; dit zijn alle beschuldigingen, voor welker gegrondheid men met Lombards getuigenis alleen niet kan volstaan.

En 't ergste is nog wel, zegt Lombard, dat Brune in Daendels onvoorwaardelijk vertrouwen stelt! Hij, Lombard, spreekt het U. B., als zoodanig, vrij van te heulen met de Engelschen. Wel waren er anglomanen in de regeeringskringen te vinden. Daarvoor hadden te velen hun geld in de Londensche bank gedeponeerd; en wie dit ontkende zou al even ver van de wijs zijn als hij, die beweerde, dat het aantal franschgezinden onder de Bataven bijzonder groot was. Dit laatste kon onmogelijk, omdat de Republiek sedert het bondgenootschap met Frankrijk aan onafgebroken geldafpersingen had blootgestaan, zoowel langs wettigen weg als door schelmerijen. „Il s'en suite, qu'on ne nous aime pas, qu'on ne peut pas nous aimer".

Van zijn eigen leed zal hij maar zwijgen. Hij kan 't niet helpen, dat alles in de war loopt. Hij weet niet wat het Directoire met de Bataafsche Republiek voor heeft, en durft dus geen beslissende stappen doen; te meer daar hij uit de dagbladen vernomen heeft, dat zijn opvolger reeds benoemd is.

Het middel door Lombard aangewend om Daendels bij het Directoire in minachting te brengen, was al zeer ongelukkig gekozen. Daendels zou zijn bestuurders het leven verbitteren door hun anglomanie te verwijten; — en, o wonder! te Parijs kenden zijne vijanden geen beter voorwendsel om hem gehaat te maken, dan luide te verkondigen, dat hij met hart en ziel aan Engeland verknocht was! In de Jacobijnsche clubs en dagbladen werd dit als stellige waarheid verzekerd.

In gewone omstandigheden zouden dergelijke verzinsels zonder indruk zijn gebleven op de Fransche regeering. Maar thans! Het Directoire gevoelde instinctmatig, dat de Bataafsche sympa-

[1] In de Mémoires wordt hiervan niet de minste melding gemaakt. Daar wordt verhaald (I, 276) dat Van der Goes, de Agent van Buitenl. Betr., door Lombards bemiddeling van zijn ambt zocht ontslagen te worden, omdat hij den vacanten gezantschapspost bij het Deensche hof begeerde.

thieën voor Frankrijk tot een minimum waren geslonken; dat het leed, van de Pruisen in 1787 en van de Engelschen in 1794 ondervonden, vergeten moest zijn onder de kwellingen van het uitzuigingsysteem, sinds vijf jaar op de Bataafsche Republiek toegepast. Dan, de Fransche legers langs de geheele linie geslagen! Macdonald aan de Trebbia door Souwaroff tot een overhaasten terugtocht gedwongen; de coalitie sterker dan ooit te voren. Gelukte het Engeland een vrijen doortocht te vinden door de Bataafsche Republiek, dan lag de weg naar Frankrijk open. En Daendels, wiens gezag over het Bataafsche leger onmiskenbaar was, had grieven tegen het Directoire, dat hem in zijne meest geliefkoosde plannen had gedwarsboomd.

Fouché, de nieuwe gezant, kreeg daarom den uitdrukkelijken last, zich terstond na zijne aankomst in Den Haag zekerheid te verschaffen omtrent de werkelijke gezindheid van Daendels [1]. Talleyrand en Joubert [2] — welke laatste, na 30 Prairial, te Parijs eene gewichtige stem in het kapittel uitbracht — achtten het raadzaam Fouché schriftelijk aan hem voortestellen. De toon van beider brieven duidt aan, dat den schrijvers geruchten zijn ter oore gekomen, waaraan zij weliswaar niet onvoorwaardelijk gelooven, maar waaromtrent eene geruststelling hun zeer welkom zal zijn. Wat beteekent 't anders, wanneer Joubert, die eerst zoo kort geleden zijnen vriend heeft verlaten, nu reeds verklaart „je ne doute pas, que ceux en Hollande qui ont contribué à l'éloignement du Stadhouder, que ceux qui ont combattu avec gloire pour le chasser, *que Daendels surtout* s'accorde [3] avec la Prusse et l'Angleterre pour le remettre en place. Je ne doute pas, qu'il soit décidé à faire briller ses talens dans cette guerre et à y jouer même un plus grand rôle que dans l'autre".

En Talleyrand spreekt nog duidelijker. Hij gewaagt van „bruits perfides, que la malveillance s'est efforcé de répandre et que la crédulité seule a pu accueillir". De Minister twijfelt

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 7 Juli 1799. Bijlage XXXIX*g*.

[2] Joubert aan Daendels, 7 Juli 1799. Bijlage XL*a*. Dit was het laatste schrijven, dat Daendels van zijnen vriend ontving. In 't begin der volgende maand stierf Joubert den heldendood bij Novi.

[3] Joubert zegt hier het tegendeel van wat hij bedoelt. Hij is met de constructie van *douter* in de war. Hij wil zeggen: «Je ne doute pas que ceux, qui...., que Daendels surtout *ne* s'accorde *pas* avec la Prusse etc.

16

echter niet of Fouché, verlicht en onbevooroordeeld patriot, zou in Daendels vinden een oprecht vrijheidsvriend en vurig verdediger van zijn vaderland [1].

Fouché's eerste werk in Den Haag is een onderhoud met den generaal. Over den uitslag daarvan is de gezant opgetogen. Tegenover zijne openhartigheid was het Daendels onmogelijk geweest zijne gevoelens verborgen te houden. En toen Fouché ruiterlijk verklaard had, dat de onafhankelijkheid der Bataafsche Republiek onaangetast zou blijven, toen had Daendels zijnerzijds allen twijfel omtrent zijne bedoelingen doen verdwijnen. Talleyrand mocht het Directoire verzekeren, dat het op Daendels kon rekenen, waar het gold de *handhaving van de onafhankelijkheid der Bataafsche Republiek* [2].

Onomwonden spreekt Daendels zelf zijne meening uit, in zijn antwoord aan Talleyrand [3]. Hij zal Fouché zooveel hij kan helpen, om hem een juist inzicht te verschaffen in de toestanden der Republiek, die door de ongerijmdste lasteringen in een verkeerd daglicht zijn gesteld. Dat zoo iets mogelijk kon worden, was te wijten aan het gedrag van het vroegere Directoire (t. w. dat van vóór 30 Prairial). Steeds had dit de beslissing uitgesteld over alle geschillen, welke tusschen beide Republieken hangende waren. [4]. Die onwelwillende houding was den laster te stade gekomen. Maar daartegen durft Daendels wijzen op den uitstekenden geest, welke de Bataafsche autoriteiten bezielt; op eene regeering, die, door wijsheid aan geestkracht te paren, iedere reactie binnenslands kan bedwingen, en reeds een krijgsmacht wist te scheppen tot verdediging van den vaderlandschen bodem. Men beschuldigt ons, gaat hij voort, geenerlei weerstand te willen bieden, ja, den vijand zelfs te steunen. De waarheid is, dat wij 65 000 weerbare mannen onder de wapenen hebben, die met het Fransche leger onder Brune's opperbevel staan.

---

[1] Talleyrand aan Daendels, 6 Juli 1799. Bijlage XL*b*.

[2] Fouché aan Talleyrand, 11 Juli 1799. Bijlage XLI*a*.

[3] Daendels aan Talleyrand, 20 Juli 1799. Bijlage XL*c*. Daendels draagt door zijne onderteekening — de brief is niet eigenhandig geschreven — de zedelijke verantwoordelijkheid voor het barbaarsche Fransch, waarin sommige gedeelten van den brief zijn gesteld.

[4] Hij doelt hier op quaestiën als: het al dan niet gemeenschappelijk bezit van Vlissingen, de grensregeling, de vergoeding in grondgebied, het handelstractaat enz., waarvan de verdere bespreking buiten het kader van dit werk ligt. Vlg. zijn brief aan Dupont. Bijl. XXXVII*b*.

Frankrijk kan dus gerust zijn. Alle geestkracht zal ontwikkeld, alle hulpmiddelen zullen aangewend worden voor de gemeenschappelijke zaak.... Maar, laat hij er op volgen, nu moet ook de Fransche regeering harerzijds blijken van welwillendheid geven. Gewichtige onderwerpen, als bijv. het handelstractaat, — een bron van wantrouwen en verdeeldheid tusschen de bondgenooten — moeten tot een goed einde worden gebracht. Dan zullen alle booze vermoedens en alle argwaan verdwijnen, en zal niets meer de eensgezindheid der bondgenooten kunnen storen.

De brief is niet van overdrijving vrij te pleiten. Zóó uitmuntend geregeld en op voet van oorlog gebracht als Daendels 't voorstelt, was het Bataafsche leger nog niet. Maar dat was *zijne* schuld niet. Bovendien, hadden de Engelschen en Russen nog eenigen tijd geduld geoefend en hunne landing uitgesteld, dan zou zijn optimisme zich grootendeels bewaarheid hebben. De fout lag hierin, dat men te laat aan den arbeid was getogen.

Intusschen, men deed zijn best om de schade te herstellen. Er is beweging gebracht in de staatsmachine, zegt Fouché [1], en dit beteekent niet weinig. De Republiek zal eerlang in een geduchten staat van tegenweer zijn. Zij zal zelve verbaasd zijn over alles, wat buiten haar eigen weten voorbereid en voltooid wordt.

Het Vertegenwoordigend Lichaam had — en hierop doelt Fouché — ondanks den tegenstand der „anarchistische partij" [2], de voordracht van het Uitvoerend Bewind betreffende de volkswapening tot wet verheven. De minderheid legde zich evenwel bij deze beslissing niet neder. Integendeel, zij spoorde overal tot verzet aan; en niet zonder succes.

Wat kon er onder zulke omstandigheden komen van de toenadering, waarop Schimmelpenninck zoo herhaaldelijk had aangedrongen? Daendels heeft daar een zwaar hoofd in. Hij maakt Schimmelpenninck deelgenoot van zijne bekommering. „Ik zag met leedwezen, antwoordt deze hem [3], zeer waarde vriend, uit uwe letteren van 5 Juli l.l., dat niets in staat schijnt te zijn, om de uiteenloopende denkbeelden onder de waarlijk eerlijke republikeinen te vereenigen en eene cordate en broederlijke

---

[1] Fouché aan Talleyrand, 21 Juli 1799. Bijlage XLI*c*.

[2] Vervolg op Wagenaar, dl. 41, bl. 50 vlg.

[3] Schimmelpenninck aan Daendels, 12 Juli 1799. Bijlage XXXIX*h*.

eenheid van werking te weeg te brengen". En dit op een tijd, dat de binnenlandsche toestanden in Frankrijk weder „allerbedenkelijkst" werden, en alles aanduidde „dat het den revolutionairen weg zou oploopen". De terugslag hiervan moest zich onvermijdelijk in het vaderland doen gevoelen. Nu de Parijsche Jacobijnen hunne stoutmoedigheid zoover durfden drijven, om openlijk de terechtstelling der ex-Directeuren te eischen, ja, sommigen hunner Talleyrand wilden laten fusilleeren [1], nu kon het niet missen, of eene nieuwe uitbarsting zou zich weldra in Frankrijk — en bijgevolg ook in de Bataafsche Republiek — doen gevoelen. „Ik hope nu maar, dat men bij ons de gemoederen van alle welmeenende republikeinen in deze oogenblikken op goede en solide gronden, en na loyale en cordate explicatiën, zal kunnen vereenigen. Gij en onze nieuwe Directeur Bezier kunt veel daartoe doen. Ik schrijve er aan allen over, van wier goede denkwijze ik zeker ben".

Schimmelpenninck hield woord. Ook met de oppositie trad hij in onderhandeling, in 't bijzonder met Wiselius [2]. Hij bracht Wiselius onder het oog, hoe dwaas en misdadig diens geestverwanten zich gedroegen door in hun obstructionisme te volharden, terwijl samenwerking meer dan ooit noodig was om den staat voor ondergang te behoeden. En als Wiselius klaagt, dat de mannen van 22 Januari stelselmatig uit alle ambten worden geweerd, en eischt dat het Bewind, indien het ernst is met de toenadering, daarvan blijken moet geven door de tegenpartij met posten te begiftigen, antwoordt Schimmelpenninck in een uitvoerigen brief, die bestemd was ook onder de oogen van Wiselius' partijgenooten te worden gebracht. Schimmelpenninck verklaart daarin rondweg, dat de gebeurtenissen van 12 Juni slechts mogelijk waren gemaakt door het regeeringsbeleid der mannen, die toen het roer in handen hielden.... „Het is volstrekt mijne bedoeling niet, om oude wonden open te krabben. Maar de groote fout, zonder in eenig détail te willen treden, was ook toen alweder daarin gelegen, dat men *den dag van* 22 *Januari niet heeft weten nationaal te maken.* Hier geldt dus *uwe* stelregel, dat elk gouvernement vallen moet, hetwelk de gaaf niet bezit om, met terzijdestel-

---

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 15 Juli 1799. Bijlage XXXIXj.

[2] Correspondentie van Wiselius, passim. Rijksarchief.

ling van alle personaliteiten en kleine motieven,.... de algemeene publieke opinie, welke steeds van eene onweerstaanbare kracht is, in deszelfs voordeel te vestigen.... Elk ingezeten, die met de daad toont gezind zijn om, met terzijdestelling van een billijken of ingebeelden wrevel, de voorschriften der staatsregeling te volgen, de publieke autoriteiten te respecteeren, heeft een gelijk recht op de bescherming van den staat niet alleen, maar ook op de voordeelen en aangenaamheden, welke het maatschappelijk stelsel aan elk verdienstelijk lid aanbiedt.... Maar ook van den anderen kant moeten zij, die recht meenen te hebben om de Republiek in den een of anderen post te dienen, dan met de daad toonen, dat ook zij zich boven personaliteiten weten te verheffen, en zich door geen aandrang van haat en wrevel laten meeslepen. Want beken met mij, dat het met den besten wil voor een gouvernement onmogelijk is, om zich met menschen te vereenigen, welke zich in een staat van openbare, zelfs active vijandschap tegen hetzelve houden. Ik zie hier dag aan dag, dat dit bij sommigen het geval is. Ik zie hier van zeer nabij de onophoudelijke woelingen der emissarissen van eene partij in ons vaderland, welke zich zelve laag genoeg vernedert, om eene buitenlandsche macht interoepen om de domestique zaken in hun vaderland te komen beheeren, en daardoor de nationale independentie van het volk, waarvan zij een gedeelte uitmaken, op de baldadigste wijze te compromitteeren. Wanneer gij de Fransche dagbladen, vooral *Le journal des hommes libres*, leest, zult gij met verontwaardiging zien, dat men zich niet schaamt, om door de verachtelijkste organen zijn eigen vaderland tot een voorwerp van aanfluiting in 't oog van Europa te maken".

Schimmelpenninck had voldoening van zijne tusschenkomst. Weldra kon hij Daendels een hart onder den riem steken [1]. „Alle brieven, die ik uit het vaderland krijge, geven mij nu de beste hoop, dat de waarlijk wijzen en waarlijk braven het onderling eens zullen worden, en dat ze uwe zuivere bedoelingen kennen en uwen onvermoeiden ijver weten te adprecieeren. Houd dus moed, mijn waarde Generaal! Wikkel u steeds in den mantel van uwe zelfbewustheid; — trouwens ik ben wel verzekerd, dat de onaangenaamheden waarvan gij schrijft,

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 19 Juli 1799. Bijlage XXXIX*k*.

hoezeer u dezelve wel eens knorrig en gemelijk mogen maken, echter uw hoofd en hart nooit van de groote zaak des vaderlands en van deszelfs ware belangen zullen aftrekken, noch uwen ijver verkoelen".

De vreugde was echter kortstondig; eene week later is zijn toon weder veel neerslachtiger. Schimmelpenninck merkt tot zijn verdriet, dat de Jacobijnen zich blijven roeren en dat zij de zaak der Bataafsche radicalen in bescherming nemen. Het bevalt hun blijkbaar niet, dat Fouché gunstige rapporten over de Bataafsche Republiek uitbrengt, al bevalt dit — gelijk Schimmelpenninck ironisch zegt — aan alle verstandigen.

Zekere Jacobijn, Quatremère d'Yonval was zelfs heftig uitgevaren tegen het U. B., tegen Daendels en Schimmelpenninck. Deze laatste moest terstond uit Frankrijk weggejaagd worden! Alles tot groot vermaak der Jacobijnsche broeders. De Raad der Ouden zou hun het manege-lokaal, waar zij vergaderden, voortaan ontzeggen. Maar zou dit voldoende zijn? De Jacobijnsche pers was gewillig genoeg, om den „verfoeilijken laster" te verspreiden. „Het *Journal des hommes libres* van gisteren is zeer interessant over ons land. Niemand heeft zich iets te beklagen, dat hij vergeten wordt. Allen krijgen wat om de lappen. Intusschen spijt het mij daaruit te zien, dat die knapen zeer goed schijnen te zijn geïnformeerd over het misverstand tusschen eenige vrienden der tegenwoordige orde van zaken. Hun eenige hoop is op die fatale dissensiën" [1].

En, hoeverre van wraakgierig Schimmelpenninck zich zelven kent, toch ontraadt hij Daendels ernstig medetewerken tot eene amnestie voor zulke lieden, die tegen den staat samenzweren; voor hen „die dag aan dag de oproerigste artikelen tegen de regeering schrijven, en zich in een openbaren staat van oorlog tegen hun vaderland houden". Toonden zij metterdaad zich te willen onderwerpen, dan kon men jegens hen „die zachtheid gebruiken, welke met de veiligheid der Republiek" bestaanbaar was. Voor het oogenblik moest men alleen in krachtig optreden heil zoeken. Daardoor zou men zich ontzag binnenslands, en achting te Parijs verwerven. Reeds de bondige proclamatie, door het Vertegenwoordigend Lichaam uitgevaardigd tegen de woelingen der radicalen [2], had de Fransche Regeering in eene gunstige

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 26 Juli 1799. Bijlage XXXIX*l*.

[2] Vervolg Wagenaar, dl. 41, bl. 79 vlg.

stemming gebracht. Niet weinig indruk had daar gemaakt de bijzonderheid, „dat juist de heete vrienden zich tegen de sanctie van het decreet omtrent de burgerwapening verzet hadden" [1].

Wat baatte het echter? Te Parijs leefde men bij den dag. Talleyrand zou nu spoedig uit het ministerie treden. Schimmelpenninck betreurt dit, want Talleyrand droeg z. i. de Bataafsche Republiek geen kwaad hart toe. Het antwoord, dat Daendels hem onlangs gezonden had, was niet zonder invloed op hem geweest. Zou zijn opvolger ook zulk eene welwillende houding aannemen? De eenige troost was, dat het nog eenige weken kon aanloopen voor Talleyrand vervangen werd. „En in een week of twee, drie, kan er nog al wat voorvallen!"

Erger was, dat Fouché uit Den Haag werd teruggeroepen. Ternauwernood was hem behoorlijk tijd gegund om zich in zijnen nieuwen werkkring te orienteeren, of het Directoire ontbood den oud-Hébertist van 1793, om de al te luidruchtige Jacobijnen in toom te houden. Als minister van politie zou Fouché de laatste levensdagen van het wegkwijnend Directoire rekken .... tot den 18^{n} Brumaire.

Is het wonder, dat Schimmelpenninck mismoedig uitroept [2]: „Kortom, mijn lieve vriend, men verliest zich zelven in al die rapide veranderingen, en dit is zeker, dat alles een weinig vroeger of later moet in duigen vallen, indien men in ons vaderland de harmonie niet op solide gronden kan herstellen tusschen de patriotten".

Hoe zou de nieuwe gezant Florent Guiot — een oud kennis van Daendels — zijne taak opvatten? Schimmelpenninck hoopt, dat hij „karakter genoeg zal hebben om eens voor al de zaken in te zien, dan partij te kiezen, en zich niet te laten slingeren door allerlei insinuatiën" [3].

Guiot is vol vertrouwen in Daendels. De indruk, dien de generaal op hem maakt, is allergunstigst [4]. „J'ai retrouvé avec plaisir en lui le patriote, que j'avais connu dans l'an II à l'armée du Nord. Il peut allier un peu d'ambition à son amour de la liberté, mais de cette ambition qui ne cherche à se pro-

---

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 29 Juli 1799. Bijlage XXXIX*m*.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 26 Juli 1799. Bijlage XXXIX*l*.

[3] Dezelfde aan denzelfden, 9 Augustus 1799. Bijlage XXXIX*n*.

[4] Florent Guiot aan Talleyrand, 2 Augustus 1799. Bijlage XLII*a*.

curer de l'influence qu'en se signalant par les services, qu'elle rend â la chose publique. Il a des ennemis, mais la masse des bons citoyens me paraît être bien disposée à sa faveur. Je crois que nous pouvons compter sur lui, et il vient d'en donner un nouveau gage, en contribuant à faire nommer le Gle Brune général en chef des deux armées".

Ook omtrent de strijdvaardigheid der Republiek koestert Guiot de beste verwachtingen. Het leger oefent zich en is vol vuur en toewijding; de burgermacht wordt georganiseerd, gewapend en gedrild; grensplaatsen worden in staat van verdediging gebracht, en de Bataven zullen met ijver tegen de Engelschen te velde trekken. Frankrijk kan derhalve eene landing op de Bataafsche kust gerust te gemoet zien.

Zulke berichten moesten wel te Parijs het aanzien der Bataafsche Republiek verhoogen. „Onze Republiek wint hier dag aan dag in consideratie, en de zoutelooze lasterschriften doen niets af" [1]. Bovendien zou Fouché, „die de Republiek op de nobelste wijze blijft recht doen", maatregelen nemen tegen de losbandigheid der demagogische bladen [2].

Guiot ried de Bataafsche regeering, zich de verdachtmakingen door de Jacobijnen niet te sterk aantetrekken. Zulke uitspattingen van de drukpers waren nu eenmaal moeilijk te scheiden van volledige vrijheid van spreken en schrijven. De Fransche natie en hare regeering lieten zich echter niet leiden door de zinledige phrasen van een dagbladschrijver. Het Bataafsche bewind moest slechts op den ingeslagen weg voortgaan; dan had het niets te vreezen.

Allerminst van Guiot zelven. Want al achtte deze het lang niet onmogelijk met de kleine doch woelige radicale partij eene nieuwe omwenteling te doen uitbreken, hij zou de laatste zijn om zich daartoe te leenen. Een derde staatsgreep ware de doodsteek voor de Republiek. Die van 22 Januari en 12 Juni 1798 hadden haar al kwaad genoeg berokkend [3]. Alleen door overreding wilde hij werken. En hiervan stelde hij zich veel voor. Gelukte 't hem zoodoende de ontevreden patriotten te verzoenen, dan ware de tegenwoordige Bataafsche regeering

[1] Schimmelpenninck aan Daendels, 12 Augustus 1799. Bijlage XXXIX*o*.

[2] Vgl. Von Sybel, Revolutionszeit V, 511, vlg.

[3] Florent Guiot aan Talleyrand, 8 Augustus 1799. Bijlage XLII*b*.

duurzaam gevestigd. Immers, met vreugde zou zij zich ontdoen van het bondgenootschap met de mannen van twijfelachtig republikeinsche kleur, waartoe de omstandigheden na 12 Juni 1798 haar hadden gedrongen. En dan zouden de goedgezinde burgers eene macht vormen, waarop alle vijandelijke pogingen der stadhouderlijken en aristocraten zouden afstuiten.... [1].

Maar voor politieke bespiegelingen was de tijd verstreken. Reeds lag de vijandelijke vloot in het gezicht. Reeds liet de Stadhouder zijne proclamatie verspreiden, en werd Daendels aangespoord zich te scharen onder de vaan van zijnen *wettigen souverein*, den Prins van Oranje [2].

Op welke wijze Daendels deze uitnoodiging beantwoordde, mogen de volgende bladzijden leeren.

---

[1] Guiot aan Reinhard, 20 Augustus 1799. Bijlage XLII*c*.

[2] Dezelfde aan denzelfden, 24 Augustus 1799. Bijlage XLII*d*.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De Anglo-Russische inval.

De landing, welke Engeland, met Rusland verbonden, in den nazomer van 1799 op de Noordhollandsche kust ondernam, had, naar men voorgaf, de verdrijving der Franschen en de herstelling van Willem V in zijne stadhouderlijke waardigheid ten doel. In werkelijkheid vormden de belangen van het Oranjehuis slechts een onderdeel van een veel uitgebreider plan. Men wilde de Bataafsche Republiek veroveren, vervolgens de voormalige Oostenrijksche Nederlanden, om daarna te Parijs het Directoire den vrede voorteschrijven. Men rekende op een gunstigen uitslag; want tegelijkertijd zouden, van uit Zwitserland en Italië, Russische en Oostenrijksche legers Frankrijks grenzen overschrijden. Tevens vertrouwde men, dat er in de Nederlanden een algemeene volksopstand zou losbarsten, zoodra de Engelsche verlossers verschenen.

De omstandigheden leken gunstig. De troepenmacht, in de Bataafsche republiek aanwezig, was gering; de Oranjepartij nog talrijk. In Frankrijk berustte het gezag bij eene zwakke en onderling verdeelde regeering, wier naderend uiteinde ieder voorspelde. De geestdrift der soldaten was door de geleden nederlagen sterk getaand. Oogenschijnlijk stonden dus de kansen schoon voor de 2e coalitie.

Het plan was goed overlegd; alleen haperde het aan de uitvoering. Eene verovering van Holland kon slechts gelukken in de eerste verwarring, die na een landing zou ontstaan. Door te dralen zou men den tegenstander gelegenheid verschaffen zich te herstellen, en den aanvaller het bezit van den vaderlandschen bodem duim voor duim te betwisten. Snelheid van

beweging werd dus aan de zijde van dien aanvaller allereerst vereischt; doch hierin schoten de verbondenen te kort.

Evenwel, eene uitgewerkte studie over de landing van 1799 valt buiten de grenzen van dit werk. Hier is alleen plaats voor het aandeel, dat Daendels nam aan den verdedigingsoorlog van dat jaar. De taak is toch al hachelijk genoeg voor den leek op krijgskundig gebied; te meer, waar de mannen van gezag grootelijks verschillen in hun oordeel over het beleid, door Daendels aan den dag gelegd. De tijdgenooten dachten er over 't algemeen, terecht of ten onrechte, — dit blijve voor 't oogenblik in het midden — ongunstig over. Pijman, destijds Agent van Oorlog, is in zijne *Bijdragen* de tolk dier meening. Maar Pijmans gedenkschrift is noch volledig, noch ten volle vertrouwbaar. Het is eerst in 1821, en gedeeltelijk uit het geheugen, opgesteld [1]. Krayenhoff, die in 1832 zijne vermaarde *Geschiedkundige beschouwing over den oorlog in 1799*, opdroeg aan „Nederlands schutterij, studeerende jongelingschap en vrijwillige krijgslieden, tot redding van het vaderland ten strijde uitgetrokken", stelt zich partij voor Daendels en verdedigt zijn gehouden gedrag. Men zou hiertegen kunnen aanvoeren, — wat dan nog te bewijzen zou zijn — dat de nauwe vriendschap, waarin beide mannen tot elkander stonden, op Krayenhoffs oordeel invloed kan geoefend hebben. Maar dit mag zeker niet beweerd worden van den schrijver, die in den *Nieuwen Spectator* [2] zijne „Krijgskundige beschouwingen over den veldtogt van 1799 in Noord-Holland", nederlegde. Tegenover Bosscha [3] en anderen, houdt hij Daendels de kroon boven het hoofd.

Het tegendeel van vleiend is het oordeel door Jhr. J. W. van Sypensteijn over Daendels geveld, in zijne critiek op genoemde beschouwingen [4]. Zeer krasse beschuldigingen brengt

---

[1] «Door mijne aanteekeningen en mijn goed geheugen geholpen», zegt Pijman in zijn voorbericht. Maar in die aanteekeningen wordt veel belangrijks gemist, en het geheugen heeft den 72-jarigen grijsaard wel eens parten gespeeld.

[2] Jaargang 1854 en 1855, passim.

[3] «De Bataven in N.-Holland» in «Neerlands heldendaden te land». 3e dl., 1e ged.

[4] *De Militaire Spectator*, November 1854 en Maart 1855. Generaal Knoop, de auteur der «krijgskundige beschouwingen» — wat trouwens, voor wie het genoegen had ooit iets van zijne hand te lezen, terstond duidelijk is —

hij tegen Daendels in, en niets minder dan verregaand plichtverzuim wordt dien generaal te laste gelegd.

Dat in 1799 de verdedigingsmiddelen der Republiek zooveel te wenschen overlieten, was, volgens dezen schrijver, vooral te wijten aan Daendels, die toch, „in de eerste jaren van het bestaan der Bataafsche Republiek, zulk een *overwegenden* invloed" had op de inrichting van het krijgswezen. Wij weten beter. Had het alleen aan Daendels gelegen, er zou noch aan de uitrusting van het leger, noch aan de landsversterking iets ontontbroken hebben. Maar wat vermocht hij tegen den onwil en het onvermogen der regeering? Hij kon nog zoo dringend raden en waarschuwen, — de *uitvoering* stond niet aan hem.

In 't bijzonder duidt de heer v. S. Daendels ten kwade, dat bij de komst der Engelschen Den Helder in zulk een onvoldoenden staat van tegenweer was. Het is den schrijver zelfs onverklaarbaar, hoe „de generaal Daendels in dit opzicht zoo werkeloos" bleef. Tevergeefs heeft hij gezocht naar het bewijs van het tegendeel, en daarom is hij geneigd te gelooven, dat door Daendels „geene pogingen zijn gedaan om den beganen misslag te voorkomen". Het staat dus bij hem vast „dat die bevelhebber, aan wien de verdediging van de kusten van Holland was toevertrouwd, het groote gewicht van Den Helder niet schijnt te hebben beseft en aan den goeden uitslag van eene landing niet schijnt geloofd te hebben" [1].

Wat dit laatste betreft, ik zou mij niet vermeten met een autoriteit als wijlen Jhr. v. Sypesteijn van meening te verschillen omtrent het strategisch credo, dat Daendels in 1799 beleed, indien ik niet volkomen overtuigd was van de onjuistheid zijner bewering. Het tegendeel is waar; de bewijzen daarvan zijn talrijk. Had Jhr. v. S. zijn onderzoek wat verder uitgestrekt, hij zou ze ook gevonden hebben [2]. Dan ware er geen onverdiende blaam geworpen op een man, wiens nagedachtenis toch reeds aan miskenning genoeg heeft bloot gestaan.

---

verplichtte mij zeer, door mij kennis te laten nemen van eene onuitgegeven anti-critiek op het betoog des Heeren v. Sypesteijn. Dat ik daarvan dankbaar gebruik maakte, behoeft wel geen verzekering.

[1] *De Milit. Spect.* Nov. 1854, bl. 199.

[2] De Heer Van Sypesteijn doorzocht blijkbaar alleen de stukken van het Comité van 't Bondgenootschap te Lande, en niet de verbalen van den Agent van Oorlog, na 22 Januari 1798.

Reeds vroeger wees ik er op, hoe Daendels Den Helder als het voornaamste punt in de verdediging van Noord-Holland beschouwde, en hoe hij aandrong op de versterking dier plaats. Op dat aanbeeld hamert hij voortdurend. Met Krayenhoff overlegt hij, op welke wijze Den Helder het best in staat van verdediging is te brengen. In het rapport dat Krayenhoff, in overeenstemming met Daendels, hierover uitbrengt, wordt de noodzakelijkheid aangetoond om Den Helder en Nieuwediep *ook aan de landzijde* te versterken [1]. Wat baatten echter alle bemoeiingen, waar de nervus rerum bleef ontbreken? Meer dan eens spoort Daendels den Agent van Oorlog aan „de noodige penningen te verschaffen, ten einde al het werk aan Den Helder zonder verder oponthoud te voltooien; *kunnende ik* — voegt hij er 1 Mei 1799 aan toe — *niet verantwoordelijk* worden gehouden voor de gevolgen, welke door *verdere retardementen* mochten worden veroorzaakt" [2].

Atqui ergo! Aan wien derhalve de schuld als Den Helder op het oogenblik der landing slechts aan de zeezijde verdedigbaar is, en dientengevolge den vijand in handen valt? Stellig niet aan Daendels.

Trouwens zijne meening, dat de Engelschen het waarschijnlijk op N.-Holland gemunt hadden, werd lang niet algemeen gedeeld. Geheime buitenlandsche agenten wisten te berichten, dat de Russische vloot naar Frankrijk zou koers zetten en dat, mocht er al eene landing van Engelsche zijde worden beproefd, dit slechts een schijnaanval zou zijn; het hoofddoel der onderneming bleef op de Fransche kust gericht. Brune duchtte vooral een aanval op Zeeland; de weinige Fransche troepen waren dan ook grootendeels in dit gewest verzameld. Pijman, op zijne beurt, hield zich stellig overtuigd, dat, zoo ooit eene landing mogelijk was, zij aan de noordoostelijke grenzen moest plaats vinden [3]. Daarom wilde hij in Augustus 1799 de halve provincie

---

[1] Relat. tot het verbaal Dep. Milit. 9 Mei 1799.

[2] Relat. tot het verbaal Dep. Milit.

[3] In Engeland zelf duurde het lang eer men een vast plan gevormd had. In het ministerie en in de hooge militaire kringen liepen de meeningen zeer uiteen. Sommigen wenschten den aanval op Walcheren, anderen op Goeree en Overflakkee. Een derde partij wilde eene landing aan den mond van de Eems wagen. Abercromby ondersteunde het aanvalsplan op Den Helder, «with a view to the capture of the Dutch fleet, which he throughout regarded as

Groningen onder water zetten. Niet dan met groote moeite gelukte het Brune en Daendels hem van dit plan terugtebrengen, waarvan de uitvoering, „het groote nadeel voor particulieren en het land" nog daargelaten, de verdediging niet zou geholpen, en „in sommige omstandigheden den vijand zelven gedekt hebben" [1].

Was dus in Augustus 1799 de vrees voor eene landing vrij algemeen, omtrent het punt waar zij zou geschieden heerschte groote onzekerheid.

Den 13n Augustus stak de Engelsche vloot in zee, onder opperbevel van Sir Ralph Abercromby. Hollandsche loodsen waren aan boord, maar het doel van den tocht werd voor hen geheim gehouden. Een deel der vloot verscheen bij Walcheren, een ander bij Schiermonnikoog. Den 20n liet Abercromby aan den noordelijksten punt van Noord-Holland het anker uitwerpen. Dat hij dit juist hier liet doen, geschiedde om zoo mogelijk tegelijkertijd de Bataafsche vloot buit te maken of te vernietigen. Zijn eerste werk is dan ook tot Gilquin, den bevelhebber van Den Helder, en Story, den Bataafschen vlootvoogd, parlementairen te zenden, die voorzien waren van proclamatiën, door den Stadhouder, hemzelven en door Duncan, den Engelschen admiraal, uitgevaardigd. „Daar er op dit oogenblik meer dan twintigduizend man bij Den Helder geland zijn, — aldus luidt Duncans in het Fransch (!) gestelde brief aan Story — die door vele anderen zullen gevolgd worden, zoo hebt gij eene gunstige gelegenheid om uwen ijver te toonen voor uwen wettigen souverein, den Prins van Oranje, door u voor hem te verklaren met zoovele schepen der Hollandsche vloot, als uw voorbeeld zullen volgen" [2].

Gilquin en Story antwoordden beiden afwijzend; maar de schout-bij-nacht beging eene groote onvoorzichtigheid. Hij liet de parlementairen in aanraking komen met de Bataafsche zeeofficieren en manschappen. De Engelschen maakten hiervan

the most promising object, that had been proposed». Vgl. «Lieutenant-General Sir Ralph Abercromby, K. B. (1793—1801). A memoir by his son James Lord Dunfermline, Edinburgh 1861, p. 145 vlg.

[1] Secr. verbalen van Oorlog, 10 en 12 Aug. 1799.

[2] Zie Bijlage XLIII*b*. De aanhef der proclamatie is bezijden de waarheid. De landing had pas den 27n plaats.

gebruik, om de rol van ronselaars te spelen en het manifest van den Prins met de proclamatie van Abercromby te verspreiden. De zaden van oproer werden ijverig rondgestrooid. „Deze handelingen, zegt generaal Knoop, verdienen niets dan afkeuring. Men heeft het recht partij te trekken van de wanorde of slechte krijgstucht bij den vijand; maar vijandelijke troepen tot opstand en afval aantesporen, hen te misleiden door het vooruitzicht dat de vloot den prins van Oranje zoude toebehooren, terwijl men wist dat het Engelands voornemen was die voor zichzelf te bemachtigen, — zulke handelingen kunnen voordeelig zijn, eervol zijn zij niet; zij zijn niet eens eerlijk".

Story meldde den volgenden dag het gebeurde aan het Uitvoerend Bewind. „Er is geen twijfel aan waar de vijandelijke beweging op gemunt zal zijn, evenmin als de uitslag, aangezien de overmacht, twijfelachtig kan zijn.... Weest niettemin verzekerd, zoo eindigt hij, dat ik het vertrouwen waarmede ik vereerd ben, niet zal vergeten en dat ik, door mij tot het uiterste te verdedigen, den *vrienden* zal toonen, dat zij buiten den waard rekenden, indien zij zich vleiden dat de Republiek niet als verraders draagt...." [1]

Onmiddellijk na de ontvangst van deze tijding vertrekt Daendels naar het bedreigde punt. Wel is bij zijne aankomst de Engelsche vloot uit het gezicht verdwenen, maar hij is overtuigd, dat zij zoodra de wind gunstig wordt zal terugkeeren. Zijn hoofdkwartier vestigt hij te Schagerbrug; de gesteldheid van het terrein belet hem met zijne troepen Den Helder dichter te naderen [2]. Er is geen tijd te verliezen. Dringend verzoekt hij Brune alle beschikbare troepen naar Noord-Holland te zenden, en de geheele burgermacht onder de wapenen te roepen. Bovenal dient er gezorgd te worden, dat de Zuiderzee voor den vijand gesloten blijve.

Er was reden tot bezorgdheid. Uit een gesprek, dat Daendels met Story en eenige andere zeeofficieren den 24n in het kamp van Huisduinen hield, bleek maar al te duidelijk, dat er op een flink optreden der Bataafsche Marine niet veel te hopen viel. De officieren hadden reeds den moed verloren, nog

---

[1] Notulen Uitv. Bew., 22 Augustus 1799.

[2] Daendels aan Brune, 23 Aug. Bijlage XLVI, No. 1.

vóór een schot gevallen was. Er bleef dus niets anders over, dan de vloot buiten het bereik des vijands te plaatsen. Daarom beval Daendels, acht met steenen bevrachte tjalken in het gat van Texel te laten zinken. Krayenhoff vond den maatregel zeer geschikt. De belemmering voor de scheepvaart zou slechts tijdelijk zijn, en deze opoffering moest men zich getroosten ter wille van het groote belang, dat op het spel stond [1]. En inderdaad, indien deze maatregel uitgevoerd was, de lafhartige overgave van de vloot zou onmogelijk geweest zijn. Er kwam evenwel niets van.

Waaraan dit verzuim te wijten was, bleef voor Daendels gedurende den geheelen veldtocht verborgen [2]. Krayenhoff zegt, dat de heerschende wind de uitvoering verhinderde. Al ware evenwel de wind nog zoo gunstig geweest, dan zou de zaak toch zijn afgestuit op den onwil der regeering. Daendels n.l., — die te goeder trouw meende, dat het U. B. gaarne dit middel om de vloot te beveiligen zou aangrijpen, en zich niet door kleingeestige overwegingen zou laten afschrikken — schreef den 25n aan Spoors, den Agent van Marine: „Amice, Krayenhoff heeft gereusseerd, om Story te permadeeren eenige schepen in het gat te doen zinken; men is aan 't werk en morgen vroeg vóór den vloed hopen wij, dat 8 schepen op de nauwste plaats en daar het minste water is, zullen zijn gezonken. Morgen zal ik u meer ampel schrijven, als ik het resultaat wete, met alle de omstandigheden, die zulks geaccompagneerd hebben" [3]. Spoors, wel verre van zich te verheugen over deze mededeeling, bericht het U. B., dat hij tot zijne „overgroote verwondering" kennis heeft genomen van dit plan. Het U. B. vaardigt terstond een commissaris naar Den Helder af, om zoo mogelijk de uitvoering te voorkomen van een maatregel, „welke misschien zeer ten nadeele van 's lands navigatie zoude kunnen strekken!" De zending was overbodig, want reeds den 27n kon Spoors tot zijn „genoegen" het U. B. verzekeren, dat de poging om de tjalken te doen zinken was opgegeven.

[1] Daendels aan Brune. Bijlage XLVI, No. 3.

[2] Rapport des opérations de la division du Lieutenant-Général Daendels; depuis le 22 Août jusqu'à la capitulation de l'Armée Anglaise et Russe, le 18 Octobre 1799, an 5. La Haye, chez J. Van Cleeff, p. 8.

[3] Secret. Relat. tot de Not. van het U. B.

De vreugde, door deze tijding bij de regeering gewekt, zou van korten duur zijn.

In Den Haag scheen men de toekomst niet duister intezien. Het Uitv. Bewind althans bleef doof voor de dringende vertoogen van Daendels, om de geringe strijdkrachten in N.-Holland te versterken. Een leger van ten minste twintigduizend man behoorde men in de omstreken van Haarlem samentetrekken; de burgermacht moest onverwijld worden opgeroepen. Maar de traagheid, waarmede men te werk ging, was onverzettelijk. Ook Brune klaagt daarover steen en been. „Je m'engage toujours, schrijft hij den Agent van Oorlog [1], à presser l'organisation des gardes nationales. Je sens comme lui (Daendels), combien cette mesure est urgente; aussi je vois avec bien de la peine la lenteur qu'on y met, et je crains bien que si on ne l'active pas davantage, l'organisation ne soit faite que lorsqu'elles ne pourront plus être utiles". Brune's voorstel, om uit elke gemeente vijf man te ontbieden [2], werd door Daendels onuitvoerbaar geoordeeld.

Er bleef dus voor Daendels niets over dan te steunen op zijne eigen zwakke legerafdeeling, een 7000 man, om den veel sterkeren vijand het hoofd te bieden. Daarbij kwam nog, dat de dorre en smalle duinstreek, welke het terrein van den eersten strijd zou zijn, geheel in het voordeel des aanvallers was. „Het was niet mogelijk, aldus besluit generaal Knoop zijne uitvoerige beschrijving van dit terrein [3], dáár de landing des vijands te beletten. De zwakke artillerie van Daendels kon zich niet inlaten in een vuurgevecht met de honderden vuurmonden der Britsche vloot; die vuurmonden konden dus ongehinderd het strand en de duinvalleien schoon vegen en de ontscheping der troepen beschermen. Het was dus onmogelijk den vijand te verhinderen zijne legermacht te ontschepen op het 2 à 300 el breede strand, tusschen de zee en de eerste rij duinen, en er bleef niets anders over dan later den vijand het verder doordringen te beletten, en hem aantevallen wanneer hij meer buiten de bescherming was van het geduchte geschutvuur der

---

[1] Relat. tot het Verbaal. Dep. Milit., 27 Aug. 1799.

[2] Brune aan Daendels, 26 Aug. Bijlage XLV*b*.

[3] *De Nieuwe Spectator*, VII, bl. 663.

vloot. Dit besloot Daendels te doen, en daar de ruimte tusschen de zee en het Koegras [1] te gering was om daar eene groote troepenmassa te plaatsen, wilde de Hollandsche bevelhebber slechts met eenige weinige bataljons den vijand in front tegenhouden, terwijl andere batajlons hem op de beide flanken zouden aanvallen." Zelf commandeerde hij het centrum bij Calantsoog; de linkervleugel zijner divisie stond, onder het bevel van den kolonel Crass, bij het gehucht de Groote Keeten; de rechtervleugel, onder den generaal-majoor Van Guericke, bij Huisduinen.

Werkelijk geschiedde hier de landing in den vroegen ochtend van den 27ⁿ Augustus. De kanonnade van de Britsche vloot, welke de ontscheping begeleidde, was zelfs zoo hevig, dat de Bataafsche voorposten genoodzaakt werden in allerijl het strand te verlaten en in de duinen den wijk te nemen. Nu stellen de Engelschen zich in slagorde en rukken naar de duinen voort. De daar geposteerde Bataafsche bataljons geraken, na een korten tegenstand, in wanorde. Tevergeefs trachten de bevelhebbers, Chassé en Luck, de orde te herstellen. Luck zelf sneuvelt, en met hem vele officieren. De jagers vluchten naar de Groote Keeten. Een ander officier, Herbig, doet nu met zijne afdeeling een bajonetaanval op de vijanden. Hij dringt hen eenigszins terug, doch valt weldra doodelijk gewond terneer. Zijn bataljon trekt, hoewel in volkomen orde, naar het Koegras. Het centrum der Bataafsche troepen is nu doorbroken. Niettemin gelast Daendels, dat de beide vleugels een aanvallende beweging moeten maken. Crass gehoorzaamt en snelt onmiddelijk met de zijnen den vijand te gemoet. Maar Van Guerieke laat 't na. Deze was, — in strijd met de stellige orders van Daendels, om tot nader bericht te Huisduinen te blijven — terstond na de nederlaag der jagers naar het Koegras getrokken. Doordien dit terrein uiterst moeilijk bereikbaar was, konden de bevelen van Daendels niet tijdig genoeg worden overgebracht; Van Guericke nam derhalve geen deel aan het gevecht.

Sommigen schrijven Van Guericke's houding toe aan onwil en onverstand; anderen geven de schuld aan Daendels, die te laat

---

[1] Het Koegras was eene moerassige vlakte, aan de oostzijde van den weg naar Den Helder.

zijne bevelen zou gezonden hebben. Dit is ook de meening van Jhr. Van Sypesteijn, die zijne argumenten ontleent aan de mededeelingen van een der adjudanten van v. Guericke [1].

„Daarop grondt men zich, zegt generaal Knoop [2], om het gevecht bij Calantsoog te *reconstrueeren* op eene wijze, die geen gunstig denkbeeld geeft van het beleid van Daendels. Die veldheer zou, volgens den Heer v. S., het gevecht te lang hebben volgehouden en het v. Guericke aan bevelen hebben laten ontbreken.

Het is een bevreemdend feit — maar waarvan de waarheid erkend wordt door ieder, die zich met de studie der krijgsgeschiedenis heeft bezig gehouden — dat niets moeilijker is, dan om, bij het verhaal van een gevecht of veldslag, het juiste uur te bepalen, waarop een of andere gebeurtenis heeft plaats gehad. Gewoonlijk is daarover een hemelsbreed verschil tusschen de opgaven van de deelgenooten aan den strijd. Het is alsof dan al de horloges in de war zijn, of dat men vergeet er op te kijken. In zulk een geval kan men niets anders doen dan de waarschijnlijkheid der verschillende opgaven toetsen aan andere omstandigheden en daaruit besluiten, wat denkelijk de waarheid is geweest.... Waarom, in het voorbijgaan gezegd, zijn die opgaven, welke Krayenhoffs verhaal zoo geheel tegenspreken, eerst in 1854 en 1855 gegeven, terwijl toch Krayenhoffs werk reeds in 1832 was uitgekomen? Aan de opgaven van den Heer v. S. kan men overstellen de geheel daarmede in strijd zijnde van den kolonel Gilquin zelf, die een voornaam aandeel aan de handelingen van den 27^{n} Augustus 1799 heeft gehad. Maar bovendien, de redeneeringen, die de Heer v. S. grondt op de door hem medegedeelde opgaven, zijn vrij gewaagd en niet zonder tegenstrijdigheid. Zoo zegt onze geachte wapenbroeder op eene plaats, „dat de terugtocht van Gilquin [3] is geschied *nadat* het gevecht bij Calantsoog was geëindigd", en op eene andere plaats komt voor, „dat dit gevecht tot *zes* uur uur heeft geduurd en Gilquins terugtocht om *vijf* uur is begonnen" — hoe komt dit overeen?"

Hoe het zij, Van Guericke's werkeloosheid maakte al het moed-

[1] *De Militaire Spectator.* Nov. 1854, bl. 200 vlg.

[2] In zijne onuitgegeven anti-critiek.

[3] Hierover later.

vertoon van Crass ijdel. Zijne soldaten joegen de Engelschen terug en weerstonden twee malen een bajonetaanval des vijands. Het is zelfs „niet onwaarschijnlijk, dat, indien tegelijk met Crass ook Van Guericke had aangevallen, de gelande Engelsche macht, op de beide vleugels bestookt, in den gevaarlijksten toestand zou zijn gebracht en eene geheele nederlaag hebben ondervonden". Maar Crass alleen was niet bestand tegen de aanwassende vijandelijke overmacht. Zijn troepen leden zware verliezen; niet het minst door het onafgebroken artillerie-vuur der vloot. Nog eenige uren bleef de strijd voortwoeden. Toen deed Daendels, die inzag, dat op Van Guericke's medewerking niet meer was te rekenen, tusschen 4 en 5 uur 's namiddags het gevecht staken en den terugtocht aanvaarden. In den avond werd deze terugtocht voortgezet tot in de Zijpe, waar men stelling nam, met den linkervleugel te Petten en den rechter aan de Zuiderzee bij Oude Sluis [1].

De bezetting van Den Helder liep nu groot gevaar afgesneden te worden van de hoofdmacht. Daarom liet Daendels den bevelhebber Gilquin weten, Den Helder te verlaten. Gilquin aarzelde geruimen tijd deze order op te volgen, maar toen zij schriftelijk herhaald werd begaf hij zich op weg, na eerst de stukken geschut te hebben vernageld. De tocht was uiterst moeilijk. Om den vijand te ontgaan moesten de soldaten dwars door 't moeras het Koegras waden; op vele plaatsen liepen ze tot aan de borst door het water. Eindelijk, des nachts om 2 uur, kwamen zij behouden bij de hoofdwacht van Daendels aan.

Den volgenden ochtend bezetten de Engelschen Den Helder; de Bataafsche vloot zeilde tot onder de Vlieter terug.

Door deze nederlaag bij Calantsoog was de landing geheel gelukt, en waren de Engelschen in staat gesteld verder door te dringen. Dat zij dit nalieten, was het behoud der Republiek. Eene verovering van Holland had, gelijk gezegd, slechts kans van welslagen in de eerste verwarring. Abercromby handelde van zijn standpunt verkeerd, zijnen vijand gelegenheid te

[1] Abercromby prijst den moed, welken de Bataven bij Calantsoog toonden. «The force that opposed us yesterday, schrijft hij aan Dundas, was about 7000 men, well clothed, well armed, and well disciplined. They may be said to have behaved better then we expected. They certainly at times pushed our people with spirit and perseverance, as they returned several times to the attack». Sir R. Abercromby etc., p. 174.

geven zich te herstellen [1]. Na den ongelukkigen slag bij Calantsoog zou de geringe macht, waarover Daendels te beschikken had, geen groote hinderpaal hebben uitgemaakt. Versterking was nog niet in aantocht. Want het bleek nu zoo duidelijk mogelijk, dat de voorbereidingen van Bataafsche zijde volstrekt niet beantwoordden aan den ernst van het oogenblik. Terstond na den 21n Augustus, toen de Engelsche vloot verscheen, had men Dumonceau met zijne divisie uit Friesland moeten ontbieden en verder alle beschikbare Fransche troepen naar Noord-Holland doen oprukken, zooals Daendels herhaaldelijk verzocht, bijna mag ik zeggen: gesmeekt had. In plaats hiervan, nam men 't hem zeer kwalijk, toen hij op eigen gezag Dumonceau liet weten zonder verwijl met zijne legerafdeeling de Zuiderzee overtesteken [2]. Volgens Pijman zou Brune zelfs erg boos zijn geworden bij het vernemen van dezen eigendunkelijken maatregel [3]. Zooals het gewoonlijk gaat, zij, op wier eigen beleid het meest viel aantemerken, voerden het hoogste woord over ware of vermeende tekortkomingen van anderen. Pijman — die, als Agent van Oorlog, zeker niet het minst verantwoordelijk mag gesteld worden voor de gevolgen van de verregaande nalatigheid, waaraan de regeering zich had schuldig gemaakt, — Pijman staat in het voorste gelid van hen, die het beleid, door Daendels bij Calantsoog getoond, laken. En dit geschiedt geheel ten onrechte. „Wij gelooven, aldus generaal Knoop [4], dat de Hollandsche bevelhebber, op een enkel punt na, hier zoo goed handelde als hij handelen kon. Daar, waar eene sterke oorlogsvloot met hare talrijke artillerie een vlak en naakt strand kan bestrijken, is er niet aan te denken eene landing op dat strand te beletten [5]. Dat

---

[1] De Engelsche bevelhebber geeft als oorzaak van zijn talmen op, het gebrek aan voldoend aantal paarden voor het transport. Aannemelijker is wat zijn zoon er aan toevoegt: At all events, it is plain that sir Ralph was not one of the generals who set the Army the hard task of forcing their way to Amsterdam through North-Holland, as he thought the whole plan impracticable». Sir R. Abercromby etc., p. 176 vlg.

[2] Zie over dit laatste, Daendels aan Brune, Bijlage XLVI; passim.

[3] Pijmans Bijdragen, blz. 82. Het is echter niet onwaarschijnlijk, dat Pijmans herinnering op dit punt niet juist is. Althans in de brieven van Brune aan Daendels is geenerlei uiting van deze boosheid te vinden.

[4] *De N. Spect.*, VII, 676 vlg.

[5] Men houde in 't oog, dat dit in 1853 is geschreven. Thans zijn de

had Daendels terecht ingezien, en daarom wilde hij ook niet onmiddelijk bij de ontscheping den vijand aanvallen, maar wel wanneer deze voorwaarts rukte en daardoor niet langer beschermd werd door het geschutvuur der vloot. Nu was het terrein volstrekt niet geschikt, om de geheele macht van Daendels te vereenigen op het punt waar de landing plaats had, en daarmede den vijand in front aantevallen; het ontbrak aan ruimte daartoe. Bijgevolg was het van den Hollandschen bevelhebber zeer goed ingezien, om met eenige bataljons diens flanken aantevallen; het eenige wat men op dit aanvalsplan kon aanmerken, is, dat de beide vleugels — de afdeelingen van Guericke en Crass — te ver van het centrum verwijderd bleven. Wij zeggen *verwijderd bleven*; want dat die vleugels aanvankelijk ieder een half uur gaans van het centrum verwijderd waren, dat kon geen kwaad, wanneer men maar dadelijk, bij het begin der landing, bevel had afgezonden aan die vleugels om naar het midden optetrekken, — maar met dat bevel schijnt men te lang te hebben gewacht. Het aanvalsplan van Daendels mislukt, vooreerst door het spoedig teruggaan der jagerbataljons, waardoor het centrum werd doorgebroken; ten tweede, door den misslag van v. Guericke..... en eindelijk, omdat zelfs het beste aanvalsplan tot eene nederlaag kan leiden, wanneer ook de vijand beleid en dapperheid betoont en eene groote overmacht bezit. Daendels had ruiterij en artillerie, maar door het moeilijke terrein kon hij weinig of geen partij van die wapens trekken; tegen zijne *acht* bataljons kon de vijand er een veel grooter getal overstellen, — hoezeer dit ook, wegens de geringe terreinruimte, minder ter zake afdeed; maar de overmacht des vijands bestond voornamelijk in de artillerie zijner oorlogsschepen, eene artillerie zoo talrijk, als zelden een leger van de sterkte van dat van Abercromby op een slagveld brengt. Aan dat geschutvuur der oorlogsschepen moet men hoofdzakelijk de overwinning der Britten toeschrijven, en de groote verliezen door de Hollandsche troepen ondervonden."

De schrijver der „*Landungsgeschichte*" [1] behoort ook tot hen,

---

omstandigheden in dit opzicht misschien geheel anders. Maar wat nog voor 36 jaren waarheid was, geldt zeker in nog hoogere mate voor 't eind der vorige eeuw.

[1] Bl. 39, vlg.

die de tactiek, welke Daendels bij Calantsoog volgde, streng afkeuren. „Daendels, beweert hij, deed geheel verkeerd met dat ongelijke gevecht vol te houden, met zijne bataljons voor den vijand te doen verschijnen, *het eene na het andere, evenals de beelden in eene tooverlantaarn*; met een enkel bataljon tegen een leger van 17000 man te doen oprukken". Het zou wel overbodig zijn het ongegronde van die critiek aantetoonen; de enkele bataljons van Daendels streden niet tegen een leger van 17000 man, maar ook tegen enkele bataljons van den vijand. Het terrein liet niet toe met sterkere massa's werkzaam te zijn, en wij vinden in het legerbericht van Abercrombry zelfs deze woorden: „Wij hadden slechts zooveel terrein op onzen rechtervleugel, als noodig was om een bataljon in bataille te kunnen brengen". Er was dus niets gewaagds, niets onverstandigs in dat voortzetten van den strijd door Daendels, want er waren kansen op overwinning. En die overwinning zou waarschijnlijk behaald zijn, wanneer v. Guericke had aangevallen op hetzelfde oogenblik dat Daendels met zijn linkervleugel dien krachtigen uitval deed, waarvan Maccarthy zegt: „on ne peut cependant disconvenir que la dernière attaque faite par ce général, ne le fut avec beaucoup de fermeté et d'ordre".

De Bataven hadden zich, ofschoon zij verslagen werden, met mannenmoed gedragen. Alleen over de houding der jagers, na den eersten aanval, was Daendels ontevreden. Van andere zijden — en zelfs door Engelsche schrijvers — wordt echter ook over hen met lof gesproken. „Maar, aannemende dat die twee jagerbataljons hier zwakheid hebben betoond — eene zwakheid, geheel uitgewischt door hunne latere gedragingen in dezen veldtocht — dan is het toch zeker, dat andere gedeelten der divisie-Daendels bij dien strijd te Calantsoog eene schitterende, eene buitengewone dapperheid hebben betoond. Dat wordt bewezen door de verklaring van den bevelhebber zelven, door de getuigenis van vriend en vijand, door het groot aantal dapperen, die hier den dood vonden, of verminkt of verwond het slagveld verlieten. De veldheer zelf was die troepen waardig. Altijd vooraan waar het vuur het hevigst, het gevaar het grootst was, streed Daendels als de dapperste soldaat; een vijandelijke kogel doodde het paard, dat hij bereed.

Calantsoog is voor ons eene nederlaag geweest; maar eene eervolle nederlaag, waarop men niet zonder hoogmoed mag

terugzien. Vele dapperen hebben daar den dood gevonden; het edelste Hollandsch bloed heeft toen de duinen van Noord-Holland rood geverfd; — maar de eer is ongedeerd gebleven, onze wapenroem is er niet door ontluisterd" [1].

Na den slag was Daendels op de Zijpe teruggetrokken, en het ware voor hem van veel belang geweest, indien hij in dezen polder de langverbeide hulp had kunnen afwachten. Ondanks de natuurlijke sterkte der stelling, was het hem, zijne omstandigheden in aanmerking genomen, niet mogelijk er te blijven. Wel mocht hij zich tegen een frontaanval verzekerd achten, maar eene omtrekking van zijnen linkervleugel, over het dorp Petten, zou hij niet kunnen beletten [2]. Hiertoe was zijne macht te gering. Had de vijand die omtrekkende beweging eenmaal verricht, dan kon hij de divisie-Daendels geheel insluiten en gevangen nemen. Om de zwakke punten der stelling te verbeteren, was tijd noodig. Dat Abercromby vier dagen achtereen werkeloos zou blijven, was niet te voorzien; aangenomen, dat deze betrekkelijk korte tijd voldoende zou geweest zijn, om in het losse, verstuivende duinzand stevige verschansingen optewerpen. Daarenboven was de moed der Bataafsche troepen min of meer geschokt door de geleden nederlaag. Daendels zag dus weldra het onhoudbare van zijnen toestand in; hij vreesde het ergste [3]. En met reden. Het aantal zeilen der Engelsche vloot groeide steeds aan. Elk oogenblik konden er nieuwe vijandelijke legerscharen aan wal gezet worden. Van Bataafsche of Fransche hulpbenden was nog niets te bespeuren. Zelfs had hij volslagen gebrek aan munitie! [4].

Er waren dus alle redenen om in die stelling in de Zijpe geen nieuwen aanval des vijands af te wachten, maar terug te trekken om niet alles verloren te doen gaan. Daendels besloot dan, en terecht, zijne gevaarlijke positie te verlaten en eene achterwaartsche beweging te maken.

„Nooit is mogelijk eene strategische handeling met meer onbil-

[1] *De N. Spect.*, VII, 680.

[2] Generaal Knoop komt tot dit besluit na eene uitvoerige terrein-ontleding, welke hier minder op hare plaats zou zijn. Zie den *N. Spect.* VII, bl. 24 vlg.

[3] Le lieutenant-général passa la journée du 28 dans les anxiétés cruelles, que lui faisoit éprouver le danger trop réel de sa position. Rapport, 21.

[4] Le combat de la veille avoit épuisé toutes les cartouches; il ne restoit pas un coup de fusil à tirer. ibid.

lijkheid en meer onkunde beoordeeld en veroordeeld geworden dan deze terugtocht, die eene goede en verstandige handeling was"[1]. Vooraan, met zijne verkeerde of ongemotiveerde critiek, staat weder de schrijver der *Landungsgeschichte*[2]. Hij wijst op de geduchte verdedigingskracht, welke de stelling naderhand bleek te hebben, toen zij door de Engelschen bezet was en door Brune werd aangevallen. Maar deze redeneering gaat geheel mank. Immers de verhoudingen waren toen lijnrecht tegenovergesteld. „Onze Fransche schrijver vergeet daarbij eene kleinigheid. Toen Brune den Zijperdijk aanviel, moest hij, om tot op dien dijk door te dringen, eerst de breede en diepe ringsloot overgaan, die er onmiddelijk voor ligt. Dàt maakte de stelling zoo sterk en de aanval schier onuitvoerbaar, — maar wanneer Daendels diezelfde uitgestrektheid van den dijk had willen bezetten, dan zou de ringsloot niet tusschen hem en den vijand geweest zijn, maar wel zou het Hollandsch leger gestaan hebben tusschen den vijand en die ringsloot. De aanval zou dus zeer gemakkelijk, de verdediging zeer moeilijk geworden zijn, daar die ringsloot, in plaats van eene *verdedigingslijn* uittemaken, een *hindernis* zoude zijn geweest. De redeneering van Brune's stafofficier is bijna even snugger alsof men beweerde, dat eene borstwering, met een breede, diepe gracht ervoor, een sterk verdedigingsmiddel is tegen een vijand, die aan de *binnenzijde* aanvalt, omdat ze dit is tegen een vijand, die aan de *buitenzijde* ten aanval oprukt."

De Heer Van Sypesteijn tracht deze meening te weerleggen, en treedt te dien einde in eene uitgebreide beschrijving van de Zijpe[3]. Gen. Knoop is echter door dit betoog niet overtuigd. Hij zegt o. a.:[4] „De Heer v. S. geeft uitvoerig en duidelijk aan, op welke wijze de stelling in de Zijpe door Daendels tot eene zeer goede verdedigbare stelling kon worden ingericht. Wat onze geachte wapenbroeder daarover zegt, is ten volle waar. Hij vergeet echter, dat tot dit in staat van verdediging brengen tijd werd vereischt, en dat het Daendels aan dien tijd heeft ontbroken. De langzaamheid van Abercromby

[1] *De N. Spect.* VIII, 81.

[2] Id. blz. 54.

[3] *De Milit. Spect.* Nov. 1854, bl. 208 vlg.

[4] In zijn onuitgegeven anti-critiek. Het spreekt van zelf, dat het zuiver technische in beider betoog, hoe belangrijk overigens, hier achterwege moet blijven.

liet vier dagen verloopen, alvorens het Engelsche leger Noord-Holland verder inrukte. Maar zelfs dat tijdvak van vier dagen — en op die vier dagen rust had men niet kunnen rekenen — beduidde nog niet veel. Krayenhoff zegt, dat in dien tijd de rechtervleugel der stelling, aan de Oude Sluis, misschien genoegzaam versterkt kon worden, maar dat voor het versterken van den linkervleugel, bij Petten en Camp, veel meer tijd gevorderd werd. De Heer v. S. beroept zich op de getuigenis van den toenmaligen kapitein-ingenieur Le Fèvre de Montigny, dat de linkervleugel der stelling zoodanig versterkt was, dat men daar „geheel zonder vrees voor eene vijandelijke *surprise* kon zijn"; — die getuigenis beduidt weinig; men was verzekerd tegen eene *surprise*, tegen eene overvalling, maar daarom nog niet tegen een *geweldigen aanval*. De aangehaalde woorden willen zeggen, dat de vijand niet onbemerkt kon naderen; maar zij willen niet zeggen, dat men dien vijand, al bemerkte men hem, lang kon tegenhouden..... Eindelijk, het gebrek aan munitie. v. S. zoekt die zwarigheid uit den weg te ruimen door te zeggen, dat Daendels op den 29n Augustus munitie „moest ontvangen"; — ja, maar of hij ze al moest ontvangen, dat hielp niet veel. Men schiet den vijand dood met de munitie, die men *heeft*, maar niet met de munitie, die men *nog moet ontvangen*.

Uit alles wat wij over den veldtocht in Noord-Holland hebben gelezen of gehoord, uit de overweging van wat toen de wezenlijke gesteldheid van zaken, de ware toestand van Daendels' legermacht was, komen wij tot het besluit, dat Daendels zeer verstandig, zeer goed heeft gehandeld, met de stelling in de Zijpe niet te blijven bezetten".

Den 30n Augustus trok Daendels met zijne divisie naar de Schermer, een polder van schier onneembare sterkte, waar hij gerust den machtigsten vijand kon afwachten. Tevens zond hij Krayenhoff naar Amsterdam, om deze stad in zulk een staat van tegenweer te brengen, dat zij in geval van nood het leger tot laatste wijkplaats zou kunnen dienen.

„Ik ben heden uit de onhoudbare positie van de Zijpe getrokken, schrijft hij den Agent van Oorlog [1], doch zal thans hier blijven, omdat de Franschen zich even beginnen te vertoonen en ik een stelligen last heb te blijven; doch ik zou het

---

[1] Daendels aan Pijman, 20 Augustus 1799. Bijlage XLIV*b*.

een misdaad tegen mijn vaderland geacht hebben er langer te vertoeven; dat de Engelschen mij in rust gelaten hebben is de eerste fout, die zij doen, en die er anders over oordeelt, kent het terrein niet of is er *niet* achter".

Op deze zinsnede is een geheele roman gebouwd. Zoowel Van Sypesteijn als Bosscha [1] achten 't hierdoor bewezen, dat Daendels ook niet in de Schermer wilde standhouden, maar dat hij van zins was geheel Holland te ontruimen. Eerst zou hij in Amsterdam den geldschat uit de Bank lichten, om dan met den buit naar Gorinchem te wijken, werwaarts het Uitvoerend Bewind hem zou volgen. Bosscha gelooft dat stellig. Op welke gronden? Op de verzekering, hem door Wiselius in latere jaren mondeling gedaan. Maar Wiselius is in dezen een wraakbaar getuige. Hij was geen lid van de regeering, en stond destijds met Daendels juist niet op zeer vriendschappelijken voet. Zijne verklaring kan dus niet zwaar wegen. Wiselius heeft zich waarschijnlijk op zijn ouden dag een praatje herinnerd, dat in 1799 de ronde gedaan had.

„Het aanzoek aan het Bewind om zich naar Gorkum te begeven is *werkelijk gedaan*" — verzekert Bosscha [2]. Waaruit blijkt dat? Noch in het dagboek van Daendels, noch in de notulen van het Uitvoerend Bewind, of in de verbalen van den Agent van Oorlog, is de geringste aanduiding te vinden.

Ook Gen. Knoop houdt het geheele verhaal voor een sprookje. Hij redeneert aldus: [3] „Men zou verkeerd doen met hier de zaak uitsluitend als eene taalquaestie te beschouwen. De taalkunde van Daendels willen wij volstrekt niet verdedigen en wij willen gaarne toestemmen, dat deze brief verward en slecht geschreven kan zijn, — wat ook zoo zeer niet kan verwonderen wanneer men opmerkt, dat hij is geschreven den 30^{n} Augustus, dadelijk bij de komst in de Schermer. Maar zelfs uit het taalkundig oogpunt beschouwd, is het nog gemakkelijk aantetoonen, dat Daendels in het laatste gedeelte van de hier aangehaalde zinsnede alleen van de stelling in de *Zijpe* spreekt en volstrekt niet van die in de *Schermer*. Ziehier den vermoedelijken loop zijner gedachten bij het haastig schrijven dier zinsnede.

---

[1] Deze laatste in «Neêrlands heldendaden», 3e dl., 1e ged., bl. 124.

[2] Blz. 125, noot,

[3] Onuitgegeven anti-critiek.

Hij meldt eerst het verlaten van de stelling in de Zijpe en zijne komst te Schermerhorn. Hier zal hij blijven, „omdat de Franschen naderen en omdat hij stellig bevel daartoe heeft; maar — hier komt hij weer terug op de Zijpe, en gevoelt hij denkelijk de noodzakelijkheid om zich te verdedigen tegen de beschuldiging van die stelling te vroeg te hebben verlaten — „maar, daar langer te blijven, zou ik eene misdaad tegen mijn vaderland hebben geacht". Hoe is het mogelijk de woorden van Daendels op eene andere wijze te lezen? Daendels kon immers niet zeggen, „dat het een misdaad tegen het vaderland was" om in de stelling van de Schermer stand te houden, terwijl hij nog met geen enkel woord over de waarde of onwaarde van die stelling heeft gesproken. Dat zou ongerijmd zijn geweest; maar niet ongerijmd was het, om dus te spreken van de stelling in de Zijpe, waarvan hij reeds had gezegd, dat zij eene „onhoudbare positie" was. Daendels kon onmogelijk van de stelling in de Schermer schrijven, dat hij het afkeurde er *langer te blijven*, juist op hetzelfde oogenblik, dat hij daar aankwam. „*Op eene plaats langer blijven*", — die uitdrukking sluit van zelve in, dat men *er reeds eenigen tijd is.* Dit was het geval geweest met de stelling in de *Zijpe*, dit was nog niet het geval met die in de *Schermer*. De woorden van Daendels kunnen dus nooit doelen op de stelling in de *Schermer*, alleen op die in de *Zijpe*.

Naar de regelen eener goede uitlegkunde heeft Daendels dus volstrekt niet het voornemen te kennen gegeven, om de stelling in de Schermer te verlaten. In Pijmans gedenkschriften wordt dan ook met geen enkel woord van dat voornemen gewaagd. De Agent van Oorlog heeft denkelijk daarin niet gelezen, wat de vijanden van Daendels later daarin gelezen hebben [1]. Maar bovendien, zie eens aan, wat eene ongerijmde tegenstrijdigheid! Diezelfde man, dien gij als zwak, onverstandig en radeloos voorstelt, neemt juist op datzelfde oogenblik een krachtig, een verstandig besluit, dat den gewichtigsten invloed op den loop des oorlogs heeft gehad. Dadelijk bij zijne komst in de Schermer zendt hij Krayenhoff naar Amsterdam af, met den last, die hoofdstad in staat van verdediging te brengen. Hij doet dit geheel op eigen gezag, — zooals hij kort te voren, ook geheel op eigen gezag, aan Dumonceau den last had ge-

[1] Hier gaat Gen. Knoop m. i. te ver, gelijk aanstonds zal blijken.

zonden, om uit Groningen en Friesland naar Noord-Holland opterukken. Dien bevelhebber nu, die zóó zelfstandig, zóó krachtig, zóó verstandig te werk ging, wilt gij nu voorstellen als een man, wiens oordeel geheel en al door vrees beneveld was! Maar wien wilt gij zoo iets doen gelooven?" [1]

Inderdaad, dat Daendels geenszins het dwaze voornemen gekoesterd heeft geheel Holland voor den vijand open te stellen, is boven allen twijfel verheven. Het wordt ten overvloede bewezen door zijne rapporten aan Brune [2]. Maar eene andere vraag is, of men in het begin van September 1799 ook in de regeeringskringen te 's-Gravenhage zoo gedacht heeft? En dit was niet het geval. Men verkeerde daar in de angstige verwachting, dat Daendels steeds meer achterwaartsche bewegingen zou maken. Dat Pijman er in zijne *Bijdragen* niets van vermeldt, doet weinig ter zake. Het is begrijpelijk, dat hij ondanks zijne „aanteekeningen en goed geheugen", liefst zweeg over een vermoeden, waarvan de ongegrondheid spoedig was gebleken. Maar het vermoeden heeft *wel degelijk* bestaan. Hoe verklaart men anders het feit, dat Pijman zelf, den 1n September, op last van het Uitvoerend Bewind in het geheim aan het departementaal bestuur van den Amstel bevel zond: „geen Bataafsche troepen binnen Amsterdam te ontvangen, tenzij op schriftelijke order van het Uitv. Bewind, den Generaal en chef Brune of van den Agent van Oorlog, uitgezonderd de troepen, die van Groningen komen, behoorende tot de divisie van den luit.-gen. Dumonceau en op marsch naar Amsterdam?" [3]

Stilzwijgend werd derhalve verboden Daendels en zijne afdeeling binnen Amsterdam te laten. In zenuwachtige opgewondenheid was dit besluit genomen. Geen wonder! Twee ongeluks-

---

[1] «Wanneer wij het geduld onzer lezers misschien vermoeid hebben door te groote uitvoerigheid, — aldus besluit Gen. Knoop zijn overtuigend pleidooi — dan is dit volstrekt niet geweest om. het koste wat het wille, onze meeningen tegen die van den heer Van Sypesteijn te willen volharden. Integendeel, wij willen volgaarne erkennen, dat vele der aanmerkingen door dien kundigen schrijver op onzen arbeid gemaakt, gegrond zijn; dat wij hem dankbaar zijn voor die aanmerkingen, en, zooveel het kon, daarvan nut hebben getrokken. Het is ook niet tegen onzen hooggeschatten vriend en wapenbroeder, dat deze aanteekening gericht is; zij heeft voornamelijk haar ontstaan te danken aan *het rechtmatige verlangen*, *om Daendels met meer billijkheid te doen beoordeelen dan gewoonlijk geschiedt.*

[2] Zie Bijlage XLVI, no. 11 en 12.

[3] Secrete Verbalen van Oorlog, 1 Sept. 1799.

tijdingen had men tegelijk ontvangen: Daendels geeft den vijand Noord-Holland bloot, en de Bataafsche vloot is in de macht der Engelschen! De ontsteltenis hierdoor teweeggebracht, was buitengewoon. De Directeuren waren bijna zinneloos van schrik. In hunne verbeelding zagen zij de Engelschen reeds op weg naar Den Haag. Ten einde raad begaven zij zich naar den Franschen gezant en riepen zijne hulp in. Guiot geloofde terstond met hen, dat Daendels verraad wilde plegen. De overgave der vloot kwam hem veel twijfelachtiger voor. Men had immers nog geenerlei officieel bericht ontvangen; het gerucht kon dus best uit de lucht gegrepen zijn. Maar Daendels was een verrader! Zijn eenig doel was Amsterdam te plunderen, met behulp van de onderste lagen der bevolking. „Dat hij deze misdadige oogmerken heeft, is waarschijnlijk, want ik heb zelf eenige zijner rapporten gelezen, schrijft Guiot aan den Minister Reinhard [1]. Ze zijn afkomstig van een man, die geheel het hoofd verloren heeft, of van een verrader, die door wroeging wordt gekweld".... Guiot wist maar een middel, om het gevaar aftewenden. Men moest Brune dictatoriale macht verleenen en hem opdragen Daendels in zijn ambt te schorsen, hem aftezetten of gevangen te nemen, al naar gelang van omstandigheden.

De Directeuren luisteren naar dien raad en zenden oogenblikkelijk een koerier naar het oorlogsveld, om Brune, die kort te voren daarheen was vertrokken, de volmacht overtebrengen. Den volgenden dag zou een hunner, vergezeld van Pijman, zich naar het hoofdkwartier begeven en van daar naar Amsterdam, om de plannen des verraders te ontmaskeren en de uitvoering ervan te voorkomen!

Maar dit alles werd nog niet voldoende geacht. Het Uitv. Bewind bezwoer den gezant zijne regeering van den ongelukkigen toestand kennis te geven. Guiot aarzelde. Het ware toch beter eerst volkomen zekerheid te hebben omtrent de capitulatie der vloot en de bedoelingen van Daendels, meende hij. De Directeuren waren echter niet tot bedaren te krijgen. Er moest op staanden voet een koerier naar Parijs vertrekken met de noodige inlichtingen; en wel om deze twee redenen: 1°. bevestigden zich de geruchten, dan zou er onder de burgerij eene hevige ontroering ontstaan, — en alleen de onverwijlde komst van Fransche

[1] Florent Guiot aan Reinhard, 2 Sept. 1799. Bijlage XLVIII*e*.

hulptroepen zou dan kalmeerend werken; 2°. indien slechts een der geruchten waar bleek, dan nog zou de Fransche regeering het Uitv. Bewind allicht verdenken van verstandhouding met de verraders, of althans van ze te hebben aangemoedigd door een te toegeeflijk gedrag; — en de achting en het vertrouwen van het Directoire verliezen, dat zou de Bataafsche regeering als het toppunt harer rampen beschouwen.... Deze laatste verklaring vooral maakte diepen indruk op Guiot. Hij deed zijn best het U. B. moed inteboezemen. Zoo leelijk stonden de zaken nog niet. Brune was immers in Noord-Holland met 6000 Franschen en 15000 Bataven. Welnu, binnen enkele dagen zou hij de Engelschen aangrijpen, met de bijna volkomen zekerheid hen te verslaan. En, al waren de geruchten juist, dan zou het land toch beveiligd zijn tegen eene verovering.

Niettemin beloofde Guiot er den Minister van Buitenlandsche Zaken over te zullen schrijven. Hij vond dat zelf ook noodig. „Want, zegt hij, indien werkelijk de vloot is overgegeven, indien Daendels werkelijk een verrader is, dan zal de stoutmoedigheid der Oranjepartij geen grenzen meer kennen. Dan zullen er alom opstanden uitbreken, die zich tot in het voormalig België zullen voortplanten.... Evenwel, nog kan alles ten goede keeren. Brune's tegenwoordigheid zal Daendels wel beletten zijne verderfelijke plannen uittevoeren, en van de vloot is nog niets officieel bekend. Het gerucht van de overgave zal wel spoedig worden gelogenstraft". Guiot zou niet dralen den Minister deze goede tijding te melden. Maar de gezant vergiste zich deerlijk. Daendels was *geen* verrader, dit moest hij eenige dagen later erkennen. De Bataafsche vloot echter was verloren gegaan, tot schade van het land, tot schande van den bevelhebber Story.

Deze had, na de ontruiming van Den Helder, zijne vloot in slagorde geschaard in de Vlieter, den nauwen doorgang tusschen Texel en Vlieringen. Daar naderde hem den 30ⁿ Aug. Mitchel, met een deel der Engelsche oorlogsschepen. Ofschoon de Engelsche vloot aanzienlijk sterker was dan de Bataafsche, maakte de geringe breedte van het vaarwater het voor Story zeer wel mogelijk slag te leveren en den vijand, zooal niet te verslaan, dan toch de overwinning duur te doen koopen. Er werd echter geen schot gelost, geenerlei poging tot weerstand beproefd. De matrozen weigerden te vechten. De proclamatie van den Prins had hen reeds afkeerig gemaakt van

verzet; de oranjevlaggen, welke zij op de Engelsche schepen zagen wapperen, deden het overige. De list der Engelschen gelukte volkomen. En Story? Hij bepaalde zich tot bedreigingen, en toen deze niet baatten belegde hij een krijgsraad. Daar werd besloten de Bataafsche vlag neder te halen, de officieren krijgsgevangen te verklaren en de oorlogsschepen overteleveren. „Zoo ging de vloot der Republiek verloren, — gebeurtenis, zeer voordeelig maar weinig eervol voor Engeland, onteerend voor ons. De straffe hand der gerechtigheid bereikte later een aantal der mannen, die aan het plegen van dit feit hadden deelgenomen. Of zij nu juist de schuldigsten bereikte, of zij niet eens een onschuldige getroffen heeft, dit valt moeielijk te zeggen; maar de algemeene afkeuring en verontwaardiging, welke de overgave der vloot opwekte, pleit tenminste voor het eergevoel onzes volks.... Story, die gebeurtenis berichtende, zegt, dat hij „nog geheel vervuld is met het nijpendste gevoel van wanhoop en verachting"; en wel mocht hij zoo spreken, wel mocht hij wanhoop gevoelen daarover, dat de eer der Hollandsche vlag was bezoedeld geworden; wel mocht hij zich verachten, dat hij zóó weinig zijnen plicht had betracht, en niet had weten te sterven liever dan aan zulk een schanddaad deel te nemen" [1].

Even weinig als de Engelschen partij trokken van hunne zegepraal bij Calantsoog, maakten zij zich ook nu hunne nieuwe overwinning (?) te nutte. In plaats door de Zuiderzee te stevenen en Amsterdam aantetasten, bepaalden zij zich tot het bezetten van Medemblik, Enkhuizen en eenige Friesche kustplaatsjes. Zij lieten Krayenhoff ongestoord rondom Amsterdam verdedigingswerken aanleggen [2].

Intusschen lag Daendels met zijne divisie in de Schermer, vast besloten zich daar te handhaven. Zijn toestand was echter verre van rooskleurig. Hij klaagt Brune zijnen nood [3]. „Ik heb

[1] *De N. Spect.*, VIII, bl. 31.

[2] Abercromby zag de toekomst duister in. «This expedition, schrijft hij daags na Calantsoog, has hung heavy on my mind ever since it was thought of. The risk was far too great, and now all is not daylight». Sir Ralph Abercromby, etc. p. 174. Toen reeds zond hij gen.-maj. Don als parlementair naar Den Haag, maar Daendels en Brune weigerden hem de noodige paspoorten. Zie Bijlage XLVI, no. 13.

[3] Bijlage XLVI, no. 16. Ook elders klaagt Daendels over Pijmans verregaande nalatigheid. Zie o. a. no. 27*a*, en zijne brieven aan den Agent zelven, Bijlage XLIV, passim.

goed schrijven aan den Agent van Oorlog; nooit ontvang ik eenig stellig antwoord, zelfs op de meest dringende vragen. Ik ben er ten laatste toe overgegaan aan mijne vrienden in de Commissie van Financiën nauwkeurig rekenschap te geven van onzen toestand, en hen aantesporen eindelijk eens de noodige maatregelen te nemen, om te beletten dat wij van honger sterven.... Door ongerustheid en vermoeienis gekweld, was ik de laatste dagen onwel; in vijf dagen heb ik geen oogenblik slaap kunnen genieten: thans ben ik veel beter en weer in staat te werken."

Gelukkig kwam te langen leste hulp opdagen. Brune vestigde den 2n September zijn hoofdkwartier te Alkmaar, en eenige dagen later naderde ook Dumonceau met zijne afdeeling. Nog bijtijds had Daendels een bode naar Friesland gezonden, om Dumonceau te waarschuwen zijne troepen niet over de Zuiderzee te vervoeren. Ze moesten nu den omweg over land maken; wat in ieder geval beter was, dan gevaar te loopen in de macht der Engelschen te geraken.

Van nu af vervult Daendels eene meer ondergeschikte rol op het krijgstooneel. Brune treedt op den voorgrond; maar zijne eerste handeling is verre van gelukkig. Den 9n September gelast hij de Zijpe te bestormen, eene aan deze zijde schier onneembare stelling. De zware nederlaag, welke het Fransch-Bataafsche leger hier dan ook leed, was het gevolg van de „onbegrijpelijke lichtzinnigheid" waarmede Brune, „die denkelijk de geduchte sterkte van 's vijands stelling niet kende", tot den aanval besloot.

Daendels, die den rechtervleugel commandeerde, had tot taak den vijand bij Eenigenburg aantetasten [1]. Het bleek hem echter onmogelijk hieraan te voldoen. Toen hij nl. in den vroegen ochtend van den 10n September naar Eenigenburg oprukte, vond hij den weg daarheen ingenomen door eene brigade Bataven, onder bevel van generaal Bonhomme [2]. Daarom veranderde hij van richting en trok naar het dorp St. Maarten, waar de Engelschen zich verschanst hadden. Hij verjoeg den vijand uit dat dorp,

[1] Zie Brune's opwekking tot den strijd. Bijlage XLV*g*.

[2] Bonhomme was daar aangeland, omdat hij den weg, dien Brune hem had voorgeschreven, niet kon vinden. De opperbevelhebber had op zijne kaart eene sloot voor een weg aangezien.

maar zette dit voordeel niet door, omdat er bericht werd, „dat, na het mislukken van den eersten aanval op Eenigenburg, er verwarring was ontstaan bij de brigade-Bonhomme. Daendels vreesde, en met recht, dat zijne eigen divisie groot gevaar zou loopen afgesneden te worden, wanneer zij te St. Maarten doordrong, terwijl links van haar de vijand Bonhomme terugwierp. Hij haastte zich daarom met in persoon naar de brigade van dien bevelhebber te snellen en daar de orde te herstellen; eerst toen die afdeeling nogmaals tegen Eenigenburg oprukte, deed Daendels de aanvallen op St. Maarten hervatten. Ernstig werden die aanvallen op St. Maarten niet doorgezet. Daendels zag het onraadzame daarvan in en bepaalde zich met den vijand bezig te houden, ten laatste alleen met een verwijderd geschutvuur" [1].

Des middags te halfdrie werd langs de geheele linie de aftocht geblazen. Hoezeer Franschen en Bataven gewedijverd hadden in dapperheid, het resultaat van den strijd was voor hen zeer ongunstig. Meer dan 2000 dooden waren aan onze zijde gevallen; aan die der Engelschen nog geen 200. Het geringste verlies had wel de divisie-Daendels geleden, omdat haar aanvoerder, „beter bekend met de gesteldheid der landstreek en met de sterkte van 's vijands stelling, denkelijk het onuitvoerbare van het vermeesteren dier stelling zal hebben ingezien, en daarom wijselijk zijne troepen niet hebben opgeofferd aan eene wanhopige onderneming" [2].

Des nachts ontstond er plotseling een valsch alarm in de legerplaats van Daendels. Het heette, dat men overvallen was door Engelsche ruiterij. Talrijke vluchtelingen sloegen den weg naar Alkmaar in. Eerst te St. Pancras, waar Daendels zijn hoofdkwartier hield, werden zij in hunnen loop gestuit. Den volgenden dag liet Daendels den uitstrooier van het loos gerucht fusileeren.

Dit op zich zelf onbeteekende feit was weder koren op den molen van zijne vijanden. Zijn schuld was het, zeide men, dat de aanval op de Zijpe mislukt was. Verontwaardigd over deze leugen schreef Daendels aan Brune, sinds lang te hebben opgemerkt, dat men hem en zijne troepen stelselmatig belasterde. Tot nog toe had hij het beneden zich gerekend daarop te ant-

---

[1] *De N. Spectator*, VIII, bl. 76.

[2] Id., bl. 75.

woorden, maar nu verwachtte hij Brune's medewerking om zulk eene verdraaiing der waarheid tegentegaan [1].

Ook Guiot begint mede te doen aan deze verdachtmaking; — en hij redeneert daarbij over de krijgstactiek als een blinde over de kleuren. Het is waar, zoo luidt het in zijnen brief van den 13ⁿ September aan den Minister Reinhard [2], 't is waar, Daendels is *geen* verrader. Maar zijne beste vrienden erkennen, dat het verlies van de vloot aan hem is te wijten. Wat hoefde hij ook Den Helder te doen ontruimen en zelf terugtetrekken? De Bataafsche regeering heeft volstrekt geen schuld. De republikeinen zijn 't meer eens dan ooit; alle veeten zijn op zijde gezet. Nogmaals, het gouvernement heeft gedaan wat het kon....

Eene week later is de gezant geheel medegesleept door de beweging, tegen Daendels op touw gezet [3]. Daendels, zoo heet het nu, had gedacht de Engelschen zonder veel moeite te zullen verslaan. Hen te zien en te overwinnen zou voor hem 't werk van een oogenblik zijn. En nu heeft hij wel veel moed tentoongespreid bij den eersten aanval, maar toen hij de nederlaag leed werd hij geheel radeloos. Hij meende tegenover dertigduizend Engelschen te staan en het waren er maar vijf duizend! Ook is 't lang niet onmogelijk, dat hij onder den invloed staat van eenige „mauvais sujets". Vandaar de ontruiming van Den Helder; zijne herhaalde terugtochten, zonder dat er van den vijand een spoor te zien was en tegen Brune's stellige bevelen; van daar zijne rapporten, 't werk van een zinnelooze; van daar eindelijk zijn hevig uitvaren tegen de regeering, en misschien wel geheime aanklachten zijnerzijds; — alles meer geschikt om zijne fouten te verergeren, dan ze te doen vergeven....

Klaarblijkelijk is de Fransche gezant het orgaan der Bataafsche regeering, die nu inzag hoe overijld zij zich had gedragen ten opzichte van Daendels. Men vreesde den toorn van den generaal, over het gebrek aan vertrouwen in zijne eerlijkheid en vaderlandsliefde. En om de gevolgen van dien toorn te voorkomen, nam men nu zijne toevlucht tot Guiot, die door valschgekleurde voorstellingen het Directoire tegen Daendels moest innemen.

---

[1] Daendels aan Brune, 11 Sept. 1799. Bijlage XLVI, no. 27.

[2] Bijlage XLVIII*f*.

[3] Guiot aan Reinhard, 21 Sept. 1799. Bijlage XLVIII*g*.

Dat het wantrouwen geheel misplaatst was geweest, had men al spoedig ervaren. Brune behoefde geen gebruik te maken van zijne volmacht. Hij zag terstond hoe ongerijmd het vermoeden was en hield zich overtuigd, dat Daendels gehandeld had gelijk plicht en eer het hadden geboden. „Je me fie parfaitement à votre expérience militaire et à la connaissance que vous avez du pays", — schreef Brune hem, daags voor de bestorming van de Zijpe; en deze woorden zeggen genoeg. Bovendien, juist uit den tijd dat Daendels, naar men voorgaf, „het verstand verloren" had en zich als een „zinnelooze" gedroeg, dagteekent zijne verklaring: „ik en mijne divisie zullen hun plicht doen!" En zijne belofte deed hij gestand, den geheelen duur van den veldtocht.

Tot nu toe waren de Engelschen rustig binnen de versterkte Zijpe gebleven; zij wachtten daar de komst der Russen af. Pas den 12n September landden er ter reede van Texel zevenduizend, onder aanvoering van generaal Hermann. Den daarop volgenden dag verscheen de hertog van York, die het opperbevel van Abercromby overnam. Eindelijk, den 14n en den 15n, sloot zich de rest der Russische hulptroepen bij de Engelschen aan. De verbonden legers telden ongeveer 40000 man, terwijl Brune slechts over ruim de helft van dit aantal kon beschikken. Er waren echter nog Franschen in aantocht. Daarom wilde York nu reeds van zijne overmacht gebruik maken, om het Gallo-Bataafsche leger te vernietigen.

Den 19n September werd in de omstreken van Bergen een bloedige slag geleverd. De Engelschen en Russen leden eene geweldige nederlaag. Deels werd dit veroorzaakt door het te vroeg oprukken der Russen — York had den aanval bepaald *„bij het aanbreken van den dag"* — deels door de schitterende dapperheid der Bataven en Franschen. De Russen vooral hadden het zwaar te verantwoorden. De afdeeling van generaal Hermann werd geheel verstrooid, en hijzelf gevangen genomen [1].

Daendels was met de verdediging van den Langendijk belast. Herhaalde aanvallen, door de Engelschen tegen deze stelling ondernomen, werden met goed geluk afgeslagen. Tegen den middag vernam hij, dat de linkervleugel en het centrum van

---

[1] Zie Bijlage XLVIII*h*.

Brune's leger veld wonnen. Van verschillende zijden werd hij toen aangespoord ook aanvallenderwijs optetreden. „Wel denkelijk zal Daendels niet veel aansporing noodig gehad hebben tot eene handeling, die zoozeer in zijnen geest viel, en waartoe hier ook redenen waren; want de vijand had reeds aanmerkelijke verliezen geleden en scheen daardoor geheel geschokt. Kon men hem overhoop werpen en geheel terugdrijven, dan zou dit ook den strijd op andere gedeelten van het slagveld tot eene beslissing brengen en tot aanmerkelijke voordeelen kunnen voeren". De uitval mislukte echter. Twee bataljons Engelschen, die in een korenveld verscholen lagen, sprongen eensklaps uit hunne schuilplaats te voorschijn; andere volgden en brachten door hunne overmacht bij de Bataven verwarring teweeg. De Engelschen drongen zelfs tot ver op den Langendijk door. Niet lang bleven zij in het bezit daarvan. Tegen den avond verdreef Daendels hen weder, en hij heroverde niet alleen zijn eigen geschut, maar maakte ook dat des vijands buit.

Het eindresultaat van den dag was, gelijk gezegd, eene volkomen overwinning voor de Gallo-Bataafsche wapenen. De verliezen stonden aan weerskanten gelijk; maar het voordeel aan onze zijde was, dat wij meester van onze versterkingen bleven en de vijand in de zijne was teruggeworpen. Vele krijgsgevangenen had men gemaakt, veel geschut en zeven vaandels op den vijand veroverd. Het glanspunt van den dag was het oogenblik, waarop de aanvoerder der Russen den overwinnaar zijn degen moest reiken. Hermann weet deze schande aan de Engelschen, die hem, naar hij voorgaf, niet tijdig genoeg ondersteund hadden.

Het geheele Fransch-Bataafsche leger had zich flink geweerd. „Ook bij de divisie-Daendels was met de meeste onverschrokkenheid gestreden, en die aanvoerder zwaaide daarover aan zijne troepen een lof toe, te streelender, daar iedereen wist, hoe spaarzaam hij daarmede was en hoe hij integendeel, zonder verschooning, daden van zwakheid openbaar maakte en berispte. Op dien aanvoerder zelf heeft men de aanmerking gemaakt, dat hij zich tot de verdediging van den Langendijk had moeten bepalen en verkeerd deed tot den aanval overtegaan. Die aanmerking is niet geheel ongegrond. Wanneer Daendels bij Oud-Karspel niet had aangevallen, dan had hij zich het verlies van eenige honderd man en het kortstondig verlies van ge-

schut en van de stelling op den Langendijk bespaard; de uitkomst heeft dus bewezen, dat de Hollandsche bevelhebber niet goed heeft gehandeld. Maar is dat nu eene reden om dien overgang tot den aanval voortestellen als een roekelooze daad, als een uitwerksel van het ongeduld van Daendels, en van zijne kinderachtige ijdelheid om ook te pralen met op den vijand veroverd geschut? Zulk eene voorstelling is onbillijk en onwaar. De uitval, door Daendels gedaan, is mislukt en men kan dus nu zeggen, dat het beter ware geweest dien uitval achterwege te laten, maar dit wist men niet vooruit, en het laat zich zeer goed begrijpen, dat Daendels — die tijding had gekregen van de op andere punten behaalde voordeelen, en die meende, dat de tegenover hem staande vijand door de reeds geleden verliezen geschokt was — in een aanval het middel zag om dien vijand geheel overhoop te werpen, daardoor de overwinning van het Hollandsch-Fransche leger beslissend te maken, en mogelijk, door een snel vooruitrukken, de macht aftesnijden, waarmede Abercromby zijne omtrekking verrichtte. Die aanval was dus niet zoo onbedacht en dwaas, als de partijdigheid dit soms heeft voorgesteld; integendeel ook hier, in dien slag van Bergen, verdient Daendels meer lof dan blaam; en Brune... zegt dan ook naar waarheid van hem, in zijn legerbericht over dezen strijd: „le général Daendels a déployé autant de fermeté que d'intelligence" [1].

Bijzonderen lof zwaait Brune ook toe aan de vrijwilligers uit Rotterdam en Delft, die zich buitengewoon onderscheidden. Van de medewerking door de burgermacht betoond, krijgt men echter geen grooten dunk, wanneer men leest wat bijv. generaal-majoor Van Boecop den Agent van Oorlog meldt [2]...... „Wil men nu het vaderland behouden, dan moeten er extraordinaire middelen in het werk gesteld worden, en men moet niet doen zooals met de burgerwapening, daar wij sedert omtrent vier weken, dat onderscheidene korpsen of compagnies uit de steden getrokken zijn, nog niets van gezien hebben als omtrent 400 man, ongekleed, zonder hemden, kousen of schoenen; en waaraan is dat te wijten? De nood des vaderlands en mijn plicht doen het mij zeggen; in de ver-

[1] *De N. Spectator*, VIII, 172.

[2] Relatieven tot het Verbaal van het Dep. Milit., 21 Sept. 1799.

keerde inrichting, die er plaats gehad heeft. Geen directie hoegenaamd en tegen elkander inloopende handelwijzen, door de onkunde en verwarring dergenen, die aan het hoofd ervan zijn, — daar zonder veel moeite er reeds ten minste 9000 in de ligne gekleed en gewapend zouden kunnen gestaan hebben, als men maar gewild had..... Het is geen tijd meer, Burger Minister, te veinzen. De vijand, dien wij het hoofd moeten bieden, is veel sterker dan wij; de aanmarsch van Fransche troepen is zoo groot niet als wel de papieren en mooie opgaven ons voorgeven; ten minste dit is zeker, dat zij niet hier zijn. Onze armee is ruim op de helft versmolten, zoodat zonder spoedig herstel wij, hoe voordeelig de dag van eergisteren ons geweest is, voor de overmacht zullen moeten bezwijken, de positie alhier verlaten en terugtrekken. De gevolgen zal ik u laten berekenen, Burger Minister; maar dit verklaar ik, dat, zoo men de armee niet dadelijk weder in staat brengt en het geschikste plan daartoe niet aanneemt, men zich zelf de onheilen, die er zullen uit voortvloeien, te wijten zal hebben. Het behoud van het vaderland zit in de armee; dit is onbetwistbaar. Zij doet ook haar best; de blijken leveren het op. Dat nu het Gouvernement ook toone, zooals de armee, wat zij kunnen doen, en dan durf ik hopen, dat het vaderland zich zal redden; maar anders is het verloren. En aan wien zal men het dan te wijten hebben? Dit zal ik *u* laten beantwoorden".

Zoo pessimistisch als Van Boecop is Daendels niet. Wel laat ook hij niet na zijne ontevredenheid tegenover Pijman te uiten, en doet hij dezen krachtige verwijten, maar hij eindigt toch met de van vertrouwen getuigende ontboezeming: [1] „de toestand van ons vaderland is niet zorgelijk, maar ieder moet zijn plicht doen, niet met woorden, maar met daden; en het Gouvernement moet de armee in staat stellen en in staat houden, om een vijand, die op zijn overmacht steunt maar geen secours kan bekomen, te helpen vernielen en de schade van de vloot te heelen en den roem der natie te herstellen".

Zelfs Guiot moet den lof van Daendels verkondigen en erkennen, dat deze in den slag bij Bergen „s'est conduit avec intelligence et bravoure" [2], Dat hij er dadelijk op laat volgen:

---

[1] Daendels aan den Agent van Oorlog, 21 Sept. 1799. Bijlage XLIV*c*.

[2] Guiot aan Reinhard, 23 Sept. 1799. Bijlage XLVIII*h*.

„sa tête m'a paru se remettre", is toeteschrijven aan de zucht om vooral Daendels niet te veel te prijzen. De verklaring op zich zelve is belachelijk, — ruim drie weken na het eerste treffen met de Engelschen.

Ook valt het te betwijfelen of Brune, gelijk Guiot 't doet voorkomen, in zijne houding jegens Daendels wel noodig had „wijsheid aan edelmoedigheid" te paren. Wijsheid alleen was voldoende; en Brune zal zelf wel gevoeld hebben, dat er tot edelmoedigheidsbetoon geen aanleiding bestond.

Na den slag bij Bergen liet York zijn leger enkele dagen rust houden, tot er versche Russische troepen waren geland. Aanhoudende regens maakten de wegen onbegaanbaar, zoodat ook toen een hernieuwde aanval eenigen tijd moest uitgesteld worden. Den 2n October behaalde York bij Alkmaar eene overwinning, welke echter zonder gevolgen bleef. De divisie van Daendels was bijna niet betrokken geweest in het gevecht; de vijand had haar slechts door schijnaanvallen op den Langendijk beziggehouden. Toen de strijd ten nadeele van Brune was beslist, beval deze, dat Daendels des nachts naar Alkmaar zou marcheeren. Daendels opperde hiertegen groot bezwaar. Hij bracht den opperbevelhebber onder 't oog, dat alsdan den toegang tot het IJ voor den vijand zou openliggen. Brune wijzigde nu zijn bevel, waardoor zijn leger aan 't gevaar ontsnapte omsingeld te worden; en Daendels bezette de stelling Monnikendam-Purmerend. Hier had hij slechts drie of vierduizend man onder zich. Zijne verdedigingslinie was evenwel zoo sterk, dat zij onneembaar kon worden geacht. Wilde de vijand verder in Holland doordringen, dan was hij verplicht zich door de hoofdmacht van Brune heen te slaan. Dit geschiedde ook; althans de Engelschen poogden het den 6n October bij Castricum te doen.

Ongeveer gelijktijdig met dezen aanval meldde de Engelsche gen.-majoor Don zich bij de voorposten der divisie-Daendels als parlementair aan. Daendels zelf was afwezig, maar zoodra hij het bericht vernam, beval hij den parlementair als krijgsgevangene te behandelen. Tevens schreef hij aan Brune, dat hij elk bijzonder onderhoud met Don zou weigeren [1]. Waarschijnlijk was hij hiertoe gebracht door de overweging, dat een gesprek met Don natuurlijk aanleiding zou geven tot nieuwen laster.

[1] Daendels aan Brune. Bijlage XLVI, no. 48, 49, 51.

Het zou dan eenige dagen later in Den Haag heeten: tijdens den slag bij Castricum heeft Daendels eene samenkomst gehouden met een vijandelijk officier! Zeker heeft hij het vaderland aan den Brit willen verkoopen! Toch kon hij — te meer daar Brune met zijn antwoord draalde — de verzoeking niet weerstaan, in gezelschap van verscheidene officieren Don te gaan spreken. Hij vernam toen, dat deze door den hertog van York was afgevaardigd, om met de Bataafsche regeering over den vrede te onderhandelen. Daendels verklaarde niet in nadere beschouwingen te willen treden omtrent de redenen van deze zending; maar als zijne meening gaf hij te kennen, dat ieder vredesvoorstel onaannemelijk en belachelijk zou zijn, zoolang het Engelsch-Russisch leger op het grondgebied der Republiek stond. Den volgenden ochtend verzocht Don schriftelijk verlof, om naar het kamp van York terugtekeeren [1]. Dit werd hem door Daendels kortaf geweigerd. „Ik hoop, aldus eindigt hij zijn verslag aan Brune, dat mijne handelwijze jegens den parlementair en de eenigszins harde waarheden, die ik mij in den loop des gespreks niet kon weerhouden hem met mijne gewone openhartigheid toetevoegen, uwe goedkeuring mogen wegdragen en de Engelschen afkeerig zullen maken, mij in 't vervolg met hunne boodschappen lastig te vallen." Brune betuigde zijne instemming met de voorloopige maatregelen en gelastte, dat men Don onmiddelijk naar het hoofdkwartier moest overbrengen. Wat daar voorviel tusschen den opperbevelhebber en den parlementair is een geheim. Maar of wel in de eerste plaats de belangen der Bataafsche Republiek besproken werden, mag met reden worden betwijfeld.

Intusschen was er bij Castricum met afwisselend geluk gestreden. Lang bleef de slag onbeslist, maar ten laatste viel hij in ons voordeel uit. De vijand, die tweemaal zooveel verliezen had geleden als wij, redde zich door een overhaasten terugtocht. York wendde later voor, dat Abercromby en andere generaals hem daartoe hadden aangezet. De ware reden was gelegen in de duidelijk gebleken onmogelijkheid, verder in Noord-Holland doortedringen [2]. Daaren-

---

[1] Bijlage XLVII.

[2] «I own, zegt Abercromby, considering the season, the importance of not totally ruining our Army, the apathy of the Dutch, the efforts of the French, I have wished since the attack of the 19th, that the campaign had ended with te brillant *coup-de-main* that gave us the fleet». Sir Ralph Abercromby etc., p. 205.

boven waren de Russen zeer ontmoedigd, en heerschte er wantrouwen en groote verbittering tusschen de verbondenen, die elkander de schuld gaven van de nederlaag. De terugtocht geschiedde in alle stilte, maar werd in het Fransch-Bataafsche kamp opgemerkt. Brune droeg nu Daendels op oogenblikkelijk den vijand te vervolgen, — wat met goeden uitslag werd bekroond. Daendels toch noodzaakte de Engelschen hunne verschanste stelling bij het Niedorper-verlaat te ontruimen. Vervolgens liet hij door een deel van zijne macht, onder Van Zuylen van Nijevelt, den vijand uit Medemblik en Enkhuizen verdrijven en daar de municipaliteiten, welke door de Engelschen afgezet waren, weder bevestigen. Zelf belastte hij zich met die taak te Hoorn [1].

Terwijl deze laatste bedrijven op het krijgstooneel voorvallen, begint Guiot opnieuw zijne regeering alle akeligheden aftemalen, die eene revolutie over de Bataafsche Republiek zou uitstorten. En dat er eene omwenteling dreigt, gelooft hij zeker. Hij leidt dit af uit het stilzwijgen van Brune. Sinds zes dagen, schrijft hij den 13n October [2], is er bij mij, noch bij het Uitvoerend Bewind eenig bericht van het oorlogsveld ingekomen. Ook de omgeving van Brune volhardt, op bevel, in eene geheimzinnige houding. De tegenstanders der regeering worden gevleid met uitzicht op de verwezenlijking hunner wenschen, — en hun eenige drijfveer is wraakzucht of winstbejag. Het gezag wordt zoodoende ondermijnd; eene uitbarsting is nabij..... Misschien is Daendels weder de aangewezen man; eene herhaling derhalve van den 12n Juni! Zijn neef Van Grasveld, die zulk eene rol gespeeld heeft bij den laatsten staatsgreep, bevindt zich althans te Parijs. Hij zal daar het Directoire wel weer eene revolutie voorstellen, gelijk hij 't over een half jaar opnieuw zal doen....

Zoo phantaseert Guiot voort. Hij wist, dat hij het vertrouwen zijner regeering verloren had. Reeds waren er twee zaakgelastigden uit Parijs gezonden, die, buiten den gezant om, zich onmiddelijk met Brune in betrekking stelden [3]. Maar hierdoor

---

[1] Daendels aan den Agent van Oorlog, 14 Oct. 1799. Bijlage XLIV*d*.

[2] Guiot aan Reinhard. Bijlage XLVIII*k*.

[3] De residentie herbergde een korten tijd een *drietal* vertegenwoordigers van de Fransche Republiek. Guiot spreekt daarom spottend van een «directoire diplomatique». Zie zijne nota aan Reinhard; 15 Oct. 1799. Bijlage XLVIII*l*.

zou Guiot zich niet van zijnen plicht laten afbrengen. Hij zou de intriganten ontmaskeren! Brune is ook in het komplot; maar hij is ertoe verleid. En door wien anders dan door Daendels? Deze heeft zich nu verbonden met de ultra's, — sedert lang zijne ergste vijanden. Gemeenschappelijke haat tegen de regeering bracht hen te zaam; de *auri sacra fames* deed het overige. Want de hoofden dier ultra's zijn meerendeels „des hommes immoraux, noyés de dettes", en Daendels is boos op het bewind, „qui s'est lassé d'employer les finances de l'état à payer ses dissipations scandaleuses" [1]. Daarom heeft hij een duren eed gezworen, de Bataafsche regeering te breken als het broze werk zijner handen. Zijn gramschap kende geen grenzen, toen hij vernam, dat het Uitvoerend Bewind gaarne gezien had, dat Brune hem gevangen zou nemen. En nu laat hij zeker te Parijs door Van Grasveld vaderlandsliefde huichelen, om steun te krijgen voor zijne plannen tegen de Bataafsche regeering. Want ook Van Grasveld zou eene revolutie geld en macht aanbrengen....

Op deze wijze draaft Guiot door. Laster en verbeelding gaan in zijne voorstelling hand aan hand. Lasterlijk is de aantijging, als zou Daendels voor zijne verkwistingen — zoo hij die werkelijk gemaakt heeft — de Bataafsche schatkist hebben doen bloeden, die toch reeds aderlatingen genoeg te doorstaan had. In geen enkel officieel bescheiden is daarvan eenig spoor te bekennen [2]. En wat betreft de derde staatsgreep, waaraan de generaal zijnen naam wilde verbinden, ook hiervan is Guiot de eenige zegsman. Volgt men zijne rededeeringen aandachtig, dan blijkt het, dat hij veel meer gelooft wat hij vreest, dan dat hij eigenlijk weet. Waar moest Guiot trouwens zijne wetenschap uit putten? Te Parijs, waar de revolutie, naar 't heette, voorbereid werd, had hij zijn crediet verloren, en uit Noord-Holland, waar zich de auctor intellectualis der voorspelde

[1] Guiot aan Reinhard, 18 October 1799. Bijlage XLVIII*n*.

[2] In 1801 eischten «Commissarissen tot de nationale rekeninge» van Daendels de verantwoording van twee posten. De eene liep over een bedrag van *f* 5000.—, dat hem in 1798 was uitbetaald ter bestrijding van onkosten bij de voorgenomen expeditie naar Ierland. Wat bleek? De post was verkeerd geboekt. Een ander bedrag van *f* 200.—, waarover men hem lastig viel, had hij tijdens den veldtocht op eigen gezag aangewend «ten dienste van den lande, en wel om zoo mogelijk eenige millioenen schats te redden». Nadere aanduiding ontbreekt. Relat. tot de Secret. notulen van het U. B.

Dit was alles wat men wist aantemerken in een tijd, toen men Daendels verre van genegen was.

omwenteling bevond, ontbraken hem, volgens zijn eigen getuigenis, alle berichten.

Men stelle zich de zaak aldus voor. Daendels zal zich zeer beleedigd hebben gevoeld over de handelwijze van het Uitvoerend Bewind. De maatregelen, in de eerste opwinding tegen hem beraamd, moesten hem wel krenken; te meer wijl hijzelf zoo vele redenen had tot misnoegen op de mannen, die hem nu tot zondenbok maakten voor hunne eigen tekortkomingen. Zeer begrijpelijk is het, dat Daendels, toen hij hoorde wat men met hem voorhad, zich „met zijne gewone openhartigheid" heftig uitliet over het U. B. en den Agent van Oorlog, wier nalatigheid en zorgeloosheid de jammerlijkste toestanden hadden veroorzaakt. Niet onmogelijk is het ook, dat hem in zijne woede uitdrukkingen zijn ontvallen, verre van vleiend voor de regeering. En die uitdrukkingen, behoorlijk vergroot naar Den Haag overgebracht, moesten de regeering wel als eene bedreiging in de ooren klinken. De zenuwachtige angst waarin men verkeerde, de herinnering aan de gebeurtenissen van het vorig jaar, de overtuiging dat Daendels voor geen klein gerucht vervaard was, dit alles, geholpen door de verbeeldingskracht van den Franschen gezant, moest wel de vrees wekken voor een nieuwe revolutie.

Men mag echter gerust aannemen, dat Daendels in Noord-Holland zich uitsluitend met de bestrijding der Engelschen en Russen heeft beziggehouden, en dat de coup d'état alleen heeft bestaan in de verbeelding van Guiot en zijne vrienden.

Brune's stilzwijgen had eene geheel andere oorzaak dan de gezant vermoedde.

Het vijandelijke leger bevond zich in eene hachelijke positie. De moed der troepen was geweken; hun aantal aanmerkelijk geslonken, zoo door de verliezen in de verschillende gevechten, als door ziekten, het gevolg van het ongezond klimaat. Ook zou de voorraad levensmiddelen spoedig uitgeput zijn, en de gemeenschap met Engeland werd door de najaarsstormen met den dag moeilijker. Daarentegen ontving het Fransch-Bataafsche leger aanhoudend versterking; eene Fransche flotille bewaakte den toegang tot het IJ. Onder zulke omstandigheden den strijd langer voorttezetten, zou wanhopig werk zijn geweest. De verovering van Amsterdam was nu niet meer dan een hersenschim. Dit zag York terecht in, en daarom zond hij generaal Knox

naar Brune's hoofdkwartier, onder voorwendsel over de uitlevering van Don te willen onderhandelen.

Den 13n October ontvingen Daendels en Dumonceau bevel, voorloopig alle vijandelijkheden te staken.

Zoodra de Bataafsche regeering officieel bericht kreeg van de onderhandelingen, stelde zij de teruggave van de vloot als *conditio sine qua non* [1]. De Engelschen weigerden dezen eisch intewilligen en dreigden, indien men niet toegaf, de zeedijken te zullen doorsteken en geheel Noord-Holland onder water te zetten! [2] Krayenhoff toont echter duidelijk aan, hoe monsterachtig overdreven deze bedreiging was. Brune, die hoog opgaf van de schade, welke de Engelschen konden aanrichten, moest echter erkennen, dat hij hen en de Russen zoo goed als geheel in zijne macht had [3]. Hij was derhalve in de gelegenheid het gansche vijandelijke leger, dat nog slechts 17000 weerbare mannen telde, krijgsgevangen te maken! Toch stond hij York den vrijen aftocht toe, en liet hij de Bataafsche vloot met hare bemanning in het bezit der Engelschen [4].

Den 18n October werd deze capitulatie, „schandelijk besluit van een roemrijken veldtocht", door beide partijen geteekend [5].

„Bijna buiten elken twijfel is het, zegt Gen. Knoop [6], dat er andere redenen waren die Brune tot het sluiten der capitulatie aanspoorden, en dat hier door York de „arguments irrésistibles" zijn gebezigd, waarvan de *Basile* van Beaumarchais gewaagt. Omkooping van den Franschen veldheer schijnt hier het middel te zijn geweest, dat York bezigde om het Engelsch-Russische leger te redden. Dat dit den naam van Brune met schande overdekt, dat zal iedereen toestemmen; trouwens dit is eene schande, die hij met meer Fransche legerhoofden uit

---

[1] Vgl. Krayenhoff, bl. 230.

[2] Aldaar in de Bijlagen, bl. 127.

[3] .... Les mouvemens que j'ai ordonnés ont tellement resserré l'ennemi dans ses positions, qu'il ne peut guère en sortir sans de grands risques, soit qu'il attaque, soit qu'il rentre dans ses vaisseaux». Dit schreef Brune nog den 17n October. Secr. Relat. tot de Not. van het U. B.

[4] De verdere onbeteekenende voorwaarden, bij Krayenhoff, bl. 231.

[5] «What could tempt the French to agree to it, I cannot conceive. One half of this Army must have fallen into their hands, with all our artillery, stores etc.», — erkent Abercromby zelf, p. 200.

[6] *De N. Spectator*, VIII, 497.

dien tijd en uit Napoleons dagen deelt. Geldzucht was bij velen hunner eene heerschende ondeugd; en hoewel zij zich republikeinen noemden, waren de republikeinsche deugden, eenvoud van zeden, eerlijkheid en zelfverloochening, aan de meesten hunner geheel vreemd."

Maar welke smet aan Brune's naam moge kleven, de eer van het Nederlandsche leger bleef ongerept. Alleen in de vloot lag de kracht der Republiek, had men zoo lang verkondigd en ook geloofd. En wat had die vloot verricht?

Een daad, zooals er gelukkig geen tweede in de Nederlandsche geschiedboeken staat opgeteekend. Het leger daarentegen, het jeugdige nationale leger had den vuurdoop waardig doorstaan. Het had vriend en vijand met bewondering vervuld [1].

En Daendels? De capitulatie had hem verrast en teleurgesteld tevens. Nog den 13n Obtober was hij — en zijn vriend Dumonceau met hem — vol hoop, door een laatste krachtige poging de zege bij Castricum te kunnen voltooien [2]. Maar de gevraagde toestemming bleef uit, en in plaats daarvan kwam, gelijk wij zagen, het bevel de vijandelijkheden te staken. Dat evenwel een capitulatie zoo spoedig zou volgen, vermoedde Daendels geenszins. Want hij achtte 't zelfs nog noodig Enkhuizen te beschermen tegen eene overrompeling door de Engelschen.

Toen de capitulatie tusschen Brune en York beklonken was, vond hij een langer verblijf in Noord-Holland overbodig. Brune gaf hem verlof naar 's-Gravenhage terugtekeeren, en Daendels verlangde niets liever dan dit. Wellicht om tegen het Uitvoerend Bewind saamtezweren? Geenszins. Maar zijn vaderhart trok hem naar huis, waar zijne vrouw hem tijdens zijne afwezigheid een zoon had geschonken [3]. Geen wonder, dat hij verlangde den jonggeborene in de armen te drukken, en in den familiekring uitterusten van de vermoeienissen des krijgs.

---

[1] Te Parijs verkondigde men in luidklinkende woorden den lof der Bataven. Zie Bijlage XLIX.

[2] Daendels aan Brune. Bijlage XLVI, no. 57.

[3] Id., no. 60.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

AMBTELOOS LEVEN. KONING LODEWIJK.

Na den veldtocht in Noord-Holland treedt Daendels meer en meer op den achtergrond. Weldra verdwijnt hij geheel uit het staatkundig leven. De omstandigheden worden hem te machtig.

Brune vertrok naar de Vendée, Augereau volgde hem op als bevelhebber der Fransche troepen in de Bataafsche Republiek. Vertrouwende op den steun van den Eersten Consul, besloot Augereau met de Bataven korte metten te maken. De vorige Fransche generaals hadden zeer zeker ook hunnen zin weten door te drijven; maar in hunne houding tegenover de regeering had het nooit aan zekere mate van hoffelijkheid ontbroken. Augereau vond dit overbodig. Hij gevoelde zich immers den vriend van den machtigen Eersten Consul! En Bonaparte koesterde al heel weinig genegenheid voor eene regeering, waarin hij slechts het schaduwbeeld kon zien van het door hem ten onder gebrachte Directoire.

De Sémonville, de nieuwe gezant, — ook de gezanten wisselden elkander af in snelle vaart — stond Augereau trouw ter zijde.

In het begin van Februari 1800 verzocht het Uitvoerend Bewind den Agent van Oorlog, met Augereau en Daendels te beraadslagen over de verdediging der Republiek, en meer bepaald over de plaatsing der Fransche en Bataafsche legers in geval eener vijandelijke landing. Augereau en Daendels verschenen ter vergadering; de eerste in gezelschap van eenige Fransche officieren. „Na aan voornoemde generaals de reden dezer bijeenkomst te hebben opengelegd — aldus luidt het verslag van Pijman aan het U. B. [1] — wierd mij door den

---

[1] Secr. Verbaal van Oorlog, 6 Februari 1800.

generaal Augereau gevraagd: qui est ici votre général en chef? Hierop beginnende te antwoorden met te zeggen: quoique jusqu'ici il n'y en ait pas, wierd ik door gezegden generaal in de rede gevallen, die mij in substantie repliceerde: il vous faut avant tout un général en chef. Dès qu'on m'aura confié le commandement genéral, je mettrai sous vos yeux peu de temps après un plan général pour pouvoir, de concert avec le lt.-gén. Daendels, qui connaît le pays, le démonter. Ce plan ne sera pas celui d'un caporal, mais d'un général qui fait la guerre depuis six ans, et qui ne risquera pas de perdre sa réputation qu'il a en Europe. Il n'y a pas de temps à perdre. Dans un mois d'ici vous serez attaqué ou vous ne le serez pas; et si on voudrait me donner le commandement peu de jours avant que l'ennemi vient, je ne l'accepterai pas. Ainsi il n'y a pas de temps à perdre; il faut que votre gouvernement se décide, car jusque là je ne me regarde ici comme nul. Na eene zoo stellige verklaring van de zijde des generaals, begreep ik een einde aan deze conferentie te moeten maken".

Natuurlijk gaf Augereau's eisch aanleiding tot veel gehaspel. Schimmelpenninck moest Bonaparte onder het oog brengen, dat zulk eene handeling weinig geschikt was, om bij het Bataafsch bewind vertrouwen te wekken in den militairen vertegenwoordiger van het Consulaat. Bonaparte stoorde zich niet veel aan dit betoog. Augereau had in volkomen overeenstemming met zijne wenschen gehandeld. Ja, het schijnt, dat die wenschen zich toen reeds ver uitstrekten. Het plan heeft stellig een oogenblik bestaan, Augereau aan het hoofd der republiek te doen plaatsen [1]. Zoover kwam het niet, althans in naam. Augereau verklaarde zich tevreden met het opperbevel over het Bataafsche leger, wat hem feitelijk toch het gezag in handen gaf.

Het was weder eene schending van het Haagsche tractaat, — maar hieraan was men sinds lang gewoon geraakt. Voor Daendels was de achteruitzetting grievend. Beurnonville, Joubert en Brune waren ook opperbevelhebbers der vereenigde legers geweest; ze hadden evenwel de toekenning van dezen rang — voor een deel aan zijne tusschenkomst te danken — als een gunst beschouwd. Zij hadden Daendels dan ook nooit hunne meerderheid doen gevoelen, maar hem steeds op voet van gelijk-

[1] De Sémonville aan Talleyrand, 21 Febr. 1800. Bijlage L.

heid behandeld, als een vriend en wapenbroeder. Augereau was slechts *opperbevelhebber*, die van uit de hoogte op de Bataafsche officieren neerzag, en op Daendels in 't bijzonder. De regeering bleef hierin bij Augereau niet ten achter; waar zij kon, zette zij Daendels den voet dwars. Zijne vriendschap gold niet langer als aanbeveling; Krayenhoff, een der talentrijkste hoofdofficieren, zou het ondervinden.

Daags na de mislukte conferentie met Augereau nam Pijman zijn ontslag als Agent van Oorlog; zeker een der verstandigste maatregelen, ooit door hem genomen. Krayenhoff, die zich zoo flink gedragen had in den veldtocht, was de aangewezen man om hem optevolgen. Men ging hem evenwel voorbij, omdat hij.... de vriend van Daendels was!

Daendels' invloed was sterk afgenomen. Men durfde hem in het openbaar belasteren. „*De Politieke Bliksem*" verkondigde, dat de generaal en zijn staf zich hadden schuldig gemaakt aan diefstal van dekens, welke voor de soldaten in Noord-Holland bestemd waren geweest! Wat baatte 't al, of de nieuwe Agent van Oorlog na gedaan onderzoek de aanklacht voor verzonnen verklaarde, en Daendels in zijne eer herstelde? [1] Het feit alleen, dat men zich op zulk eene lage wijze over hem had durven uitlaten, sprak luide genoeg. Daendels gevoelde, dat het zaak was zich terugtetrekken uit de residentie, waar hij onder alle partijen vele openlijke, maar nog meer bedekte vijanden had. Een voorwendsel was gemakkelijk gevonden.

In October 1800 verzocht hij den Agent van Oorlog, voor hem bij het Uitvoerend Bewind een binnenlandsch verlof aantevragen tot ultimo December 1802. Als reden gaf hij op, dat wegens familie-omstandigheden „zijne tegenwoordigheid te Hattem, in het voormalig gewest Gelderland, allernoodzakelijkst gevorderd werd, terwijl bovendien eenige rust voor zijne gezondheid, welke door den onafgebroken actieven dienst merkelijk geleden had, zeer dienstig zou zijn". Dit verlof werd hem verleend, „onverminderd zoodanig opontbod, als de dienst van den lande in dien tijd mocht komen te vorderen" [2].

In den uithoek van Gelderland volgt Daendels nu den loop der politieke gebeurtenissen. De tijden waren niet gunstig voor

[1] De Agent van Oorlog aan Daendels, 4 October 1800. Bijlage LI.

[2] Besluit van het Uitv. Bewind, 18 Oct. 1800.

de ware republikeinen. De federalisten wonnen meer en meer veld; want uit Frankrijk woei een reactionaire wind. De constitutie van 1798 was Bonaparte een doorn in het oog. De oppermacht der volksvertegenwoordiging had lang genoeg geduurd; zij moest nu een einde nemen. De Bataafsche Republiek behoorde ook hierin het voorbeeld harer oudere zuster te volgen, — en zij deed het.

Bekend is het hoe, na maandenlangen strijd tusschen volksvertegenwoordigers en Uitvoerend Bewind over de vervroegde herziening der constitutie, de meerderheid van het U. B., op aansporing van Augereau, de vergaderzalen der beide Kamers deed sluiten. Den 14n October 1801 nam het Staatsbewind de teugels der regeering in handen; tot vreugde der federalisten en tot ergernis der oud-republikeinen, der mannen van 1798. Tevergeefs had men zich dan zooveel inspanning getroost ter wille van de democratische beginselen! Ternauwernood waren ze in practijk gebracht, of men wierp ze nu weder over boord. In plaats van onder een Stadhouder, zou men nu staan onder de heerschappij van „twaalf aristocratische prinsjes" [1], die de critiek op hunne regeeringsdaden voorkwamen, door de drukpersen te doen verzegelen [2].

Zelfs een man als Schimmelpenninck, de apostel der gematigdheid, vond, dat onder het Staatsbewind „de zaken te ver gepousseerd werden" [3]. Hoeveel te meer waren de minder gematigden hiervan overtuigd! Plannen van eene tegenomwenteling zweefden in de lucht. Dat Daendels er in betrokken was, schijnt zeker. Met juistheid laat zich evenwel niets bepalen, want de berichten zijn schaarsch en vaag [4]. Het Staatsbewind zou op zijde gezet en Schimmelpenninck aan het hoofd der regeering gesteld worden. Wie zich echter het meest tegen de verwezenlijking van zulke plannen verzette, was de toekomstige Raadpensionaris zelf [5]. Dit belette de ontevredenen

[1] Tijdeman, Voorlezingen. De democratie, bl. 31.

[2] Groen van Prinsterer, Handboek, bl. 1181.

[3] Schimmelpenninck aan Wiselius, 5 Augustus 1802.

[4] Vgl. de «Mémoires» van Dirk van Hogendorp, bl. 168. De correspondentie van Wiselius geeft niet meer dan enkele aanduidingen en zinspelingen Dat er in 1802 iets revolutionairs broeide, is zeker; evenzoo dat Daendels er de hand in had, althans er mede bekend was.

[5] Vgl. R. J. Schimmelpenninck enz., I, 322.

niet, zich van zijnen naam te bedienen om propaganda te maken voor hunne beweging tegen het landsbestuur. Zij trachtten zich de medewerking te verzekeren van het Bataafsche leger, waarvan de officieren verbitterd waren over willekeurige maatregelen van het Staatsbewind.

Met dat doel werd in September 1802 een ongeteekend valsch „bulletin voor de Bataafsche armee" verspreid, waarin o. a. het volgende voorkwam:

„De Luit.-Generaals Daendels en Dumonceau hebben gisteren op het Loo met den Ambassadeur Schimmelpenninck gebesoigneerd, en zijn aan weerskanten ten uiterste content gescheiden; zij hebben zich over veertien dagen in Den Haag een nieuw rendez-vous gegeven. De Generaals kunnen niet genoeg roemen de oprechte en ware vaderlandslievende sentimenten, ook ten aanzien van de armee, van dezen met zooveel recht beroemden staatsman. De armee kan op zeer goede gronden verzekerd zijn, dat de tijd zal komen, dat de brave krijgsman met achting zal worden behandeld en geen tort aangedaan, en dat alle weldenkende burgers, van welke denkwijze zij ook mogen geweest zijn, zich zullen kunnen verheugen over den vorm en de compositie van haar bestuur. De armee zal tot dit haar heilzaam werk zeer veel hebben gecontribueerd en daarvoor de zegeningen der natie verdienen. Zij behoeft slechts te volharden in het manifesteeren van hare sentimenten en te blijven appreciëeren degenen, welke voor hare belangen en die der natie werkzaam zijn".

Het Staatsbewind was op deze werkzaamheid niet gesteld. Het loofde daarom eene premie van duizend gouden rijders uit voor hem, die den maker of moedwilligen verspreider van het stuk zou weten aantewijzen [1].

Ziehier wat een lid van het Staatsbewind zelf, Besier, omtrent deze revolutionaire woelingen schrijft aan Wiselius, die hem om inlichtingen gevraagd had [2]. „Mijne wetenschap omtrent de bewuste zaken is niet veel; mijne ziekte heeft mij daarvan den draad haast doen verliezen, te eerder omdat ik meende, dat na de ronde verklaring van D(aendels) in uwe presentie gedaan, men van die zijde gerust konde wezen. Ondertusschen zijn sedert

---

[1] Besluiten van het Staatsbewind, 28 Sept. 1802.

[2] Correspondentie van Wiselius, 3 October 1802.

die bulletins in de wareld gekomen, welke juist dezelfde zaken behelzen, waarvan in die eigen conversatie quaestie was. Met dat alles geloove ik voor mij, dat D. niet de causa movens, maar, zonder dat hij 't vermoedt, het bloote werktuig van anderen is, slim genoeg om hem van zijne zwakke zijde aantetasten. Ik denk hierbij echter in geenen deele aan S(chimmelpenninck), die, behalve zijne altijd gemanifesteerde gevoelens over het nadeelige van alle veranderingen, zich gedurende zijn jongst verblijf alhier zoo rond mogelijk geëxpliceerd heeft niet alleen, maar ook dadelijk nadat hij kennis van het bulletin had gekregen, hetzelve en de gevoelens hem daarin toegeschreven bij missive heeft gedesavoueerd. Mijn vermoeden valt veel meer op V(alckenaer), wiens verblijf de verzamelplaats is van alle bekende misnoegden, die zelfs onder de boeren stookt, tot zelfs aan den Rijnkant. Wij verwachten D(aendels) en D(umonceau) hier, om hunne sentimenten positief te vernemen en dienovereenkomstig te handelen".

Beide generaals werden dan ook plotseling voor den president van het Staatsbewind ontboden, om zich nader te verklaren. Het schijnt, dat zij hunne onschuld voldoende wisten te bewijzen; althans het „bulletin" had voor hen geen lastige gevolgen. Dank zij den vriendschappelijken raad van Schimmelpenninck, onttrok Daendels zich weldra aan de op touw gezette onderneming. „Ik houd mij meer dan ooit verzekerd, aldus schreef hem Schimmelpenninck na zijne terugkomst te Parijs [1], dat een nieuwe schok in dit tijdstip de fataalste gevolgen zou hebben. Een ieder weet mijne denkwijze over de inconvenienten, welke eenige gedeelten onzer tegenwoordige constitutie en de daaruit proflueerende organisatie van het Gouvernement hebben. Ik heb mijne bedenkingen daaromtrent, toen het nog tijd was, schriftelijk opgegeven en de ondervinding heeft mij in mijne opinie versterkt; doch evenzeer ben ik van oordeel, dat eene nog langere ondervinding daaromtrent aan de natie behoort overgelaten te worden, en dat op dit tijdstip een aanslag op de constitutie, onder wat benaming of pretext en door welke middelen ook, een ramp voor ons land zou zijn, waarbij in mijn oog al de inconvenienten, welke men thans gevoelt, als loutere nietigheden te beschouwen zijn. Ik zie er

---

[1] R. J. Schimmelpenninck enz., I, 329 vlg.

het eerste bedrijf in van het treurspel, hetwelk met de slooping van ons staatkundig aanzijn onder den rang van Mogendheden zoude eindigen; en God beware ieder eerlijken Vaderlander, om daartoe de hand te leenen..... Wij kennen elkander van onze jeugd af, mijn waarde Generaal! Noch uw hart noch het mijne zijn berekend om zich iets van zulk eenen aard te wijten te hebben.... Indien wij gelukkig genoeg zijn om nieuwe schokken te vermijden, en, door edelmoedige terzijdestelling van gegrond of ongegrond personeel misnoegen, de zaken gaande te houden, de ondervinding hare werking te laten doen, en genoegzamen tijd te geven aan het verlichtste en beste gedeelte van onze landgenooten, om een nationaal gevoelen te prononceeren, — dan, en dan alleen, zie ik nog eene gegronde hoop voor het behoud van ons land; doch in voortdurende woelingen, in overhaaste stappen, in nieuwe schokken zie ik den wissen en kort op handen zijnden val tegemoet.... En de Hemel beware u en mij, dat de nakomelingschap onze namen zoude geplaatst vinden onder dezulken, welke tot operatiën, welke onmisbaar tot een soortgelijken treurigen afloop zouden leiden, zouden medegewerkt hebben.

Ziedaar, mijn waarde Generaal! mijn hart uitgestort!"

Zulke woorden moesten wel diepen indruk maken. En toen Daendels zijne medewerking onthield, bleef natuurlijk elke aanslag op de regeering achterwege. Want wie zou nog durven, wanneer zelfs een Daendels den moed liet zakken?

En ontmoedigd was hij. De staatsdienst stond hem tegen. Misschien, dat hij het vaderland op eene andere wijze nuttig kon zijn!

Stilzitten, een plantenleven leiden lag allerminst in zijne bedoeling. Ook nu was hij vervuld van grootsche voornemens. Hij wilde de uitgestrekte heidevelden op de Veluwe ontginnen, de dorre gronden herscheppen in vruchtbare landouwen, koloniën aanleggen, waar honderden behoeftigen in landbouw en veeteelt een middel van bestaan zouden vinden. Wat onze tijd getracht heeft te verwezenlijken in zegenrijke instellingen als Willemsoord en Frederiksoord, zulk een denkbeeld — maar op veel ruimer schaal — stond hem voor den geest.

Den 26ⁿ November 1802 verraste Besier zijne ambtgenooten in het Staatsbewind met de mededeeling, dat Daendels zijn ontslag wenschte te nemen. Een onbepaald verlof, had Daendels

geschreven [1], zou hem tegen de borst stuiten; ook maakte hij geen aanspraak op pensioen. In plaats hiervan verlangde hij, dat het Staatsbewind hem eenig nationaal domein, bijvoorbeeld het Loo, in eeuwigdurende erfpacht zou afstaan. Daar zou hij landbouwproeven nemen, zich toeleggen op de veredeling van het schapenras en „een oeconomisch plan" tot onderhoud van armen in toepassing brengen. Dit alles zou geschieden volgens een door den Raad van Binnenlandsche Zaken goedtekeuren stelsel. „Voorbeelden en welgelukte proeven" zouden anderen tot navolging lokken. Zoodoende konden onze landbouw en schapenteelt dien graad van ontwikkeling bereiken, welken men er buitenslands reeds aan gegeven had.

Het Staatsbewind verzocht de leden Besier en Van Haersolte met Daendels in nadere besprekingen te treden, ten einde „het project tot meerdere en bestemdere maturiteit" (!) te brengen [2]. Deze onderhandelingen deden de zaak geen goed; ze brachten haar althans tot zeer bescheiden afmetingen terug. Men verwierp de grootsche gedachte, welke aan het voorstel van Daendels ten grondslag lag. Het algemeen belang werd ter zijde geschoven, en de zaak beschouwd als eene zuiver persoonlijke.

Den 23n December 1802 verleende het Staatsbewind Daendels eervol ontslag uit den militairen eed, den lande gedaan. „In aanmerking genomen de diensten door hem aan het vaderland bewezen", gaf men hem 500 morgen onbebouwde heidegrond, in het Heerderdal gelegen, in eeuwige erfpacht, onder verplichting die gronden „op de meest geschikte wijze ter cultuur te brengen"; daarenboven kreeg hij een geschenk van vijftigduizend gulden, in vijf termijnen [3].

Daendels wordt nu landbouwer en veefokker. Eenige jaren gaan kalm voorbij; ze behooren zeker tot de gelukkigste van zijn veelbewogen leven. Hij is heereboer met hart en ziel; en, hoe moeitevol zijn arbeid is, hij heeft nu ten minste voldoening van zijne zorgen.

[1] Daendels aan Besier, 24 November 1802. Bijlage LII.

[2] Ook moesten zij «in 't bijzonder op de secreetste doch tevens zekerste wijze, de noodige informatiën trachten te acquireeren over de wezenlijke waarde en inkomsten van dat gedeelte van 't nationaal domein 't Loo, 'tgeen door opgem. Lt.-Generaal werd gebuteerd». Secr. Relat. tot de Not. van het Staatsbewind. 16 Nov. 1802.

[3] Secr. Relat, tot de Not. v. h. Staatsbewind.

De politiek is hem onverschillig geworden. Hij verzinkt in die apathie, waarin zoovele mannen van 1795 hunnen troost zochten, toen zij hunne illusiën in rook hadden zien opgaan. „Omdat ik geen aasjen in de balans tot verbetering van het lot van ons vaderland kan bijdragen, tracht ik er zoo weinig aan te denken als mij mogelijk is.... schrijft hij in Augustus 1804 aan Valckenaer [1]. Ik hoop echter door nuttige verbeteringen in den landbouw mijn mede-landgenooten nog van eenig nut te zijn; en zulks is de eenige ambitie, die mij is overgebleven".

Quantum mutatus ab illo! zal Valckenaer wel hebben uitgeroepen, als hij in gedachten tien jaren terugging. Tusschen den Daendels van 1794 en dien van 1804, welk een verschil! Toen, een en al bezieling voor de volkszaak, geestdrift voor beginselen, geloof in de verwezenlijking van idealen. En thans.... onverschilligheid voor dit alles; gevolg van teleurstelling, miskenning, ijskoude ontgoocheling. De revolutionaire Daendels was dood, lang voordat de schijnrepubliek van Staatsbewind en Raadspensionaris een einde nam.

De verheffing van Lodewijk Napoleon tot Koning van Holland, vervulde hem met blijde verwachting. Een koningschap, geënt op republikeinschen stam, zou het goede door de republiek gewrocht, behouden en verbeteren, en de verdeeldheid doen plaats ruimen voor eenheid van wil en handeling. Vandaar dat Daendels, en zoovele oud-republikeinen met hem, de komst van den nieuwen Koning „bij de gratie Gods en krachtens de constitutie" zooal niet met vreugde, dan toch met eene groote mate van welwillendheid begroetten. En Lodewijk trad hem zelf tegemoet.

Den 16n Juli 1806 ontving Daendels het eerste bewijs van 's Konings gunst, in den vorm eener benoeming tot buitengewoon Staatsraad. Daendels weigerde niet. Lodewijk had er trouwens niet aan getwijfeld, of hij zou gaarne in 's Konings dienst zijne kundigheden tot welzijn van het land willen aanwenden [2].

Nu ontwaakte in Daendels weder de lust tot krachtig handelen. Hij zeide de Veluwe vaarwel, om zich opnieuw te werpen in den maalstroom van het openbaar leven. Weldra droeg de Koning hem een post van groot vertrouwen op.

[1] Daendels aan Valckenaer, 2 Aug. 1804. Bijlage LIII.

[2] Lodewijk aan Daendels. Bijlage LIV*a*.

De oorlog tusschen Frankrijk en Pruisen was onvermijdelijk. Frederik Willem III scheen eindelijk zijn neutraal standpunt te zullen verlaten, om zich met Napoleon te meten. Allicht kon de botsing der beide mogendheden in de nabijheid van het jeugdig koninkrijk plaats vinden. Daendels verzocht nu, zoodra de oorlog mocht uitbreken, in werkelijken dienst te worden geplaatst. De Koning vond 't niet noodig zoo lang te wachten; reeds den 16n September nam hij het besluit ertoe.

In overeenstemming met Napoleon splitste Lodewijk zijn leger in twee deelen. Met het eene nam hij zelf stelling in de omstreken van Wezel; het andere moest, onder bevel van Daendels, Friesland en Groningen beveiligen tegen een inval der Pruisen, die zich in Oost-Friesland vertoonden [1]. Lodewijk is nu in voortdurende briefwisseling met Daendels over de verdediging aan de Eemszijde. De Koning geeft hem nauwkeurige voorschriften, wat te doen, indien de vijand in 't midden des lands mocht vallen. Hij moest zich dan uitsluitend bepalen tot de verdediging van de twee noordelijke provinciën [2]. En Lodewijk wist, dat deze taak aan goede handen was toevertrouwd; „je m'en repose entièrement sur vous, dont je connais le zèle et l'activité", schrijft hij hem den 8n October [3]. Trouwens, de Koning hield zich innig overtuigd van de aanstaande vernietiging der Pruisen, ook in geval Nederland de schouwplaats van den strijd zou zijn [4].

Den 14n October werd bij Jena het lot van Pruisen beslist. Alle gevaar voor de Nederlandsche grenzen was nu geweken. Lodewijk neemt zelf bezit van het Munstersche en gelast Daendels Oost-Friesland te veroveren, Emden te bezetten en overal de Pruisische wapens te verwijderen. Ook de kleine gebieden tusschen de Wezel en Oost-Friesland moeten geannexeerd worden. De Koning acht het evenwel noodig hem aante raden met omzichtigheid te werk te gaan en de inwoners goed te behandelen, opdat zij zich gelukkig gevoelen onder het nieuwe gezag.

---

[1] Louis Napoléon. Documens Historiques I, p. 124 vlg.

[2] Lodewijk aan Daendels. Bijlage LIV*c*.

[3] Dezelfde aan denzelfden. Bijlage LIV*e*.

[4] «Si les Prussiens se jettent vers la Hollande et prennent le change, ils sont perdus», had Napoleon verzekerd. Doc. Hist. I, 124.

Daendels kweet zich van zijne taak zoozeer ten genoegen des Konings, dat deze hem tot Gouverneur-generaal van Westphalen benoemde. Reeds had hij den Minister van Oorlog kennis gegeven, dat hij twee onder-gouverneurs, te Hamm en te Aurich, had aangesteld — en de Minister haastte zich Daendels zijne gelukwenschen te zenden [1] — toen generaal Loison plotseling een streep door de rekening haalde. In naam des Keizers nam hij het bestuur over Westphalen op zich [2].

Daendels moest nu zijne residentie te Emden vestigen en zich tevreden stellen met het gouverneurschap van Oost-Friesland [3]. Maar in Emden te blijven lag niet in zijn voornemen. Het was immers nu een tijd om te veroveren, om de nauwe grenzen des lands te verwijden! De Hanzesteden, de heerlijkheid Jever, het Mecklenburgsche en Oldenburg werden derhalve bezet. Dit ging Lodewijk wel wat te ver. Hij zond Daendels het stellig bevel Oldenburg weder te ontruimen [4].

Veertien dagen later betoogde Daendels bij Dirk van Hogendorp, den opvolger van Bonhomme als Minister van Oorlog, de noodzakelijkheid, om ook in Oldenburg de Hollandsche vlag te doen wapperen. Want, schreef hij, het hertogdom heeft eene kust van 16 uren uitgestrektheid, „op welke derhalve de Engelschen, ingevalle daarin niet voorzien wordt, een débouché voor hunne waren zouden kunnen vinden”. Bovendien ware Oldenburg een niet te versmaden aanwinst. De jaarlijksche inkomsten van het hertogdom mochten, naar Daendels verzekerde, op een millioen worden berekend. Het land telde 135000 inwoners en kon „bijna tegen Oost-Friesland opwegen”. Van Hogendorp bracht deze

---

[1] «Het was met een bijzonder genoegen, schrijft de Minister Bonhomme, dat ik uit uwe missive van den 3n dezer uwe benoeming vernam tot Gouverneur-generaal van Westphalen. Ik zoude de gevoelens van mijn hart moeten onderdrukken, Generaal, indien ik u niet oprechtelijk geluk wenschte met dit vereerend blijk van het vertrouwen des Konings. Het kan niet anders dan opnieuw ten bewijze strekken, hoezeer Z. M. braafheid en talenten op rechten prijs weet te schatten». Verbalen van den Minister van Oorlog, 8 November 1806.

[2] «Bonaparte was, zoo men verzekerde, zeer ontevreden, dat de Koning van Holland het Munstersche en andere plaatsen op zijn naam, en niet op dien van Napoleon had doen opeischen»,.... schrijft Mr. J. Van Haaften, eenige jaren later. Zie dezen brief, medegedeeld door Prof. Fruin in zijne *Bijdragen*, 3e reeks, 4e dl., bl. 187 vlg.

[3] Lodewijk aan Daendels, 4 November 1806. Bijlage LIV*k*.

[4] 15 November 1806. Bijlage LIV*n*.

belangrijke dépêche terstond onder de aandacht des Konings, die nu „uitdrukkelijk bevel" gaf, „om het grondgebied van het hertogdom Oldenburg, mitsgaders het graafschap Delmenhorst, alsmede de steden Kniphausen en Varel onverwijld in bezit te nemen", en tevens „om al deze landen, alsmede de heerlijkheid van Jever, onder het Gouvernement-generaal van Oost-Friesland te brengen" [1].

De voltooiing van zijn werk was evenwel voor Daendels niet weggelegd. Hoeveel goede eigenschappen Lodewijk ook bezat, bestendigheid was zeker zijne deugd niet. Nog vóór het einde van November riep de Koning hem uit Oost-Friesland terug, tot grooten spijt der inwoners, die geen reden tot klagen hadden onder zijn bestuur [2].

Daendels ondervindt nu 's Konings wispelturigheid. Eerst moet hij te Deventer het bevel over de 4e militaire divisie op zich nemen. Ternauwernood heeft hij zich met zijne nieuwe werkzaamheden bekend gemaakt, of er komt tegenbevel. Lodewijk verlangt, dat hij zich te Utrecht vestige en daar eene legerafdeeling samenstelle, die in staat zou zijn, tegen het voorjaar of zooveel eerder als de omstandigheden het noodzakelijk mochten maken, te velde te trekken [3].

Daendels gehoorzaamt, maar ook nu gaat hij in zijnen ijver te ver. Er ontstaat eenig verschil van meening over dienstzaken tusschen hem en den Minister van Oorlog; en Daendels meent niet beter te kunnen handelen dan naar Den Haag te reizen, om het geval aan 's Konings beslissing te onderwerpen. Maar Lodewijk neemt dit euvel op. Hij gelast Daendels onmiddelijk naar zijne standplaats terugtekeeren. Een opperofficier vooral moet het voorbeeld geven van subordinatie! Binnen kort zou de Koning hem wel te zijnent ontbieden [4].

Weldra geschiedde dit. Eenige weken later had er tusschen

---

[1] Verbaal van den Minister van Oorlog, 1 Dec. 1806.

[2] Zie Bijlage LV. Onder zijnen opvolger, Bonhomme, werd dit anders. Te vergeefs gebood deze, dat de inwoners zich hadden te onthouden «van alle malicieuse en ergelijke discoursen, valsche uitstrooiingen en samenrottingen, alsmede van het zingen van rustverstorende liedjes». De Koning dreigde, indien de oproerige bewegingen niet ophielden, nog 6000 man te zullen zenden, ten laste van het bezet gebied. Secr. stukken, 27 Januari 1807.

[3] Verbaal, 13 Dec. 1806.

[4] Lodewijk aan Daendels, 5 Jannari 1807. Bijlage LIV*o*.

den vorst en den generaal een langdurig onderhoud plaats. Het gesprek liep over den toestand der Oostindische koloniën. „Vous perdez vos colonies, je ne ferai rien pour la Hollande...." [1] had Napoleon zijnen broeder dreigend gewaarschuwd. En Lodewijk meende in Daendels den man te hebben gevonden, wiens krachtige arm dit gevaar zou weten aftewenden. Daendels aanvaardde de vereerende opdracht. Zij was de vervulling van een zijner lievelingswenschen, waarvoor hij acht jaar geleden zooveel vergeefsche moeite had gedaan. Met dit onderscheid evenwel, dat hij toen nog naar Indië zou zijn getogen als overtuigd voorstander eener volksregeering, terwijl nu geen verblijf onder de felle keerkringszon meer noodig was, om hem te doen gelooven in de waarheid van het homerisch woord: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.* Hij had ook genoeg gerevolutioneerd! verklaarde hij zelf [2].

Den 28n Januari 1807 benoemde de Koning den luitenant-generaal Daendels tot Gouverneur-generaal van Nederlandsch Oost-Indië [3].

Ik ben de grens genaderd, welke ik mij bij den aanvang van dit werk gesteld heb. De elf jaren, die nog moesten verloopen eer voor Daendels het stervensuur zou slaan, — ze zijn wellicht de belangrijkste uit dit volle menschenleven. Maar een beschrijving van dat tijdvak ligt hier niet in mijne bedoeling. Slechts enkele korte opmerkingen tot besluit.

De jaren 1808—1810 — Daendels' verblijf op Java — vormen ongetwijfeld een merkwaardig tijdperk in de geschiedenis onzer koloniën. Het waren jaren, waarin veel werd afgebroken, maar nog meer werd opgebouwd [4]. En in de herinnering van den Javaan

---

[1] Documens Historiques, I, 119.

[2] Brieven en gedenkschriften van G. K. van Hogendorp. III, 261.

[3] Geheime besluiten. Zie voor de instructie van Daendels en voor zijne aanstelling tot Maarschalk van Holland, het academisch proefschrift van Mr. D. J. Mackay: «De handhaving van het Europeesch gezag en de hervorming van het regtswezen onder het bestuur van den Gouv. Gen. Mr. H.W. Daendels, over Java en onderhoorigheden».

[4] De jongste geschiedschrijver van dit tijdvak, de Heer M. L. Van Deventer, (De opkomst van het Nederlandsch gezag over Java, Dl. XIII), beoordeelt

leeft de Gouverneur-Generaal Daendels nog heden ten dage als een ijzerstreng, doch strikt rechtvaardig landvoogd, die grootsche dingen tot stand bracht.

Geheel onvoorziens werd hij in December 1810 door Napoleon naar Europa ontboden. De Keizer benoemde hem in Februari 1812 tot divisie-generaal bij het groote leger [1]; bij den terugtocht uit Rusland vertrouwde hij hem de verdediging toe van de Poolsche vesting Modlin. Op zijn eerewoord beloofde Daendels de stad niet te zullen overgeven, zoolang er nog eenige levensmiddelen aanwezig zouden zijn.

Tien maanden lang weerstond hij de hardnekkigste aanvallen der Russen. Eerst zes weken nadat in de velden bij Leipzig het pleit ten nadeele van Napoleon was beslecht, achtte hij zich tot de capitulatie gerechtigd.

Toen bood hij den 3n December 1813 van uit Warschau den Erfprins zijne diensten aan [2]; den Erfprins, die eenige dagen te voren in Amsterdam onder de algemeene toejuiching van het Nederlandsche volk de souvereiniteit had aanvaard. „*Vergeven en vergeten*", klonk de leus van alle partijen, — maar op Daendels werd zij niet toegepast. Willem I weigerde den oud-vijand van zijn Huis de hand ter verzoening te reiken.

Eindelijk, nadat Daendels den drang om weder in Franschen dienst te treden, had weerstaan [3], benoemde de Koning hem tot Gouverneur van de kust van Guinea. De voormalige gebieder van Insulinde verlaagd tot bevelhebber te St. George d'Elmina! Toch deed hij ook hier wat zijne hand te doen vond. Hij bevorderde er den landbouw en vernietigde den slavenhandel.

In Mei 1818 viel hij als slachtoffer van het moorddadig klimaat.

Een eindoordeel over het leven van Daendels kan men hier

Daendels zeer ongunstig. Hoewel de Indische geschiedenis hier niet thuis behoort, meen ik toch het betoog van den Heer v. D. niet stilzwijgend te mogen voorbijgaan. Ik verwijs den lezer hiervoor naar het *Toevoegsel*, achter de Bijlagen.

[1] Over de bemoeiingen van Daendels bij de samenstelling der *grande armée*, zie men in de « Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III, 1866 », de dagorders van Januari—Juli 1812, passim.

[2] Deze in verschillende opzichten merkwaardige brief, Bijlage LVI*e*.

[3] Bijlage LVI*f*.

niet verwachten. Daarvoor had mijn onderzoek zich ook moeten uitstrekken over de jaren 1808—1818, waarin de gebeurtenissen elkander volgen in bonte schakeering. Maar ook de Daendels dien wij nader hebben leeren kennen, de patriot en republikein, was een buitengewoon man. Een man, wiens fouten bestonden in de overdrijving zijner vele goede hoedanigheden; wiens droombeeld reeds toen een groot Nederland was; wiens weerzin tegen alle bekrompenheid hem tallooze vijanden berokkende onder alle partijen; wiens lot teleurstelling en miskenning was, des te grievender, omdat hij de bevrediging zijner eerzucht nauw verbonden had aan de bevordering van 's lands belang, gelijk hij dit begreep.

Een heldennatuur, bij ongeluk verdwaald onder achttiende-eeuwsche politieke tinnegieters; de ridderlijke figuur van onzen prozaïschen omwentelingstijd.

BIJLAGEN.

BIJLAGEN.

I. A.

Uit het
«VADERLANDSCH LITANIE-BOEK MET HAARE GEBEDEN, TEN DIENSTE VAN ALLE PATRIOTTEN EN BEMINNAARS VAN HAAR VADERLAND.»
In Holland 1786.
(Kon. Bibliotheek. Pamfletten, 1786)

Haar geluijt is gegaan over alle de Aarde
En haar woorden tot het einde des Weerelts.

. . . .

Heere Staaten van Holland, helpt ons.
Heere Staaten van Overijssel, helpt ons.
Heere Staaten van Groningen en Ommelanden, helpt ons.

Tegen de geweldadige ondernemingen van Willem de Vde,
Tegen de onverzettelijke koppigheid van Willem de Vde,
Tegen de bloedplacaten van de Staaten van Gelderland,
Tegen de tyrannische besluijten van de Staaten van Gelderland,
Tegen de gruwelijke mishandelingen der Militairen te Hattem,
Tegen alle oproermakers en Oranjeschreeuwers,
enz. enz.
} Wij verzoeken U, helpt ons.

Door U aanhoudende standvastigheid en bedaardheid
Verlos van de boozen.
Van Neerlands Tyran Willem de Vde.
Van de Geldersche Geweldenaars.
Van de Amersfoortsche dwingelanden.
Van Elie Luzac, berugte oproerschrijver.
enz. enz.

I. B. (F. A.)

BEDE OM HULP VOOR DE GELDERSCHE PATRIOTTEN.

De ondergetekende, aangedaan en diep getroffen over den ongelukkigen toestand waarin zich de zoo medelijdenswaardige gevluchte Burgers van Hattem en Elburg bevinden, in specie door gebrek aan den nodigen voorraad van penningen, waardoor dezelve, zoo niet door eene prompte voorziening gered worden, voorzeker in de onvermijdelijke noodzakelijkheid zullen geraken om naar hunne geruineerde woningen en onder de overheersching hunner ververvolgers te moeten terugkeeren, alzoo zij, bij mangel van hetgeene tot levensonderhoud nodig is, geen anderen weg, willen zij niet van honger vergaan, weeten inteslaan; vindt zich verpligt deze akelige gesteldheid met de pernicieuse gevolgen van zulk eene terugkeering voor de goede zaak, onder het vaderlands- en menschlievende oog der braven en vermogenden binnen het magtig Amsterdam te brengen, met instantelijk verzoek, dat aan de Heeren gedeputeerden namens de Burgerijen dezer twee ongelukkige steden, de efficacieuste en spoedigste adsistentie mag verleend worden; alzoo, gelijk gezegde Heeren gedeputeerden in 't breede zullen ontvouwen, geen vooruitzigt is, dat eenigen onderstand van aanbelang uit het nationale fonds, ten minste voor zoo verre deze Provintie is betreffende, vooreerst te verwachten is. De ondergetekende vertrouwt en durft zich volkomen verlaten op de reeds zoo meenigmaal gemanifesteerde reële vaderlandsliefde van de vermogendste der Burgerijen in Nederland, die daarom om der vaderlandswille voorzeker aan deeze en andere soortgelijke aanbevelingen voor de ongelukkigsten in Nederland toonen zullen met de daad gehoor en bijstand te willen verleenen.

Zutphen, 24 Maart 1787. CAPELLEN VAN DE MARSCH.

I. C. (F. A.)

OVEREENKOMST TUSSCHEN DEN RIJNGRAAF EN DAENDELS. [1]

Ik ondergeschreven F. Rhijngrave van Salm, belove en verbinde mij bij dezen, om de Heer Mr. H. W. Daendels één compagnie Infanterije bij mijn legioen, Regiment, of een ander Hollands Regiment te bezorgen, zoodra de omstandigheden hem zullen verpligten dezelve van mij te requireren, mits een maand tijd gevende tot de nodige arrangementen. Ik ben egter van oordeel, dat het interest van de alhier zijnde Gelderschen en zijn eigen Eer hem verpligten om van deze gedane beloften niet eerder gebruik te maken, dan nadat alle pogingen tot herstel van de Provintie Gelderland vrugteloos zullen zijn bevonden.

Actum Utrecht den 25 Julij 1787 F. RHEINGRAVE V. SALM.

---

[1] Het stuk is door Daendels opgemaakt en door v. Salm onderteekend.

II.

VONNIS VAN HET HOF VAN GELDERLAND.

(Crimineel Sententiënboek. Rijksarchief te Arnhem.)

Momber en S. Momber dezer Landschap
C^a D^or Herman Willem Daendels.

Gezien bij den Hove des Furstendoms Gelre en Graefschaps Zutphen het Intendith, overgegeven uit den naam en van wegens den D^ren Joh. Schrassert en Joh. Conr. van Hasselt, respective Momboir en Subst. Momboir dezer Landschap, als speciaal ten dezen bij resolutie van den Hove in dato 25 April 1787 geauctoriseerd, R. Q. Impetranten en Klageren ter eenre, op en tegens D^or Herman Willem Daendels, Gedaegden in persoon en Beklaagden ter anderen zijde; mede gezien die citatie, relatie sampt acte van default, en alle de bijgevoegde informatiën, schijn en bewijs, waaruit gebleken:

Dat de Gedaegde en Beklaegde in 't generaal tén tijde der oproerige bewegingen en violente oppositie tegens den beveelen van den Souverain binnen Hattem plaats hebbende gehad, daar inne zeer geijverd en onder de voornaamste hoofden en beleijders van die feitelijkheden moet worden gehouden;

Dat speciaal tot laste van denzelven D^or Herman Willem Daendels zig voordoet, dat geduirende vermelde tijden de Burgerij der stad Hattem bijna dagelijks dan in de Kerk, dan op de Markt, buiten consent van den Magistraat, wordende geconvoceerd, hij Beklaegde daarin meerendeels 't woord gedaan, de propositiën en requesten voor den dag gehaeld en die voorgelezen heeft;

Dat hij Beklaegde op de Visbank op de Markt staende, de Burgers en Ingezetenen heeft afgeraden van Militie in te nemen;

Dat ook de beklaegde in May 1786 eene voorstelling heeft gedaen, dat, daar de stad wegens absentie der Magistraatsleden regeringloos was, er eene regeringe uit de Gemeente behoorde te worden aangesteld, hoedanige praetense aanstelling 't ook wereldkundig is, dat werkelijk aldaar heeft plaats gehad;

Dat de Beklaegde zich op Petridag van 't zelve Jaer met een troep volks voor 't Stadhuis heeft vervoegd, en vervolgens voor zijn persoon in de vergadering van de Gezworene Gemeente, waartoe hij als geen Lid van dezelve zijnde op zichzelve geen regt hadde, heeft geëischt dat A. W. Meilink als Weijdemeester afgezet en een ander in zijn plaats moest aangesteld worden, met bedreigingen dat de Gemeente anders moest zien wat er van kwam, en waaraan dan ook de Gemeente hadde moeten voldoen;

Dat wijders de Beklaegde zig ook geïmmisceerd heeft en blijken gegeven van zijn impetueus gedrag door te coöpereren om het in eed neemen van den door den Heere Ervstadholder dezer Provintie tot Schepen van Hattem aangestelden Dinckgreve te beletten, en zich voords met vele zaken, de regeringe der stad concernerende, heeft bemoeid;

Dat met betrekking tot het versterken der stad en tot het voorneemen om op eene violente wijze de orders van de Heeren Staeten om de derwaerds gezonden wordende militie in te neemen tegen te gaen, hij daer inne zeer veel heeft gecontribueerd, tot dien einde zich mede hebbende laten committeren in den Burger Krijgsraad van gez. stad Hattem;

Dat (hij) daartoe mede tot opwerpen van Batterijen, versterken der wallen, omverrehakken van Boomen, aenvoer van Canon, ammunitie als anders heeft gecoöpereerd en daarin veele directie gehad, zijne eigene huisinge tot berginge van ammunitie hebbende laten employeren en zich ook daartoe op eene ongeoorloofde wijze van de bezittingen van anderen heeft meester gemaakt, hebbende hij nog daer en boven gedreigd, dat als de stad niet konde verdedigen, hij dezelve aan vier hoeken in den brand zoude steken; terwijl ook door de Magistraat van Hattem op voorstel mede van den Beklaegden, als quasi Gecommitteerden der Burgerij, diverse violente resolutien zijn genomen, strekkende tot wederstreving van de orders van den Souverain;

Dat de Gedaegde en Beklaegde vervolgens met een aantal Burgers en Ingezetenen, mitsgaders alle de ingeroepene vreemde gewapende persoonen op 't daedelijk aannaderen der militie van den Staet, de stad Hattem hebben verlaten en zig na de naburige Provintie van Overijssel geretireerd hebbende, op den 12n October 1786 binnen Zwol niet alleen zeker adres aan de Heeren Staeten van Holland, — onder anderen door Heribert van Westerveld en I. H. van Dijk, zoo voor hun zelven als in naeme der gevlugte Burgerij van Hattem op den 10n September daar bevorens gepresenteerd, en bij welk adres de supplienten zig niet ontzien hadden de verrigtingen van de Heeren Staeten dezer Provintie af te schilderen als of dezelve alle waren tenderende om den wissen val van 't Vaderland te berokkenen, 't Stadhouderlijk gezag en een systema van despotisme, al was het ten koste van stroomen Burger Bloed en van 't geheele Vaderland door te zetten, terwijl Hun Ed. Mog. daer bij alwijders worden beschuldigd geene wetten of eigendommen meer te eerbiedigen, en dat Hoogstdezelven burgerlijke regten en voorregten als herssenschimmen zouden beschouwen; Dezelve alsmede insimulerende alsof door de publicatie van den 11n May 1786, welke bij dat adres een verschrikkelijk Placaet word genoemd, aan vrijgeboren Burgers, met bedreiginge van de zwaerste straffen verboden zoude zijn over hunne dierbaerste belangens zig ter Staetsvergaderinge te mogen addresseren; onttrekkende men zig ten laatsten bij dat adres direct aan de gehoorzaamheid van de Heeren Staeten dezer Provintie, en de Protectie van een vreemd souverain, de Heeren Staeten van Holland implorerende, — meede heeft geapprobeerd, maar ook verklaerd te willen gehouden worden als waere hetzelve persoonlijk met zijne handtekening bekragtigt, en wijders de originele tekenaers van dat adres, als Gecommitteerden der gevlugte Burgerij van Hattem ter zake voors. met alle de gevolgen en aankleven van dien guaranderende; En welke approbatie en guarantie de Beklaagde en de andere gevlugte Burgers en Ingezetenen der stad Hattem de stoutheid gehad hebben, hoezeer zij niet konden ignoreren dat de Heeren Staeten dezer Provintie bij 't Placaat van Amnestie de dato 17 Sept. 1786, dat adres zoo strafwaardig hadden, aangezien dat de onderteekenaars van 't zelve uit die amnestie waeren geëxcludeerd, aan dezen Hove, destijds tot Hattem vergaderd, te doen praesenteren met verzoek dat zulks gebragt mogte worden daar en zoo het behoorde;

Dat ook het gehouden gedrag van den Gedaegden en Beklaegden geduirende de oproerigheden te Hattem gepleegd, veroorzaakt heeft, dat hij nominatim uit de gez. amnestie der Heeren Staeten is geëxcludeerd geworden.

Consterende uit al 't gunt voorschr. ten genoegen regtens dat de Gedaegde

en Beklaegde zig aan de misdaad van gekwetste Majesteit, seditie en oproer heeft schuldig gemaakt, hoedane atroce delicten in land van goede Justitie en order niet kunnen worden getelereerd, maar ten hoegsten strafbaer zijn.

Het voorsch. Hof, uit kragt van speciale auctorisatie van de Heeren Staeten dezer Landschap van den 31n Augustus en 8n September 1786, doende recht, verklaerd Dor Herman Willem Daendels, Gedaegden in persoon en Beklaegden, contumax en verstoken van alle exceptien, declinatoir, dilatoir en peremtoir, mitsgaders van alle wheren en defensien van regten; En ten principalen verklaerd denzelven Dor Herman Willem Daendels vervallen van deszelfs Burgerregt, en wijders gelet zijnde op eenige zig ten dezen voordoende mitigerende omstandigheden, condemneert denzelven Dor Herman Willem Daendels, om wanneer in handen der Justitie mogte geraeken, gebracht te worden ter plaatse alwaer men gewoon is criminele executie te doen, om aldaer door den Scherpregter met 't zwaard over 't hoofd te worden gestraft, denzelven daerenboven voor al zijn leven bannende buiten dezen geheelen Furstendom ende Graevschap op poene van den dood, inval ooit daer inne weder gevonden mogte worden; den gedaegden in persoon, beklaegden en defaillant mede condemnerende in de kosten dezer proceduire, ten taxatie en moderatie van den Hove.

Aldus gedaen en gearresteerd in den Raede van Gelderland te Arnhem, den 25n April 1788. Gepronuntieerd in den Raede van Gelderland 24 May 1788.

III. A. (F. A.)

DAENDELS TE BERGEN ST. WINOX.

Verklaring van het stadsbestuur van Bergen.

Bourgmaître, Échevins et Ceurheers de la ville et chatellerie de Bergues, certifions et attestons, que le vingt un Septembre dernier dans l'émeute populaire en cette ville, le sieur Daendels, Réfugié hollandois, demeurant en cette ville, aiant avec d'autres volontaires pris les armes pour faire cesser les troubles et retablir l'ordre, s'est conduit comme un bon et loial citoien, et qu'on ne peut que se louer de son zéle.

En foi de quoi avons à ces présentes fait apposer le scel ordinaire aux causes de cette ville et chatellerie et signer par un de nos conseillers pensionnaires greffiers.

Au Collège le 10 8bre 1789. VAN DEN BAVIERE.

B. (A. N.)

Copie d'un certain écrit, remis au magistrat de Bergue par le sieur Faber, réfugié hollandais, 8 8*bre* 1789. [1]

Nous soussignés, tous réfugiés Hollandais, demeurants à Bergen St. Winocx, prions et qualifions par cet écrit-cy Cornelis Arnold, aussi réfugié demeurant

---

[1] Men houde in 't oog dat III b, c en d afkomstig zijn van Daendels' tegenstanders.

icy, qu'il fasse en notre nom au Magistrat telle demande juste de pourvoyance, concernant un évènement qui a eu lieu hier avec un coréfugié, nommé Daendels, touchant l'insulte faite à quelques citoyens, afin que nous soussignés n'attirons pas la haine des citoyens sur nous.

Berghem, le 22 septembre 1789.

Pour copie collationnée, témoin conseiller pensionaire et greffier de la dite ville et châtellenie de Bergues.

C. Vernimmen.

c. (A. N.)

Déclaration du nommé Bloemers.
(18 octobre 1789.)

Je soussigné déclare par amour pour la vérité et au profit de tous ceux qui y ont intérêt être vrai et de toute vérité, que chez moi soussigné est venu le vingt-deux de septembre passé, dans la soirée environ à huit heures, Monsieur Daandels, réfugié Hollandais, demeurant ici, qui en présence de deux officiers Hollandais brevetés, à moi soussigné inconnus, accompagné encor d'un nommé Anthonissen, aussi réfugié, m'a demandé: *s'il pouvait avoir un entretien avec moi*; que j'ai répondu à cela: *Oui, Monsieur!* que Daandels ensuite a dit: *Je ne viens pas pour m'emparer de ta personne, mais je viens seulement pour te demander si tu as signé contre moi.* Sur quoi j'ai répondu à Daandels: *Nous avons seulement signé pour notre propre sûreté, car à cause que vous avez blessé cet homme, nous avons découvert qu'un parti nombreux nous voulait chasser de la ville.* Qu'après Daandels demandait à moi soussigné: *Vous tous, n'avez-vous pas signé pour me massacrer à trois heures et de piller ma maison?* Que j'ai répondu à cela, *que c'étaient des coquins qui parlaient ainsi, car qu'il n'y avait rien de signé que ce que j'avais déjà dit à lui Daandels.* — Que Daandels néanmoins voulait que cette signature eût eu lieu ainsi qu'il a dit cy-devant; mais appercevant que moi soussigné je ne démentais pas ce que j'avais déjà dit, lui Daandels, il me demandait: *qui donc a été l'écrivain de cela?* Sur quoi je lui répondais: *C. Arnold.* Que Daendels m'a demandé après: *s'il avait cela chez lui?* Sur quoi je lui ai répondu: *Apparemment.*

Que Daandels ensuite a dit à moi soussigné: *Je sais qui m'en veulent*, et sortant deux pistolets de sa poche, il disait encor: *Par tous les diables! qu'ils viennent se présenter à moi!* Après quoi il est parti avec les dits officiers et Anthonisse.

Que moi soussigné, un moment après cet évènement, je me suis rendu avec un nommé Hengelveld, aussi réfugié et demeurant icy, chez A. van der Wolk, de même réfugié et demeurant icy, lui racontant ce qui m'était arrivé à cause que, si cet évènement devait devenir public, il le pourrait attester, et encor à cause que je ne voulais pas être soupçonné que Daandels avait une libre entrée chez moi.

Donnant pour raisons de connaissance tout ce qui est cy dessus mentionné avoir vu et entendu, étant prêt à confirmer cela, en cas de besoin, par serment solennel. Fait à Bergen st. Winox, le 18 octobre 1789.

Signé: Cornelis Bloemmers, en présence de Messieurs P. v. d. Heyde en J. Montizaar, officiers au service de la Hollande.

D. (A. N).

Déclaration des sieurs Willemsen et Van der Heyden dans l'affaire de Bergues Saint Winnocx.
(19 octobre 1789).

Nous soussignés, déclarons par amour pour la vérité, et au profit de tous ceux qui en auront besoin, être vrai et de toute vérité que, lors de notre arrivée à Bergen St. Winocx, le vingt-deux de septembre passé, nous avons rencontré Monsieur Gijsbertus de Wilde, à qui nous soussignés demandions où demeurait Monsieur Theodorus Van Langen; que nous soussignés sommes allés avec lui dans une auberge nommée *La ville de St. Omer*, où nous avons recontré le dit Van Langen, quelques Hollandais et autres gens; que nous soussignés avons entendu parler là au sujet d'un évènement qui avait eu lieu le jour auparavant avec un co-hollandais nommé Daandels, de même demeurant ici, et quelques citoyens; qu'alors un homme, à moi second soussigné inconnu, mais qui me disait être un batelier et demeurer à Dunkerque, me racontait que le dit Daandels l'avait voulu blesser avec sa baijonnette, et que si quelqu'un ne l'avait tiré à lui, il aurait été blessé par elle. Que nous soussignés avons entendu après que plusieurs de nos compatriottes, à cause de ce qui était arrivé avec Daandels, ont essuyés de rudes traitements de quelques citoyens, même qu'ils ont été attaqués par eux: pourquoi Cornelis Arnold avait été chez Monsieur le Bourguemaistre, afin de lui en donner connaissance, mais qu'il n'avait pas trouvé le dit Monsieur chez lui. Que nous soussignés avons entendu après qu'un Monsieur, là présent, et comme on a informé à nous soussignés, nommé C. van Rompaij, priait à C. Arnold s'il voulait bien noter les noms des Hollandais; que Cornelis Arnold proposait sur cela aux Hollandais s'il ne serait pas mieux de signer une qualification sur un d'eux, à cause qu'on pouvait beaucoup mieux conférer avec un homme qu'avec un grand nombre, demandant à eux qui on voulait nommer pour cela, qu'ils ont priés à cet effet unanimement le dit Arnold. Que nous avons vu ensuite qu'Arnold a fait à la hâte une telle qualification, de laquelle il a fait lecture à eux, qui par tous a été approuvée et signée de bonne volonté, et qui ne comprenait rien qu'une juste prière au Magistrat de pourvoir sur ce qui était arrivé entre Daandels et quelques citoyens. Que nous soussignés avons encor vu ensuite que le dit C. van Rompaij a noté différents noms, ce qui devait servir, à ce qu'on a informé à nous soussignés, à engager les grenadiers et chasseurs bourgois à besoigner ensemble l'après-diné à trois heures sur l'affaire de Daandels, et à savoir si on devait s'adresser par requête au Magistrat. Que nous soussignés, après avoir demeuré encore quelque tems dans cette auberge, sommes partis de là avec les Messieurs Van Langen et C. Arnold pour prendre le diné; qu'après ce diné Cornelis Arnold, en présence de nous soussignés et de J. Schelle chez qui les dits C. et L. Arnold sont logés, nous a lu la dite qualification; que le dit Cornelis Arnold à nous soussignés et Schelle a conté ensuite qu'il était convenu avec le dit Rompaij que

deux ou trois bourgois s'assemblerait une demie heure plutôt dans l'auberge St. Cécile, et qu'on avait prié à lui Arnold de s'y trouver aussi, qu'on pouvait délibérer comment faire la proposition, soit qu'on tacherait d'avoir un entretien particulier avec Monsieur le Bourguemaistre, soit qu'on le prierait de faire assembler le Magistrat.

Que le second soussigné est sorti après diné avec L. Arnold, ayant dessein de faire une promenade, que nous sommes venu devant la maison de Neufville, où nous avons vu une grande quantité de monde, de même un détachement militaire et bourgois, posté en face de cette maison, que le dit détachement changeait de front, et que le peuple se retirait alors; que nous, ayant dessein de poursuivre notre promenade, sommes venu dans une rue où nous avons vu devant une maison occupée, selon ce qu'on m'a dit, par un certain Callié, aussi une grande quantité de peuple qui brisait les vitres; qu'après avoir resté là un moment, un détachement militaire est arrivé; que nous étant partis de cet endroit avons rencontré le premier soussigné, accompagné de C. Arnold et de deux ou trois Hollandais, avec qui nous soussignés avons fait une promenade, et en passant par devant la maison de Neufville, nous soussignés avons vu encore une quantité de monde devant et dans la maison même. Que nous avons suivis notre chemin, en passant le pont de Saint-Jean, ayant dessein de retourner chez nous. Que nous soussignés, arrivant ensemble sur le Marché de Fromage avec les dits Messieurs, avons vu là aussi une quantité de peuple qui cassait les careaux d'une maison à l'autre côté, près de la rue nommé St. Pieters-straatje, et qu'après avoir vu arriver là un détachement militaire et bourgois, nous avons vu que le peuple jettait des pierres après eux; sur quoi nous soussignés et les deux Arnolds sont entrés chez nous, où nous avons trouvés Monsieur Van Langen. Que nous soussignés sommes allés avec les dits Messieurs Arnold à l'auberge St. Cécile pour boire là une chopine de bierre; et qu'arrivant sur le grand Marché, nous avons vu la guarnison sous les armes, et qu'après avoir resté là un moment, nous avons poursuivi notre route passant derrière l'hôtel nommé Landshuis par la rue nommée Collegie-straat, pour venir à la dite auberge; que nous soussignés étant arrivés là avons vu quelques Hollandais et deux ou trois bourgois de cette ville; que le dit C. Arnold a parlé à peu près à ces Hollandais en ces termes: « Messieurs! J'ai parlé à quelques bourgois dans l'hôtel nommé Lands-« huis, qui étaient sous les armes, et qui m'ont dit qu'on ne pouvait rien « faire aujourd'hui, à cause qu'il se trouvait sous les armes; qu'en consé-« quence chacun devoit retourner chez soi ». Que nous soussignés, accompagnés de Messieurs Arnold et Thiele, sommes partis de là, et qu'arrivant sur le grand Marché, nous nous sommes arrêtés là un petit moment. Que nous soussignés sommes allés ensuite avec L. Arnold pour nous rendre à la chambre de Monsieur Van Langen sur le dit Marché, et qu'après avoir resté là quelque temps, est arrivé A. Thiele et ensuite J. Van Langen et C. Arnold; que les dits Arnold et Thiele partants de chez nous et arrivants sur le Marché près le Vrouwen-straat, nous soussignés avons vu alors qu'un Hollandais nommé Antonisse, demeurant ici, faisait signe de la main à un officier de la garnison, qui était posté sur le marché, sur les personnes des dits Arnold et Thiele; après quoi nous soussignés avons vu

saisir par un fourier de la guarnison le dit C. Arnold, et mener par deux soldats du détachement, qui était posté devant la maison de Mademoiselle Ecluse, au corps de guarde; qu'ensuite après une demie heure il a été transporté par un détachement militaire et bourgois à la prison de cette ville. Qu'après cet évènement sont arrivés dans la dite chambre les Messieurs Faber, Thiele et Nagtegall, qui ont discouru avec nous soussignés sur cette histoire, et laquelle compagnie a été augmentée par Monsieur G. de Wilde; que Faber et Nagtegall étant sortis de la maison, nous soussignés avons vu aussi arrêter et conduire au corps de guarde ces Messieurs par quelques militaires du dit détachement. Que nous soussignés, immédiatement après ses arrêts mentionnés, avons vu entourer la maison par devant et par derrière par les militaires, et que nous avons fait demander aux dits militaires si nous pourrions sortir de la chambre, à cause que nous étions des étrangers; mais que le dit fourier a fait répondre d'avoir des ordres pour ne laisser sortir personne de la chambre; à cause de quoi nous soussignés ainsi que Messieurs Van Langen, G. de Wilde, L. Arnold et Thiele sommes restés toute la nuite dans cette chambre. Qu'ensuite le lendemain, à sept heures du matin, un détachement bourgois venant de l'hôtel nommé Landshuis, a pris poste devant la maison ainsi qu'un détachement militaire derrière la maison, dans lequel se trouvait le Vicomte avec deux maréchaussées; qu'un moment aprés ils sont venus dans la chambre, disant avoir ordre du Magistrat pour conduire les Messieurs qui se trouvaient dans la chambre, à l'hôtel nommé Landshuis; que moi second soussigné signifiait au dit Vicomte que nous étions des étrangers, lui montrant mon passe-port et lui disant que nous supposions que cet arrest nous regardait point. Sur quoi le Vicomte me répondait qu'on examinerait cela à l'hôtel nommé Landshuis, que moi second soussigné, dilayant à obéir, un des maréchaussées me disait: «Monsieur! De par le Roi vous êtes obligé de me suivre!» Que nous soussignés ensuite avec les dits autres Messieurs sommes conduits par le détachement militaire et bourgois à l'hôtel nommé Landshuis, où nous sommes restés depuis sept jusqu'à onze heures du matin dans le corps de guarde; que le Vicomte en attendant a fait note de nos noms; qu'ensuite est venu auprès de nous soussignés un magistrat qui nous priait ainsi qu'à Thiele de comparaître devant les Messieurs du Magistrat, où nous avons trouvé dans la chambre le dit Daandels. Que Messieurs du Magistrat disaient à nous soussignés et à A. Thiele qu'ils avaient appris que nous étions innocents à cet évènement, car ils étaient informés que nous soussignés étaient seulement venus ici pour venir voir nos amis, disant ensuite: «Vous êtes libres!» Que Monsieur Duportal, qui se trouvait aussi dans la chambre, proposait au Magistrat, pour nous soussignés et A. Thiele faire conduire à notre maison, ainsi que nous étions emmenés, ce qui fut trouvé bon par le Magistrat. Que moi second soussigné ai entendu ensuite qu'un Monsieur du Magistrat a dit que nous soussignés devions donc être reconduits avec Daandels pour montrer au publicq que nous n'avions rien contre Daandels; comme aussi nous soussignés avec Thiele et Daandels avons été reconduits par le détachement et le Vicomte jusqu'à la demeure du dit Daandels; que moi second soussignés a demandé ensuite au dit Vicomte si les autres Messieurs étaient aussi libres; mais qu'il m'a répondu qu'ils étaient conduits en prison, et ne seraient pas examinés ce jour-là.

Donnant pour raisons de connaissance tout ce qui a été dit cy dessus, avoir entendu, vu, et avoir assistés, étant prêts à confirmer le tout en tout tems par serment solennel.

Fait à Bergen St. Winocx, ce dix-neuf d'octobre, l'an mille sept cents quatre vingt-neuf.

I. W. Willemsen,
P. Van der Heijden,
tous deux cy devant officiers dans le service de la République.

IV. (F. A.)

BREVET VAN AANSTELLING ALS LUITENANT-KOLONEL BIJ HET VREEMDENLEGIOEN.

Au nom de la Nation. — Brevet de Lieutenant-Colonel.

Détail des services

pour le Cap^{e} Herman Willem Daendels, né le 21 8bre 1762. Citoyen-soldat le 31 X^{bre} 1780. Lieut. dans la garde n^{l} de la ville de Hattem en Mai 1781.

Major de la brigade Gueldroise en Juillet 1787.

Campagnes, actions, blessures.

Fait les campagnes contre le Stathouder et les troupes Prussiennes en 1787. Dans l'attaque des avantpostes d'Amsterdam, le 1er Octobre 1787, il commande celle du pont de Duivendregt.

Le Conseil exécutif provisoire, établi en vertu de la Loi du quinze Août mil sept cent quatre-vingt douze, l'an quatrième de la Liberté; prenant une entière confiance dans la valeur, expérience, vigilance, bonne conduite, zèle et fidélité envers la Patrie, dont a donné les preuves dans toutes les occasions le M^{or} Herman Willem Daendels, ci-devant Major-commandant de la brigade Gueldroise en Hollande, l'a nommé à la place de Lieutenant-colonel-commandant, vacante et non pourvue, dans le 4e Bon de la Légion franche Étrangère, créée en vertu de la Loi du 1$_{er}$ Août 1792, à datter du 1er Août 1792, pour en faire les fonctions et commander lad. Légion sous l'autorité du Conseil exécutif provisoire et sous les ordres des officiers généraux, employés auprès des troupes et du colonel Chef de la Légion, Mascheck;

Mande et ordonne le Conseil exécutif provisoire au colonel de la Légion Mascheck et en son absence à l'officier, qui commande la légion franche étrangère, de le recevoir et faire reconnaître en la dite qualité de tous les officiers, sous-officiers et soldats de la dite Légion.

Donné à Paris le Douzième Jour du mois d'Octobre, mil sept cent quatre-vingt douze, l'an 1er de la République.

Le Conseil exécutif provisoire,
Clavière, p^{t}.
Le Ministre de la Guerre, par interim,
Le Brun.

V. (A. N.)

LE COMITÉ DE SALUT PUBLIC AUX REPRÉSENTANTS DU PEUPLE, PRÈS LES ARMÉES DU NORD ET DE SAMBRE ET MEUSE.

Paris, 7 Brumaire de l'an III (28 October 1794).

. . . . Nous pensons comme vous, que le système à suivre en Hollande est entièrement différent de celui qu'il fallait suivre dans la Belgique, et les bases que vous développez dans votre dépêche du 5ième sont parfaitement conformes à nos principes. L'intérêt de la République est que les Hollandais soient rassurés, qu'ils n'émigrent point avec leurs trésors et leur commerce et que les Anglais, leur rivaux, ne se réjouissent pas et ne profitent pas de tout ce qu'auraient perdu les premiers. Il faut que les propriétés individuelles soient garanties, que la Hollande fournisse à nos approvisionnemens, qu'enfin les Bataves, au moins ceux d'outre le Rhin, soient nos alliés, que le Stathoudérat soit écrasé, qu'enfin ce point de ralliement, ce noeud de la coalition soit saisi par nous et tous les fils qui l'attachent aux autres puissances, coupés . . . .

Nous pensons qu'avec de la célérité et des proclamations loyales, comme celle que vous avez fait passer, on pourrait prévenir beaucoup d'obstacles et empêcher les Hollandais de former des inondations, si nuisibles pour eux-mêmes.

VI. (A. N.)

LE REPRÉSENTANT DU PEUPLE LACOMBE (DU TARN) AUX REPRÉSENTANTS DU PEUPLE à BRUXELLES.

Au quartier général à Ravestein,
le 12 Brumaire an III (3 Nov. 1794).

Je n'ai point mis à exécution, Cityens Collègues, un arrête pris en commun avec Bellegarde, relativement au Gl Daendels, ayant pour objet de l'envoyer servir à Lille dans un sous-grade, d'autant que mon collègue m'écrivit, qu'ayant improuvé la proclamation de Daendels, celui-ci lui avait promis qu'elle n'aurait aucune suite et qu'elle ne serait plus répandue. Cependant elle l'a été. Les communes sont venues se plaindre à moi, toutes effrayées que cet officier général, abusant de notre proclamation, demandait dans toute l'étendue de la Mairie de Bois le Duc, le 40e homme, soit volontairement soit par la voye de sort, avec une contribution assez forte en numéraire. La terreur était répandue dans le pays, d'autant que dans la proclamation de Daendels on menace de marquer au charbon noir celui qui contrairierait cette mesure. J'ai cru très-instant de faire la proclamation que je vous envoye, afin de rassurer les habitans. J'ai fait mettre le Gl Daendels au prison, ainsi que son adjoint, qui avait signé les listes de cotisation. Je vous engage cependant, Citoyens Collègues, à ne pas traiter cette affaire aussi sérieusement qu'elle pourrait l'être. Il faut songer que Daendels est un étranger, qui n'a

pas senti toute la conséquence de cette démarche. C'est un officier, qui a rendu de très-bons services et qui peut en rendre encore. Je l'ai puni puisqu'il est en prison et je vous prie de ne pas donner une suite plus grave à cette démarche. Je n'ai pas besoin de vous dire, que j'ai par devers moi toutes les preuves écrites sur cette affaire. Bellegarde, lorsqu'il sera de retour, statuera sur cette affaire avec celui qui me remplacera.

Salut et Fratanité,

J. L. LACOMBE

VII. (A. E.)

VERSLAG AAN DE NATIONALE CONVENTIE.

Exposé, Nivôse an III (December 1794—Januari 1795).

Le Comité de Salut Public, pour nous préparer la bienveillance de la nation Batave, fait distribuer en Hollande une adresse propre à ouvrir les ieux sur les intentions de la France et sur la perfidie de l'Angleterre.

14 *Décembre ou 24 Frimaire.* Déjà nos armées avaient conquis une partie de la Hollande. Effrayés de nos triomphes, les états-généraux cherchent à arrêter notre marche en nous envoyant deux agens stadhoudériens, Bransen et Repelaer. Ils feignent de vouloir traiter avec la république et ne font que des propositions insignifiantes; on évite jusque dans les pouvoirs qui leur sont confiés, de prononcer le nom de la république françoise [1]. C'est surtout une suspension d'armes qu'ils demandent. Ils voulaient par là gagner le moment où le dégel rendroit leur pays inaccessible.

29 *Frimaire.* Le bruit s'était répandu en Hollande, qu'une suspension d'armes alloit être accordée. Elle avoit été sollicitée auprès de Bellegarde, représentant du peuple. Celui-ci s'en rapporta à la décision du comité, qui la refusa formellement.

3 *Nivôse.* Il déclara qu'il consentoit à traiter avec le gouvernement hollandois, mais qu'il vouloit connoître ses propositions, avant de faire cesser les hostilités.

6 *Nivôse.* Cependant nos troupes pressoient le siège de Grave. Le commandant demande á capituler et on lui enjoint de se rendre à discrétion. On lui permet seulement de défiler jusqu'aux glacis avec les honneurs de la guerre.

12 *Nivôse.* Un comité de patriotes bataves, séant à Bois-le-Duc, nous invite à n'ajouter aucune foi aux ouvertures des agens stadhoudériens. Ils nous pressent de marcher vers Amsterdam.

18 *Nivôse.* Blauw et Raoul, députés de ce comité, se présentent pour traiter avec le Comité de Salut Public se disant autorisant (sic) par les Patriotes. Ils dénoncent les ambassadeurs stadhoudériens et conseillent de s'en méfier.

8 *Janvier.* Les envoiés Bataves proposent au Comité de Salut Public comme bases du traité à conclure:

1°. la reconnaissance de la souveraineté et de l'indépendance de la nation françoise.

---

[1] De Staten-Generaal spreken steeds van «le Gouvernement, établi en France.»

2o. l'engagement réciproque de ne point s'immiscer dans le gouvernement intérieur des deux pays.

3o. la restitution de part et d'autre des conquêtes faites, et l'échange des prisonniers.

Bientôt par une seconde dépêche, ils proposent:

1o. la neutralité, jusqu'à la pacification générale.

2o. l'ouverture de leurs ports aux vaisseaux françois et l'offre de se rendre utiles par tous les moyens possibles.

3o. l'engagement de faire évacuer le territoire de la république par les armées coalisées.

4o. quelques places frontières de sûreté laissées à la France jusqu'à la paix, pour garantir la neutralité.

5o. engagement de la part de la France d'évacuer les Provinces Unies, excepté les places qui seroient convenues.

19 *Nivôse.* Pour toute réponse le Comité envoie un passeport à Bransen et Repelaer.

20 *Nivôse.* Les soi-disant députés des patriotes s'avisent d'aller se plaindre au Comité de Sûreté Générale de ce que le Comité de Salut Public a accueilli les envoiés stadhoudériens. Ils cherchent á se justifier de cette indécente conduite, et envoient aussi leurs offres au Comité. Ils demandent l'alliance et l'amitié de la France, son assistance pour secouer le joug stadhoudérien. Ils désirent rester maîtres absolus de leur organisation intérieure. A ce prix ils proposent de se joindre aux françois contre leurs ennemis et d'approvisionner nos armées, tandis qu'elles seront en Hollande, à des conditions raisonnables; mais ils s'opposent à la circulation des assignats; les limes [1] respectives seroient fixées après la décision du sort de la Belgique.

10 *Janvier.* Les envoiés stadhoudériens voyant combien leurs premières propositons avaient paru insignifiantes au Comité, lui écrivent pour protester de leur désir de la Paix. Ils engagent le Comité à leur communiquer ses vues. Ils demandent qu'on nomme 2 ou 3 personnes, qui seroient chargées de conférer avec eux. Les résultats de ce travail préparatoire seroient discutés ensuite en pleine Comité.

29 *Nivôse.* Les envoiés stadhoudériens reçoivent une amplification de pouvoir et en font part au Comité. Guillaume Six est adjoint à Bransen et Repelaer avec plein-pouvoir.

VIII A. (A. E.)

LES REPRÉSENTANTS DU PEUPLE PRÈS LES ARMÉES DU NORD ET DE SAMBRE ET MEUSE, AU COMITÉ DE SALUT PUBLIC.

Amsterdam, le 2 Pluviôse l'an III (21 Januari 1795).

Nous sommes à Amsterdam, chers collègues, et toute la Hollande est au pouvoir de la République. Le Statouder fuit avec toute sa famille, et si quel-

[1] limites.

ques places fortes tiennent encore, elles ne tarderont pas à ouvrir leurs portes. On nous assure même que l'ordre a été donné par les États-généraux. Nous attendons des nouvelles officielles de l'entrée de nos troupes à la Haye, pour nous y transporter et pendre les mesures provisoires, qu'exigent les circonstances.

Les avantages de cette brillante conquête pour la République sont immenses. Elle lui donne des trésors, des magazins, des chantiers, des vaisseaux, et surtout dans les affaires politiques et commercielles de l'Europe, une préponderance, dont il est impossible de calculer les effets et les suites. Mais elle deviendrait un don funeste de la victoire si, éblouie par tant de gloire, la république française prétendait disposer en maître des destinées de ce peuple; ou bien, si cédant aux propositions captieuses que des négociateurs adroits ne manqueront pas de lui faire pour conserver une forme de gouvernement, que le despotisme créa il y a quelques années, elle transigeoit avec les statoudériens, ses ennemis naturels, ainsi que de la liberté des Bataves.

Les États-Généraux ne sont plus rien par le fait, moins encore parceque la présence du vainqueur y fait taire toute autre autorité, que parcequ'ils paraissent réprouvés par le peuple, dont l'opinion s'est fortement prononcée contre eux, à notre arrivée. Une sorte d'insurrection a précédé notre entrée dans Amsterdam. La magistrature de cette ville a été remplacée par des hommes qui furent persécutés en 1787, et par quelques uns de ces emprisonnés à raison d'une pétition fameuse présentée aux États, il y a peu de mois. Nous ne pouvons vous donner de détails sur cette révolution, avant d'en avoir étudié et saisi le caractère. Le premièr coup d'oeil nous a présenté ces Magistrats révolutionnaires sous un point de vue favorable, et ils nous ont paru dignes de la confiance des citoyens. Quoique dans la proclamation dont nous vous envoyons copie, nous ayons conservé les formes actuels du gouvernement, nous n'avons pas cru cependant devoir soutenir, même provisoirement, une Magistrature dévouée à l'Angleterre, et qui avait condamné des pétitionnaires pour avoir osé élever une voye forte contre la tirannie et la guerre injuste, dans laquelle le peuple Hollandais était entrainé contre ses intérêts et sa volonté.

Quels que puissent être au reste les mouvements qui vont se passer sous nos yeux, en interposant au milieu d'eux une force impassible nous ne souffrirons ni violence ni tirannie d'opinion et nous pourrons connaître le voeu du peuple. Il résulte, chers collègues, des observations que nous venons de vous tracer.

1°. Il nous semble impossible qu'il n'y ait pas, soit dans la forme du gouvernement de ce païs, soit dans ses agens, un changement considérable; car pour le maintenir absolument tel qu'il est, il faudrait comprimer le voeu d'une grande portion du peuple qui attend tout de la Liberté, que nous devons laisser à la manifestation de ses pensées.

2°. Qu'il serait très-impolitique de précipiter un arrangement quelconque avec les négociateurs qui sont ou qui vont actuellement à Paris, tant parcequ'ils sont les agens d'un gouvernement essentiellement notre ennemi, que parceque nous courrons le danger en les reconnaissant, de mécontenter la

nation hollandaise et de rendre impossible avec elle la conclusion d'un traité de Peuple à Peuple, vraiment solide et basé sur une confiance et des obligations mutuelles.

Notre entrée fraternelle et amicale chez les Bataves, la Révolution en faveur de la liberté qui s'y opère, doivent nécessairement faire prononcer l'Angleterre contre eux, et elle va chercher à combler comme ennemie déclarée, la mesure des maux qu'elle leur a déjà causés par sa perfide alliance.

Ce changement inévitable dans le rôle que la Hollande joue sur le théâtre politique de l'Europe, mérite notre attention particulière. La Hollande possède une armée de terre dont le cadre est de cinquante mille hommes; elle possède aussi une marine guerrière. Tant que nous serons maîtres de ce païs, ces forces ne peuvent agir et nous avons à deffendre et les Provinces Unies et leurs possessions et leur commerce. Le gouvernement rendu à son indépendance, ces forces deviennent actives contre l'ennemi commun. Si ce gouvernement s'est organisé d'après nos principes et à la satisfaction des patriotes, les officiers suspects sont renvoyés de l'armée; ils sont remplacés par des amis de la liberté, qui lui rendent ce caractère de vigueur qu'on ne trouve jamais chez des mercénaires; et les forces militaires de la Hollande si inutiles à la coalition des despotes, lorsqu'elle les a employées, lui deviendront redoutables, maniées par le génie de la liberté.

Vos déterminations, chers collègues, sur ces objets ne peuvent être à la fois trop promptes et trop réfléchies. En les attendant, nous allons faire mettre sous la main des forces de la République, les arsénaux, les chantiers, les magasins; nous allons en un mot affermir notre position en Hollande.

Pour cimenter l'union et la confiance entre les deux Peuples, nous allons faire proclamer un arrêté sévère pour réprimer une tendance au pillage, qui s'est manifestée dans quelques corps de nos troupes et assurer la discipline militaire.

Nous croyons devoir nous réserver la faculté de faire les réquisitions, nécessaires à la subsistance et à l'entretien des armées. Nous prendrons pour cet objet des arrangements avec les autorités constituées, et par ce moyen nous écarterons cette nuée d'agens et de réquisiteurs, dont la présence, l'impéritie ou l'improbeté ont été si funestes aux païs, que nous avons conquis.

Nous interdirons l'entrée provisoirement des provinces unies à tout individu, français ou étranger, non emploié dans les armées et dont les passeports ou commissions n'auront pas été visés par nous. Cette précaution nous paraît nécessaire pour éloigner les intriguans et les hommes rapaces qui ne manqueroient pas de se répandre dans le païs, d'y causer des désordres et de tourmenter le peuple.

Les assignats n'éprouvent dans ce moment aucun obstacle à leur circulation. Cet objet et ceux qui tiennent aux relations commercielles sont d'une si grande délicatesse, que nous n'avons pas cru devoir prendre encore aucune mesure. Nous vous prions de nous faire adjoindre quelques uns de nos collègues, versés dans la connoissance du commerce et des banques, tels que le citoyen Johannot. Il serait peut-être utile de nous envoyer des colloborateurs éclairés dans cette partie. Nos occupations, soit que nous nous trouvions réunis, soit que nous nous séparions, deviennent si multipliées et si importantes, que nos forces

et nos moyens ne pourraient y suffire. Deux d'entre nous vont se rendre à Paris et vous communiqueront verbalement une foule de détails, qui échappe nécessairement à la correspondance écrite. — Nous ne parlons point de l'accueil brillante que nous avons reçue à notre entrée à Amsterdam; nous croyons y avoir remarqué de la franchise et de la cordialité.

Salut et Fraternité.
BELLEGARDE, JILLET, LACOSTE, PORTIER (de l'Oise), JOUBERT.

VIII B. (A. N.)

LE REPRÉSENTANT DU PEUPLE RICHARD, ENVOYÉ PRÈS L'ARMÉE DU NORD, A SES COLLÈGUES COMPOSANT LE COMITÉ DE SALUT PUBLIC.

Utrecht, le 29 Germinal de l'an III. (18 April 1795).

. . . . Il sera, je crois, entièrement difficile de déterminer les États-généraux et ceux des provinces à accepter les conditions de paix que vous leur avez proposées. D'après plusieurs discussions qui m'ont été rendues, ils prétendent qu'ils n'ont pas le droit d'alliéner une portion de leur territoire; c'est du moins l'opinion de plusieurs personnes marquantes.

Je persiste plus que jamais dans l'idée, que je vous ai manifestée. Je crois réellement, que vous n'en sortirez qu'en vous faisant votre part vous-même et en déterminant le sort de la Hollande par un Décret. Par là vous éviterez les lenteurs d'une negociation, qui sera d'autant plus difficile à terminer, que les Agents passagers du Gouvernement actuel de la Hollande se croiraient véritablement perdus dans l'esprit de leurs compatriotes, s'ils consentaient au démembrement d'une portion de son territoire. Cette manière de procéder s'accordera d'ailleurs beaucoup mieux avec la déclaration de restitution, contenue dans vos propositions.

Il sera bien important aussi, lorsque vous aurez terminé cette grande affaire, que vous vous occupiez un peu de l'organisation du gouvernement de ce pays, si vous ne voulez paz le voir livré aux plus grands troubles. Vous pouvez, au moins indirectement, tâcher en sorte qu'il s'organise d'après les principes fondementaux de l'ordre social. C'est l'unique moyen de soustraire ce pays aux erreurs du Jacobinisme, dont il paraît menacé.

RICHARD.

IX. A. (F. A.)

VOORSTEL VAN DE VERTEGENWOORDIGERS DES VRIJEN VOLKS VAN GELDERLAND.

Burgers!

In aanmerking genomen zijnde de trouwe diensten welke den Burger Generaal Daandels aan deze Republijk betoond heeft, en daarbij gevoegd

's mans loffelijke hoedanigheden, hebben wij Representanten des vrijen volks van Gelderland, op propositie daartoe ter onzer vergadering gedaan, eenparig vermeend, tot remuneratie van dien, den opgemelden Franschen Generaal Daandels te doen sonderen, of geneegen zoude zijn zig in dienst van deze Republik te engageren, en het commando als Generaal over de Troupes in deze Provincie guarnisoen houdende, en speciaal als Collonel en Chef van het oud Geldersch Regiment bij den geweezen Willem den vijfden bekleed geweest, en door deszelfs vertrek tans vacerende, op zig te nemen.

Weshalve wij Uw Eerz. bij dezen gelasten en auctoriseren om met den meergemelden Burger Generaal Daandels ten spoedigste te besoigneren, en de onderhandelingen deswegens met den meesten aandrang, onder betuiging van hierdoor een bijzonderen dienst aan het Vaderland in 't gemeen en deze Provincie in het bijzonder te bewijzen, voorttezetten; mitsgaders om met den Representant des Franschen volks hieromtrent communicatief te werk te gaan, en in dien gevalle zijne demissie te effectueren.

Hiertoe ons verlatende, beveelen wij, Burgers! Uw Eerz., naar toewensching van heil en Broederschap, in Godes heilige bescherming.

Geschreven te Zutphen den 10 Maert 1795.

Uw Eerz. goede Vrienden.

De Privisioneele Representanten des Volks van Gelderland.

D. V. J. de Roller,

Provisioneel Secretaris.

IX. B. (R. A.)

RAPPORT VAN HET COMITÉ TOT DE ZAKEN VAN HET ALGEMEEN BONDGENOOTSCHAP TE LANDE AAN DE STATEN-GENERAAL, OVER DE LEGERORGANISATIE.

(Brieven en Adviezen aan H. Ho. Mo., 26 Maart 1795.)

Hoog Mogende Heeren,

Werwaards wij ons gezigt in dit gefolterd Vaderland heenen wenden, ontmoeten wij niets dan de treurige en bijna geheel vergruisde overblijfselen van een weleer vermaard Gemeenebest. Vestigen wij ons oog op 's lands financiën, zoo vinden wij niets dan leedige schatkisten, terwijl de heerschzugt tot stutting van haren wankelenden zetel deze zenuw van Staat geheel verlamd heeft. Wenden wij ons naar 's lands zeemagt, zietdaar eenige weinige vernielde kielen, welke voor het oog van eenen vreemdeling dat roemrijk vak van onze geschiedenis, welke de ontelbare heldendaden van onze zeelieden bevat, bijna zouden logenstraffen. Bepalen wij ons tot 's lands landmagt, zoo vinden wij een geheel verlamd werktuig, welk, daar het enkel door de veerkragt van eenen heerschzugten Capitein-Generaal bewogen wierd, zonder eene volkomene reorganisatie het vrije Vaderland van geenen dienst kan zijn. Ja, Hoog Mogende Heeren, niets ontdekt zich voor ons zoekend oog dan het Schip van Staat, te midden in eene felle branding en onder het hevig klotsen der bruisschende

baaren, slingerende voor het Plegtanker van Vrijheid en Vaderlandsliefde. En hoezeer ontzet ons dit waaragtig doch schrikbarend tafereel, wanneer wij herdenken, dat onze schatten, dat ons zweet, ja ons bloed, tot het smooren van de stem der natuur en der gezonde reden zoo roekeloos verspild zijn, en dat een trouwelooze stadhouder en zijn laaghartige aanhang nog die voorbeeldelooze stoutheid hadden, terwijl zij het Vaderland den dolk in het harte duwden, hunne onbepaalde heerschzugt onder het masker van Godsdienst en het blanketsel van Deugd en Vaderlandsliefde voor het oog van een min doorzichtige schaare te verschuilen. Immers, Hoog Mogende Heeren! want dit zijn de woorden in de in deze Vergadering laatst overgegeven Petitie van Oorlog vervat:

«Zijne Hoogheid en de Raad waren van gedagten, dat, gelijk voor twee en meer Eeuwen, de vrees voor de Ottomanische Porte, in hoedanigheid van den openbaaren vijand der Christenheid, het grootste middel was van vereeniging tusschen de Mogendheden van Europa in het algemeen en somtijds de Vreede onder die Mogendheden bewaarde of dezelven nader met elkander vereenigde, Zijne Hoogheid en de Raad ook nu meenden, dat de zugt tot Anarchie en Staatkundige Geestdrijverij twee Vijanden der Christenheid waren, zoo gedugt als immer de bovengemelde geweest is, een aansporend middel tot die vereeniging was, en dat deze twee wangedrogten niet beter dan door vereeniging konden worden bestreeden; dat er nog handen en schatten over waren, om de Natie van het tegen wil en dank uitleedigen van den kelk eener harssenschimmige Vrijheid te bevrijden, en dat alle middelen moesten in het werk gesteld worden om te beletten, dat deze Republiek niet de prooij wierd van nieuwerwetsche Vrijheid en Gelijkheid.»

Dan dit zij genoeg, daar wij hier langer stilstaande, bij het opdruisschend gevoel van verontwaardiging buiten staat zouden zijn met de gepaste bedaardheid en aan het belang der zaak overeenkomstige nauwkeurigheid, U. H. M. het door het Committé beraamde plan tot eene nieuwe organisatie van 's lands Landmagt ter goedkeuring voor te dragen.

Nauwelijks H. M. Heeren! hadden wij 't oog geslagen op den toestand van onze Armee en op de meest gepaste middelen om dezelve van een helaas! tot staving der Heerschzugt gebruikt werktuig, tot een voor het Vaderland en de Vrijheid dienstig lichaam te organiseeren, of het Committé besefte, dat, wilde men de werking der leden van nutte maken, men met de herschepping van het hoofd zelve beginnen moet.

Te vergeefsch zogt het Committé in den boezem van het Vaderland onderwerpen te vinden, welken aan de gewigtige vereischten naar verwagting voldoen konden. Dan, waar men kunde en dapperheid aantrof, heerschte tevens partijzugt en blinde verknochtheid aan het voorige bestuur; waar meer gezuiverde en aan den aart der Revolutie overeenkomstige beginselen zich opdeeden, verhinderde een hooge ouderdom of verzwakte ligchaamskragten hiervan voor het algemeen welzijn dienst te trekken; waar jeugd en mannekragten eenige opmerking konden baaren, had het harsschenschimmig denkbeeld van rang en geboorte en niet de kunde meest alle keus bepaald. Er bleef dus aan het Committé geen ander middel overig, wilde het zich in het vervolg van tijd, en vooral bij het te veld trekken van een deel van onze

Armee, niets te wijten hebben en in staat zijn de gevestigde keuze voor de natie te kunnen verantwoorden, dan de gepaste voorwerpen onder de dappere Verlossers van ons Vaderland te zoeken; te meer en bovenal daar zig onder dezelven een Nederlander opdeed, welke sedert dat de eerste zugt voor Vrijheid bij dit tegenwoordig geslagt was uitgeboezemd, alle de ogenblikken van zijn leven met de volvaardigste ijver, met de grootste opofferingen aan zijn Vaderland had toegewijd, en na zijne haardsteeden en de vervolging zelfs bij een zoogenaamd vonnis ontvlugt te zijn, onder het tarten van duizende gevaren den kop der heerschzugt had helpen knotten, en zijne geketende Medeburgers ontkluisterd. En hierom, daar de zaak zelve de grootste spoed vereischte, heeft het Committé, steeds onder het welbehagen van U H. M., aan de Fransche Repraesentanten en den Generaal Pichegru te kennen gegeven of niet het gouvernement van Frankrijk zoude willen permitteeren, dat tot reorganisatie van deze Armee en tot Bevelhebber derzelve in den dienst van dit land mogten overgaan de Generaals Daendels, Van Damme en Dumonceau en voorts eenige Hollandsche officieren, van welker getal een lijst is overgegeven, welken door hun ondankbaar Vaderland voorheen verstooten, thans gewis eene onwedersprekelijke aanspraak hebben op eene gepaste vergoeding, daar hunne kunde en dapperheid hunne Vrijheidsliefde evenaart; te meer daar het Committé ligtelijk begreep, dat het beeter was vooraf hieromtrent de intentie der Fransche Repraesentanten te sondeeren, daar eene onverhoopte weigering meer convenabel was met den aart van het Committé zelve, dan met de waardigheid van U. H. M.

Voorts heeft het Committé begreepen het plan der organisatie zelve op de duidelijkste wijze te zullen detailleeren, indien hetzelve bij form van eenige poincten ter deliberatie aan U H. M. wierd voorgesteld.»

(Dit plan kwam in hoofdzaak hierop neder.) De troepen zouden, om gevaren te voorkomen, gedesorganiseerd worden in plaatsen, waar zich Fransche troepen in de nabijheid bevonden, met name aan de zuidelijke grenzen, in Breda, Bergen-op-Zoom, 's-Hertogenbosch. De Zwitsersche en Duitsche regimenten zouden naar Friesland worden gezonden. Het Comité stelde voor. «om reden van de goede verstandhouding welke tusschen deze Republicq, de Zwitsersche cantons en tusschen dezelven en de Republicq van Frankrijk gelukkig plaats grijpt» de Zwitsers in dienst te houden, en de Duitsche troepen, «welke geen kwade intentiën aan den dag leggen, of te amalgameeren of terug te zenden.» Op 35000 man moest het leger worden gebracht. Een hooger aantal lieten de financiën niet toe, maar «tot defensie van het land en maintien onzer politique existentie en consideratie onder de andere Mogendheden van Europa» was een geringer getal onraadzaam.

Het leger moest, naar voorbeeld van het Fransche, in divisiën en brigaden verdeeld worden. Hierdoor zou het getal officieren verminderd, de krijgsexpeditiën zouden er eenvoudiger en zekerder door worden; bij elke divisie moesten steeds de drie wapens vertegenwoordigd zijn, hetgeen haar tegenover den vijand geduchter zou maken. Geen kapiteins of ritmeesters mochten voortaan eigenaars van compagnieën zijn. «Hierdoor zal geen capitein zijne manschappen, wanneer de nood het vordert, uit eigen belang aan het vuur onttrekken; geen gevaar loopende, in een min gezonde plaats guarnizoen houdende, zonder

eigen toedoen geruineerd te worden, terwijl een ander toevallig aan deze nadeelen niet blootgesteld, zijne volle tractement behoudt; en de troupes, daar de capitein zijne manschappen uit vreeze voor desertie zo zeer niet zal behoeven te ontzien, onder beeter discipline gehouden worden. Dus vervallen alle solliciteurs, aangesteld om de ordonnantiën aan de compagnies voorteschieten.» Kleeding en voeding zouden komen voor rekening van het land. Daartoe te benoemen commissarissen zouden moeten zorgen, dat de troepen, ook te velde, stipt voorzien werden van brood en vleesch. Recruteering, wapening en equipeering, vroeger door de propriëtaires geschied, zouden ten laste van het land komen. Aan elke halve-brigade infanterie en bij elk regiment cavalerie en artillerie zou daarvoor een Raad van Administratie worden toegevoegd.[1] «De guarnizoenen, welke de gewezen Capitein-Generaal gedurig deed verwisselen, om alle voor zijn systhema gevaarlijke liaisons tusschen Burgers en Militairen voortekomen, zouden in tijd van vreede permanent behooren te zijn. Hierdoor zoude de vereeniging van 's lands gewone krijgsmacht en de gewapende burgers tot staving der Vrijheid merkelijk bevorderd worden, de soldaat door gedurig werk een veel ruimer bestaan hebben, en de recruteering zich eindelijk bijna tot 's lands kinderen bepalen.»....

«Het getal Jagers moet men tot 3000 vermeerderen, daar dezen voor den aart van ons terrein ten uitersten noodzakelijk zijn, en dit soort van troupes bij de andere armeën zoodanig is vermeerderd, dat de Avantguardes dikwijls alleen de gewigtigste affaires beslist hebben. Bij de Artillery en Genie behoort men schoolen van Theorie op te richten, ter instructie van de onderofficieren en gemeenen, welke zo zeer verwaarloosd is. Alle posten van Gouverneurs, Commandeurs en Groot-Majoors, welke zeer groote sommen jaarlijks aan het land gekost hebben, behooren afgeschaft te worden. De hospitalen zullen meede, zonder kostbaarder te worden, op die wijze ingericht zijn, dat voor het leven en behoud van den braaven Verdeediger van zijn Vaderland zoodanig gezorgd word, als de Wetten der menschheid en der erkentenis vorderen.»

«De officieren, welke bij de nieuwe organisatie niet weder geplaatst worden, zullen van een matig pensioen jouisseeren. Dit point laat het Committé ter beslissing aan de bekende regtvaardigheid en edelmoedigheid, hoofdtrekken van het Nederlandsche caracter, en aan de gezonde politique volverdig en met vertrouwen over, daar het Committé hiermede geenszins dezulken wil bedoelen, welke zig door bittere vervolging, brutaliteiten of voorbeeldelooze plunderingen voor de Natie ten hoogsten strafbaar gemaakt hebben, maar alleen diegenen, welken door opvoeding, gewoonte of onkunde in 's lands zaaken blindelings het voorige bestuur zijn toegedaan geweest.»

Eindelijk verzoekt het Comité «dadelijke toekenning van penningen voor deze voor het Vaderland zoo heilzame operatie, daar de onberekenbare gevolgen bij de minst vertraagde praestatie aan de wijsheid en het doorzigt van U Hoog Mogende niet kunnen onbekend zijn. Immers, eene gewapende Magt, grootendeels nog verknogt aan de belangen van den gewezen Capitein-Generaal, zoude, hetzij bij aanstaande onlusten in dit Gemeenebest, hetzij bij het om-

[1] Nader werd voorgesteld niemand tot raad van Administratie te benoemen, tenzij hij kon lezen en schrijven.

wenden van het krijgsgeluk, de gevaarlijkste slang in onzen eigen boezem worden, terwijl door eene diergelijke werkeloosheid ons aanzien geheel zoude verlooren gaan, en dit Gemeenebest zig niet kunnen beroemen haare Geallieerden door krachtdadige hulp van dienst te zijn.»

«En zouden wij, indien niet de zo bekende Vaderlandsliefde en mannelijke cordaatheid van deze vergadering ons verzekerden. dat aan de finantieele vereischten zonder eenig verwijl zal worden voldaan, aan het vrije volk van Nederland, aan U H. M. en aan ons geweeten verplicht zijn den ons opgedragen post in den schoot van U. H. M., hoe ongaarne ook, neder te leggen, terwijl wij met verlamde handen deze hellende zuil van Neerlands staatsgebouw niet meer kunnende stutten, door een ongeoorloofd stilzwijgen geene medewerkers zouden willen schijnen van den ondergang van Nederland zelve.»

Geparapheerd. Ter ordonnantie van het Committé.

Q. Lewe. B. Donker Curtius.

X. (R. A.)

DECLARATOIR VAN GOCKINGA.

(Secr. Notulen der Staten-Generaal, 1 Juli 1795.)

Herinnering, in zoo verre mij mogelijk is, van de verregaande onaangenaamheden, voorgevallen tusschen de Generaal Daandels en mij. Eerst 's morgens alleen bij Hem te Huis en vervolgens 's avonds op de Societeit of Koffijhuis, in de Beurs van Rotterdam.

Zaturdagmorgen circa ten half 9 uur, ontving ik eene niet onvriendelijke missive van de Generaal Daendels, waarin zaken uitgedrukt waren, welke gaarne spoedig geëffectueert zag, met verzoek van antwoord. Juist vroeg gekleed zijnde, zeide ik vóór het gaan na de vergadering in persoon te zullen aankoomen, 't welk deede. Ik vond de Generaâl in geen goed humeur; hij bragt mij op zijn slaapkamer, alwaar aanstonds het discours viel op den inhoud van zijnen brief, zeggende dat ik mijn best zoude doen alles te effectueeren, dat om lijst der geplaatste officieren na te zien, wij eene extra namiddag-vergadering konden houden. Dit was zijns dunkens niet noodig; men konde de andere zaken maar laten leggen. Ik trachte zulks te wederleggen en zeijde dat zulks onmogelijk was, zouden wij ons niet in alles overkroppen. Ho, ho, was 't antwoord, jijluij voert dog wat schoons uit! Veel geschreeuw, en niets goeds komt er uit uwe handen. Gij werkt alle zonder sisthema, en doed het mogelijk expres om de zaken in de war te helpen. Ik repliceerde, dat mij verbeelde zoo goed een patriot te zijn als hij, generaal, denken durfde; dat mijn best deede en van anderen zulks ook merkte, maar dat alles niet op eenmaal konde, en men door de menigte wel eens fout konde hebben. Jij, was het antwoord, zijt met u zelve ingenomen, verbeelt u veel te weeten, en weet geen donder, stuirt alles in de war! Hierbij was mijn eerlijk hart, dat zich van geen euveldaden bewust is, ten sterksten bewoogen, en verklaard van toen af aan gereed te zijn mijn ontslag te vragen

van eene post, daar ik bij herhaling zooveel onaangenaamheden in ondervond, en gaarne mijn eigen fortuijn voor 's lands welzijn wilde opofferen. Hierop volgde een verwijt over eene resolutie aan de Genl. Maj. Bonhomme, om na zijn district te gaan. Ik meende te goeder trouw dat dezelven door hem gezien was, en geloof dat noch. Dan, eenige verandering daarin door het Committé gemaakt, ontstak het humeur geheel, en moest nu zeer vele vloeken en geschreeuw daaromtrent hooren. Juist 's avonds te vooren hadde Bonhomme mij gevraagd ook eene resolutie te zenden aan de Regimenten en corpsen, welke aldaar mogten zijn of koomen. Dit vond ik noodzakelijk en had te dien einde reeds 's morgens daarvan eene schets opgesteld, met intentie zulks aan de Genl. Daendels te laten zien. Dan, alweer de zelfde storm; niets was goed; hij wierd nergens in gekend; wij zogten de Raad van Staten te speelen; ik was een koppige glorieuse gek, die mij veel verbeelde en niets wiste. Ik repliceerde dat wij zeeker meer met hem zouden spreeken, als niet telkens de onaangename scènes vreesden; dat ik, zonder glorieus te zijn, van mijn onbekwaamheid overtuijgd was en ook daarom mijn ontslag zoude verzoeken, zulks duizendmaal liever willende doen, dan dagelijks aan zoo veele onaangenaamheden onderhevig te willen weezen. Dan, bij dit geheele discours niemant present zijnde, en nog minder door drift, door het hooren van vloeken en tieren alles hebbende kunnen onthouden, deed zulks niets ter zake. Doch van dat moment was ik stellig geresolveert niet meer met hem te spreeken, mij nooit meer met hem in te laten, en, wijl 's lands zaken daardoor ten uitersten zouden moeten lijden, als kunnende de hoogstnodige organisatie nimmer zonder over en weer spreken geschieden, dochte mij ook werkelijk geen andere weg over te blijven, dan ten spoedigste mijne demissie aan H. H. M. te verzoeken, opdat in niets eenig obstakel wierde aangebragt.

't Voorgevallene 's avonds in de Beurs van Rotterdam.

Nadat ik den avond hadde doorgebragt in het houden van postdag en het opstellen van het gepresenteerde request, ging ik wandelen in 't Voorhout, alwaar in gezelschap van den Overste Van Hooff ontmoete mijn vriend Van Berehuys, welke eerst was aangekomen. Zoo gingen wij als landsluy te samen een uurtje bij den overste voorn. praten. Dan, Berehuys begeerig zijnde zijn vriend de generaal Bonhomme te zien, bood ik mij aan hem in de Beurs te brengen, alwaar waarschijnlijk zijn wensch zoude voldaan worden. Het was halfelf wanneer wij aldaar kwamen. Nauwelijks sta ik bij eene partij l'ombre te kijken, of mij wierde door de Gen. Daendels gevraagd, wat mesures het Committé genomen hadde tot agterhaling van de deserteurs van Oranje-Nassau? Ik antwoordde, dat ik nog niet wiste wat het resultaat was van het besogne van H. H. Mog. Vele spottende glossen wierden daarop gemaakt, alle op 't Committé betrekkelijk, als, dat wij niet wisten wat dat onze pligt was, en dat wij nu de generaal zijn zin hadden moeten doen, maar dat wij een hoop glorieuse gekken waren, die geen raad wilden vragen en ons eigen hoofd volgden. Onder dit alles zweeg ik stil als de man zijn humeur kennende, maar toen hij eindelijk was opgestaan, en ik hem al pratende mij in persoon hoorde attacqueeren met het zeggen «daar staat de slimste, die alles in de war stuurt» verbeelde ik mij te moeten antwoorden. Terstond kwam de sluijs los; ik was een koppige glorieuse gek, die mij veel verbeelde en niets wiste

en het geheele Committé stool 's lands geld, als kostende 80 à 90 m. glds, zonder wat uittevoeren, want dat geen een stuk, hoe ook genaamd, nog ooit uit onze handen was gekoomen dat jets dogte. Twee leden egter wierden uitgezondert, zijnde de Burgers van Leijden en Loncq. Deeze waren luij van oordeel en verstand; de rest was een hoop gekken, en wel inzonderheid Lewe, Pijman en ik; dat wij andere oogmerken hadden en de zaken in de war zogten te stuiren uit inzichten, en meer andere woorden die ik door de drift waarin ik geraakte mij niet vertrouwe te relateeren; (dit weet ik wel, dat er van contrarevolutie is ingekomen) dan, die door de daarbij presente burgers mogelijk nauwkeuriger zullen kunnen worden opgegeven. Dat wij geen sistema hadden, en morgen afbraken wat wij heden bouwden; dat wij ons verschuilden agter H. H. Mog. om daardoor de zaken in de war te stuuren; dat hij jeders advis wiste en dagelijks zeggen konde hoe de eene of andere gestemt hadde, o. a. aanhalende, dat Lewe geoppert hadde om jeder generaal niet meer dan één divisie te laten commandeeren, en dit heeft van Leijden mij gezegd; dat dit ingeleverde plan geen half jaar konde staan, dat wij er geen verstand van hadden, als hebbende nooit meer als op zijn best een comp. geadministreert, en veele zaken meer, welke ik door de drift waarin ik geraakte, met geene nauwkeurigheid durve verhaalen. Hoezeer ik daarop aanmerkte, dat schoon ik mijne advisen voor de generaal Daendels en de geheele wereld wel woord durfde hebben, (?) ik evenwel mij eed- en ambtshalve verplicht vond, dezelven te moeten verzwijgen, dat alle onze resolutiën committè's en niet departementsgewijze genomen wierden, dat menigmaal ons advis van 't militair departement wierde omverre geworpen en een andere in plaats gesteld; dan, het niet willen of mogen zeggen van de advisen was slegt, en 't andere leugens, loutere leugens. Intusschen ben ik de generaal ter mijner en onzer defensie niet schuldig gebleven, hem zeggende in mijn hart overtuigd te wezen, zoo een goed patriot te zijn als hij durfde denken; dat als hij couragie hadde, 't welk getoont hadde, een ander ook de kop durfde toehouden; dat wat het veranderen van 't plan aanging, ik mij daarvan eene eere maakte, als prevenieerende dat het land daarin niet voor een half millioen jaarlijks bestolen wierde; dat ik mijn best deede, maar 's lands geld niet begeerde te steelen, en reeds naar de scène van dezen ochtend tamelijk geresolveert was mijn ontslag te vragen, en liever verkoos mijn brood met arbeid te winne als niet anders konde, dan op zulk een manier; waarop hij zeide: daar is niets aan gelegen; men kan u schoon missen. Ik repliceerde: dat is úw wensch, want gij wilt ons weg hebben en na úw zin moeten wij aan een kant. Ja, was het antwoord, ik ken er een die het beter zoude doen, en dat is eene Zeeuw. Mijn slot was, 's lands welzijn moet aan mij geen obstakel vinden; ik zal met genoegen na huis gaan, als mijn vaderland maar welvaart.

Vele andere woorden, vloeken en schreeuwen hebben er tusschen beijden plaats gehad, welke mij niet genoeg kan herinneren, wijl door dergelijke herhaalde attaques als buiten mij zelfs en van mijn woorden geen meester was, hoewel mij niets kan herinneren iets als de waarheid te hebben aangehaald, daar in mij gaarne aan 't getuigenis van de aldaar bij present zijnde burgers onderwerpende.

Declaratoir van Geertsema; 1 Juli 1795. De 1e vraag, die Daendels aan

Gockinga dede was, wat het Committé dede ten opzigte van de Deserteurs van Oranje-Nassau, waarop G. antwoorde niet te weten het resultaat van het besogne van haar H. M., waarop hij, al wandelde over de zaal, zeijde dat het Committé niet wist wat haar pligt was, en dat ze beter de zin van den Generaal moesten gedaan hebben, maar dat zij een hoop glorieuse gekken waren, die haar hoofd volgden en geen raad wilden volgen, waarop Gockinga tot dusver hadde gezwegen, maar op de gezegde van Daendels, met de vinger op G. wijzende, «daar is de slimste die alles in de war stuurt» zegde: «ik wist niet dat ik de slimste was,» waarop in een woord alles bijna tegelijk kwam, zoodat wij genoodzaakt waren om door het harde praten uit te scheijden met spelen, doende Daendels allerlei verwijtingen aan het Committé, o. a. Gockinga was een glorieuse gek en hem veel inbeeldde en niets wist en het Committé 's lands geld stool, als kostende 80 à 90 d. glds. zonder dat ze er iets voor deed, als zijnde er nog nooit een goed stuk voor het licht gekomen van het Committé; egter twee leden wierden uitgezonderd, van Leijden en Loncq, deze hadden oordeel en verstand en de rest beteekende niets en wel Pijman, Lewe en Gockinga waren niet alleen de slimste maar zogten alles in de war te jagen, en als 't mogelijk was een contrarevolutie te berokkenen; dat het Committé geen sistheem hadde; dat het heden bouwde, en morgen afbrak en dat zij zig schuilden agter H. H. M. om daardoor de zaken in de war te sturen, en veel meer die mij vergeten zijn, kunnende Gockinga hierover nader gehoord worden.

XI. A. (F. A.)

CARNOT AAN DAENDELS.

Carnot, membre du directoire exécutif, au citoyen Daendels, officier général au service de la république Batave.

Paris, ce 20 Nivôse an 5 de la Rép. une et ind.
(4 Januari 1797.)

J'ai reçu, Citoyen Général, le projet sur l'Irlande que vous m'avez transmis, et je m'empresserai de le mettre, ainsi que vous paraissez le désirer, sous les yeux du Directoire exécutif. Veuillez bien, je vous prie agréer mes remercimens de la confiance particulière que vous me témoignez, en me l'adressant.

Salut et fraternité,
CARNOT.

XI. B. (F. A.)

Carnot, membre du directoire exécutif de France, au lieutenant général Daendels, à la Haye

Paris, 1er germinal an 5 de la république française.
(21 Maart 1797).

C'est avec le plus grand plaisir, brave général, que j'ai vu par la lettre que vous m'avez adressée en date du 16 Mars, les efforts du gouvernement

batave pour seconder ceux de la république française. Le directoire exécutif n'a point abandonné ses projets de descente sur les côtes de la grande bretagne ou de l'irlande; il prépare au contraire tous ses moyens pour que l'opération soit exécutée en grand et le succès infaillible; mais il faut pour cela le concours efficace des trois puissances alliées et rien ne sera entrepris sans un concert parfait de notre gouvernement avec le vôtre et le cabinet de Madrid. Nous attendons de ce dernier les détails, qui lui ont été demandés pour asseoir sur des bases certaines le plan de campagne maritime. Soyez convaincu, brave général, que nous partageons bien sincèrement les justes ressentimens de votre nation contre les anglais et que nous ne négligerons aucun des moyens qui seront entre nos mains, *pour porter un coup terrible* à cette puissance et pour accélerer les armemens. Le comité des relations extérieures de la république batave sera instruit dans peu des vues du directoire exécutif; il n'attend pour fixer ses idées que les dépêches du gouvernement espagnol.

Recevez, brave général, les assurances de mon estime et de mon attachement sincère pour les services importans, que vous avez rendus aux deux républiques alliées.

CARNOT.

XI. c. (F. A.)

LE GÉNÉRAL DE DIVISION DUPONT AU VICE-AMIRAL DE WINTER ET AU GÉNÉRAL DAENDELS.

Paris le 25 Prairial, an 5 de la Rép. Fr. une et indivisible.
(13 Juni 1797).

J'ai reçu, Citoyens Généraux, votre lettre du 6 Juin, vieux stile. Le Directoire Exécutif vient de recevoir des renseignemens très précieux sur l'Irlande. Un envoyé des chefs de l'insurrection de cette isle s'est présenté au Général Hoche et lui a donné la conviction, que les plus faibles secours produiraient aujourd'hui les effets les plus importans en faveur des insurgés. Ceux-ci manquent surtout des armes et de munitions de guerre. Le Directoire s'est déterminé à leur en faire passer, en attendant que l'expédition projettée puisse mettre en mer. Il a donné en conséquence des ordres au Ministre de la Marine et il l'a chargé d'inviter votre Gouvernement à exécuter de son côté la même mesure, en envoyant sur le champ une partie des armes et des approvisionnemens militaires, que vous destinez aux insurgés. Le Général Hoche doit aussi correspondre avec votre comité des relations extérieures sur cet objet et il lui indiquera les points de débarquement sur les côtes d'Irlande et toutes les précautions à prendre pour la sûreté du convoi, d'après l'avis de l'envoyé Irlandais.

La célérité est nécessaire et je ne doute pas que si d'ici, à un mois au plus tard, les deux Gouvernements peuvent faire passer de concert vingt à trente mille fusils et les munitions proportionnées, l'Irlande ne soit prête à nous recevoir immédiatement après et que le champ le plus vaste et le plus heureux ne s'ouvre à nos projets communs pour élever une puissance rivale de l'Angleterre à côté d'elle.

Il est, je crois, bien superflu de vous engager à employer la juste influence dont vous jouissez auprès de votre Gouvernement, pour que cette opération préalable n'éprouve aucun retard; vous en sentirez facilement l'importance. Je fais travailler dans ce moment pour vous et vous recevrez incessammment les objets que vous me demandez.

J'ai causé avec le Ministre des Relations Extérieures des observations que vous faites sur vos limites; il m'a paru en sentir toute la justesse. Il croit, que le Roi de Prusse sera lui même favorable à l'arrangement que vous désiréz. Je ne pense pas, que l'opération de vos recruteurs puisse éprouver de difficultés au dépôt des déserteurs étrangers à Lille. Les ordres à cet égard sont donnés.

Vous connaissez, citoyens Généraux, mon attachement et mon estime pour vous.

DUPONT.

XII. A. (A. E)

DELACROIX AAN TALLEYRAND.

La Haye, 21 Nivôse an VI. (10 Januari 1798).

Citoyen Ministre,

Je vous dois compte de la position où je me trouve, relativement au principal objet de ma mission. Vous avez vu quelles étaient mes expériences. Elles se fortifient de jour en jour. Tous les Bataves, amis de leur pays, à quelque parti, à quelque nuance qu'ils appartiennent, sentent que c'est principalement du Directoire Exécutif qu'ils doivent attendre le salut de leur patrie, que son influence seule peut le tirer de l'état de mort politique où le tient encore l'anarchie fédéraliste. Tous ont les yeux tournés vers celui qu'il a honoré de la confiance, et vous pouvez être assuré, Cit. Min., que je ne perds pas un instant, que je saisis toutes les occasions de mettre ce sentiment à profit.

Au moment de mon arrivée venait de paraître la déclaration des 43 membres de la Convention Nationale, que mon prédécesseur vous a fait connaître. Elle faisait le plus grand bruit ici et dans toute la République Batave. J'ai dû me prononcer fortement et sur les excellents principes, développés dans le plus grand nombre de ses articles, et sur un reste de lie ultra-révolutionnaire, que contiennent les autres. A l'exception de quelques Orangistes ou fédéralistes outrés, tous les Bataves partagent la même façon de passer, désirent de voir les bons principes mis en pratique dans l'acte constitutionel. Les signataires de cette déclaration cherchent à expliquer les autres et paraissent disposés à s'en départir tout à fait. Elle a produit le bon effet de réveiller le parti modéré, qui fait la majorité de l'assemblée. Avant la publication, avant mon arrivée, cette majorité attendait du temps, soumettait à l'exécution stricte du réglement le plan de constitution, auquel on travailla. Aujourd'hui ils sont impatients de le voir paraître. Des motions ont été faites pour obliger la commission des 21 à le terminer, et à le proposer dans le plus bref délai.

Dans les entretiens que j'ai eu avec les membres les plus influents de l'assemblée, de la commission des relations extérieures, de celle chargée de la rédaction de l'acte constitutionel, j'ai développé les articles essentiels du plan, que le Directoire m'à remis et la nécessité pour la Rép. Batave de sortir promptement de cet état de nullité politique, où la retient le défaut de constitution et de gouvernement. Je l'ai fait surtout avec force, il y a trois jours, chez le Cit. Hahn, membre de la commission diplomatique, où étaient les autres membres de cette commission, le président de l'assemblée, tous les Ministres et agents des puissances étrangères. L'énergie, l'abondan *commande* avec lequel je me suis expliqué, ont produit le plus heureux effet. Hier matin les patriotes m'ont fait communiquer par un de leurs chefs, les principales dispositions constitutionnelles qu'ils veulent adopter. Ils sont d'accord sur les points les plus essentiels, notamment sur l'article le plus chatouilleux, celui des clubs. On y remarque bien quelques petits restes de démagogie, mais j'ai la certitude morale qu'ils disparaîtront. Au moins ces patriotes ont le désir et la volonté ferme de marcher et d'arriver bientôt au but. Ils craignent même de se voir devancés. Il ne s'agit que de régler leur effervescence révolutionnaire et d'en empêcher les excès. Vous n'en serez pas inquiet, Cit. Ministre; vous savez, qu'ici il est plus difficile d'exciter que de contenir. L'expérience de deux ans écoulés sous un gouvernement sans force, depuis que la liberté Batave a été proclamée, suffiraient pour vous rassurer. D'un autre côté la commission des relations extérieures, composée de la quintessence du parti modéré, m'a invité à une conférence. Elle a eu lieu hier au soir. Le président de l'assemblée, Van Hooff, les citoyens Hahn, Bicker, Hugo Geverts, Beveren et Van der Goes s'y ont trouvés. Ces deux derniers ont été pendant tout l'entretien les personnages muets de nos comédies. Geverts, patriote estimé de tous les partis, a pris la parole et m'a dit que la manière énergique dont je m'étais expliqué chez le cit. Hahn, en présence d'eux tous, sur l'urgente nécessité de donner au peuple Batave une constitution sage et un gouvernement vigoureux, leur avait fait désirer de s'entretenir avec moi sur les moyens d'arriver promptement à ce but, et qu'ils espéraient que je voudrais bien leur communiquer mes idées sur les bases de la constitution, son adoption par l'assemblée, son acceptation par le peuple, sa mise en activité. Je me suis retranché sur mon caractère de ministre d'une puissance amie, qui respecte l'indépendance de son alliée; que sous ce point de vue je ne pouvais exprimer mon opinion, surtout au sein d'une commission dépositaire de la puissance exécutive. Ils m'ont alors protesté, que cet entretien était purement confidentiel et que mon attachement à la République Batave, suite naturelle de mon dévouement à ma patrie, leur faisait espérer, que je leur dirais franchement mon opinion sur tous les points controverses. Je n'ai point alors balancé de m'expliquer, conformément aux intentions du Directoire, sur la division du corps législatif en deux chambres; un pouvoir exécutif de cinq membres, sous lui des Ministres et non des commissions; la séparation et l'indépendance absolues du pouvoir législatif et exécutif du pouvoir judiciaire; point de haute cour nationale permanente; la division, 1° du territoire en départements, 2° de la population en quartiers, arrondissements et districts, pour les élections et les tribunaux; la revision de l'acte constitutionnel à des

époques et dans des formes données, non autrement; point de sociétés populaires délibérantes. Ils m'ont paru entièrement convaincus de la solidité des motifs qui doivent faire préférer ces bases, et je crois que leur adoption ne souffrira pas de difficulté et que si les patriotes Bataves, membres de la convention nationale, qui ont préparé le plan de constitution dont je suis chargé, le présentaient aujourd'hui, il réussirait sans difficulté plus des trois quarts du suffrage.

Je ne craindrai pas de dire, Cit. Ministre, que j'ai réussi au delà de mon désir par les voyes de la persuasion, soit auprès des modérés, soit auprès de ceux que l'on nomme ultra-révolutionnaires. Les premiers m'ont paru convaincus qu'il faut agir et agir promptement; les seconds, qu'il faut se hâter de cloîre la révolution par une constitution sage et un gouvernement fort. Nommez-moi donc les patriotes Bataves qui doivent agir; qu'ils se montrent, et ils réussiront!

Les Bataves sont si las de leur position actuelle, si désireux d'en sortir, que dans l'instruction dont je viens de vous faire le récit, Geverts et le président de l'assemblée ont exprimé plusieurs fois le voeu, que le Directoire leur donnât une constitution. Hahn, trop curieux pour être un personnage, Bicker, patriote à la 1787, ont étudié la proposition; les deux autres ont été muets. J'en ai eu garde de me livrer trop ardemment au désir de conclure. Je me suis rabattu sur une idée qui a paru leur plaire; c'est de rédiger un espèce de symbole constitutionnel contenant tous les principes essentiels, mais dans le style le plus simple sans aucune déclamation, et de la faire signer par tous les membres de l'assemblée, qui aiment véritablement leur patrie. J'en ai fait un projet dont je joins ici copie. J'espère parvenir à le faire signer et aux modérés et à ceux que l'on nomme ultra-révolutionnaires. Dans cet entretien important je n'ai pas négligé de leur faire l'insinuation indiquée dans mon instruction, que la République française ne souffrirait pas qu'un peuple, qu'elle a appelé à la liberté, fût plus longtemps la proye de l'anarchie, et que s'il le fallait, elle ressaisirait les droits qu'elle tenait de la conquête, pour le forcer à être heureux.

J'ai fait la même insinuation, et toujours avec toute la circonspection possible, aux autres membres influents de l'assemblée avec lesquels je me suis entretenus.

Nommez-moi, Citoyen Ministre, vos patriotes Bataves, et qu'ils agissent!

Si je ne reçois pas promptement votre mot sur cet objet, je ferai mon possible pour déterminer quelques membres influents à prendre sur eux les honneurs de la paternité, et à proposer le projet de constitution comme leur ouvrage.

J'ai jeté en avant l'idée de mettre en activité la constitution une fois adoptée par l'assemblée, sans la proposer aux assemblées primaires, et de se contenter de l'approbation que le peuple lui donnerait, soit par des adresses d'adhésion, soit par le choix qu'il ferait des fonctionnaires publics, établis pour elle.

Voilà le moyen par lequel il me paraît convenable de se rabattre, si l'on ne peut acquérir la certitude du *voeu populaire*. Quant au moyen de préparer ce voeu, il n'en est pas d'autre que de convaincre les citoyens influents ou de leur imposer; et je vous déclare, Cit. Ministre, que je manquerai l'objet

de ma mission s'il fallait attendre les ordres du Directoire sur chacune des circonstances décisives, qui peuvent se présenter. J'ai saisi l'esprit de ses instructions, j'ai la ferme résolution de les remplir par des voyes, dignes de sa sagesse; mais il me faut un peu de latitude, car je ne sçais pas marcher, si pour chaque pas je dois obéir au cordon tiré de cent lieues de distance.

Veuillez observer, Cit. Ministre, que je suis presque au but et que je n'ai encore reçu aucune des instructions subsidiaires, qui devaient m'être transmises par la correspondance habituelle.

Veuillez aussi faire droit aux différentes demandes que je vous ai transmises; 1° le prompt départ des Cit. Champigny et Demésières, ainsi que du général Joubert; 2° la mise au complet des troupes françaises, stationnées en Hollande. Je n'insiste pas sur leur déplacement; leur esprit est toujours français et républicain; j'ai eu tort de dire, qu'ils avaient besoin d'être retrempés. 3° de nouvelles troupes à Anvers, Mastrick, Venloo et Clèves. J'espère, je suis moralement sûr, que ce sera la précaution inutile, mais nous nous reprocherions de ne l'avoir pas prise, si des évènements imprévus la rendaient nécessaire. D'ailleurs nous avons un si beau prétexte, ou plutôt un si puissant motif, l'expédition d'Angleterre. 4° Un supplément de fonds pour moi, etc.

Salut et Respect,
Ch. DELACROIX.

On vient de me dire que le Cit. Hugo Geverts fait dans ce moment une motion, pour forcer la commission de constitution à présenter son travail sous peu de jours. Tous les Bataves influents, otés les fédéralistes et les Anglais incorrigibles, sont déterminés à faire adopter la constitution par tête et non par province.

XII. B. (A. E.)

La Haye 3 Pluviôse an VI. (22 Januari 1798).

Citoyen Ministre,

Enfin la régéneration Batave vient de se consommer aujourd'hui même! Un 18 fructidor aussi sagement combiné, aussi heureusement exécuté que celui qui a sauvé la France, a eu lieu ce matin et a terminé, du moins quant à ses dispositions principales, sans combustion, sans troubles, sans effusion de sang, quoique au milieu de toutes les forces militaires les plus sévères.

Je prendrai cette narration d'un peu plus haut. Le parti des patriotes de la Convention Batave à peu près égal en force numérique des membres au parti combiné de l'aristocratie et du fédéralisme, travaillait depuis quelque tems dans le silence aux moyens d'effectuer chez eux, ce que le Directoire a si habilement exécuté chez nous. A mon arrivée ici, j'ai trouvé leurs travaux assez ébauchés, pour pouvoir les suivre avec quelque espoir de succès en les dirigeant dans le sens, qui convenait à la France et à mes instructions. La justice exige, que je vous déclare ici comment j'ai trouvé différens de leur renommée ces hommes, que d'assez fortes raisons vous faisaient prendre pour des révolutionnaires exaltés, des terroristes extravagans. J'ai vu en eux des

individus attachés à leurs opinions, il est vrai, mais dociles à la voix de la raison, de la convenance, de la nécessité; de manière que je les ai enfin amenés à l'adoption des principes et des formes, auxquels ils paraissaient les plus opposés.

L'amour de la Patrie certainement, autant que le désir de chasser leurs ennemis des places importantes du gouvernement, ont dirigé leur détermination. Je me suis assuré que je leur ferais injure de ne pas vous affirmer ici, ce qui me paraît être une vérité. D'un autre côté la faction aristocratique, constante dans son plan de paralyser éternellement les avantages réciproques à retour de la révolution, suivait, même avec moi, sa marche lente, tortueuse et capable en tout cas de m'inquiéter beaucoup sur le succès de l'évènement. À la vérité, depuis quelques jours elle semblait vouloir sortir de cette apathie et avait même provoqué des mesures accélératives de la constitution, mais ce qui s'était passé depuis à l'égard du commandement à donner au Gén. Joubert, a dessillé mes yeux. La commission des Relations Extérieures appartenant presque entière à ce parti, s'était refusée à accorder le dit commandement. Puis, revenant sur ses pas par l'effet de la lettre sévère que je lui avais adressée, elle m'avait promis de conclure cette affaire à ma satisfaction; tandis que le lendemain même elle eut la perfidie de faire encore ajourner le projet. Au milieu de toutes ces tergiversations le parti patriote, avec lequel j'entretenais de jour en jour des relations plus intimes, s'avançait véritablement vers le but. Les principaux chefs, après quelques entretièns avec moi, se décidèrent à signer le symbole constitutionel, (ainsi que je crois vous l'avoir dénommé) qui contenait toutes les dispositions essentielles, qu'il convenait à la séance de faire adopter à la Rép. Batave. Je vous ai fait passer les premiers pages de cet acte; je vous en envoie la fin. Sûr enfin de leur bonne foi, de leur volonté ferme d'amener à ce but désiré tous leurs concitoyens, je n'hésitai plus à leur accorder une confiance, que le parti opposé avait détruite totalement en moi, par sa conduite vraiment repoussante et peu mesurée. Il fut donc convenu entre les chefs patriotes et moi, qu'on arriverait le plus tôt possible à l'établissement d'une constitution basée sur les principes contenus dans le dit symbole, et à la formation instantanée d'un gouvernement provisoire énergique, fondé sur les mêmes bases, de manière que l'une ne soit que le complément de l'autre, et que la constitution telle que le Directoire la désire, se trouve pour ainsi dire établie par l'action même du gouvernement déjà en exercice; en sorte que quelques semaines soient suffisantes pour le terme définitif d'un travail, qui languit inutilement depuis près de trois ans. Rassuré de plus par les signatures d'adhésion du président de la Convention Nationale et d'un grand nombre de représentans, apposés au dit écrit, je crus pouvoir me livrer avec sécurité à l'espoir trés fondé d'un succès, auquel j'aspirais par mes propres sentimens, autant que par mes instructions. Ce succès, Cit. Ministre, a surpassé même mes espérances, du moins quant à la briéveté de tems.

Après avoir tracé de concert avec eux des principaux moyens d'exécution de cette oeuvre salutaire, la dernière main a été confiée au Général Joubert qui, aidé du Général Batave Daendels et de l'accord parfait existant entre ces deux généraux et les membres patriotes de la convention, a mis ce matin

le projet à exécution avec un ordre, une sagesse et un ensemble, véritablement admirables dans un pays, où les hommes sont en général peu ardens et peu accoutumés aux grandes conceptions d'une révolution. En voici le détail circonstancié mais concis.

Hier, 2 Pluviôse, 21 Janvier, jour mémorable, le Cit. Mideric, nommé la veille à la Présidence de la Convention Nationale, en dépit des efforts de la faction anti-patriotique, prit dans la nuit toutes les mesures avec les deux généraux, pour l'arrangement des postes militaires et la conservation de la tranquillité publique. Ce matin à 4 heures, tous les ordres partiels ont été donnés pour l'arrestation des membres du comité des Relations Extérieures dans leurs maisons particulières, et le reste des représentans a été invité à se rendre dans la salle nationale de la Convention. A 9 heures des piquets d'infanterie et de cavalerie avaient été disposés à toutes les issues et sur les places voisines du bâtiment national, ainsi que des pièces de canon, pour en imposer au besoin. Dès les 8 heures du matin, les 43 membres, signataires des 9 articles. s'étaient rassemblés avec le Président dans la maison, nommée logement de Harlem; un nombre assez considérable d'autres membres s'y sont rendus successivement, de sorte que vers 9 heures la majorité de l'assemblée y était réunie. Alors un détachement de la garde nationale bourgeoise, accompagné d'un détachement de troupes soldées de l'État Major de la place, est venu en cérémonie au devant de la dite réunion des membres conventionnels et les a conduits au bruit des acclamations du peuple à la salle nationale, à la porte de laquelle les généraux Joubert et Daendels attendaient le corps législatif. Sur le champ l'assemblée s'est formée, et le Président lisant à haute voix les motifs de la convocation, a ordonné de son aveu l'arrestation de membres au nombre de vingt-un, (non compris six des Relations Extérieures) comme pour entièrement opposés aux principes de la révolution. Sur les vingt-un deux n'ayant pas comparu, les dix-neuf ont été déposés momentanément dans une salle attenante, le tout avec les égards et le calme, qui conviennent à des hommes libres et vraiment patriotes. Immédiatement après la déposition de ces membres, l'assemblée a décrété successivement tous les articles fondamentaux de la constitution, ceux qui établissent son gouvernement provisoire, ainsi que ceux qui pouvaient assurer la tranquillité publique et la plénitude du pouvoir conventionnel.

Vers midi la convention nationale a décrété l'envoi d'une commission de six membres, pour venir me donner connaissance de ses opérations. En conséquence j'ai vu arriver cette commission, avec laquelle je me suis rendu solemnellement au lieu de, l'assemblée, précédé de Messagers d'État, et d'un escorte de cavalerie. Introduit dans la salle et placé dans un fauteuil d'une manière distinguée, j'ai félicité au nom de la République Française la Convention Batave des mesures énergiques, qu'elle avait prises. Je l'ai exhorté à poursuivre sa carrière avec fermeté pour le salut de la patrie, et l'ai assurée de la bienveillance et de l'appui du Gouvernement Français. Le président, dans un discours plein d'effusion et de sentiment, a exprimé au Ministre de la République Française la vive reconnaissance de la Convention Batave envers la France, son dévouement inviolable aux principes qui l'unissent de coeur à la grande nation, et a terminé par l'accolade fraternelle, au bruit

des applaudissements répétés. J'ai demandé ensuite la communication officielle des décrets rendus et à rendre sur tous les points constitutionnels, ce qui a été sur le champs accordé par un Décret.

Voilà, Cit. Ministre, où les choses sont pour ce jour. Chaque journée subséquente va amener le développement de cette grande opération. Mais ce qu'on admirera sans doute en Europe, c'est la magnanimité dont la Convention Batave vient d'user envers les 19 membres arrêtés. Par un décret solemnel, rendu tout à l'heure, elle vient d'ordonner la mise en liberté. Se contentant de les exclure de son sein et ne les croyant assez dangereux pour les craindre, elle s'est bornée à les laisser sous la surveillance du magistrat ordinaire, leur défendant toute correspondance ou manoeuvres contre la sûreté de l'État, sous les peines de droit.

Le peuple a été parfaitement calme. À 2 heures après-midi tous les militaires ont été relevés et renvoyés à leurs casernes, et l'assemblée nationale poursuit paisiblement le cours de ses opérations. Elle s'est déclareé en permanence. Des courriers et des messagers d'état ont été envoyés dans les provinces. Tout annonce, que partout le même esprit et le même calme règneront. Vous en serez instruit, Cit. Ministre, par le prochain ordinaire.

Ch. DELACROIX.

XII. c. (A. E.)

La Haye le 27 Pluviôse an 6. (15 Februari 1798).

Citoyen Ministre,

D'après l'invitation du Directoire exécutif Batave, j'ai assisté hier au soir à une conférence à laquelle se sont trouvés le général en chef Joubert, le général Batave Daendels, le Vice-Amiral de Winter, le Ministre de la guerre et le Secrétaire d'État, ayant la signature des relations extérieures. Le Ministre de la marine, que le Directoire avait nommé ayant refusé et le Directoire n'étant pas encore fixé sur un nouveau choix, il a pris le parti de donner provisoirement la signature de ce département au Secrétaire d'État des relations extérieures et de mettre en réquisition par un arrêté secret l'amiral de Winter, qui fera le travail sans jamais paroître. Vous pouvez être assuré, Citoyen Ministre, que d'après cet arrangement les opérations se suivront avec la plus grande activité. Dans le commencement d'Avril il y aura une escadre de neuf à dix vaisseaux de ligne, prête à mettre à la voile. Elle sera portée à douze pour le premier Mai. Pour cette dernière époque on peut avoir vingt huit grands vaisseaux de transport, qui porteront quinze mille hommes de troupes de débarquement, les vivres et les munitions nécessaires. Mais ces vaisseaux ne sont point a l'État, il faut les louer à des particuliers, les armer, les équiper, ce qui entraine une dépense considérable et qui serait parfaitement inutile, si cet armement ne devait pas servir, — beaucoup trop forte et prématurée, s'il ne devait servir qu'en automne. Le Directoire exécutif Batave demande une explication franche sur ce point. Le gouvernement français peut compter sur sa loyauté. Il veut et peut agir efficacement pour la campagne prochaine; il a encore des ressources en finances, mais elles ont besoin d'être ménagées

avec la plus grande circonspection. Il écrit aujourd'hui au citoyen Meyer dans le plus grand détail sur cet important objet. Le général Joubert écrit de même au général Bonaparte. L'objet de la présente, qu'a désirée le Directoire Batave, est uniquement, Citoyen Ministre, de vous tenir au courant de la position respective des deux républiques, et de vous prier de presser la décision du Directoire exécutif sur le temps où les vaisseaux de transport et les autres préparatifs de descente devront être entièrement disponibles.

J'ai commencé hier l'examen du projet d'acte constitutionnel; ce que j'en ai vu est entièrement conforme pour le sens aux bases adoptées et que le Directoire exécutif a approuvées. La rédaction et l'ordre ne sont pas tout à fait les mêmes. Mais je crois, que c'est une circonstance à peu près indifférente et qui ne doit pas empêcher d'aller au but. Il eût été, ce me semble, très-impolitique de choquer sur ce point l'amour-propre de la commission; le grand point c'est d'arriver.

Salut et respect,

CH. DELACROIX.

XIII.

ORDER VOOR DEN OFFICIER, COMMANDERENDE DE WACHT IN 'T HUIS IN 'T BOSCH.

10 Februari 1798 [1].

Den Officier, commanderende de Wacht in het Huis in 't Bosch, wordt gelast onder zijne bijzondere en personeele bewaaring te neemen de Burgers Bijleveld, Stoffenberg, v. d. Spijk, van Hooff, de Mist, de Sitter, van Eck, van Kleffens, Cambier en van Manen, geweezene Representanten der Nationale Vergadering en thans in civiel arrest op den regter-vleugel, boven in het Huis in 't Bosch, gelijk meede noch de Burgers C. L. van Beyma, van Castrop, van Hamelsveld, Brouwer, C. v. d. Hoop, C. de Vos van Steenwijk, Hultman, van Marle, Scheltema en Pasteur, meede geweezene Representanten en thans in civiel arrest boven het corps de Logis in het bovengenoemde Huis.

Hij officier zal alle bijzondere precautie neemen, dat de voorgem. gearresteerde perzonen niet buiten hunne aangeweezene vertrekken, veel min op de trappen der verdiepingen, waarop dezelve thans gelogeert zijn, zich kunnen begeeven, en tot securiteit daarvan de nodige posten en schildwagten uitzetten, terwijl hij Officier personeel responsabel blijft voor de secure bewaring van bovengem. perzonen; het zal hem dus ook vrijstaan, om, wanneer hij eenige vrees voor ontvlugting ofte absenteering van één of meer der opgem. perzonen mocht krijgen, van die perzonen op alle uuren van den dag of nagt te visiteeren en te zien of zij er zijn. Hij zal alle dagen ordinair, te weten des avonds en des ochtends, op een convenabel uur, zoodanig de gearresteerdens in hunne nachtrust niet worden gehindert, en des ogtends wanneer hij zal

[1]) Anthentique Bijlagen tot de geschiedenis der omwenteling van 22 January 1798, en van het arrest en ontslag van 28 leden der Nationale Vergadering, representerende het volk van Nederland. Te Amsterdam bij Johannes Allart. 1798. No. 54.

afgelost worden, in presentie van den Officier dewelke de gearresteerdens van hem zal overneemen, een appel nominaal van al de gearresteerdens maken, ten einde zich te assureeren of de gearresteerdens zich alle in hun verzekert arrest bevinden. De Officier zal niet dulden, dat iemand der gearresteerdens eenige schriftelijke of mondelijke communicatie, conversatie of correspondentie met iemand, hoe ook genaamd, van buiten hebbe; hij zal dus niet permitteren dat iemand, hoe ook genaamd, bij de gearresteerdens worde toegelaten, dan alleen voor ieder vleugel een bediende, dewelke hem zal aangeweezen worden; zullende de overige bediendens in het Huis, noch ook niet de Castelein, ofte niemand hij zij wie hij zij, de schildwachten, staande binnen aan de trap, mogen passeeren, maar alleen het benodigde eeten of drinken voor de gearresteerdens tot aan de schildwachten mogen brengen, van waar het alsdan de bediende voor ieder vleugel geschikt en hiertoe speciaal aangenomen, verder zal bezorgen op de respective kamers der gearresteerdens, alwaar zulks zal nodig zijn.

Hij Officier zal echter permitteeren, dat de aangenoomen Paruijkemaker en Chirurzijn bij de gearresteerdens worde toegelaten, doch, ter voorkoming van alle correspondentie, altijd in presentie van een Onder-Officier, gelijk hij ook in de presentie van voorgem. Onder-officier op de kamers zal laaten die geene, dewelke nodig zijn tot het maken der bedden of het schoonhouden der kamers, dewelke hem insgelijks nader zullen aangeweezen worden.

Hij Officier zal almeede niet dulden, dat iemand der gearresteerdens iets dat geschreven is leest, of iets het minste schrijft; hij zal dus alles wat bij de gearresteerdens mocht gebracht worden, of het geen van haar mocht komen, nauwkeurig visiteeren, en al het geene geschreven is in zijne bewaring neemen en hetzelve in een behoorlijk couvert dadelijk aan den commandant van het guarnizoen toezenden, gelijk hij almeede niet zal permitteeren, dat iemand der gearresteerdens eenig papier, pen of inkt bij zig hebbe; dan, zoo iemand der gearresteerdens hem mocht verzoeken om iets, zijne particuliere huishoudelijke zaken betreffende, te schrijven, zal hij hem zulks permitteeren en hem daartoe het benodigde papier, pen en inkt verleenen, mits dat er niet het minste worde geschreven dan in presentie van hem Officier, welke Officier alsdan het geschrevene zal overneemen, en in een gecacheteerd enveloppe aan den Commandant van het guarnizoen doen ter hand stellen, gelijk hij ook aan de gearresteerdens geene billetten ofte brieven, van welke natuur ook, zal ter hand stellen, dan naar bekomen schriftelijke permissie van den Commandant van het guarnizoen, dewelke ordinair op de brieven zal zetten *fiat extraditio*, met zijne handtekening.

De Officier van de Wacht kan echter aan de gearresteerde Perzonen permitteren, om gedrukte boeken gelijk ook de nieuwspapieren te leezen, mits dat dezelve eerst aan hem worden bezorgt, om zich te assureeren dat daarin geene papieren ofte brieven, ofte hoe ook genaamd geen geschreven schrift gevonden word.

De Officier van de Wacht zal zorg dragen, dat de onder zijne bewaaring gestelde Perzonen in het generaal worden getracteerd als mannen van hunne qualiteit en fatsoen; dat zij eene behoorlijke tafel hebben; (in dien smaak zoo als zulks tot nu toe gebruikelijk is geweest) dat zij voorzien worden van een

goed ontbijt, diné en soupé, voorts van thee en koffij en al hetgeene volgens hun staat tot levens-onderhoud mochte nodig zijn, als meede dat zij eene goede bediening hebben.

Hij zal zich van tijd tot tijd bij de gearresteerdens hierna informeeren, een ieder tot zijn plicht houden, en van alle klachten ofte voordrachten, dewelke hem ten dien opzichte mogten gedaan worden, alsook van alle extraordinaire voorvallen dadelijk aan den Commandant van het guarnizoen rapport maaken.

Zoo de gearresteerdens des ochtends, tusschen het ontbijt en het eeten, of ook na het eeten, ofte des avonds vóór het soupé, eenige verversingen ofte verfrissingen, hetzij van liqueeren, punch, extraordinaire of fijne wijnen ofte diergelijke zouden willen gebruiken, zal hij hun zulks permitteeren, doch voor hun eigen rekening, terwijl door het Gouvernement niet meer betaald word als voor ieder gearresteerde gerekent een flesch ordinaire wijn dagelijks, zonder echter te zien op een enkele flesch op de totale massa van ieder vleugel, naar tijdsomstandigheden.

Hij Officier kan zich vooral bij den avond en des nachts verzeekeren van de sleutels van alle de toegangen naar de trappen ofte vertrekken der gearresteerdens; hij zal zijne schildwachten zoodanig uitzetten binnenshnis, dat niemand bij de arrestanten worde toegelaten dan die geene, dewelke ingevolge deeze order zulks gepermitteert is, en onder de voorgeschrevene precautie, dewelke hij in perzoon aan de schildwachten zal doen kennen; gelijk hij ook zal zorg dragen, dat zijne schildwachten van buiten vooral oppassen, dat niemand van buiten door de raamen, hetzij met woorden, hetzij met toegooijen van briefjes, ofte iets diergelijks, eenige conversatie ofte correspondentie met iemand der gearresteerdens, ofte door dezen met iemand van buiten worde gehouden, gelijk de schildwacht voor de deur van den tuin, aan de rechtervleugel, niemand zal laaten passeeren. Hij Officier word personeel responsabel gesteld voor de exacte executie deezer order, vooral dat de schildwachten altijd de nodige consignes kennen, terwijl hij meede voor alle zijne onderhebbende manschappen personeel zal verantwoorden; hij zal dus zoo dikwijls mogelijk zijne posten visiteeren, en vooral zich verzekeren, dat de schildwachten altijd de nodige consignes hebben.

De Plaats-Major Anthing en de Adjudant-Major Wagner, dewelke alleen de orders van den Commandant van het guarnizoen mondeling zullen overbrengen, zullen overal worden toegelaaten, en alles kunnen visiteeren, wordende dezelve zoo verre van deeze order uitgezonderd. Aan den Burger van Marle is gepermitteerd zijn knecht bij hem te hebben, hetwelk hem is geaccordeert, onder die mits, dat die knecht zig vrijwillig in arrest begeeve, eeven als den Burger van Marle; dat hij niet verder moge komen als de kamer, voor den Burger van Marle en zijne meedegearresteerdens op het Corps de Logis bestemdt; dat hij geene communicatie met iemand, hoe ook genaamd, van buiten mag hebben; en dat omtrent hem alles geobserveerd word, eeven alsof hij werkelijk onder de gearresteerdens behoorde. Den officier wordt gelast, dit alles omtrent die knecht meede te executeeren, en te doen executeeren.

De Colonel, commanderende het guarnizoen van den Haag.

J. Gelderman.

XIV. (A. N.)

LE DIRECTOIRE EXÉCUTIF DE LA RÉPUBLIQUE BATAVE AU DIRECTOIRE EXÉCUTIF DE LA RÉPUBLIQUE FRANÇAISE.

La Haye le 21 Février 1798, an 4 de la Liberté Batave.

Citoyens Directeurs,

Ce fut avec des transports de la plus vive joye, que nous reçûmes la lettre que vous nous adressâtes le 18e Pluviôse. La République Française toujours triomphante et toujours magnanime, continuant la guerre après tant de travaux et de succès principalement pour assurer au peuple Batave l'intégrité de ses établissements dans les deux mondes; — le vainqueur d'Italie et du Danube, se préparant à traverser les mers pour reconquérir sur les bords de la Tamise et Ceylon et le Cap et la liberté des mers; — le Directoire Français, déclarant hautement que plein de confiance dans notre amour pour la Liberté, pour la patrie et pour la cause commune, il ne doute pas du zèle et de l'activité avec lesquels le peuple Batave secondera les vues de son Allié — furent autant d'idées, qui excitèrent dans nos âmes l'enthousiasme le plus ardent et le contentement le plus pur.

Oui, Cit. Directeurs! Animés du désir le plus constant de prouver à la République Française et à l'Univers entier, que le peuple Batave est digne de la Liberté; décidés de recueillir tout ce que lui reste de forces et de moyens pour se venger d'une nation perfide, à laquelle depuis deux siècles il doit ses malheurs et des fers, nous seconderons dignement vos efforts. Jaloux d'être les émules d'un peuple qui fait et leur Libérateur et leur appui, les Bataves marcheront sur la route qui leur tracera la valeur du plus grand guerrier; ils combattront et vaincront avec lui. Ils périront peut-être, mais la mort leur sera moins odieuse que l'insupportable orgueil et la froide férocité du Tiran des Mers et de l'ennemi de l'humanité.

A peine votre voeu nous fut-il connu, que nos ordres furent donnés et mis en exécution. Déjà nos chantiers sont en pleine activité; l'airain résonne de toutes parts; des milliers de bras travaillent sans relâche; et bientôt nous dirons au Général Bonaparte: vous avez en grande partie fondé l'espoir de réussir dans votre mission importante sur l'appuy de la brave Nation, dont les plus chers intérêts nous sont confiés; votre attente n'a pas été déçue. Venez. Nos vaisseaux, nos équipages, nos trésors sont à vous. Disposez-en, menez les Bataves à la gloire, punissez les fiers Anglais et rendez la Paix au monde. La gloire d'avoir attribué par leurs nobles efforts à assurer l'indépendance et la Liberté de deux Nations qui en sont idolâtres, sera pour tous les bons patriotes un prix digne de leurs sacrifices; et la satisfaction d'avoir acquitté en partie l'immense dette que le Peuple Batave a contracté envers la République Française, sera la récompense de nos travaux et de notre dévouement sincère à la cause commune de deux peuples, dont l'amour est fondée sur une estime réciproque et les mêmes intérêts.

Le Directoire Exécutif de la République Batave,
PIETER VREEDE. V^T.
Par ordre du Directoire,
W. BUYS.

XV. (A. N.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN DEN DIRECTEUR REWBELL.

La Haye 24 Floréal an VII. (13 Mei 1798).

Citoyen Directeur,

. . . . J'ai été voir quelqu'uns des Ministres Bataves, qui jouissent de la meilleure réputation et en vertus et en lumières. Je leur ai communiqué le mémoire, et ils m'ont dit en gémissant qu'il ne contenoit malheureusement que trop de vérités; qu'ils avoient essayé d'ouvrir les yeux du Directoire Batave sur le compte des intrigants qui l'entourent et sur les fausses mesures qu'il prend journellement, mais que leurs tentatives avoient été vaines et que l'intrigue continuoit de l'aveugler; qu'ils gémissoient également de l'aveuglement du Ministre Delacroix et qu'il rougiroit lui-même un jour d'avoir été le dupe des fripons, qui l'entourent. Plusieurs gens sensés ont voulu détromper le C^{n} Delacroix sur le compte du C^{n} Ducange, dont je vous ai entretenu par mes précédentes. Je vous ai marqué ce que j'avais fait moi-même à cet égard, mais cela n'a servi de rien. Au contraire, depuis quelque tems le C^{n} Delacroix a retiré Ducange dans sa maison; il y mange, il y couche, il y fait ses affaires. Les gens qui le connoissent, rougissent pour le Ministre de cette détermination; ils disent que sa maison est souillée par la présence de ce Ducange. Je n'ai point voulu répéter cela au Ministre. Il eût cru que j'étois jaloux de la confiance, qu'il témoigne à cet homme; mais le ciel m'est témoin, que je n'ai d'autre ambition que de voir la chose publique prospérer au dedans comme au dehors. Je vous répète, que je crois au C^{n} Delacroix les meilleures intentions; mais il s'abuse facilement. Il prend pour le voeu de toute la nation Batave le fallacieux langage de quelques intrigans, qui l'entourent; il ne connoît pas assez le génie de la nation; il ne voit pas assez de monde. Il donne bien de grands dinés, mais l'usage des Bataves est d'arriver au moment de se mettre à table et de se retirer à la fin du repas. Il ne peut donc pas tirer grand parti de ces dinés. Il ne sait pas consulter alternativement des hommes, qui se trouvent en opposition, pour démêler la vérité; il croit trop facilement tout ce qui abonde dans son sens.

Permettez-moi de vous dire, qu'ici comme ailleurs, un Ministre français a besoin plus qu'un peut-être de bien combiner toutes ses démarches. Il doit suivre les instructions de son gouvernement, je le veux; mais il ne doit pas être indifférent sur le choix des moyens. Si ceux, qu'il est forcé d'employer, entraînent après eux des souvenirs fâcheux, il faut tâcher de les faire oublier par la sagesse des gouvernants, auprès desquels le Ministre peut avoir quelque influence. Un Ministre français en aura toujours beaucoup ici, mais il faut *qu'il sache gazer cette influence, qu'il la fasse envisager comme une protection bienfaisante et non comme une oppression étrangère.* Le mémoire que je vous envois ne vous dira que trop la sensation douloureuse, qu'inspirent les mesures adoptées depuis quelque tems, les choix des autorités continuées, le mépris qui couvre les intrigans, dont s'entourent le Directoire Batave et le Ministre de France.

La constitution est acceptée, dira-t-on, à une grande majorité. Cela répond

à toutes les objections. Elle est acceptée, oui. On en avoit si grand besoin, que telle qu'elle eût été, passable ou mauvaise, on ne l'eût pas refûsée. Mais c'est à la faire aimer, que le gouvernement Batave doit mettre tous ses soins et qu'il doit y être aidé par le Ministre de France.

Qu'ils écartent donc sans miséricorde les intrigans; que le gouvernement se renferme dans la constitution; qu'il mette de la sagesse et du discernement dans le choix de ses agens, et bientôt la confiance renaîtra, les craintes et les inquiétudes disparaîtront. Savez-vous les propos qu'occasionnent ici tout ce qui se passe? On regarde les intrigans, qui entourent le Directoire Batave et le Ministre de France, comme des agens payés par l'Angleterre. On va plus loin. On soupçonne violemment quelques membres du Dir. Batave et le Min. de France de partager avec leurs intrigans les guinées de Londres. On porte la portion du Cn. Delacroix à 130 mille florins. Vous sentez bien, que quiconque connait bien, comme nous, le Cn Delacroix, est indigné de ces propos et est bien éloigné d'y ajouter foi; mais il est cruel, que ces idées puissent seulement exister. Je n'ai point voulu en parler au Ministre, parce qu'il ne l'eût peut-être pas pris en bonne part. Je n'ai pas assez sa confiance.

Si le Cn Delacroix ne passe point au Directoire, s'il continue de rester ici, il importe, je crois, qu'on lui fasse voir sa vraie situation, qu'il ne connoît point. Une fois désabusé, il n'est pas douteux qu'il peut continuer d'être utile ici. Ses principes d'honnêteté et de républicanisme sont assez connus, mais qu'on lui trace une marche; il en a besoin. L'intrigue l'a égaré. Elle n'est pas dans son âme; il ne faut que l'écarter de lui . . . . . .

CHAMPIGNY-AUBIN.

XVI. (A. É.)

DELACROIX AAN HET DIRECTOIRE.

La Haye, le 29 Floréal an 6. (18 Mei 1798).

Citoyens Directeurs,

Le gouvernement batave désire que je vous instruise directement de la fuite du général Daendels, qui vient de partir sans passe-port. Il croit avec beaucoup d'apparence de raison qu'il est allé à Paris seconder l'ntrigue, qui s'y remue avec la plus grande activité pour renverser tout ce qui s'est fait ici depuis le 22 Janvier. J'avois invité ce général avant-hier. Après diner la conversation est tombée sur la position de la République batave. Je le regardois comme le plus grand partisan du gouvernement et du Corps Législatif actuel. Il avoit plus que personne contribué à m'imprimer la plus grande confiance dans l'attachement de leurs membres à la France, dans leur aversion pour l'Angleterre, leur franchise; et j'ose dire qu'elle n'a point été trompée, qu'ils sont et seront dévoués au gouvernement que j'ai l'honneur de représenter, et qu'ils le seconderont toujours de tout leur pouvoir dans les mesures énergiques, qu'il prend contre l'ennemi commun. Je n'ai pas été peu surpris d'entendre le général Daendels déclamer avec la plus grande violence contre ce qui s'est

passé ici le 4 Mai; contre les 60 membres de l'Assemblée constituante, qui ont été conservés d'après l'acte constitutionnel et qui se sont divisés en deux chambres; contre le Directoire Exécutif; en un mot contre tout l'ordre actuel des choses. Je lui ai fait sentir tout ce que sa conduite avoit de criminel envers son pays, combien elle étoit inconséquente envers la France et son Ministre. Il a constamment persisté dans ses déclamations forcenées, sans pouvoir alléguer un fait qui les appuyât. J'ai cru de mon devoir d'en instruire le Directoire batave. Ma déclaration jointe à d'autres renseignements lui a fait croire, que Daendels est un des instruments les plus actifs de l'intrigue, qui s'agite en tout sens pour culbuter l'ordre de choses actuel, et qui vous a fatigué par cette foule de mémoires anonymes, auxquels j'ai répondu. Il avoit pris la résolution de le faire arrêter. Daendels s'est évadé et on le croit parti pour Paris. J'ai dû, Citoyens Directeurs, vous informer de ce fait, sans intermédiaire, d'après la demande précise que le gouvernement batave m'en a faite par un de ses membres. Le Ministre batave est chargé d'en rendre un compte plus détaillé au Ministre des Relations Extérieures.

Permettez-moi de vous supplier d'être en garde contre les intrigants bataves. Vous m'avez confié une mission dont j'avois senti, dont je vous ai exprimé tout le danger. J'ai rempli à la lettre vos instructions, déjoué les intrigues anglaises et fédérales; j'ai obtenu l'établissement d'une constitution où l'alliance française est consacrée, d'un gouvernement totalement dévoué. Tout ce que vous avez demandé est accordé. J'espère avant peu vous envoyer, en exécution des instructions que vous m'avez données, une convention pour Flessingue, qui vous mettra en état d'en faire un des départements les plus importans de notre marine, sans nuire à la marine batave. La seule grâce que je vous demande, au nom de la confiance que vous avez bien voulu m'accorder, c'est de juger ceux qui sont ici à la tête des affaires, non par des dénonciations vagues, mais par les faits et par leurs résultats pour la République dont vous êtes les premiers Ministres. Si cela est, je vous réponds du poste, comme je vous en ai répondu en prenant congé de vous.

Salut et respect,
CH. DELACROIX.

XVII. A. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 28 Floréal an 6. (17 Mei 1798).

Peu de temps après mon arrivée, Citoyen Ministre, c'est à dire le 27 pluviôse, je vous écrivis que tout alloit bien ici, que notre ministre, le Citoyen Delacroix, marchoit à grands pas vers le but de sa mission, et que j'aurois peu d'occasions sans doute de correspondre particulièrement avec vous.

En effet, aprés la régénération du 3 pluviôse les bases d'une nouvelle consti-

tution avoient été posées, les développements nécessaires y avoient été donnés, enfin l'acte constitutionnel avoit été solemnellement accepté par le peuple batave, à une assez grande majorité.

Mais pendant ce temps là l'intrigue travailloit sourdement. Elle s'insinuoit auprès des membres les plus influents de l'assemblée batave, auprès du Directoire et jusques dans l'esprit de notre ministre, le citoyen Delacroix. Des hommes dévorés d'ambition, avides d'autorité et surtout d'argent, conseilloient et dictoient pour ainsi dire des mesures pernicieuses aux deux corps constitués, que je viens de signaler. Un certain Brahain Ducange, que j'avois trouvé à la Haye lors de mon arrivée, s'étoit introduit, je ne sais comment, auprès de notre Ministre. Il s'étoit pas à pas insinué dans ses bonnes grâces, avoit définitivement obtenu sa confiance, et la possède présentement au suprême degré. Ce Citoyen m'avoit été désigné, dès Paris, comme un intrigant. Après l'avoir examiné quelque temps, je crus en effet le reconnoître pour tel. Je pris cependant des renseignements, et beaucoup de gens sensés me confirmèrent dans cette opinion. Je crus devoir alors en parler au Ministre. Je lui peignis le citoyen Ducange d'après les informations reçues, et j'engageai le Ministre à se défier. Le Ministre me répondit, qu'il verroit et qu'il agiroit en conséquence. Depuis ce temps la confiance du citoyen Delacroix n'a fait que s'augmenter en faveur de Ducange. Celui-ci a successivement capté aussi la confiance du Directoire batave, auquel on reproche beaucoup de mesures indiscrètes et dangereuses. On les croit pour la plus part conseillées et dictées par Ducange. Tous les gens sensés en gémissent; plusieurs ont voulu détromper le Ministre Delacroix et le Directoire batave. Ils n'ont pas été écoutés. J'ai hésité jusqu'ici à vous parler de cela, parce que j'espérois toujours que l'on ouvriroit les yeux et parceque je craignois que l'on me soupçonnât d'être jaloux d'en voir un autre jouir, à mon préjudice, de la confiance de notre Ministre. Mais je ne crois plus pouvoir reculer, et je vous dois même compte d'un scène, qui se passa hier au soir dans la maison du Ministre. Les suites pourroient en être fâcheuses et il est peut-être urgent de les prévenir.

Hier le Ministre avoit invité à dîner le général Daendels. Ce général, qui commande en chef l'armée batave, jouit ici d'une excellente réputation. Il est généralement estimé; il est très lié avec le général en chef de l'armée française, le général Joubert, et tous nos autres officiers. Jusqu'ici il avoit également joui de l'estime du citoyen Delacroix.

Le dîner avoit été fort tranquille; après le dessert la conversation s'engagea sur la chose publique. Le citoyen Ducange qui est à demeure chez le Ministre, étoit de ce dîner. Le général Daendels hazarde d'abord quelques plaintes générales sur la marche actuelle des affaires publiques; tout paroissoit calme et tranquille. Mes affaires m'appelant à la secrétairerie, je quitte la table, et quelques instants après je sors de la maison. Mais la conversation s'échauffe ensuite entre le Ministre et le général Daendels. Dans l'effusion de ses épanchements ce dernier apostrophe Ducange et dit, en le signalant, voila l'homme, qui fait les malheurs de mon pays, voila l'homme qui trompe le Directoire batave et le Ministre de France. C'est lui, qui a conseillé et dicté le décret du 4 Mai. Décret qui n'a point été soumis à l'acceptation du peuple, qui à été proposé et exécuté dans la même séance, décret d'usurpation, qui constitue

en deux chambres l'assemblée constituante et proroge les membres qui la composent, tandis que le voeu du peuple est, qu'ils soient renouvellés en entier, et que l'esprit de la constitution le veut ainsi.

Là-dessus le Ministre s'emporte violemment, réplique que ce n'est point Ducange mais bien lui-même qui a provoqué ce décret; que loin d'être contraire au peuple batave il en est le salut, et qu'on y a généralement applaudi. Daendels soutient avec chaleur ce qu'il a avancé. Le Ministre s'emporte plus vivement encore; il menace Daendels du Directoire batave, et sort en effet pour s'y rendre. Je rentre quelques instants après. Je rencontre Ducange, qui me rapporte tout ce que je viens dire. Il m'ajoute que Daendels est un scélérat, un intrigant, un monstre, qu'il a mérité toute l'indignation du Ministre; il avoue cependant, qu'il ne s'est point écarté du respect dû à la personne du Ministre, mais que ce qui vient de se passer ne restera pas impuni. Il ne doute point, ajoute-t-il, que le Directoire informé ne prenne de grandes mesures, qu'il ne fasse enfermer le général Daendels, qu'il n'en fasse autant à l'égard du Ministre de la Guerre et du Ministre de la Marine, qui sont, dit-il, deux intrigants, deux coquins comme Daendels.

Étonné de tout ce que j'entends, présumant que le Ministre rentré chez lui va me parler de cet évènement, je reste tranquillement dans ma chambre. Ne voyant rien, je sors à dix heures du soir; je vais chez le général Joubert où je présumois que le Ministre avoit pu aller, et pour voir ce qu'il pense de l'état des choses et de ce qui vient de se passer. Il me dit en gémissant, qu'il voit depuis longtemps l'intrigue s'agiter en tout sens, qu'il voit avec chagrin le gouvernement batave et le Ministre Delacroix dupes d'un coquin qui les trompe, d'un Ducange qu'il méprise, qu'il abhorre, parce qu'il est justement l'objet de l'indignation publique. Il m'ajoute, que si le gouvernement batave prend la mesure de faire arrêter Daendels et les deux Ministres désignés, cette mesure impolitique et dangereuse pourroit avoir des suites fatales, parce qu'il sait que ces trois individus jouissent de l'estime et de la confiance de tous les bons citoyens et de toute l'armée batave, qu'il les considère lui-même infiniment, et que s'il survient des mouvements, il se trouvera vraiment dans une position bien délicate.

J'ignore ce que le Ministre pourra vous écrire sur cet évènement; mais soit qu'il ne juge pas à propos de vous le participer aujourd'hui, soit qu'il ne veuille pas me charger de faire la dépêche, j'ai cru qu'il étoit de mon devoir de vous faire part de ce qui se passe et de vous entretenir de l'état des choses. Vous jugerez sans doute convenable d'en communiquer au Directoire Exécutif, qui ne sera pas moins empressé que vous sans doute, à faire passer au Ministre Delacroix des instructions qui l'aident à voir la vérité, qui le délivrent des intrigues dont il est entouré, et qui dirigent ses bonnes intentions qui ne sont pas douteuses.

Les vrais républicains de ce pays-ci craignent deux écueils opposés. L'anarchie et la dilapidation d'un côté, qui semblent s'organiser journellement d'après le choix des individus, que le gouvernement batave trompé met à chaque instant en place. Le fédéralisme et la réaction, de l'autre, qui résulteroient nécéssairement du renversement de l'ordre de choses actuel, qui n'a besoin que d'être mieux dirigé et plus sagement administré.

Je vous fournirai d'autres renseignements, s'il est nécessaire. Veuillez, pour ma gouverne, m'accuser réception de cette lettre.

Salut et respect,
Champigny-Aubin.

XVII. B. (A. É.)

La Haye, 29 Floréal an 6. (18 Mei 1798).

Par ma lettre d'hier, Citoyen Ministre, je vous ai fait part de ce qui s'est passé entre le Citoyen Ministre Delacroix et le général Daendels, commandant les troupes de la République Batave. J'ai su depuis que ce général, après avoir été mandé au Directoire et après l'explication qu'il y avoit eue, s'attendant à être mis en arrestation, a pris le parti de quitter la Haye et de s'acheminer, dit-on, pour Paris. Il étoit parti, à ce qu'on présume, dans la nuit. Ce matin le Directoire avoit donné l'ordre de l'arrêter; mais lors qu'on s'est présenté chez lui, on ne l'y a pas trouvé.

Il avoit été fait dans la matinée d'hier deux déclarations très-fortes contre le général Daendels, l'une par le Citoyen Ministre Delacroix, l'autre par le Citoyen Ducange. Je n'ai point vu celle du Ministre; mais Ducange est venu nous montrer la sienne à la secrétairerie, et j'avoue qu'elle est rédigée de manière à rendre le général Daendels bien odieux. Ducange nous a dit, que la déclaration du Ministre étoit dans le même sens. J'ignore si ces déclarations contiennent bien l'exacte vérité, je ne sais si la passion du moment n'a pas porté à grossir les faits; mais je dois à la justice et à la vérité de dire, que lorsque Ducange me raconta l'évènement, presqu'au moment où il venoit de se passer, les faits étoient présentés sous un aspect bien moins grave, tels enfin que je vous les ai relatés dans ma lettre d'hier. Seroit il possible, que l'envie de perdre un homme eût dicté les deux déclarations? Je ne puis me le persuader de la part du Ministre. Quant à Ducange, ses preuves sont faites; son génie infernal, ses machinations perfides connues de tous ceux qui savent l'apprécier, ne laissent pas la moindre doute, qu'il fera tout ce qui dépendra de lui pour faire sacrifier le général Daendels. Je vous ai dépeint l'influence extrême qu'il a sur l'esprit du Citoyen Delacroix, sur les membres du Directoire Batave; il y a donc une forte présomption pour croire qu'il aura usé de tous ses moyens pour faire abonder le Ministre dans son sens, ainsi que le Directoire Batave. Il a d'ailleurs été fortement apostrophé par Daendels; il tremble d'être démasqué; il est aisé de voir, qu'il fera l'impossible pour déterminer sa chute, afin d'éviter ou de reculer la sienne propre.

Je ne prétends pourtant pas, Citoyen Ministre, me déclarer ici le défenseur officieux du général Daendels. Il faudroit avoir été témoin de ce qui s'est passé, et savoir quelles ont été les vraies intentions de chacun. Je ne veux ici que vous tenir en garde contre l'exagération, qu'il est naturel de craindre en cette affaire. Peignez vous le lieu de la scène, l'issue d'un dîner, la présence d'un homme noté par l'opinion publique comme un intrigant, comme l'auteur des

maux, qui affligent ces malheureuses contrées. Peignez vous le général Daendels, un des principaux auteurs de la révolution du 3 pluviôse, en face d'un homme, qu'il croit fermement la cause des écarts qu'on reproche au gouvernement Batave; et vous jugerez sans doute que le général Daendels a pu dans la chaleur de la discussion se livrer peut-être à des déclamations et des emportements déplacés. Quant à moi, je vois absolument de sang froid dans cette affaire; j'ai dû vous dire comment j'en étois affecté, et vous verrez d'après les autres rapports qui pourront vous être faits d'ailleurs, le degré d'importance que vous devez mettre à tout ce qui s'est passé.

J'apprends à l'instant, que le Directoire Batave envoie un courrier extraordinaire à son Ministre à Paris pour vous faire rendre compte de cette affaire. J'ignore quelles mesures seront proposées à notre gouvernement. Mais je sais bien, que la sagesse présidera au rapport que vous ferez et aux décisions de notre Directoire.

J'apprends aussi que le C^n^ Ministre Delacroix écrit directement à notre Directoire. J'ai même vu sa lettre, qu'il a remise à la secrétairerie pour la faire copier au net. Cette lettre, je l'avoue, me paroît se sentir encore de la violence, qui a eu lieu de part et d'autre entre le général Daendels et lui; elle me semble respirer aussi quelque chose du génie haineux et vindicatif de Ducange, qui ne cesse d'entourer le Ministre et qui depuis deux jours surtout n'a cessé d'être en conférence particulière avec lui et avec le Directoire Batave, qui n'agit que d'après son impulsion.

N'ayant pas eu le temps de profiter du courrier dont je viens de parler, je profite de celui qui va être expédié cette nuit par le général en chef Joubert. Je présume qu'il rend compte à notre gouvernement de ce qui se passe. Ainsi la lumière vous parviendra sans doute de différents côtes.

Salut et respect.
Champigny-Aubin.

P. S. — J'ai surtout remarqué dans la lettre du citoyen Ministre Delacroix, qu'il ne parle point des principales circonstances qui ont causé les emportements et les déclamations du général Daendels; qu'il ne parle point non plus de la présence de Ducange etc., circonstances qui ne me paroissent pas indifférentes à l'affaire.

XVIII. (R. A.)

MEMORIE VAN REISKOSTEN, DAGGELDEN EN ANDERE ONKOSTEN VAN DEN Luit. Gen. DAENDELS.[1]

1798.

Jan. en Febr. Dinée's, Reiskosten en Expressen . . . . *f* 1500
Van 17 Mei tot 10 Juni incluis. Daggelden aan de Capitains Villers en Rouget à *f* 15 ieder, is voor 25 dagen . - 750

---

[1] Geheime uitgaven voor Buitenlandsche Zaken. Bijlage E.; in de « Buitengewoon Secrete Relatieven van het Uitv. Bewind. » Rijksarchief. Het totaal bedrag der onkosten voor den staatsgreep van 12 Juni 1798 beliep f 21079-9 st.

Van 17 Mei tot 10 Juni incluis.	Daggelden voor den Lt. Gen. Daendels, à *f* 60	- 1500
idem	Reiskosten heen en wederom à *f* 2000 ieder Reis	- 4000
	N. B. Bij de terugkomst is de Chef de Bataillon Peschelos en de laatste courrier mede te mijnen laste geweest.	
	Vier Dinée's à 25 Louisen de een door de ander	- 1120
	Een reiskoets van Looz te Antwerpen gekogt, welke thans voor den aide de camp Rouget gebruikt word en 't Eigendom van het Gouvernement blijft, 50 Louisen	- 560
	Aan N. N. geleend 50 Louisen, volgens nevensgaande overgevende Wissel op 2 Maanden	- 560
		f 9990

Hierop ontvangen.

Den 17ⁿ Mei. Bij mijn vertrek ontvangen	*f* 1500
Door het Gouvernement te betaalen aan Jan en Theodorus van Marcelis, Traitte van 9 Prairial op een Maand	- 5000
	f 6500
Ten slotte komt mij	*f* 3490

Ontvangen het genoemde slot van drie duizend vier honderd 90 gld.

DAENDELS.

Au premier fructidor je payerai au général Daendels ou à son ordre la somme de douze cent livres. Valeur reçu comptant.

Paris, ce 16 Prairial an 6e. J. J. ROUGET DE LISLE.
Rue des Champs Élysées No. 9.

XIX. (A. É.)

RAPPORT AAN HET DIRECTOIRE.

Prairial an 6. (20 Mei—19 Juni 1798).

Le Directoire instruit de la situation de la République Batave, connoissant les causes de l'anarchie qui y règne, a été convaincu de la nécessité d'en arrêter les progès. Déjà il a ordonné l'expulsion de Ducange, le rappel du Ministre Delacroix. Ces deux mesures seroient presque suffisantes pour ramener l'ordre en Hollande et y établir enfin le règne des lois. Mais le parti anarchique s'y est approprié tous les emplois, toutes les fonctions administratives et légis-

latives. Il n'a établi sa puissance qu'en se prévalant de l'appui du Ministre Delacroix; cet appui enlevé, tous ses efforts pour la conserver seroient vains. L'indignation nationale est trop forte; elle se prononce d'une maniére trop énergique contre les actes illégaux, par lesquels ce parti s'est prorogé dans les pouvoirs.

Le Directoire cependant voulant sauver la Hollande des fureurs de l'anarchie, ne veut pas l'abandonner aux convulsions d'une révolution nouvelle, à la possibilité d'une réaction; et l'une et l'autre sont infaillibles, s'il ne convenoit d'avance des mesures qui seront prises en Hollande même, pour y faire exécuter une constitution, qui jusqu'à présent n'a été décrétée que pour être violée, et si le nouveau Ministre, qui va y être envoyé, ne recevoit des instructions pour favoriser ou approuver des mesures maintenant indispensables.

En opérant la révolution du 22 Janvier le citoyen Delacroix eût fait la bonheur de la Hollande, s'il eût employé un autre parti. Le parti qui avoit *Vreede* pour chef et qu'adopta le Ministre de France, est déjà bien connu du Directoire Français, qui se rappellera qu'ayant eu communication d'une déclaration de foi politique que douze des membres de cette faction osèrent publier, il chargea son Ministre Noël de leur témoigner *son mépris et son indignation*. Quoique la Hollande partageat l'indignation du Directoire, cependant la saine partie de la nation se seroit ralliée avec empressement au nouveau gouvernement, si la multiplicité successive de ses opérations désorganisatrices ne l'avoit totalement aliénée. Les réclamations les plus justes et les plus universelles, les conseils les plus désintéressés, les sollicitudes les plus vives des meilleurs citoyens, tout ayant été infructueux pour arrêter la marche anarchique de ce gouvernement, il ne restoit d'espérance aux amis de la patrie que dans la rénovation constitutionnelle des autorités; cet espoir leur a encore été enlevé.

Le 22 Janvier on créa un Directoire exécutif provisoire, qui devoit gérer seulement jusqu'à la convocation de l'assemblée législative, qui au terme de la constitution devoit en élire un définitif. L'assemblée constituante de sa pleine autorité a prorogé ce Directoire; bientôt aprés elle s'est prorogée elle-même et s'est transformée en une assemblée législative, sans consulter les assemblées primaires. Déjà toute la nation a protesté légalement contre ce décret, rendu 4 Mai: des milliers de requêtes, parties de toutes les communes, ont été présentées à l'assemblée. Cette assemblée n'étoit pas libre quand elle le rendit, car avant de discuter cet objet publiquement, elle s'étoit formée en comité secret. Quelques membres voulurent s'élever contre la proposition de ce décret de prorogation, mais les chefs de l'anarchie osèrent dire aux opposants: *ou la prison*, *ou le décret*. Le lendemain la discussion s'ouvrit publiquement; le décret fut rendu à l'unanimité.

Ce fait est constant; plus de vingt membres de l'assemblée l'attesteront, et quand le rappel du Ministre Delacroix, l'arrivée de son successeur auront rendu la liberté aux opinions, les membres qui vouloient s'opposer au décret, réclameront contre la violence qui leur a été faite et en demanderont le rapport. Ce rapport une fois obtenu, les assemblées primaires s'ouvriront pour de nouvelles élections. Alors les agents épurateurs, qui viennent d'en chasser tous les patriotes purs, ne pouvant renouveller leur funeste opération, imaginée pour consolider l'empire d'une minorité anarchique, on peut assurer

d'avance que l'on aura un choix de représentants éclairés, amis vrais et désintéressés de la liberté. Le gouvernement français n'a pas à craindre que le choix du peuple se porte aujourd'hui sur les fédéralistes. C'étoit aussi une minorité bien faible que celle de ces fédéralistes, qui moins audacieuse que celle des anarchiques, ne se soutenoit comme elle que par l'intrigue. L'absence totale d'un gouvernement avant l'acceptation de la constitution, la prédominance que la commission des relations extérieures, composée des chefs du fédéralisme, avoit sur les autres comités, ont été les seules causes de la puissance momentanée de ce parti. Il est réduit à la nullité la plus absolue par l'introduction d'une constitution unitaire; d'ailleurs ces chefs sont encore en détention, et leur influence n'est pas à craindre, si cette détention se prolonge jusqu'après les élections et la révocation du gouvernement.

Sans aucune convulsion et par des moyens légitimes ayant obtenu une nouvelle et bonne composition du Corps Législatif, sa première opération sera de revenir sur l'usurpation que l'assemblée constituante a fait de ses fonctions en prorogeant le Directoire, tandis que lui, Corps Législatif, avoit seul le droit d'en élire un définitif, et de suite il procédera à cette élection.

Le rapport de ces deux décrets suffit pour réparer tous les actes anarchiques, qui ont été commis, et rendra la Hollande à la tranquillité. Cette mesure heureusement est aussi facile qu'elle est nécessaire. La composition du gouvernement Batave ne peut rester telle qu'elle est; le Directoire en paroît déjà suffisamment convaincu. Toute la force de ce gouvernement consistoit dans l'appui qu'il se promettoit faussement du Directoire français, mais l'improbation étant au contraire lieu manifeste, rien ne pourroit le sauver de l'indignation nationale, qui aujourd'hui est portée à son comble et qui ne se contient que dans l'espérance de voir bientôt opérer ces changements. Si le Directoire ne se hâtoit d'envoyer un nouveau Ministre à La Haye, on laisseroit échapper l'occasion de parvenir par des moyens légitimes à cette renovation.

Après la révolution du 22 Janvier tant par les exclusions que les démissions et les incarcérations, il s'est trouvé dans l'assemblée constituante un déficit de 51 membres. Pour les remplacer on a pris tous les suppléants, mais il en manquoit encore trente pour compléter l'assemblée. Ce nombre est juste le tiers du Corps Législatif. Quand on a rendu le décret du 4 Mai, on a considéré ces trente membres manquant comme le tiers qui devoit sortir, et on a ordonné que le sort désigneroit trente districts, qui devoient élire chacun un représentant pour les remplacer. Ces élections ne peuvent être éloignées encore de 15 jours et la faction qui domine, grâces aux épurations, s'ést assurée des moyens de faire des choix d'hommes, qui lui soient entièrement dévoués. Si ces représentants sont nommés avant l'arrivée du nouveau Ministre, avant qu'on ait fait rapporter le décret du 4 Mai, alors le Corps Législatif, tout en complétant sa composition anarchique, aura pris cependant une forme constitutionnelle; la faction s'y sera acquise une majorité encore plus puissante, et enlèvera ainsi tous les moyens légaux de faire revenir cette assemblée ellemême sur sa prorogation, et amèneroit la nécessité d'une révolution.

Si l'arrivée du citoyen Roberjeot pouvoit être encore éloignée, il seroit donc instant, que le Directoire voulut bien en attendant envoyer un chargé d'affaires. Sa présencee donnant de la force aux réclamations des vrais amis de la patrie,

on pourroit faire opérer à l'instant le rapport du décret du 4 Mai, ou du moins faire suspendre les élections jusqu'à l'arrivée du nouveau Ministre.

Le Directoire sera sûrement convaincu, que si l'on fait avec tant d'instance la demande de la renovation totale du gouvernement, ce n'est point un esprit d'animosité particulière qui la dicte. Le général Daendels, quoique persécuté par ce gouvernement, est loin de vouloir solliciter des vengeances; il veut seulement indiquer la mesure, qu'il croit la seule capable de sauver son pays. Quant à ce qui lui est personnel dans ces évènements, il n'en tire que cette considération: le gouvernement Batave, d'après les proclamations qu'il a publiées, les ordres qu'il a donnés au fiscal de La Haye pour intenter au général Daendels un procès comme *déserteur*, doit nécessairement ou poursuivre ce procès, ou se retracter. Le poursuivre et en rendre le général victime ce seroit, on ose le dire, une injustice trop révoltante. Se retracter seroit un acte bien humiliant pour le gouvernement, capable de lui enlever toute sa force morale, s'il en avoit encore.

XX. (F. A.)

JOUBERT AAN DAENDELS.

La Haye le 13 Prairial, l'an 6 de la Rép. Franç.
(1 Juni 1798).

Je vous envoie, mon cher général, ce que vous me demandez et d'autant plus volontiers, que vos amis vous diront que je me chargeois moi-même de vous deffendre du crime de désertion, si on vous eût poursuivi; mais vous savez que sur la réponse que j'ai donnée au Directoire, les avocats juges ont déclaré que vous ne pouvez être poursuivi comme déserteur, qu'après avoir été cité.

Revenez au plus vîte. J'ai fait écrire une lettre intéressante par Champigny au Ministre Talleyrand; c'est le résultat de ce dont vos amis vous instruisent.

Salut et Amitié,
JOUBERT.

XXI. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 24 Prairial an 6. (12 Juni 1798)

Je vous dois compte, Citoyen Ministre, des circonstances qui ont accompagné le retour ici du général Daendels. Aussitôt son arrivée, tous les officiers français de la garnison de La Haye, tous les officiers bataves fors un trés-petit nombre, se sont empressés d'aller voir ce général. Tous lui ont témoigné le plus vif intérêt, la plus parfaite cordialité. Un grand nombre d'autres citoyens de toutes les classes lui ont prodigué les mêmes sentiments. La presque totalité des soldats de la garnison de toutes les armes ont montré le même

enthousiasme. Il s'est promené avec confiance dans différents endroits de la ville. Une chose singulièrement remarquable surtout c'est, qu'en passant devant l'hôtel du Directoire batave, la troupe qui compose sa garde a rendu au général Daendels les honneurs militaires, dûs à son grade. A peine son arrivée avoit-elle été connue, qu'un grand nombre de citoyens militaires et autres ont organisé les préparatifs d'un grand souper pour fêter le général. Parmi les personnes recommandables qui se sont trouvées à ce souper, outre les généraux et officiers français et bataves de la garnison, on a remarqué les trois ministres de la guerre, de la marine et des finances. On y a porté des toasts très-frappants dont je ne connais pas encore la lettre, mais dont l'esprit exprimoit le plus vif attachement à la liberté et à la constitution. Une musique guerrière a joué pendant le repas nos hymnes françaises et les hymnes bataves, si chères aux hommes libres. Sur le portail d'entrée de la salle, où se donnoit le souper, étoit un beau transparent portant ces mots: *les amis de la constitution.* Environ 160 personnes composoient le nombre des convives. On s'est séparé vers les trois heures du matin, et la musique guerrière a été quelque temps après jouer sous les fenêtres des principaux personnages, qui avoient assisté à la fête.

Pendant ce temps il y a eu un grand comité, composé dit-on de la majeure partie des deux chambres du corps législatif, des trois membres influents du Directoire batave, les citoyens Vreede, Finje et Vanlangen. On assure que les citoyens Wilderigh et Fokker n'y étoient pas. Quelques uns croyent que le Ministre, le Citoyen Delacroix, étoit au commencement de ce comité. Cependant j'ai su à la maison, qu'il étoit rentré vers les onze heures du soir et qu'il n'avoit pas été longtemps absent de chez lui.

Différents projets ont été agités à ce comité. Il avoit d'abord été question d'ôter le commandement en chef au général Joubert pour en nommer un autre; en suite on avoit parlé de faire former un cordon de troupes autour de La Haye. Mais on a observé que l'on n'étoit pas sûr de l'esprit des troupes, qui composent la garnison, et les projets ont été laissés là. On s'est vivement récrié contre la fête, qui avoit lieu. On l'a regardée comme une insulte faite au Corps législatif et au Directoire. On a terminé la séance du comité par arrêter de ne prendre aucune mesure jusqu'au retour d'un courrier, qui doit être envoyé aujourd'hui au gouvernement français. J'ai encore su, que quelqu'un des Directeurs bataves parlant à un des Ministres et se plaignant amèrement de la déconsidération dont on abreuvoit (?) le Directoire et le Corps législatif batave, ce Ministre a répondu avec fermeté: ce sont vos fautes journalières qui vous dépopularisent; ce sont les torts que vous avez commis dans l'affaire du général Daendels; les mauvais choix que vous avez faits pour les emplois publics, qui vous ôtent la confiance. Il ne vous reste qu'un parti à prendre, a ajouté ce Ministre, c'est d'engager le Corps législatif à rapporter le décret du 4 Mai v. s., et de remettre au peuple le choix de ses représentants en rentrant vous-mêmes, Directeurs, dans la classe des simples citoyens, pour y attendre le vœu du peuple et des autorités, qui devront présider à de nouveaux choix, ou à votre réélection.

J'ai encore su ce matin, qu'un des principaux motifs qui avoient concourru à exciter l'inimitié du Directoire batave et de quelqu'autres individus, qui

approchent le plus ce Directoire, c'est que le général Daendels avoit fait placer un certain nombre d'étrangers dans les principaux grades de l'armée batave, et que ces hommes-là, plus instruits du service que ne le sont communément les officiers bataves, témoignoient au général Daendels beaucoup d'attachement et ne paroissoient point disposés à servir les mesures de rigueur, qu'on avoit d'abord réservées à ce général.

Je remarque que tout cela donne beaucoup d'humeur au citoyen Delacroix. J'observe que sa tête se monte. Il nous dit franchement et de la meilleure foi du monde, que s'il n'étoit pas rappellé il indiqueroit des mesures fortes et grandes, qui feroient repentir Daendels et ses partisans de l'espèce de triomphe, dont ils jouissent. Il ne sent pas, qu'une grande opinion publique et l'esprit des armées militent en faveur de ce qui se passe aujourd'hui. Il est encore imbu des conseils pernicieux qui lui souffloit ce Brahain Ducange, que le gouvernement français a fait éloigner si à propos de ce pays-ci. Je vous répète que ce Ducange a fait bien du mal, et au Ministre, et au Directoire batave, et à cette République entière. Il importe extrêmement, que le successeur du Citoyen Delacroix vienne de suite le remplacer et ramener le calme, qu'une étincelle peut troubler d'un moment à l'autre. Mais j'espère toujours, que la sagesse et la modération continueront de maintenir la tranquillité. Le général Joubert et son état-major jouent un grand rôle dans tout cela. Le Citoyen Delacroix en témoigne le plus vif mécontentement; il en est furieux. Je vous avoue franchement, que je ne partage pas son opinion là-dessus.

Salut et respect,

CHAMPIGNY-AUBIN.

P. S. — J'oubliois de rapporter un fait. Le général Daendels, avant son affaire, avoit toujours deux sentinelles bataves à sa porte. On ne lui en a point donné à son retour. Alors le général Joubert y a suppléé par deux sentinelles françaises. Le Ministre Delacroix et le Directoire batave ont été très surpris et mécontents de cette déférence de la part du général Joubert. Il paroît, que celui-ci regarde le général Daendels comme jouissant de l'estime et de la considération publique, et que notre Ministre et les Directeurs sont tout autrement affectés. Que de désagréments on se fût épargné, si l'intrigue n'eût pas circonvenu sans cesse le Ministre et les Directeurs, et si l'on eût voulu s'expliquer franchement et sans humeur de part et d'autre. Mais je vous le répète, Citoyen Ministre, songez, dans les mesures qui seront prises, que la réaction est là, comme je vous l'ai dit dans plusieurs de mes lettres; et qu'on l'évite par tous les moyens possibles; autrement elle causeroit de grands maux.

Il est quatre heures du soir, et tout continue d'être tranquille.

XXII. (A. É.)

DELACROIX AAN TALLEYRAND.

24 Prairial an 6. (12 Juni 1798).

Citoyen Ministre,

C'est le cœur navré de douleur que je vous écris, pour vous rendre compte de la position où se trouve le gouvernement Batave. Je vous ai précédemment instruit de l'incartade ou plutôt des attentats du général Daendels, de sa fuite à Paris, de sa mise en accusation. Fier de l'accueil qu'il prétend lui avoir été fait, il est rentré triomphant ici. Le Directoire, vu l'état de suspension où il est, avoit défendu qu'on lui rendit les honneurs militaires. Le général Joubert, au mépris de cette défense qui lui avoit été notifiée, a fait placer deux sentinelles françaises à sa porte, a été lui rendre visite avec tout son état-major; et tous les postes, même ceux qui sont à la porte du Directoire, rendent les honneurs à Daendels, qui est en révolte ouverte. Cette nuit même un grand repas lui a été donné par quelques uns des représentants, qui ont donné leur démission à la suite du 22 Janvier. On assure que la très-grande partie de l'état-major de l'armée française y a assisté, que l'on y a porté les toasts les plus insultants au Corps Législatif et au Directoire Batave. A l'issue du repas, Daendels a été reconduit au son de la musique militaire jusques chez lui. La horde a parcouru une grande partie de la ville. Elle a affecté de passer sous les fenêtres du Directoire, quoique ce ne fût pas le chemin direct pour arriver chez Daendels.

Ce matin le major de la place a été trouver les directeurs Vreede, Finje et Vanlangen, qui logent ensemble à la maison d'Amsterdam, où se tiennent les séances du Directoire. Les directeurs Wildric et Fokker n'ont pu jusqu'à présent loger avec leurs collègues, la maison qui leur est destinée n'étant pas encore prête. Le major de la place a dit aux trois premiers Directeurs, qu'il étoit bien fâché de la nouvelle qu'il avoit à leur annoncer; que la contre-révolution étoit sûre; que l'on devoit commencer aujourd'hui à deux heures; qu'elle s'opéreroit sans effusion de sang, s'ils vouloient donner leur démission; que le président Fokker l'avoit déjà donnée. Ils ont répondu d'une voix unanime qu'ils étoient établis d'après l'acte constitutionnel, qu'ils avoient juré de mourir s'il étoit nécessaire à leur poste, et qu'ils y resteroient. Ils ont ensuite congédié le major, en lui ordonnant plus de circonspection. Un instant après le président Fokker est entré. Ce qu'on avoit dit à son sujet étoit faux; il a adhéré à la réponse de ses collègues, ainsi que le citoyen Wildrick.

Je reçois à midi la lettre du Directoire dont copie est ci-jointe sous le no. 1 et j'écris en conséquence au général Joubort celle sous le no. 2.

A deux heures il m'a fait la réponse que je joins également sous le no. 3.[1] Je l'ai communiquée sur le champ au Directoire Batave, persuadé qu'elle ne peut que calmer les inquiétudes peut-être exagérées, qu'on lui a fait concevoir.

---

[1] Alleen copie no. 3 is in het archief van Buitenl. Zaken te Parijs. Zie bijl. XXIII. De beide andere vond ik onder de bijlagen tot de memorie van Strick van Linschoten, op het Rijksarchief. Zie dissertatie, bl. 182 vgl.

Quant à moi, Citoyen Ministre, je ne puis que vous prier avec instance de hâter l'arrivée du Citoyen Roberjeot, ou de me permettre de laisser les papiers de la légation et la suite des affaires au Citoyen Champigny. Vous sentez ce que ma position a de pénible; je la supporterois toutefois avec courage, si elle ne compromettoit pas les intérêts de la République française. Ils ont besoin d'être soutenus ici par un Ministre, qui jouisse de toute l'influence morale due au représentant de la grande nation. Mon rappel l'a altérée dans ma main, mais mon successeur la recouvrera toute entière. Je vous réitère donc, Citoyen Ministre, la prière de hâter son arrivée.

Salut et Respect,
Ch. DELACROIX.

XXIII. (A. É.)

HET UITVOEREND BEWIND AAN DELACROIX.

La Haye, 12 Juin 1798, 24 Prairial an 6.

Citoyen Ministre,

Il est impossible que vous puissiez ignorer les circonstances critiques et alarmantes, qui depuis avant-hier se sont succédées avec une rapidité presque inconcevable en cette résidence. Le retour de Daendels, sa contenance audacieuse et menacante, la protection ouverte que lui accorde le général en chet Joubert, sont des faits trop ostensibles pour qu'il soit nécessaire de vous en parler. Qu'il vous suffise donc de savoir que ce matin deux officiers de la garnison sont venus nous rapporter, qu'il s'étoit tramé des complots dans la réunion qui a eu lieu cette nuit; qu'aujourd'hui même la contrerévolution doit éclater; qu'une partie des membres du Corps Législatif et du Directoire seront démis de leurs postes et que Daendels pourroit compter sur l'assistance des troupes françoises.

Des nouvelles aussi alarmantes ne sauroient nous inspirer une crainte puérile, le gouvernement françois ne peut vouloir porter atteinte à l'indépendance du peuple Batave, et il nous paroît entièrement impossible, que le général Joubert puisse travailler à une réaction.

Cependant, Citoyen Ministre, malgré toute l'absurdité du rapport qui nous a été fait (et de plusieurs bruits qui circulent dans le public), nous avons cru devoir vous en donner connaissance par la présente note, et abandonner à votre sagesse l'usage, que vous croirez devoir en faire pour le bien-être des deux Républiques.

Salut et fraternité.
Le Directoire Exécutif de la République Batave.

XXIV. A. (A. É.)

DELACROIX AAN TALLEYRAND.

La Haye, 24 Prairial an 6, (12 Juni 1798)
6 heures du soir.

Citoyen Ministre,

Depuis quatre jours j'étois invité avec le citoyen Champigny à dîner au Directoire exécutif. Rassurés par la lettre du général Joubert, dont je vous ai envoyé copie avec une première lettre de ce jour, j'ai cru devoir m'y rendre. Nous étions à table depuis une demie heure, lorsqu'est entrée une compagnie de grenadiers, que l'on avoit enyvrés. Ils portoient la bayonnette nue. Ils ont baissé les armes et ont sur le champ environné la table. Les citoyens Directeurs se sont levés et leur ont parlé en Hollandais. Excités par un officier qui marchoit à leur tête, ils ont saisi ceux qui étoient à table. Je me suis jeté entre eux et les Directeurs, et j'ai déclaré à l'officier qu'ils répondroient à la République française de l'assassinat de son Ministre et de leurs Directeurs. Trois de ces scélérats m'ont saisi et m'ont entraîné vers la porte de la maison. Un autre officier les a arrêtés dans le vestibule et les a requis de respecter et laisser libre le Ministre de France. Je suis sorti pour procurer au Directoire la seule ressource qui lui resta; celle du général et des troupes françaises. Daendels étoit sur la place, l'épée nue à la main. Scélérat, lui ai je dit, tu répondras à la République française et à son gouvernement des atrocités que tu oses commettre. Le malheureux m'a insulté. J'ai méprisé ses outrages pour ne m'occuper que du salut de la République Batave. Je suis allé chez le général Joubert. Je l'ai requis au nom du Directoire français d'arrêter le cours des crimes qui se commettoient, de faire marcher des troupes françaisses et de sauver le gouvernement de la République notre alliée. Le général étoit à table. Il s'est levé sur le champ. Il m'a fait entrer dans une pièce particulière. Je lui ai expliqué ce qui s'étoit passé sous mes yeux. J'ai dû croire par ses réponses, qu'il alloit prendre les mesures nécessaires. Il est sortie et a ordonné à un de ses aides de camp de m'accompagner. Un de ses adjudants a donné ordre aux tambours de la caserne, qui est à côté de sa maison, de battre le rappel. Il m'a pressé de revenir ici. J'ai dû céder et épargner aux satellites de Daendels un crime inutile.

Si le général Joubert ne remplit pas ses devoirs avec le courage dont il est capable, nous allons avoir ici l'anarchie militaire, que la prudence et l'énergie du Directoire ont su épargner à la France après le 18 fructidor.

Salut et respect,
CH. DELACROIX.

XXIV. B. (A. É.)

JOUBERT AAN HET DIRECTOIRE.

La Haye, le 26 Prairial an 6. (14 Juni 1798).

Je vous rends compte, Citoyens Directeurs, que la tranquillité la plus parfaite n'est troublée en Hollande que par l'enthouisiasme qu'y produit l'événement

du 12 Juin. Des anarchistes excités par l'ancien Directoire auroient voulu bouger à Amsterdam, mais la seule présence de l'amiral de Winter a rendu leurs efforts inutiles; à Rotterdam tout s'est passé dans le plus grand ordre, et les nouvelles qu'on reçoit de l'intérieur ont été jusqu'à présent satisfaisantes.

Je vous fais passer copie d'une lettre, que j'ai reçue du Directoire exécutif intermédiaire. Vous y verrez la marche que prennent les affaires, et les sentiments des hommes qui ont fait la journée, dont je vous ai rendu compte. La Bourse, l'armée, la marine, tout s'est unanimement prononcé pour abattre un pouvoir anarchique, dont les menées criminelles vont être mises au grand jour.

De petites passions et un aveuglement incroyable dirigés par l'intrigue, ont été la cause que le but a été manqué la première fois; une opiniâtreté qui tenoit de la fureur a failli le faire manquer à jamais; mais votre sagesse et la force des circonstances nous ont remis sur la voie, et j'espère tout de l'avenir.

Ma position militaire étoit effrayante, depuis que le gouvernement Batave avoit follement décidé d'engager une lutte avec vous. Il faisoit faire des mouvements à mon insu aux troupes, pour aider seulement ses vues politiques. Je ne pouvois pas disposer du gros corps qui est à La Haye; je ne pouvois tirer aucun secours de la marine, parce qu'on ne vouloit pas requérir les matelots pour le service des chaloupes cannonnières. On tâchoit de semer la mésintelligence non seulement entre le général français et les officiers Bataves, mais encore entre les généraux français. Aujourd'hui que je puis faire librement mouvoir toutes les troupes et qu'une confiance mutuelle est rétablie, je vous réponds de la sûreté des côtes dont la défense m'est confiée.

Salut et respect,

JOUBERT.

XXIV. c. (A. É)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 27 Prairial an 6. (15 Juni 1798).

J'apprends à l'instant, Citoyen Ministre, que le brave amiral de Winter et le citoyen Schimmel Penninck, nommé Ministre plénipotentiaire près la République Française, partent de suite pour se rendre à Paris. Je profite de leur occasion pour vous répéter que tout continue d'être tranquille à La Haye à Amsterdam et Rotterdam, et que je n'ai point entendu parler qu'il y eut de troubles ailleurs; cependant on s'agite secrètement dans quelques coins ici, et l'on répand dans le public divers propos, dont la fausseté m'est personellement connue. Vous ayant écrit fort à la hâte jusqu'ici, je n'ai pas pu vous rendre compte de tous les faits qui se sont passés. En voici quelques uns, que je dois vous rendre au juste.... Le jour où l'on a investi l'hôtel du Directoire pour en arrêter les membres, le Citoyen Ministre Delacroix y étoit à diner, et j'y étois également avec lui et son fils. Lorsque la force armée entra dans la salle, tout le monde se leva précipitamment. Plusieurs grenadiers, prenant le Ministre pour un des Directeurs, l'entourèrent et le saisirent un moment;

mais un individu en habit bourgeois, dont je ne sais pas le nom, s'approcha aussitôt, fit connoître que c'étoit le Ministre de France, et au même instant on le lâcha, et il sortit avec son fils. J'étois à leur suite pour sortir également; mais les sentinelles qui étoient aux portes ne me connoissant pas, me retinrent deux ou trois minutes; puis quand ils surent que j'étois le secrétaire de la légation française, on me laissa passer également. On a répandu qu'on avoit mis le pistolet sur la gorge du Ministre et qu'on l'avoit violemment maltraité; mais le Ministre m'a dit lui-même quelques instants après être rentré à la maison, qu'il n'avoit point vu de pistolets levés sur lui. J'ai su depuis qu'un pistolet avoit été vu dans la main du jeune Finje, fils du Directeur de ce nom, et que l'ayant présenté à un des grenadiers qui vouloit arrêter son père, on lui avoit donné un coup sur le bras, qui avoit fait tomber le pistolet par terre; qu'alors le domestique du Citoyen Ministre avoit ramassé ce pistolet et l'avoit mis dans sa poche. C'est ce même pistolet que le jeune citoyen Delacroix, fils du Ministre, parti en courrier dans la nuit du 24, a emporté avec lui; et l'on prétend qu'il veut faire entendre, que cette arme étoit dirigée sur son père. Si c'est là le rapport qu'il fait, il aura été trompé et n'aura pas dit la vérité. J'ai cru devoir rétablir ce fait que plusieurs personnes, qui étoient dans la salle, ont rapporté comme je vous le rends; car je ne l'ai point vu de mes yeux. J'aurois d'autres faits à rétablir encore; mais les voyageurs vont partir et je suis obligé de fermer ma lettre.

Sulut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXV. (R. A.)

LE GOUVERNEMENT INTERMÉDIAIRE DE LA RÉPUBLIQUE BATAVE AU DIRECTOIRE EXÉCUTIF DE LA RÉPUBLIQUE FRANÇOISE.

Citoyens Directeurs.

La République Batave est sauvée et rendue de nouveau digne à sa grande et fidèle alliée. Les Ministres, soutenus par l'influence du brave Général en chef Joubert, ont été assez heureux de détourner l'orage qui s'étoit formé sur elle, qui alloit éclater et la plonger dans une ruine totale. Les intentions salutaires du gouvernement François envers la République Batave, pour l'aider à introduire sa constitution et détruire la partie anarchique, n'ont pas été si tôt connues, que cette faction déstructive, bien loin de se rendre aux voeux de la Nation, n'a cherché qu'à maintenir la Tirannie. Pour y parvenir, elle allait grossir le régistre de ses injustices et de ses horreurs; elle étoit prête à tenter un massacre général; — il n'a été prévenu que peu d'heures avant son exécution et après des avis multipliés, que nous avons reçus de toutes parts, même de quelques membres du Pouvoir législatif, hommes dignes de foi, dont nous n'avons pas encore eu le tems de recevoir les dispositions légales, mais que nous vous ferons parvenir demain.

Ces avis nous ont mis en état de prendre des mesures promptes à empêcher l'éxécution de ces sinistres poscrits sans la moindre effusion de sang. C'étoit malheureusement la majorité d'un Directoire anarchique, qui méditoit, qui alloit faire exécuter de tels projets. Arrêter ces trois, étoit le seul moyen de les prévenir. Comme vous, le général Joubert en étoit convaincu. Nous avons donc ordonné cette arrestation et [celle] de quelques membres du Corps législatif. Les citoyens Vreede et Fijnje ont pris la fuite. Le citoyen Van Langen a été le seul arrêté. Quant aux citoyens Wildrik et Fokker, indignés de la conduite affreuse de leurs collègues, ils avoient déjà donné leur démission ce matin.

Nous aurons l'honneur de vous envoyer demain, Citoyens Directeurs, des détails plus circonstanciés sur cet heureux et important évènement. En attendant, le citoyen Rouget, aide de camp du général Daendels, porteur de la présente, pourra vous donner verbalement tous ceux que vous désirerez. Il est douloureux pour nous de devoir vous informer que le citoyen Ch. Delacroix paroît être l'âme de toutes les mesures violentes, qui étoient préparées. Loin de remplir vos intentions salutaires, il a constamment soutenu ce parti anarchique, le soutient encore et l'excite à de nouveaux excès. Jusqu'à ce moment il a constamment souffert sous ses yeux Eberstein et autres agents déstructeurs, proscrits par le Gouvernement Français. En dépit de vos ordres précis de demander l'expulsion de Brahain Ducange du territoire de la République Batave, il tient cet agents perfide caché aux environs de Rotterdam et entretient avec lui une correspondance exacte. Il a voulu forcer le général Joubert de protéger les mesures anarchiques, que le Directoire prenoit en secret et se promettoit de faire exécuter. Le Ministre Delacroix a de plus fait prendre un arrêté contre le général Joubert. Nous le joignons ici en original avec une traduction françoise. Cet arrêté, motivé d'après des faits entièrement faux (témoin la déclaration ci-jointe du Ministre de la guerre) prouvera encore les desseins perfides de la faction désorganisatrice. Enfin il a fait afficher publiquement la protestation ci-jointe, uniquement dans le dessein de perpétuer, s'il étoit possible, le règne de ceux, qui se sont arbitrairement emparés des pouvoirs. Nous vous implorons donc, Citoyens Directeurs, d'accélerer autant que possible son départ, tandis que nous vous donnons l'assurance, que nous agirons de concert avec le brave général en chef Joubert et le secrétaire Champigny en tout ce qui peut contribuer au maintien du bon ordre et à l'introduction de la constitution. C'est là notre unique but, dont nous ne départirons jamais! Nous aurons aussi dans le choix des personnes à employer toute la circonspection nécessaire. Nous ne ferons tomber ce choix que sur ceux, qui protégent le vrai principe d'une constitution unitaire. Maintenant que l'anarchie est anéantie, tout notre soin sera de repousser les efforts du foederalisme et de l'aristocratie, s'ils osaient encore en tenter. Tous les citoyens donnent les témoignages de joie les plus vifs et les plus enthousiastes pour les heureux évènements de cette journée. Cette joie est partagée par toute l'armée française, qui comme nous gémissoit d'une anarchie, dont elle étoit témoin. Bientôt nous vous ferons passer des adhésions si universelles, qu'elles vous prouveront, Citoyens Directeurs, combien les maux de notre partie étoient réels.

XXVI. (A. É.)

DAENDELS AAN ROUGET.

La Haye, 14 Juin 1798, à 11 heures du soir.

Mon cher Rouget!

Notre gouvernement vous envoie ici sous cachet volant une dépêche pour le Ministre Tallairand, que vous porterez après lecture à son adresse.

Il vous fera plaisir que l'amiral de Winter accompagnera Schimmelpenning. Ces deux hommes balanceront facilement Vreede et Fijnje, qui ont également pris la route de Paris, mais qui étoient encore derrière vous sur la route d'Anvers, lorsque un courrier de Buys vous a passé, lequel a apporté des pièces très importantes, dont les copies seront remises aux C^ns Schimmelpenninck et de Winter. Elles contiennent principalement:

1o. Des preuves certaines d'une coalition de Blauw, Dedem et Esmenard avec le ci-devant Directoire.

2o. Leur plan étoit de faire donner réponse sur leur mémoire machiavelique, que Schimmelpenninck apportera aussi, par le Directoire Français, *que le dit Directoire désapprouve toute réaction en Hollande*, laquelle réponse il espère d'obtenir en trois ou quatre jours par des moyens corruptibles et qui, répandu en Hollande avec profusion, fera rentrer en obéissance tous ceux qui s'opposent au despotisme.

3o. Dedem rend compte à Fijnje, que Taillerand lui a bien communiqué l'intention du gouvernement français relatif à la corruption que vous connoissez, mais qu'il connoissoit *le vrai sens de tout cela.*

En un mot vous serez étonné de la perfidie de ces hommes, servant et trahissant tous les partis pour leur intérêt particulier.

Notre Gouvernement donnera dès demain par l'impression connoissance au public de ces pièces intéressantes, ainsi que la correspondance avec les chefs de l'anarchie à Amsterdam.

Il faut que Tallairand soit instruit, pour qu'il ne trouve pas étranger le rappel de Buis et de Dedem à la fois. Si vous voyez Blaauw, dites lui, que son trahison est assez connu, mais que ses deux lettres à Van Leeuwen et sa lettre à Van Langen, toutes du 11 courant, n'étoient pas même nécessaires pour faire connaître le traître, ce que je lui ai montré assez clairement à notre dernier entretien au jardin Élysée.

Assurez le Ministre que la joye et le contentement est générale; que le plus grand ordre règne partout; que nulle part on trouve une trace d'une révolution, à l'exception dans le corps législatif et le pouvoir exécutif, où l'instruction, le bon sens, le vrai patriotisme et la moralité ont succédé à des collègues, dont les qualités vous sont connues.

DAENDELS.

P. S. Les détenus au maison du Bois y resteront, jusqu'à que la constitution est entièrement introduite. Dites encore au Ministre, que le Gal Meyeru a proposé le 12 courant au Gal Reubell de corrompre le Gouvernement en faveur du parti anarchique, et que Reubell a fait rapport de cela au Général en chef.

XXVII. A. (A. É.)

VERKLARINGEN VAN VAN DEDEM VAN DE GELDER.

Déclaration faite par le Citoyen Dedem de Gelder au Pouvoir Exécutif Intermédiaire de la République Batave, concernant le paragraphe de sa lettre à l'ex-directeur Finje, où il rapporte son entretien avec le Citoyen Ministre Taleyrand.

Je déclare, que ce n'est nullement de dessein prémédité que j'ai omis la dernière phrase de Monsieur de Taleyrand, *respectez votre jeunesse et évitez les intrigants.* Je ne m'en suis point souvenu lorsque j'ai écrit ma lettre, et même je ne m'en serois point rappellé dans ce moment, si Monsieur Rouget de Lille ne me l'eût répétée; mais je ne doute pour cela nullement où Monsieur de Taleyrand me l'a dite.

L'explication que j'ai donnée à ce qu'il m'a dit, qu'on ne vouloit point que j'eusse de l'argent à disposer, n'est fondée que sur ma simple opinion individuelle, qu'en négociations politiques l'argent est souvent un moyen pour réussir, mais qu'en l'employant il faut le plus grand secret.

Au reste je n'ai eu aucun motif, ni n'ai rien vu qui put me faire douter de la sincérité de Monsieur de Taleyrand, ni de la vérité de ce qu'il me disoit; au contraire, le général Daendels m'avoit déjà prévenu la veille en présence du citoyen Blauw, que le Ministre Taleyrand l'avoit engagé à déclarer à son retour en Hollande, que tous les bruits sur la vénalité des personnes en place en France étoit absolument fausse; qu'on renverroit tous ceux qui pourroient être dans le cas de disposer de sommes d'argent, et qu'on mettroit au Temple celui qui oseroit en offrir. Le général Daendels ajouta, qu'il avoit prié le citoyen Taleyrand de vouloir bien me faire la même ouverture, pour que je ne tombasse pas dans les piéges que pourroient me tendre certaines personnes. Le citoyen Blauw nous dit, qu'il étoit persuadé que sans argent l'on ne feroit rien; qu'un gouvernement devoit avoir assez de confiance dans le négociateur qu'il employoit, pour ne pas lui demander compte des sommes qu'il lui auroit confiées; que pour lui il ne vouloit point être exposé à être envoyé à Cayenne pour 60 florins par jour; que s'il étoit employé, il demanderoit un million pour lui, en cas de réussite dans les négociations sur les limites et le traité de commerce; et que personne ne devoit plus s'informer après cet argent.

(*Signé*) A. B. G. VAN DEDEM VAN DE GELDER.
Pour Copie Conforme.
DASSEVAEL.

XXVII. B. (A. É.)

A. B. G. Van Dedem van de Gelder à ses concitoyens.

2 Juli 1798.

. . . . . Si je n'eusse pas persisté dans mon opinion et ma conduite primitives, j'aurois découvert au Pouvoir Exécutif toute la négociation du Gén. Daendels à Paris, la correspondance qu'avaient avec lui les ministres Spoors et Gogel, ainsi que les autres membres du Comité Secret. Je lui aurois fait part de l'assurance donnée au général Daendels en ma présence, que le décret

du 4 Mai seroit annulé; qu'il y auroit une élection de nouveaux représentans et que les conseils ou deux chambres éliroient un nouveau Directoire; enfin je ne lui aurois rien laissé ignorer de tout ce dont j'étois le dépositaire. Il est de toute impossibilité de me prouver un fait ou une seule parole, qui puisse faire soupçonner une violation du moindre de ces secrets. Je défie même tous mes ennemis de dire, qu'ils ayent entendu quelque détail ou quelque fait de ma bouche; et le général Daendels ne me refuseroit sûrement pas la justice d'avouer, s'il le failloit, qu'il n'a jamais entendu répéter par d'autres, ce qu'il ne peut n'avoir confié qu'à moi seul.

. . . . . Ma conduite n'a pas été pusillanimée. Je n'ai pas vu le général Daendels en secret. C'est moi, qui l'ai présenté au Cit. Talleyrand. Je l'ai accompagné auprès des membres du Directoire, et plus d'une fois j'ai dîné chez lui avec nombreuse société. Mais je ne sentais aucune envie de me laisser arrêter à Paris, dans l'hôtel de la légation Batave, où je demeurai; moins encore de provoquer l'ordre de retourner à la Haye, pour m'y livrer à la vengeance d'ennemis furieux, auxquels on donnoit à Paris encore un règne de trois à quatre semaines, et auxquels, en ma qualité de ministre, je me serois peut-être vu forcé d'obéir. Il me fallut donc pour ma sûreté personnelle leur donner le change; et plus je m'étois mis en avant pour la bonne cause, plus je voyois de raisons pour n'en rien faire soupçonner au Directoire Batave. Je me conduisis envers lui comme il s'étoit conduit à mon égard, en me nommant Ministre à Paris après avoir voulu me mettre de côté. Dans la crise où il se trouvoit, il croyoit pouvoir tirer parti de moi, bien résolu, s'il réussirait, à se soutenir de me renvoyer de suite. Je feignis d'entrer dans ses vues. J'écrivis dans ce sens. J'annonçai l'heureux effet d'un mémoire, qu'au contraire ne pouvoit que hâter sa chute, en conséquence des ordres qui avoient été expédiés. Sous la fausse apparence de faire des confidences, dont il n'y en avoit aucune qui pût dévoiler la moindre chose de tout ce que savois, je devois nécessairement atteindre le but que je m'étois proposé, de rassurer le gouvernement, existant alors, sur les bruits qui auroient pu l'engager à me rappeler de Paris, où je pouvois être utile au moment de la révolution.

La distinction que le Gouvernement Français a faite entre mon collègue et moi, et dont il alloit donner des preuves marquantes en me recevant seul, est la dernière objection que je ferai en faveur et pour démontrer la pureté des mes principes.

En France, où l'on fut témoin de mes actions, ils n'ont point été confondus avec ceux, que nourrissoient les membres du Directoire Batave alors existant.

XXVII. c. (A. É.)

PICHON AAN TALLEYRAND.

3 Messidor VI. (21 Juni 1798).

. . . . . Le général Daendels, qui est arrivé d'Amsterdam hier et qui est venu ce matin nous voir, donne d'excellentes nouvelles, dont le chargé d'affaires vous informera. Il est personnellement fort mécontent de Mr. d'Édem, qu'il dit être livré aux intrigues de Blaw. Il paroît que vous lui aviez fait la

même déclaration sur les intrigues d'argent, qu'à d'Édem et à moi. Il m'a assuré, qu'il avait répété avec confiance nos expressions à Blaw et à d'Édem et qu'on en avait ri. Voilà la source des parenthèses de Mr. d'Édem. Daendels est convaincu, que Blaw faisait faire cette insinuation insidieuse par d'Édem pour obtenir des fonds secerets, que l'on comptoit se partager et renouveller la scène de Ekebroc et de Eberstein. Vous pouvez être sûr, Cit. Ministre, et assurer le Directoire, que ces tripotages scandaleux ont cessé pour toujours et que cette nuée d'intrigans n'ira plus entourer le Gouvernement des apparences déshonorantes, que sa présence doit produire partout où elle se trouvera.

Salut et Respect,
L. A. PICHON.

XXVIII A. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 1er Messidor an 6. (19 Juni 1798).

Citoyen Ministre,

Ma correspondance ne vous a jusqu'ici présenté que la simple série des évènements. Par le dernier courrier je me suis borné à porter à la connaissance du Directoire tout ce qui pouvoit le tranquilliser sur les suites de la journée du 24. Je vais entrer actuellement dans quelques détails, qui pourront servir à asseoir le jugement du Directoire sur le passé et à fixer ses espérances sur l'avenir.

Vous avez vu par les dépêches, que l'intérêt des circonstances m'a forcé à vous écrire combien le mécontentement étoit prononcé contre les gouvernants Bataves. On suivoit une marche réellement si peu appropriée à l'esprit de la nation, que toute la partie active, celle sur laquelle nous devons faire le plus de fonds et attendre le plus de services, l'armée et le commerce, ne déguisoient plus leur indisposition contre les hommes qui tenoient les rênes.

Le général Daendels et l'amiral de Winter, les deux hommes qui possèdent la plus grande influence sur leur arme respective, et les Ministres, autour desquels se rallioit la portion la plus influente des patriotes, étoient à la tête des mécontents. Les Directeurs avoient déçu les espérances de tous ceux, qui au premier instant s'étoient volontiers réunis à eux, quoique l'on connût leur tendance vers un parti extrême. Les Ministres étoient spécialement de ce nombre. Ils avoient été choisis à cause de la grande confiance dont ils jouissoient; ils se flattoient d'amener le gouvernement à des principes analogues à l'intérêt de la révolution du 22 Janvier, qu'il falloit consolider. L'affaire du général Daendels a fait éclater les divisions. La marche contradictoire du Ministre de la République française et du général en chef les a envenimées; et Daendels revenant ici avec l'appui du Directoire français, il a été impossible d'éviter une lutte. Cette lutte auroit pu être ensanglantée par la division, qui a continué d'exister entre le Citoyen Delacroix et le général Joubert au milieu même de la crise. Tout s'est heureusement passé, grâce à la froideur de tête, qui caractérise le général en chef, et la déférence que Daendels n'a cessé d'avoir

pour lui. Tout s'est fait d'ailleurs avec le moins d'inconvenance possible, relativement à nous, en ce que nous n'avons point paru dans le démêlé.

Il est sensible qu'il y a eu dans cette catastrophe des circonstances qu'on eût aimé à n'y point voir, et qu'il eût été préférable de l'amener par des moyens différents. Elle se seroit insensiblement opérée d'une autre manière; mais deux voix également influentes parloient dans un sens contraire au nom de la République. Les insinuations qu'a pu faire le général en chef, d'après les intentions déjà connues du Directoire français, pour amener une dissolution spontanée, étoient contrariées par l'intervention du Ministre. Il étoit inévitable, nécessaire même, d'aprés les résistances qui se préparoient et dont on a rendu compte au gouvernement, de frapper un coup décisif. Pour prévenir ce résultat et essayer l'emploi de mesures plus analogues aux localités et à notre considération, il n'y avoit qu'un moyen, c'étoit de retenir le général Daendels à Paris jusqu'à l'arrivée à La Haye des instructions, dont le Citoyen Pichon étoit porteur.

Au surplus l'évènement est passé, il ne reste plus qu'à en diriger les suites. Les suites n'ont rien qui doive inquiéter le Directoire. On pourroit craindre, que Daendels ne voulût abuser de la nouvelle popularité qu'il s'est acquise, mais cette crainte est illusoire. Ce général n'a point d'ambition, à moins qu'on appelle ainsi le désir de quelque renommée. Il nous est dévoué sans réserve. Son influence sur les troupes Bataves est bien établie; l'affaire du 24 l'a évidemment prouvé. Si le Nord prenoit sérieusement une attitude hostile, nous ne pourrions autrement que par lui tirer parti des troupes Bataves. Il est certain, qu'il aura un ascendant direct sur le nouveau gouvernement qui va s'organiser; mais cet ascendant là même tourne à notre profit. S'il est vrai, que Daendels n'est redevable qu'à nous de sa nouvelle existence.

Quant aux hommes qui composent le gouvernement intermédiaire, ma position antérieure ne m'a point mis à même de les apprécier assez, pour en porter un jugement définitif. D'après ce que j'en ai vu, je suis autorisé à les croire sincères dans les protestations que contient la proclamation, qu'ils ont faite. Ils m'ont assuré à plusieurs reprises, qu'ils ne s'écarteroient point des principes, qui y sont consacrés. La constitution existante est la base du systême, qu'ils se proposent de suivre. Ils se sont empressés, d'accord en cela avec le vœu du Directoire, de fixer l'époque des assemblées. Ils ont déclaré positivement, qu'ils empêcheroient qu'on ne les portât pour le Directoire. Les démarches et l'assurance avec laquelle ils s'en remettent à la direction du prochain Corps Législatif, sont certainement des gages de leur désintéressement et du fonds qu'ils mettent dans l'opinion publique.

D'un autre côté il ne faut pas craindre, que cette opinion soit celle dont nous devions redouter de voir ressusciter l'influence. Le citoyen Spoors, que j'ai vu hier, m'a bien assuré que l'on comprimeroit les orangistes et les fédéralistes de manière à les écarter. Il m'a ajouté, que la résolution étoit tellement prise d'éviter à tout prix un retour vers les tiraillements antérieurs au 22 Janvier; que l'on examineroit scrupuleusement les listes des candidats portés à la législature, et qu'on trouveroit des moyens d'écarter, en se concertant avec le Ministre de la République, ceux qu'on pourroit considérer comme des ennemis dangereux de la nouvelle constitution. Mais qu'au surplus on ne se porteroit

point à cette mesure sans une nécessité bien reconnue, et sans prendre tous les ménagements convenables. Sur ce que je lui ai témoigné des inquiétudes au sujet de la formation d'un Exécutif parfaitement constitutionnel et capable d'attirer la confiance, il m'a dit qu'il y avoit dans la République vingt personnes au moins qu'on pourroit y porter avec une sécurité entière. Le citoyen Spoors et le citoyen Gogel, tous les deux Directeurs provisoires, m'ont appris que le gouvernement recevoit déjà de nombreuses adresses de félicitation sur la journée du 24.

Je continuerai, Citoyen Ministre, à vous informer de tout ce qui pourra contribuer à fixer l'opinion du Directoire sur la suite de ces évènements importants.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXVIII. B. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 6 Messidoir an 6. (24 Juni 1798.)

. . . .

Je dois vous dire cependant, qu'il existe quelques individus très-intimes avec le Directoire intermédiaire et avec les principaux membres du Corps Législatif, qui paroissent vouloir pousser ces deux autorités à de grandes mesures contre les hommes que l'on vient d'abattre. S'il existoit ici des guillotines, je ne sais trop si dans les premiers moments on n'eût pas tenté de faire usage de ce fatal instrument; mais j'entends quelquefois parler de déportation lointaine. On semble vouloir me faire pressentir le gouvernement français, pour savoir si la mesure de déportation contre quelques individus très-coupables ne lui sera point désagréable. Je ne cesse de répéter que le gouvernement français n'a rien à dicter ici, que tous ses voeux tendent à ce qu'il n'y ait point de réaction, et à ce qu'on s'attache uniquement à suivre rigoureusement la constitution. On insiste, et l'on ajoute: mais les hommes que nous avons à signaler, ont commis des dilapidations affreuses; ils se sont rendus coupables de crimes capitaux; ils ont encouru la peine de mort; qui pourra trouver étrange qu'on les déporte, quand la loi les condamne à une peine plus grave? . . . Prenez garde, ai je répliqué, n'allez pas ensanglanter votre journée du 24 prairial; n'allez pas faire dire que la soif de la vengeance seule, et non l'amour de la patrie, vous a porté à renverser le précédent gouvernement. On s'attendrit aisément, même sur des coupables, quand on voit que c'est principalement l'esprit de haine et de vengeance qui les poursuit. Nous avons des preuves formelles de la scélératesse profonde de quelques uns, ont ils ajouté, nous les publierons, nous ferons voir au peuple combien sa confiance et ses intérêts ont été trahis. Tout ce qu'il nous importe de savoir, c'est d'être assurés des intentions du gouvernement français . . . Il veut vous voir sages et unis, il ne prêtera la main à aucun parti, ai je dit avec beaucoup d'assurance, son unique voeu est de voir tous les partis se confondre en un seul, qui veuille uniquement la constitution et le règne des lois. Je dois

vous dire, Citoyen Ministre, que le général Daendels, excellent républicain sans doute, n'est pas étranger aux conseils insinués, tant au Directoire intermédiaire qu'au Corps Législatif, pour les porter à des mesures sévères. Il faut convenir qu'il avoit été traité d'une manière atroce; mais il ne doit pas user des mêmes moyens à l'égard de ses ennemis abattus; autrement il perdroit bientôt la popularité et l'estime, qu'il s'est acquis à si juste titre.

Il me paroîtroit assez convenable, sauf meilleur avis, qu'on fît insinuer au général Daendels, soit par le général Joubert, soit autrement, que le gouvernement français verroit avec peine, que lui Daendels abandonnât l'esprit de modération qu'il a lui-même montré à Paris dans les moments de sa proscription. C'est un homme ardent, facile à enflammer, et qu'il convient de diriger. Le général Joubert a beaucoup d'ascendant sur lui et peut mieux que personne lui faire sentir, combien il importe que sa conduite soit marquée au coin de la sagesse et de la modération. On peut lui dire, à lui et aux hommes qui partagent son exaltation, que la loi atteindra les grands coupables, mais que le temps n'est pas propre à les juger présentement; que les passions sont encore dans la plus vive fermentation, et que les hommes quels qu'ils soient, qu'on puniroit en ce moment, paroîtroient plutôt des victimes immolées au parti qui a fait le 24 prairial, que de vrais coupables condamnés par la loi. On peut leur faire sentir, que tous les sentiments doivent tendre en ce moment à la réunion de tous les patriotes bataves, quelles qu'ayent été jusqu'ici les nuances qui les ont divisés d'opinion, et que toutes leurs pensées et leurs actions doivent tendre à l'exécution littérale de la constitution.

Le calme et la tranquillité continuent de régner ici et dans toute la République Batave; il y a lieu de croire que les assemblées primaires n'occasionneront pas de commotion, et que les élections se feront dans un bon esprit.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

P. S. — J'ai encore vu quelques uns des membres du Directoire intermédiaire, qui m'ont assuré qu'ils ne feroient plus imprimer aucune des pièces trouvées chez les personnes incarcérées ou disparues au 24 germinal, [1] ou bien, que l'on m'en référeroit à moi auparavant ou au Citoyen Roberjeot, s'il étoit arrivé.

A l'instant le fameux Eberstein entre à La Haye, escorté et conduit en prison par 12 cavaliers.

XXVIII. c. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 22 Messidor an 6. (10 Juli 1798).

J'avois cru jusqu'à ce moment, Citoyen Ministre, à la loyauté, à la franchise la plus décidée de tous les membres qui composent le Directoire inter-

[1] Ch. verschrijft zich. Hij bedoelt 24 prairial = 12 Juni.

médiaire batave, et particulièrement du Ministre Gogel, tenant la partie des finances et par intérim le portefeuille des relations extérieures. Toutes les mesures de gouvernement qu'ils avoient prises jusqu'ici, m'avoient paru dictées par la sagesse et le désintéressement le plus prononcé. Ce Directoire s'étoit jusqu'ici concerté avec moi, avec le général Joubert et même avec le Ministre Roberjeot, lors de son passage ici, sur divers objets essentiels, à l'égard desquels nous leur avions dit franchement notre avis.

Mais quelle a été notre surprise en apprenant aujourd'hui que ce Directoire, après avoir solemnellement annoncé qu'il ne croyoit pas prudent de mettre en liberté les 22 détenus à la maison du bois, et encore moins les membres de l'ancienne commission des relations extérieures, c'est à dire les Bicker, les Hahn et autres chefs du parti fédéraliste, détenus dans différentes maisons de sûreté, après nous avoir fait annoncer au gouvernement français qu'on ne songeroit à les relâcher qu'après les élections faites et le gouvernement constitutionnel établi, quelle a été notre surprise, dis-je, d'apprendre, que sur la demande même de ce Directoire, le Corps législatif intermédiaire a décrété, dans la séance d'hier, la mise en liberté de tous ces détenus. A cette nouvelle je me suis transporté sur le champ chez le général Joubert, qui j'ai trouvé aussi indigné que moi de voir qu'on eut pris cette mesure, sans nous en avoir communiqué le premier mot. Nous nous sommes aussitôt transportés au Directoire intermédiaire. Tous les membres étoient individuellement dans leurs sections respectives, réunies aujourd'hui en assemblées primaires pour les élections. Nous avons fait prévenir le Ministre des relations extérieures, qui est celui des membres du Directoire avec lequel j'ai le plus de relations. Il est venu, a écouté en silence nos observations. Nous lui avons fortement représenté la haute inconvenance de la mesure prise, la versatilité des promesses du Directoire, les suites dangereuses d'une liberté accordée à des hommes qui se sont montrés constamment opposés au système de l'unité et par conséquent de la constitution, les dangers presque inévitables d'une réaction, les armes qu'ils prêtoient aux hommes de tous les partis, l'inconséquence extrême de faire sortir ces détenus le jour même de la réunion des assemblées primaires. Nous lui avons fait sentir combien c'étoit manquer à toutes les convenances, aux égards même qu'ils se devoient à eux et à ceux, qui ont marché de bonne foi dans le sentier de la constitution.

Ce Ministre nous a répondu que la mesure avoit été prise contre son avis et celui du citoyen Tadama, Ministre de la justice; que les trois autres membres avoient cédé à des considérations d'humanité envers des hommes, contre lesquels il n'y avoit point eu d'accusation formelle dirigée, et qui n'avoient à se reprocher que des opinions. Nous avons réfuté ces vaines objections par l'exposé de la conduite antérieure de ces détenus et par la puissante considération du salut public dans les circonstances actuelles; nous avons représenté, que le sacrifice de quelques jours d'une détention déjà tellement adoucie qu'elle n'en avoit plus que le nom, que ce sacrifice, dis-je, ne devoit pas coûter à des hommes, qui se disoient les vrais amis du peuple. Enfin nous avons fait convenir ce Ministre de tous les torts du Directoire. Il nous a dit, qu'au surplus les détenus ne devoient être élargis que ce soir; qu'il alloit rassembler le Directoire, proposer de différer l'exécution de la mise en liberté d'ici quelques jours,

et proposer en outre de relâcher en même temps quelques uns des nouveaux détenus dans la journée du 24 prairial. Il nous a ajouté, qu'il engageroit le Directoire à nous inviter, le général Joubert et moi, pour conférer ce soir avec eux. J'interromprai donc ici le cours de cette affaire.

Mais je dois vous dire, Citoyen Ministre, que si les hommes dont je vous ai dit tant de bien, s'écartent de la ligne des principes, veulent servir les individus, écouter les petites considérations, négliger la cause du peuple, travailler ou laisser travailler à une réaction, dès ce moment ils n'ont plus ma confiance, et non seulement je les laisse de côté, mais je vous déclare, Citoyen Ministre, que je demanderai au gouvernement d'être rappelé d'un poste où je ne puis plus faire le bien.

A 4 heures le Ministre Gogel a écrit au général Joubert la lettre, dont je vous envoie ci-inclus copie.

A 6 heures ce Ministre est venu me voir et me répéter verbalement les mêmes dispositions de la part du Directoire intermédiaire. Il est même entré dans de plus amples développements, que le départ du courrier ne me permet pas de vous détailler. Mais il paroît que nos vigoureuses observations ont fait sensation, et qu'on s'observera davantage pour ne pas donner dans le système de réaction, que nous craignons toujours.

Les assemblées primaires de La Haye se passent dans le plus grand calme. Il y a déjà des élections faites. On assure qu'elles sont bonnes. Je vous en parlerai par prochain courrier.

Salut et respect.

CHAMPIGNY-AUBIN.

XXVIII. D. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 25 Messidor an 6. (12 Juli 1798).

Je vous ai écrit hier, Citoyen Ministre, par un courrier extraordinaire du Directoire intermédiaire Batave.

Je ne me suis pas contenté de démarches et de conférences verbales dans l'affaire des détenus, dont mes deux précédentes dépêches vous ont entretenu. J'ai cru devoir passer une note très-vigoureuse, pour faire sentir l'évidence et les dangers de la réaction, qui alloit être la suite de la mesure prise pour relâcher tous ces détenus. Cette note a été suivie d'une nouvelle conférence avec le Directoire intermédiaire rassemblé, à laquelle nous avons été invités ce matin, le général Joubert et moi. Nous y avons parlé avec l'énergie que les circonstances exigeoient. On a d'abord violemment combattu la mesure de revenir sur ses pas, d'après un arrêté pris solemnellement et un décret rendu par le Corps Législatif intermédiaire. La résistance, et surtout les dangers de voir naître une réaction, ont doublé notre courage; et enfin nous avons obtenu qu'on alloit apporter au décret rendu des modifications, telles que toutes les craintes nous paroissent devoir cesser. On nous a solemnellement promis de retenir en arrestation, jusqu'après la nomination du Corps législatif, son

entrée en fonction et la nomination du Directoire exécutif constitutionnel, les quatre principaux chefs des détenus du 22 Janvier, vieux style.

Nous avons obtenu de plus à l'effet d'éviter toute idée de partialité et de réaction, nous avons obtenu, dis-je, qu'on relâcheroit également ceux arrêtés au 12 Juin (24 prairial), à l'exception des chefs qui pouvoient être dangereux dans leur état de liberté, jusqu'aux susdites époques.

D'après ces arrangements, s'ils sont exécutés comme on nous le promet et comme nous avons lieu de l'espérer, je crois que le gouvernement français peut rester tranquille sur la paix intérieure de la République Batave. C'est l'avis du général Joubert comme le mien. Puissions nous dans cette circonstance avoir rempli, Citoyen Ministre, vos intentions et celles du Directoire.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXVIII. E. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 28 Messidor an 6. (16 Juli 1798).

. . . .

Je vous dois compte maintenant, Citoyen Ministre, des suites qu'a eu l'affaire des détenus, dont je vous ai entretenu dans mes précédentes. Nos espérances n'ont point été déçues. Vous avez vu par ma dernière, que j'avois cru à propos de passer une note vigoureuse au Ministre des relations extérieures, avec invitation de la mettre sous les yeux du Directoire intermédiaire. Le général Joubert avoit été du même avis que moi à cet égard. Malgré nos vigoureuses observations, malgré tout ce que nous avions dit de vive voix, on n'étoit qu'ébranlé; il failloit fixer l'irrésolution du Directoire intermédiaire, il falloit fixer ses idées par des raisonnements; qui fussent pour ainsi dire sans réplique. Nous avions vu dans nos entretiens, qu'on tenoit fort à revenir sur un arrêté et sur un décret aussi solemnel, et sur lequel tout le monde avoit les yeux ouverts. Il falloit donc des choses fortes, des arguments positifs et pressants. Ce fut là le début de la note que je rédigeai pour profiter du moment où les esprits n'étoient encore qu'indécis, et pour les amener au point de n'avoir plus qu'à dire oui sur les dernières propositions, que nous nous étions réservés de leur faire verbalement. Il n'y avoit pas de temps à perdre, les moments pressoient; déjà les voitures étoient ordonnées pour aller retirer les détenus de la maison du Bois, c'est à dire, ceux du 22 Janvier seulement, tandis que ceux du 12 Juin avoient été plus resserrés que de coutume, et que leurs fenêtres avoient même été nouvellement masquées de planches. Vous voyez combien il étoit urgent d'arrêter ces mesures vraiment réactionnaires. Nous eussions voulu pouvoir nous borner à parler dans cette affaire; mais nous sentîmes la nécessité d'écrire. Je le fis dans les termes les plus ménagés qu'il me fût possible, mais il fallut cependant des expressions déterminées. Elle nous ont heureusement réussi, ou du moins nous avons emporté la question d'emblée en nous présentant le lendemain à la conférence, à laquelle nous invita le Directoire intermédiaire.

Vous avez ci-inclus, Citoyen Ministre, copie de cette note.[1] Je ne sais si elle vous présentera quelques réflexions à me faire; mais ce que je sais, c'est que vous et le Directoire aimerez toujours à juger d'après des résultats; et les voici:

Nous avions demandé en dernière analyse, que 4 ou 5 des chefs les plus marquants des détenus du 22 Janvier fussent conservés en arrestation, jusqu'après l'entière organisation du Corps législatif et du Directoire exécutif constitutionnels; qu'on en fît de même à l'égard des détenus du 12 Juin; que le surplus des deux côtés fût mis en liberté, à la réserve de ceux qui pouvoient être coupables de quelques délits particuliers.

Hier au soir je fus au Directoire pour parler au Ministre des relations extérieures. Il étoit absent; mais le président même du Directoire quitta la séance et vint me dire, que tous les détenus étoient en liberté, fors les 4 dénommés ci-après, de ceux du 22 Janvier: *Bicker*, *Van Marle*, *Hahn*, *et Beyma;* et 4 de ceux du 12 Juin: *Roseveld-Cateau*, *De Bere*, *Vonk* et *Bosch*.

Il m'ajouta qu'on avoit cru devoir retenir en arrestation pour délits particuliers le *ci-devant directeur Vanlangen*, *le représentant Théodore Van Leuwen* et 6 à 7 autres particuliers comme *Eberstein*, *Nobbe* et autres, tous accusés de dilapidations ou autres délits.

Pour ce qui concerne l'ex-directeur Vanlangen, je vous envoie ci-inclus un rapport du Ministre de la Justice, qui précise différents faits à la charge de cet ex-directeur, et il paroît qu'on va le poursuivre judiciairement.

Les huit premiers, qui restent encore détenus, ont même obtenu la faculté de se retirer dans leur propre maison sous la garde d'une sentinelle à leur charge. Les 5 premiers ont pris ce parti; les 3 derniers ont préféré rester à la maison du Bois.

Voilà, Citoyen Ministre, les résultats. Tous les gens sages y ont applaudi. Nous croyons qu'on évite par là toute tendance à la réaction, qui eût été inévitable, si les mesures proposées d'abord eussent obtenu leur exécution.

Il m'a été adressé une ample réponse en 21 pages à la note dont vous avez ci-inclus copie; mais déjà les résultats que je vous annonce étoient adoptés, avant que cette réponse me fût parvenue. Les moyens en sont foibles et si peu concluants, que c'est pendant qu'on m'en préparoit copie, que notre dernière conférence au Directoire, qui n'étoit qu'un développement de ma note, entrainoit tous les membres, qui finirent par avouer leurs torts et par nous dire confidentiellement, qu'ils se trouvoient heureux de la fermeté et de l'assurance que nous avions mis dant cette affaire, le général Joubert et moi; nous assurant, qu'ils étoient intimement convaincus que toutes nos démarches ne tendoient qu'au bien-être et à la prospérité de leur pays. Si vous voulez cependant copie de cette volumineuse pièce, je vous en enverrai copie ou bien la pièce originale.

Je vous fais passer aussi ci-inclus une liste des représentants nouveaux dont l'élection est connue; elle est accompagnée de notes marginales, qui annoncent que la grande majorité des choix est très bonne. Il y a eu quelques nominations extravagantes, et qui se trouvent nulles par le fait de la constitution même. En effet on a nommé quelques uns des détenus de part et d'autre, qui étoient absolument inéligibles. On a même nommé l'ex-directeur Vanlangen;

[1] Zie Bijlage XXVIII K.

mais tout cela tombera de soi-même, et le Directoire intermédiaire m'a fait encore assurer hier au soir par son président, que tout iroit bien. Quoiqu'il en soit, je continuerai la plus exacte surveillance jusqu'à l'entière organisation des autorités constitutionnelles.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

P. S. — Vous n'avez point encore répondu, Citoyen Ministre, à l'insinuation que le gouvernement intermédiaire Batave m'avoit invité de vous faire, pour savoir si le gouvernement français verroit de bon oeil que l'on renvoyât comme Ministre à Paris le citoyen Meyer, pour remplacer le citoyen Schimmelpenninck, qui paroît toujours décidé à revenir ici. Sans avoir de griefs à opposer au Citoyen Meyer, que je ne connois pas très-particulièrement, je sais seulement, que les membres du Directoire intermédiaire même n'ont pas été très satisfaits des comptes politiques et financiers du citoyen Meyer. C'est à moi-même qu'ils s'en sont plaints. Cependant il faut bien qu'ils le croient encore capable de bien remplir une mission en France, puisqu'ils le proposent; mais je remarque, que par dessus tout ce gouvernement désire être agréable au gouvernement français. Veuillez donc, Citoyen Ministre, me transmettre les données, que vous pourrez avoir à cet égard.

XXVIII. F. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 30 Messidor an 6. (18 Juli 1798).

. . . .

On est assez embarrassé sur le choix du Directoire constitutionnel. Vous m'aviez insinué qu'il ne seroit peut-être pas mal d'y maintenir, s'il y avoit lieu, des gouvernants actuels. Je vous ai déjà représenté que les citoyens Gogel et Tadama, deux d'entre eux, n'avoient pas les 40 ans requis par la constitution. D'après les renseignements que j'ai pris, et d'après mes propres connoissances, je dois vous dire que le citoyen Lapierre, Ministre de la Police, un des Directeurs provisoires, ne me paroît point propre à entrer dans le Directoire constitutionnel. Il s'en faut bien, à mon avis et celui des gens qui le connoissent, qu'il ait les talents nécessaires pour cette place importante. Le citoyen Peyman, Ministre de la Guerre, vaudroit mieux sans doute que le citoyen Lapierre, mais il n'a point encore assez de moyens. Il n'y auroit donc que le citoyen Spoors, Ministre de la Marine, qui me paroîtroit pouvoir convenir sous bien des rapports; encore y auroit il à craindre qu'il ne donnât un peu trop, sans s'en apercevoir peut-être, dans le système des fédéralistes, ou au moins des modérés. Cependant c'est un homme fort actif dans sa partie de la Marine, et que je crois véritablement ami des Français et de la constitution.

Mon principal soin va être présentement de voir les députés nommés au Corps législatif constitutionnel, dont une assez bonne partie se trouvent déjà placés dans la législature intermédiaire. Je sonderai leurs dispositions, et ferai tout ce qui dépendra de moi pour leur faire sentir l'importance de leur choix pour le Directoire, et leur indiquer les hommes qui conviennent le mieux dans les circonstances actuelles.

Presque toutes les nominations au Corps législatif sont présentement connues. On en est généralement content. Cependant ici et à Amsterdam on a tenté ces jours derniers d'influencer les élections, et d'intimider ceux, qui seroient dans le cas d'être nommés. On avoit répandu, que le général Joubert venoit d'être arrêté par ordre du gouvernement français, qu'il alloit être conduit à Paris sous bonne et sûre garde; que le citoyen Delacroix revenoit ici comme Ministre et chargé de réintégrer l'ancien Directoire; que son fils étoit déjà arrivé. En effet plusieurs personnes vinrent avant-hier demander à la maison, si le fils du citoyen Delacroix étoit arrivé, et quand on espéroit l'arrivée du père. Ces propos ont vraiment causé quelque sensation, et dérangé, à Amsterdam surtout, quelques nominations. Cependant au résultat la députation d'Amsterdam sera généralement bonne, et celle des différentes provinces dans le même sens. Je vous transmettrai la continuation des notes, que l'on m'a promises sur les nouveaux députés élus.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXVIII. G. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye 6 Thermidor an 6 (24 Juli 1798).

Tous les esprits sont présentement tendus ici, Citoyen Ministre, vers la prochaine nomination du Directoire constitutionnel. On est toujours embarrassé sur ces choix importants, mais on sent la nécéssité de se fixer enfin sur ceux qu'on veut porter, et tous ceux que je vois m'ont promis de me donner incontinent des résultats ou du moins des déterminations, qui conduiront nécessairement au but qu'on se propose. On veut absolument de vrais amis de la constitution pour Directeurs; des hommes fermes, instruits, énergiques, mais prudents et sages en même temps. On veut des hommes vraiment amis de la France et agréables à son gouvernement. Il faut espérer qu'on y réussira.

Ce qu'on désireroit bien aussi, ce seroit de voir le gouvernement français donner une consistance à la marche des choses en ce pays-ci, en accréditant comme Ministre plénipotentiaire à Paris le citoyen Schimmelpenninck. Quoiqu'il ne doive pas rester longtemps revêtu de cette qualité, puisqu'il persiste à revenir ici, néanmoins on sait que son admission produiroit le plus grand effet, doubleroit la force du gouvernement, désespéreroit les hommes remuants et les perturbateurs, encourageroit les hommes timides et vertueux, qui n'ont besoin que d'un point d'appui pour donner l'essor aux facultés qui les rendent propres à servir utilement leur pays. On ne sait encore que très imparfaitement dans le public, sous quel vrai point de vue le gouvernement français a envisagé les évènements du 24 prairial. De là les oscillations continuelles, qui affligent encore la République Batave; de là l'esprit de parti, qui agite tour à tour les restes de factions, qu'on n'a pu détruire encore totalement. Si le gouvernement français se fût prononcé plus ostensiblement, la marche des choses eût été bien plus rapide, les individus plus confiants dans leur gouvernement, et les hommes capables de remplir les places plus hardis à les accepter. Je vous

abandonne les réflexions, Citoyen Ministre; je ne fais que vous indiquer ce qui produit ici l'irrésolution où l'on est par continuation. Au surplus cet état de choses va finir; dans 8 jours le Corps législatif constitutionnel s'organise, et de suite le Directoire va être élu. Dès lors le gouvernement français fera sans doute tout ce qui dépendra de lui, pour remplir le voeu de tous les bons citoyens. Ils conviennent tous, que le salut de la République Batave est irrévocablement lié à son étroite harmonie avec la République française.

. . . .

XXVIII H. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye, 10 Thermidor an 6. (28 Juli 1798).

Depuis ma dernière du 6 de ce mois, Citoyen Ministre, j'ai reçu votre dépêche du 3. J'y vois avec bien de la satisfaction l'approbation, que vous donnez avec le Directoire à tout ce qui a été fait dans l'affaire des détenus. Mais je ne serai parfaitement tranquille que lorsque j'aurai vu les choix du Directoire batave, et que les voeux de la nation y auront applaudi. Alors je suis persuadé que le gouvernement français y applaudira lui-même.

On n'est pas encore entièrement fixé sur ce choix important des Directeurs. On en avoit désigné plusieurs, qui auroient parfaitement convenu à ce qu'il paroît; mais les uns n'ont pas l'âge requis par la constitution, les autres ne veulent pas accepter. Le citoyen Schimmelpenninck auroit convenu à beaucoup de monde; mais il n'a pas 40 ans. On est fort embarrassé. Le nombre des candidats est très circonscrit. Il est quelquefois entré dans ma pensée, que l'on ne tardoit peut-être à m'indiquer les Directeurs que pour m'ôter les moyens de faire les observations, dont les choix pourroient être susceptibles. Comme on m'a trompé une fois dans l'affaire des détenus, je suis sur mes gardes.

Mais j'ai vu constamment tous les membres du gouvernement intermédiaire; j'ai vu plusieurs membres influents du Corps législatif; j'ai vu particulièrement plusieurs de ceux, qui composent la mission chargée de l'examen des procès-verbaux d'élection au Corps législatif, et qui sont également chargés, je le sais, d'indiquer les hommes qui conviennent le mieux au Directoire constitutionnel. Tous m'ont témoigné les meilleures intentions; et voilà les principales causes qui rendent difficile la composition de ce Directoire:

En même temps qu'on y veut des hommes sages et instruits, on y voudroit aussi des hommes fermes et énergiques. En convenant de l'impérieuse nécessité, qui a fait les journées du 3 pluviôse et du 24 prairial, on ne veut plus qu'un homme avec deux compagnies de grenadiers puisse dissondre dans 10 minutes un Corps législatif et un Directoire tous entiers. On rend justice aux bonnes intentions du général Daendels, mais on craint qu'il ne devienne trop influent. On ne veut pas que le Directoire se compose d'hommes qui soient trop à sa dévotion; on ne veut pas que le régime militaire puisse balancer le régime constitutionnel.

On est donc obligé d'écarter des hommes, dont les relations paroissent trop-

intimes avec Daendels. Il faut écarter également tous ceux, qui tenoient au parti abattu le 3 pluviôse et tous ceux du 24 prairial. Vous sentez combien cela doit circonscrire la sphère des choix à faire, dans une nation commerçante surtout, où beaucoup de personnes sont obligées par la nature de leurs affaires de se mettre d'elles-mêmes à l'écart.

Une autre difficulté encore c'est cet âge de 40 ans. Ici en général un homme, qui a passé cet âge, n'a plus l'énergie qui convient aux circonstances actuelles. On est sage, on a de l'expérience; mais cette force d'esprit, cette energie qu'il est si ordinaire de trouver parmi des Français d'un âge avancé, ne se prolonge pas de même parmi les Bataves. La timidité, la réserve s'emparent bientôt de leurs facultés. On regrette beaucoup présentement d'avoir exigé par la constitution l'âge de 40 ans pour être Directeur. On connoissoit bien dès lors l'inconvénient de ces 40 ans; mais comme on ne s'attendoit pas à voir la constitution violée dès son berceau par les cinq Directeurs qui devoient la défendre, on espéroit n'avoir annuellement qu'un Directeur à nommer; on ne pouvoit prévoir les évènements extraordinaires, qui ont eu lieu; et l'on n'auroit pas été embarrassé pour le choix d'un seul Directeur. Les révolutions ont ce désavantage de plus dans un petit état, qu'elles mettent à l'écart beaucoup de monde, et qu'on n'a pas les ressources que présente une grande population. Il est donc bien intéressant sous tous les rapports, que ce pays cesse de révolutionner. Je ne cesse de répéter ici que le voeu du gouvernement français est de voir tous les partis éteints, et de voir le règne des lois et de la constitution exercer seul son empire.

Je fais sentir également que malgré les obstacles, qui se présentent pour le choix du Directoire, il ne faut pas s'endormir et attendre au dernier jour pour se déterminer. J'ai su par un des membres de la commission dont j'ai déjà parlé, que dans deux jours on doit se réunir avec le Directoire intermédiaire, pour se fixer enfin sur les choix à faire. J'espère toujours que les résultats seront bons. Les petits nuages, qui s'étoient élevés entre les Directeurs intermédiaires, n'ont pas eu de suite. Ils paroissent tous dans les meilleures intentions, et persistent tous de concert à ne point vouloir être continués; ce qui fait l'éloge de leur désintéressement. On est par continuation content de Schimmelpenninck. On sait qu'il persiste à revenir de Paris, parce que son état d'avocat à Amsterdam, auquel il est fort attaché, et sa nombreuse famille ne lui permettent guères d'abandonner une carrière ancienne pour une nouvelle, qui est moins certaine; mais je crois qu'on a le projet de lui proposer des avantages, qui pourront le déterminer à ne pas abandonner le poste de Paris, dans la persuasion où l'on est, qu'il continue d'être agréable au gouvernement français.

. . . .

XXVIII. J. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Talleyrand.

La Haye 16 Thermidor an 6 (3 Augustus 1798).

. . . .

Tout ce que je crains, c'est que ce Corps législatif ne se laisse circonvenir

par le parti abattu au 22 Janvier, c'est qu'il ne compose pas le Directoire Exécutif d'hommes assez forts et assez énergiques, pour lutter contre la malveillance et l'intrigue de ceux, qui n'ont la constitution que sur les lèvres et qui ne l'auront jamais dans le coeur. Je ne cesse d'en faire sentir le danger, et je n'ai pas encore perdu l'espoir de l'écarter.

Cependant je ne suis point content de plusieurs choses que je remarque depuis quelques jours. Il y a dans les deux chambres des membres, qui craignent de voir entrer au Directoire des hommes trop forts et trop énergiques. D'un autre côté on vient de permettre à La Haye le rétablissement d'une certaine société, qui avoit été détruite au 22 Janvier. Je vois figurer dans cette société beaucoup d'hommes, dont les principes ne sont rien moins que républicains. J'y remarque entr'autres un certain Mr. Vandergoes, jadis secrétaire de la commission des relations extérieures au 22 Janvier, destitué alors, et que le Directoire intermédiaire a cru devoir rappeller au même poste, je ne sais trop pourquoi. Je crois déjà vous avoir fait des observations sur cet individu. Ses relations avec un grand nombre de fédéralistes m'étoient déjà connues; je les vois se multiplier journellement. Je lui en vois avec d'autres personnes qui ne sont ni les amis des vrais Bataves, ni les amis des Français; je veux parler de ce certain Comte de Lowenhielm, Ministre de Suède, dont je vous ai déjà entretenu plusieurs fois. Il faut vous dire, que ce Mr. Lowenhielm se permet depuis quelque temps beaucoup de propos contre les républicains français. Il nous fait pourtant bon accueil quand nous nous voyons, mais il ne cesse de nous dénigrer dans l'ombre. Il est lui-même membre de cette société rétablie. On y remarque aussi Mr. Danduaga, Ministre d'Espagne, dont je ne suis plus aussi content que je l'étois d'abord, ainsi que de son secrétaire de légation, Mr. Soñanes. Ce sont d'assez bonnes gens; mais ils se laissent influencer par Mr. de Lowenhielm, qui n'est pourtant pas un aigle, il s'en faut bien. Tous ces hommes se rattachent à Mr. Vandergoes et à beaucoup d'autres de leur trempe. Ils ne feront rien de bon dans cette société, et je vous assure, que j'en vais faire mes observations au Directoire intermédiaire et par suite au Directoire constitutionnel, si celui actuel n'a pas égard à mes observations.

Quelques agitateurs se remuent encore à Amsterdam et à Rotterdam. Si le nouveau Corps législatif et le nouveau Directoire ne prennent pas une physionomie imposante, il seroit possible qu'il y eût encore des troubles; mais un peu d'énergie et de fermeté feront bientôt tout rendre dans l'ordre.

. . . .

XXVIII. K. (A. É.)

Champigny-Aubin aan Gogel.

La Haye, le 23 Messidor an 6. (11 Juli 1798.)

Je me suis permis, Citoyen Ministre, de vous témoigner verbalement la surprise extrême où nous avoit jeté, le général en chef et moi, la résolution sollicitée par le Directoire intermédiaire auprès du Corps législatif, pour faire mettre en liberté les détenus arrêtés par mesure de sûreté générale, après le

mémorable évènement du 22 Janvier (3 Pluviôse). Je crois devoir le faire d'une manière plus ostensible, et consigner ici mes vrais sentiments sur la mesure impolitique que le Directoire a provoquée. Je n'ai jamais douté de la bonté de ses intentions. Je crois bien que des considérations d'humanité et de bienveillance ont entièrement dirigé ses démarches en cette occasion. Mais quand le salut de la patrie veut qu'on fasse taire pour quelques instants la sensibilité, quand les circonstances sont tellement impérieuses qu'elles exigent de la part des gouvernement une fermeté que la sagesse ne désavoue pas, il y auroit au moins de l'imprudence à ne pas se tenir en garde contre ce qui peut donner dans l'état des convulsions et des déchirements. Or je vous le demande, Citoyen Ministre, est ce au moment où le peuple entier est réuni en assemblées primaires, qu'il convient d'éveiller la haine des partis?

Au 22 Janvier des mesures de sûreté générale firent mettre en arrestation une commission des relations extérieures et d'autres citoyens, que leurs opinions politiques rendoient alors très dangereux dans la société. Des hommes connus par leur aversion contre l'établissement d'une constitution libre, contre le système de liberté et d'égalité désiré depuis si longtemps par le peuple Batave, des partisans prononcés de l'ancien régime, ne pouvoient qu'alarmer les bons citoyens, s'ils n'eussent pas été mis hors d'état de nuire au nouvel ordre de choses. On les priva donc de leur liberté, et de nombreuses adresses applaudirent à ces mesures de rigueur.

Au 12 Juin (24 Prairial) on dut pendre les mêmes mesures contre des hommes, qui abusant des droits du peuple, et sous le voile de la constitution, en avoient renversé les principales bases et gouvernoient arbitrairement un peuple, connu depuis des siècles par son amour extrême pour l'indépendance, et par la plus forte aversion contre la tyrannie. Des adresses de félicitation ont encore suivi cet évènement.

Le Directoire intermédiaire et vous, Citoyen Ministre, m'aviez entretenu plusieurs fois de l'exacte impartialité avec laquelle on vouloit traiter les détenus de part et d'autre. Vous m'aviez assuré surtout, qu'on éviteroit avec le plus grand soin tout ce qui pourroit tendre ou faire croire à une réaction. Le peuple Batave, plus attentif peut-être qu'aucun autre peuple au sort des hommes qui peuvent influer plus ou moins sur ses droits politiques, alloit se réunir en assemblées primaires, pour exercer son droit précieux de souveraineté, et nommer ses représentants. Il ne voyoit dans les autorités actuelles que des autorités intermédiaires, s'occupant seulement d'objets provisoires, et qui devoient réserver aux autorités constitutionnelles le pouvoir de statuer sur les grands intérêts publics et privés, qui concernent l'état et les individus.

La question des détenus ne devoit être agitée qu'après l'entière organisation du Corps législatif constitutionnel. Malgré la vive impatience des détenus et de leurs proches on avoit senti, qu'il falloit faire céder les considérations particulières à l'intérêt général, et que les détenus eux-mêmes, s'ils étoient vraiment amis de leur pays, devoient faire pour quelque temps le sacrifice de leur liberté. Le Directoire intermédiaire étoit d'accord là-dessus avec tous les bons citoyens, et j'avoue que j'avois applaudi moi-même à la sagesse de cette détermination.

Chargé de rendre compte à mon gouvernement de tout ce qui se passe d'intéressant, j'avois dû lui transmettre les dispositions du Directoire intermé-

diaire à l'égard des détenus, et les sages motifs qui déterminoient le retard de leur mise en liberté.

J'avois de plus été informé que le citoyen Schimmelpenninck votre Ministre, avoit fait la même communication au Ministre des relations extérieures à Paris, et que le gouvernement français avoit été assuré, qu'on ne prendroit aucune mesure qui pût faire craindre une réaction.

Dans cet état de choses on se reposoit généralement sur la sagesse du gouvernement intermédiaire, on ne s'occupoit plus que de la grande affaire des assemblées primaires; mais tout à coup on apprend, que le jour même de la réunion des assemblées primaires les détenus du 22 Janvier vont tous être mis en liberté, tandis que les détenus du 12 Juin toujours étroitement enfermés, leurs fenêtres masquées de planches, restent condamnés à une détention, dont le terme n'est même pas indiqué.

Alors les hommes impartiaux se mettent en observation; ils calculent les chances; ils ne voient dans la mesure adoptée que le triomphe d'un parti. Voilà la réaction, s'écrient-ils; le gouvernement s'est endormi, il s'est laissé surprendre. On accourt me prévenir de ce qui se passe; je vois tous les dangers qui menacent la tranquillité de ce pays; je communique au général en chef ce qui m'est annoncé, il y voit les mêmes dangers que moi, nous venons tous les deux vers vous, Citoyen Ministre, nous vous transmettons nos inquiétudes sur les suites de la mesure adoptée. Nous vous disons que le gouvernement français ne pourra apprendre sans le plus grand étonnement, qu'on ait ainsi varié sur un objet aussi important; nous vous ajoutons qu'il y verra tous les symptomes d'une réaction, telle que nous la craignons nous-mêmes.

Aujourd'hui, Citoyen Ministre, ce ne sont pas seulement des craintes qui nous agitent; nous voyons la certitude de nouvelles commotions et de nouveaux déchirements dans la mise en liberté des principaux personnages, arrêtés au 22 Janvier. Ce sont des hommes, qui ont ouvertement déclaré que l'unité ne convenoit point à ce pays, et qui ont montré la plus haute résistance à l'établisblissement de la constitution. Ils vous disent aujourd'hui qu'ils en sont les amis, mais demain ils l'étoufferont, si on leur en laisse les moyens. Demain ils méditeront votre propre ruine et celle de tous les vrais républicains, qui ont concourru au 22 Janvier. Jamais ils ne feront grâce de cette journée; elle a fondé la République une et indivisible. Mais que leur importe, c'est une république fédérative ou bien le Stathoudérat, qui fera toujours l'objet de leurs voeux; et tout ce qui n'est pas fédéraliste sera toujours un ennemi à leurs yeux.

On a dit que les élections alloient être consommées sous trois jours, et que les détenus ne pourroient être choisis ni pour electeurs ni pour représentants du peuple. Mais ne voyez vous pas, Citoyen Ministre, que c'est encore moins là qu'on aspire, qu'à la place éminente de Directeur? On emploira tous les moyens, toutes les ruses imaginables, pour s'y faire nommer ou pour y faire placer des hommes à sa dévotion. Accoutumés à jouir des principaux emplois de la République, ces hommes n'ont pas perdu l'habitude et le goût de dominer; ils ne peuvent se passer du pouvoir pour eux et pour les leurs, ils voudront toujours le concentrer dans leurs familles. Ils n'ont ni votre sensibilité, ni votre désintéressement. Vous ne cherchez qu'à quitter les rênes du gouvernement,

et déjà ils voudroient vous les arracher. Ils vous caressent aujourd'hui, et demain vous serez leur victime, parce que vous avez voulu le 22 Janvier et la constitution.

Cependant, comme parmi les détenus du 22 Janvier on assure que la grande majorité vouloit et veut toujours l'unité et la constitution, ceux-là doivent être rendus à la liberté. Vous en ferez de même à l'égard des hommes, qui n'ont été qu' égarés au 12 Juin. Mais le Directoire intermédiaire est trop sage pour ne pas voir présentement à quels dangers l'exposeroit, lui et la chose publique, la mise en liberté générale de tous les détenus. Il saura allier la justice et l'humanité à la sévérité, que méritent les coupables.

D'après ces considérations, d'après les communications que j'ai été porté à faire au gouvernement français, je ne puis m'empêcher de vous exposer que la justice, la raison, la paix intérieure de cette république, le salut du peuple, vous font un devoir rigoureux de retarder la mise en liberté de ceux, connus d'un côté pour être les chefs du parti fédéraliste arrêtés au 22 Janvier, et de ceux notoirement connus de l'autre côté pour anarchiques et dilapidateurs. Vous fixerez le terme de leur détention à l'époque qui vous paroîtra convenable, et tout au moins sans doute jusqu'à l'entière organisation du Corps législatif et du Directoire exécutif constitutionnels.

Je vous invite, Citoyen Ministre, à mettre cette note sous les yeux du Directoire intermédiaire. J'en vais de mon côté transmettre copie à mon gouvernement.

Salut et considération,
Signé CHAMPIGNY-AUBIN.

Pour copie conforme.
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXIX. A. (A. N.)

TALLEYRAND AAN HET DIRECTOIRE.

23 Thermidor an 6 (10 Augustus 1798).

Le citoyen Pichon annonce, qu'il ne néglige rien pour approfondir la véritable situation des choses et des esprits en Hollande. Il y a réellement quelque agitation dans l'esprit public. Daendels devient le point vers lequel se concentre un orage qu'il faut écarter, et il le sent lui-même. Aussi se dispose-t-il à se retirer auprès d'une division de Gueldres. Daendels doit être soutenu par la France, à laquelle le Cit. Pichon le croit sincèrement dévoué. Mais il n'est pas moins vrai, qu'il ne faut pas toujours offrir le spectacle du militaire assistant aux délibérations et les dirigeant.

. . . . . On ne peut se dissimuler que le découragement ne soit presque général. Le Cit. Pichon s'entretenait avec le Cit. Delew [1], président de la seconde chambre. Celui-ci ne lui cacha pas que la masse de la nation était mécontente, que les avantages de l'alliance ne s'étoient point fait encore sentir,

[1] D. C. De Leeuw.

tandis que les charges en deviennent chaque jour plus pesantes. Que voulez-vous que nous répondions, disoit-il, lorsqu'on nous objecte que le pays souffre plus qu'il ne souffroit sous l'influence anglaise? Le désespoir s'empare de tous les esprits et l'on dit ouvertement, qu'il vaudrait mieux être réunis que de conserver notre indépendance aux termes où nous la gardons. Croiriez-vous, ajouta-t-il, que les voeux des amis éclairés du peuple se bornent à en retarder la ruine totale de quelque tems encore? Il y a d'ailleurs un point dont nous sommes convaincus, c'est que la France peut nous ruiner, mais non pas nous asservir; car plus nous serions près de notre ancienne pauvreté, plus nous serions capables de renouveller les efforts que nous avons faits pour notre indépendance. Il y a un principe qui doit diriger la France, c'est qu'avec du ménagement nous lui serons fort utiles. Il ne faut pas tuer la poule aux oeufs d'or. Des Français disent, que nous n'avons rien fait pour la France. On oublie, que nous avons presque ruiné notre crédit pour faire face aux 100 millions, qu'il nous faut payer . . . . . Votre armée absorbe le tiers de nos recettes. La fréquence et la masse des impositions en doublent le poids, tandis que la circulation décroit dans une proportion sous double. Les consommations diminuent et avec elles la source des impôts . . . . . Les Puissances qui nous doivent, ne payent point. La Russie, qui jusqu'ici avait payé, va cesser de le faire pour user de répresailles sur ce que vos corsaires prennent tout dans nos rades. C'est l'intérêt de 88 millions qui va être suspendu. Si vous rompez avec l'Amérique, la même chose aura lieu. D'un autre côté, si l'on veut que nous soyons quelque chose, il faut qu'on nous entoure de quelque considération; qu'on traite nos Ministres avec moins de négligence qu'on ne l'a fait jusqu'à présent. Il faut que la justice prenne dans nos rapport la place de la force, et que dans les sacrifices on prenne la base de la proportion et non celle de l'égalité, qui est injuste et oppressive, quand il y a une si grande disparité de moyens. Cette dernière idée, dit le Cit. Pichon, occupe beaucoup les esprits, et le Cit. Delew, dans un dîner donné récemment par le Cit. Champigny, l'énonça dans le toast suivant: «à la proportion entre le Protecteur et le Protégé» — toast qui ne manqua pas d'avoir l'assentiment des convives Bataves.

XXIX. B. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 6 fructidor an 6. (23 Augustus 1798).

. . . .

P. S. Ci-inclus est la traduction par extrait du tableau présenté au Corps législatif par le Directoire intermédiaire, concernant la situation des finances de la République Batave. Ce tableau et les observations dont il est accompagné, vous fourniront matière à bien des réflexions. Je me bornerai ici à considérer que ce malheureux pays est, dans l'état actuel des choses, réduit par la stagnation de son commerce, de son industrie, et par la presque nullité de ses ressources en impôts indirects, à un revenu qui n'excède pas 10 millions de florins; tandis que les dépenses pour l'espace de 11 mois, à partir du 1er Juin 1798 vieux style, jusq'au 1er Mai 1799, s'élèvent par aperçu à 46 millions de florins, ce qui forme un déficit de 36 millions.

Vous verrez qu'on propose de combler ce déficit par une taxe extraordinaire, dont les bases sont indiquées dans le tableau, et s'élèvant à 30 pour cent du revenu sur la classe des personnes les plus aisées. Cette extrémité à laquelle il a fallu venir, vous indiquera suffisamment combien ce pays a besoin de ménagements. Je sais combien les secours de nos alliés nous sont nécessaires; mais n'allons pas outrer la mesure, si nous ne voulons pas les réduire au désespoir. Toutes ces considérations vous engageront sans doute a réfléchir sur ce que je vous disois dans mes dernières touchant les vexations de nos corsaires, qui finiront par anéantir tout le commerce de la République Batave, seule ressource de ce pays, si l'on ne réprime promptement les abus de la course.

Vous aurez aussi peut-être à vous occuper de quelques modifications sur le traité secret, relatif au recrutement de l'armée française en Hollande. Il y a longtemps que j'entends dire, que ce traité est écrasant pour cette République. Elle doit nous soulager sans doute, puisque nous veillons à sa défense, mais prenons garde de lui demander l'impossible; nous finirions par ne pouvoir plus rien obtenir. Si je parle à la décharge et en faveur de la République Batave, notre alliée, c'est que je ne veux pas exposer mon pays, que je chéris par dessus tout, à compter sur des moyens et des ressources, qui lui manqueroient au moment peut-être où il en auroit le plus grand besoin. C'est l'imprévoyance qui fait la ruine des états.

XXX. A. (F. A.)

DEYDIER, MEMBRE DU CORPS LÉGISLATIF DE FRANCE, CONSEIL DES ANCIENS, Rue Honoré n°. 1446. AU LIEUTENANT GÉNÉRAL DAENDELS.

Paris, le 29 Thermidor an 6. (18 Augustus 1798.)

C'est moi, Général, qui a été très flatté de faire votre connaissance, et il me sera toujours agréable de la cultiver. Mon collègue Gauthier partage ces sentiments et vous dit bien des choses. Malgré la carrière plus éminente que va suivre le général Joubert, j'aurois néanmoins désiré qu'il eût résté en Hollande, surtout pour son repos et sa santé délabrée. Mais la République Française attend de lui encore de plus grands services, et je suis persuadé que son attente ne sera pas vaine, si on le met malheureusement dans le cas de développer de nouveau ses talents et son courage.

Je serai charmé de voir notre soeur la République Batave jouir le plus tôt possible de la tranquillité, qu'elle à droit d'attendre de son nouveau gouvernement, et qu'il lui procurera; mais garons nous surtout des rois; ils ne sont pas les amis des républiques.

Salut et fraternité,
DEYDIER.

XXX. B. (F. A.)

JOUBERT AAN DAENDELS.

Mayence, le 25 Thermidor an 6. (12 Augustus 1798).

J'ai reçu votre lettre, général, et n'ai pas été surpris de la nouvelle que vous m'avez donnée. Votre gouvernement ne sauroit être trop vigilant, pour découvrir les trames de ses ennemis extérieures et les espérances qu'ils nourissent. Je sais que Siéyès [1] écrit de Berlin qu'on parle d'une expédition militaire en Prusse, que quelques uns disent destinée contre l'Hanovre; reste à savoir si ce n'est pas le but opposant. Cependant on dit aussi le roi de Prusse bien intentionné pour la France. Il faut donc ne rien juger sans conviction intime, mais être sur ses gardes.

J'espère que votre gouvernement constitutionnel sera bientôt organisé. Je vois avec plaisir que votre nouveau corps législatif est déjà installé. Il a un grand exemple dans le douze Juin. Je souhaite qu'il en profite et qu'il ne soit plus, comme avant cet époque, l'esclave exécuteur des ordres d'un parti furieux. En constitution il faut marcher dans la ligne tracée par les loix pour le civil, et pour le politique n'adopter que le parti qui favorise l'ordre constitutionnel et n'expose pas l'état a un déchirement infaillible, lorsqu'on veut gouverner d'une manière évidemment contraire aux principes du nouvel ordre des choses établi. Si l'on découvre jamais parmi vous premières autorités les couleurs des anciens partis, si l'on ne s'attache pas franchement à suivre un plan dicté par la raison et le salut de l'état, de nouvelles crises vous attendent encore et vous finirez par perdre jusqu'a votre existence politique.

. . . . . Quoi qu'il arrive, soyez persuadé que j'aurai toujours l'oeil sur vous et que, si l'occasion s'en présente, je ne la perdrai pas de vous prouver mon attachement.

Salut et fraternité,

JOUBERT.

XXXI. A. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

27 Fructidor an 6. (13 September 1798).

Les esprits commencent à se calmer ici, Cit. Ministre. Du moins plusieurs circonstances semblent concourrir à persuader le nouveau Directoire, que les bons procédés envers la République Française et ses agens, que la sagesse et la modération de la part des différentes autorités constituées, sont les vrais moyens pour maintenir et resserrer la bonne harmonie entre les deux nations.

---

[1] Deze was sinds Juni te Berlijn, om den steun van Pruisen te verwerven voor Frankrijks eischen op het congres te Rastadt. Von Sybel V, 245.

D'abord l'assurance que j'ai donnée de votre part, que le gouvernement français s'occupoit en ce moment des moyens de régulariser la course et de tenir nos corsaires dans de justes limites, a produit le meilleur effet. J'ai fait espérer qu'on seroit incessamment convaincu des bonnes intentions de notre gouvernement, mais j'ai en même temps fait entendre que toutes vexations, toutes mesures arbitraires à l'égard de nos marins, de nos corsaires et de leurs prises, devoient être entièrement écartées. Plusieurs personnes sensées et que je crois amies de la France, telles que le Ministre Schimmelpenninck, l'amiral De Winter, qui sont ici depuis quelques jours et qui sont venus me voir, le général Daendels et plusieurs représentans du peuple des deux conseils, que je vois assez fréquemment, et d'autres bons citoyens, qui ont eu connoissances des tracasseries qui ont eu lieu dans ces derniers temps, en ont fait sentir toute l'inconvénience aux nouveaux Directeurs. Je le répète, ils avoient été égarés par le Cit. Spoors, ministre de la marine, et par le Cit. Vandergoes, mais je crois qu'ils y regarderont un peu plus attentivement désormais.

Déjà depuis deux jours les notes officielles que je reçois, suivent les miennes avec beaucoup de régularité. Leur style n'a plus rien d'aigre et d'inconvénient; au contraire j'y remarque la plus grande honnêteté.

. . . . . Déjà je me suis trouvé deux fois à dîner avec les nouveaux et les anciens Directeurs. Tous m'ont fait le meilleur accueil. Hier surtout il y avoit un très-grand repas chez le ministre d'Espagne; ils y étoient tous. Ils m'ont fait beaucoup d'honnêtetés. Deux des nouveaux Directeurs surtout m'ont tiré àpart, m'ont dit le plus amicalement du monde, qu'ils étoient fachés de ce qui s'étoit passé dernièrement, qu'ils avoient été mal instruits, mais que je devois être persuadé que leur intention n'avoit jamais été qu'on manquât aux bons procédés, tant envers la République, qu'envers moi et nos autres agens.

Ils m'ont ajouté, qu'ils vouloient me voir le plus souvent possible, qu'ils savoient tous les services que j'avois rendus à leur pays dans des temps difficiles etc.

Le Cit. Vandergoes, qui étoit là également, m'est venu prendre la main, m'a fait beaucoup de politesses; et comme les certaines notes étaient bien son ouvrage, il m'a bien engagé de ne plus songer à tout cela.

J'espère donc que les choses vont mieux aller, mais quoi qu'il en soit, les caresses et les honnêtetés ne m'endormiront pas, vous y pouvez compter. Le serpent se cache quelque fois sous les fleurs. J'ai d'ailleurs été trompé tant de fois par l'air tranquille et calme des divers individus avec qui j'ai eu a travailler; j'ai vu tant de ruses, tant d'intrigues, tant de perfidie, que je dois encore m'attendre à quelques unes, ou tout au moins m'en défier.

J'ai fait part au Gén. Hatry de ce que vous m'avez marqué par rapport à l'affaire de Flessingue. Je l'ai prévenu que tout resterait là in statu quo, jusqu'à l'arrangement que va proposer le gt. français. Il se réglera en conséquence, et m'a témoigné que désormais dans toutes les affaires qui pourroient concerner la légation, il ne vouloit y prendre d'autre part que ce que le regarderoit directement. Nous vivons toujours ensemble de la meilleure intelligence, vous y pouvez compter.

XXXI. B. (A. N.)

TALLEYRAND AAN HET DIRECTOIRE.

Extrait d'une lettre du Cit. Pichon, secrétaire de légation à la Haye, au Ministre des Relations Extérieures.

29 Fructidor an 6. (15 September 1798.)

.... Le général Daendels se tient depuis quelque tems à une certaine distance du Directoire Batave. Il est très-jaloux de conserver la confiance du gouvernement Français. Il voudroit faire faire à sa république quelque chose d'éclatant. Il parle, en cas que la Prusse se déclareroit, de faire une réquisition et d'aller chercher l'indemnité promise par le traité de la Haye. Il trouve aisé, la paix se faisant à Rastadt, de porter l'hyver prochain 20 à 30 mille hommes du Texel en Écosse, mais il faut pour l'exécution de ce projet que les 21 vaisseaux, promis pour cette époque, se trouvent en rade; et il pense qu'en s'expliquant avec le Direct. Batave on forcerait la main au Ministre. Daendels n'a pas grande confiance dans les officiers de Marine. On en a rappelé cependant trois ou quatre anciens commandeurs, qu'on dit excellents, entr'autres Van Cappell.

Il y a un commencement d'ombrage entre Daendels et De Winter, à cause du relief que celui-ci vient d'obtenir à Paris. Le général et le Ministre Gogel font cause commune et sont opposés à Spoors, qui poussait aux mesures juridiques contre quelques individus, qui à l'époque du 22 Janvier ont fait servir l'argent du public à leurs affaires, et offrent de le rendre aujourd'hui. Gogel a pensé, qu'il suffisoit que le trésor recouvrât ses fonds, et le Directoire a été de son avis. Cet incident a occasionné une scène entre Spoors et lui.

XXXII. A. (A. É.)

MEVROUW VAN LANGEN AAN HET DIRECTOIRE.

5 Vendémiaire VII (26 September 1798).

La citoienne épouse du C^n^. Van Langen, l'un des cinq directeurs nommés par l'assemblée constituante Batave après la journée du 22 Janvier, ose réclamer en faveur de son mari la justice et la loiauté du Directoire de France.

Le Directoire sait que Van Langen, après avoir été foulé aux pieds et traité de la manière la plus cruelle par les satellites de Daendels, a été arrêté et traduit devant la cour de justice de Hollande. Le prétexte emploié pour le mettre en jugement est, qu'il s'est servi pour les affaires de sa maison de quelques fonds que le Directoire Batave l'avoit chargé d'emploier pour les dépenses secrettes.

Ce prétexte est tellement en disparate avec la conduite que Van Langen a tenue pendant toute sa vie, l'ordre qui règne dans toute sa maison de commerce, l'austère probité que tous les Bataves lui connaissent, qu'il n'a pas fait fortune, même auprès des orangistes et des fédéralistes.

Si Van Langen est coupable, c'est de n'avoir jamais varié dans son dévouement à la cause sacrée de la liberté, dans sa haine contre les anciens oppres-

seurs de sa patrie, dans son attachement à la république française, qu'il regarde comme l'alliée et la protectrice nécessaire de son pais. Voilà son véritable, son seul crime. Il est plus que suffisant pour le perdre, ainsi que Finje, qui partage aujourd'hui sa détention. Le projet d'y parvenir est démontré par le choix du tribunal, auquel ils sont envoiés, entierrement composé de partisans de la maison d'Orange et de fédéralistes, et qui tous, par l'opposition fortement prononcée de leurs sentimens avec celles des infortunés qu'ils sont chargés d'immoler, pourroient être recusés comme leurs ennemis personnels. Le Directoire Exécutif de France ne souffrira pas l'exécution de ce projet atroce contre deux dignes républicains, qui ne sont aujourd'hui plongés dans l'infortune que par une suitte de la confiance entière, qu'ils ont eu en sa loiauté.

La Cne. Van Langen réclame l'humanité des Directeurs français pour son épouse, pour ses enfans et pour elle-même. Elle ose espérer qu'ils interposeront leur autorité, pour mettre un terme aux persécutions, dont cette malheureuse famille est l'objet.

XXXII. B. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye 9 Vendémiaire VII (30 September 1798).

. . . . . On sentira parfaitement ici, je l'espère, combien il est instant de jeter un voile sur tout ce qui regarde, non seulement le Cit. Van Langen, mais aussi les autres ex-directeurs ses collègues.

11 Vendémiaire VII . . . . . Je crois bien qu'on y trouvera les moyens, si on en a bonne envie. J'ai même vu chez certains dignitaires un certain empressement à voir terminer amiablement l'affaire du Cit. Van Langen, s'il y à moyen d'en agir de même à l'égard du cy-devant Grand-pensionnaire Van de Spiegel et de quelques autres orangistes prononcés, qui sont depuis plusieurs années en détention; si le gouvernement français ne voit pas de danger à ce que les hommes, qui ont été et qui continuent partout de rester les partisans du Stathouder, soient définitivement mis en liberté. Je crois qu'a ce prix on pourroit parvenir à assoupir l'affaire du Cit. Van Langen et des deux autres ex-Directeurs.

XXXIII. A. (A. É.)

LOMBARD DE LANGRES AAN TALLEYRAND.

La Haye, 16 Vendémiaire an VII. (7 October 1798.)

Mon arrivée, Cit. Ministre, a fait ici grande sensation sur tous les partis. Elle a intimidé le Directoire et les Ministres; elle a rehaussé l'espoir de ceux qu'on appelle patriotes exaspérés. C'étoit à qui me parleroit le premier de ses craintes ou de ses espérances, je les tiens tous en échec. A tous j'ai demandé le sacrifice de leurs animosités personnelles à la chose publique, l'intention de mon Gouvernement étant jusqu'ici de consolider la constitution Batave....

Mes entrevues secrètes avec le Directoire auront pour principal objet de mettre fin au procès déjà entamé contre l'ex-directeur Van Langen: mais déjà j'ai sondé le terrain ailleurs.

Sans m'ouvrir trop au G[l]. Daendels, qui a véritablement ici de l'influence, je l'ai tâté. Cet homme est plein d'ambition, d'orgueil, et comblé de dettes. Je lui ai fait sentir quel service il rendroit à sa patrie, quelle reconnoissance auroit pour lui mon gouvernement, qui vouloit à tout prix la tranquillité de ce pays. Daendels m'a compris. Et une chose bien essentielle, c'est que par orgueil il voudroit que la suspension de ce procès eût l'air de venir des gens de son bord, plutôt que de l'autorité de la France. C'est là le véritable coup de parti.

Si je réussis par cette voie, il n'y a pas besoin de secousses; et les patriotes chauds, qui ont à se plaindre, seront satisfaits.

Mais en admettant que je sois secoué dans cette négociation et par le Directoire lui-même et par Daendels, quels seront les moyens adroits de mettre fin à la procédure entamée? C'est ce dont je m'occupe. Je me pénètre et de la constitution Batave et des loix criminelles anciennes, d'après lesquelles l'ex-directeur devroit être jugé, puisque le code criminel qui doit être rédigé conformément à la constitution, n'est point encore commencé.

D'un autre côté, si toutes les négociations amicales n'amènent point à un résultat satisfaisant; s'il étoit vrai que des propos, qu'on m'a rendus, pussent avoir de la suite, et qu'il eût été dit par des certains individus liés aux orangistes, *qu'il valoit mieux s'ensevelir sous les ruines de la Hollande que de souffrir que la France y dominât;* alors, dis-je, mais après avoir épuisé tous les autres moyens, je m'envelopperai d'une profonde dissimulation; et déjà mes plans sont tracés. Rien ne bouge, rien ne doit bouger; mais le général Tilly, homme brave, plein de zèle, connoissant les lieux, ne raisonnant point le commandement, est prêt à tout. Je l'ai dans la main. Plus actif que le Gén. Hatry, qui craint les malades et cherche du repos, Tilly est à moi. Un secret inviolable existe entre nous; et le coup auroit eu lieu que le Gén. Hatry ne s'en douteroit point encore. Enfin, je me mets en mesure pour tout.

Salut et respect,
LOMBARD DE LANGRES.

Vous sentez bien, Cit. Ministre, que malgré tout ce que je viens de vous dire, rien ne sera fait de ma part sans des ordres ultérieures, s'il y a lieu. Le Cit. Champigny me seconde de tout son pouvoir.

XXXIII. B. (A. É.)

Lombard de Langres aan Talleyrand.

La Haye, 23 Vendémiaire VII. (14 October 1798).

. . . .

Écosse-Descente Je ne vous parlerai pas de plusieurs autres petits objets qui prennent couleur. Je vous dirai seulement que, si les négociations se tournoient à bien à Rastadt et que vous puissiez détacher quelques troupes, — non

pas d'ici, car nous ne sommes pas très-nombreuses, — le gouvernement Batave vous proposeroit d'effectuer une descente en Écosse, en fournissant par lui la moitié des hommes et des vaisseaux d'embarquement.

Je vous dirai en outre que les Directeurs et les Ministres, à l'exception de Spoors, Ministre de la Marine, viennent ici très-fréquemment pour travailler avec moi. Pyman, Ministre de la Guerre, sachant que je voyois Spoors de mauvais oeil, est venir me dire qu'il marcheroit droit, qu'il étoit son ami. Je lui ai répliqué que, si Spoors étoit son ami, lui Pyman, étoit donc l'ennemi juré de la France; qu'ils n'eussent à ne plus tromper désormais ni leur gouvernement ni le mien, ou que j'irois à l'instant demander leur destitution avec autant d'éclat que je mettois de franchise dans ma conférence avec lui; que j'étois instruit de leurs démarches les plus secrètes, et qu'au premier pas qu'ils feroient de travers, je leur jurois qu'ils seroient sacrifiés à l'instant.

. . . .

XXXIII. c. (A. É.)

Lombard de Langres aan Talleyrand.

La Haye, 13 Brumaire an 7. (3 November 1798).

. . . .

Il y a quatre jours que l'Irlandais Thompson m'a remis votre lettre du 25. Instruit à fond de sa mission, je lui ai donné sur les hommes et les choses de ce pays tous les renseignements qui étoient en mon pouvoir. Je ne m'expliquerai pas aujourd'hui longuement sur cet objet; mais je dois vous dire, que j'ai lieu de croire qu'une circonstance, due au hasard, peut nous servir efficacement dans une négociation aussi essentielle. En effet, vous avez pu reconnoître par mes notes précédentes que j'étois loin de regarder comme notre ami le Ministre de la Marine Spoors, intimement lié avec l'envoyé Schimmelpenninck. Je ne l'avois donc point encore vu, et jusqu'alors mon indisposition à son égard avoit empêché qu'il ne fût définitivement nommé au Ministère de la Marine. Connoissant toute l'importance de la mission du citoyen Thompson, j'ai changé de batteries. Je suis moi-même allé le présenter au Ministre de la Marine, et je lui ai fait insinuer par quelqu'un qui s'intéresse à lui que, s'il servoit efficacement le gouvernement Français dans la mission dont le citoyen Thompson étoit chargé, je ne serois point un obstacle à sa nomination définitive au Ministère.

Salut et respect,
LOMBARD DE LANGRES.

XXXIII. d. (A. É.)

Lombard de Langres aan Talleyrand.

La Haye, 29 Brumaire an 7. (19 November 1798).

Par ma note du 16 Vendémiaire, Citoyen Ministre, j'avois cru m'être expliqué assez clairement sur le compte du général Hatry. Je ne suis point revenu à la charge, parce que chaque jour j'ai vu dans les journaux que le général Brune alloit se rendre ici. Ayant patienté et ne le voyant point arriver, il

est de mon devoir de vous dire que, si le général Hatry est un honnête homme, il n'est pas un homme ferme, et que le Ministre de France en Hollande tirant en grande partie sa considération et le poids qu'il doit avoir dans les affaires de la fermeté que doit déployer le chef militaire, il m'est impossible de conduire à bien les opérations majeures avec un officier supérieur qui est joué sous jambe par le gouvernement Batave; gouvernement qui, conduit par ses Ministres, fait consister sa politique dans une défiance insurmontable et des lenteurs éternelles.

Je vous répète donc que pour couper court à toutes ces lenteurs, que pour empêcher que l'aristocratie ne fasse ici de plus grands progrès, et tirer la Hollande de l'état inquiétant dans lequel se trouvoit la France avant la journée du 18 fructidor, (état, dont je vous ai parlé dans ma note du 7 brumaire) il faut absolument que le Directoire envoie ici un général, dont les principes et la fermeté, en imposant au gouvernement Batave, fassent respecter les troupes Françaises qu'on laisse avilir, et donnent au Ministre de France une consistance qui lui est nécessaire.

Deux choses encore concourent ici à ralentir mes opérations; la première vient des lettres, qu'adresse ici l'envoyé Schimmelpenninck. Il ne cesse de répéter que le Directoire Français est dans les meilleures dispositions pour le gouvernement Batave, que ce gouvernement ne doit plus rien craindre des mécontents, qu'ils ne seront pas soutenus par la France. Ces assurances réitérées ôtent toute espèce de crainte à des Ministres et à des Directeurs, qui n'aiment déjà que trop à se prononcer contre ce qu'ils appellent les anarchistes, laissent chaque jour faire de nouveaux pas à l'aristocratie.

Ne perdez pas de vue non plus, et je n'en démordrai pas, que le Ministre de la Marine Spoors est vendu, entièrement vendu, à l'Angleterre. Je vous réitère ce que je vous ai dit dans mes précédentes à son sujet, et cela est au point que si les vaisseaux promis par lui au citoyen Thompson étoient au moment de faire voile pour leur destination, je supplierois le gouvernement Français d'interposer son autorité pour qu'ils ne partissent point; car d'après la manière dont Spoors veut les équiper, je jurerois hautement que c'est un nouveau renfort que ce Ministre perfide veut jeter dans les bras de l'Angleterre. N'oubliez pas non plus que ce Spoors est l'ami de Schimmelpenninck, que le gouvernement ne se laisse que trop conduire par Spoors, et qu'au reçu de cette lettre il est nécessaire que le Directoire Français ou vous, Citoyen Ministre, vous vous prononciez contre Spoors vis à vis de Schimmelpenninck, qui ne manquera pas d'en donner aussitôt avis à son gouvernement.

. . . .

XXXIII. E. (A. N.)

LOMBARD DE LANGRES AAN HET UITVOEREND BEWIND.

La Haye 25 Vendémiaire an 7. (16 October 1798).

Vengeance, Citoyens Directeurs, Vengeance! Je l'attends de votre amour pour mon pays; — je dis plus, je l'exige au nom de ma République, au nom de mon Directoire. Depuis le combat navale qui a eu lieu entre les flottes

Françaises et Anglaises, les orangistes, identifiés avec la foule d'émigrés Français, récèlent vos places, laissent éclater leur ivresse, élèvent impudemment la tête sur toute l'étendue du territoire Batave. Protégés par vos Agens, ces fléaux de ma nation et de la vôtre ont osé dans un lieu public d'Amsterdam lacérer les bustes des Directeurs Français Barras et Merlin, des généraux Français Beurnonville, Bernadotte et Berthier! Arrêtés un moment mais relâchés aussitôt, les coupables jouissent impunément des applaudissements des stadhoudériens et des royalistes. Vengeance!

Secouru par vous et avec loyauté dans les opérations que j'ai entamées jusqu'ici, je ne puis que me féliciter du zèle et de la franchise que vous apportez à me seconder. Mais en même temps je ne puis vous dissimuler qu'aveuglés sur vos propres intérêts, vous ne prenez point cette attitude ferme qui peut seule consolider une constitution naissante.

Voulant le bien mais le cherchant incertain entre deux partis, dont l'un vous menace et l'autre vous caresse pour vous mieux étouffer; croyez-moi, une fluctuation plus longue n'amènerait que des déchiremens, briserait le vaisseau d'état, et vous seuls auriez entr'ouvert l'abîme!

Dépositaires sacrés du bonheur de vos concitoyens, exécutez donc les traités qui garantissent leur indépendance; déployez à l'instant ce caractère ferme et vigoureux, qui doit ôter tout espoir aux perturbateurs de la tranquillité Batave . . . . . LOMBARD DE LANGRES.

XXXIV. (A. É.)

CHAMPIGNY-AUBIN AAN TALLEYRAND.

La Haye, 9 Brumaire an 7 (31 October 1798).

Dans les circonstances assez difficiles où nous nous trouvons, Citoyen Ministre, je croirois manquer à mes devoirs, si je ne vous communiquois pas mes pensées.

L'état des choses en Hollande ne s'est pas encore amélioré depuis l'arrivée du nouveau Ministre, le citoyen Lombard. Je n'avois rien dit de trop dans ma correspondance, lorsque j'étois chargé des affaires. Je disois que le Directoire Batave marchoit mal depuis quelque temps, que c'étoit au Directoire de France à donner ici l'impulsion au gouvernement. Je demandois des ordres et des instructions à cet effet. On s'est décidé à envoyer un Ministre, en me recommandant de l'aider des connoissances locales que je possédois. On a eu raison de compter sur tout mon dévouement, car peu importe comment on sert sa patrie quand on lui est entièrement dévoué. En conséquence je seconde le citoyen Lombard de tout mon pouvoir; nous travaillons de concert et de la meilleure intelligence, mais je ne tarderai pas à lui devenir inutile.

Ce Ministre a par devers lui beaucoup de qualités essentielles. Il est probe, il est vertueux, il est plein de zèle et de bonne volonté. Mais il est bien jeune, il a peu d'expérience, il débute dans la carrière diplomatique; et il faut convenir, que ce n'étoit pas en Hollande qu'il devoit faire ses premières armes en politique. Malgré que je ne le quitte presque pas un seul instant, malgré que je lui donne tous mes soins, tous les renseignements que je peux fournir, je ne saurois diriger toutes ses paroles, encore moins ses écrits. Il est homme

de lettres, je ne le suis point, et je dois ménager l'amour-propre d'un homme plus érudit que moi. Je lui fais bien quelques réflexions sur les notes officielles qu'il veut rédiger lui-même; mais je dois le faire avec beaucoup de ménagements. J'aurois bien voulu pouvoir modérer le style d'une de ces notes, dont il vous a dernièrement envoyé copie, et qui commence par ces mots: *Vengeance*, *citoyens Directeurs*, *vengeance*! Le style de cette note n'a paru qu'une rodomontade, et vous sentez que ce style n'a pu se soutenir longtemps. Déjà il a fallu baisser le ton. Cela se répand insensiblement, et nuit à la considération qui doit environner ici les agents de la République Française. Le même ton a été employé dans les premières conférences, et il a également fallu en rabattre, ce qui nuit insensiblement au crédit dont nous devons jouir auprès du gouvernement Batave.

Encore une fois, Citoyen Ministre, il faut bien que nous tenions un peu les rênes de ce gouvernement; mais il y a manière de le faire. Les Bataves sont en général ombrageux, susceptibles, jaloux de leur indépendance; tout ce qui paroît y porter atteinte, les blesse et les humilie. C'est en les ménageant, c'est en leur disant avec dignité, avec franchise, avec cordialité, que le gouvernement Français veille avec eux aux destinées de la Batavie; c'est en leur proposant comme mesure utile et indispensable pour le bien de leur patrie tel ou tel projet, tel avis venant du gouvernement ami et allié; c'est en jouant, pour ainsi dire, sur les objets les plus sérieux, qu'on parviendroit à leur faire oublier que l'on gouverne chez eux. C'est ce qui m'a fait dire vingt fois dans ma correspondance, qu'avec de bonnes instructions du Directoire on auroit obtenu tout ce qu'on eût désiré du gouvernement Batave.

La bonne volonté du citoyen Lombard est entravée par son inexpérience. Après avoir montré d'abord le courage du lion, il est parfois timide comme un enfant. Les difficultés le découragent, les oscillations des partis le désolent, quelques revers passagers le désespèrent. Il s'afflige de notre position dans la ci-devant Belgique, et nous nous en affligeons avec lui; mais il le laisse trop voir dans son maintien, il en parle avec une espèce de découragement qu'il ne faut montrer nulle part, et surtout ici dans les circonstances actuelles.

Je rehausse son courage de tout mon pouvoir; car nous devons être bien éloignés de nous laisser abattre. Mais il conviendra, Citoyen Ministre, que vous l'encouragiez expressément par votre correspondance; et c'est là le principal but de cette dépêche.

Encore une fois, le citoyen Lombard a les meilleures intentions; mais écrivez lui souvent, je vous en conjure au nom du bien public. Rien n'est plus utile aux agents extérieurs de la République que les avis de leur gouvernement, dans les moments surtout qui présentent quelques difficultés.

Quelques mots, Citoyen Ministre, sur la manière dont je vois les choses ici. Le citoyen Lombard vous écrit à l'instant et s'étendra sans doute sur tous les objets. Voici mes idées sur les principaux.

Les communications avec l'Angleterre, dont je me suis si souvent plaint, ont sans doute concouru en grande partie au soulèvement qui s'opère dans la ci-devant Belgique. C'est par la Hollande, assure-t-on, que les Anglais ont fait passer des armes aux insurgés. Il faut donc par tous les moyens rompre ces communications.

L'agitation des partis qui se manifeste ici et à Amsterdam, vient de la faiblesse du gouvernement Batave. Il ne faut pas se dissimuler non plus, que l'arrivée du nouveau Ministre a fait croire qu'il venoit pour opérer quelque changement. « Quand ferons-nous un coup »? lui disoient hier quelques hommes égarés. « Quand abattrons nous un gouvernement qui protége l'aristocratie et qui vexe les patriotes »? Le Ministre a répondu, comme il le falloit à ces questions tout au moins extravagantes. Mais il eût été à désirer que de pareilles monstruosités ne fussent même pas venues à la pensée.

La Hollande n'étant rien moins que tranquille, sans vouloir vous donner d'alarmes je crois cependant que ce qui se passe dans la ci-devant Belgique est d'un exemple contagieux, et je pense qu'en y portant des forces on doit augmenter celles qui sont en Hollande.

J'attends, Citoyen Ministre, que vous me disiez bientôt, si vous ne me croyez plus utile ici, et si je puis l'être ailleurs; car deux secrétaires de légation ne sont pas nécessaires en Hollande.

Salut et respect,
CHAMPIGNY-AUBIN.

XXXV. (A. É.)

11 Frimaire an 7 (1 December 1798).

SUR LA SITUATION ACTUELLE DE LA RÉPUBLIQUE BATAVE.

Pièce secrète et nécessaire au Directoire Exécutif de la République Française, pour baser les ordres qu'il a donner à ses agents en Hollande. [1]

Un Ministre Français, résidant en Hollande et qui se permettroit dans ce moment-ci, soit dans un sens, soit dans un autre, une démarche trop ouverte, pourroit faire perdre la République Batave à la France, si préablement il n'avoit consulté les choses passées, les dispositions artificielles du sol, les moeurs des habitants et la situation actuelle des esprits.

Que le gouvernement Français se tienne en garde contre les exagérations de l'un et de l'autre parti.

Si on lui dit que tout est désespéré, à moins que les mécontents n'aient entièrement le dessus, on le trompe; car s'il y a parmi les mécontents des amis sincères de la liberté, les chefs, par lesquels ils sont conduits, agissent dans ce moment-ci pour reprendre les rênes du gouvernement d'une manière aussi atroce que machiavélique.

Ce sont eux qu'il y a un mois soupirant après la fin du procès de l'ex-Directeur Vanlangen, se coalisent aujourd'hui pour faire manquer cette affaire, afin d'indisposer le Directoire de France contre le gouvernement Batave.

Ce sont eux qui, presque tous catholiques, soutiennent les prêtres réfractaires, et qui, comme j'en suis certain, sont très-fâchés que l'insurrection des Départements réunis soit apaisée.

[1] L'aperçu ci-après n'étant pas susceptible d'être analysé, je prie le Ministre, au lieu de s'en faire rendre compte, de trouver le moment de le lire lui même.

Ce sont eux encore qui, *peut-être*, ont cherché à faire passer des armes aux insurgés, ou du moins une partie des armes; je n'affirme rien sur ce fait, mais je suis à la piste de cette machination.

Ce que j'affirme, c'est qu'un militaire Batave, le général van Helden, lors du bruit d'une insurrection qui avoit éclaté à Londres, insurrection par laquelle on avoit dit ici que le Roi d'Angleterre étoit détroné, se trahit en s'écriant: *si cela est vrai nous sommes perdus, le Directoire Batave va se jeter dans les bras du Directoire Français, il fera tout ce que la France voudra, et les patriotes ici n'auront plus le dessus.*

Ces particularités doivent servir à déterminer l'opinion du Directoire Français sur le parti des mécontents.

D'un autre côté, si l'Ambassadeur Batave à Paris, ou toute autre personne de son bord, disoit au Directoire de France qu'en montrant de la confiance au Directoire Batave il peut s'en rapporter entièrement à lui et se rassurer sur ses intentions, cette personne en imposeroit au gouvernement Français.

Je veux croire aux bonnes intentions du gouvernement Batave, mais je ne croirai jamais à la franchise et à la droiture d'une partie de son entourage.

Le Directoire Batave a une peur horrible que la France ne soutienne les mécontents et les corsaires, qui par des vues d'intérêt font presque tous cause commune avec eux. En lui donnant quelque satisfaction sur ces deux points, la France pourra beaucoup sur la Hollande. Mais en même temps il faut que le Ministre Français, résidant ici, sache redresser la pente que le gouvernement Batave a vers l'aristocratie, et manier des hommes qui ont l'air de faire une guerre ouverte à l'Angleterre, tandis qu'il est de leur intérêt personnel de ne pas ruiner la banque de Londres, sur laquelle leurs fonds sont assignés.

La situation du pays n'est plus telle qu'elle a été; le Français est ici presque généralement détesté. On en supporte le joug difficilement. Il faut donc savoir l'alléger, et cela se peut encore.

Si la France vouloit agir ici militairement, je ne pourrois pas répondre qu'il n'y eût un soulèvement général dont les suites pourroient être fâcheuses, à moins qu'il n'y eût des forces très imposantes en Hollande.

Dans ce cas je ne pense pas que ce fût à la Prusse que la Hollande se rendit, mais je crois qu'elle appelleroit aussitôt l'Angleterre à son secours. Voici mes raisons de le soupçonner.

J'ai dit dans une note précédente qu'il y avoit quatre partis en Hollande; orangiste, fédéraliste, constitutionnel et mécontent; que l'orangiste isolé étoit peu de chose en soi, le mécontent peu nombreux mais très remuant, le fédéraliste patricien plus considérable, et que le constitutionnel, quoique le plus fort en nombre, avoit une tendance à s'identifier avec le patricien; d'où il suit que ces deux derniers étant les plus forts, ils aimeroient mieux se livrer à l'Angleterre dans l'espoir qu'elle maintiendroit les prérogatives et le fédéralisme primitifs, que de se livrer à la Prusse qui, trouvant un système d'unité établi par la constitution, ne manqueroit pas de se l'approprier et se trouveroit par là plus puissante que jamais dans ce pays; puisqu'alors, au lieu de n'être qu'un Stathouder, celui qui seroit ici à la tête du gouvernement se trouveroit être un Roi.

En cas *d'intentions* de la part du gouvernement Français sur la Hollande

il ne faut pas perdre de vue que le général Daendels, homme plein d'attachement pour la France qu'il regarde comme sa dernière ressource et son unique asile, mais homme ardent et esprit inquiet, aimeroit mieux périr les armes à la main que de voir triompher les orangistes ou les mécontents. Il s'en explique assez hautement, et je sais de bonne part que le gouvernement Batave le redoute, tant parce qu'il se prononce ouvertement contre certains Ministres, que parce que Daendels aime à agir, et ne se trouve jamais bien nulle part. Ce serait donc pour le gouvernement Français, suivant les circonstances qu'il voudroit faire naître, un homme à mettre en avant ou à éloigner d'ici.

Il me reste à parler de la situation du pays.

De toutes les lois nécessitées par les circonstances, les plus difficiles à faire exécuter ici sont celles sur l'exportation et l'importation, par la raison première et qui les renferme toutes, que l'intérêt particulier est ici plus que partout ailleurs le mobile de toutes les actions. Quand je redouble d'instance pour la stricte observation de ces lois prohibitives, on finit toujours par me dire: *nous savons bien que ce n'est qu'une gêne momentanée, mais notre sol ne produit point d'or par lui-même, il ne nous vient que par échange ou par cabotage. Si ces deux voies sont totalement fermées, comment payerons nous à la France ce qu'elle demande, ce que nous lui devons?*

Il me paroît donc assuré que dans les circonstances difficiles où se trouve ce pays par rapport à la France, il faut autant de ménagements et de fermeté pour empêcher que le gouvernement établi au 12 Juin ne se laisse aller à l'anglomanie, qu'il en auroit fallu pour empêcher que le gouvernement renversé à cette époque ne dépassât les bornes d'une sage démocratie.

Encore un mot. Les deux chambres sont ici composées d'hommes dont la majeure partie est très éclairée, mais qui, moins avides de réputation que les Français, croient qu'il est dans ce moment de leur intérêt de cacher ce qu'ils valent, et déguisent ce qu'ils sont.

En tout état de cause et dans le cas où des opérations majeures appelleroient d'un autre côté les forces Françaises, il me paraîtroit convenable que le général Français en Hollande eût toujours dans sa main les places fortes, telles que Nimègue, Bois-le-Duc, Bréda, et Bergen-op-Zoom, et quelques autres de seconde ligne qui, protégeant le Brabant du côté de la Hollande, laisseroient à la France la faculté des incursions sur le territoire Batave, dans le cas où elle auroit à se plaindre de ses habitants.

Enfin je regarde la position du Ministre Français en Hollande comme assez importante pour vous dire, qu'en admettant que la paix se traite à Rastadt, il pourroit bien se faire qu'elle fût *dans Amsterdam.*

XXXVI. (A. N.)

RÉFUTATION DES ARGUMENTS PRÉSENTÉS CONTRE LE PROJET DE L'EXPÉDITION DANS L'INDE.

La première difficulté qu'on oppose à l'exécution du plan du gouvernement Batave est: «l'impossibilité de garder le secret sur le but de l'expédition.»

Cette difficulté n'est qu'apparante. La véritable destination de la flotte Batave peut être connue. La quantité de vivres embarqués sur cette flotte ne pourrait être un indice de sa marche, parce que l'usage constamment suivi en Hollande est d'armer les vaisseaux pour la campagne entière, et les batiments. qui ne sont point destinés pour l'Inde sont approvisionnés comme ceux qui prennent cette route. Cette assertion est si positive, que l'on n'ajoutera rien à l'approvisionnement de l'escadre que le Gouvt. Batave désire envoyer dans l'Inde, quoique cependant cette escadre ne dût aller qu'en Irlande.

2o. Le Gouvernement Français craint « que l'escadre Batave ne puisse traverser les mers d'Europe et celles d'Inde; que la totalité ou une partie de cette escadre ne tombe au pouvoir de l'ennemi, ce qui, en diminuant nos forces, ajouteroit aux siennes; ou qu'arrivée à sa destination, elle soit paralysée par des forces supérieures. » Les craintes du Gouvt. Français seront certainement dissipées, lorsqu'il saura que le Directoire Batave a augmenté les forces de cette escadre; qu'elle sera composée de 8 vaisseaux de ligne, de deux frégates de 66 canons et de 5 mille hommes de débarquement; que cette escadre peut sans de grands dangers traverser pendant le mois de Mars la Mer du Nord, et que les forces de l'ennemi dans l'Inde y sont tellement disséminées, qu'elles ne pourront présenter que de faibles obstacles à des hommes très décidés à secourir leurs colonies, à s'assurer de l'importante place de Batavia, à en exporter pour 60 à 80 millions de denrées, — et qui ont formé le projet de reprendre Malacca, de s'y établir et de ruiner sur ce point le commerce que les Anglais font en Chine.

La conquête du Cap de bonne Espérance n'est pas non plus étrangère à cette expédition. Si le Gouvt. Français le jugeroit convenable, c'est sur ce Cap que les Bataves dirigeroient leur première attaque. Là ils ne rencontreront qu'une faible résistance de la part des Anglais, qui n'y sont point à force; et ils seront puissamment secondés par les habitants qui, toujours profondément attachés à la Hollande, n'attendent que des secours pour secouer le joug de l'étranger. Maîtres du Cap de bonne Espérance, les Bataves iront ravitailler Java. Dès cet instant l'influence Britannique dans cette partie de l'Inde est détruite, ou du moins considérablement diminuée. Cette influence sera nulle pour le commerce et bien plus nulle pour la politique.

3°. Dira-t-on que, quelque brillante perspective qu'offre cette expédition, les chances en sont trop incertaines pour en courir les hasards? D'abord ces hasards seroient justifiés par l'immense utilité de l'entreprise, et en général on donne peu au hasard lorsque la Prudence et la Bravoure exécutent ce que la Nécessité commande. Je suppose ensuite, (ce qui n'est guère vraisemblable d'après la disposition actuelle des forces maritimes de l'Angleterre) que notre escadre soit attaquée. Eh bien! Alors je réponds de la défense la plus intrépide et la plus opiniâtre, et dans le cas même d'une défaite je garantis que la gloire des mes compatriotes resteroit entière et sans tâche, et que le vaincu ne laisseroit au vainqueur aucun monument de sa victoire!

4o. Le Directoire Français pense que les forces Bataves peuvent être plus convenablement employés pour l'intérêt commun, en restant au Texel, en y prenant une attitude menaçante qui annonce l'intention de prendre l'offensive, et que cette attitude qui ne compromet point notre Marine, forcera l'Angle-

terre à des dépenses considérables pour la défense de ses côtes, et préservera la nôtre d'une invasion.

Cet argument seroit effectivement sans réplique, si les forces maritimes de la République Batave ne consistoient que dans l'escadre que l'on veut envoyer dans l'Inde. Mais on sentira toute la faiblesse de cet argument lorsqu'on verra, par l'état joint à ce Mémoire, qu'indépendamment de cette escadre il nous reste encore 15 vaisseaux de ligne et de frégattes; 6 de ces vaisseaux et 2 frégates peuvent dans ce moment mettre à la voile; quatre autres vaisseaux de ligne sont également dans deux mois en état de sortir de port; 15 vaisseaux de ligne sont certainement suffisants pour garder nos côtes et fixer sérieusement l'attention de l'Anglais. Il est même probable qu'immédiatement après notre sortie du Texel une grande partie de la flotte d'Yarmouth se mettra à notre poursuite, que l'ennemi augmentera ses forces dans la Mer du Nord, et que la dispersion de ses navires, soit dans cette Mer, soit au Texel, nécessitera une diversion beaucoup plus avantageuse à la flotte de Brest que si notre escadre restoit prisonnière dans la Rade.

5°. Enfin le Gouvernement Français rappelle au Directoire Batave, « que l'armée navale de Brest se dispose à prendre la Mer, et que lorsqu'elle sera entièrement prête l'escadre du Texel agissant de concert avec elle, il sera facile d'effectuer un débarquement en Irlande et de porter ainsi un coup terrible à l'ennemi ». Ici je dois observer que le gouvernement Batave, toujours fidèle à ses engagements, a annoncé au Directoire Français que l'escadre, qu'il avait promis d'armer contre l'Irlande, étoit prête et n'attendoit que le signal du départ; que son projet de l'Inde était entièrement absolument subordonné de l'expédition combinée et ne s'effectueroit qu'avec l'assentiment de la France, dans le cas et uniquement dans le cas où l'époque du départ de la flotte de Brest ne permettroit pas à nos vaisseaux d'entrer en mer. Ses intentions sont constamment les mêmes, et il est si fortement jaloux de les remplir qu'il n'hésiteroit pas d'ordonner aux troupes dont la direction lui est confiée, de tenter dès à présent la descente, s'il n'étoit convaincu que les Français ne pourroient assez tôt seconder leurs efforts.

C'est donc d'après cette conviction intime *de l'impossibité physique où nous serons dans trois semaines au plus tard* de faire aucun mouvement hostile, et en envisageant les pertes immenses que nous causera cette inaction, que le Directoire Batave persiste à demander au Gouvernement Français son aveu pour le plan qu'il lui a présenté.

Si, contre toute probabilité, au moment de l'expédition Française l'ennemi laissoit nos portes libres, la République Batave s'empresseroit alors d'offrir à son alliée les forces qu'elle tiendra toujours à sa disposition, heureuse de contribuer ainsi de tout son pouvoir à la défense commune et à la destruction d'un Ministère oppresseux et perfide.

XXXVII. A. (R. A.)

DAENDELS AAN BARRAS.

La Haye, 27 Mars 1799, l'an 5 de la liberté Batave.

Le Lieut.-Général Daendels au Citoyen Barras, Membre du Directoire Exécutif de la République Française.

Citoyen Directeur!

Pendant mon séjour à Paris vous m'avez témoigné vous-même combien il seroit important pour notre pays d'organiser promptement une force nationale, qui pût le mettre à même de le défendre contre une aggression ennemie. Depuis mon retour à La Haye je ne me suis occupé que de ce projet, dont l'exécution devient d'autant plus instante, que d'après la reprise des hostilités le Gouvernement Français ne pourroit laisser dans notre République le nombre de troupes nécessaires à sa défense, sans affaiblir ses forces en Allemagne. D'après la continuation de la guerre continentale et les projets du Directoire, il paroît que nous ne pendrons pas une part très active aux opérations maritimes. Cependant dans le moment où l'ennemi commun va chercher jusqu'aux extrémités de l'Europe des armées nombreuses pour le diriger contre la France, la République Batave gémiroit amèrement d'être condamnée à l'inactivité et de ne pouvoir employer le peu de ressources qui lui restent, pour coopérer avec son alliée à la défense commune.

Jusqu'à présent elle avoit vingt cinq mille hommes de troupes Françaises à la solde, qui, réunis avec un pareil nombre de troupes nationales, offroient une masse de forces plus que suffisante pour la défendre contre toutes les invasions dont la seule Angleterre la menaçoit. Ainsi toujours dans le dessein de pouvoir seconder le plus utilement possible son alliée, elle étoit uniquement occupée à rétablir sa Marine, sans songer à augmenter ses forces de terre. Mais pendant cet hiver deux demie-brigades d'infanterie ont déjà quitté la Hollande, pour aller bloquer les places fortes sur le Rhin; à présent deux autres et deux régiments de cavalerie viennent de recevoir l'ordre de partir, pour rejoindre l'armée du Général Bernadotte, qui demande encore avec instance de nouveaux renforts; de sorte qu'il ne reste pas actuellement dans la République Batave dix mille hommes effectifs de troupes Françaises. Les circonstances de la guerre peuvent nécessiter encore de nouveaux envois, pris sur ce trop petit nombre de forces; et si l'on ne songeoit pas à créer de nouveaux moyens, en cas d'aggression de la Prusse ou d'Angleterre la République Batave se trouveroit presque sans défense. Cependant, Citoyen Directeur, ce motif de sa détense personnelle, quelque puissant qu'il soit, n'est pas celui qui excite le plus notre émulation; au moment où de nouveaux sacrifices deviennent nécessaires pour faire triompher la cause de laquelle dépend l'existance de notre Pays, nous voudrions autant qu'il est en nous en partager le fardeau avec la France. D'après ce plan, que j'ai soumis à notre Gouvernement et que je m'empresse de vous communiquer, nous pourrions organiser des moyens non seulement contre une attaque qui peut n'être qu'hipothétique, mais encore prendre des arrangements, tels que ces nouveaux moyens seroient suffisants

et pour défendre notre Pays et pour renforcer les armées d'Allemagne.

Ces arrangements seroient faciles et nullement onéreux à la France. Nous pourrions organiser promptement nos Gardes Nationales, en former des bataillons jusqu'au nombre de 25 mille hommes qui tiendroient garnison dans les places fortes, et faire de plus un recrutement général pour nos troupes qui, en complétant nos cadres sans former de nouveaux corps, porteroit notre armée de ligne à 40 mille hommes. D'après cette mesure la France non seulement pourroit encore tirer une partie de ses troupes stationées dans notre République, mais en outre notre gouvernement lui offriroit de former une division active, composée des meilleurs corps de son armée, qui partiroit sur le champ pour entrer en ligne dans l'armée du Général Bernadotte.

Mais, Citoyen Directeur, malgré l'augmentation successive des impôts le malheureux état de nos finances est tel qu'il ne permet pas de faire face à toutes les dépenses. Il seroit donc de toute impossibilité d'en supporter de nouvelles que nécessiroit cette augmentation de forces, si le Gouvernement Français ne consentoit à prendre des arrangements qui peuvent nous en faciliter les moyens; ce seroit de convenir que les troupes actuellement détachées de notre République cesseroient d'être à la solde, et de fixer le nombre de celles qui y resteraient désormais à trois demie-brigades et un régiment de cavalerie, en tout à dix mille hommes au lieu de vingt-cinq. Ces quinze mille hommes, qui quitteroient notre solde, n'en deviendroient pas pour cela à charge au Gouvernement François, parce qu'ils sont sur pays ennemi et entretenus à ses dépens. L'économie qui en résulteroit pour notre Gouvernement ne serait profitable que pour la cause commune, puisqu'elle nous mettroit à même d'organiser de nouveaux moyens pour la servir activement.

La disposition de l'esprit public ne nous laisse aucun doute sur la facilité que nous trouverions à former nos bataillons de Gardes Nationales qui, d'après les réglements prescrits par notre constitution, ne seroient composés que de jeunes gens de la réquisition. La stagnation totale du commerce, qui laisse une grande masse d'hommes inactifs et sans moyens d'existence, nous assure aussi la facilité de trouver par un recrutement volontaire le nombre d'hommes suffisant pour porter notre armée de ligne à 50 mille hommes.

Dans le cas où ces propositions se réaliseroient nous aurions encore une faveur instante à demander. Ce seroit que la divison Batave qui iroit dans l'armée du Général Bernadotte, fût employée en ligne. J'ose vous assurer, Citoyen Directeur, qu'elle seroit digne de combattre à coté de Français. Je ne le proposerois pas si je n'en avais pas la certitude, car je sollicite l'honneur de la commander, et j'ose promettre que jamais ni le Directoire François ni le Général Bernadotte n'auroient a regretter la confiance qu'ils voudront bien mettre à son courage.

Citoyen Directeur! Au nom de l'intérêt que vous avez toujours bien voulu me témoigner pour ma Patrie, j'ose vous conjurer de ne pas nous laisser échapper encore cette occasion de prouver par des efforts réels combien notre République et devouée à la cause de l'alliance, et de mettre nos troupes à même de faire recouvrer à la Nation cette énergie et l'amour-popre nationale que les fautes du Gouvernement Stadhoudérien, que les malheurs de la guerre et une trop longue inactivité ont malheureusement trop éteints.

Citoyen Directeur! Si vous pensez que le Directoire veuille adopter ces idées, daignez en prévenir notre Ambassadeur, et sur le premier avis qu'il donnera, notre Gouvernement s'empressera de faire à celui de France et à notre Corps legislatif les propositions nécessaires pour réaliser ce projet.

Salut et Respect,
Daendels.

XXXVII. b. (F. A.)

DAENDELS AAN DUPONT.

28 May 1799.

Mon cher Général,

La réponse que j'ai faite à votre lettre du 30 Floréal, a dû être précédée par une autre que je vous ai écrite il y a quelques jours. D'après le tableau exacte que je vous donnois de la situation de notre pays, vous avez dû présumer que dans le moment présent il n'étoit guère possible de compter sur un assez grand accord de volontés, pour tenter notre expédition chérie.

Maintenant on ne s'occupe que de créer des moyens de défense, et heureusement toutes les mesures réussissent au gré de nos désirs. Bientôt nos bataillons de gardes nationales seront organisés, et le recrutement pour nos troupes de ligne se fait avec le plus grand succès. Dans moins de deux mois nous aurons une armée de 65 mille hommes, sur laquelle on pourra compter. J'espère ainsi que vous que ces forces seront inutiles sur le Rhin, et que les armées Françaises auront déjà repris avantageusement l'offensive. Cependant ces espérances ne sont pas celles de tout le monde. Les mouvement de l'armée d'observation de la Prusse dans la Westphalie, la présence du Roi dans le voisinage de nos frontières donnent des inquiétudes toujours renaissantes. Mais, mon cher Général, ces inquiétudes fussent-elles sans fondement dans ce moment où la confiance est totalement anéantie? Tant que la France ne donnera pas à sa malheureuse alliée des marques certaines de sa bienveillance, tant qu'elle se refusera à tous les arrangemens depuis si longtems sollicités, qui seroient nullement pénibles pour elle et si intéressants pour nous, tant que par ce refus dans les concessions qui dépendent de sa popre générosité elle fait naître l'opinion que, dans l'hypothèse d'une pacification générale, elle ne seroit pas disposée à faire un effort sur les autres puissances pour nous faire rendre nos colonies; enfin, tant que le sistème d'alliance ne sera pour notre pays qu'une raison pour faire des sacrifices sans lui donner l'espérance, non seulement d'une prospérité mais même d'une existence future, — comment pourrons-nous ressusciter assez d'énergie nationale pour tenter une expédition combinée où notre République n'auroit pas un intérêt directe? Il faut, mon cher Général, que vous sachiez toute la vérité, pourque vous nous aidiez à y porter remède. Il est trop certain que les efforts du petit nombre d'hommes, qui restent attachés à l'alliance, sont totalement impuissants pour dissiper les funestes préventions, qui viennent encore de se fortifier par la publication de l'ouvrage de Carnot. Vous y verrez (pag. 61 et 70) comment il dévoile la manière dont on traitoit nos intérêts coloniaux, quand il s'agissoit de négocier avec l'Angleterre; et à cette époque les invi-

tations répétées que le Gouvernement Français faisoit au nôtre pour le déterminer à des sacrifices, donnent à cette relation un air de vérité.

Cependant, mon cher Général, la France par de légères modifications dans sa conduite politique à notre égard, par l'exécution des promesses tant de fois réitérées qu'elle nous a faites, pourroit bientôt ranimer la confiance ressusciter nos espérances pour l'avenir. Qu'elle veuille donner à notre République quelques preuves certaines de sa bienveillance! La loyauté de notre nation, sa constance dans les sacrifices et les efforts, sa confiance absolue dans les promesses de son alliée, ont droit de lui mériter cette bienveillance. Que la France veuille donc rassurer les esprits sur la crainte d'un abandon, désastreux pour nous, honteux pour elle! Alors vous verrez des sacrifices et des efforts nouveaux; alors notre Gouvernement loin d'être contrarié seroit aidé par l'opinion publique, et pourroit employer tous ses moyens pour seconder avec ardeur toutes les entreprises combinées qui pourroient assurer le succès de la cause commune. Les moyens sont tous prêts. Aidez-nous seulement à faire renaître la confiance; et quand les armées Françaises auront repris l'offensive, le Gouvernement Français pourra disposer d'une flotte de 18 vaisseaux et de plus de 16 mille hommes d'embarquement. Notre Gouvernement, j'en suis certain, abandonneroit alors tout projet d'expédition partielle pour seconder celle que la France voudroit faire d'une manière combinée.

XXXVII. c. (F. A.)

THOMPSON AAN DAENDELS.

Paris, 3 Floréal l'an 7. (22 April 1799).

Mon cher Général.,

Si je n'ai pas répondu plus tôt à la lettre que vous avez eu la bonté de m'écrire, c'est que, d'après les évènements qui ont eu lieu sur le Rhin et en Italie, je ne croyois pas pouvoir vous parler avec aucune espéce de certitude sur l'expédition de Brest. Vous concevez bien qu'indépendamment du chagrin qu'ont dû me causer les échecs qu'on a éprouvés, j'ai eu toute raison de craindre que les résultats ne devinsent funestes pour mon malheureux pays, en forçant le Gouvernement de différer encore les secours qu'il nous a déstinés. Mais je suis enfin à mon aise à ce sujet, et je sais de la part du Général Dupont qu'au lieu de tirer des troupes des côtes, on va au contraire les augmenter de trente mille hommes. Je sais qu'on attend tous les jours l'arrivée de six vaisseaux de ligne et quatre frégates d'Espagne, avec 4000 hommes, des fusils et des munitions à bord. Le Général le Clerc, qui est comme vous le savez chef de l'état-major de Kilmaine, est de retour à Paris. Il a laissé à Brest 24 vaisseaux et 12 frégates en *rade*. D'autres vaisseaux devoient les suivre incessamment. Il manquoit encore 3000 matelots, mais il en arrivoit journellement; et on comptoit avec certitude que les équipages seroient complétés en peu de jours.

Bruix a envoyé chercher le portrait de sa femme; ce qui me paroît une preuve simple mais sûre qu'il n'a pas l'intention de revenir. Les mesures qu'on vient de prendre pour la levée des 200,000 hommes, ont été suggérées

par Dupont il y a deux mois comme nécessaires, pour donner aux armées l'attitude imposante qu'elles doivent avoir. Il m'en avoit même parlé dans le temps, mais le Gouvernement a été trompé par rapport au nombre et de ses troupes et de celles des ennemis.

Je vous écrirai dès que j'aurai quelque chose d'intéressant à vous mander.

Salut et attachement,

J. Thompson.

XXXVIII. a. (A. É.)

BRUNE AAN TALLEYRAND.

La Haye 1er Messidor an 7. (19 Juni 1799.)

Citoyen Ministre, En approuvant l'intérêt que je prends au sort de plusieurs Irlandais unis qni se réfugient sur le territoire Batave, vous observez que les secours que je leur accorderai trouveront naturellement place dans les dépenses secrètes de cette armée. Il serait sans doute à désirer que des fonds fussent affectés pour cette sorte de dépenses, moins encore pour des motifs de générosité nationale que pour des besoins urgents de sûreté extérieurs et de tranquillité intérieure. Si mes moyens particuliers m'ont permis d'adoucir la misère de quelques victimes de la liberté, sans espérer aucun remboursement, ils sont bien loin de suffire à des dépenses qui de jour en jour deviennent plus nécessaires. Depuis qu'il est connu ici que des préparatifs se font en Angleterre pour une descente, et que l'on publie les compliments que le Roi Georges a adressés dans un grand cercle au ci-devant Stathouder sur sa prochaine rentrée en Hollande, le parti Orangiste se ranime sensiblement, et l'esprit public, c'est-à-dire l'attachement au nouvel ordre de choses, diminue par degrés. On remarque chez les simples citoyens des espérances, et chez les principaux une réserve qui semblent appeller la vigilance la plus délicate. La nature de mes pouvoirs ne me permettant aucune sorte d'action sur ce point, je crois devoir à l'amitié que vous me témoignez ces observations que les évènements vous ont peut-être fait déjà pressentir.

Nos communications avec le gouvernement Batave manquent ici et de souplesse et de dignité. Les demandes sont presque toujours éludées, et souvent restent sans réponse. Cette paralysie politique atteint l'action militaire. Faut-il arrêter des déserteurs, faire mouvoir un bataillon Batave, garnir une côte, établir des batteries, approvisionner les places? Autorisé par notre Ministre de la Guerre, je m'adresse au Ministère Batave. On fait rentrer aussitôt tous ces objets dans les relations politiques. Ainsi classés ils me deviennent étrangers, et il n'en est plus parlé. Tout concert avec notre envoyé devient nul; on se traîne d'espérance en espérance; et rien ne se fait. De cette manière je ne dispose proprement que des troupes Françaises qui sont peu nombreuses et très dispersées; et les forces Bataves qui sont assez considérables, ne reçoivent aucune direction qui soit vraiment utile à la défense générale. Enfin, je dois

vous le dire, l'influence Française est ici tellement négligée ou abaissée que les Ministres et Généraux ne me donnent point connaissance des mouvements de leurs troupes. Ces jours derniers allant au Texel voir la flotte, je fus tout surpris de rencontrer un camp Hollandais, d'ailleurs très mal placé, dont je ne soupçonnais pas même l'existence. Il est impossible que les choses restent dans cet état, sans que notre considération et nos intérêts n'en souffrent beaucoup. Les circonstances commandent à cet égard un parti prompt et sûr; elles demandent aussi que le Directoire Exécutif me donne des instructions positives sur le choix d'une défensive concentrée ou d'une défensive étendue dans certains cas, que lui seul pourrait prévoir. Notre Ministre de la Guerre m'a annoncé que vous alliez traiter directement sur l'approvisionnement des places; je désire bien, Citoyen Ministre, que votre travail et votre sollicitude embrassent les divers objets dont je vous entretiens. Je ne vois que votre intervention directe, qui puisse affranchir le général commandant en Hollande des entraves qui gênent tous ses moyens.

Salut et Amitié,
BRUNE.

XXXVIII. B. (A. É)

LOMBARD DE LANGRES AAN TALLEYRAND.

La Haye le 21 Prairial an 7. (9 Juni 1799).

Citoyen Ministre,

Il y a près de trois mois que j'ai commencé à agir auprès du Gouvernement Batave, pour obtenir, suivant vos instructions, que la direction des troupes de cette République fût remise entre les mains du général Brune, commandant en chef les troupes Françaises. Ce n'est que depuis quelques jours que l'on s'est enfin déterminé à répondre à la demande, que j'en avois faite officiellement le 4 germinal. Vous voyez que l'on a pris le temps de la réflexion. J'ai l'honneur de vous envoyer copie de l'office qui m'a été remis par le Ministre de la Guerre. Le Gouvernement Batave suivant sa méthode habituelle, craignant les suites d'un refus formel, se réfère aux démarches qu'il a fait faire à Paris; il doit, dit-il, en attendre le résultat. Mais il n'est que trop évident à mes yeux, que son dessein est d'éluder l'effet de la demande que vous m'avez chargé de faire. L'on ne m'a pas dissimulé dans nos conférences, combien l'on répugnoit à la mesure dont il s'agit. On veut gagner du temps, espérant à force de délais et de réponses évasives lasser notre persévérance. Cependant j'attends très incessamment une nouvelle note, que le Ministre des Relations Extérieures m'a annoncé qu'il devait me remettre au nom du Directoire Exécutif, et d'après laquelle je formerai ma réplique. Mais je regarde comme indispensable, Citoyen Ministre, pour la réussite de mes démarches, que vous fassiez connoître au citoyen Schimmelpenninck les intentions du Directoire Exécutif. Les Bataves, bien convaincus de la ferme détermination du gouvernement Français, se détermineront sans doute plus facilement à nous satisfaire sur un point qui paroît leur avoir toujours beaucoup répugné.

Je joins ici copie de la réponse du Directoire Batave à la communication

officielle que je lui ai donnée le 26 du mois dernier des pièces relatives à l'assassinat de nos Ministres au Congrès de Rastadt.

Je vous envoye aussi la liste des nouveaux représentants nommés par les assemblées électorales, et le bulletin des dernières séances du Corps législatif.

Salut et respect,

LOMBARD DE LANGRES.

XXXVIII. c. (A. É.)

Lombard de Langres aan Talleyrand.

La Haye, le 12 Messidor an 7. (29 Juni 1799).

Citoyen Ministre,

Sans doute vous n'êtes pas sans présumer que les mouvements qui ont eu lieu à Paris, se sont fait sentir ici. Si des intrigants de tous les bords ne cherchaient à profiter des circonstances pour faire tourner les opérations politiques à leur avantage, on serait encore très calme en Hollande; mais la tranquillité est à la veille d'être troublée. Quelles seront les suites de cet orage? Je l'ignore: mais il est bien à craindre qu'elles tournent au détriment d'un pays qui ne peut avoir d'existence pour lui, et par conséquent pour nous, sans le calme le plus parfait.

A la première nouvelle du changement opéré dans le Directoire de France, le gouvernement Batave et les deux chambres témoignèrent une satisfaction au delà de toute expression. Enfin, s'écriait on dans le Directoire et les deux chambres, enfin la corruption va disparaître! La France se fera des amis de ses malheureux alliés. C'était une joie sans exemple. Mais elle a été de courte durée. Des ennemis des Directeurs et des Ministres, et particulièrement le général Daendels, qui déjà a fait deux révolutions en Hollande, homme inquiet et turbulent et qui, comme je vous l'ai déjà marqué, quoique l'ami des Français, ne peut rester un moment tranquille et cherche toujours un aliment à sa haine ou à sa pétulence. Le général Daendels et d'autres individus déversent la haine sur le Directoire et les Ministres. Daendels voudrait que le gouvernement ne fît rien sans prendre préalablement son avis; dans ces moments il va jusqu'à faire espioner des Ministres, et à dire que le gouvernement Batave veut traiter avec l'Angleterre. Il insinue ses idées au Général Brune, qui, sincère républicain, ne voyant ici que Daendels et ayant d'ailleurs quelques légers mécontentements, croit sans peine ce que lui dit ce dernier. Les Directeurs Bataves, instruits de ces propos, de la perfidie qu'on leur suppose, ayant déjà vu culbuter le gouvernement à deux reprises, craignent qu'on ne veuille encore le renverser, non pas qu'ils aiment leur place, car ils en sont dégoutés, mais ils tremblent qu'une première atteinte portée à leur constitution, ne la détruise à jamais.

J'ignore, Citoyen Ministre, jusqu'à quel point sont fondés les propos que quelques individus tiennent contre le gouvernement Batave; je n'entends point me déclarer son champion, parce que je pourrais me trouper, mais s'il m'était permis d'avoir une opinion, j'affirmerais hautement à mon gouvernement que

le Directoire Batave est incapable de l'infamie qu'on lui suppose de se livrer à l'Angleterre, et que si jamais une pareille atrocité avait lieu de sa part, ce ne serait que parce que les malveillants veulent le pousser à toute force à cette mesure infâme.

Dire qu'il n'y a point ici d'angloman, ce serait faux; parce que beaucoup de particuliers ayant leurs fonds dans la Banque de Londres, ils désirent que l'Angleterre ne soit pas anéantie. Dire que nous avons ici beaucoup de partisans, ce serait encore plus faux; parceque la Hollande payant beaucoup aux Français, vexée parfois par des fripons, et jusqu'ici le Directoire (ainsi que je vous l'ai toujours marqué, notamment par ma longue lettre du 19 Ventôse) faisant très-peu pour le gouvernement Batave, il s'ensuit qu'on ne nous aime pas, qu'on ne peut pas nous aimer.

Dire que depuis quelque temps je n'ai pas eu moi-même à souffrir du Directoire Batave, ce serait faux encore; mais un homme qui sait faire le sacrifice de son amour-popre à l'intérêt de son pays, ne donne pas une couleur odieuse à des choses insignifiantes en soi . . . .

. . . .

Mais ce qu'il y a de certain, c'est que malgré les Orangistes, dont on n'a rien à redouter tant que la Prusse ne remuera pas, il y a en Hollande de chauds partisans d'une sage indépendance; et ces principes de liberté sont d'autant plus invétérés dans leurs cœurs, que depuis près de trois siècles toute espèce de tyrannie a été insupportable aux Bataves.

Le Ministre des Relations Extérieures, dont je n'ai eu qu'à me louer pour la France, dégouté des intrigues de Daendels et de quelques orangistes tartufes qui font les populaires, ne veut absolument pas rester en place. Tout s'embrouille; jusqu'àlors j'ai maintenu le calme ici, je fais encore mon possible, mais je suis sans instructions, et ignorant les intentions de mon gouvernement sur la Hollande je ne puis me permettre une démarche tranchante qui peut-être serait désapprouvée, surtout dans un moment où des journaux annoncent l'envoi d'un autre Ministre Français à La Haye.

Salut et respect,
LOMBARD DE LANGRES.

XXXIX. A. (F. A.)

SCHIMMELPENNINCK AAN DAENDELS.

Parijs, 15 Maart 1799. (confidentieel).

Zeer geachte Vriend,

Ik hoope van harten om spoedig uw behouden arrivement en uwe volmaakte herstelling te vernemen. Ik heb gisteren ochtend eene nadere conferentie gehad met den citoyen d'A. ten wiens huize wij te samen daags voor uw vertrek van hier over de geprojecteerde expeditie gesproken hebben.

Hij heeft mij nu gerapporteerd dat hij, geïnsteerd hebbende om ten onzen

opzichte positieve ouvertures te hebben, daarop stellig geïnformeerd is, dat het voornemen is om ons esquader niet te doen uitloopen, maar in eene dreigende houding in de haven te houden, ten einde daardoor een Engelsch esquader op onze kusten geoccupeerd te houden. — Men had hem tevens te kennen gegeven dat, hoezeer door deeze combinatie de Bataafsche vloot niet in dit saisoen uitliep, er tegen het najaar waarschijnlijk een allernuttigste expeditie mede te ondernemen zoude zijn. Hij heeft mij geauctoriseerd en zelfs verzocht om u deze zijne informatien ten spoedigsten te communiceren, edog onder de heiligste secretesse.

Ziedaar, waarde vriend, de staat van zaaken zo als die thans is. Het spijt mij, dat dezelve zo weinig overeenkomt met uwen ijver en zucht om door eene actieve deelneeming 's Lands glorie te herstellen en den nationaalen geest aan te vuuren.

Dan, welke ook onze eigene verkiesing moge zijn, de gezonde staatkunde eischt, om zich aan gebiedende omstandigheden te onderwerpen. Genoeg is het, dat wij onze vuurige begeerte om actief te zijn getoond hebben.

Deeze daad kan van een onberekenbaar nut voor ons vaderland zijn. Men spreekt mij hier sins uw vertrek dagelijks, dat men in het zekere geïnformeerd is dat de Engelschen een aanslag op onze kusten mediteren en zeker ondernemen zullen. In hoeverre dit weezenlijk zo zijn moge, dan of deeze informatien in verband staan met 't plan om onze schepen in onze havens te houden, moet ik aan uwe eigene combinatie overlaten.

Ontvang met de uwen onzer allen hartelijke groete en de verzekering der achting en vriendschap van

Uwen dienstvaardigen vriend,

R. J. SCHIMMELPENNINCK.

P. S. Het komt mij voor dat, niettegenstaande deeze informatien, het onze zaak is om onze vloot gereed te houden, alle demonstratien te maken en dus, zooveel van ons afhangt, het veritabel oogmerk te seconderen.

Ik schrijve in dienzelfden zin aan den Agent Spoors.

Zooeven verneem ik dat Bruix naar Brest vertrokken is.

XXXIX. B.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 29 Maart 1799.

Zeer geachte Vriend,

Over de bewuste expeditie kan ik weinig voegen bij hetgeen ik u daaromtrent in mijne voorige gemeld heb. Men stelt zeker dat de spaansche schepen op dit oogenblik reeds te Rochefort zullen gearriveerd zijn.

Voor zoo veel ik kan naargaan vind de begeerte van dit gouvernement, om onze schepen in eene dreigende houding in onze havens te houden, hare source niet in eenig mistrouwen noch in het Bataafsch gouvernement of deszelfs ministres, noch in de dispositie der land- of zeemacht, maar eenig en alleen in eene geformeerde berekening dat wij op die wijze eene merkelijke Engelsche

macht voor onze zeegaten amuserende, daardoor eene merkelijke diversie maaken en dus eenen wezenlijken dienst aan de voorgenomen expeditie doen kunnen.

Ik beschouwe het plan bij uwe missive van 22 Maart ll. aangeroerd, voor zoverre ik over militaire maatregelen oordeelen kan, allesins wenschelijk, maar de waarschijnlijkheid om hetzelve aan het Fransch gouvernement smaakelijk te kunnen maaken, en dus het tot stand te kunnen brengen, koomt mij zeer gering voor.

Ik heb reeds op eene voorzigtige wijze den franschen oorlogsminister over het wenschelijke van eene convenable vermindering van fransche troepes in onze soldyen en eene vermeerdering van onze nationale armee in algemeene termen gesproken, en dat raisonnement nagenoeg met de argumenten welke Uw brief daartoe oplevert geappuyeerd, doch ik konde vooralsnog weinig dispositie bij hem bespeuren, om over zodanig plan te handelen. — Ondertusschen is het zeker dat de omstandigheden der tegenwoordige campagne zodanig kunnen worden, dat er indedaad meer en meer noodzakelijkheid geboren wierd, om intijds goede maatregelen te neemen.

Men wil, dat indedaad een der vleugels van Jourdan eenig nadeel bekomen heeft. Onze braave vriend den generaal Le Febvre, die voor weinige dagen nog zo vrolijk in uw gezelschap bij mij het middagmaal hield, is nu reeds vrij ernstig in den arm gewond. Hartelijk wensch ik deeze braave officier spoedig moge hersteld zijn. Wij allen verheugden ons in uwe behouden terugreize, en daar gij van Uwe ziekte niets schrijft, vertrouwen wij dat dezelve geheel zal verdweenen zijn. Mijne vrouw groet hartelijk Mevrouw Daendels, en bied altoos met het uiterste vermaak haare diensten aan. Cateau zoent duizendmaal haar getrouw vriendinnetjen, en ziet met verlangen een brief te gemoet.

Ik ben met alle gevoelens van hoogachting en vriendschap,

R. J. Schimmelpenninck.

XXXIX. c.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 9 April 1799.

Zeer geachte Vriend,

Gisteren tegen den middag bragt mij de courier Nieuwenhuisen uwe geëstimeerde letteren van den 5 deezer. Ik heb te weinig tijd voor het vertrek van dengeene die u deeze moet aanbrengen, om de noodige informatiën wegens Dupont in te winnen, waartoe ik echter daadelijk last gegeeven heb. Zoodra ik zal vernomen hebben, dat hij lid van de eene of andere militaire commissie is, waardoor hij ons van eenigen dienst zoude kunnen zijn, zal ik hem over het project trachten te spreeken en hem in onze vues zien te brengen. Bij gelegenheid eener conferentie met den minister van oorlog heb ik ook dit punt eens op eene voorzigtige wijze op het tapijt gebragt, edoch hij scheen mij niet toe voor als nog zeer gunstige ooren tot ons plan te leenen. Het is echter niet onmogelijk of de loop der evenementen zou hem tot andere gedachten

kunnen brengen, ten minste houde ik mij overtuigd, door alle de berigten welke ik ontvangen heb, dat de fransche armee zeer inferieur is in getal aan die van de Oostenrijkers, waardoor dierhalven het gouvernement alhier zal genoodzaakt worden van alle zijde troepen te verzamelen en haare legers te renforceren en dezelve gedeeltelijk uit onse Republiek te neemen, van welke gelegenheid en van alle zodanige ik mij bedienen zal om het gewenschte but te bereiken.

De meest waarschijnlijke informatiën, welke ik wegens het réusseren van Lord Grenville te Berlijn bekomen heb, behelzen hoofdzaakelijk, dat de koning aan denzelven in substantie zoude hebben geantwoord, dat hij steeds vuuriglijk eene algemeene vreede begeerde; dat hij deze begeerte nu anderdaagsch op eene zeer significante wijze aan het fransch Gouvernement had gecommuniceerd; dat hij zijn ongenoegen over den zich steeds manifesterenden geest om overal te revolutioneren tevens had te kennen gegeven; dat hij zich het sort van Napels en Sardaigne bleef aantrekken; dat hij gezind was om aan het franseh Gouvernement te verklaaren, dat hij zich aanbood als mediateur om eenen algemeenen vreede aan Europa te bezorgen, en wel eene vreede gebouwd op gronden welke geschikt waren eene goede en duursaame ballans in Europa te herstellen; dat hij hoopte dat dit voorstel zoude worden aangenomen; en dat hij, in gevalle hetzelve door het fransch Gouvernement wierde gedeclineerd, *alsdan* zoude besluiten om met al zijn vermogen tot de coalitie toe te treden, mids alvorens alle de mogendheden, daartoe behoorende, onderling plegtig elkanders integriteit guarandeerden, en zich verbonden om onder geen pretext hoegenaamd eene afzonderlijke vreede te maaken.

Ziedaar wat ik van de onderhandelingen van Lord Grenville heb kunnen verneemen; voor het overige blijft men mij hier continueel verzekeren, dat wij van Pruissen niets te vreezen hebben. Ik geloof echter niet, dat men zich door deeze berigten bij ons in een al te diepen slaap moet laaten wiegen. De politique van het Berlijner Hof heeft mij altijd toegescheenen geen vaste fundamenten te hebben; het ziet overal gevaaren en weet niet waaraan zich te houden; het geliefkoosd neutraliteits-systhema kan, mijns inziens, in de tegenswoordige crisis van zaaken niet lang meer geobserveerd worden; de evenementen zullen hetzelve willens of onwillens entraineren, en de bovendrijvende partij zal ingevalle eener decisie door hetzelve versterkt worden. Ik heb aan het Gouvernement in dien zelfden zin geschreven, en bij een mijner voorige hetzelve mede attent tragten te maken op een ander pnnkt, hetgeen bij mij eenige bekommering verwekte, de Russische armade namelijk te Kroonstadt.

Ik heb bij die gelegenheid de redenen opgegeeven, waarom ik het niet voor onmogelijk houde dat dezelve tegens ons vaderland bestemd is, en tevens de middelen aan de hand gedaan, die mij bekwaam scheenen om wegens de realiteit deezer armade en derzelver but stellige informatiën te bekomen. Met betrekking tot de vloot van Brest waren voor eenige dagen de geruchten hier algemeen dat dezelve was uitgeloopen; het Gouvernement echter hield hieromtrent een diep stilzwijgen, hetgeen deed vooronderstellen dat deeze geruchten te voorbaarig waren, gelijk dan ook dezelve thans weder tegengesproken worden.

Intusschen blijkt uit alle de berigten, dat dezelve gereed ligt en zeker niet lang vertoeven zal om zee te kiesen. Ik doe hiermede mijn best om te doen gelooven dat ook onze vloot op het punt staat om uit te loopen, zich met de

fransche te conjungeren en gezamentlijk eene gewigtige expeditie te doen, ten einde daardoor de Franschen in hunne voorgenomen expeditie bevorderlijk te zijn.

Heil en Vriendschap,
R. J. SCHIMMELPENNINCK.

XXXIX. D.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 21 Junij 1799.

Reeds voor den ontvangst van uwen brief van den 14en ll., mijn waarde generaal, was ik geïnformeerd van den misslag omtrent de werving begaan, en ik, zoowel als de ordonnateur Blanchard, had er reeds, op dien voet zo als gij het bij uw brief voordraagt, aan den Generaal Dupont kennis van gegeven, die zeer wel het niets betekenende daarvan besefte, en het alzo aan den minister ter voorkoming van kwaade expressien zoude voordragen. Niets dan drukte en de verre afstand welke het mij veel onmogelijk maakt om het binnenlandsche naauwkeurig genoeg te kennen, zijn oorzaaken waarom ik dikwijls niet zo ampel daaromtrent antwoord als ik anders zoude begeeren.

Thands is, door de plaats hebbende evenementen alhier, het tijdstip in ons vaderland aanweezig om door vereeniging van al wat eerlijk en braaf is, en door het deployeren van eene gesonde staatkunde, op de principes van loyauteit en energie gevestigd, het Vaderland voor verwarring en nieuwe schokken te bewaaren.

Zij toch, die nu omstreeks een jaar geleden hun gesag en invloed op de publieke zaak verlooren hebben, zullen zich wel verbeelden om reeds hun aanstaande zegepraal in het verschiet te zien.

Ondertusschen geloove ik dat zij zich in hunne verwagting zullen bedrogen vinden, indien men onder de welmeenende vaderlanders maar eene eensgezinde en ferme houding aanneemt. Het is nu wederom het tijdstip om te toonen, dat men op eene loyaale wijze de republikeinsche principes wil blijven aankleven; dat men aan alle de pligten van een loyaal bondgenoot wil getrouw blijven; maar dat men ook geresolveerd is, om zich door niemand omtrent de inwendige directie de wet te laaten stellen. Dit is de toon welke ik hier op de bescheidenste maar fermste wijze aanneeme.

Ik zie er reeds een goed effect van.

De *waare strekking* van de jongste gebeurenis alhier is nog niet met zekerheid te doorzien. Het oogmerk is zeer zuiver geweest bij hen die het grootste aandeel daarin gehad hebben.

Ik behoeve u daaronder den braven Joubert maar te noemen. Deze eerlijke en agtingswaardige man is zich zelven altoos gelijk. Hij zoekt alle slinksche wending voor te komen over ons land, over ons Gouvernement in het algemeen; over u en allen die deel aan onze jongste revolutie gehad hebben, heeft hij steeds dezelvde gunstige opinie.

Ik wenschte wel dat hij hier het commando over de gewapende magt bleef voeren, maar hij vertrekt al spoedig om het commando over het leger in Italien op te nemen, terwijl het schijnt dat Moreau dat van den Donau commanderen zal.

Ik voorzie nu eerstdaags in de op nieuw rijsende dagbladen continuele aanrandingen van het Bataafsch tegenwoordig Gouvernement. Alle denunciatien zullen met vernieuwde kragt weder opgewarmd worden. Het zal zeer noodzaakelijk zijn om daartegen een dagblads-oorlog te voeren. Maak, waarde vriend, dat gij mij van tijd tot tijd wat faicten opgeeft, om tegen dien te verwagten laster over te stellen; laat de vriend Rouget daartoe ook zijn pen snijden. Het kan zeer noodig worden. Het Directoire is nu, op Barras na, geheel nieuw; waarschijnlijk worden ook *alle* ministers uit hunne posten gezet. Talleyrand gaat mogelijk na Berlijn. Alles is dat voor mij weer geheel nieuw.

Ik ben zeer in mijn schik met de keus van Besier. Ik hoope dat gij veel met hem zult afpraaten; hij is een uitmuntend verstand, ziet de zaken juist in, is niet vàtbaar voor kleine motiven, en kent de natuur der revolutie in het groot. Ik heb met genoegen Uwen brief aan Dupont gelezen; dit heeft goed gedaan. Ontvang de verzekering van mijne oprechte achting en vriendschap.

R. J. Schimmelpenninck.

XXXIX. e.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, den 28 Junij 1799.

Ik heb U, mijn waarde Generaal, voor dit maal weinig te schrijven. Het koomt mij voor, dat het herstel der harmonie alhier tusschen het tegenwoordig directoire en wetgevend Lichaam eenparig zeer efficacieuse mesures zal doen nemen, waarvan men zich weldra de beste militaire successen kan beloven.

Van den loop der zaaken omtrent het interieure deezer Republiek, kan ik nog met geen grond oordeelen. Ik moet eerst zien welke uitwerking de onbepaalde vrije drukpersse en de aanstaande wederoprijsing der clubs te weeg zullen brengen. Ondertusschen, gelijk te voorzien was, beginnen de denunciatien tegen het bataafsch gouvernement en wetgevende lichaam, en bepaaldelijk tegen de gevolgen van 12 Junij 1798, met een vernieuwde woede en list wederom aan te vangen. Reeds is er een memorie in forma ingeleverd, inhoudende een project om (zo men het noemt) de nodige redressen in de bataafsche Republiek te maken. Dit, gelijk gij begrijpt, koomt op niets minder uit dan om nagenoeg de zaaken wederom op den voet te brengen, waarop dezelve vóór 12 Junij 1798 waren, enz.

Gij begrijpt natuurlijk dat ik op dit stuk alhier alle mijne attentie vestige. Laat men acosti ook attent op alle woelingen zijn; laat al wat eerlijk is zich vereenigen; laaten alle kleine jammerlijke haspelingen tusschen de leden van de twee kamers, en tusschen deeze en het bewind (zo er nog zodanige haspelingen plaats hebben) ophouden; — laat men zich sluiten (sic) en vereenigen, — dan voorzeker zie ik niet dat de intrigue desselfs but kan bereiken. Maar zonder cordaatheid en gulle vereeniging achte ik de zaak zeer bedenkelijk.

Ik schrijve er in deezen zin aan het bewind ook over; ingelijks aan eenige andere vrienden in den Haag.

Ontfang onzer allen hartelijke groeten en verzekering mijner hoogachting en oprechte vriendschap.

R. J. Sghimmelpenninck.

XXXIX. F.

Schimmelpenninck aan Daendels.

4 Julij 1799.

De zaaken, mijn waarde Generaal, nemen alhier een zeer bedenkelijken keer. De jongste explosie, alhier voorgevallen, scheen een goede directie in desselfs *oorsprong* aan te duiden. Dan, ik twijfele of zij, die *toen* dirigeerden, wel meester van den loop der zaaken gebleven zijn.

Er wordt hier met nieuwen lust en kragt tegen de tegenwoordige order van zaaken in ons vaderland gewerkt; geheele uitgewerkte projêts tot renversement daarvan zijn ingeleverd. Ik merk dat dezelve zeer veel indruk maken.

Vooral meriteert de benoeming van Fouchet (de Nantes) in plaats van Lombard uwe dubbelde attentie. Fouchet is de bijsondere vriend van Brune. Ik weet niet hoe gij met Brune staat; ik hoop wel.

Men verzekert mij dat Fouchet goede en amicale instructien zal medenemen; dog dit betekent bij mij niet veel. Ik stelle dus vast dat men bij ons een ommekeer van zaaken wil, — misschien koomt men er van terug. Ik zal daartoe van mijne zijde alles aanwenden. Maar bij ons kan men, als men wil, het beletten. Daartoe is alleen maar noodig eene cordaate vereeniging van al wat braaf is; van al wat bij 't land belang heeft; van al 't welk in dat één derde, het bewaren van de tegenwoordige order van zaaken, overeenkoomt. Ik schrijve aan veele leden van 't wetgevend lichaam om dit hun op 't hart te drukken. Als Bewind, wetgevend lichaam en militaire autoriteit met de ministers eene lijn trekken, dan zie ik geen zwarigheid; — anders onmisbaar. Doet u best, mijn waarde Vriend, om tot dit oogmerk mede te werken. Alles is zonder deeze vereeniging verloren.

Bernadotte is tot minister van oorlog benoemd. Van de legers en vlooten is geen het minste nieuws.

Heil, vriendschap en achting.

R. J.

Verbrand deeze na lecture.

XXXIX. G.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs 7 Julij 1799.

Fouché de Nantes, mij waarde Generaal, is heden ochtend als ambassadeur dezer Republiek naar den Haag vertrokken. Hij zal dus maar weinig tijds na den ontfangst dezer in loco zijn.

Zijn koomst zal noodwendig verlegenheid bij velen veroorzaaken. Hij heeft mij een bezoek gegeven, en ik heb zeer ampel met hem over ons land gesproken; ik geloov met veel nut en effect. Hij verzekerde mij dat hij geene de minste instructien nog dispositie had om het gouvernement te inquieteren, of deeze order van zaaken te renverseren. Alleen was het but zijner missie, om de oprechte eerlijke patriotten te vereenigingen. Wat hij daardoor verstaat, zal moeten blijken. Verder zou hij, en dit was zijn heilig

principe, de independentie van ons land meer dan immer doen respecteren. Hij zou nimmer daartegen iets doen. Hij begreep dat het fransch gouvernement volstrekt van het oppressief systhema der geallieerde republieken moest afzien. Daar tegen zoude hij insteren op het deployeren van alle mogelijke energie tegen den gemeenen vijand; en wanneer men daar in goeden wil betoonde, zou onze independentie meer dan ooit gevestigd en gerespecteerd, en de liaisons tusschen de beide republieken, op een wijze aan twee independente volken waardig, meer en meer geconsolideert worden.

Wijders kan ik ze informeren *dat hij bijsonder aan U gerecommandeert is*, — zo door Talleyrand als door Joubert, met welken laatstgenoemden hij zeer wel schijnt te zijn.

Met Brune, zo ik meen te kunnen opmaken, is hij thans niet op een vriendschappelijken voet. *Althands hij geeft zo voor*; — dog voorzigtigheid is in deeze de groote zaak.

De leden van het directoire confirmeren mij, dat hij niet dan de amicaalste instructien heeft.

Ik herhaale voorts al wat ik in mijne voorige geschreven heb. Wanneer men in onze Republiek alle verwijdering en scheuringen kan voorkomen tusschen de verstandige, waare republikeinen, — wanneer men zich na eene cordate explicatie kan verstaan, en alle wantrouwen verbannen worden, dan geloove ik dat het land voor een nieuwen schok zal kunnen bevrijd, en de independentie van het land behouden blijven. Zo dit onverhoopt onmogelijk mogt zijn, en zo alles op verdeeldheid en factie uit moet draaien, dan voorzie ik de explosie als onmisbaar. De intriguanten zeggen hier openlijk dat ze daar op rekenen.

Hier zijn de sequelen der jongste revolutie nog niet te berekenen. Het loopt al vrij heet — en als men er geen andere leiding aan weet te geven, dan voorzie ik weldra evenementen van een allerbedenkelijksten aard.

Heil en vriendschap.

R. J.

XXXXIX. H.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, den 12 Julij 1799.

Ik zag met leedweezen, zeer waarde Vriend, uit uwe letteren van den 5n Julij ll. dat niets in staat schijnt te zijn om de uiteenloopende denkbeelden onder de waarlijk eerlijke republikeinen te vereenigen, en eene cordaate en broederlijke éénheid van werking te weeg te brengen. Als dit zo gewenscht als onontbeerlijk but niet spoedig, ja geheel onverwijld bewerkt wordt, zal alles welhaast verlooren zijn en in duigen vallen. Ik vleije mij echter, dat gij met de Generaal Brune, Fouché, Spoors, Gogel, veele leden van 't wetgevend lichaam, vooral ook Besier, in deeze waarlijk allercritiekste ogenblikken een cordaate vereeniging van alle welgeplaatste harten zult kunnen bewerken.

Hier worden de zaaken allerbedenkelijkst. Alles duid aan dat het den re-

volutionairen weg zal oploopen. Dat kan niet anders dan zich in ons vaderland doen gevoelen. Er zal alle fermiteit, wijsheid, energie nodig zijn om een schok bij ons te prevenieren. Ik koome altoos tot het eenig redmiddel terug, namelijk het deployeren van alle energie tegen alle vijandelijke projecten. Een gulle, broederlijke en aan wijze mannen passende vereeniging tusschen wetgevend lichaam, uitvoerende magt en de chefs der publique forces — kan men daar in reusseren, dan zal men, gelijk ik mij overtuigd houde, van Fouché tevreeden zijn. En wie gevoelt niet, dat in dit tijdstip daaraan zeer veel gelegen is?

De neerlaag van Mackdonald, en in 't algemeen de aanhoudende oorlogsrampen, maaken hier inwendig de zaaken critiek, en doen mesures nemen welke van de grootste gevolgen kunnen zijn. Ik hoop dat Joubert, die morgen na Italie vertrekt, den staat van zaaken ten besten zal kunnen doen veranderen. Zonder dat voorzie ik, binnen deeze republiek, de droevigste gevolgen.

Ik zag met het grootste genoegen dat onze recrutering gelukkig voortgaat, en dat men thands alle efforts doet om ons in een respectabelen staat van defensie te stellen. Ik heb daar van de verzekering gegeven, welke zeer aangenaam was.

De stant der fransche zeemagt, nu nog in hunne havens, en dus buiten de uitgezeilde vloot van Brest, is als volgt:

te Brest { 4 linieschepen, geheel gereed en geëquipeerd.
6 » welke binnen weinige weeken voltooid zullen zijn.

In de havens van Lorient, Rochefort en Rochelle zijn 7 linieschepen; gedeeltelijk op de rheê, en gedeeltelijk nog niet geheel voltooid, dus zal men weldra zeventien lienieschepen hebben, behalven de spaansche linieschepen, welke te Rochefort binnengelopen zijn. De rampen welke de fransche legers zins eenige tijd geleden hebben, schijnen te maken dat men zich nog niet op eene zee-operatie heeft kunnen bepalen. Ik heb echter reeden om te geloven dat men het project op Ierland geensins heeft laten varen, en, wanneer de staat van zaaken het toelaat, hetzelve zal doorzetten.

Hiernevens de minute van uw brief aan du Pont terug. Hoe zeer die generaal u in lange niet geschreven heeft, blijft hij u niet te min zeer geattacheerd. Uw brief had op dat tijdstip bij Milet Moreau (aan wien de inhoud gecommuniceert was) een goede uitwerking. Thands zal met Bernadotte, die uw vriend is, bij gelegenheid met nut kunnen gewerkt worden.

Rouget de Lille zal waarschijnlijk nu reeds bij u zijn geweest. Hij zegt dat zijn reis enkel ten doel heeft om zich eens te dissiperen. Ik dagt nog al dat dezelve een of ander politiek but had, en dat Talleyrand hem de een of andere commissie had opgedragen. Edog hij verzekerd mij dat dit het geval niet is.

Talleyrand wordt ijselijk aangevallen, vooral ook in de weer opgerezen clubs. Ik kan naauwlijks begrijpen dat hij zich zal kunnen souteneren, ten ware er eene andere wending van zaaken plaats grijpe.

Adio, T. T.

R. J. Schimmelpenninck.

XXXXIX. J.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 15 Julij 1799.

Ik heb, mijn waarde Generaal, voor ditmaal zeer weinig bij mijne voorigen te voegen. Ik zal echter u eenige weinige letteren doen toekomen, omdat ik het nuttig voor de algemeene zaak rekene om u in deeze ogenblikken zeer au courant te houden.

De staat van zaaken is nog dezelfde; dog de denkbeelden en bedoelingen beginnen zich meer en meer te ontwikkelen. Men begon hier vrij algemeen te bespeuren, althans te vreezen, dat zekere parthij niet alleen bedoelde om het revolutionair bewind met al desselfs ap- en dependentie terug te brengen, maar zelfs openlijk genoeg liet merken dat men de constitutie moest adjourneren, en inmiddels de beide kamers in één smelten en eene conventie creëren. Op de plegtige dag van gisteren (14 Julij) heeft de kamer der 500 zich solemneel tegen die bedoelingen verklaart, en de handhaving der constitutie en afkeer van 't schrikbewind gezworen. L. Buonaparte proponeerde dit met zeer veel energie. Deeze komt mij voor geheel alieen te zijn van de excessen, waartoe sommigen wel gedisponeerd schijnen. De opinie van het publiek prononceerd zich zeer tegen het idée, om wederom de toneelen van 1793 te vertoonen. En deeze opinie zal, mijns oordeels, onmisbaar triumpheren. Het directoire zal ook, zo ik mij verzekere, den middenweg kiesen; en het systhema door L. Buonaparte gedeveloppeerd, zal overal appui vinden.

Ondertusschen worden de zittingen der clubs meer en meer hevig. Het groote stuk, waarop men bij provisie met den grootsten aandrang blijft insteren, is het terechtstellen der ex-directeuren en eenige ministers. Talleyrand is in een bijsonderen haat bij hen. Sommigen eijschen zijne teregtstelling, zijne demissie; zelfs sommigen willen hem door eene militaire commissie doen oordeelen, en hem laten fusilleren.

Gij gevoelt wel, mij waarde Vriend, dat deeze staat van zaaken al wederom leiden moet tot eene of andere explosie. Ik heb zeer veel moed, dat dezelve conform den wensch der braave republikeinen zal uitlopen.

Ik ben zeer tevreeden over het personeel acceuil hetwelk ik bij de nieuwe directeuren ondervinde, inzonderheid over hunne amicale verzekeringen ten opzichte van ons land. Ik hoope maar, dat men bij ons de gemoederen van alle welmenende republikeinen in deeze ogenblikken op goede en solide gronden en na loyale en cordate explicatien zal kunnen vereenigen. Gij en onze directeur Besier kunt daar veel toe doen. Ik schrijve er aan allen over, van wier goede denkwijze ik zeker ben. Ik hoope dat het eenig effect moge hebben.

Sedert de ongelukkige affaire van Mackdonnald is er niets nader bekend. Men schijnt over zijne houding, na het gevegt, zeer te vreden. Moreau dekt Genua; uit Zwitserland is niets van eenig belang.

De spaansche en fransche vereenigde vlooten zijn hoogstwaarschijnlijk niet meer in de Middelandsche zee, maar bevinden zich apparent thands in den Oceaan.

Ontfang onzer aller hartelijke groete.

T. T.
R. J.

XXXIX. K.

Schimmelpenninck aan Daendels.

19 Julij 1799.

Ik heb, zeer waarde Vriend, uwe letteren van den 12 Julij l.l. wel ontfangen. Ik zag daaruit met het grootste genoegen uwe intimiteit met den Generaal Brune, alsmede met den nieuwen minister. Alle brieven die ik uit het vaderland krijge, geeven mij nu de beste hoop dat de waarlijk wijzen en waarlijk braven het onderling eens zullen worden, en dat ze uwe zuivere bedoelingen kennen en uwen onvermoeiden ijver weten te adpreciëren. Houd dus moed, mijn waarde Generaal; wikkel u steeds in den mantel van uwe zelfsbewustheid; — trouwens ik ben wel verzekerd dat de onaangenaamheden waarvan gij schrijft, hoezeer u dezelve wel eens knorrig en gemelijk mogen maken, echter uw hoofd en hart nooijt van de groote zaake des vaderlands en van desselfs waare belangen zullen aftrekken, nog uwen ijver verkoelen.

De publique opinie verklaard zich hier dag bij dag, en meer en meer, tegen de ultrarevolutionaire ondernemingen. Geheel Parijs, de werklieden in de faubourgs vooral, hebben op de energiekste wijze zich geprononceerd en hunne aversie van het hervatten der toneelen van 1793 aan den dag gelegd. Ook prononceert zich de publieke opinie tegen het ondernemen van eenige mesures tot bouleversement van den tegenwoordige order van zaaken in onze republiek. De laster in de schotschriften alhier maakt geen impressie. En alles zal als rook alhier verdwijnen, indien Brune en Fouché aan hun gouvernement favorabele rapporten geven, gelijk ik hoop dat ze reden zullen hebben om te doen, en gelijk ik mij vleije dat ze zullen willen doen.

Vooral zou het goed zijn, zo Brune zich op de een of andere wijze openlijk expliceerde over den inhoud van die anonyme brief van zeker gezelschap, welke men alhier door de Moniteur en andere dagbladen heeft publiek gemaakt.

Chandon is hier gearriveerd. Hij is altoos bij en met Kroff en Geerts. Ik supponere, dat zij thans de articles aan het *Journal des hommes libres* over Holland opgeven. Informeer hiervan Brune en Fouché; doe hen die knaapen kennen. Misschien vinden ze het goed om er over te schrijven.

Alleraangenaamst was het mij te zien dat de zaak van het commandement op een goede voet schijnt gebragt te zijn. Hebt gij kennis dat Brune van hier nu onlangs gepolsd is om het ministerie van oorlog aan te nemen? Ik hoope dat hij het weigeren zal, omdat gij en andere kundigen en braaven thands zo wel met hem zijt.

Joubert is *vol moed* naar Italien vertrokken. Hij, en insgelijks het gouvernement, schijnen veel hoop te hebben dat Frankrijks legers wel haast weer een geheel andere houding zullen aannemen.

Van de vereenigde vlooten is niets naders. Men denkt dat zij nog zullen zoeken, om zich met eenige der in de onderscheiden fransche havens zijnde schepen te conjungeren. Mij dunkt, ze moesten naar 't noorden opgaan, Texel debloqueren, zich met ons esquader vereenigen, en spoedig een geweldige coup op Ierland doen; — dog misschien is dit (daar men geen preparatiën heeft bepaald) niet mogelijk.

Ik zal u au courant houden — en thands maar alleen er bij voegen, dat ik, over 't geheel, over den loop van zaaken (voor zo ver ons aangaat) wel

te vreeden ben. De inwendige situatie van dit land is, zo 't mij toeschijnt, zorgelijk, — een gelukkige keer des oorlogskans kan alleen de zaak hier redden.

Veel compl. aan Rouget de Lille; hoe maakt hij het? en wat doet hij à costi?

Adio, T. T.
R. J.

XXXIX. L.

Schimmelpenninck aan Daendels.

26 Julij 1799.

Amicissime!

Men verzekerd mij dat Brune op reis naar Parijs is, — en men voegt er bij, dat het is om hem te polsen of hij het ministerie van oorlog zoude willen hebben, waarvan, zo men zegt, Bernadotte wenscht ontslagen te zijn. Ik hoop dat Brune bij ons zal blijven.

De burgers Clubisten alhier zijn reeds over Fouché te onvreden. Zijn debut bevalt hen niet. Het bevalt ondertusschen aan alle verstandigen. Fouché heeft veel crediet bij 't Directoire. Hij moet maar cordaat voortgaan, zich bij de geprononceerde eerlijke republikeinen houden — dan zal hij zich soutineren.

Quatremère d'Yenval is in de manege de organe geweest van de vijanden der tegenwoordige order van zaaken bij ons. Hij heeft inzonderheid tegen U en mij gedeclameerd. De burgers van de manege hebben hem zeer geapplaudiseert. Hij heeft onder anderen als een urgente mesure voorgesteld om mij daadelijk van hier te jaagen. Dit is aan 't directoire gerenvoyeerd. Ondertusschen kan ik niet merken dat die burgers zeer bijval krijgen. De anciens hebben een besluit genomen om hun het locaal der manege, waar ze nu zijn, te ontzeggen; dit is een stap die hun zeer slegt bevalt.

Het *Journal des hommes libres* van gisteren is zeer interessant over ons land. Niemand heeft zich iets te beklagen dat hij vergeten (wordt) — alle krijgen wat om de lappen. Ondertusschen spijt het mij daar uit te zien, dat die knaapen zeer goed schijnen te zijn geinformeerd van het misverstand tusschen eenige vrienden der tegenwoordige order van zaaken; hun eenige hoop is op die fatale dissensiën. Ze weeten wel als het gouvernement, ministers en chefs der publique forces het eens zijn, dat er dan voor hun geen kans is; maar ze hoopen op splitsing. Hier ingesloten een exemplaar van het gem. Journal, om u den geest der klanten te doen kennen.

Adio, T. T.
R. J.

Brune zal waarschijnlijk door Hédonville vervangen worden; ik hoore onbegrijpelijk veel goed van deezen generaal; dog het spijt mij dat Brune, daar gij zo wel mede waart, ons land verlaat. Ik hoop dat dit nog anders zal geschikt worden. Men wil Brune hier in 't ministerie van oorlog brengen.

De Generaal Kellerman koomt ook niet; men zegt dat Beurnonville in zijn plaats zal gaan.

Men wil ook dat Fouché gerappelleerd is of zal worden, en door Florent Guyot geremplaceerd worden. Talleyrand maakte hier nog een geheim van. Ik

begrijpe niet waarom. Kortom, mijn lieve vriend, men verliest zich zelve in al die rapide veranderingen; en dit is zeker, dat alles een weinig vroeger of later moet in duigen vallen, indien men in ons vaderland de harmonie niet op solide gronden kan herstellen onder de patriotten. Ik hoop dat de proclamatie der wetgevende vergadering daartoe zal contribueren.

Zou het niet mogelijk zijn, om Brune te persuaderen van zich eens *openlijk* in een of ander dagblad tegen zulke verfoeilijke laster uit te laten als in 't bijgaande dagblad uitgesproken wordt. Gij gevoelt welk schoon effect dit doen zou. Mijne compl. aan Fouché. Spreek er die ook eens over.

XXXIX. M.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 29 Julij 1799.

Amicissime!

Uwen belangrijken brief van 23 Julij l. l. met de bijlagen, heeft mij zeer veel genoegen gegeven. Van de getranslateerde excellente en alhier zeer veel effect doende proclamatie van 't wetgevend lichaam, zo wel als van de bijsonderheid *dat juist de heete vrienden zich tegen de sanctie van het decreet omtrent de burgerwapening verzet hebben*, zal in de fr. publique papieren het nodig gebruik gemaakt worden.

Uwen brief aan Talleyrand, die juist ingericht was zo als behoorde, heb ik hem overhandigt. Hij was daar over zeer in zijn schik. Het is wel jammer dat deeze man van het ministerie aftreed. Hij heeft steeds het welzijn van de fr. en Bat. republieken zoeken te vereenigen. Ondertusschen zal het nog wel eenige weeken aanlopen, eer hij vervangen wordt. En in een week of twee, drie, kan er nog al wat voorvallen.

Het is wel facheus dat Fouché ons land al weder verlaat. Zijne rapporten waren zeer voordeelig. Ik hoop dat hij zal willen contribueren om die poincten, welke gij hem opgegeven hebt, te helpen reguleren. Zodra hij hier koomt zal ik hem daar over spreken. Zijn successeur Florent Guyot, die nu reeds in den Haag zal zijn, heeft dezelfde amicale instructiën en dezelfde goede personeele dispositie.

Omtrent één poinct ben ik zeer nieuwsgierig. Ik meen namelijk te hebben kunnen merken, dat of Fouché of zijn successeur wederom op eene amnestie voor Eykenbroek, van der Hoeven enz. zal aandringen. Hoe dit werk in dat geval te behandelen? Gij weet wel, dat ik verre van wraakgierig ben. De groote zaak te consolideren was altoos mijn but, — dus, wanneer eene amnestie met mogelijkheid daartoe dienstig konde zijn, zou ik er zeer voor zijn. Maar wanneer men die amnestie wil *op een tijdstip*, *waarop de partij van die menschen zeer stellig en onvermoeid tegen het tegenwoordig wetgevend lichaam en bewind conspireert*, dan voorzie ik de nadeeligste gevolgen daarvan.

Hier wordt door hun of hunne makkers op de infaamste wijze gecabaleerd tegen de tegenwoordige order van zaaken in ons land. De door hun gesalarieerde papieren insereren dag bij dag de oproerigste articulen tegen ons gouvernement. Kortom, zij en hunnen aanhang *houden zich in een openbaare staat van oorlog tegen hun vaderland.* Hoe kan men nu op dat zelfde tijdstip

vergen, dat ons wetgevend lichaam door eene amnestie hun als 't ware zelve den dolk in de handen geeve? Ik ben des van oordeel, dat de onvoegsaamheid daarvan op eene ferme wijze aan de fr. ministers moet betoogd worden, *en dat aan hen moet voorgehouden worden*, *dat zo lange die menschen geen blijken en bewijzen geven van zich als stille burgers aan de tegenwoordige order van zaaken te onderwerpen*, en zo lange van hunne zijden, zo bij ons als hier te Parijs, gecontinueerd wordt met alles aan te randen, te belasteren en te belagen, er alsdan volgens de gesondste staatkunde geene termen zijn voor eene amnestie, welke niets anders voor hen zou zijn dan het belooven van eene compleete straffeloosheid, en welke hen dus meer en meer insolent zoude maken. Edog van den anderen kant, dat men, *zoodra zij een einde maken aan hunne trames*, *en met de daad toonen dat zij zich wèl willen onderwerpen*, alsdan ook die zagtheid kan gebruiken welke met de veiligheid der republiek compatibel is. Op deeze wijze, dunkt mij, zou men zich omtrent zoodanige instantiën ter bekoming van eene amnestie moeten uitlaten. Ik zal zeer gaarne uwe wijze van beschouwen daar over te gemoet zien. Bij provisie spreeke ik er hier op dien voet over.

Lees al eens weder het *Journal des hommes libres* van gisteren, hetwelk ik hier insluite. Ik denke dat eerstdaags, op de message van 't directoire, een einde aan dat zoort van calomnies zal gemaakt worden. Men heeft mij verzogt om voor alsnog geene officieele klagten daar tegen in te brengen, maar het effect dier message af te wagten. Ik zal het doen. Ondertusschen heb ik op den 21 Julij l.l. eene zeer geëxtendeerde note ingeleverd, welke ik denke het rechte tegengift te zijn tegen al dien laster. Ik heb dezelve met de voorige post reeds aan 't Bewind gesonden. Dat stuk heeft een onbegrijpelijk kragtig effect gedaan. Gij zult over den toon en over de zaaken te vreede zijn, welke daar bij voorkomen. Het is een verder developpement van de schoone proclamatie van 't wetgevend lichaam. Ik bid u, gâa eens bij den vriend Besier en vraag hem, uit mijn naam, de lecture van dat stuk. Ik houde het voor zodanig afdoende, dat èn gouvernement èn ambassadeur in dat stuk eene eeuwige justificatie van hunne politique vis à vis van dit land vinden zullen; en ik herhaal het, het effect daar van is onbegrijpelijk schoon geweest. Het pulveriseerd al den laster; ik ben nieuwsgierig hoe gij het vinden zult.

De fransche en spaansche vloot, die te Cadix binnen gelopen was, is reeds weer uitgezeild om zich met de 5 spaansche oorlogsschepen, welke te Rochefort zijn binnen gelopen, te vereenigen. Over hunne verdere destinatie is nog geen besluit genomen. Het spaansche gouvernement heeft aan d'Azara geschreven dat hetzelve allerimportantst oordeelde om, na zich met de 5 schepen te Rochefort te hebben vereenigd, dadelijk na Texel te stevenen om zich met onze zeilreede schepen te vereenigen, — dan zou men een vloot van ruim 60 linieschepen gecombineerd hebben. Met eene dergelijke magt was zeker wat te ondernemen. Ik heb er heden één preallabele conferentie met de minister Talleyrand en de spaansche ambassadeur over gehad. De eerstgemelde zou morgen er serieus met het directoire over confereren, en mij vervolgens nadere ouvertures doen. Ik schrijve dit ook aan den vriend Spoors. Laat men er niets van laten uitlekken.

Fouché is reeds hier gearriveerd. Hij is bij uitstek voldaan over ons land. Zijn kort sejour heeft zeker goed gedaan.

Toen v. W. [1] hier was, (en hij zou waarschijnlijk nog hier zijn, als hem het mislukken van de overzetting van de Hoogduitsche drame « das kind der liebe » niet van gemelijkheid had doen vertrekken) sprak hij mij van zijn plan om na Hamburg te gaan. Ik ken hem van meer dan twaalf jaaren herwaarts zeer van nabij. Ik houde hem voor een eerlijk man en een geslagen vijand van al wat Engelsch is. Gedurende zijn verblijf alhier heeft hij mij onderscheidene informatien over Rusland gegeven, welke hier als zeer interessant beschouwd, en precise conform de juiste waarheid bevonden zijn. Hij heeft hier nimmer eenige missie gehad, en heeft er, voor zo verre mij bekend is ook nog geene.

Adio.

R. J.

XXXIX. N.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 9 Aug. 1799.

Amicissime!

Daar de vriend Grasveld, die thands bij mij is, u met deeze post schrijft, zal de mijne maar kort zijn.

Ik dank u hartelijk voor uwe belangrijke brieven van 31 Julij, 2 en 3 Aug. l. l. Ik heb er het nodig gebruik van gemaakt. De Publiciste zal het gepasseerde in de vergadering van het wetgevend lichaam, met betrekking tot de licentie der fr. journalen, plaatsen, alsmede de geheele note. Dezelve zal een geweldige, maar zo ik geloove, zeer goede sensatie maken. Ik zende u hier ingesloten het praeparatoir articul in de Publiciste van heden.

Van de vloot is niets naders; men wagt dezelve dag bij dag te Brest.

De anarchisten blijven zeer sterk woelen en verminderen niet in den toon, welke zij neemen. Men viert hen al te zeer den teugel. Het is te hoopen dat Florent Guyot caracter genoeg hebben zal, om eens voor al de zaaken in te zien, dan parthij te kiesen, en zich niet laten slingeren door allerleije insinuatiën. Het is en blijft maar waar, dat onze voorname vastigheid in ons zelve moet gezogd worden. Al het andere is te onzeker. De nauwe vereeniging tusschen wetgevend lichaam, directoire en de militaire chefs, alles gefundeerd op de loyale adhaesie aan de principes der constitutie, kan en zal ons alleen helpen. Voorts het continueren van die militaire houding, welke onze vijanden moet imposeren en ons hier gerespecteerd maken. Er zit maar niet anders op als dit; dog daarmede is er hoop om de winkel te sauveren.

Hier is nog een project van een oud Generaal, die mij versogt heeft zulks ter uwer kennis te brengen. Het zal waarschijnlijk wel niet veel om 't lijf hebben, en ook misschien hors de saison zijn. Ik heb echter aan zijn versoek willen voldoen. Ik ben steeds zeer hartelijk.

T. T.

R. J. SCHIMMELPENNINCK.

[1] Van Woensel.

XXXIX. o.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 12 Augustus 1799.

Amicissime!

De houding, welke onze Republiek sins eenigen tijd aangenomen heeft; de energie, welke dezelve deployeert; de geest van loyale independentie en tevens van eene goedwillige medewerking met deze Republiek, op eene zo eclatante wijze onlangs bij het bataafsch wetgevend lichaam en bewind gemanifesteerd, produceren hier een alleruitmuntendst effect. Onze Republiek wint hier dag aan dag in consideratie, en de zouteloose lasterschriften doen niets af. Ik denke, dat er eerstdaags echter een nadere boodschap van het fr. directoire aan de 500 zal gedaan worden ter beteugeling der licentie, welke men zich tegen andere natiën, derzelver gouvernementen en ministers permitteerd. Ik denke ook, dat er *iets afdoende* op 't tapijt is tegen de extravagances der demagogen; gij zult daarvan binnen kort hooren.

Fouché (de Nantes) blijft onze Republiek op de notabelste wijze regt doen. Hij marchandeert niet; hij koomt er overal op de sterkste wijze voor uit dat hij bij ons waare patriotten, niet met den mond maar in het hart en met de daad, heeft aangetroffen. Hij verzoekt zeer zijne hartelijke groete aan U in 't bijsonder.

Uw vriend Le Febre krijgt heden het commando over de 17e divisie in plaats van de Generaal Marbot, die naar de armée des Alpes vertrekt.

De telegraphe heeft de tijding overgebragt van het arrivement van 15 linieschepen te Brest, en dat de overige spaansche en fransche schepen, tot de gecombineerde vloot behoorende, reeds van verre aankwamen en gezien wierden.

Men heeft hier sins twee dagen het gerugt doen circuleren, dat Mantua over is. Ik vreeze, uit al hetgeen ik daaromtrent verneeme, dat het maar al te waar is. Voor het overige worden er sterke militaire preparatiën gemaakt. Ik heb hoop, dat men de progressen der vijanden wel zal stuiten. De interieure situatie van dit land hangt daar van grootendeels af.

Het gebeurde in de Bat. wetgevende vergadering circuleert reeds in de Redacteur en verdere papieren. Daarmede zal gecontinueerd. Ik ben blijde, dat gij de bewuste note zo gegouteerd hebt; dezelve is nu insgelijks hier in de Publiciste, Chronique enz. gedrukt. Zij maakt hier het allergesignaleerdst goed effect en bevalt boven alle verbeelding.

Veele compl. aan uw lieve vrouw en familie.

Adio, T. T.

R. J.

XXXIX. p.

Schimmelpenninck aan Daendels.

Parijs, 16 Augustus 1799.

Amicissime!

Parijs blijft in volkomen rust. Onze vriend Le Febre commandeert nu alhier de gewapende magt. Hij schijnt het volkomen vertrouwen van het directoire

te hebben. Ik heb hem gisteren gesproken. Hij was zeer vrolijk. Zijne wonden staan zeer wel en beletten hem niet uit te gaan. Hij heeft mij wel expresselijk verzogt U van hem te groeten, gelijk insgelijks Bernadotte u hartelijk groet.

De burgers, wier bijeenkomst gesloten is, beginnen nu regtstreeks Syeyes, ja het geheele directoire te attaqueren. Gij kunt u naauwlijks eenig denkbeeld maken van den toon, welken ze neemen. Het is onmogelijk, dat dit op dien voet duuren kan.

De vereenigde vloot is nu te Brest binnen; dog de 5 schepen van Rochefort zijn er nog niet bij. Men is nog over de destinatie niet eens. Het idée om ons te komen debloqueren schijnt weder zeer in consideratie te komen. Ik wagt nadere politique ouvertures.

Adio, T. T.

R. J.

XL. A. (F. A.)

JOUBERT AAN DAENDELS.

Paris, le 19 Messidor de l'an VII (7 Juli 1799).

Le Citoyen Fouché vous remettra cette lettre, citoyen général. Il arrive en Hollande avec toute l'estime que vous avez su m'y inspirer. Aucun préjugé, aucun dessein fatal à la liberté des peuples ne l'y conduit. Ce n'est plus le sistême de notre gouvernement, et nos alliés seront désormais aussi libres qu'ils ont été comprimés. Vous pouvez vous confier à moi à cet égard.

Nous sommes dans une situation critique, général. La liberté générale est menacée et quoi qu'on veuille en dire, je ne doute pas que ceux en Hollande qui ont contribué à l'éloignement du statouder, que ceux qui ont combattu avec gloire pour le chasser, que Daendels surtout s'accorde [1] avec la Prusse et l'Angleterre pour le remettre en place. Je ne doute pas, qu'il soit décidé à faire briller ses talents dans cette guerre et à y jouer même un plus grand rôle que dans l'autre.

J'apprendrai de l'Italie que nous marchons sur la même ligne et que tous deux nous serons terribles aux coalisés, comme nous le sommes aux ennemis de notre réorganisation politique. Je quitte Paris dans cet espoir. Je le quitte, fier de voir la république disposée pas les derniers événements aux plus grands efforts, et avec le pressentiment de son triomphe sur tous ses ennemis. Recevez mes salutations fraternelles et amicales.

JOUBERT.

XL. B. (F. A.)

TALLEYRAND AAN DAENDELS.

Paris, le 18 Messidor de l'an 7. (6 Juli 1799).

Général, Vous n'ignorez pas que votre patrie est menacée et que les prépa-

[1]) lees: ne s'accordent pas

ratifs de l'Angleterre paraissent évidemment dirigés contre elle. Dans ces circonstances le Directoire Exécutif a jugé utile d'envoyer à la Haye un nouveau Ministre Plénipotentiaire. Il a fait choix du Citoyen Fouché, qui part aujourd'hui même pour se rendre à son poste et qui veut bien se charger de cette lettre, dont l'objet est de vous dire que je n'ai point hésité à promettre au Cit. Fouché, patriote éclairé autant que dégagé de toute prévention, qu'il trouverait en vous un ami vrai de la liberté, un zélé défenseur de son Pays, empressé de lui dévouer ses talents, son courage, et de répondre par l'énergie d'une conduite républicaine aux bruits perfides, que la malveillance s'est efforcé de répandre et que la crédulité seule a pu accueillir.

Je pense, Général, que vous m'approuverez et que je n'aurai qu'à m'applaudir moi-même du témoignage que j'aurai rendu.

Salut et fraternité,
CH. MAN. TALLEYRAND.

XL. c. (A. E.)

DAENDELS AAN TALLEYRAND.

La Haye le 20 Juillet 1799, 5e année de la Liberté Batave.

Citoyen Ministre,

C'est avec une vive reconnoissance que j'ai reçu la lettre, dont vous avez bien voulu charger le Cit. Fouché pour moi. Je ferai tous mes efforts, pour justifier auprès de lui l'opinion avantageuse que vous lui avez inspirée en ma faveur. Déjà je me suis surpressé de lui donner tous les renseignemens qui peuvent le mettre à même de bien juger de la situation de notre pays, que les calomnies les plus absurdes se plaisent à dénaturer.

Vous savez, Cit. Ministre, quelle lenteur le précédent Directoire a apporté à la décision de tous les intérêts, qui restent encore en litige entre les deux républiques. Cette lenteur, en faisant soupçonner son peu de bienveillance en notre faveur, a donné un grand poids aux argumens de la malveillance, qui s'est emparée de tous les motifs de plaintes pour les envenimer et a employé toutes sortes de manoeuvres publiques et secrètes pour tâcher d'aliéner les esprits du système d'alliance.

On s'est plu à exagérer ces efforts infructueux, mais on n'a jamais parlé de l'excellent esprit dont sont animés nos premiers autorités, qui déjà ont su concilier la sagesse à l'énergie pour détendre notre république dans l'intérieur de toute réaction politique, et de créer de puissants moyens militaires qui le mettent à même non seulement de repousser toute attaque ennemie, mais encore de seconder les opérations de son allié.

Ainsi, tandisqu'on nous accusoit de ne vouloir opposer aucune résistance ou même de favoriser l'invasion que médite la Russie et l'Angleterre, nous créions des bataillons de garde nationale au nombre de 32 mille hommes, propres à agir avec notre armée de ligne. Nous augmentions aussi cette armée

de 10 mille, ce qui forme une masse de 65 mille hommes. Un décret va d'être rendu, pour réunir ces forces avec les troupes françaises stationnées en Hollande sous le commandement en chef du gén[l]. Brune. Ainsi la France ne peut avoir un garant plus certain des intentions dans lesquelles elles seront employées, si le moment de les mettre en activité arrive; elle peut être assurée que tout ce qu'il y a d'énergie et de ressources dans notre république sera développé pour le succès de la cause commune.

Mais aussi, Cit. Ministre, puisse le Gouvernement Français, convaincu de notre désavouement à cette cause, nous donner des preuves de cette bienveillance, dont l'insouciance du précédent Directoire avoit permis de douter. Qu'il veuille mettre un terme à la négociation de notre traité de commerce, à la discussion d'autres intérêts, dont l'indécision est une source de défiance et de division. Alors tout soupçon d'un abandon honteux par l'une ou l'autre république sera pour jamais anéanti; et quelles que soient les circonstances, rien ne pourra troubler l'harmonie de nos efforts. Afin que le Gouvt. Français puisse connoître d'une manière certaine l'esprit dont sont animés nos premières autorités, que quelques journaux français se plaisent à calomnier, j'ai pensé qu'il seroit utile de vous envoyer copie d'une proclamation que vient à faire le corps législatif et qui est une déclaration franche de ses principes.

Salut et respect,
Le lieutenant-général
Daendels.

XLI. a. (A. E.)

FOUCHÉ DE NANTES AAN TALLEYRAND.

La Haye, 23 Messidor an VII. (11 Juli 1799.)

Citoyen Ministre, Je me hâte de vous annoncer mon arrivée à la Haye. Le général Daendels sort de chez moi. J'ai eu avec lui un entretien, dont j'ai été satisfait. Il lui a été impossible de n'être pas sincère. Je l'ai pressé par tant de franchise, tant d'abondan, tant de chaleur d'idées et de patriotisme, que nous nous sommes trouvés l'un et l'autre, d'après une demie heure de conversation, dans cette intimité qui ouvre les âmes et qui en laisse échapper les secrets.

Il a vu dans la mienne une résolution forte de faire respecter *l'indépendance* de la République Batave par toute la puissance de mon gouvernement, et je me suis convaincu par les *mouvemens* de la sienne, qu'il est disposé à défendre sa république contre toute attaque, contre toute invasion de la part de nos ennemis communs.

Je crois, Cit. Ministre, que vous pouvez assurer au Directoire Exécutif, qu'il peut compter sur ce général *pour le soutien de l'indépendance de la République Batave.*

Le gl. Brune m'est venu voir un instant après mon arrivée. Je vais me concerter avec lui sur les moyens les plus prompts et les plus efficaces de sauver ce païs.

Salut et considération,
FOUCHÉ.

XLI. B.

Fouché aan Talleyrand.

La Haye, 28 Messidor VII. (16 Juli 1799).

J'ai profité du départ d'un aide de camp du général Brune, pour vous apprendre que j'ai obtenu du gouvernement Batave, que le commandement des troupes françaises et bataves sera confié dans cette circonstance au général français; et la loi a été portée hier. Ce point est important, pour mettre l'activité qui est nécessaire dans les moyens de défense. Tout étoit dans une stagnation affligeante. On convenoit qu'on étoit menacé d'une invasion, et on ne songeoit pas même a approvisionner les places. J'ai parlé dans cette circonstance *un langage* qui a été entendu. J'espère vous marquer sous peu, que nous sommes en mesure de repousser l'ennemi. Je vous prie d'assurer au Directoire que je travaillerai sans relâche, jusqu'à ce que j'ai obtenu ce résultat.

Salut et respect,
FOUCHÉ.

P. S. D(aendels) continue à me témoigner beaucoup de confiance et beaucoup de zèle.

XLI. C.

Fouché aan Talleyrand.

La Haye, 3 Thermidor VII. (21 Juli 1799).

Citoyen Ministre,

J'espère vous donner par le prochain courier la situation exacte des forces et de l'esprit public de la Républiqui Batave. Le Directoire, en comparant ce qui existoit avant mon arrivée et tout ce qui s'est fait depuis, pourra juger si j'ai bien employé mon temps.

La chose la plus difficile ici étoit d'imprimer le mouvement, et ce mouvement est fortement imprimé dans quelques jours. Cette république sera dans un état de défense respectable. Elle sera étonnée elle-même de tout ce qui se prépara et s'acheva à son insçu.

D'autres s'en étonneront aussi et m'accuseront peut-être; parce que, par respect pour l'indépendence du peuple Batave, je n'aurai pas voulu provoquer des *changemens*, que les passions mettaient au premier rang de leurs droits et de mes devoirs.

Salut et considération,
FOUCHÉ.

P. S. D. continue de me seconder de son zèle et me témoigner beaucoup de dévouement.

P. S. Je viens de recevoir la brochure que vous m'avez envoyée. Je n'avais pas besoin de la lire, pour être très-convaincu que vous êtes resté digne de la haine des ennemis de la République Française.

XLII. A. (A. É.)

FLORENT GUIOT AAN TALLEYRAND.

La Haye, le 15 Thermidor an VII. (2 Augustus 1799).

. . . . Arrivé ici depuis quatre jours, je ne puis encore vous communiquer que quelques observations générales; mais je vais travailler à me procurer sans relâche des connaissances détaillées sur la situation politique du pays.

J'ai déjà eu plusieurs conversations avec le Général Daendels. J'ai retrouvé avec plaisir en lui le patriote, que j'avais connu dans l'an 2 à l'armée du Nord. Il peut allier un peu d'ambition à son amour de la liberté, mais de cette ambition, qui ne cherche à se procurer de l'influence qu'en se signalant par les services qu'elle rend à la chose publique. Il a des ennemis, mais la masse des bons citoyens me paraît être bien disposée en sa faveur. Je crois que nous pouvons compter sur lui, et il vient d'en donner un nouveau gage, en contribuant à faire nommer le Général Brune général en chef des deux armées.

Ce pays prend une phisionomie militaire très-rassurante. L'armée de ligne s'exerce et montre de l'ardeur et du dévouement; 30 mille gardes-nationaux s'organisent, s'arment et se disciplinent. On met les places frontières en état de défense; en un mot, tout se prépare pour repousser vigoureusement les Auglo-Russes.

Les Bataves se battront bien contre les Russes et mieux encore contre les Anglais. Le peuple déteste ces derniers depuis la campagne de l'an 3, dans laquelle ils ont pillé et brulé plusieurs villages en se retirant, et même fait feu sur quelques régiments hollandais. On peut donc être à peu près sans inquiétude à l'égard de l'invasion projetée; mais il en serait autrement si le Cabinet de Berlin y prenait part. Les Prussiens me paraissent fort considérés et aimés dans ce pays.

Le corps législatif et le Directoire sont fort mécontents d'un discours prononcé à la société constitutionelle du Manège, et recueilli, je crois, dans un journal; discours dans lequel on cherche à les rendre suspects et odieux à la République française. J'ai cherché à les rassurer, en leur observant que c'était là un de ces inconvénients qu'il était difficile de séparer de la liberté de parler et d'écrire, mais que le peuple français et son gouvernement ne se déterminaient point par les phrases d'un motioneur ou d'un journaliste, et qu'ils rendaient une entière justice à la loyauté du gouvernement Batave.

Je suis instruit que ce pays renferme un grand nombre d'émigrés et de prêtres déportés. Je tiens une note toute prête pour en demander sévèrement

l'expulsion; mais je ne la remettrai qu'après que je connaîtrai les résultats d'une opération secrète concertée entre les Généraux Brune et Daendels, ayant pour objet d'en arrêter quelques-uns qui se réunissent en comité secret.

Salut et respect,

FLORENT GUIOT.

XLII. B.

Florent Guiot aan Talleyrand.

La Haye, 21 Thermidor VII. (8 Augustus 1799).

. . . . Je crois qu'il ne serait pas impossible de faire éclore ici une nouvelle révolution. Le parti qui la veut est peu nombreux, peu influent; mais s'il pouvait compter sur l'appui de notre Gouvernement, son audace lui tiendrait lieu de force, et probablement il réussirait.

Il est loin de ma pensée de vous proposer cette mesure. Je suis persuadé au contraire que son exécution causerait la perte de ce pays. Les capitaux disparaîtraient, les négociants iraient chercher ailleurs le repos et y jouir des intérêts de leurs fonds placés en Espagne, à Vienne, en Russie; et le territoire Batave ne serait bientôt plus qu'un marais infect.

Pour s'en convaincre encore mieux, il suffit de réfléchir que ce pays, dont la population ne s'élève qu'à 1800,000 individus, paye 80.000.000 de contributions annuelles, sans compter les taxes extraordinaires qui sont très-fréquentes. Une contrée agricole peut soutenir de violentes secousses; mais elles tuent un pays qui ne subsiste que par le commerce; et les deux révolutions des 22 Janvier et 12 Juin ont peut-être fait plus de mal à la Batavie que tous les événements de la guerre.

Les moyens d'influence me paraissent donc les seuls qui conviennent dans ce pays, et notre gouvernement doit, ce me semble, tendre sans cesse vers leur accroissement. Ce sistème n'exclut point le langage de la dignité et de la fermeté, que je regarde au contraire comme très-convenable auprès d'un gouvernement toujours disposé à n'envisager que sa propre affaire.

C'est dans ces vues que je souhaiterais qu'il fût possible de porter l'armée au complet de 25000 hommes. Il n'est pas douteux qu'une pareille mesure ôterait l'espoir aux partis Anglais, Orangistes, etc. et contribuerait à faire prononcer pour nous lee indécis; et c'est le plus grand nombre. . . . . .

FLORENT GUIOT.

XLIII. A. (F. A.)

ABERCROMBY AAN DAENDELS. [1]

August 1799.

Sir,

I herewith transmit to you a Proclamation from His Serene Highness, The

---

[1] Gelijkluidend schrijver werd gericht tot Gilquin, den bevelhebber van Den Helder. Zie de vertaling daarvan bij Krayenhoff, Bijl. II b.

Prince of Orange, and another from myself, by order of His Majesty The King of Great Britain.

I require that you should immediately surrender upon the Principles contained in these Proclamations. If you do not, it will be my Duty to treat you as an Enemy, and you must be sensible that the army now ready to attack, will immediately overpower you.

The officier who bears this, is ordered to return directly with your Answer.

I have the Honor to be, Sir,
Your most obedt. Humble Servant
RA. ABERCROMBY.

To the Commanding Officer
of the Dutch Troops.

XLIII. B. (R. A.)

PROCLAMATIE VAN DUNCAN AAN STORY.

A bord le vaisseau de sa Majesté Britanique
le Kent, le vingtième d'Aout 1799.

Monsieur,

Comme il y a ce moment plus de vingt mille troupes débarquées sur le Helder et comme il seront suivi de plusieurs autres, vous avez bonne occasion de montrer votre zèle envers votre souverain légitime le Prince d'Orange, en déclarant pour lui avec autant de vaisseaux de la flotte Hollandoise qui suiveront votre exemple.

Tout ceux qui se déclare en tel manière, seront reconnu pour amis et alliez, et ils peuvent aborder le Pavillon Hollandoise au grand Perroquet. Ayant fait part de ce déclaration au chevalier Ralph Abercrombie, Général Commandant de l'armée Brittanique à Terre, et à Monsieur André Mitchell, commandant sous moi le département navale de cette expédition, aucun des vaisseaux qui voudront, peuvent sortir et se rendre chez moi; et ils seront traité avec l'amitié la plus sincère comme alliez et reçu dans le sein de la flotte Anglaise, là y rester, puisqu'ils recevront des ordres pour leurs conduite du Prince d'Orange.

J'ai l'honneur d'être avec considération et l'amitié, votre très obéissant serviteur

DUNCAN.

The bearer of this, captain Witchey, has my direction to offer the dutch fleet and officers our assurance of friendship.

XLIV. A. (R. A.)

DAENDELS AAN DEN AGENT VAN OORLOG.

In het Hoofdquartier te Overschagen bij Schagerbrug, den 2 (lees: 29) Augustus 1799.

De rapporten successivelijk aan den Gen. en chef gedaan en het mondeling verhaal van mijn aide de camp heeft U het gebeurde bij de affaire op eergisteren doen kennen, en heb daar niets bij te voegen. Ik kan U nog geen staat van de dooden en geblesseerden opgeven; doch derzelver getal is vrij aanmerkelijk, voooral dat der officieren, die zich in de meeste corps gedistingueerd hebben; en hierom durve ik U vraagen aan het U. Bew. te willen voordragen om de avancementen door deze affaire veroorzaakt, te laten vervullen in de corps waarbij de verliezen zijn geleden, zonder te rouleeren bij de halve brigades en bataillons artillerie.

Daarentegen heeft de Lt. Boireau zich in deze affaire dadelijk ontmaskerd, zooals wij wel voorzagen; want zijn bataillon was nauwelijks opgemarcheerd, zonder nog den vijand gezien te hebben, of hij verliet het zonder permissie en kwam mij vraagen verlof om zich te absenteeren, als zijnde ziek geworden; hetgeen ik hem weigerde. Hij antwoordde mij, dat hij echter niet naar zijn bataillon terugkeeren, maar agter uit zou gaan, waarop ik hem zijn epauletten heb afgerukt, zijn degen ontnomen en weggejaagd. Een cassatie met infamie, welke ik voor hem verzoeke, is nog te zagt voor een canalje als deze.[1] Gij zult wel goedkeuren, dat ik den Col. Cras uit de kas van extraordinaire uitgaaven rembourserе een paard, hetwelk onder hem is doodgeschoten, wijl dit anders nog veel voeten in de aarde heeft. Ik heb een parlementair aan den Generaal Abercrombie gezonden, om te weten of de Lt. Colonel Herbig leevend of dood zij, en ben antwoord verwagtende.

Heil en respect,
DAENDELS.

De Gen. Abercrombie antwoord mij op 't ogenblik, dat de Lt. Coll. Herbig na alle gedagten dood is, dog dat hij er nader op zal informeren.

XLIV. B.

Daendels aan den Agent van Oorlog.

Hoofdquartier te Schermerhorn, den 30 Augustus 1799.

Ik kome uwe letteren van 28 dezer te ontfangen, maar verschoon mij, Burger Agent, ik agte de middelen volstrekt niet toereikend aan onze staat van zaken. Alle de Bataillons en niet Comp. van de gewapende Burgermagt moeten ten minste in de Eylanden, (?) en gedeeltelijk met alle de Grenadiers en Jagers in 't veld gebruikt worden. Alle fransche corpsen en de divisie Dumonceau

[1] Zie over dezen held, Bijlage XLVI n°. 21.

hadden zig moeten vereenigen, om zeker te zijn, dat wij tegens de reeds gelandde Engelschen en alle dagen verwagt wordende Russen konden opwegen. Ik wassche mijne handen in onschuld, want heb er 2 maal daags op aangedrongen.

De directie van onze ambulance en hospitaal is allerslegts; geen de minste zorge word er voor de geblesseerden gehouden; geen order ter wereld; en zelfs moet er in de Ambulance geen pluksel nog bandage geweest zijn. Geen administratie voor de vivres en fourage, omdat ze niet betaald worden; waarin Hespe, door 't Admin. bestuur tot een voorschot te bewegen, geremedieert heeft. Men antwoord mij niet eens op mijn aanvraag voor een secretaris. Vos ziet niet om na zijn parc, en de paarden leven van de roof, zoowel als de Drijvers, die niet betaald worden. De departementen zenden geen meer Drijvers, en egter worden er geen convenabele maatregelen genomen, om hier in te voorzien. Dit is een schets van onze situatie.

Ik ben heden uit de onhoudbare positie van de Zijp getrokken, dog zal thans hier blijven, omdat de franschen zig even beginnen te vertonen en ik een stellige last heb te blijven; dog ik zou het een misdaad tegens mijn Vaderland geagt hebben er langer te vertoeven; dat de Engelschen mij in rust gelaten hebben, is de eerste faut die zij doen, en die er anders over oordeelt kent het terrain niet, of is er *niet* agter.

Veele gelooven nog, dat deze landing slegts een valsche attaque is, en zulx zou aan het nemen van voldoende maatregelen nadeelig kunnen zijn. — Deze fint van de *diplomatie anglaise* is dan gelukt. — God geve 't beste; mijn divisie en ik zullen haar plicht doen.

Heil en respect,

DAENDELS.

P. S. Meeste ben ik nog verlegen om een Militaire Krijgsraad en deszelfs fiscaal en instructie. Zorgt dog in Gods naam, want hoe kunnen wij anders de zaken overeind houden?

XLIV. c.

Daendels aan den Agent van Oorlog.

Hoofdquartier te St. Pancras, 21 September 1799.

Uw brief van eergisteren heb. ik ontvangen. Ik heb de eer U toetezenden mijn rapport aan den Gen. en chef gedaan over de affaire van eergisteren, en prevenieer U dat de Gen. Dumouceau en ik thans reeds hebben 6 bat^{s}, welke zoodanig vernield zijn, dat deselve achter uit moeten worden gezonden en 4 andere, welke ternauwernood meer in linie kunnen staan. *Ik twijfel niet of het Gouvernement* zal reeds extr. middelen beraamd hebben om de armee te completteren, hetwelk zeer gemakkelijk kan geschieden, door ieder departement te laten fourneeren 1000 man vrijwilligers uit de gewapende Burgermacht of uit dezelve bij loting te vinden, met macht van substitutie. Gij verwondert u, Burger Agent, over mijn laatste postscriptum, maar gij bevondt echter, dat ik niet verwaardigd was met eenig antwoord op mijne brieven van 1 en 2

deser, en zult bij nader onderzoek wel bevinden, dat er meer andere onbeantwoord zijn...... De vijand thans de voorposten van Dumonceau attaqueerende, ben ik niet in staat verder uittewijden, maar ik twijfel niet of uwe verwondering zal verdwenen zijn, te meer daar gij zelfs avoueert, dat ik op een aantal andere pointen van 't begin dezer maand geen antwoord ontvangen heb. Of hiermede het Vaderland gediend zij, laat ik u zelve oordeelen. Wat nu betreft de Provoost-Generaal, zoo is dezelve door U gezonden bij de Justitie, welke met de politie van 't leger niets gemeens heeft. Laat u de resolutie voorhouden, waarbij gij Jan de Heer herwaards zendt, en gij zult de waarheid daarvan ontwaren. Maar zoo deze fout al geredresseerd wordt, wat hebben wij toch aan een meubel als Jan de Heer? Deze kan wel confusie verwekken, maar geen orde daarstellen. Ik zwijge van de directie over de gewapende burgermacht, doch ik ben volstrekt van contraire gevoelen, zoo ten opzigte van derzelver emplooy als middelen van contrainte.

De toestand van ons Vaderland is niet zorgelijk, maar ieder moet zijn plicht doen; niet met woorden, maar met daden; en het Gouvernement moet haar Armee in staat stellen en in staat houden om een vijand, die op zijn overmacht steunt maar geen secours kan bekomen, te helpen vernielen en de schande van de vloot te heelen en de roem der natie te herstellen.

Heil en Eerbied,
DAENDELS.

XLIV. D.

Daendels aan den Agent van Oorlog.

Hoofdquartier te Nieuwe Nieuwdorp, (14 Oct. 1799.)

Burger Agent! Zedert gisteren eerst heb ik mijn staf van Hoorn kunnen doen komen, en ben tot dien tijd toe van mijn vertrek van Purmerend in de onmogelijkheid geweest een behoorlijk rapport in te zenden. Ik heb zelfs den Gen. en chef niet anders kunnen informeeren als door den Gen. Majoor van Zuylen van Nyevelt, welken ik billetten met potlood geschreven toezond.

Den 9 dezer ben ik met mijne divisie gemarcheerd op Hoorn, alwaar vele disorders door het Oranjegepeupel bedreven waren; doch derzelver hoofden waren gevlucht, zoodat ik nog niet heb kunnen doen arresteeren degeene, welke het huis, alwaar het constitutioneel gezelschap gehouden wordt, hebben doen plunderen, de vrijheidsboom hebben doen omhakken en de gewapende burgers mishandeld. Ik heb echter den Gen. Maj v. Z. v. N. order gegeven om ze te doen arresteeren, zoodra ze te vinden mochten zijn, alsmede om de gewapende burgermacht te herstellen en zoo goed te wapenen als mogelijk was.[1]

[1] Het vervolg van dit rapport, bij Krayenhoff. Bijl. XVII. a. Waarschijnlijk heeft de uitdrukking «Oranjegepeupel» Krayenhoff in 1832 afgeschrikt het rapport in zijn geheel op te nemen.

XLV. A. (F. A.)

BRUNE AAN DAENDELS.

(La Haye) Ce 6 Fructidor an 7e. (23 Augustus 1799).

Je vous remercie de l'envoi des cartes que vous voulez bien me procurer.

Tout prend de la consistance. Je commence à être content; il serait bien agréable de faire écho aux victoires de Masséna. Si l'ennemi n'en veut pas à la Belgique, je ne crois pas que vous ayons rien de fort sérieux d'ici à dix ou douze jours.

Salut Républicain,
BRUNE.

XLV. B.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à la Haye, le 9 Fructidor l'an 7. (26 Augustus 1799).

Le Ministre de la Marine, mon cher Général, vient d'indiquer à l'amiral Story des moyens pour défendre l'entrée de la passe à l'ennemi. Je désire fort qu'ils soient promptement mis à l'exécution, afin que nous soyons assurés qu'il ne pourra pénétrer par là dans le Zuiderzee. Ne serait-il pas possible de faire échouer sur l'estrand ou sur des bancs quelques vieilles carcasses, qui fourniraient une batterie embarrassée? Je ne sais si cette idée est bonne; on est persuadé ici qu'en coulant bas des batimens dans la passe, il serait impossible de les relever. Je vous marquais dans ma lettre d'hier que je pressais l'organisation des gardes nationales, mais j'ai beau presser. Je ne trouve pas qu'on marche avec la célérité nécessaire dans la circonstance. J'ai proposé aujourd'hui au Directoire, afin d'avoir, plus promptement quelques corps de gardes-nationales disponibles, d'inviter toutes les communes de la République à fournir sur le champ chacune cinq hommes de bonne volonté armés et équipés. Les grandes communes en fourniraient d'avantage, ce qui serait une compensation pour celles qui en donneraient un moindre nombre; le lieu de la réunion serait à Harlem.

Je demande aussi que les villes ou communes principales soient invitées à fournir trois cavaliers montés et equipés, ou cinq chevaux harnachés avec une armure de cavalier. Par là notre force en cavalerie se trouverait dans l'espace de peu de jours beaucoup augmentée.

Je propose en même temps, afin d'effectuer les intentions du Gouvernement Batave pour remonter complètement la cavalerie française, de faire désigner par les municipalités les chevaux de luxe dont on pourrait disposer, et de les payer au taux de la cavalerie.

Ces mesures me paraissent devoir être d'un effet salutaire et prompt, et j'espère que le Directoire les adopte, du moins en partie.

J'ai demandé que les villes et villages de la Nord-Hollande soient mis en

état de siège, et qu'il fût sans délai rédigé une instruction. Demain je vous ferai part du résultat, à mon retour d'Amsterdam .....

Salut Républicain,
BRUNE.

P. S. Tout concourt à me faire penser que ce n'est plus que de vaisseaux de guerre que vous avez en présence; ceux de transport vont à Brémen. Votre surveillance n'en est pas moins indispensable. C'est à vous à aminer tout du feu de la gloire et de la liberté.

Demain je passe en revue la garde nat. d'Amsterdam. Après-midi je serai à la Haye.

XLV. c.

Brune aan Daendels.

La Haye, le 12 Fructidor l'an 7. (29 Augustus 1799).

Mon cher Général, Votre aide de camp vous dira que l'esprit public est pour la Liberté. Ce n'est plus maintenant des cinq hommes qu'il faut demander aux communes. Tout annonce que les volontaires viendront d'eux mêmes. En un mot, l'insolence du Prince d'Orange et la preuve qu'on a qu'on se fait tuer pour son Pays et pour la Liberté, donnent à la Nation Batave un enthousiasme patriotique.

Vous me dites que votre ligne a cinq lieues de long et que par conséquent elle est difficile à garder. Mais considérez, mon cher Général, que le terrein qui vous sert de front est coupé par un grand nombre de canaux parallèles, entre lesquels de distance en distance vous pouvez placer vos chasseurs, couper les digues et vous servir de planches pour les passages, de manière que c'est en effet les fossés d'une place forte. Reste votre flanc garche que vous croyez forçable. Mais observez, mon cher Général, que la plus grande faute que pût faire l'ennemi, serait de vouloir le tenter, à moins qu'il ne voulût suivre l'estrand protégé par le feu des vaisseaux qui suivraient les colonnes. Et encore dans cette hypothèse sa marche serait dangereuse, obligé de vous prêter son flanc gauche, et si vous avez fait quelques batteries, comme me l'a dit votre aide de camp, il ne pourrait passer sans danger, car vous avez l'avance pour choisir des dunes, qui vous donnent l'avantage de masquer vos mouvement. Il est très-important que vous teniez dans vos positions trois ou quatre jours au moins, non pas pour donner le tems à une reserve de se former, mais à une véritable armée, qui doit venger la mort des braves qui ont combattu sous vos ordres. Le Général Barbou reçoit aujourd'hui un courrier, ainsi que l'adjud[t]. G[al]. Moltzer, qui porte a chacun d'eux l'ordre de se rendre près de vous. Ce sont des officiers braves et intelligens, qui je crois vous seconderont bien.

Votre aide de camp vous dira que la tournure des choses est fort bonne.

Salut Républicain,
BRUNE.

P. S. N'abandonnez pas votre position et si vous aviez commencé votre

retraite, faites ravancer vos troupes; il faut tenir où vous êtes. La position que vous voulez prendre, livre Amsterdam au lieu de le défendre.

BRUNE.

XLV. D.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à la Haye, le 13 Fructidor l'An 7.
(30 Augustus 1799).

Quoique je ne connoisse pas bien le terrein sur lequel vous êtes placé, je vous invite, Citoyen Général, à faire élever deux rédoutes pour contenir cinq cents hommes chacune; une sur votre droite et l'autre sur votre gauche. Vous pourrez lier ces deux ouvrages par des fortins, contenant cent cinquante hommes plus ou moins chacun. Vos forces principales doivent être au centre et éloignées du front de défense de quinze ou vingt minutes de marche. Par ce moyen vous jugerez de l'attaque véritable de l'ennemi, et pourrez y porter toutes vos forces sans crainte de surprise. Les troupes marchent; l'armée sera bientôt formée et vous reprendrez l'offensive.

On est persuadé ici que vous n'avez en face que votre force à peu près et que la seconde expédition n'est point débarquée.

Toute la Hollande est bien disposée et a les yeux sur l'armée.

Vous pouvez, Citoyen Général, faire des dépenses secrètes; elles vous seront remboursées de suite. Le quartier général sera établi a Harlem après-demain.

Salut Républicain,
BRUNE.

XLV. E.

Brune aan Daendels.

La Haye, le 14 Fructidor l'an 7 (31 Augustus 1799).

Puisque vous vous êtes retiré, Citoyen Général, de votre première position, ne quittez celle que vous avez maintenant, qu'y étant forcé. Il faut défendre Alkmaar jusqu'à la dernière extrémité, et dans le cas ou vous seriez contraint à une retraite, la faire sur le Beverwijk. Il faut vous tenir sur la défensive, à moins que l'ennemi ne fasse une faute assez grande pour vous faire présumer que vous le battrez complètement. Vous devez envoyer des reconnaissances à Hoorn, si vous n'y avez pas établi un piquet de cavalerie.

Salut Républicain,
BRUNE.

XLV. F.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général, à Alkmaar le 20 Fructidor l'an 7.
(6 September 1799).

Citoyen Général,

Vous enverrez un officier patriote et ferme à Enkhuizen. Il y prendra le

commandement de la garde nationale, qui est très bien disposée. Il fera toutes les dispositions nécessaires pour mettre cette ville en état de resistence à une attaque, soit par terre soit par mer. Il trouvera dans le port deux chameaux et deux batimens de 40 canons, appartenant à la compagnie des Indes, qui les offre. Il les fera embosser et prendra toutes les mesures propres à assurer la défense. Il tirera d'Amsterdam les canons qui pourront être nécessaires.

Vous enverrez aussi un officier avec les mêmes pouvoirs à Hoorn. L'un et l'autre se rendront sans délai à leur destination. Leur mission, attendu son importance, exige de leur part beaucoup de zèle et d'activité. Ils vous rendront compte de leurs opérations.

L'officier, qui se rendra à Enkhuisen, devra tacher de lier des relations avec Medemblik, afin de savoir ce qui se passe dans cette partie.

Salut Républicain,
BRUNE.

L'officier, qui se rendra à Enkhuisen, prendra des renseignemens du C[en]. Rant, secret[e]. de la Compagnie des Indes et qui se trouve dans cette ville.

XLV. G.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à Alkmaar, le 23 Fructidor l'an 7.
(9 September 1799).

Citoyen Général,

Le jour est arrivé où nous devons laver dans le sang du perfide Anglais l'injure faite à la République. Ils ont volé la flotte Batave dans vos ports. Un traître la leur a livrée. Chassons, exterminons ces pirates. Leur défaite apportera quelque soulagement aux maux de la patrie. Assemblez vos officiers; dites leur que l'heure de l'honneur et la bravoure est prête à sonner. Que l'ardeur guerrière s'empare de toutes les âmes! Que l'amour de la patrie soit reveillé dans le coeur du soldat! Qu'une émulation généreuse entre les Français et les Bataves fasse douter si c'est les guerriers d'une même nation qui combattent, ou plutôt que le génie de la liberté ne fasse qu'un même corps de deux armées, unies pour la même cause. Enfin, citoyen général, faites passer dans l'âme des autres les sentimens dont vous êtes animé.

Vous devez faire vos dispositions pour faire marcher votre division du poste où elle se trouve, vers Eenigenburgh. Votre flanc droit est exposé au débouché de trois ou quatre routes par où l'ennemi pourroit vous inquiéter, si vous ne vous en rendiez pas maître. Il faut donc couper les ponts des routes sur votre flanc droit. Retranchez les passages et y laissez du canon. Votre avant-garde doit être rendue à Einburg (sic) à quatre heures moins un quart du matin du vingt quatre f[d]. Elle doit forcer la digue. Cet avantage obtenu, vous vous maintiendrez en vous fortifiant sur la droite de la digue à un quart d'heure d'Einburg, vers St. Marten; vous ferez placer du canon. Enfin vous établirez sur ce point une défensive respectable, tandisque filant par votre gauche avec le gros de votre division vous ferez vos efforts pour aller au pont de Groot sloot par le chemin de Burger Weg et vous vous en rendrez maître. Le général

Dumonceau à la même heure aura du se rendre maître de la grande digue par Vermenuysen et de Grabbendam par une attaque directe et une oblique. A la même heure le général Vendame (!) aura pénétré sur la grande digue par Grooter mole et autres passages de cette direction.

Vous sentez, citoyen général, que par cette attaque combinée sur une espèce d'angle de bastion, nous aurons la supériorité du nombre, réunie à celle du courage, sur un ennemi obligé à garder toute sa ligne. Il sera sans doute glorieux de poursuivre l'ennemi avec une vigueur héroique, mais comme le combat se donnera sur un terrein qui permet d'être coupé et qui n'a pas de développement, il faudra vous servir de toute votre raison pour modérer l'impétuosité des troupes, à moins que le triomphe vous semble indubitable. Dans ce cas il faudrait encore garder tous les défilés de droite et de gauche, avec une scrupuleuse attention.

Il est à présumer que notre attaque forcera l'ennemi à se retirer dans les dunes; il ne faudra l'y poursuivre qu'àvec la plus grande précaution pour ne pas tomber dans quelque embuscade, et se contenter de la conquête du Zyp, en y prenant position jusqu'à nouvel ordre.

Enfin, si par un malheur, qui ne peut être prévu, nous étions forcés à la retraite, le rendez-vous général de l'armée sera dans les bois et plaines de Bergen, appuyant sa droite au canal d'Alkmaar et la gauche aux dunes. Le terrein offre une défensive qui permet d'y rallier les troupes avec facilité. Mais, citoyen Général, la victoire ne nous abandonnera pas. Demain au soir sans doute la nouvelle en sera apportée à la Haye. Vive la République!

BRUNE.

XLV. H.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à Alkmaar. [1]

Citoyen Général, Le mouvement que vous avez fait vers *Colhorn* est infiniment satisfaisant pour moi. Je désire pourtant que vous ne vous avanciez qu'avec la plus grande précaution.

En cas de retraite, qui n'est pas présumable, votre ligne s'étendra de *Winckel* sur *Nieudorper-Verlaat.* Cependant le Général Dumonceau, qui doit vous rendre deux bataillons, reçoit l'ordre d'occuper le point de Nieudorper-Verlaat sans cesser d'occuper Outcarspel. Son avant-garde est à *Dirkshorn;* je lui donne avis que ses éclaireurs s'approchent le plus de *Schagen.*

Herencarspel est occupé par un bataillon français et *Vermenhuisen* par un autre. Vous verrez par ce moyen que les divisions se trouveront liées, et qu'en cas de retraite plus éloignée vous aurez les points importans de *Nieudorper-Verlaat* et autres sur cette ligne à votre disposition. *Je me fie parfaitement à votre expérience militaire et à la connoissance que vous avez du pays.*

Salut Républicain,
BRUNE.

[1] Zonder datum. De inhoud heeft betrekking op de bestorming van de Zijpe, 10 September 1799.

XLV. J.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à Alkmaar, le 24 Fructidor an 7.
(10 September 1799).

Citoyen Général, Je vous demande de me dire sous le plus bref délai, si vous pouvez répondre de votre troupe.

Je vous autorise à faire fusiller sur le champ tout moteur de désordre. Je l'exige de vous. J'exige aussi que vous me fassiez connaître les instigateurs infâmes d'une attaque de la part de l'ennemi, qui a désorganisé vos troupes. J'exige que vous fassiez bruler tout bagage qui se trouve dans vos corps, hors ce qui est strictement utile à chaque homme, officier ou soldat, et qui dans trois heures ne sera pas éloigné de la position de l'armée; et que vous fassiez chasser ignominieusement toute femme qui n'est pas vivandière ou blanchisseuse, et dont le nombre doit être de quatre de chaque par bataillon.

Cassez les officiers lâches et remplacez les par des braves sous-officiers ou soldats.

Votre division ne sera plus logée dans les villes. Vous déterminerez un campement dans votre position; vous ferez baraquer; vous retrancherez votre camp, soit en choisissant un terrain coupé de canaux, ou en faisant des redans et des redoutes. Ce n'est que par une sévérité et une conduite toute militaire qu'on peut arrêter les maux préparés par la lâcheté et la trahison. Je connais vos sentimens. J'en attends l'expression, pour prendre une détermination absolue.

Vous vous arrangerez pourque les vivres soient distribuées au camp. Lorsque l'on marche à l'ennemi, tout ce qui n'est pas voiture d'ambulance doit se trouver en arrière de la place d'Alkmaar.

Salut Républicain,

BRUNE.

XLV. K.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à Beverwick, le 13 Vendémiaire, l'an 8e.
(5 October 1799).

J'ai reçu vos quatre letters, Citoyen Général, et je vous remercie de votre exactitude. Je vous ai laissé avec les forces que vous avez maintenant, parce que au moyen d'inondation elles suffissent pour votre défensive. Je vous recommande encore de couler des barques dans les endroits les plus resserrés des canaux, qui aboutissent à l'Y. Comme vous me dites que vous viendrez demain, nous causerons sur votre position. Le Gén. Bonhomme occupe Knollendam et Crommenyerdick.

Salut Républicain,

BRUNE.

XLV. L.

Brune aan Daendels.

Au Quartier-Général à Alkmaar, le 10 Vendémiaire 8 h. du m. l'an 8. (12 October 1799).

Je viens d'être averti, mon cher Général, que l'ennemi attaque notre gauche par l'Estrand. Vous aurez, selon toutes les apparences, à souffrir de ses efforts. Tenez bien vos troupes ensemble, et donnez moi de prompts et de fréquens avis.

Salut Républicain,
BRUNE.

XLV. M. (R. A.)

(Relat. tot de Secr. Not. v. h. U. B.)

BRUNE AAN HET UITVOEREND BEWIND.

Au Quartier-Général à Alkmaar, 25 Vendémiaire l'an 8 de la République Française. (17 Oct. 1799).

Citoyens Directeurs,

Je vous transmets copie de plusieurs pièces relatives à une demande de capitulation pour l'armée anglo-russe; cette demande est faite par M. le duc d'York.

Les mouvemens que j'ai ordonnés ont tellement resserré l'ennemi dans ses positions, qu'il ne peut guère en sortir sans de grands risques, soit qu'il attaque, soit qu'il rentre dans ses vaisseaux. Cependant les Anglo-Russes ne pourraient être forcés dans le Zijp, sans une grande effusion de sang. Une nouvelle victoire sur eux ne les empêcherait pas de ruiner la Nord-Hollande par des inondations, de ruiner une partie des ouvrages du Nieuw-Diep et surtout d'encombrer le Mars-Diep; opération dont votre commerce et votre marine souffriraient tellement, que vous crûtes vous-mêmes devoir vous y refuser lorsqu'il fut question des moyens de garantir votre flotte. Quels que soient les avantages que doive me céder le duc d'York, ces considérations m'ont déterminé à renoncer à la gloire d'un succès, pour assurer la prospérité d'un gouvernement qui m'a confié ses armes. Demain j'attends une réponse définitive. Je m'empresserai de vous faire part d'un résultat qui excite sans doute votre sollicitude.

Salut Républicain,
BRUNE.

XLVI. (F. A.)

COPIEBOEK VAN DAENDELS.

(23 *Augustus*—28 *October* 1799.)

No. 1. Schagerbrug, le 23 Août 1799.

Mon cher Général! [1]

En arrivant ici, je n'ai encore pu faire autre chose que de prendre des

[1] De brieven zonder nadere persoonsaanduiding zijn aan Brune gericht.

renseignements; tous m'ont beaucoup satisfait. Les dispositions prises par le Général van Guericke étoient toutes très-bonnes. Vous jugerez vous-même de l'état des choses par ses rapports, que je joins à ma lettre ; ils me sont parvenus en route, et je vous les envoye tels que je les ai reçus parce que nous manquons ici du tems et de monde pour les traduire. Demain je vais m'occuper de concentrer davantage encore les troupes, et de les disposer de manière à ce qu'elles puissent rapidement se porter sur les points où l'on tendera des attaques, particulièrement sur le Helder.

Je suis fâché de ne pouvoir les rapprocher davantage de ce village, mais vous connoissez la plage aride, longue de 5 lieues, que nous en sépare, et sur laquelle il est impossible de loger ni de faire subsister le soldat. Nos forces du moins la borderont sur tous les points, et seront disposés de manière à pouvoir la traverser promptement.

La violence du vent du Sud-Ouest qui a soufflé depuis hier a fait totalement disparoître la flotte; demain, si le vent change à marée montante, sans doute ils se remontreront. Je me rendrai donc un peu avant midi au Helder, pour observer leurs démarches et la côte; mais avant je vous écrirai, pour vous donner des détails plus particuliers sur les arrangemens que je me propose. Tout le monde me paroît avoir d'aussi heureuses espérances que moi et ne sentir que le regret de ne plus apercevoir l'ennemi.

N°. 2. Schagerbrug, le 24 Août.

Mon cher Général!

Vous trouverez ci-joint un tableau détaillé de l'emplacement et de la distribution des différentes troupes de ma division. D'après ces dispositions vous verrez que les deux brigades sont placées de manière à pouvoir arriver promptement sur le Helder par deux grands debouchés, celle de droite par les deux Keetten, celle de gauche par Calandsoog. Tout me fait présumer, Général, que bien décidément c'est notre république que l'ennemi a choisie pour faire son attaque. J'ai fait demander d'Amersfoort deux pièces de canons et quatre obusiers. Dans nos dunes et derrière nos digues, où le canon ne peut pas toujours être employé, ces obusiers peuvent nous être utiles, et j'espère que vous approuverez cette demande. Les transports ne sont pas aussi prompts que je l'espérois; le nombre des bateaux promis n'étoit pas complet, de sorte que la garnison d'Amsterdam éprouve un grand retard. Cela est heureusement peu important dans la circonstance, car la marée est très-avancée et il n'a paru que quelques frégates ennemies. Je souhaite donc bien que l'on puisse presser autant que possible l'organisation de nos gardes nationales, et que vous puissiez avoir toutes vos forces disponibles. On m'a renvoyé de la Haye un rapport que m'avait faire le général van Guericke, qui me rendoit compte d'une autre sommation faite au Col. Gilquin, qui commande au Helder. Je joins à ma lettre la réponse que lui a faite ce brave militaire. Avec cette sommation le parlementaire lui a remis une proclamation du prince d'Orange, que j'envoye à la Haye à un membre du corps législatif, qui vous en donnera

une traduction. D'après ces faits je suis convaincu que c'est seulement contre nous que sont dirigées les forces de l'ennemi, et je pense, Général, qu'il seroit urgent que vous puissiez rassembler un corps de 15 ou 20 mille hommes, à la tête desquelles vous pourriez vous porter dans la partie de la République, qui sera attaquée.

Si, pour réunir ces corps, vous pouviez tirer des troupes de la Belgique et abandonner la garde de quelques postes même importants à nos gardes nationales, je crois que ces mesures seroient aussi salutaires que toute autre.

J'ai appris avec bien du plaisir les heureuses nouvelles que vous m'annoncez, et sur le champ je les ai fait mettre à l'ordre.

Je vais me rendre au Helder; à mon retour je vous écrirai.

N°. 3. Schagerbrug, le 25 Août.

Mon cher Général!

Ce matin j'ai écrit à l'amiral Story pour l'engager à faire couler bas quelques vieux bâtimens dans le passage de la passe, et par ce moyen de l'intercepter à l'ennemi, puisqu'il ne pense pas qu'on peut se défendre. Le commandant de génie Crayenhoff assure que dans moins de six semaines il pourroit faire relever ces bâtimens, qui ainsi n'apporteroient aucun dommage à notre navigation.

Je propose à l'amiral de faire cette opération aujourd'hui même. Je vous rendrai compte du succès qu'aura ici cette proposition.

La flotte de l'ennemi, contrainte apparemment par la force du vent de Nord-Ouest, a été obligée de s'élever en mer; seulement quelques vaisseaux restent en vue.

J'apprends avec bien du plaisir par l'amiral de Winter, que l'organisation de notre garde nationale se presse et que bientôt nous recevrons des compagnies de grenadiers et de chasseurs. Je reviens encore à la charge, Général, pour vous recommander les propositions de faire camper trois $^1/_2$ brigades de gardes nationales auprès d'Harlem, même avant que l'organisation en soit achevée. Ce campement seroit un moyen de plus pour l'accélerer. Je vous recommande aussi bien le campement de trois demie-brigades françaises auprès d'Amsterdam, si cela vous est possible; mais en attendant il seroit prudent de ne point laisser cette ville sans garnison, et je vous propose de donner des ordres pour y faire venir le 3me bat^{on} de notre 3me demie-brigade, qui est en Zélande, et le bataillon de la seconde demie-brigade, qui est à Zwolle, et dont le général Dumonceau n'a pas disposé. J'ai exécuté votre ordre qui m'a été transmis par le chef de votre état major, pour envoyer une compagnie de cavalerie dans cette ville. Seulement j'y ai envoyé une compagnie du 2me régiment au lieu de dragons, parce que je désire conserver ces derniers très-complets pour les faire agir dans les opérations militaires. Puisque le directoire exécutif a maintenant l'autorisation de mettre en état de siège, je vous prie, Général, d'y faire mettre les villes et villages de la Nord-Hollande. Nous y rencontrons des obstacles multipliés et toujours renaissant de la part des municipalités,

pour les mesures nécessaires au cantonnement de nos troupes, de plus dans quelques endroits orangistes de ce pays où elles sont assez nombreuses. Les teneurs de ce parti manifestent hautement leurs espérances et menacent déjà les patriotes d'assassinat. Je vous serois obligé d'engager notre gouvernement à arrêter sans délai une instruction rédigée d'après les lois françaises sur la mise en état de siège et la composition des commissions militaires, afin que nous puissions avoir une règle de conduite pour mettre à exécution cette mesure.

N.° 4. Schagerburg, le 26 Août.

Mon cher Général!

Je me suis transporté ce matin à Calandsoog où j'ai vu arriver la flotte ennemie, venant du Nord-Ouest courant au Sud; puis, devant moi, elle a manoeuvré pour prendre le vent qui est à l'ouest et se diriger sur le Texel.
Je n'ai point encore de rapport de ce point. Je sais que hier on a arrêté la mesure que j'avais proposée de faire couler bas des bâtimens, qui doivent être au nombre de huit, mais je ne sais pas encore si elle est exécutée. Au surplus maintenant toute ma division est en marche, prête à agir suivant les circonstances et les tentatives que fera l'ennemi; aussitôt s'il se passe quelque événement, j'aurai soin de vous en instruire.

N°. 5. le 26 Août.

Mon cher Général!

Je vous envoye un rapport du Gén. van Guericke. Vous y verrez que l'on n'a pas encore tenté de couler bas des vaisseaux ainsi qu'on se le proposoit. Je vous envoye aussi plusieurs rapports du Cap^e. Herlitz, homme intelligent et brave sur lequel on peut compter, qui m'annonce demie heure par demie heure le mouvement de l'ennemi. Par ces rapports vous verrez que l'ennemi a jeté l'ancre devant et dans la passe du Texel, et qu'il se dispose à enforcer le passage. Les vaisseaux n'étant pas encore coulés à fond, pourra-t-il réussir dans son entreprise? C'est ce que j'ignore, mais cela uniquement est le sujet de mon inquiétude, qui est d'autant plus vive que de moi-même je ne puis y créer aucune opposition. Si toutefois l'ennemi tente cette entreprise et qu'il force le passage, vous pouvez vous attendre à le voir incessamment dans le Zuiderzee. Par ces dispositions de l'ennemi vous verrez qu'il ne songe nullement de se porter sur Bremen, ainsi que le disent vos rapports de Zélande que je crois absolument faux; et cela considéré je vous conjure encore de peser dans votre sagesse l'établissement de cette puissante réserve, que je vous ai proposé.
Daignez aussi communiquer cette lettre au gouvernement. A l'instant je me porte du côté du Helder, et je vous rendrai compte à mon retour de ce qui se sera passé.

N°. 6. le 26 Août,
à 10 heures du soir.

Mon cher Général!

J'arrive à l'instant de la côte que j'ai toute parcourue sur le front de la flotte ennemie, qui s'est rangée en ligne et a jeté l'ancre entre Huisen et le Groot Keetten. Ils s'occupent à descendre les chaloupes qu'ils ont à bord, et a préparer un débarquement. Cette flotte qui tient près d'une lieue et demie d'étendue est ancrée si près des côtes que, son canon protégeant son debarquement, il est impossible d'exposer des troupes pour leur disputer le strand; mais après y avoir opéré leur débarquement, ils ont à traverser des dunes occupés par nos chasseurs, et déboucher dans des plaines où j'ai fait toutes mes dispositions pour les bien recevoir. Vous trouverez ci-joint un état de la position que j'ai ordonné aux différents corps. Le terrein tout coupé de dunes est extrêmement difficile, mais sa difficulté est plus grande pour l'ennemi que pour nous. La prudence me force d'être très-soigneux de ne pas y compromettre beaucoup de troupes; mais s'ils débouchent des dunes, alors profitant de l'avantage de notre cavalerie et de notre artillerie, deux armes dont ils seront privés, je les attaquerai avec une vigueur telle que j'espère qu'ils seront bientôt rejetés de la côte.

La marine promet toujours de faire les plus grands efforts; ce soir, après la marée, on a dû couler à fond quatre bâtimens dans la passe.

Adieu, mon cher Général; demain à deux heures je me rendrai sur le terrein et je vous écrirai aussitôt que je le pourrai. Je vous prie de communiquer ma lettre au gouvernement, a qui je n'ai pas le tems d'écrire, car il ne me reste plus que deux heures de repos, et aussi à ma femme, à qui je vous prie d'assurer que rien encore ne s'est passé et que je me porte bien.

N°. 7. le 27 Août.

Mon cher Général!

Comme je m'y attendois, l'ennemi nous a attaqué à la pointe du jour et a fait son débarquement sur le front de la flotte entre les deux Keetten. La beauté du tems et la tranquillité de la mer lui ont permis de mettre à terre une très-grande quantité de monde. Il a attaqué avec vigueur nos deux bataillons de chasseurs postés dans les dunes, qui dans ce premier moment ne se sont pas comportés comme je l'aurois espéré. La supériorité du nombre et du feu de mousqueterie de l'ennemi les ont bientôt forcé d'abandonner les dunes. Dans cette occasion le brave lieutenant colonel Luck, voulant par l'exemple de son courage retenir sa troupe, s'est exposé avec une témérité qui lui a couté la vie. J'ai fait mes dispositions pour chasser l'ennemi des dunes, mais ce malheureux pays étoit tout à son avantage. Nous ne pouvions y faire usage de notre cavalerie, ni même de notre artillerie; il s'en est suivi un feu de mousquetaire très-vif et très-meurtrier, qui ne pouvoit avoir d'autre but que de prendre, quitter et reprendre la sommité de quelques dunes. Je n'osois même engager nos troupes à une attaque vigoureuse, car aussitôt qu'elles avançoient

les ouvertures des monticules leur faisoient offrir le flanc à tout le feu de la flotte. Je me suis donc contenté de prendre une position au Groot Keetten, pour y arrêter l'ennemi et l'empêcher de s'étendre davantage. Ensuite, ainsi que le citoyen l'Allemand vous l'a mandé, j'ai ordonné à la division de prendre la position du Zype où, ayant les deux flancs appuyés aux deux mers, l'ennemi ne peut arriver sur mon front que par des terreins coupés de canaux.

Sauf la premiére faute des chasseurs, qui après cependant sont revenus au feu avec courage, je suis très-content de la conduite des troupes, et particulièrement de celle du Colonel Crass, qui avec deux de ses bataillons a fait des merveilles. De part et d'autre on n'a fait aucun prisonier, mais beaucoup de blessés et peu de morts; dans ce terrein inégale on ne peut opérer aucune espèce de charge. Crass en a tenté une qui a été infructueuse.

On annonce encore l'arrivée de nouveaux vaisseaux. L'ennemi pourra dans cette nuit mettre à terre une force très-nombreuse, et maintenant, Général! il est bien tems de réunir les masses imposantes dont je vous ai parlé; car je suis persuadé, que ce sera sur ce point que se porteront tous ses efforts.

Je vous prie de vouloir bien communiquer cette lettre au gouvernement.

N°. 8. Schagerbrug, le 28 Août.

Mon cher Général!

L'ennemi ne nous a point attaqué aujourd'hui; apparemment il est occupé à compléter son débarquement, car il lui est arrivé de nouveaux vaisseaux. Je crois donc que je serai peut-être demain attaqué par une force très-supérieure, quoique ma position soit excellente. Cependant j'ai de grandes inquiétudes pour ma gauche a Petten, qui est encore dans ces maudites dunes et dont le flanc est exposé au feu de la flotte. Enfin, mon cher Général, nous ferons de notre mieux, mais la supériorité de l'ennemi me fait vous prier d'envoyer le plus tôt possible quelques troupes françaises de ces côtés. Si demain quelques bataillons pouvoient arriver près d'Alkmaar, ils seroient d'un puissant secours si l'ennemi perçoit par ma gauche, et ils feroient naître je crois une utile émulation. Si vous nous en envoyez, je vous prie, mon Général! de les mettre sous le commandement d'un homme intelligent, qui puisse en partie agir de lui-même et ne pas augmenter encore le poids des détails, dont je suis accablé; car je vous dirai confidentiellement que nos généraux de brigade, qui ne rachètent pas une inexpérience totale de la guerre par l'activité et par l'énergie, laissent tout à faire à moi et à mon état-major bien peu nombreux; de sorte que nous sommes déjà sur les dents, et vous rendriez service si vous pouviez m'envoyer quelques officiers d'état-major actifs et intelligents pour nous soulager.

J'ai vu des vaisseaux ennemis cingler vers le Sud. Sont ce les bàtimens déjà vides qui s'en retournent, ou bien qui vont inquiéter les côtes et même (faire) un débarquement près de Harlem? Quoique je ne puisse éclaircir ce doute, j'ai cru vous en devoir avertir. Le projet dont vous me parlez, mon cher Général, de demander cinq hommes par commune, me paroît si non inexécutable du

moins d'une lenteur qui le rendroit sans fruit. Je crois que celui qui offre le moins de difficulté est de demander tout simplement au directoire, de mettre sous votre commandement les 32 mille hommes de garde nationale qu'il a à sa disposition. Je suis sûr que les gardes nationales iroient au devant de cette mesure, et que vous trouveriez moyen de les employer utilement.

Le nombre des vaisseaux ennemis augmente toujours; il est tel qu'il fait supposer qu'il pourront bientôt avoir vingt mille hommes à terre. Je crois, mon cher Général, qu'il n'y a pas un moment à perdre pour faire approcher la division du général Dumonceau et réunir le corps d'arme française et batave, afin que nous puissions attaquer l'ennemi avant que les Russes ne l'aient renforcé. Vous pourriez aussi laisser aux gardes nationales la garde des différentes postes, et prendre avec le corps d'armée des précautions pour assurer Amsterdam où les autorités doivent se rendre, mais en attendant hâtez autant que vous le pourrez le renfort que je vous demande de quelques bataillons français.

P. S. J'avois oublié de vous dire que la garnison du Helder s'est retirée, après avoir encloué tous les canons. La flotte s'est aussi retirée dans l'intérieur du Zuiderzee. La garnison n'a quitté les batteries qu'après ce mouvement; elle nous a rejoint cette nuit après une marche très-pénible. Je m'en félicite, car ces trois bataillons eussent été infailliblement perdus s'ils avoient tenu au Helder.

N°. 9. Le 28 Août.

Mon cher Général!

J'ai reçu votre lettre du 10 et je vois avec bien de plaisir que vous vous occupez de former une réserve pour assurer mes derrières. Je me suis occupé de faire faire quelques ouvrages pour retrancher ma gauche; mais néanmoins, plus j'examine ma position, moins je la trouve bonne; elle est de 5 lieues d'étendue. Je n'ai guère que dix milles hommes pour la défendre, et la cavalerie ne peut y être employée. L'ennemi peut donc faire deux ou trois fausses attaques et percer par un de mes flancs, dont aucun n'est bien appuyé. Au surplus je tiendrai cette position tant que je le pourrai, sans compromettre le salut de ma division. J'ai même formé une réserve de deux bataillons pour tomber sur l'ennemi dans les endroits où il auroit pénétré, pour protéger ma retraite. Si je suis dans le cas de l'effectuer, je la ferai doucement sur Harlem, où j'espère vous rejoindre; mais avant j'aurai la précaution d'envoyer le colonel Crass avec sa demie brigade pour couvrir Amsterdam du côté de la Nord-Hollande. Toutes ces dispositions, mon cher Général! sont subordonnées aux ordres ultérieurs que vous me donnerez, et je vous envoye mon aide de camp Rouget, afin qu'il puisse vous expliquer avec plus de détail mes intentions et connoître les vôtres.

N°. 10. Schagerbrug, le 29 Août.

Mon Général!

Hier au soir je vous ai envoyé mon aide de camp Rouget, et voici la cinquième lettre que je vous écris depuis notre combat. Le capitaine de vaisseau

Buiskes, envoyé par l'amiral Story pour s'informer de notre situation, m'a rapporté que la flotte est en bon état sous le Vlieter ou un peu plus en avant. Il m'a déclaré, ainsi que le voit l'adjoint Darsonval par le rapport de l'amiral, que le 1er jour il y avoit 180 à 190 voiles, dont 18 à 19 de ligne; avant-hier il est venu un renfort de 50 bâtimens de transport et 6 vaisseaux de ligne. Vous voyez par conséquent, mon Général, que toutes les forces ennemies sont portées sur ce point; elles peuvent monter à 28 ou 30 mille hommes. Je m'attends à voir arriver tous les jours huit ou neuf mille Russes. Il n'y a par conséquent pas une heure à perdre, pour faire arriver en poste toutes les troupes françaises dans la République Batave, les 10.000 hommes promis par Bernadotte et la division Dagenème-Dumonceau. Sans cela nous serons tous battus en détail, et nous venons périr Amsterdam et avec elle la République Batave. J'ai des rapports que le général commandant anglais se trouve avec un corps de troupes à une lieue de moi, ayant placé des batteries dans la ligne qui sépare le Buitenof du Zijp vers ma droite, et sur ma gauche l'ennemi rassemble ses troupes sur l'Estrand, avec lesquels il m'attaquera, secondé par une infinité de cotters, chaloupes canonnières et bombardes, ce qui me décide à quitter cette position la nuit suivante; et au lieu de suivre le projet dont Rouget est porteur, je partirai avec toute la division pour couvrir Amsterdam du côté de la Nord-Hollande, ma droite appuyée au Zuiderzee et ma gauche à Zijp.

Je vois avec plaisir par votre lettre que la division de Dumonceau en Frise va se rapprocher. J'envoye un officier avec 36 bateaux pour les recevoir et j'engage le general Dumonceau, vu les circonstances, de prendre avec lui les huit bataillons d'infanterie et de chasseurs, les hussards et l'artillerie légère, laissant le soin de la tranquillité de ce pays aux trois bataillons de Waldeck, à deux compagnies des gardes et à la garde nationale, et de nous joindre á Amsterdam.

Le citoyen Darsonval, qui connoît la Nord-Hollande et à qui je fais part de ma position, voit comme moi qu'elle n'est pas ténable. J'interprèterois fort mal vos ordres, en voulant attendre ici des renforts qui ne peuvent venir á temps.

N°. 11. Schagerbrug, 29 Août.

Mon Général!

Je profite du retour du citoyen .... pour vous faire passer copie de ma lettre au général Abercromby et de sa réponse au sujet du Lieut. Colonel Herbig, que nous avons à regretter de plus; mais ce qui vous fera plaisir, c'est que les officiers supérieurs anglais croiaient de bonne fois qu'ils fussent avant-hier attaqués par des Français, dont le petit nombre seroit suivant eux facilement à détruire, et que l'armée batave resteroit spectatrice du combat et applaudiroit au départ des Français. Actuellement ils se croient déjà vaincus. Ainsi général, suivez mon plan, rassemblez l'armée française et batave, et je vous réponds qu'il ne retournera aucun Anglais ni Russe à bord.

J'ai déjà tout préparé pour le mouvement de cette nuit. J'ai envoyé les

bâtimens de transport en Frise, et un officier à Dumonceau, qui doit déjà être arrivé à Stavoren ou Harlingen. Pesez aussi notre gouvernement de marcher grandement. Je ne suis nullement content de leurs petites mesures, ni de l'amiral de Winter, ni de Spoors; ostentation, quarts de mesures et point d'exécution.

J'ai été sans vivres et fourrages, sans ammunition; au point que si l'ennemi m'avoit attaqué hier, j'aurois dû partir sans me battre. Je me suis pourvu moi-même de tout, et il ne me manque plus rien; mais le commissaire de guerre me prévient pourtant qu'il est impossible de me fournir dorénavant dans ces tristes contrées; ainsi la faim auroit fait ce qui sera à présent l'effet de la prudence. J'ai demandé qu'on mît ce pays en état de siège. J'ai demandé un conseil militaire. Point de réponse. Quand je serai plus rapproché, je tâcherai de changer cela. Ma maladie diminue, et demain je serai rétabli.

N°. 12. Schermerhorn, le 29 d'Août.

Mon cher Général!

Mon aide de camp m'a rendu compte de la peine que vous avez éprouvée, en apprenant le dessein que je vous annonçois dans mon avant-dernière lettre de faire un mouvement rétrograde. Je vous prie de considérer encore toutes les raisons qui m'y nécessitoient. Au moment où je pris cette résolution, j'ignorois encore que vous fassiez des dispositions pour hâter une réunion de forces auprès d'Harlem. Au contraire le capitaine Darsonval venoit m'apprendre que le seul bataillon qu'on m'avait annoncé devoir venir me joindre de cette ville, avoit reçu un contre-ordre. Les jours qui s'étoient écoulés depuis notre dernière affaire, avoient laissé à l'ennemi le temps de mettre beaucoup de nouvelles forces à terre. Ainsi certain de n'avoir encore rien sur mes derrières pour me soutenir, je m'attendois à être attaqué par une force supérieure dans une position qui, quand vous pourriez la juger sur la place, vous paroîtra aussi défectueuse qu'à moi. La carte ne marque les augmentations des dunes qui s'étendent par angles inégaux très-avant dans cette plaine, qui au premier abord à l'air d'être défendue par des canaux, mais qui ne sont au vrai que de très-petits fossés qui ne peuvent faire le moindre obstacle. Celui seul sur lequel j'avois établi ma défense est un peu plus profond, mais pas assez pour arrêter. Mais en admettant que ce front fût facile à défendre, la defectuosité de ma gauche étoit telle que la moindre inspection du terrein vous en convaincroit. L'ennemi arrivant par des dunes sur ce point protégé par le canon de sa flotte, quelques ressources que j'aurois pu employer, l'aurait infailliblement forcé, surtout s'il avoit occupé toutes les troupes sur mon front par des fausses attaques. Ma gauche une fois forcée, il pouvoit marcher droit sur Alkmaar et couper toutes mes communications avec mes derrières. En supposant que j'eusse fait une violente attaque pour les rétablir, que seroit devenue ma droite, qui par la position oblique que je tenois se trouvoit à plus de 5 lieues de ce point, par lequel elle ne pouvoit faire sa retraite que sous le feu de l'ennemi et qu'avec la plus grande précipitation, qui seroit devenue le plus grand des

désordres? A ces raisons militaires ajoutez la difficulté des vivres dont je vous ai parlé dans ma dernière lettre, et vous aurez un ensemble des motifs plus que puissants qui me déterminoient à abandonner cette position. Mais apprenant ensuite que le général Gourion étoit arrivé à Harlem, que les troupes françaises y arrivoient aussi successivement, et recevant vos derniers ordres, je suis resté à la hauteur d'Alkmaer, appuyant ma gauche à cette ville et ma droite au confluent des canaux près d'Averhorn.

Le commandant Aubré doit avec ses troupes continuer la ligne d'Alkmaer à la mer. Dans cette position, Général, j'attendrai vos ordres ultérieurs, et crois devoir vous répéter encore que la flotte anglaise est bien certainement forte de 250 voiles, et si l'ennemi ne vous a point encore attaqué, c'est seulement pour se donner le temps de débarquer toutes les forces de l'armement qui est uniquement destiné pour ce point-ci; ce qui justifie le peu de confiance, que j'ai toujours attaché aux rapports de la diplomatie et à ceux qui vous sont arrivés de Zélande.

N°. 13. Schermerhorn, le 31 Août
à 7 heures du soir.

Mon cher Général!

A l'instant le général major Don et son adjudant viennent d'arriver à mon quartier-général, envoyés en parlementaires de l'armée anglaise, porteurs de la lettre que vous trouverez ci-jointe. J'ai dit à ces messieurs que je ne pouvois prendre sur moi de leur accorder les passeports qu'ils demandent, et que je vous soumettrois la demande pourque vous y fassiez la réponse que vous jugeriez convenable.

P. S. J'ai promis à ces messieurs que votre reponse seroit très-prompte; je vous prie donc de me l'envoyer le plus tot possible par l'officier porteur de celle-ci.

N°. 14. Au Général de Brigade Gourion à Schermerhorn,
le 31 Août.

Je viens de recevoir votre dernière lettre, Citoyen Général, par laquelle vous m'annoncez l'arrivée de différents détachements sur Alkmaer. Je me félicite beaucoup de l'arrivée de ces troupes qui nous donneront les moyens de renforcer notre gauche, comme d'après la position que j'ai prise c'est le seul point sur lequel l'ennemi doit tenter son attaque, pour pénétrer par terre dans l'intérieur du pays. Je me suis concerté avec le citoyen Aubré pour faire transporter toute la brigade du général van Guericke, qui formoit ma droite, à ma gauche.

La brigade du général van Zuilen van Nyevelt occupe déjà la ligne du canal à droite d'Alkmaer. Par ce mouvement celle du général van Guericke, devant se porter à sa gauche, occupera cette ville en se prolongeant du côté d'Egmond op Zee pour se lier avec le citoyen Aubré. Ce citoyen d'accord avec moi sur

l'utilité de ce mouvement, m'a dit cependant qu'ayant des ordres de vous pour tenir Alkmaer où vous dirigez les troupes, il n'ose pas prendre sur lui de les en déplacer; je vous prie donc de vouloir bien l'y autoriser.

J'apprends par un rapport qui paroît certain, que quarante deux vaisseaux anglais sont entrés dans le Zuiderzee. J'ose donc vous recommander, Général, de veiller à la sûreté d'Amsterdam, mais surtout je vous prie de dépêcher sur le champ un courrier au général Dumonceau pour l'empêcher d'embarquer ses troupes, si elles ne le sont pas encore. Ce courrier devra le rencontrer en suivant la côte de Frise.

N°. 15. Schermerhorn, 31 Août 1799.

Mon cher Général!

Le citoyen Aubré n'ayant que deux bataillons pour tenir la ligne depuis Alkmaer à la mer, et ces forces étant beaucoup trop faibles pour cette étendue de terrein, j'ai concerté avec lui un mouvement que je ferai opérer demain. Je ferai passer toute la brigade du général van Guericke, qui forme maintenant ma droite et qui tient la position d'Averhorn, à la gauche du général Zuilen van Nijevelt, qui appuie à Alkmaer et qui ne changera point de position. Ainsi sa brigade deviendra maintenant ma droite, et celle du général van Guericke ma gauche, occupant Alkmaer et se prolongeant sur Egmond op Zee pour se lier avec le citoyen Aubré. J'avois fait prolonger ma ligne jusqu'à Averhorn pour entretenir mes communications avec Horn, et y protéger l'évacuation des magasins de munitions qui étoient dans cette ville. Le but étant rempli dans l'intention de concentrer les forces sur les points où, suivant toutes les probabilités, l'ennemi dirigera son attaque, j'ai pris cette position. Par l'inspection de la carte vous verrez, Général! que toute ma brigade de droite a sur son front et sur son flanc un large et profond canal qui l'enveloppe comme dans une place forte; l'ennemi sûrement ne se hasardera à pénétrer entre elle et le Zuiderzee dans ces pays marécageux, tous coupés de canaux. D'ailleurs, si vous voulez suivre le cours du canal qui enveloppe le front et le flanc de ma droite, vous verrez que dans toute sa longueur il sépare l'ennemi jusqu'aux grands marais qui sont auprès d'Harlem. et lui rend impossible l'entrée dans l'intérieur du pays. Il ne peut y pénétrer que par le terrein entre Alkmaer et la mer; et c'est ce qui m'a déterminé à y porter les forces que j'avois sur ma droite.

D'après différents rapports, voici ce que j'ai appris de l'ennemi. Un patriote au pays de Zanten et auquel j'ajoute de la confiance, assure que près 42 petits bâtimens anglais sont entrés dans le Zuiderzee. Ce même paysan a aussi appris par quelques habitans du Helder, que les transports de l'ennemi sont entrés dans le port du Nieuw Diep, et y opèrent leur débarquement. Ils assuroient que hier ils y avoient mis à terre deux regimens de cavalerie. D'autres rapports certains m'assurent que l'ennemi a paru à Schagerbrug; je crois qu'il n'a fait que d'y pousser des découvertes. Un autre rapport assure qu'il est aussi à Medemblik et je n'ai pu encore m'éclaircir si les troupes, qui y étaient venus, y sont arrivées par terre ou par le Zuiderzee.

Toutes ces notions, Général! doivent vous prouver la continuité du débarquement de l'ennemi sur ce point, et par conséquent qu'il y organise et prépare toutes ses forces pour tenter son attaque. J'avertis le général Gourion du rapport que j'ai reçu de l'entrée de l'ennemi dans le Zuiderzee, en l'invitant de prendre des précautions pour garantir Amsterdam, et pour envoyer un courrier au général Dumonceau afin de l'empêcher d'embarquer ses troupes, si elles ne le sont pas encore.

N°. 16. Schermerhorn, le 1 Septembre 1799.

Mon cher Général!

Hier au soir le citoyen Aubré m'ayant averti de l'arrivée de deux autres bataillons pour se réunir a lui dans la position qu'il occupe, je n'ai point donné l'ordre de faire le mouvement dont je vous ai parlé dans ma lettre de hier; ainsi ma droite appuie toujours à Averhorn. J'ai fait couper tous les ponts sur les canaux qui nous environnent, et vous pouvez être assuré, Général, que d'après vos ordres je défendrai cette position, qui d'ailleurs est excellente, jusqu'à la dernière extrémité.

La personne qui vous remettra cette lettre, est un des entrepreneurs de vivres, qui vous assurera, ce qu'il vient de me déclarer à moi-même, que dans 24 heures il ne pourra plus faire le service, si le gouvernement ne lui fait point donner des fonds. J'ai beau écrire au Ministre de la guerre; jamais je ne reçois une réponse positive sur les objets les plus pressants et les plus essentiels. J'ai pris enfin le parti d'en écrire à mes amis de la commission de finance du corps législatif, pour leur rendre un compte exact de notre situation et les engager à déterminer enfin les mesures qui nous empêchent de mourir de faim. Je n'ai rien de nouveau de l'ennemi. Les parlementaires attendent toujours ici votre réponse. Ce matin j'en ai envoyé un moi-même à Mr. Abercromby, sous le prétexte de le prévenir du renvoi que je vous avois fait de sa demande, mais dans le fait pour savoir jusqu'à quel point à peu près l'ennemi avait développé ses forces; et ce parlementaire doit passer par Medemblik, pour savoir si c'est une patrouille seulement qui a paru dans cette ville ou si elle est constamment occupée par l'ennemi.

Tourmenté par les inquiétudes et les fatigues, j'ai été incommodé tous ces jours-ci. J'en ai passé cinq bien révolus sans pouvoir jouir d'un instant de sommeil; maintenant je suis beaucoup mieux et plus capable de travailler. Je vais m'occuper d'organiser une partie secrète par laquelle je pourrai, je vous le promets, acquérir des renseignemens détaillés et certains de la position de l'ennemi.

P. S. Des patriotes de Horn m'arrivent à l'instant et m'assurent que l'ennemi n'a point encore paru dans ces pays; il n'est pas même venu à Medemblik. Seulement la populace, ayant à sa tête quelques ouvriers du chantier de la marine, s'est insurgée et a voulu forcer la municipalité à arborer au dessus de la tour un drapeau orange, et ne pouvant en trouver de cette couleur ils en ont fait arborer un aux trois couleurs, qui d'après leurs intentions est néanmoins un signal de révolution. Ces patriotes disent aussi qu'ils n'ont rien appris de l'apparition des bâtimens ennemis dans le Zuiderzee.

N°. 17. Au Général Seroux, commandant l'artillerie française et batave.

Schermerhorn, 1 Septembre.

J'apprends avec bien de plaisir, Général, qu'on a réuni le commandement de notre artillerie avec celui de l'armée française, dont vous étiez déjà chargé. Je crois que notre artillerie déjà forte, et du côté du materiel et du personnel, n'avoit besoin que d'être bien régularisée pour être d'une très-grande utilité. Maintenant sous votre commandement, je suis certain qu'elle sera dirigée avec un ordre et une intelligence qui nous permettra d'en tirer tout le service que nous pouvons en attendre. Je remets votre lettre au commandant de cette arme, qui est maintenant dans ma division, en le priant de vous envoyer les états que vous me demandez, et de correspondre avec vous.

N°. 18. Schermerhorn, le 3 Septembre.

Mon cher Général!

Je reçois à l'instant votre lettre du 17 Fructidor, à laquelle étoit joint l'ordre que vous avez donné à l'armée pour la formation des compagnies d'éclaireurs. Je vous rappellerai encore les observations que je vous fis hier sur la difficulté de la formation de ces compagnies parmi notre infanterie de ligne. La nature des hommes et des armes la rend peu propre à cette espèce de guerre, et d'ailleurs nos bataillons déjà bien médiocres et d'après votre ordre diminués encore par la séparation des grenadiers, seroient presque réduits à rien par la formation de compagnies d'éclaireurs; et vouz voudrez bien considérer, Général, que nous avons déjà deux bataillons de chasseurs devant remplir absolument le meme but que ces compagnies. J'ai donc pensé que cet ordre n'étoit point applicable à ma division. Au surplus j'aurai le plaisir de vous voir aujourd'hui après diner, et je prendrai à cet égard vos ordres ultérieurs.

N°. 19. A l'Adjudant Général Rostoland.

Schermerhorn, le 3 Septembre.

J'ai reçu, Général, la liste des mots d'ordre que vous avez eu la bonté de m'envoyer. J'ai donné ordre à mon chef d'État-Major de commencer dès aujourd'hui à en suivre la série. Mais je vous prie d'observer, Général! que plusieurs de ces noms de villes, tels que Bois-le-Duc et Malines, ont une dénomination toute différente en notre langue, ce qui pourroit entraîner des erreurs, qu'on pourroit éviter en choisissant de villes dont la prononciation ou le nom ne subissent pas de variations. Le général Zuilen van Nijevelt pourra vous en indiquer plusieurs.

N°. 20. Schermerhorn, 3 September 1799.

Général!

D'après nos réglemens militaires quand un bataillon a combattu le gou-

vernement, pour remplacer les officiers morts sur le champ de bataille, est autorisé à permettre des choix parmi ceux qui ont donné des preuves de courage; et en ce cas ces choix peuvent se faire par bataillon seulement et non pas sur la totalité de la demie brigade. Nous sommes dans la situation à faire usage de cette mesure. J'ai déjà écrit au gouvernement pour l'inviter à pourvoir le plus promptement possible au remplacement des officiers morts sur le champ de bataille, usant du droit qui permet de choisir ceux qui se sont distingués; mais il ne m'a point encore répondu. Il est instant cependant pour entretenir et augmenter l'émulation de procéder sans délai à ce remplacement. Je vous prie donc, mon Général, d'ordonner: *primo* que le remplacement se fera par bataillon, et non pas dans toute la demie brigade; (vous pourrez cependant en excepter la cinquième demie brigade, dont les trois bataillons ont également combattu) *secundo* que ses choix seront faits parmi les sujets qui se sont distingués dans la dernière affaire, par les colonels, lieutenant colonels et majors, et approuvés par le général de division et par vous. Je vous prie aussi, Général, de vouloir bien m'autoriser à tirer douze hommes par demie brigade pour former des compagnies de sapeurs dont nous manquons absolument, qui nous sont cependant très-nécessaires.

Je vous demande encore de vouloir bien m'autoriser à faire remplacer sur les fonds de dépenses secrètes, mis à ma disposition, le cheval que le brave colonel Crass a eu tué sous lui.

N°. 21. A l'Adjudant Général Dardenne, Chef de l'État-Major général.

Alkmaar, ce 6 de Septembre 1799.

J'ai reçu, Général! la lettre que le citoyen Bois-Réant a écrite au général en chef, pour se plaindre des persécutions qu'il dit éprouver à cause des opinions politiques. Je m'empresse de vous donner des renseignemens qui mettront le général en chef a même de juger du caractère de cet homme, qui ose se dire victime de son civisme.

Lorsque la division Batave se mit en marche pour aller sur le Rhin et espéroit bientôt se battre contre les Autrichiens, le citoyen Bois-Réant profita d'une liaison qui existoit entre lui et le commandant à la place de Dusseldorp, pour lui surprendre un ordre pour se faire renvoyer en Hollande.

Lorsque l'armée Batave s'embarqua, le citoyen Bois-Réant joua le fou pour se dispenser de l'embarquement, mais sa maladie ne fut que momentanée, et il recouvra son bon sens quand il fallut disputer une place de capitaine. Les officiers de son corps ont élevé la plus forte opposition et ont lutté pendant une année entière, pour empêcher qu'il obtînt cet avancement si peu mérité. Le jour du débarquement des Anglais, lorsque j'ordonnois à son bataillon d'attaquer l'ennemi, Bois-Réant seul sortit des rangs et vint me demander la permission de se retirer, parce que, disoit-il, il avoit mal à l'estomac. Je voulus l'engager au contraire à profiter de cette occasion, pour rétablir sa réputation et prouver qu'il ne méritoit pas les reproches de lâcheté que son corps lui faisoit; mais il persista dans sa honteuse demande, toujours appuyé sur le

ridicule motif de son mal d'estomac; et comme nous étions au milieu du feu, je vis sur sa figure qu'effectivement la peur le rendoit malade. Indigné de tant de lâcheté, je lui ai arraché ses épaulettes et son épée; je les ai renvoyés au chef de son corps, en déclarant que sa place étoit vacante. Je ne sais en vertu de quel ordre cet homme est enfermé au prévôt; je ne mets aucune opposition à ce qu'il en sorte. Je prie au contraire le général en chef de lui donner un passeport pour sortir de la République, et le prie d'approuver sa cassation et d'autoriser son remplacement.

N°. 22. St. Pancras, le 10 Septembre 1799.

Mon cher Général!

En conformité de vos ordres à deux heures et demi du matin l'avant-garde de ma division s'étoit mise en marche, et à quatre heures elle s'étoit déjà rendu maîtresse de Harencarspel et de Dickshoren. Elle s'avançoit sur Enigenbrug pour y former l'attaque que vous m'aviez ordonnée, lorsque sa marche a été coupée par la brigade du général Bonhomme, qui occupoit tous les chemins et tout le terrein que vous m'aviez designé pour cette attaque. Ne pouvant alors développer mes forces qu'en appuyant sur la droite, j'ai été forcé d'attaquer St. Martensbrug, au lieu d'Enigenbrug. Cette attaque s'est commencée avec beaucoup de succès. Déjà l'ennemi nous avoit abandonné ses premiers retranchements; je me disposois à emporter le village de vive force, lorsque le colonel Crass m'avertit que la brigade du gén. Bonhomme se retiroit en désordre. Sans la suspendre j'ai fait ralentir mon attaque et me suis sur le champ porté à gauche, pour arrêter la confusion qui commençoit à régner effectivement dans la brigade du général Bonhomme. J'ai rallié à *une lieu* en arrière de sa position deux bataillons de la 7e demie brigade, que je lui ai reconduits. Je me suis ensuite rendu au lieu de mon attaque que je voulois continuer, mais d'après le raport que m'avoit fait votre aide de camp Roubot, d'après celui du colonel Crass et du général Bonhomme, d'ailleurs jugeant moi-même par les feux que la gauche n'étoit pas à ma hateur, je me suis borné à maintenir mes premières avantages dans l'espérance de recevoir de nouveaux ordres de vous; mais lorsque j'ai vu que le feux de la gauche avoit entièrement cessé et que l'ennemi faisoit filer une colonne considérable sur ma droite pour la tourner, j'ai envoyé deux bataillons pour défendre les ponts que j'avois fait couper pour couvrir mon flanc, et j'ai ordonné la retraite; elle s'est faite dans le plus grand ordre. L'ennemi a cherché à la troubler en m'attaquant sur Dirckshorn, mais inutilement; seulement ses obuses ont incendié ce village. Ma perte n'est pas considérable, tant tués que blessés. Je la porte à 150 hommes. J'ai beaucoup à me louer de la conduite de la première demie brigade et des grenadiers. L'artillerie surtout a mérité les plus grands éloges, *mais j'ai toujours à me plaindre de la conduite des chasseurs.*

Je joins ici l'emplacement que j'ai fait prendre à ma division.

N°. 23. St. Pancras, le 11 Septembre 1799.

A l'adjudant général Malher, commandant la place d'Alkmaer.

Vous avez envoyé, Général, à la commission militaire un homme qui a été arrêté aux avant-postes, muni d'un passeport anglais. Cet homme se réclama de moi avec raison, car je l'ai employé, et c'est d'après mes ordres qu'il est allé chez les Anglais y contrefaire l'orangiste et y solliciter une passe. Mais comme cet homme me n'est parfaitement connu, comme dans ses rapports il me n'a pas montré une grande intelligence, j'avois résolu de ne plus l'employer. Je vous serois donc obligé de le remettre en liberté, en lui renvoyant sur les derrières, après lui avoir retiré les passeports qu'il peut avoir de moi.

N°. 24. St. Pancras, le 11 Septembre 1799.

Citoyen Général!

C'est sûrement à la malveillance qu'est dûe la fausse alerte qui a excité hier subitement une terreur panique dans ma division. J'ai tâché à me procurer des renseignemens sur la manière dont elle a été excitée, et j'attends un sergent de chasseurs que l'on accuse d'avoir jeté le premier l'alarme et que je vais faire fusiller, si le fait est certain. Je me suis empressé de faire exécuter à la vigueur tous les ordres que vous m'avez donnés, et j'ai ajouté quelques autres mesures de discipline que j'ai cru nécessaires. J'ai aussi ordonné tous les préparatifs pour faire camper ma division. Je puis vous assurer, Général, que l'esprit de cette division est excellent, à l'exception des chasseurs; elle s'est toujours parfaitement bien conduite devant l'ennemi, et j'ose répondre qu'elle se conduira toujours bien, si l'on veut prendre des mesures que je crois indispensables, premièrement pour épouvanter les malveillans, qui par la séduction ou des fausses terreurs travaillent à amener une désorganisation, et secondement pour créer des moyens qui nous donnent la possibilité de pouvoir exciter l'émulation des officiers méritants, et de sévir contre ceux qui sont indignes de leurs fonctions. Le gouvernement ne statue rien sur ces objets et ne donne aucune réponse à toutes les propositions, qui lui sont faites; nous attendons encore sa sanction à l'avancement que vous avez approuvé pour le remplacement des officiers tués et de celui à qui j'ai arraché les épaulettes. Les officiers nouvellement promus, ainsi que ceux qui pourront l'être par la suite, ne recevant ni les brevets ni les appointemens de leur nouveau grade, ne donnent aucune confiance à des espérances qu'ils croyent trompeuses, et ceux que nous destituons espèrent avec plus de raisons qu'avec des protections et des intrigues ils parviendront à éluder la sévérité de leurs chefs. Ainsi le silence du gouvernement nous enlève tout moyen de répression, comme tout moyen d'encouragement. Pour entretenir et surveiller la police sur les derrières de ma division, j'ai déjà quatre fois demandé au ministre de la guerre un citoyen Le Blond, attaché à la prévôté, qui depuis 30 ans est habitué à ce métier et en qui j'ai confiance. Je demandois aussi qu'on lui donnât un certain nombre de cavaliers pour le seconder et remplir les fonctions, que la gendarmerie remplissoit en France. Le ministre de la guerre ne veut pas me répondre. A ces mesures

militaires on devroit joindre des mesures politiques, qui sont également indispensables et qui puissent rejeter dans le parti d'orange la terreur, qu'il veut semer parmi nous. Malgré les censures que ma sévérité contre un fournisseur a déjà excitées, je suis disposé à les prendre pour tout ce qui concernera la sûreté de ma division, mais je ne puis moi que les prendre partiellement et on peut facilement les éluder. Par exemple: je n'ai pu faire arrêter *le comte Christian de Bijland*, qui demeure dans les environs d'Alkmaer, et qui, j'en suis certain, cherche à travailler le 1er bataillon des chasseurs, qu'il commandoit autrefois. Mais vous, Général, vous pourriez ordonner que tous les magistrats et tous les officiers en function du tems du Stadhouder seront forcés de s'éloigner à 10 lieues derrière l'armée, et ordonner de fusiller ceux qui contreviendroient à cet ordre. Si un seul exemple s'étoit fait dans l'intérieur, je suis convaincu que la terreur arrêteroit subitement toutes les sourdes machinations des orangistes.

Daignez, Général, réfléchir ces mesures, dans votre sagesse les prendre sur vous, si, comme moi, vous les jugez indispensables, et forcer le gouvernement à les autoriser ou à les ordonner lui-même. Daignez surtout exiger qu'il ordonne à son ministre de la guerre de répondre non pas d'une manière évasive et lente, mais d'une manière positive et prompte à toutes les propositions qui lui sont faites pour le bien du service. Surtout exigez qu'il expédie sans délai les brevets des officiers, que vous avez promis, que vous pourrez par la suite nommer encore; et j'ose vous garantir qu'avec ces moyens je pourrai créer dans ma division un esprit excellent, capable de produire de grandes choses.

Au moment ou je terminois cette lettre, je reçois la vôtre, par laquelle vous me demandez le nom des officiers qui se sont distingués; elle me fait d'autant plus de plaisir; qu'elle me prouve que vous serez d'accord avec les idées que je vous soumets dans celle-ci.

Les officiers qui se sont particulièrement distingués sont l'adjudant général Du Rutte, que vous avez bien voulu m'emvoyer et qui avec le colonel Crass a conduit avec autant d'intelligence que de bravoure l'avant-garde, soit au moment de l'affaire, soit dans celui de la retraite.

Le capitaine Dangeraud, commandant l'artillerie légère, qui lorsque j'ai ordonné l'attaque sur St. Martens, a conduit ses pièces faisant un feu nourri et bien dirigé jusqu'à 60 toises des redoutes ennemies; ainsi que son adjoint Maas.

N°. 25. St. Pancras, le 11 Septembre 1799.

Mon cher Général!

J'ai l'honneur de vous envoyer une lettre que je viens de recevoir de Mr. Abercromby, par laquelle il m'en fait passer une d'un officier de la division du général Dumonceau, qui a été blessé et fait prisonnier. Il m'a envoyé cette lettre par un tambour, que j'ai fait renvoyer avec un simple reçu du colonel Rietveld.

Le sergent des chasseurs qui a jeté l'alarme a été fusillé devant le front de la première demie brigade, et suivant mes ordres le colonel a prévenu ses troupes du motif de la punition, en les avertissant que si pareille alerte arrivoit encore non seulement ceux qui l'auroient donné seroient punis, mais

aussi que tous les soldats qui prendroient la fuite seroient décimés, et que tout officier ou sous-officier assez lâche pour les suivre seroit sur le champ fusillé.

N°. 26. St. Pancras, le 12 Septembre 1799.

Mon cher Général!

Je m'empresse de vous faire part d'un rapport qui me vient du Helder.

Le prince héréditaire est allé lui-même à la flotte hollandaise au bord de l'amiral. Il a harangué les matelots en leur témoignant le regret de ne pouvoir tout de suite les employer sur mer; il les a engagés du moins de servir sur terre; et quatre cent hommes de l'equipage de Story se sont vendus a son invitation pour se joindre à l'armée anglaise. Le prince héréditaire est établi à Schagerbrug. Bien sûrement les Russes ne soint point encore arrivés, et les Anglais ne sont fort que de 20 mille hommes. Il ne s'est rien passé de nouveau de ce côté; je fais travailler sans relâche aux ouvrages que j'ai cru nécessaires d'établir pour fortifier la tête d'Outcarspel; et j'espère que demain toute ma division sera entièrement campée, si la paille que j'attends d'Alkmaer arrive.

Conformément à vos ordres j'ai fait partir pour la Haye le premier bataillon de la troisième demie brigade.

N°. 27. St. Pancras, le 13 Septembre 1799.

Général!

J'apprends qu'à Amsterdam et à Harlem, et aussi à la Haye, on cherche à établir dans l'opinion publique que c'est à ma division qu'est dû le non succès de notre dernière attaque. Depuis longtemps je m'aperçois qu'on suit avec constance un système de calomnie personelle contre moi et contre les troupes, que je commande. J'ai toujours dédaigné d'y répondre, mais je désire seulement que les faits soient assez bien connus, pourque la malveillance ne puisse pas les altérer. J'ose donc vous prier Général! de m'autoriser à rendre public le rapport que je vous ai fait de la conduite de ma division dans la dernière affaire; si toutefois vous n'en avez fait mention dans le vôtre. Je vous assure que j'aurai soin d'ôter de ce rapport tout ce qui seroit personnel et de n'y laisser que ce qui est purement militaire.

N°. 27*a*. St. Pancras, le 16 Septembre 1799.

Persévérant, Citoyen Général, à obtenir l'évacuation des magasins d'épiceries, qui se trouvent tant à Enkhuizen, qu'à Horn, je vous engagerois à vouloir bien charger de cette mission le citoyen Rant, secrétaire de la compagnie à Enkhuizen, qui doit être encore à Alkmaer. D'après la conversation que j'ai eue hier avec lui, il m'a assuré la facilité de cette opération. Sans avoir recours à des sacs, on pourroit verser facilement à l'aide de paniers à clou de girofle dans les bateaux, ainsi qu'on le pratique ordinairement; on pourroit prendre les bateaux de charge à Sparendam près d'Harlem, afin de ne pas donner connaissance de cet enlèvement jusqu'à son entière exécution. Je vous prierois

en conséquence d'ordonner qu'il soit mis à la disposition de l'adjoint Darsonval 150 hommes de la garnison d'Harlem, qui s'embarqueroit à Sparendam. Pendant son opération qui pourroit s'effectuer dans la journée de demain, je la couvrirois par de forts postes, que j'établirois tant au *Nieudorper Verlaat* qu'au pont de *Veenhuizen*. Les résultats de cet enlèvement sont trop avantageux pour ne pas tout tenter pour y parvenir.

Je vous réitère mes instances, même mes importunités pour obtenir du gouvernement à se prononcer enfin sur le ministre de la guerre, dont les lenteurs et l'indétermination portent tous les jours des atteintes funestes au bien du militaire. Vous êtes parvenu à arracher de ses bureaux l'expédition de la nomination que vous avez ordonnée, mais tous les autres objets que vous lui avez soumis, sont encore en litige. L'organisation des corps de Waldeck et Saxe-Gotha est encore à effectuer. La cassation de l'officier auquel j'ai arraché les épaulettes, n'est pas encore terminée etc. etc.

Votre ordre pour l'enlèvement de Henry van Stralen a été envoyé à Horn; mais il se trouve toujours à l'armée anglaise avec le pensionnaire van der Spiegel, qu'on vous a fait croire à la Haye ne pas avoir quitté le pays.

Comme vous m'avez promis, mon cher Général, de venir me voir, je vous prie de m'en instruire quelques heures d'avance, afin de pouvoir me préparer à vous recevoir dignement, les objets de première nécessité manquant souvent dans mon gîte.

N°. 28. St. Pancras, le 16 Septembre, à 11 heures du soir.

Général!

J'apprends à l'instant que l'ennemi fait filer des forces assez considérables sur ma droite par le Verlaat et de là par le Middelweg. Craignant qu'il ne se porte sur Rustenburg et Oterleek, je viens de donner l'ordre au premier bataillon de la 4me $^1/_2$ brigade de partir sur le champ pour se porter sur ces deux points et pour y défendre les ponts que j'y ai fait couper, au cas que l'ennemi tente de les rétablir pour y passer.

N°. 29. St. Pancras, le 18 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous prier de vouloir bien vous rappeller, que hier vous m'avez promis de donner ordre au 3me bataillon de la 7me demie brigade de tenir garnison à Monnikendam et à Purmerend. Je vous serois obligé de vouloir bien lui en expédier l'ordre le plus tôt qu'il vous sera possible, et de vouloir me faire dire par le chef de votre État-Major s'il est exécuté.

J'ai rempli vos ordres à l'égard de 150 hommes qui sont à Hoorn, et je leur ai ordonné de tenir dans cette ville autant que possible, mais d'avoir soin cependant de ne pas compromettre leur retraite qu'ils devront faire sur Monnikendam où ils resteront jusqu'à de nouveaux ordres, ainsi que vous l'avez recommandé. J'ai ordonné au capitaine qui était à Enkhuyzen de revenir, et j'ai placé une compagnie de chasseurs sur le Middelweg au point que vous aviez désigné.

Il n'y a rien de nouveau sur mes postes.
J'espère avoir l'honneur de vous voir aujourd'hui à Alkmaer.

N°. 30. St. Pancras, le 18 Septembre 1799.

Général!

A mon retour ici je reçois une lettre de la municipalité d'Enkhuyzen, qui m'annonce qu'une flotille anglaise de 10 bâtimens de guerre vient de paroître devant Medemblik, et comme c'est la première fois que j'en reçois la nouvelle d'une manière certaine, je crois que c'est aussi la première fois que les bâtimens anglais se sont avancés à cette hauteur dans le Zuiderzee. J'ai aussi reçu une lettre du commandant de Horn, qui avec sa petite garnison et la garde nationale de Horn a été à la pointe du jour sous les armes et a maintenu le plus grand calme dans la ville. Je lui ai donné des ordres pour tenir dans cette ville autant que possible, et de sommer le commissaire de la compagnie des Indes à faire évacuer les magasins; au cas que ce commissaire s'y refusât je lui recommande de s'entendre avec la municipalité, pour faire cette évacuation avec le plus grand ordre et le moindre dommage possible.

J'invite aussi ce commandant de correspondre avec le commandant du régiment des dragons que vous avez envoyé à Schermerhorn, pour qu'il veuille bien couvrir sa gauche et protéger sa retraite, quand il sera dans la necessité de la faire. Je vous crois obligé, Général! de vouloir bien donner au commandant des dragons des ordres en conséquence.

N°. 31. St. Pancras, le 20 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous prévenir que nous sommes entièrement rentrés dans nos positions. L'ennemi a évacué nos retranchements de la tête d'Outcarspel, sans les détruire. L'adjudant général Du Rutte et le colonel Crass s'y sont rendus pour prendre toutes les dispositions nécessaires à la sécurité de notre avantgarde, qui y est établie depuis hier au soir. Je crois comme vous, Général! que si l'ennemi, comme le dit le colonel Gelderman, a jeté hier un corps considérable de troupes sur notre droite, sûrement après sa défaite de hier il se sera hâté de le retirer. Au surplus je viens d'envoyer un officier intelligent pour vérifier ces rapports. Je lui ai donné ordre de pousser des patrouilles du côté de Horn, jusqu'a ce qu'il ait rencontré l'ennemi et de prendre des paysans tous les renseignements, qui pourront le mettre à même de savoir d'une manière précise quelle force l'ennemi avoit hier sur ce point et ce qu'il peut y avoir encore aujourd'hui.

Dans peu de temps j'aurai l'honneur de vous adresser un rapport détaillé de la journée de hier.

N°. 32. St. Panceas, le 20 Septembre 1799.

Général!

Hier à la pointe du jour l'ennemi se présenta sur le front de nos avant-

postes en avant d'Outcarspel. L'adjudant général Du Rutte et le colonel Crass s'étoient déjà rendus dans les batteries, que nous avions fait élever pour défendre la tête d'Outcarspel et de Landerweg. A cinq heures et demie du matin le jour fit découvrir la tête de la colonne ennemie, forte de 5 mille hommes, qui s'avançoit sur nos retranchements. Nos postes se relevant à cette heure à l'avant-garde, il s'y trouva heureusement deux bataillons que l'adjudant général Du Rutte et le colonel Crass retinrent, en faisant avec beaucoup d'intelligence toutes les dispositions nécessaires pour bien recevoir l'ennemi.

Nos avant-postes de chasseurs furent bientôt repliés sur nos retranchements, contre lesquels l'ennemi s'avança audacieusement en colonne. Les deux braves officiers, que j'ai déjà nommés, donnèrent aux troupes l'exemple du courage et du sang-froid. L'infanterie monta sur la banquette, et l'artillerie attendant la tête de la colonne à trente pas du retranchement lui tira plusieurs coups de mitraille avec tant de précision et de justesse, qu'elle fut entièrement culbutée et se retira dans le plus grand désordre; l'ennemi laissant sur la place une quantité de morts et de blessés, entre autres le capitaine O'Donnell et un colonel dont j'ignore le nom, qui ont été faits prisonniers. Ce fut dans ce moment que j'arrivai au retranchement. L'ennemi revenu de son premier désordre, continua son attaque par un grand feu d'artillerie et de mousqueterie. L'adjudant général Du Rutte fût légèrement blessé et eut son chapeau et son habit percés de balles; mais l'ennemi voyant la constance de notre résistance et notre artillerie tirant avec une adresse supérieure, ayant démonté plusieurs pièces et incendié les caissons, il ralentit son attaque et je m'aperçus que sans se dégarnir sur mon front, il faisoit filer des forces considérables sur ma droite.

Il étoit déjà dix heures, et je crus voir par la direction des feux que l'ennemi faisoit des progrès sur la gauche. Je m'étois assuré qu'il s'étoit rendu maître de Warmehuizen et Schorendam. J'appris aussi que le général Dumonceau avoit été blessé. Craignant que sa division ne souffrît de son absence, et que l'ennemi ne l'attaquât en forces supérieures, je quittois mon avant-garde qui satisfaite de ses premiers succès étoit dans les meilleures dispositions, et je me rendis à mon camp de St. Pancras, d'où je me hâtai de faire filer à la division Dumonceau deux bataillons, le régiment de dragons et mon artillerie légère, le tout sous les ordres du général Zuylen van Nijevelt. Je mis en outre un bataillon en réserve près d'Alkmaer. J'envoyai le reste des troupes dont je pouvois disposer pour couvrir ma droite, et craignant que l'ennemi ne marchât sur Monnikendam et Purmerend j'ordonnai à un bataillon de se porter sur le chemin et de se jeter dans ces deux postes, que j'ai fait retrancher au cas qu'ils fussent menacés. L'ennemi continuoit ses progrès sur la gauche, et profitant de l'évacuation de Warmehuizen une colonne de deux mille Russes fila à travers la prairie qui borde la gauche de nos retranchements, et vint se placer sur leur flanc entre la division de Dumonceau. Les colonels Crass et Du Rutte sentant le danger de leur position, sachant que je n'avois plus de nouvelles forces à leur envoyer, et connaissant la difficulté de la retraite qu'ils avoient à faire à travers un defilé très-étroit et de deux lieues d'étendue, délibérèrent entre eux s'ils la commenceroient; mais réfléchissant qu'en se maintenant dans cette position ils opéroient une grande diversion dans les forces ennemies et donnoient une grande facilité à notre gauche pour reprendre

ses avantages, ils résolurent de tenir jusqu'à la dernière extrémité, au risque même d'être forcés d'abandonner leur canons, et me donnèrent avis de leur situation. Je reçus dans ce moment la nouvelle que la gauche obtenoit de grands succès.

Le général Bonhomme fit prévenir qu'il alloit attaquer avec vigueur, et m'invitoit à faire une diversion en attaquant aussi de mon côté. Je retournai à la tête d'Outcarspel. Notre feu d'artillerie avoit encore fait taire celui de l'ennemi. La colonne qui avoit paru sur notre gauche, s'étoit cachée; on la croyoit en retraite. Les pièces de l'ennemi sur la droite étoient démontées et paraissoient abandonnées. Les colonels Crass et Du Rutte proposèrent de détacher des grenadiers en avant pour les prendre et de former une attaque pour seconder celle du général Bonhomme. Je ne voulus consentir qu'à faire sortir une centaine de grenadiers pour tâter l'ennemi. A peine se furent-ils portés en avant que les Anglais, cachés derrière la digue, les chargèrent avec vigueur, et la colonne russe reparut dans la prairie, marchant à grands pas sur notre flanc. Ils nous approchèrent à quinze pas, recevant des décharges à mitraille qui faisoient disparoître des pelotons entiers; mais nos grenadiers environnés de feu se replièrent en désordre par dessus le retranchement et arrêtèrent en partie le feu de notre artillerie. Pour comble de malheur l'avant-train d'une de nos pièces chargé de munition s'incendia dans la redoute, brûla presque tous nos canonniers, et l'ennemi profitant de ce désordre entra pêle-mêle avec les grenadiers dans le retranchement. Par ce coup imprévu forcés de les abandonner subitement, nous avons fait notre retraite à travers ce long defilé avec autant d'ordre que possible, mais souffrant beaucoup du feu de l'ennemi qui nous poursuivoit avec ardeur. A la sortie du défilé les troupes se sont ralliées d'elles-mêmes et ont fait face à l'ennemi, qui n'a pas osé déboucher.

Peu de tems après j'ai reçu par vous la confirmation du succès complet de la gauche et l'ordre de reprendre les anciennes positions. J'ai fait en conséquence pénétrer dans le village de Broek, que l'ennemi a évacué avec tant de précipitation que non seulement il a laissé les canons, que nous avions été forcés d'abandonner dans le retranchement, mais encore deux des siens. Nous lui faisions aussi beaucoup de prisonniers dont quatre officiers et tout une ambulance, qu'il a abandonnée en dehors d'Outcarspel. J'ai été en général parfaitement content des troupes, mais surtout des canonniers, qui jusqu'au moment de l'incendie de l'avant-train n'ont cessé de se battre avec une adresse et un courage au dessus de tout éloge. Les grenadiers du 1er bat^{on} de la 1ère brigade qui étoient placés à la queue du défilé pour soutenir la retraite, l'ont fait avec beaucoup de valeur. Ce sont aussi eux qui ont à la fin de la journée pénetré dans le village pour reprendre la position; et j'ai beaucoup à me louer de la manière intelligente avec laquelle les citoyens Nicolson et Storm, le premier chef de ce bataillon et le second major, se sont acquittés de ces deux commissions. L'adjudant général Du Rutte et le colonel Crass vous sont déjà trop connus pour que je vous répète en leur faveur des éloges qu'ils ne cessent de mériter, mais je dois vous nommer le capitaine Mertin, adjoint de l'adjudant général Du Rutte, qui a donné de grandes preuves de talents et de courage, et qui malheureusement a été blessé lorsqu'il sortoit avec les grenadiers pour charger l'ennemi. Je vous indiquerai incessamment les noms d'autres

personnes qui se sont distinguées, surtout de quelques officiers d'artillerie, dont plusieurs sont blessés et qui ont bien des titres à la reconnaissance publique, entre autres le citoyen van Alphen, sous-lieutenant, pour qui je demande le grade de lieutenant.

N°. 33. St. Pancras, le 23 Septembre 1799.

Citoyen Général!

Il étoit de toute nécessité que je fasse raser plusieurs digues qui, faisant un circuit sur le front de nos redoutes, formoient un retranchement naturel pour l'ennemi, et l'avait mis à même dans la dernière affaire de venir à couvert nous attaquer à une si courte portée qu'il a pu tenter plusieurs assauts. Obligé de raser ces digues à plus de 300 toises de distance, il me falloit un nombre d'ouvriers considérable, et ayant envoyé des ordres pour en rassembler, ceux qui étoient chargés de les exécuter ignoroient sûrement que dans les villages où ils sont allés, les paysans étoient déjà occupés à d'autres travaux. Au surplus, Général! ce travail sera bientôt fini. Les réquisitions ont cessé et les ouvriers ne tarderont pas à rentrer.

N°. 34. Au chef de brigade Baudet, dans les environs de Hoorn.
St. Pancras, le 23 Septembre 1799.

Vous commandez, Citoyen, un corps qui, suivant les intentions du général en chef, doit flanquer ma droite. Je vous serois obligé de vouloir bien correspondre fréquemment avec moi pourque je sois bien parfaitement instruit de la position que vous occupez, et que je sache si d'après les mouvemens que vous serez à même de faire, l'ennemi n'aura pas la possibilité de tourner non flanc et de me porter sur mes derrières. Pour la défense de ma position je dois régler mes dispositions d'après les points que vous occuperez; j'espère donc que vous ne me les laisserez jamais ignorer. De mon côté je ferai tout ce qui dépendra de moi pour couvrir votre gauche, et si vous êtes dans l'intention de vous maintenir à la hauteur de Hoorn, je ferai occuper les postes de Niedorper Verlaat et de Veenhuijzen, si le général en chef l'approuve; mais comme ces troupes pourroient être compromises au cas que vous portiez plus en arrière, je vous prie de vouloir bien vous concerter avec moi pour l'occupation de cette position, que vous donnera beaucoup de facilité pour entreprendre les fausses que vous devez faire du côté de Medemblik et d'Enkhuizen.

N°. 35. St. Pancras, le 24 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous adresser une lettre, que je viens de recevoir de la citoyenne Stamford dont le mari a été tué sous mes yeux à la dernière affaire. Il venoit d'être fait major dans le premier bataillon de chasseurs, parce que déjà à l'affaire du 27 Août il avoit donné de grandes preuves de courage. Sa malheureuse veuve sollicite la récompense que le gouvernement doit à la con-

duite de ce brave militaire. J'ose vous prier, Général! de vouloir bien l'appuyer vous-même, et d'engager le gouvernement à prendre une mesure générale pour soulager le sort des veuves et des orphelins des braves, morts au champ de bataille.

N°. 36. St. Pancras, le 24 Septembre 1799.

Je vous prie, Général! de vouloir bien m'autoriser à faire payer au capitaine Everts, aide de camp du général van Guericke, un cheval qu'il a eu tué sous lui le 10 Septembre, à l'attaque de St. Maerten, ainsi qu'il est constaté par le certificat du colonel Rietveld, qui remplissoit les fonctions de général de brigade. Le prix de ce cheval est de 250 florins.

Il n'y a rien de nouveau dans ma division.

N°. 37. St. Pancras, le 24 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous envoyer les deux lettres qui m'ont été addressées du quartier général anglais, et qui m'ont été envoyées par le chef de brigade Baudet. L'une est de l'aide de camp du général Barbou, fait prisonnier, qui demande à être échangé. Je ne vous dis rien en faveur de sa demande, puisque vous avez déjà bien voulu y satisfaire d'avance. L'autre est du citoyen van Dedem, que la curiosité avoit amené aux avant-postes et qui est tombé entre les mains des Anglais. Ne pouvant sous aucun aspect être considéré comme combattant, il demande à être rendu. Je vous serois obligé, Général, si vous pouviez faire remplir son désir.

N°. 38. St. Pancras, le 24 Septembre 1799.

Général!

Parce que vous n'avez pas voulu prescrire vous-même les différents mouvements du corps dans la division, et désirant être plus à même de défendre ma position et de garder mon flanc droit, j'ai donné ordre au 1er bataillon de la 3me $^1/_2$ brigade qui occupoit Monnikendam et Purmerend et qui n'a encore essuyé aucune perte, de marcher pour rentrer en ligne. Demain pour les remplacer je ferai partir le 3me b^{on} de la 5me $^1/_2$ brigade et le 3me de la 4me qui ont considérablement souffert, et qui quoique bien peu nombreux seront cependant suffisants pour occuper ces deux postes. Afin de ne pas affaiblir mes forces ici et sachant que vous aviez envoyé un corps sur ma droite qui couvroit mes derrières, j'ai fait commencer ce mouvement par le premier bataillon de la 3me $^1/_2$ brigade, qui est arrivé à Rustenburg et Overleek, et demain à la pointe du jour les deux autres, qui doivent aller le remplacer, se mettront en marche.

N°. 39. St. Pancras, le 23 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous prévenir que je viens de recevoir une lettre du ministre de la guerre, qui me mande que, le corps législatif ayant rendu un

décret pour vous autoriser de faire dans l'armée toutes les promotions et les cassations que vous jugerez nécessaires, il avoit pensé qu'il étoit inutile d'obtenir du directoire une nouvelle décision pour conformer la cassation de Bois Réant, premier lieutenant au 3me Bataillon de la 6me ½ brigade.

Vous avez approuvé, Général, la destitution que j'ai faite de cet officier sur le champ de bataille dans l'affaire du 27 Août. Son corps pour le remplacer attendoit des ordres ultérieures du gouvernement qui, d'après la lettre que je reçois du ministre, sont superflus. Je vous serois donc obligé, Général, si vous vouliez bien écrire à ce bataillon, pour le prévenir que la place de Bois Réant est vacante, et qu'il doit procéder sans délai à son remplacement par une nomination, que vous voudrez bien approuver.

N°. 40. St. Pancras, le 27 Septembre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous prévenir que ce soir j'établirai mon quartier général à Broek. J'étois trop éloigné de mes avant-postes, et j'ai pensé que le bien du service et l'activité de la surveillance que je dois excercer pour la sûreté de ma position exigeoient, que je m'en rapprochasse davantage.

J'ai aussi l'honneur de vous adresser le citoyen van Dedem, qui a été renvoyé du quartier général anglais. La captivité l'a mis à même de recueillir quelques détails intéressants sur l'armée ennemie, et il s'empressera de vous les communiquer. J'ai été dès hier au soir à mon avant-garde où j'ai resté jusqu'à dix heures passées; il ne s'est rien passé de nouveau. Mes émissaires m'apprennent qu'il est faux que l'ennemi soit entré à Hoorn, et qu'il fasse un mouvement sur ma droite.

N°. 41. Broek, le 28 Septembre 1799.

Général!

Selon mon habitude à trois heures du matin je me suis rendu à la tête d'Outcarspel pour être présent à la première attaque de l'ennemi, s'il la tentoit; mais il ne s'est rien passé de nouveau. Je vous serois obligé, Général! de vouloir bien me faire savoir, si le bataillon qui étoit resté pour la garde du corps législatif que vous avez demandé pour l'armée, y arrivera bientôt. La surveillance active que je suis obligé d'établir sur un terrain aussi étendu et aussi difficile que le mien, exige un service qui n'est nullement proportionné du nombre de mes troupes. Aussi elles sont écrasées de fatigue et si elles ne pouvoient pas recevoir bientôt quelque soulagement par l'arrivée de nouveaux bataillons, elles ne pourroient y suffire. J'ose donc vous prier aussi, Général, de donner l'ordre au 3me bataillon de la 3me ½ brigade qui est en Zélande de venir à l'armée si, comme je le crois, les circonstances ne vous font pas juger sa présence si nécessaire dans cette isle.

Pour la régularité du service je vous prie, Général, de me mander, si les garnisons de Monnikendam et Purmerend ne sont plus sous mes ordres, afin que je les prévienne de reconnoître ceux du général Morlot.

N°. 42. Outcarspel, le 2 Octobre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous prévenir que l'ennemi pendant le cours de la journée a tenté sans succès trois différentes attaques sur ma position; les innondations qui couvrent mes retranchements, le feu supérieur de notre artillerie ont rendu tous ses efforts inutiles. Ne pouvant pénétrer ni sur mon front ni sur ma gauche, à cinq heures du soir il a placé sur la droite de mes batteries des pièces de gros calibre et des obusiers; elles ont fait feu jusqu'à la nuit et je pense qu'elles sont encore en batterie. Confiant dans la force de ma position je me suis empressé, Général! d'exécuter les ordres que vous m'avez donnés de vous envoyer deux bataillons. J'ai de plus envoyé sur la gauche mon artillerie légère et le régiment de dragons. Toutes ces forces doivent être maintenant à Egmond op Zee.

Je reste cette nuit à Outcarspel et je prends toutes les précautions possibles pour prévenir toute surpasse et être préparé contre tous les événemens.

Je vous serois obligé, Général! de vouloir bien me donner des nouvelles de la gauche et de me faire passer vos ordres.

N°. 43. St. Pancras, le 3 Octobre 1799.

Général!

C'est seulement à deux heures du matin que j'ai reçu les ordres que le général Rostolant m'a donnés de votre part de concentrer ma division le plus près possible d'Alkmaer.

Vous savez, Général! qu'ayant envoyé hier à la gauche deux bataillons, la seule force que j'eusse de disponible, il ne me restoit que trois bataillons et un des chasseurs. Cette force étoit à peine suffisante pour défendre les ouvrages que j'avais fait faire à la tête d'Outcarspel et sur mon flanc, et pour peu que je les eusse dégarnis j'aurois exposé à une perte certaine le peu de forces que j'y aurois laissées. Ainsi pour remplir vos intentions de me rapprocher d'Alkmaer, j'ai dû les abandonner, persuadé que cette retraite que je fais seulement jusqu'à St. Pancras, en attendant vos ordres ultérieurs, ne peut nuire aux opérations que vous ordonnerez. D'ailleurs j'ai reçu un rapport assez certain qui m'annonce que l'ennemi fait filer une colonne considérable sur ma droite, et je pense que si voulez couvrir Monnikendam et Purmerend, il est instant que vous m'en donniez les ordres, car l'ennemi pourroit me prévenir.

N°. 44. Purmerend, le 4 Octobre 1799.

Général!

D'après vos ordres j'ai fait ma retraite sur Monnikendam et Purmerend; elle s'est exécutée dans le plus grand ordre et sans la moindre perte.

A Purmerend les ouvrages que j'avais ordonnés pour la défense de cette position ne sont point encore finis, mais j'espère qu'avec beaucoup d'activité je pourrai les mettre en état avant que l'ennemi ne soit a même de m'attaquer. Ceux de Monnikendam sont en état.

N°. 45. Purmerend, le 4 Octobre 1799.

Général!

Hier à trois heures après midi j'ai écrit au général van Boecop et je le chargeois de vous prévenir que ma retraite s'effectuoit dans le plus grand ordre. Ce matin je vous ai écrit directement pour vous annoncer qu'elle s'étoit entièrement opérée le plus heureusement possible, malgré la longueur et la difficulté des chemins.

Je vous mandois aussi que tous les ouvrages nécessaires à la défense de la position de Purmerend n'étoient point finis, mais que dans deux jours au plus elle seroit dans un superbe état de défense. Les ouvrages de Monnikendam sont totalement achevés; ainsi je puis non seulement tenir dans ma position, mais dans deux jours je crois qu'elle sera presque inattaquable. Cependant pour la défendre il me faut plus de monde que je n'en ai, et je vous prie de vouloir bien me renvoyer le plus promptement possible l'adjudant général Du Rutte avec les 2 bataillons et l'artillerie que j'avois mis sous ses ordres pour se porter à la gauche. Ces forces me deviennent d'autant plus nécessaires que pour exécuter les ordres, que le général Rostolant vient de me donner de votre part, le chef de brigade Baudet partira demain pour vous réjoindre. La marche sera un peu longue, car devant conduire sa pièce de quatre il ne peut passer que par Buitesloot; comme mes bataillons seront obligés de prendre la même route. Je vous serois obligé de les faire porter sans le moindre rétard.

Je vais m'occuper d'établir une communication plus prompte avec le Beverwijk, mais pour les ordonnances seulement; car je ne crois pas, vu la quantité de grands canaux et d'eaux qu'il y a passer, que nous puissions trouver moyen d'établir un chemin pour des convois.

N°. 46. Au chef de brigade Baudet.
Purmerend, le 3 Octobre 1799.

En arrivant ici, Citoyen Commandant! je trouve que les ouvrages pour la défense de ma position sont encore très-peu avancés; que dans l'état où elle est, elle n'est réellement pas tenable. Je vous prie donc de tenir encore pendant deux ou trois jours si vous le pouvez une position, soit à Averhorn et à Oudendijk ou plus en arrière, mais de manière à couvrir Purmerend et le Purmer du côté de Hoorn.

Les ouvrages de Monnikendam se trouvent au contraire achevés et en cas que vous ne puissiez pas couvrir l'un et l'autre, il faut du moins, mon cher Commandant, que vous fassiez votre possible pour couvrir Purmerend pendant le tems que je vous ai indiqué.

N°. 47. Purmerend, le 5 Octobre 1799.

Général!

J'avois déjà l'intention de faire placer des troupes et de faire faire des ouvrages pour la défense de Knollendam et de Spijkerboer, aussitôt la réception de la lettre du général Rostolant. Pour hâter l'exécution de vos ordres j'ai chargé

des officiers de génie d'aller sur le champ visiter ces postes et d'y ordonner les travaux nécessaires. Mais, Général! je n'ai pas assez de troupes pour y en envoyer. Veuillez donc donner ordre aux deux bataillons que j'ai fait passer à la gauche avec l'adjudant général Du Rutte, de se rendre l'un à Knollendam et l'autre à Wormerveer, et charger le général van Boecop de veiller à l'exécution de cet ordre. Demain j'irai moi-même sur les lieux pour inspecter ma gauche, et je placerai ces bataillons de manière à la couvrir entièrement.

Je pars à l'instant pour visiter encore une fois ma droite et de là me rendre à Amsterdam pour me concerter avec les généraux français qui y commandent, et la marine pour la couvrir entièrement par mer avec des bâtimens armés.

Demain après avoir inspecté ma gauche je me rendrai auprès de vous, Général, pour recevoir vos ordres et vous rendre compte des travaux faits sur ma position, qui depuis mon arrivée sont très-avancés. Les inondations seront faites aujourd'hui; et dans peu je serai totalement à couvert.

Voilà la 4me lettre que je vous écris de Purmerend, et le général Rostoland dans celles qu'il m'adresse de votre part ne m'en accuse pas la réception. Daignez me faire savoir si elles vous parviennent exactement.

N°. 48. Purmerend, le 6 Octobre 1799, le soir.

Général!

Vous avez dû recevoir une lettre du gén. Zuylen van Nijevelt adressée à vous et à moi, qui m'annonçoit que pendant mon absence le général major Donn s'étoit présenté à mes avants-postes, se disant parlementaire chargé d'une mission pour moi. Sachant qu'il étoit arrivé au moment où l'attaque sur la gauche étoit dans la plus grande vigueur, j'ai sur le champ écrit de Sardam, où je me trouvois, pour charger le général Zuylen van Nijevelt de le faire venir à mon quartier-général en vous prévenant que je le considère comme prisonnier de guerre. Mes ordres ne sont pas encore exécutés à mon retour ici. Le général Zuylen ne vous avoit point encore écrit, mais je m'empresse de vous communiquer moi-même mon opinion, et si vous êtes du même avis je ferai conduire le général Donn au lieu que vous m'indiquerez. Il va arriver ici; je refuserai tout entretien particulier s'il m'en demande, lui signifiant que c'est à vous seul qu'il doit communiquer les missions dont les chefs ont pu le charger, et que j'attends vos ordres à cet égard.

Veuillez me les transmettre le plus promptement possible.

N°. 49. Purmerend, le 7 Octobre 1799.

Général!

J'ai l'honneur de vous adresser le citoyen Villers, un de mes adjoints, pour vous prévenir qu'aujourd'hui le colonel Crass m'a écrit que deux bricks ennemis avec plusieurs autres bâtimens sont en vue de la batterie du côté d'Edam, et que le capitaine des deux petits bâtimens légers qu'on a envoyés à Monnikendam, pense que la chaloupe canonnière le Cerbère, qui auroit dû se placer sous la batterie, est probablement passée. Si les dispositions dont nous étions

convenus à Amsterdam avoient été executées, cela ne seroit point arrivé. On a négligé de placer la chaloupe dans la passe sur le flanc de la batterie, où elle ne pouvoit être passée. Je vous prie de vouloir écrire de la manière la plus positive, pour que la marine prenne toutes les précautions nécessaires pour couvrir ma droite; car sans cela ma position n'est pas tenable. En attendant que vos ordres soient parvenus à Amsterdam, j'y envoye le citoyen Rouget pour convenir avec le général Morlot et l'amiral Castaigner des mesures à prendre. Le général Donn est toujours ici et j'attends vos ordres à son égard, comme aussi des nouvelles de l'action de hier que tous les rapports disent avoir été heureuse. Ma division n'a point été attaquée, et aujourd'hui il n'y a non plus rien de nouveau.

N°. 50. **Purmerend, le 7 Octobre.**

Général!

Depuis l'avis que je vous ai fait donner par le capitaine adjoint Villers, j'ai reçu deux autres lettres du colonel Crass, par l'une desquelles il me mande qu'il avoit envoyé une batterie à l'isle de Marken, pour vérifier s'il était vrai que l'ennemi se fût emparé de quelques uns de nos bâtimens. D'après tous les rapports il paroît certain que 4 bâtimens légers postés auprès d'Uitdam se sont rendus à l'ennemi sans tirer un coup. L'on croit aussi que la chaloupe canonnière le Cerbère a été prise, mais on n'en a point la certitude, et les amiraux Castaigner et de Winter sont convaincus du contraire. Mais toujours il est certain qu'elle n'est point rendue près de Monnikendam, où elle devoit se poster dans la passe, pour de concert avec le feu de nos batteries en défendre l'entrée de l'ennemi. L'amiral Castaigner a assuré le lieutenant colonel Rouget, mon aide de camp, que ce soir il partiroit d'Amsterdam pour se porter avec sa flotille à la hauteur de Monnikendam, où il espère être à la pointe du jour. Je compte m'y rendre aussi et, s'il peut, venir à terre de concerter avec lui les mesures à prendre pour mettre notre position à couvert du côté de la mer; mais je vous prie néamoins, Général! d'écrire toujours aux généraux qui commandent à Amsterdam, pour qu'ils veuillent bien recommander à la marine de ne négliger aucune précaution à cet égard.

N°. 51. **Purmerend, le 7 Octobre 1799.**

Général!

Ainssi que j'ai eu l'honneur de vous en prévenir, je n'ai voulu avoir aucun entretien particulier avec le général major Donn. En présence du général Zuylen van Nijevelt et de plusieurs officiers il m'a dit qu'il étoit envoyé par le Duc de York auprès du Gouvernement Batave, et m'a fait entendre que l'objet de sa mission étoit une négociation pour la paix. Je lui ai déclaré que je ne pouvois en aucune manière prendre connaissance du motif de sa mission avant que j'eusse reçu vos ordres à cet égard; que je vous avois prévenu de son arrivée ici et que j'attendois incessamment votre reponse; mais je n'ai pu m'empêcher de lui observer que toute proposition de paix étoit inadmissible et dérisoire tant que l'armée anglaise étoit sur le territoire de la République; qu'au

surplus c'était à vous seul à décider s'il lui seroit accordé la facilité de remplir sa mission. Le lendemain de très-grand matin il m'a écrit la lettre dont je vous envoye copie sous n° 1, pour me demander de retourner à l'armée anglaise en attendant votre réponse. A ce message je n'ai cru devoir répondre que verbalement et négativement, ce qui m'a valu encore une seconde lettre, dont je vous envoye également copie. Enfin l'adjoint du général van Boecop est venu de votre part, et j'ai vu avec plaisir que vous aviez été du même avis que moi de le considérer comme prisonnier de guerre. Je me suis empressé d'obéir à vos ordres et de vous l'envoyer sous la conduite de l'officier que vous aviez désigné, et j'ai renvoyé aux avant-postes ses domestiques et ses chevaux. Je recommande particulièrement à votre attention, Général! l'homme qui l'accompagne et qu'il dit être son aide de camp, mais qui d'après son propre aveu est attaché personnellement au Duc de York et paroît être un homme chargé de toute sa confiance.

J'espère que mes procédés envers ce parlementaire et que les vérités un peu dures, que dans le cours de ma conversation je n'ai pu m'empêcher de lui adresser avec ma franchise ordinaire, mériteront votre approbation et dégouteront les Anglais de me fatiguer par la suite de leurs messages.

N°. 52. Purmerend, le 7 Octobre 1799.

Général!

Je m'empresse de vous prévenir que hier dans l'incertitude de l'issue que pouvoit avoir l'action, j'ai donné ordre à toute ma cavalerie de se rendre à Amsterdam pour de là se porter à la gauche. Ces troupes sont entiérement inutiles dans la position que j'occupe, et seroient aussi embarrassantes que dangereuses, si par malheur j'avois été obligé de faire une retraite de l'autre côté de l'Y. J'ai prévenu de ce mouvement le général Dumonceau, qui pourra disposer de cette cavalerie. Je pourrois pour les mêmes raisons faire passer à la gauche le reste de ma compagnie d'artillerie legère, si vous voulez avoir la bonté de donner des ordres pour qu'on m'envoye sans délai de Zutphen les canonniers, que j'ai chargé le général van Boecop de me demander.

J'ai été prévenu, Général! qu'on avoit envoyé à Nieuwendam trois compagnies d'infanterie. Comme je les crois surtout maintenant totalement inutiles à c poste, je leur ai envoyé ordre de se rendre à Crommeniedijk, parce qu'il est important que ce poste et celui de Knollendam soient occupés, quoiqu'ils ne soient que d'observation. Ce terrein n'est abordable à l'ennemi que par l'eau et comme j'ai fait banner les canaux et construire des ouvrages dont le feu l'empêchera de déboucher en batteaux, je crois que ces points seront bientôt impénétrables pour lui; mais ces postes sont fort utiles pour établir les communications entre le général Dumonceau et moi. Après-demain je me transporterai dans cet endroit, pour examiner les ouvrages et y régler la défense ainsi que le service à y faire.

P. S. M'étant rendu sur le terrein j'ai reconnu moi-même que Spijkerboer au lieu d'être placé sur notre rive l'est sur celle de l'ennemi; le terrein ne permet pas d'y placer une poste qui d'ailleurs seroit inutile, attendu que si

l'ennemi y venoit en bateau, comme il n'y a aucun chemin, il ne peut déboucher que devant les postes que nous sommes occupés à fortifier.

P. S. A cinq heures du matin, car cette lettre étoit déjà écrite avant la réception de la vôtre. Vous voyez que j'avois prévenu vos intentions relatives à la cavalerie, et celles du général St. Martin relatives à l'artillerie légère.

N°. 53. Purmerend, le 8 Octobre.

Au général de l'artillerie St. Martin.

J'avois déjà prévenu le général en chef, Citoyen Général, que j'enverrois à la gauche le restant de mon artillerie légère, et je n'attends que le remplacement que vous avez ordonné au colonel Martuschewitz, pour lui donner l'ordre de se rendre à la division du général Dumonceau; mais comme les chemins d'ici au Beverwijk par Sardam sont impracticables pour les canaux, je vous préviens que je serai obligé de la faire passer par Amsterdam. Lors de ma retraite de St. Pancras, j'ai renvoyé au parc toute l'artillerie qui m'étoit inutile. Depuis pour la défense de ma situation on a armé les ouvrages presque en entier avec des pièces de position de douze, pour le service desquelles il ne me faut pas moins qu'un supplément de deux cents canonniers. J'ai déjà prié le gal en chef de faire donner l'ordre à la compagnie de réserve qui est à Zutphen, forte de 150 hommes, de se rendre ici.

Veuillez en hâter l'exécution.

N°. 54. Outcarspel, le 11 Octobre 1799.

Général!

Hier m'étant avancé jusqu'à Winkel et sachant qui le Nieuwdorper Verlaet n'étoit point occupé, j'avois beaucoup d'inquiétude sur ma position. L'ennemi a évacué le Verlaet, et non content d'avoir envoyé mon aide de camp Rouget je suis venu moi-même à Outcarspel, pour engager le général Bonhomme à faire occuper non seulement le Nieuwdorper Verlaet, mais aussi Zijdewindskerk par deux bataillons. J'occupe, Général, la position entre Colhorn et Winkel, ayant sur mon front le canal en avant de Lutkewinkel; la droite est appuyée à l'..... de la mer; mais ma gauche dans le prolongement du même canal est entièrement découverte. La médiocreté de mes forces ne me permet pas de m'étendre davantage et de me lier avec la division du général Dumonceau, ce qui s'effectuera par l'emplacement des deux bons que le général Bonhomme y placera encore aujourd'hui. Vous pourrez actuellement correspondre avec moi par Outcarspel et Oud-Nieuwdorp, et je vous prie de faire passer les ordres encore aujourd'hui aux 2 premiers bons de la 1ière ½ brigade de rentrer dans ma division, car ayant les bataillons délabrés à Horn et occupé Medemblik il ne me reste que 4 bataillons.

J'espère que demain le général Dumonceau pourra attaquer Schagen et moi Colhorn, et que le général Dumonceau appuyant à droite nous pourrions demain gagner la digue du Sijp.

N°. 55. Nieuw Nieudorp, le 12 Octobre.

Général!

En prenant position entre Winkel et Colhorn, j'avois donné ordre à deux cents hommes d'un bataillon de la 5ième ½ brigade d'aller tenir garnison à Medemblik; les Anglais, qui avoient des bâtimens armés dans ce poste, étoient occupés à enlever ce qui se trouvoit dans les magasins et chantiers de la Marine. L'apparition des troupes ne leur laissant pas le tems de tout emporter, ils ont mis le feu à un de ces magasins; heureusement l'arrivée des troupes a été assez prompte pour les empêcher d'en incendier trois autres. Dès qu'elle a été occupée par nos troupes, je me suis empressé de donner l'ordre de faire arrêter plusieurs habitans, qui se sont distingués par leur fanatisme pour la cause de la maison d'Orange. Ils avoient chassé la Municipalité constitutionnelle et en avoient formé une qui avoit publié la proclamation du Prince, et exécutoit avec zèle tous ses ordres.

J'enverrai sous escorte ces contre-révolutionnaires à votre quartier-général, en vous priant de les livrer à la commission militaire.

Salut républicain.

P. S. Ma position est superbe, mes troupes sont dans la meilleure disposition; et aussitôt que vous m'en donnerez l'ordre, j'espère attaquer Colhorn avec succès.

N°. 56. Nieuw Nieudorp, le 13 Octobre 1799.

Général!

Le général van Boecop m'ayant communiqué le désir que vous aviez, que j'envoyasse un officier de ma division pour être chargé par vous de présenter au directoire à la Haie les drapeaux pris sur les Russes, et le Gén. Dumonceau m'ayant appris que vous souhaitez que ce fût un officier distingué, pour lequel vous vouliez demander un grade supérieur, j'ai d'après vos intentions fait choix du colonel Rietveld, commandant la 1e ½ brigade. Cet officier, rempli de zèle et de bravoure, a rendu depuis la campagne des services essentiels à l'armée, et fort heureusement il est le plus ancien colonel de l'armée Batave. Ainsi sa promotion au grade de général major, en même tems qu'elle seroit une récompense méritée, ne pourra pas devenir un sujet de jalousie et de mésintelligence parmi les autres officiers. Si deux récompenses pouvoient s'accorder, je vous aurois bien aussi proposé le colonel Crass, dont tous mes rapports ont dû vous faire connoître les talens et les services distingués. Mais moins ancien que le colonel Rietveld, je suis certain qu'il refuseroit un avancement qui lui seroit accordé à son préjudice; ainsi vos intentions non seulement ne seroient pas remplies, et cette mesure, au lieu d'exciter l'émulation, produiroit le mécontentement. D'ailleurs l'avancement du citoyen Rietveld fera aussi une occasion de récompense pour d'autres officiers de mérite, qui doivent lui succéder. L'un est le citoyen Nicolson, chef du bataillon, que vous avez vu se distinguer à Akersloot; l'autre le citoyen van den Berg, major du 3e bon. de la même brigade, qui par le droit deviendroient l'un chef de brigade, l'autre chef de bataillon. Dirigé par les mêmes intentions, le général Dumonceau m'a

dit qu'il vous proposeroit Bruce, mais en même tems il désireroit bien aussi que vous ne laissassiez pas sans récompense le Lt. colonel adjudant Gal. Vichery, dont mieux que personne vous avez été à même d'apprécier les talens. En même tems que la promotion de Bruce seroit accordée, si vous vouliez demander pour Vichery le grade de colonel ce seroit une justice à lui rendre, qui n'enlevant d'avancement à personne ne pourroit exciter la jalousie.

N°. 57. Nieuw Nieudorp, le 13 Octobre.

Général!

Il ne s'est rien passé de nouveau aujourd'hui à ma division. J'ai été faire une reconnaissance tout près de Colhorn, presque sous les batteries ennemies. J'ai vu beaucoup de mouvemens dans ses troupes. Des colonnes en marche ont l'air de venir de Schagen passer par Colhorn, et se diriger en suite vers Oudesluys. Cela m'a fait présumer que le chemin de ce point au Helder étant presque impraticable, il faisoit embarquer une partie des troupes qui s'y trouvoient, dans le Zuiderzee à Oudesluys. Pour m'assurer si cette conjecture est fondée, j'ai envoyé en mer deux pêcheurs d'un patriotisme reconnu, qui reconnoîtront s'ils font un embarquement sur ce point et qui débarqueront derrière le Zijp, pour de là aller à Zanten tâcher de recueillir d'autres renseignemens. J'ai déjà envoyé une grande quantité d'émissaires; très-peu ont pu pénétrer. Beaucoup d'autres ne m'ont fait que des rapports vagues. Un seul est un peu plus circonstancié. Je vous envoye un résumé de ce qu'il m'a dit. Mais toujours il paroît certain que l'ennemi a dessein de faire sa retraite, et qu'il y travaille déjà avec beaucoup d'activité. Je ne puis apprendre d'une manière positive, s'il a déjà fait embarquer des troupes.

Demain j'espère avoir des renseignemens plus précis. J'ai vu le général Dumonceau aujourd'hui. Il m'a dit que l'ennemi avoit inondé le Schagervaert, ce qui coupe entièrement la communication entre son poste Dirkshorn et celui de Sijdwindkerk. Par conséquent sa division seroit coupée en deux, s'il dirigeoit son attaque sur Schagen, et tous deux nous avons pensé qu'il seroit plus avantageux, pour qu'il pût agir activement quand vous ordonnerez l'attaque, qu'il passât avec toute sa division à droite du Nieudorper Verlaet et de Sijdwindskerk, et que vous veuillez bien faire occuper Outcarspel et Dirkshorn par des troupes françaises. Si vous consentiez à ce mouvement, alors le général Dumonceau auroit un point d'attaque sur la digue à gauche de Colhorn, et si, comme je l'espère, je suis assez heureux de forcer ce point lorsque vous m'en donnerez l'ordre, nos deux divisions étant réunies nous pourrions pousser plus vigoureusement l'ennemi pour profiter de mes avantages.

N°. 58. Nieuw Nieudorp, le 14 Octobre 1799.

Général!

Ainsi que je vous l'avois annoncé je vous envoye ceux de Medemblik, qui au mépris de la constitution se sont érigés en magistrats en rétablissant la

souverainité de leur ville, et ont chassé les municipaux constitutionnels. Parmi ces hommes se trouvent *Pan* et *Pont*, qui, comme vous le sçavez, sont des chefs du parti orange, et dans cette occasion en molestant les patriotes ont signalé d'une manière bien coupable leur zèle pour leur cause. Il y en a deux autres qui, quoique aussi fanatiques de ce parti, mériteront peut-être par leur grand âge quelque indulgence; ils suivent de près les cinq premiers en voiture. Dans cette ville on n'a pas saisi tous les coupables, car les deux *Spanjaerd* et *Maclaine*, dont la réputation vous est bien connue, sont en fuite. Je vous envoye aussi un membre de la Municipalité de ce village et le secrétaire, qui, ainsi qu'il est constaté par un procès verbal que vous trouverez ci-joint, ont refusé de publier la proclamation du Directoire contre les tentatives du parti orange, mais qui se sont empressés de publier celle du Prince et d'Abercromby.

La municipalité constitutionelle d'Enkhuyzen, expulsée par les Anglais, m'a aussi écrit. Vous trouverez sa lettre ci-jointe avec copie d'une de l'amiral Mitchell, qui en se retirant, après avoir pillé les magasins de la compagnie des Indes et incendié ce qu'il n'a pu emporter, menace de revenir et de punir la ville, si elle ne soutient pas les magistrats nommés pas lui. Je pars sur le champ pour m'y rendre, à l'effet de faire arrêter ces prétendus magistrats et de réintégrer la municipalité constitutionnelle. Je réorganiserai aussi dans cette ville, et dans celle de Medemblik, la garde nationale. Je tâcherai de retouvrer les armes qui leur ont enlevé les Anglais, ou de leur en fournir d'autres. Enfin, Général! je ferai tout pour tâcher d'opérer une grande réunion parmi les patriotes, et faire oublier s'il est possible les petites divisions et les différentes menaces, afin de confondre tous les sentimens dans une haine générale contre le parti d'orange et les Anglais, ses protecteurs. Les derniers nous secondent dans ce dessein; car les spoliations et les vexations qui maintenant ils commettent partout, excitent une indignation si universelle, que les paysans même se réunissent avec nos patrouilles pour tirer sur les Anglais.

N°. 59. A l'Amiral Castaignier.

Nieuw Nieudorp, le 15 Octobre.

Général!

Des bateliers patriotes, sur lesquels on peut compter, viennent de me donner avis que la flotte de l'Amiral Mitchell, forte de 18 voiles et que j'ai vu moi-même à l'ancre devant Enkhuizen se préparant à faire voile, étoit partie et se dirigeoit sur le Vlieter. Je m'empresse de vous communiquer cet avis, et si par la suite de vos opérations vous vous avanciez jusqu'à la hauteur d'Enkhuizen où de Medemblik, je vous serois obligé de vouloir bien m'en prévenir, parce qu'alors j'aurois l'honneur de vous voir pour me concerter avec vous et pour vous inviter, si cela vous est possible, d'appuier ma droite au cas que je reçois bientôt l'ordre d'attaquer Colhorn.

N°. 60. Nieuw Nieudorp, le 15 Octobre 1799.

Général!

Ainsi que je vous en avois prévenu, je me suis rendu hier à Medemblik et

Enkhuizen. J'ai fait assembler et la Municipalité constitutionnelle et celle qu'avoient nommée les Anglais. J'ai réinstallé la première en présence de la seconde, que j'ai fait en même tems arrêter. Les membres étoient au nombre de 11, dont je vous envoye la liste. J'ai aussi réarmé la garde nationale et désarmé tous les orangistes qui l'avoient été.

Heureusement la prompte arrivée de la garnison, que j'avois envoyé à Medemblik, a dérangé les projets de spoliation des Anglais. Le mal qu'ils ont fait n'est pas aussi grand que je l'avois craint. A Medemblik ils n'ont brulé qu'un des quatre magasins de Marine, et à Enkhuyzen, quoiqu'ils eussent fait arriver des bâtimens de transport pour enlever les magasins de la compagnie des Indes, ils n'en ont pas eu le tems; ainsi toutes nos épiceries sont sauvées. Ils avoient mis le feu aux vaisseaux de la compagnie des Indes et aux chameaux, mais les habitans sont parvenus à l'éteindre; un seul chameau a été brulé. L'amiral Mitchell est toujours à l'ancre, à deux portées de canon d'Enkhuizen.

J'ai vu la flotte forte de 17 voiles. De peur qu'il ne fasse de nouvelle tentative sur cette ville, j'y ai laissé une garnison de cent hommes. J'ai fait mettre en batterie plusieurs pièces de canons que j'ai retrouvé, et qui pourront tirer à boulet rouge si sa flotte s'approche. J'ai donné ordre au général Zuilen de s'y rendre pour accélérer les moyens de défense; ainsi cette ville sera maintenant à l'abri d'un coup de main. Les émissaires que j'ai fait partir par terre et par mer, ne sont point encore de retour, et je suis toujours dans la même incertitude sur les préparatifs que fait l'ennemi pour sa retraite. Cependant toutes les conjectures se réunissent pour prouver qu'elle est certaine. L'ennemi commet de grandes dévastations dans toutes les villages. Nos paysans tirent sur eux; ils ont fait eux-mêmes ce matin deux prisonniers, qu'ils m'ont amenés et qui ne m'ont donné que des renseignemens vagues. Ils m'ont cependant assuré que beaucoup de leurs troupes, notamment le 56e régiment, étoient rétournés au Helder. Je fais exécuter vos ordres pour faire les ouvrages nécessaires pour fortifier ma position, qui par elle-même est excellente.

N°. 61. Nieuw Nieudorp, le 16 Octobre.

Général!

J'ai l'honneur de vous adresser les 11 membres de la Municipalité d'Enkhuizen, qu'avoient nommée les Anglais, et que j'ai fait arrêter en réinstallant la Municipalité constitutionnelle, ainsi que je vous en ai déjà rendu compte.

Il n'y a rien absolument de nouveau à ma division.

N°. 62. Nieuw Nieudorp le 17 Octobre.

Général!

Les émissaires que j'ai envoyé, depuis mon dernier rapport, par terre reconnoître les mouvemens de l'ennemi, s'accordent que l'ennemi renvoie ses bagages au Helder, ainsi que beaucoup de caissons et d'artillerie; mais aucun n'a aperçu que l'embarquement des troupes anglaises et russes étoit déjà commencée.

Un batelier que j'ai envoyé par mer, mais qui n'a pu pousser que jusqu'à

l'isle de Wieringen, en revient avec un sergent de la 7e brigade, fait prisonnier le 19 Septembre et qui déserte du 1er régiment du Prince d'Orange, dans lequel lui et presque tous ses camerades ont été forcés de prendre service pour ne pas périr de misère dans les prisons angloises, et que je viens d'envoyer au Gén. Major van Boecop. Le batelier rapporte:

1°. que le régiment du Prince d'Orange, forte de 1200 hommes ét embarquée hier à l'isle de Wieringen, est partie pour l'Angleterre;

2°. que tous nos prisonniers, officiers et matelots, qui étoient au Texel, sont embarqués et partis également;

3°. que l'ennemi rassemble tous les bateaux, quelquonques qui se trouvent dans son pouvoir, pour charger des bagages et troupes, et que 23 bâtimens sont envoyés pour cet effet à Oudesluis;

4°. que la flottille ennemie ayant fait la faute d'abandonner entièrement le Zuiderzee, 12 à 14 voiles retournent actuellement pour se stationner de l'est de Wieringen jusqu'à Colhorn.

Je donne connaissance de cette dernière nouvelle à l'amiral Castaignier, qui se trouve à Enkhuizen avec sa flottille. J'ai aussi demandé au parc d'artillerie trois obusiers pour éloigner ces bâtimens de guerre, s'ils voudroient tâcher de me déloger de ma position sur la digue de la mer.

N°. 63. Nieuw Nieudorp le 19 Octobre.

Général!

Votre intention étant que la promotion des officiers que vous aviez chargé de porter les drapeaux au Directoire fût une recompense pour eux, en même tems qu'elle seroit un objet d'émulation pour les autres officiers, vous avez désiré que l'on pourvût du remplacement des places que l'avancement du colonel Rietveld laisse vacantes. Je vous prie en conséquence de vouloir bien nommer au grade de colonel commandant le 1er ½ brigade le citoyen James Nicolson, chef du 1er bon. de la même demie brigade;

pour succéder au citoyen Nicolson, le citoyen Gideon Leonard Van den Berg, Major du 3me bon;

de nommer pour remplacer le Major, le citoyen Jean Godefroy.

Ces places par le droit d'ancienneté reviennent aux citoyens que je vous ai désignés, et heureusement ce droit se trouve ici d'accord avec la justice. Mes précédens rapports vous ont mis à même de connoître le mérite du citoyen Nicolson, et vous avez pu vous-même apprécier ses talens par la conduite qu'il a tenue dans la bataille de Castricum près d'Akersloot. Le 27 d'Août le major Van den Berg, avec le bataillon qu'il commandoit, attaqua l'ennemi dans les dunes avec la plus grande intrépidité, et a depuis dans toutes les occasions donné des preuves du plus grand talent et du plus grand courage. Le citoyen Jean Godefroy, avec sa seule compagnie, a près d'Akersloot soutenu la retraite de son bataillon qui était près d'être enveloppé, et par sa conduite courageuse a donné à son chef la facilité de prendre une position avantageuse.

Vous penserez, Général, que les talens et les services de ces trois officiers méritent des récompenses distinguées. J'espère de votre justice que vous ne laisserez pas échapper cette occasion de les leur accorder.

N°. 64. Nieuw Nieudorp, le 21 Octobre.

Citoyen Général!

Les habitans de plusieurs endroits de la Nord-Hollande, chez lesquels les Anglais ont abattu l'arbre de la liberté, désirent en élever un autre et pouvoir par cette cérémonie manifester leur joye pour la délivrance de leur pays. J'ai engagé les militaires de se réunir aux patriotes et aux gardes nationales pour cette fête. Comme l'habitude est de l'annoncer par des salves d'artillerie, ils m'en ont demandé l'authorisation et j'ai cru ne pas devoir le leur refuser. Je m'empresse de vous en prévenir, afin que vous ne soyez pas étonné si vous entendez le bruit de quelques canons. J'ai fait donner le même avertissement au général Dumonceau et aux avant-postes anglais.

N°. 65. Au Général Dumonceau.
Nieuw Nieudorp, le 21 Octobre.

Ne soyez pas étonné, mon cher Général, si ces jours-ci vous entendez tirer quelques coups de canon. Les habitans de plusieurs endroits de la Nord-Hollande, voulant élever un arbre de liberté à la place de celui qu'ont abattu les Anglais, désirent célébrer une fête à cette occasion. J'ai engagé les militaires à se réunir aux patriotes, et cette fête sera annoncée par quelques salves d'artillerie.

N°. 66. Hoorn, le 23 Octobre.

Citoyen Général!

L'arbre de la liberté s'est replanté dans tous les villes et villages de l'arrondissement de ma division. Cette cérémonie a été célébrée partout avec beaucoup de joie et d'enthousiasme, et j'ai vu avec plaisir que les patriotes de toutes les nuances ont oublié les sujets de division, pour se réunir dans cette fête civique. J'ai assisté moi-même aujourd'hui à la cérémonie qui s'est célébrée à Horn, et j'ai été on ne peu pas plus satisfait de l'esprit qui y règnoit. J'ai l'honneur de vous prévenir que les troupes de ma division, étant trop encombrées dans les villages peu nombreux qui se trouvent sur le terrein que j'occupois, j'ai fait marcher plusieurs corps et notamment la cavalerie et l'artillerie légère sur les derrières. J'ai établi moi-même mon quartier-général à Horn, mais toutes les troupes sont placées de manière à pouvoir être promptement réunies. Vous sçavez, Général! que depuis mon abscence de la Haye ma femme m'a donné un enfant. Je désirerois beaucoup la voir, ainsi que le nouveau né. Je présume que dans trois ou quatre jours l'embarquement des Anglais sera en grande activé et que ma division n'aura aucun mouvement à faire. Je vous prie donc de vouloir bien m'autoriser à faire à cette époque un voyage à la Haye.

N°. 67. Hoorn, le 24 Octobre 1799.

Citoyen Général!

J'ai l'honneur de vous addresser deux demandes, l'une par le commandant

du second régiment de cavalerie, l'autre par les officiers du 1er bon de la 5e $^1/_2$ brigade, à l'effet d'obtenir la réforme et la destitution de plusieurs officiers de leurs corps. Lorsque vous aurez pris connaissance de ces pétitions, vous reconnoîtrez la justice des motifs sur lesquels elles sont fondées. Je vous serois obligé de vouloir bien prononcer les destitutions qui sont demandées et autoriser le remplacement des officiers, que leurs infirmités rendent incapables de servir.

No. 68. Hoorn, le 26 Octobre 1799.

Citoyen Général!

J'ai l'honneur de vous envoyer la traduction d'une plainte que les habitans de Barsingerhorn m'ont fait parvenir. Je n'ai point voulu envoyer sans votre agrément un parlementaire à l'armée anglaise, pour engager les chefs à faire cesser les vexations dont les habitans se plaignent, mais je m'empresse de vous en donner connaissance et j'attendrai vos ordres à cet égard.

No. 69. Hoorn, le 26 Octobre 1799.

Citoyen Général!

Vous trouverez ci-joint traduction d'une pièce que le baillif d'Enkhuizen a addressé au commandant militaire d'Enkhuizen. Cette ville, ainsi que toutes celles de la Nord-Hollande, d'après vos ordres étant mise en état de siège, le cours de la justice ordinaire s'y trouve interrompu. Ceux qui se sont rendus coupables en troublant le repos public et les proprétés particulières, doivent être renvoyés au conseil militaire établi à Alkmaer; mais ce conseil ayant déjà refusé de juger plusieurs particuliers, il est une infinité de délits qui restent impunis.

Vous aviez pensé Général! que le moment de danger étant passé, il seroit utile de retirer de mise en état de siège ces différentes villes. Si vous êtes toujours dans cette opinion, je vous prie de vouloir bien ordonner cette mesure le plus promptement possible, afin que la justice puisse reprendre son cours ordinaire.

No. 70. Hoorn, le 28 Octobre 1799.

Citoyen Général!

J'ai l'honneur de vous envoyer la traduction exacte d'une lettre que le conseil militaire a écrite au Ministre de la justice, au sujet de l'arrestation de six individus qui, pendant le séjour des Anglais à Hoorn et sous leur protection, ont commis des délits qui suivant l'ordre du jour du 2 Septembre et le décret du corps législatif Batave du 24 Août, publié le 28, doivent être jugés militairement. Le tribunal cependant refuse non seulement de les juger, mais par la pièce que vous verrez ci-jointe il se permet de calomnier les intentions de l'autorité militaire qui les lui envoye; et ce même tribunal, il

n'y a pas longtems, a rendu des sentences contre des individus coupables des délits semblables. Je ne vous ferai pas Général! de plus grandes réflections sur l'inconséquence de la conduite du conseil militaire.

P. S. Je vous serois obligé Général! de vouloir bien me faire une réponse sur les différentes nominations des officiers, que je vous ai proposées.

XLVII. A. (R. A).

DON AAN DAENDELS.

Purmerend, 7th Oct. '99.

Sir! Having last night fully communicated to your Excell. the object of my mission, I have to request you will permit me immediately to return to the british army, and in the event of Général le Brune's not having any objections to my proceeding to the Batavian Directory, I beg your Excellency will have the goodness to communicate the same to His Royal Highness the Duke of York, that I may return here and proceed to the Hague.

I have the honor to be, Sir, Your Excellency's most obedient and most humble svt.

Geo. Don.
Maj. Gen.

His Excellency
General Daendels.

P. S. I have taken the liberty of writing to your Excellency in English, but beg you will not give yourself the trouble of writing the answer in that language, but in French.

XLVII. B.

Purmerend, 7th Oct. '99.

Sir! In answer to my letter to your Excellency dated this morning, I have received a verbal by the officer, who conveyed it, acquainting me that untill you received an answer from Gén. le Brune, you would not permit me to return to the british army. I have therefore to request you will allow my aide de camp to return to the head quarter of the british army, to acquaint His Royal Highness the Duke of York of my being here and of the cause of my detention.

I have etc.

His Excellency
General Daendels.

Geo. Don.

XLVIII. A. (A. É.)

FLORENT GUIOT AAN REINHARD. [1]

La Haye, 3 Fructidor an VII. (20 Augustus 1799.)

. . . . . La plus entière tranquillité continue à régner dans le pays, quoi qu'en écrivent de certains individus qui souhaiteraient le voir en combustion. Les préparatifs vont bien, et les deux principales autorités ainsi que l'armée me paraissent franchement disposées à repousser avec vigueur les Anglo-Russes, s'ils osent hasarder une descente. J'entends même quelques patriotes très-difficiles à contenter et tant soit peu ombrageux, m'avouer qu'on met dans ces préparatifs une activité à laquelle ils ne s'attendaient pas.

Je crois devoir l'attribuer en partie aux assurances que j'ai données, que notre gouvernement ne voulait introduire aucun changement ni dans la constitution, ni dans le gouvernement Batave, et qu'il n'accorderait pas son appui aux mécontens qui chercheraient à exciter des troubles, sous le prétexte de revenir sur les évènements passés. Vous savez, Cit. Ministre, que les hommes qui tiennent les reines d'un état, ne peuvent pas s'occuper des grandes mesures de salut public lorsqu'ils sont continuellement distraits par le soin de leur conservation personnelle.

Si je puis encore rapprocher entre elles les différentes classes de patriotes, je crois qu'alors notre gouvernt. pourra compter sur la stabilité de l'ordre de choses établi dans ce pays, et sur le haut degré d'influence qu'il y conserve pour l'intérêt des deux peuples.

Les hommes du 12 Juin ne se croyant pas assez forts pour produire et maintenir les évènements de cette journée, ont pris pour auxiliaires des individus d'un républicanisme très-équivoque; mais je crois être assuré qu'ils s'en sépareront avec joie, dès l'instant qu'ils regarderont le gouvernement actuel, qui est leur ouvrage, comme étant hors de toute atteinte.

Alors il existera une masse importante de bons citoyens, contre laquelle tous les efforts du stathoudérat et de l'aristocratie viendront se briser. Vous pouvez aider à cette oeuvre salutaire, dans vos conversations avec l'envoyé Batave.

FLORENT GUIOT.

XLVIII. B.

Florent Guiot aan Reinhard.

7 Fructidor VII. (24 Augustus 1799).

. . . . . Il commence à circuler une proclamation du Prince d'Orange; une lettre au Général Daendels, dans laquelle on l'engage aussi à rentrer sous les ordres de son *légitime souveraine*. Ces pièces sont, dit-on, assez insignifiantes; cependant j'aurai soin de vous les adresser dès l'instant que j'aurai pu me les procurer. . . . . . .

---

[1] Deze had Talleyrand opgevolgd als Minister van Buitenlandsche Zaken. Hij bekleedde dit ambt tot den 18n Brumaire, toen hij zijne plaats weder aan zijn voorganger moest afstaan.

XLVIII. c.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, 9 Fructidor an VII. (26 Augustus 1799).

. . . . . Les orangistes, les aristocrates etc. manifestent leur joye des approches des Anglo-Russes, mais le pays reste tranquille. Si nous battons l'ennemi, tout ira bien, mais si nous éprouvions des revers, il ne faudrait pas compter sur ce dévouement patriotique que nous trouvons en France, et que peut-être on ne peut trouver que là. . . . . .

10 *Fructidor* . . . . . Hier au soir, à sept heures, les bâtimens ennemis ont commencé a jeter quelques bombes dans les dunes et le camp de Kijkduin. Ce matin à 4 heures et demie les bombardes ennemies ont fait un feu continuel, et en même temps quelques troupes ont débarqué près de Calantsoog. Ayant mis pied à terre elles ont d'abord été attaquées par les chasseurs et les autres troupes Bataves, mais au commencement les chasseurs étaient obligés de se retirer, ayant eu quelques morts et blessés. Immédiatement une partie des Anglais a marché vers le Helder, pendant que l'autre partie restait aux prises avec les troupes du général Daendels, qui montraient la plus grande bravoure. . . . .

XLVIII. d.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, 13 Fructidor VII. (30 Augustus 1799).

. . . . . Le général Daendels craignant sans doute que les 3000 hommes portés au Helder ne fussent cernés et pris, leur a fait évacuer ce poste, après qu'ils ont encloué les batteries de la côte. . . . . . .

14 *Fructidor* . . . . . Depuis ma dernière dépêche il n'e s'est rien passé d'intéressant au Texel. On continue à s'y observer de part et d'autre. Le général Daendels, après avoir évacué le Helder, a fait un nouveau mouvement rétrogade. Sans doute les circonstances ont nécessité ces deux mesures; mais j'avoue que je craignais plus de sa part un excès d'audace qu'une circonspection, qu'on dit ici avoir été trop forte.

Le général Brune ne peut partir que demain au point du jour . . . . Non seulement il ne s'y manifeste aucun mouvement en faveur du Stathouder, mais le patriotisme s'y développe et s'y fortifie avec les périls. Les patriotes divisés par des nuances d'opinion sont tous réunis pour la défense de la liberté. De toutes parts des bataillons s'organisent et s'offrent de marcher à l'ennemi. Le directoire et le corps législatif parfaitement unis, déclarent qu'ils s'enseveliront sous les ruines de leur Patrie, plutôt que de traiter avec la tyrannie. L'armée Batave montre beaucoup d'ardeur et de dévouement, et quant à nos bataillons, ils marchent gaiement aux Anglais et promettent de les traiter comme dans la Belgique, dans la campagne de l'an 2e. De pareilles dispositions doivent être regardées comme l'annonce le plus certain de la victoire.

Salut et Respect,
Florent Guiot.

XLVIII. E.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, 16 Fructidor VII. (2 September 1799).

. . . . Le Directoire m'a fait part qu'il venait de recevoir des avis indirects mais multipliés, que la flotte Batave qui s'était retirée dans la Vlieter, comme je vous l'ai marqué dans mon avant-dernière dépêche, avait capitulé et s'était rendue aux Anglais, même sans avoir été attaquée.

Je vous observe qu'il n'a eu cette nouvelle que d'une manière indirecte et sans qu'il en ait reçu aucun avis officiel, mais le Directoire m'a paru persuadé qu'elle n'était malheureusement que trop certaine. Cependant j'ose encore en douter, parceque cette flotte n'ayant pas été attaquée par les Anglais, qui ne paraissent pas avoir encore pénétré dans le canal, il faudrait supposer que sa reddition est l'ouvrage de la plus lâche trahison.

Le Directoire a de plus vives inquiétudes encore par rapport à la conduite très-suspecte du général Daendels. Je vous ai fait part précédemment que ce général avait évacué le Helder, poste important, puisqu'il protégeait la flotte Batave et défendait l'entreé de la rade. Il s'est replié successivement, en sorte qu'il a évacué Enkuisen, Hoorn et tout le pays intermédiaire jusqu'à Alkmaar. Aujourd'hui son aile gauche est appuyée contre ce dernier endroit qu'il occupe encore; sa droite sur le Zuiderzee, en formant une diagonale descendante, et son quartier général n'est plus qu'à une lieue et demie d'Amsterdam. Sa retraite est d'autant plus étrange, que les Anglais occupés à se retrancher au porte du Helder, n'ont annoncé en aucune manière le projet de l'attaquer, et qu'ils n'ont pas tiré un coup de fusil depuis l'affaire ayant eu lieu le jour du débarquement.

J'ai vu hier quelques uns de ses rapports. Ils sont d'un homme ayant absolument perdu la tête, ou ceux d'un traître tourmenté par ses remords. Je n'ose pas prononcer.

Mais ce qui rend sa retraite encore plus suspecte, c'est qu'il l'a faite contre les ordres réitérés et formels du Général en chef, qui m'en a communiqué des copies.

Le Directoire craint que si Daendels trahit réellement sa patrie, il ne se jette dans Amsterdam avec les troupes Bataves, qu'il aura séduites ou corrompues, et qu'il n'y soulève les dernières classes du peuple, d'autant plus disposées au pillage que l'interruption du commerce les met dans la misère. J'ai cherché à le rassurer contre ces derniers dangers, en leur observant que le Gl. Brune, étant parti ce matin au point du jour, était arrivé à Haarlem au plus tard à midi; qu'il s'y était fait précéder par 6000 hommes de troupes françaises et que ce soir même il avait dû être joint par la division du Gl. Dumonceau, arrivant de Groningue; en sorte qu'il serait en force et en mesure tant pour contenir les malveillans d'Amsterdam, que pour rectifier les inepties de Daendels ou même prévenir les efforts de sa trahison.

Comme il faut prévoir tous les événemens et prendre des mesures proportionnées aux dangers, j'ai engagé le Directoire à prendre un arrêté pour autoriser expressément le gl. en chef à suspendre, destituer et faire arrêter le gl.

Daendels et tous autres officiers Bataves, en un mot, pour lui donner une dictature absolue sur l'armeé. Cet arrêté a été pris, rédigé et expédié sur le champ par un courrier.

Demain dès le matin un des Directeurs et le Ministre de la guerre se rendront au quartier-général et de là à Amsterdam, où la présence d'un membre du gouvt. contribuera beaucoup à déjouer les projets des traîtres.

Le Directoire m'a pressé, conjuré de vous rendre compte par un courrier entraordinaire de ces divers événemens et de la situation pénible dans laquelle il se trouve.

Je lui ai d'abord observé que n'ayant reçu que des nouvelles indirectes de la capitulation de la flotte, je pensais qu'il convenait d'attendre qu'il en eût l'avis officiel, avant que d'alarmer notre gouvernement par une nouvelle qui pourrait tres-bien se trouver fausse.

En effet, si cette honteuse reddition avait eu lieu on en aurait été instruit quelques heures après à l'amirauté d'Amsterdam, qui n'aurait pas négligé d'en faire part au Directoire. En même temps le g^{al} en chef l'aurait apprise en route, et il se serait empressé de la transporter tant au Directoire qu'à moi.

Je lui ai fait les mêmes observations sur ses violentes inquiétudes sur Daendels, en lui ajoutant que le g^{al} en chef m'avait promis de m'instruire avec exactitude et promptement de tout ce qui se passerait de ce côté. Mais le Directoire a insisté sur l'envoi d'un courrier et m'en a donné deux raisons. L'une, que si la capitulation de la flotte et la trahison de Daendels se confirmaient, ces deux événemens produiraient une commotion violente, qui ne pourrait être calmée que par la plus prompte arriveé de nouvelles troupes françaises dans le pays.

La seconde raison a été qu'en supposant que l'un ou l'autre, ou seulement l'un des deux, fussent réels, il craignait que notre Gouvt. pût le soupçonner d'intelligence avec les traîtres, ou du moins de les avoir en quelque sorte encouragés par une conduite molle et peu affectionneé envers la cause commune, et qu'il regarderait comme le dernier de ses malheurs d'en perdre l'estime et la confiance. Je vous avoue que cette dernière réflexion de sa part m'a singulièrement ému.

Je dois rendre justice aux membres du Directoire. Ils m'ont paru consternés, mais très-déterminés à défendre jusqu'au dernier soupir la liberté et l'indépendance de la République. Pour ranimer leur courage et leur espoir, je leur ai fait voir que le G^{al}. Brune était sur le champ de bataille avec 6000 Français et environ 15000 Bataves; que sous deux jours il attaquerait les Anglais avec la presque certitude de les battre, et que même en supposant vraies les mauvaises nouvelles qu'ils avaient reçues, sa victoire mettrait totalement le pays à l'abris d'une invasion.

Je me suis déterminé cependant à condescendre à leur voeu, en vous dépêchant un courrier extraordinaire, parce que je me suis aperçu qu'en persistant dans mes motifs pour en retarder l'envoi, je porterais leurs inquiétudes jusqu'au découragement. C'est dans les mêmes vues que sur leur invitation j'ai écrit au Gl. Tilly par le même courrier pour l'engager à accélerer la marche des troupes qu'il doit envoyer dans ce pays, en exécution des ordres exprès que notre gouvernement lui a donnés par le canal du Ministre de la

guerre, ainsi que vous avez bien voulu nous en faire part. Je vous prie, Cit. Ministre, de ne pas perdre un instant pour soumettre à notre gouvt. le compte que j'ai l'honneur de vous adresser. Il n'en sera que plus convaincu, combien il est urgent de venir au secours de ce pays qui se trouve menacé des plus grands dangers.

Si la flotte a été livrée, si Daendels est un traître, vous pouvez juger quel découragement il en résultera pour les patriotes, et quel sera l'accroissement d'audace de la part des Orangistes. Il n'est guère douteux qu'il y aura des mouvemens séditieux sur différents points, et les troupes françaises pourront seules les étouffer. Il est dans ma conviction intime, et je ne puis trop le répéter, que c'est dans le salut de ce pays qu'il faut chercher celui de la ci-devant Belgique. S'il est envahi, nos Départemens réunis deviendront un foyer de sédition et de révolte.

Cependant il ne faut s'alarmer avec trop de précipitation ou d'excès. La présence du Gal. Brune et des troupes françaises déjouera les projets de Daendels, s'il en a réellement de pernicienx. D'un autre côté, la nouvelle de la reddition de la flotte me paraît équivoque, par la raison que le Directoire aurait dû en recevoir l'avis officiel. Je souhaiterais bien vous expédier dans quelques heures un nouveau courrier pour la démentir.

Le Peuple qui souffre beaucoup de la Révolution, montre partout du courage et du dévouement pour la défendre, et ceux qui en ont recueilli les fruits, la trahissent.

Salut et Respect.
Florent Guiot.

XLVIII. F.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye le 27 Fructidor an 7 (13 September 1799).

. . . .

Avant-hier nous avons eu une petite alarme. Deux briks anglais ont paru dans la soirée sur les côtes de *Schewelingen*, à une demie lieue de La Haye. Ils ont approché de si près qu'un de leurs boulets est venu s'enterrer à vingt pas du fils du Ministre de Suéde, qui se promenait sur le rivage. Mais ces deux bâtiments, après avoir tiré quelques coups de canon, se sont élevés à la mer et ils ont disparu.

Si les Anglais avaient débarqué seulement trois mille hommes sur ce point, la garnison de La Haye ne consistant qu'en 200 français et environ 1500 hommes d'autres troupes de toute espèce, ils n'auraient pas trouvé une forte résistance, le gouvernement se désorganisait par la fuite ou l'enlèvement des membres qui le composent, et la République Batave éprouvait le sort des Républiques Italiennes.

La vue de ce danger n'échappait pas plus aux réflexions du Directoire qu'aux miennes propres; et les promesses que je lui faisais, de recevoir de prompts secours, ne suffisaient point pour la rassurer. Ses inquiétudes sont heureusement

dissipées, et je puis à présent vous répondre que de concert avec le corps législatif et secondé par la masse des bons citoyens il prendra des mesures énergiques, tant pour maintenir la tranquillité intérieure, que pour repousser l'ennemi.

Je contribue de tous mes efforts à rapprocher entre elles les diverses classes de patriotes, et je puis me flatter d'avoir obtenu quelque succès dans cette partie importante de ma mission. On ne connaît plus de distinctions entre les *modérés* et les *exagérés*, les *hommes du 4 Mai* ou ceux *du 12 Juin*. Toutes les querelles, toutes les animosités se sont évanouies devant le péril commun. Et si de part et d'autre quelques individus n'ont pas voulu souscrire ce pacte patriotique, leur refus a démasqué leurs intentions secrètes, et ils ont cessé d'être à craindre.

Il faut avouer que la République Batave offre en ce moment-ci un spectacle bien intéressant pour un ami de la liberté. Aucun mouvement séditieux ne se manifeste dans l'intérieur. Les bandes d'émigrés qui en infestaient quelques parties en ont été chassées, et les lois sont aussi religieusement observées que si le pays était en pleine paix. Ce calme parfait étant plus l'ouvrage de la moralité que d'un ardent amour de la liberté, est précisément par cette raison à l'abri des orages que ce dernier sentiment excite quelquefois, quand il n'est pas dirigé par la sagesse.

On est d'accord aujourd'hui que le général Daendels n'a pas trahi son pays; mais ses meilleurs amis conviennent qu'il avait perdu la tête, et que son évacuation du *Helder* et sa retraite à *Alkmaar*, malgré les ordres du Général en chef, sont les premières causes de la perte de la flotte et de ce que les Anglais occupent encore la pointe de la Nord-Hollande.

. . . .

XLVIII. G.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 5 jour complémentaire de l'an 7. (21 September 1799.)

. . . .

Autant que j'ai pu me procurer de renseignements, il me paraît que la défection de la flotte s'est opérée de cette manière. Quelques officiers orangistes, et décidément traîtres, ont fomenté l'insurrection dans les équipages, et la plupart des autres officiers ont eu la faiblesse de ne pas réprimer cette rébellion; peut-être ont ils eu la lâcheté d'y applaudir au fond de leur cœur, parce qu'elle les dispensait de combattre les Anglais, qui avoient pénétré dans le Zuider-Zee.

Cependant cette honteuse reddition ne se serait point consommée sans l'évacuation du *Helder*. Il est facile de concevoir quel a été le découragement de la partie des équipages restée fidèle et l'audace des traîtres et des lâches, lorsque la flotte a vu le Pavillon Orange arboré sur les tours du Helder.

Mais cet évènement qui est la premiére cause des malheurs qui l'ont suivi, ne doit point être attribué au Directoire Batave. Les batteries de ce poste étaient dans le meilleur état, son artillerie était nombreuse, et la flotte pouvait

lui fournir à discrétion des munitions de guerre et de bouche. La faute de son évacuation appartient toute entière au Général Daendels; elle s'explique sans peine, quand on connaît le caractère du Général et les circonstances.

Daendels n'est point un traître; il est brave et a les autres qualités d'un bon chef de parti. Mais il est ambitieux, violent et dominateur. Il a été non l'auteur mais l'exécuteur de la journée du 12 Juin, et depuis ce moment il a voulu mettre le gouvernement dans son absolue dépendance.

Lorsque les Anglais ont manifesté l'intention de débarquer à la Nord-Hollande, il a été prendre le commandement de l'armée Batave, et avant son départ il s'est vanté hautement que les apercevoir, les combattre et les vaincre serait pour lui l'affaire d'un instant.

Il faut le dire, il s'est conduit avec bravoure à la première attaque; mais n'ayant point réussi, il a perdu la tête et s'est persuadé qu'il avait à faire à 30 mille Anglais, lorsque les troupes de débarquement le 1er jour n'excédaient pas 5000 hommes. Il se peut même que quelques mauvais sujets aient contribué à lui aliéner l'esprit.

De là l'évacuation du Helder; de là ses retraites successives sans avoir aperçu l'ennemi, et contre les ordres formels du Général en Chef; de là ses rapports, l'ouvrage d'un homme dans le délire; de là enfin ses déclamations virulentes contre le gouvernement, et peut-être ses dénonciations secrètes, plus propres à aggraver ses fautes qu'à les faire pardonner.

Je sais qu'un certain intrigant le seconde pour de l'argent ou plutôt travaille à le perdre tout à fait. Je sais qu'il a projeté de le faire arriver à Paris, sous le prétexte d'y donner des renseignements, et dans la vérité pour appuyer ses intrigues. Si Daendels était de moitié dans ce projet, il serait jugé irrévocablement à mes yeux, et n'en recueillerait que le mépris général.

La franchise la plus entière dirige ma plume, comme vous le voyez; je suis persuadé que ma correspondance ne passe point entre des mains infidèles, ce qui pourrait faire du mal dans ce pays.

. . . .

XLVIII. H.

Florent Guiot aan Reinhard.

Alcmaar, 1 Vendémiaire an VIII. (23 September 1799.)

La bataille de Bergen [1] a couté à l'ennemi plus de 6000 hommes en tués,

---

[1] Le secrétaire du Cen Gal Brune au Cen Florent Guiot. (A. É.)

Alkmaar le 3e jour complém. de l'an VII, 1 h. 1/2 de l'après-midy.

Citoyen Ministre!

La déroute des ennemis est complette. Il y a dans les champs de Bergen, théâtre des exploits de notre division française, deux mille morts et deux mille prisonniers, tous Russes. En outre vingt pièces de canon. Les divisions Bataves rivalisent de courage. Elles font des merveilles. Les gardes nationales même ont voulu prendre part à l'action. L'on distingue les volontaires de Rotterdam et ceux de Delft. Les prisonniers

blessés et prisonniers. On amène encore chaque jour des Russes, qu'on trouve dans les dunes et qui préfèrent d'y mourir de faim et de froid à se rendre volontairement, dans la persuasion atroce qu'on leur a inspirée, que les Français engorgeaient tous leurs prisonniers. Voilà donc les ennemis auxquels notre République à affaire. Je parle des chefs et non des troupes; voilà les ennemis qui obtiennent tant de ménagement de notre part. En vérité, nous sommes si humaines que nous cessons presque d'être patriotes.

. . . . . . Le général Daendels s'est conduit avec intelligence et bravoure dans la reprise des postes qu'il avait abandonnés à l'assaut du 3e jour compl. J'ai causé ce matin avec lui, et sa tête m'a paru se remettre. Il doit en avoir une vive reconnaissance envers le Général en chef qui, tout en le faisant surveiller, a mis beaucoup de sagesse et de générosité dans ses procédés à son égard.

. . . . . . J'ai vu ici le Gal. russe Herman. Les égards que lui marque le Gal. en chef, et la bonté avec laquelle les prisonniers russes ont été traités, prouveront aux soldats de Paul Ier que les Français sont aussi généreux que braves, et pourront produire sous ce rapport de très-bons effets. . . . . .

XLVIII. J.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 5 Vendémiaire an 8. (27 September 1799.)

. . . .

Les renforts que notre gouvernement fait passer dans ce pays, sont la meilleure assurance de ses dispositions pour en maintenir la sûreté et l'indépendance. L'arrivée successive de ces renforts, outre qu'elle était nécessaire pour mettre l'armée en état de faire face aux Anglo-Russes, contribue encore à relever le courage des bons citoyens et comprimer la malveillance.

Je souhaiterais comme vous que le gouvernement Batave mît plus d'énergie et de vigueur dans ses mesures, et j'ai eu l'honneur de vous rendre compte dans plusieurs de mes dépêches des moyens que j'employais pour l'y engager. Je vous ai même prié d'y concourir dans les conférences que vous accordez au Ministre Batave.

Mais dans un pays où l'esprit public, toujours très-modéré, a beaucoup baissé

---

qu'on amène, croient tous qu'ils sont destinés à la mort. Ils se désolent; quelques uns demandent grâce en faisant le signe de la guillotine. Ils sont tous étonnés que nous ne soyons pas des barbares.

5 h. 3/4 de l'après-midy. On se bat encore; c'est donc douze heures de combat. Le général en chef des troupes russes Herman, est prisonnier avec deux de ses adjudans. Je viens de le voir et de lui parler. Il peut être âgé de 55 ou 56 ans. Il se plaint amèrement des Anglais, qui ne l'ont pas secondé en tems opportun. Tous les postes d'où nous étions repliés pour nous concentrer, sont repris et il est présumable que la nuit va mettre fin à cette action, l'une des plus mémorables de cette guerre. Les Russes étoient au nombre de douze à quatorze mille hommes. On amène en ce moment des prisonniers anglais.

VERN.

par différentes circonstances; dans un pays où les conceptions sont lentes, les idées peu libérales et les sentiments très-froids, ce voeu est plus facile à former qu'à remplir; et ce n'est pas dans quelques jours qu'on réussît à vaincre les obstacles élevés par la nature et par des préjugés appuyés trop longtemps.

Soyez bien persuadé que je ne m'endors point dans la confiance, que le gouvernement Batave peut chercher à m'inspirer. J'observe, j'écoute, je compare; mais libre de toute espèce de prévention et d'influence, je ne me conduis que d'après mes propres jugements.

C'est ainsi que je vous ai communiqué dans mes précèdentes dépêches, qu'en raisonnant sur les renseignements que je m'étais procurés j'avais tout lieu de croire que le gouvernement Batave, ou du moins quelques uns de ses membres ou de ses agents, avaient travaillé, avant mon arriveé à La Haye, à obtenir pour la République Batave une sorte de neutralité qui l'aurait mise à l'abri des risques de la guerre. Je vous ai ajouté que je croyais en même temps, qu'on ne se proposait pas de faire un pareil traité à l'insu de notre Gouvernement, mais bien de l'amener par des moyens indirects à y consentir.

Je vous ai encore fait part que mes observations m'avaient conduit à penser, qu'à l'époque du débarquement des Anglais on redoutait ici peut-être encore davantage d'être le théâtre de la guerre, que de reprendre les chaînes du stathouder.

En faut-il conclure que le gouvernement et ses agents nous trahissent, qu'ils sont d'intelligence avec les Anglais, et qu'ils veulent la contre-révolution? Non, ce serait un jugement faux, injuste et qui entraînerait des suites funestes mais on doit en tirer la conséquence que dans ce pays l'attachement à ses propriétés, à son repos, l'égoisme même, l'emportent sur l'amour de la liberté.

C'est d'après ces données que j'ai parlé et agi, et je persiste à croire que j'ai adopté le parti le plus prudent. Je puis du moins en juger ainsi par les résultats que j'ai obtenus. Moins circonspect et moins mesuré, faisant usage d'un langage tranchant et impératif au lieu de chercher à réussir sans éclat en m'appuyant sur les prejugés mêmes du gouvernement avec lequel je traitais, les journaux auraient beaucoup parlé de moi; mais je doute très-fort que ce gouvernement se trouvât encore en état de payer notre armée, et que vingt insurrections partielles n'eussent pas ouvert toutes les portes du territoire à l'ennemi.

Ajoutez à ces considérations que le Général en Chef, à l'époque de l'invasion, n'avait que 12 à 15000 hommes, disséminés sur tout le territoire; et vous jugerez que lui et moi avons eu besoin de quelque adresse pour en empêcher la conquête et le bouleversement, comme toutes les circonstances devaient le faire craindre.

Vous savez mieux que moi, Citoyen Ministre, que ce n'est point avec des principes abstraits qu'il convient de se conduire à l'égard des peuples étrangers. Et des évènements récents et très-funestes ne nous ont que trop prouvé les dangers de cette théorie qui ne sait jamais fléchir.

J'ai jugé la conduite du gouvernement Batave en la comparant avec les moeurs, les préjugés de la nation et les circonstances. Plus j'ai avancé dans cette comparaison, plus je me suis convaincu que je devais préférer un *bien*

solide à un *mieux* peut-être chimérique, et dont la poursuite trop active perdrait tout, si elle n'était pas suivie d'un plein succès. Du moins je me suis convaincu, qu'il ne fallait tendre vers ce mieux que par degrés et sans risquer par des mesures précipitées le salut de ce pays. J'ose croire avoir bien servi notre gouvernement, en adoptant ce système qui, je vous l'avoue, n'est guères conforme à mes inclinations naturelles.

Le calme le plus satisfaisant règne sur tous les points de la République; le gouvernement conserve assez de crédit pour faire face à ses énormes dépenses; les lois sont respectées et obéies; les troupes Bataves commencent à marcher sur les traces de nos braves soldats; l'esprit public s'accroit graduellement; et le parti Orangiste, naguère si puissant, perd chaque jour et de ses forces et de son nombre. Il me semble qu'il serait fort imprudent de compromettre cette situation rassurante par des mesures dont le résultat serait fort équivoque, par leur opposition avec les mœurs nationales.

Quand, en développant toute l'énergie de mon caractère, je réussirais à la communiquer aussi toute entière au gouvernement Batave, la nation en serait-elle plus belliqueuse, plus ardente, plus enflammée de l'amour de la liberté? Non, elle serait étonnée, déconcertée, mécontente, et les malveillants la travailleraient avec plus de succès.

Rassurez notre gouvernement contre les inquiétudes qu'on peut lui avoir inspirées; prémunissez-le contre les idées peu réfléchies des personnes qui se persuadent que tous les peuples voient, sentent et jugent comme les Français; mais surtout déjouez les projets de quelques intrigants qui ne veulent pêcher qu'en eau trouble.

. . . .

XLVIII. K.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 21 Vendémiaire an 8. (13 October 1799).

Citoyen Ministre,

Je ne vous parlerai point des évènements de la Nord-Hollande, parce que depuis six jours je n'en ai reçu aucune nouvelle directe. Je sais seulement par les bruits publics que nous avons repris quelques positions en avant d'Alkmaar, que l'ennemi se retire et que suivant toutes les apparences il travaille à son rembarquement. J'en ai demandé des nouvelles au gouvernement Batave qui n'est pas mieux instruit que moi, en sorte que nous attendons les papiers publics de Paris pour en apprendre davantage.

J'ignore quel est le motif et le but de ce silence de la part du Général. Heureusement je n'ai pas besoin de faire mon apologie à son égard. Vous avez dans les mains ma correspondance officielle, et vous savez que j'ai toujours parlé de lui avec éloge; tout récemment encore dans mon avant-dernière dépêche, nº. 60. Je vous ai cité, sur la foi d'une simple lettre, et sans l'avoir approfondi, un trait de sa bravoure à l'affaire du 14. J'ai parlé le même langage dans ma correspondance confidentielle, et il ne peut pas l'ignorer.

Mais il ne s'agit pas en ce moment d'un caprice, que peut-être les grands

généraux se permettent comme les jolies femmes: il est question du salut de la République Batave, des intérêts et de la gloire de ma patrie. Des objets aus majeurs exigent de ma part un langage plus sérieux et plus grave.

En rapprochant et comparant entre elles une foule de circonstances écloses depuis deux décades, il ne m'est plus permis de douter qu'on se propose de travailler ce pays en révolution, et de l'exploiter comme l'ont été les République Helvétique et Italiennes; déjà même on y fait l'essai des réquisitions.

Le silence du Général envers le Directoire Batave et moi-mêne, *silence également commandé à tout ce qui l'entoure;* ses procédés durs et despotiques envers ce gouvernement; les propos indiscrets que l'on laisse échapper; les espérances qu'on donne à tous les hommes, qui par ambition, par vengeance, ou par cupidité, veulent détruire l'ordre de choses établi; tout en un mot tend à me convaincre qu'on mine sous le Gouvernement Batave et que l'explosion est prochaine.

La conduite des citoyens *Desforgues* et *Miot* donne à cette conviction le degré de l'évidence. Je viens d'apprendre par la voie d'Amsterdam qu'ils y sont arrivés le 19 et qu'ils sont repartis le 20 pour le quartier-général, et qu'ils ne tarderont pas à se rendre à La Haye, *pour y remplir leur mission.*

Il me semble que cette conduite n'est guères d'accord avec le contenu de votre dépêche du 12, n°. 1. Si le citoyen Desforgues est envoyé pour *secourir mon zèle, partager mes efforts* et unier *sa surveillance* à la mienne, il me semble que lui et son ami n'auraient pas dû prendre un chemin détourné pour se rendre au quartier-général, sans passer à La Haye. Que l'intrigue aime les circuits et cherche les ténèbres, cela se conçoit; mais un envoyé du gouvernement, chargé d'une mission aussi franche, aussi honorable que celle dont vous me faites part, éviter son collègue, déguiser sa marche, faire un détour de quelques lieues et aller prendre des leçons, une direction politique dans un camp; j'avoue que je n'entends rien à cette marche.

Je repousse l'idée que tout dans votre dépêche, tout, à l'exception des compliments que vous daignez m'y faire, ne soit de la plus exacte vérité. En ce cas je dirai comme ce personnage de comédie: *qui est-ce qu'on trompe ici?*

Qui? Je le sais et permettez moi de vous le dire avec franchise: c'est le Général en Chef, du moins je me plais à le croire; mais sûrement c'est vous même et notre gouvernement.

Voilà, Citoyen Ministre, permettez moi encore de vous le dire, les résultats qu'amènent des procédés qui ne sont point basés sur les vrais principes en administration. Il faut que le gouvernement choisisse bien les agents de la République qu'il envoye dans les pays étrangers, et qu'il les rappelle dès l'instant qu'ils ne jouissent plus de sa confiance, qu'ils aient ou non mérité de la perdre.

Mais il faut aussi que sa confiance soit entière. S'il se laisse aller à faire des confidences politiques, tantôt à un Général, tantôt à un aide de camp, tantôt à des intrigants qui répondent de tout, et en dernière analyse ne savent que remplir leurs poches et déshonorer le nom français, je vous réponds que ce gouvernement sera très-mal servi, et que malgré la pureté de ses intentions on l'entraînera à des mesures désastreuses. Les Républiques d'Italie et d'Helvétie en fournissent des preuves malheureusement trop constantes. Mais sans

les aller chercher si loin, ayez la bonté de vous faire rendre compte *des événements du* 12 *Juin* dans ce pays; de leurs causes, de leur exécution, de leurs suites, et vous serez de mon avis. Faites vous représenter les instructions données aux citoyens *Roberjeot* et *Lombard*, mes prédécesseurs; vous y verrez que notre gouvernement trompé par un homme en qui il avait trop mis de confiance, a été entraîné à des mesures révolutionnaires, lorsqu'il ne voulait que des moyens constitutionnels et pacifiques; et c'est ce même homme qui est peut-être chargé du soin de faire dès demain une seconde révolution.

Je ne puis ce soir que vous présenter des textes, parce que le courrier me presse. Mais ces textes, je vous prie de les méditer avec cet esprit de réflexion qui vous caractérise. Je pourrai par le premier courrier vous dévoiler l'intrigue toute entière, car j'en tiens tous les fils; mais je vous affirme dès à présent qu'elle doit sa naissance à la plus vile cupidité, que le tissu en est formé des artifices les plus méprisables, et que son succès amènerait la destruction entière de ce pays.

Telle est du moins ma manière de voir, basée sur des faits nombreux et s'accordant tous entre eux. Si je me trompe, Citoyen Ministre, la faute n'en serait point à moi, puisque vous n'avez pas jugé à propos de m'éclairer.

Aussi longtemps que je n'apercevrai dans tout ceci que des passions personnelles et les passions les plus méprisables, je m'opposerai de tous mes efforts à l'explosion révolutionnaire et funeste qu'elles préparent, et les bayonnettes seules pourront rendre mes efforts inutiles. Tant que je conserverai mon caractère et mon poste, mes devoirs me prescriront, pour l'intérêt même de mon pays, de préserver la République Batave des malheurs qui la menacent; ma patrie de la honte et du dommage qu'elle éprouverait: mon gouvernement et vous même, Citoyen Ministre, du repentir douloureux mais inutile et vain que vous en ressentiriez, et je n'ai jamais composé avec mon devoir.

Salut et respect.
Florent Guiot.

P. S. J'ajoute encore un mot, Citoyen Ministre. Il se trouve à Paris un *Batave* qui vous investit et vous trompe. Il a été un des acteurs de la révolution du 12 Juin; il veut en faire une seconde aujourd'hui et dans six mois il vous en proposera une troisième. Est ce patriotisme de sa part? Non; ce sentiment généreux ne germe point dans une âme déloyale, fourbe et corrompue. Il n'appartient qu'à l'homme de bien, d'aimer la liberté et sa patrie.

XLVIII. l.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 23 Vendémiaire an 8. (15 October 1799).

Citoyen Ministre,

Les citoyens Desforgues et Miot sont arrivés hier soir du quartier-général. Je rends justice à l'honnêteté de leurs procédés et à la pureté d'intentions qu'ils m'ont manifestées. Ils seront assez mal logés, parce que la maison n'est

rien moins que commode pour un Directoire diplomatique. Mais je leur ai annoncé qu'ils pourront par la suite être plus au large, et sans doute cet espoir leur fera prendre patience.

Ces deux citoyens ont bien voulu me communiquer leur instructions. Je suis très-reconnaissant des choses honnêtes et affectueuses que le Directoire et vous daignez m'y dire. Oui, Citoyen Ministre, j'ai la confiance d'avoir justifié le choix de notre gouvernement et d'avoir bien servi mon pays. J'aime mieux avoir la fierté d'en convenir, que de faire usage de cette fausse modestie qui n'est que le masque d'un petit orgueil.

Je n'ai fait qu'une lecture rapide de ces instructions, mais j'y ai cependant remarqué qu'elles reposent en grande partie sur des faits à l'égard desquels on a trompé notre gouvernement et qui m'expliquent, on ne peut mieux, ses inquiétudes et ses soupçons.

Il y est dit en premir lieu que le gouvernement Batave n'a fait aucune information juridique, relativement à la lâche et traîtreuse reddition de la flotte.

Le fait constant est que les officiers de cette flotte qui sont revenus dans le pays, ont été arrêtés au même instant: il était difficile de faire mieux. Le fait constant est encore que le Directoire a demandé au Corps législatif un conseil de guerre pour les juger, et que le Corps législatif a décrété la création de ce conseil, qui doit avoir déjà commencé l'instruction.

Je vous ai rendu compte successivement de toutes ces circonstances dans mes différentes dépêches, et sans doute vous les aviez perdues de vue en rédigeant les instructions.

Il y est dit en second lieu, que le gouvernement Batave n'a fait également aucune information juridique par rapport à l'évacuation du Helder et aux *reculades* qui l'ont suivie.

Vous auriez pu voir dans mes dépêches, que le Directoire Batave avait pris à cette époque un arrêté qui autorisait sur abondamment le Général en Chef à suspendre, destituer et faire arrêter le Général Daendels, auteur de cette évacuation et de ces *reculades*. Un membre du Directoire, porteur de cet arrêté, avait même témoigné au Général en Chef que ses collègues et lui désiraient qu'il prît une de ces trois mesures. Le Général en Chef, par des considérations de prudence et de générosité que je suis loin de désapprouver, a cherché à ramener Daendels au lieu d'user de son droit de le punir. Mais s'il s'est trompé, ce que je ne puis croire, faut-il en faire un reproche au Gouvernement Batave? On le blâme d'un fait qui lui est étranger. Mais s'il avait livré Daendels à un conseil de guerre, contre la détermination du Général en Chef, c'est bien alors qu'il se fût exposé à de violents reproches.

A l'instant même on vient de m'apporter le N°. 39 du journal *l'Ennemi des oppresseurs de tous les temps*. J'y trouve à l'article de La Haye la même inculpation contre le Directoire Batave. On lui impute l'acte du Général en Chef, et l'on attribue à celui-ci avec éloge l'acte du Directoire. Quel point de contact peut-il exister entre ce journal et des instructions rédigées dans le Cabinet du Ministre des relations extérieures? Il serait intéressant de le connaître; il fournirait peut-être la clef de tout ce qui se brasse dans les ténèbres, depuis deux à trois décades, relativement à ce pays.

En 3e lieu on suppose dans les instructions que les deux classes extrêmes

de la nation Batave sont *Orangistes*, et l'on attribue à la classe supérieure des regrets de ses privilèges et le désir de les recouvrer. C'est une erreur qui suppose une ignorance profonde de l'état politique et des mœurs de ce pays, et cette erreur peut conduire notre gouvernement à de fausses combinaisons.

Les neuf dixièmes de la nation Batave sont Orangistes. Cette habitude de leur part tient à des causes qu'on ne soupçonne guères à Paris, et qui exigeant quelques développements ne peuvent pas trouver leur place dans cette dépêche. L'autre dixième qui est *la classe distinguée*, est en grande portie aristocrate, c'est à dire composée de familles qui remplissaient *les régences*. Ces familles, loin d'être Orangistes, sont les ennemis les plus prononcés de la famille Stathoudérienne.

Faites une révolution, renversez cette barrière, détruisez le gouvernement actuel, vous aurez travaillé, non pour quelques démocrates isolés et sans consistance, mais au profit de la maison d'Orange et des Anglais.

J'ai dit et répété tout cela dans mes précédentes dépêches; ai-je été entendu, ai-je été lu? J'en doute. Serai-je lu davantage? Les déterminations de notre gouvernement me l'apprendront.

On y soupçonne enfin le Gouvernement Batave de s'y réserver une capitulation avec l'ennemi. S'il en existe des preuves positives, pourquoi ne pas les faire connaître? Que de longues dépêches on m'aurait épargné! S'il n'en existe point, je me bornerai, Citoyen Ministre, à une simple observation. Je vous dirai: retracez-vous ce que le Directoire pouvait faire si facilement pour trahir la cause commune; retracez-vous ce qu'il a fait pour la servir; portez vos regards sur l'ensemble des résultats et prononcez.

Certes, je suis loin de censurer les alarmes de notre gouvernement, placé entre des soupçons qu'on lui présentait sous toutes les formes et les assurances que je lui donnais; partagé entre la confiance qu'il n'a pas cessé de m'accorder, et la crainte que je ne fusse moi-même dans l'erreur. Il m'a conservé son estime et m'a donné un surveillant. Mais, Citoyen Ministre, en politique comme en géométrie la diagonale n'est pas la ligne la plus courte.

Je n'ai pas encore le loisir aujourd'hui de vous dérouler l'intrigue toute entière. Je puis remettre sans inquiétude ce travail au premier courrier, parce que les instructions me prouvent qu'on a pu tromper notre gouvernement, mais non pas l'entraîner à de fausses et funestes mesures, et parce que le Directoire Batave m'ayant témoigné ses inquiétudes, je lui ai conseillé de s'en expliquer directement et franchement avec notre gouvernement.

Après m'être acquitté de ce premier devoir, je travaillerai de suite au tableau de la situation politique de ce pays, que je m'empresserai de vous adresser. Je croirai avoir sous ces deux rapports assez bien mérité de ma patrie. Dans cet intervalle le Gouvernement me fera connaître ses intentions finales, car je le tromperais en lui dissimulant que la légation française ne peut pas subsister dans son état actuel, et je ne sais ni tromper, ni m'avilir.

Salut et respect.
FLORENT GUIOT.

XLVIII. M.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 25 Vendémiaire an 8. (17 October 1799.)

Citoyen Ministre,

Le citoyen Desforgues a présenté ce matin au Directoire Batave ses lettres de créance, en qualité de *Ministre plénipotentiaire.* Je l'ai accompagné à cette séance d'étiquette. J'ai remarqué avec surprise qu'il avait oublié dans son discours le mot *adjoint*, et n'avait fait aucune mention du collègue dont il venait secourir le zèle et seconder les efforts. Cette prétérition me donnait assez la contenance d'un favori disgracié, mais assez courtisan pour assister au triomphe de son heureux rival.

La fête de la présentation des drapeaux russes a succédé à cette première cérémonie. Je vous en adresserai le procès verbal, aussitôt que j'aurai pu me le procurer. Des acclamations de *vivent les Républiques Française et Batave*, *vive la brave armée Gallo-Batave*, ont retenti à dix reprises différentes dans toutes les parties de la salle qui pouvait renfermer 5 à 6 cents personnes. Mais lorsque le Président est descendu de l'estrade, pour embrasser les 3 soldats blessés qui portaient les drapeaux, cette scène auguste et sentimentale a ému toutes les âmes, et elle a fini par de nouvelles acclamations prononcées avec cet élan du cœur qui n'agit que dans les fêtes populaires et qu'on ne peut jamais imiter.

J'aurais voulu que les détracteurs opiniâtres du peuple Batave et son gouvernement, eussent été présents à ce grand et touchant spectacle. Auraient-ils été convertis? J'en doute très-fort, par la raison qu'en général ce n'est pas leur esprit qui se trompe, mais leur cœur qui est corrompu.

La lecture de mes dernières dépêches vous aura convaincu que les intérêts de la République et le respect que je me dois à moi-même, ne me permettent pas de rester avec un *adjoint*, un *surveillant*, dont les premiers pas dans ce pays ont été marqués par un manque d'égards et de considération envers moi; et qui dans ses actes publics comme dans les détails de l'intérieur, se croit le seul Ministre Français à La Haye. Assurément cette conduite était facile à prévoir, et vous auriez dû m'en épargner l'épreuve, soit en lui évitant les frais du voyage, soit en le faisant précéder de mon rappel.

Il me semble que le résultat de cette intrigue doit être le même que celui de la fable *de la lice et de ses petits.* Le citoyen Desforgues me remplace, puis avant deux mois il sera remplacé lui-même par le citoyen Miot, et l'ami de la maison en deviendra le maître. Son but étant rempli, je présume que tous ses soupçons contre le Gouvernement Batave s'évanouiront. Lorsqu'il ne s'agira plus que de moi, toutes mes inquiétudes seront calmées, parce que j'ai toujours su me faire mon prope sort.

Mais conjurez de ma part notre Gouvernement de suspendre son jugement à l'égard du Géneral Brune et du Directoire Batave, jusqu'à ce que j'aie pu lui transmettre par votre moyen tous les renseignements que je vous ai promis. Je le répète: les torts sont du côté du Géneral, mais je suis persuadé qu'il a été séduit et que ses intentions n'ont jamais cessé d'être pures, et puis, Citoyen Minister, n'auriez-vous pas un peu coopéré à sa séduction, en

lui faisant vos confidences politiques et tenant auprès de lui un agent bon et brave, jeune républicain, mais dont la tête n'était pas assez murie pour faire ce rôle?

Je suis persuadé que deux heures de conférence entre le Directoire et le Général, rétabliraient entre eux la même harmonie qui régnait à l'époque à laquelle celui-ci est parti pour *Alkmaar*. Le Directoire n'a pas cessé de me témoigner le voeu de ce rapprochement, et j'ai lieu de croire que de son côté le Général commence à ouvrir les yeux. Ainsi tout dépend de ne rien précipiter, et les choses s'arrangeront d'elles-mêmes.

Considérez ces réflexions de ma part, comme le fruit de mes connaissances locales et de mon amour pour la paix. Au fond elles sont très-désintéressées. Mes dernières dépêches et celle-ci même en fournissent la preuve.

Salut et respect,
FLORENT GUIOT.

P. S. Les Ministres d'Espagne et de la République Cisalpine sont les seuls qui aient assisté à la présentation des Drapeaux; ceux des autres puissances s'en sont excusés.

XLVIII. N.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 26 Vendémiaire an 8. (18 October 1799).

. . . .

D'un côté je sais qu'il se trouve à Paris quelques chefs du parti appelé *exagéré*. Ce parti, considéré en masse, est composé de purs et ardents républicains; mais la plupart de ses chefs sont des hommes immoraux, noyés de dettes, généralement méprisés; et quiconque a suivi notre propre révolution, n'en sera point étonné. Je sais de plus que ces mêmes hommes s'agitent dans tous les sens, pour renserver l'ordre de choses établi. Ce n'est point du gouvernement Batave que je tiens ces faits, mais de personnes qui ont compté sur leur succès.

D'un autre côté le Général Daendels, mécontent du gouvernement qui s'est lassé d'employer les finances de l'état à payer ses dissipations scandaleuses, a juré de le détruire et de le briser comme le frêle ouvrage de ses mains. Son animosité surtout n'a plus connu de bornes et s'est exhalée en propos très-séditieux, depuis qu'il a su qu'à la suite de son évacuation du *Helder* et de ses *reculades* contre les ordres exprès du Général en Chef, le gouvernement avait autorisé par un arrêté spécial le Général Brune à le suspendre, destituer, même à le faire arrêter, et lui avait témoigné le désir qu'il en fît usage.

Or le Général Daendels a un parent appelé *Grasweld*, qui a été son lieutenant pour la journée du 12 Juin, et qui se trouve en ce moment à Paris. Ce Grasweld pourrait fort bien, en prenant le masque du patriotisme, déclamer contre le gouvernement, et vouloir comme son capitaine une nouvelle révolution qui lui procurerait de l'argent et du pouvoir.

Il peut paraître fort étrange au premier coup d'œil, que les hommes qui

ont été culbutés le 12 Juin agissent de concert avec les hommes qui ont préparé et exécuté les évènements de cette journée, et que Daendels et ses partisans concourrent avec les chefs du parti appelé *exagéré*, pour renverser un gouvernement qu'ils ont eux-mêmes établi. Mais abstraction faite de ce que l'expérience a dû nous familiariser avec cette contradiction, on peut se convaincre qu'elle n'est qu'apparente, en observant que tous les Héros de ces révolutions qui ne sont point basées sur le *salut du peuple*, ne sont jamais que des ambitieux, des hommes cupides et des intrigants.

Pendant qu'on rendait suspect le gouvernement Batave à notre gouvernement, on faisait calomnier le premier dans les papiers publics aux ordres du parti. Les calomnies ont même été si violentes que notre gouvernement a jugé qu'il devait en faire l'objet d'un message au Corps législatif, mais le cours n'en a point été arrêté.

Les impostures mêmes n'ont point été épargnées pour diffamer le gouvernement Batave. On l'a accusé d'avoir fait livrer la flotte, et tout au contraire il a fait arrêter les officiers complices de cette lâche trahison, et les a traduits devant un Conseil de guerre.

On l'a accusé de n'avoir point fait d'informations juridiques au sujet de l'évacuation du Helder, de l'abandon du Zijp, etc., en ajoutant qu'il s'était refusé à cette mesure, malgré les instances du Général Brune. Mais point du tout; le gouvernement Batave voulait faire punir Daendels, et c'est le Général Brune qui l'a sauvé. Cette dernière calomnie est caractéristique; elle indique clairement le but de l'intrigue révolutionnaire et ses moyens d'attaque.

. . . .

XLVIII. o.

Florent Guiot aan Reinhard.

La Haye, le 1er Brumaire an 8. (23 October 1799).

. . . .

La volonté ferme et sage de notre Gouvernement a écarté et dissipé l'orage qui menaçait la République Batave. Je vous assure qu'il en était temps, et que les passions, excitées de jour en jour, n'attendaient que l'occasion du plus petit choc pour produire une explosion.

Mais à présent tout est rentré dans l'ordre, et tout le monde est devenu honnête, modéré et ami de la paix. Si l'armée Gallo-Batave a sauvé la Batavie par son courage et son dévouement héroïque, notre Gouvernement l'a également sauvée en s'opposant à des mouvements intérieurs, prêts à la désorganiser et à la détruire. Quelques vacillations auraient suffi pour tout perdre, et sa fermeté éclairée a tout sauvé.

Cette partie de ma correspondance depuis un mois devient inutile et ne doit plus servir que de mémoire. Le Général Brune va ramener ici le quartier-général, les sentiments de confiance entre le gouvernement Batave et lui vont renaître en leur entier, je n'en doute pas, et des deux parts on s'empressera de retrancher du passé les procédés, les méfiances et les inquiétudes qui avaient altéré une harmonie si salutaire. J'ai lieu de croire que le Gouverne-

ment lui prépare des témoignages honorables de la reconnaissance nationale.

Les réunions de bons citoyens s'empressent à l'envi de célébrer par des fêtes civiques la fuite des Anglo-Russes. Vous seriez ému, Citoyen Ministre, en voyant les Bataves oublier leur flegme naturel, pour manifester *à la française* leurs sentiments patriotiques et leur vive reconnaissance envers notre République.

. . . .

XLVIII. P. (A. É.)

FLORENT GUIOT AAN BRUNE.

La Haye, le 27 Vendémiaire an 8. (19 October 1799.)

. . . .

Comme agent diplomatique je n'ai aucun avis à vous communiquer, relativement à vos propositions et celles du Duc d'Yorck; elles me sont étrangères sous ce rapport. Mais comme bon citoyen, et je puis ajouter comme plus ami de votre véritable gloire que les personnes qui vous ont éloigné de moi, je me permets de vous soumettre quelques réflexions dont vous apprécierez le plus ou moins de valeur.

Il faut que le gouvernement Anglais et l'armée Anglo-Russe se trouvent dans une situation bien pénible, pourque le Duc d'Yorck ait pu se déterminer, je ne dis pas à se déshonorer (les princes s'inquiètent peu de cette misère-là), mais à déshonorer la nation Anglaise, en demandant une capitulation flétrissante pour elle. J'en conclus qu'il existe pour le gouvernement Anglais et l'armée Anglo-Russe des circonstances et des embarras que nous ne connaissons pas encore.

Ne penseriez-vous pas, d'après cette première réflexion, que c'est le cas de temporiser en attendant que ces circonstances et ces embarras nous soient connus, à moins que vous n'obteniez des avantages considérables et solidement assurés?

Une seconde réflexion porte sur la solidité de cette capitulation. Vous connaissez comme moi la capitulation de *Closter-Seven*, pendant la guerre de sept ans accordée si légèrement par le Maréchal de Richelieu à l'armée Anglo-Hanovrienne, et la foi *Punique* avec laquelle le Cabinet de Londres exécuta cette capitulation. Depuis cette époque la Nation Anglaise et son gouvernement ont donné des preuves si multipliées de leur déloyauté et de leur machiavélisme, que vous ne pouvez être trop sur vos gardes.

Je ne doute pas que si vous pouvez imposer au Duc d'Yorck des conditions qui achèvent de déshonorer le gouvernement Anglais, vous aurez porté à ce gouvernement le plus terrible de tous les coups. C'est sous ce rapport, plutôt que sous celui de la valeur réelle de la chose, que je souhaiterais qu'il vous fût possible d'obtenir la restitution de la flotte Batave. Ce serait, je crois, le coup de grâce de Pitt et peut-être l'initiative de grands évènements.

. . . .

XLIX. (A. É.)

A.

Uit het «DISCOURS PRONONCÉ PAR MICHIELS (de la Meuse Inférieure).»

..... Perfides et féroces tyrans, avez-vous donc pu concevoir que l'infâme trahison de quelques centaines de matelots, indignes de la mémoire des braves qui ont jadis acquis tant de gloire au pavillon Batave, sous les illustres Ruyter et Tromp, vous auroit facilité la conquête de cette République, pour y outrager encore jusqu'aux mânes de ses plus glorieux martyrs, jusqu'aux mânes des Barnevelt et des Dewit?.....

B.

Uit het «DISCOURS PRONONCÉ PAR M. J. CHÉNIER.»

..... Les brigands vomis par les déserts glacés du septentrion ont à peine souillé la Batavie de leur présence, qu'ils y ont trouvé la captivité ou la mort. Le courage des Bataves s'est réveillé. Les descendans de Barnevelt et de Jean de Wit, animés par l'exemple des soldats français, se sont retrouvés dignes de leurs ancêtres......

L. (A. É.)

DE SÉMONVILLE AAN TALLEYRAND.

La Haye, 2 Ventôse an VIII. (21 Februari 1800).

..... Le citoyen Cambier est nommé Ministre de la guerre à la place de Peyman. On le dit bon administrateur et nullement militaire. Ce choix a été l'ouvrage de l'amiral de Winter. Krayenhoff, officier de génie distingué, a été repoussé comme ami de Daendels. Je joins à ma dépêche la copie d'un billet que je viens de recevoir de l'amiral de Winter. Il vous instruira suffisamment de ce qui a été pour le commandement. Le général Augereau s'attend à recevoir ce soir ou demain l'arrêté du Directoire, qui remettra le commandement de *l'armée* et non celui de *la Batavie* à sa disposition.....

LI. (F. A.)

DAENDELS IN ZIJNE EER HERSTELD.

Den Haag, den 4n October 1800.

De Agent van Oorlog der Bataafsche Republiek aan den Lieutenant Generaal Daendels.

Burger Generaal!

Ten volle overtuigd, dat de blaam welke de schrijvers van het Weekblad de Politieke Blixem volgens uwe Missive van den 9n Augustus ll. U of die van uwen staf zochten aan te wrijven, alsof een zeker getal deekens, welke gedurende de invasie der Engelschen in Noord-Holland ten gebruike der

Bataafsche Troupes aan U waren gezonden, niet naar behooren konden verantwoord worden, niet dan loutere lastering is, vinde ik mij verpligt u ter uwer decharge mijn hoogste genoegen te moeten verklaaren, dat Gij mij door eene specifique verantwoording en overlegging der reçus van *alle* de questieuse geduurende dien tijd aan U gezondene dekens in staat gesteld hebt, U van die Administratie bij dese volkomen te kunnen dechargeeren, en te verklaren dat alle dezelve zonder eenige uitzondering door U op het naauwkeurigst zijn verantwoord. Terwijl ik U volkomene vrijheid geve, om van dese mijne Missive al zodanig gebruik te maken, als Gij ter handhaving en verdediging uwer door lasteringen geschonden Eer zult mogen nodig oordeelen.

Heil en Achting!
J. Cambier.

LII. (R. A.)

DAENDELS AAN DEN STAATSRAAD BESIER.

(Secr. Relat. tot de Notulen van het Staatsbewind.)

den Haag, 24 November 1802.

Ik neem de vrijheid Uw bij dezen voor te dragen mijn verlangen om uit den dienst te worden ontslagen, zoo de voet op welke ik dezelve wenschen zou te obtineren, door Uw en Uwe medeleden mogt worden gegouteert, wanneer ik daar omtrent eene formele voordragt aan 't Staatsbewind zal doen.

Met een zwaar huisgezin beladen, zou ik mij gaarne geheel en alleen aan derzelver bestaan en aan de opvoeding onzer kinderen wijden.

Mijne projecten dienaangaande zou ik niet kunnen overeenbrengen met de pligten als Lt. Gl., zonder mijne werkzaamheden zodanig te verdeelen en van tijd tot tijd attebreken, dat ik er alle de vrugten en agrementen van zou kunnen verliezen.

Om deze redenen zou mijn wensch zijn om mijn finale dimissie te bekomen, zonder behoud van rang of pensioen, zo ik bij form van dedomagement, waarop ik, als in mijn tegenwoordige qualiteit uit den franschen dienst overgenomen, eenige aanspraak meen te mogen maken, in vollen eigendom mogt kunnen obtineren een stuk goed, als is 't domein *'t Loo*, waarvan de gebouwen, heidevelden, weide en reeds beboude landen bijzonder zouden dienstig zijn voor mijne projecten, welke zijn: het ondernemen van importante defrichementen van inculte gronden, na eene verbeterde wijze van landbouwen, gecombineert met het verbeteren van 't ras der schapen en een oeconomisch plan van onderhoud van armen, welk een en ander ik onder de protectie en met de nodige encouragementen van 't gouvernement wenschen zou te beginnen en waaromtrent ik mij zou willen verbinden, om niet alleen in 't generaal te volgen een systhema, 't welk de Raad van Binnenlandsch bestuur zal oordeelen 't best geschikt te zijn om te reusseren en anderen mijn voorbeeld te doen volgen, maar ook om successivelijk zodane proeven te nemen

in alle de onderscheidene vakken van den landbouw als de Raad verlangen zal, opdat door voorbeelden en welgelukte proeven onze landbouw en schapenteelt die zelve volkomenheid mogen bereiken, welke sommige onzer naburen er reeds aan hebben gegeven.

Ik zou zelfs prefereren mijn volkomen ontslag uit 's lands dienst boven een *onbepaald verlof* ('t geen mij tegens de borst zou stuiten), en 't verkrijgen van datzelve goed in een eeuwigdurende erfpacht, tegens eene jaarlixe recognitie van deszelfs tegenwoordigen zuiveren opbrengst, welke mij verzekert is in alles nog geen Een duizend guldens te bedragen.

Heil en Respect,
DAENDELS.

LIII.

DAENDELS AAN VALCKENAER.

(Collectie-Luzac, Universiteitsbibliotheek te Leiden.)

Heerdendal, 2 Aug. 1804.

Amice,

. . . .

Omdat ik geen aasjen in de balans tot verbetering van 't lot van ons vaderland kan bijdragen, tragte ik er zo weinig aan te denken als mij mogelijk is, ten einde mijn rust en geluk er niet door worde gestoord en weggenomen; veel minder denk ik campementen en menschen te gaan zien, 't geen mijne aangename bezigheden mij ook niet zouden toelaten. Ik hoop echter door nuttige verbeteringen in den landbouw mijne mede-landgenoten nog van eenig nut te zijn, en zulx is de eenige ambitie, die mij is overgebleven; zo om fourrage te vinden voor deze dorre streken in den zomer, door dit middel de mestingen te verbeteren en gevolglijk meerder hoorn- en mestvee te scheppen, als door 't vinden van een korte, zekere en gemakkelijke weg, om woeste gronden te cultiveeren en 20 pc. van zijn geld te maken, daar integendeel zulx tot hier toe de ruine geweest is van de meeste ondernemeren. Ik heb grond te denken, schoon in den beginne ook eenig leergeld heb moeten betalen, dat ik meerder als 20 pc. zal maken, maar zulx in de dubbelde qualiteit van eijgenaar en boer; dog dit goed over eenige jaren zullende verhuren, verbeelde ik mij echter 20 pc. te zullen kunnen houden, en blijven 't houtgewas behouden, 't geen op den duur niet minder belooft; te weten de zaaierdennen, waarmede 20 morgen reeds bezaaijt heb en 50.000 stuks bovendien gepoot, alsmede 15000 berken stokken. Ik heb reeds goed koorn verbouwd, goede spurrie, excellente knollen en aardappelen op circa 17 morgen geteeld, en 16 andere morgen zijn gereed om met winterrog bezaaijt te worden; tegens 't voorjaar zullen 40 andere morgen in orde zijn. Ik begin meest met spurri, knollen en aardappelen en late daar koorn op volgen, dog ik kan zulx niet doen met de 16 morgen die gereed en nooit bezaait of bepoot zijn geweest.

Voor den winter hoop ik op stal te hebben:

500 schapen, 100 stuks rundvee en 25 varkens; alsmede 18 paarden. In 't najaar van 1805 hoop ik te hebben 200 mestvarkens en in 1806, 4 à 500.

Met onze steenovenden, die ik met mijn Broeder gemeen heb, gaat 't bij uitnemendheid wel, en recommandeeren ons, indien Rhijnland wederom steen mogt nodig hebbe; dezelve is, door 't uitkiezen van vetter kleij, harder van spetie als de monsters, die wij in 't voorl. jaar d'eer hadden aan de Directie van Rhijnland te presenteeren, welke voor 't geld zeer goed wierd gekeurd, maar niet hard genoeg van spetie voor de sluijs te Sparendam; 't gevolg is er egter van geweest dat de stad Haarlem ons met eene commissie heeft gelieven te vereeren.

Over den 22 Jan. en 12 Juni heb ik geene papieren, zo veel ik weet, die uw interesseren kunnen. Voor den 22 Jan. had ik geen liaisons met de entrepreneurs van dien dag, omdat ik (buiten Vrede) in die personagiën geen vertrouwen kon stellen. Ik had mij zelfs over Nozeman en eenige anderen sterk uitgelaten en wierd daarvoor in 't geheim comité, 't welk in 't Logement van Leiden gehouden wierd, ter deportatie gedoemt, schoon ik met Bikker, van der Hoop, Buyskes en die clique finaal gebrouilleert was en voor een heethoofd passeerde. Ik was 't meestal eens met Scheffer en eenigen die zo dagten, maar vergiste mij daarin, dat ik 't onmogelijke om een middenpartij tusschen deze extremes te formeeren, te laat inzag, en mij dus bij beide partijen had hatelijk gemaakt. Gij kunt begrijpen, dat iemand die ter deportatie verwezen was, geen papieren tot dien dag betrekkelijk kan bezitten. Toen de Commissie van Buitenl. Zaken, hoezeer met mij gebrouilleert, zag, dat de kaart te Parijs vergeven was, zogt zij mij door Grasveld aan om naar Parijs te gaan en 't onweer voor haar af te weeren. Dit was het eerste berigt, hetwelk ik van de zaak heb gehad. Ik refuseerde 't voorstel en ging aan 't verder onderzoeken en bevond al spoedig, dat ik mij tot een deportatie moest gereed maken, waaraan ik weinig zin had. Ik had occasie genoeg, om mij bij la Croix bekend te maken; imposeerde daardoor en vooral door 't zo veel gerugt makend diné, dat ik aan een menigte van die snaken gaf. Toen de 22 Jan. er was, ried ik haar alle violentiën af, hielp haar met raad en daad en had gewenscht, dat zij zig gedragen hadden dat haar Rijk had kunnen duren. Ik verzweeg haar niet mijne opinie over hare daden en zulx tot den 4 Mei toe, toen ik 's avonds in Champigny vond gelijke denkbeelden als de mijne, 't geen mij den volgenden dag deed besluiten, om haar te dwingen van gedrag te veranderen of den sprong door de ton te doen. Ik sprak tot dat einde Spoors, Grasveld, van Juchem en Gogel. Spoors nam er Besier in, buiten ons weten. Alle wierd mondeling behandelt. Ook te Parijs, na mijn vlugt, zooals u Wiselius kan getuigen. De brieven, die ik te Parijs ontfing, behelsden courantennieuws en waren van geen beteekenis; ook vreesachtig en confus geschreven, zodat uw van geen nut kunnen zijn; ook waren ze ongetekend en met verdraaide handen geschreven. Ik ben met ware agting,

Daendels,

Mijnheer!

De Heer Mr. Joh. Valckenaer, op den huize Dijkenburg.

LIV. A. (F. A.)

KONING LODEWIJK AAN DAENDELS.

Monsieur le Général Daendels, J'ai reçu la lettre que vous m'avez écrite pour m'annoncer votre acceptation de la place de Conseiller d'État Extraordinaire à laquelle je vous ai nommé. Je connais tellement vos services et votre zèle pour votre pays, que je n'ai point douté un seul moment du plaisir que je vous ferais en vous donnant l'occasion d'employer vos connaissances pour mon service et le bien de votre pays.

Sur ce, Monsieur le Général Daendels, Je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte garde.

Mayence, Août 1806 Louis.

B.

Monsieur le Général Daendels, Je reçois l'offre que vous ne faites avec plaisir, et si nous avons la guerre, Je vous appellerai aussitôt à l'armée et vous rendrai le grade que vous y avez occupé avec distinction. Mandez-moi si vous désirez entrer au service dans tous les cas.

Sur ce, etc.

Aix la Chapelle, le 13 Septembre an 1806. Louis.

C.

Monsieur le Général Daendels, Je vous informe que je vous ai nommé Commandant supérieure militaire de la troisième division militaire et de la troisième division de l'armée, stationnée sur les frontières de l'Ems.

Le Général Broux, les commandants de Delfzijl et de Coewerden, les commandants des dépôts des divers corps, le 9e régiment de ligne (nouveau numéro), tous les divers détachemens des autres corps qui pourroient se trouver dans cet arrondissement, tous les bâtimens de la marine royale et les officiers qui les commandent, les gardes nationales de ces départemens, les officiers et sous-officiers de recrutement qui pourroient s'y trouver, seront sous vos ordres.

Vous aurez le plus grand soin de faire former les gardes nationales dans chaque poste important, conformément aux instructions que les administrations départementales ont reçues du Ministre de l'Intérieur. Vous porterez tous vos soins à augmenter, par ce moyen, les garnisons de Delfzijl et de Coewerden, et principalement de Groningue. Vous vous ferez instruire par le colonel Croiset des moyens de défense, que peuvent donner les inondations dans un cas de nécessité urgente.

Vous aurez toujours sous les yeux que votre mission consiste à défendre uniquement *la Frise et Groningue.* Vous employerez pour ce but important tous les moyens que vous pourrez réunir en vertu de la présente instruction. Vous aurez surtout le plus grand soin de me tenir informé exactement des mouvemens des troupes étrangères sur les bords de l'Ems. Vous donnerez en même tems ces renseignemens au Ministre de la guerre à la Haye, afin qu'il puisse suivre les ordres que je lui laisse à cet égard. Vous prendrez toutes les

mesures nécessaires pour qu'aucun moyen extrême, comme celui des inondations et de coupure des digues, qui pourrait nuire essentiellement au pays, ne soit prise qu'à la dernière extrémité; bien entendu que cela ne regarde nullement les inondations des forts et places armées ou non armées, qu'on peut inonder sans inconvénient, selon ce qui est connu et vous sera démontré par les officiers du Génie. Vous me ferez un rapport journalier, tant sur votre position que sur les mouvemens des troupes étrangères sur les bords de l'Ems.

Si le cas arrivait que le territoire du royaume fût envahi et qu'un parti ennemi cherchât, en se portant rapidement sur Zwoll et l'Issel, à séparer la Frise et Groningue du reste du royaume, vous vous enfermeriez dans ces provinces, afin d'y diriger la défense et d'utiliser pour une bonne défense les moyens que ces deux départemens, dont le patriotisme et l'énergie me sont connus, mettraient sans doute à votre disposition.

Ce cas n'arrivera pas vraisemblablement, mais si cela arrivait les rapports devraient toujours avoir lieu par le *Zuiderzee*, et indépendamment de cela vous me tiendrez informé à Wezel, par duplicata, de tout ce qui serait parvenu à votre connaissance.

Je n'ai pas besoin de vous renouveller la recommandation d'accélérer le recrutement des dépôts des régimens, qui se trouvent sous vos ordres, le plus possible, et de porter les cadres aussi haut que vous le pourrez, sans faire attention à ce qui est prescrit pour l'effectif de chaque corps.

Sur ce, etc.

Palais Royal du Bois, le 27 Septembre 1806. LOUIS.

D.

Monsieur le Général Daendels, Je désire que vous fassiez rentrer à leurs régimens les détachemens qui pourroient se trouver employés sous votre commandement, et qui ne feraient pas partie du 9e régiment de ligne. Je vous recommande de ne point déranger les dépôts de leur place et de faire rentrer ceux qui s'en seraient écartés, comme aussi de surveiller le complettement des régimens.

Sur ce, etc.

Driebergen, le cinq Octobre 1806. LOUIS.

E.

Monsieur le Général Daendels, J'ai reçu toutes vos lettres. Je vois avec plaisir le zèle et l'activité qui vous animent. Il est essentiel que les dépôts restent tranquilles, afin qu'ils puissent former le plus promptement possible un bataillon ou deux escadrons chacun, qui viendront alors me renforcer. Je désirerais bien que dans un mois vous puissiez venir me joindre avec une division, formée de 4 escadrons du 12ième de Hussards et du 2ième de Cavalerie, deux bataillons de campagne du 9ième, un bataillon de campagne d'un régiment de Chasseurs, parceque j'espère qu'à cette époque je serai sans inquiétude pour la partie des frontières que vous êtes chargé de défendre. Je m'en repose entièrement sur vous dont je connais le zèle et l'activité.

Correspondez avec le général Van Boecop, chef de l'État-Major Général, et adressez vos dépêches à Nimègue où le Général Van Hadel, qui y commande, est chargé de me les faire parvenir promptement. Sur ce, etc.

A Wesel, le 8 d'Octobre 1806. LOUIS.

F.

Monsieur le Général Daendels, Instruisez moi journellement et directement des troupes ennemies qui se trouvent dans l'Ost-Frise. Faites des reconnaissances sur Embden. Assurez-vous positivement du nombre des troupes et de leur position. Le dépôt du 2e régiment de cavalerie pouvant fournir un fort détachement, Je lui fais donner l'ordre de ne pas joindre son régiment et d'être à votre disposition. Faites en sorte de recruter dans les pays où vous ferez des reconnaissances, et de bien traiter les paysans. Formez le plutôt (sic) que vous pourrez une colonne mobile, afin que vous puissiez marcher sur Embden et occuper l'Ost-Frise aussitôt que vous en recervrez l'ordre, mais non pas avant. L'officier que je vous envoye doit m'apporter des renseignemens certàins sur l'état des choses dans l'Ost-Frise, afin que je puisse pendre des dispositions en conséquence.

Ordonne au Commandant de la marine à Delfzijl de faire courir sur les bâtimens prussiens, et de chercher toutes les ruses et tous les moyens possibles d'intercepter la malle.

L'officier, porteur de la présente, vous portera la grande nouvelle de l'armée. Excitez le courage, l'émulation des autorités de Groningue et de la Frise, et engagez les à concourir de tous leurs moyens au succès des opérations.

Sur ce, etc.

Du quartier Royal de Wesel,
le 22 Octobre 1806. LOUIS.

G.

Monsieur le Général Daendels, Je vous préviens que j'ai pris possession du pays de Munster, du pays de la Marck, que j'établis mon quartier-général à Munster.

A la réception de ma lettre, prenez les 1200 hommes que vous avez de disponibles, ainsi que le détachement du 2e de cavalerie, et marchez sur Embden, dont vous prendrez possession. Vous ferez ôter les armes prussiennes. Vous ferez mettre en état les batteries et petits forts. Vous exercerez la plus grande surveillance sur les côtes. Vous prendrez possession de l'Ostfrise entière. Vous me tiendrez au courant de vos opérations, par des officiers que vous m'enverrez en courier à mon quartier-général.

Servez vous de la flotille, pour vous aider dans vos opérations. S'il y avait un corps de troupes à Embden et dans l'Ostfrise, Je ne veux pas que vous fassiez des tentatives inutiles avec votre petit corps de troupes. Vous ne tenteriez donc pas dans ce cas une entreprise impossible, mais vous vous hâteriez de rendre votre corps disponible et vous attendriez une réponse.

Traitez bien le pays; faites en sorte de me le concilier.

Sur ce, etc.

De mon quartier Royal de Wesel, 24 Octobre 1806. LOUIS.

H.

Monsieur le Général Daendels, J'ai reçu la lettre que vous m'avez écrite, pour me rendre compte de l'exécution des ordres que je vous ai transmis pour la prise de possession des divers pays, ci-devant prussiens.

Quant au pays de Bentinck et de Knaphuyzen, ils ne doivent pas être occupés. Sur ce, etc.

Au quartier Royal de Warbourg,
le 3 Novembre 1806. LOUIS.

J.

Monsieur le Général Daendels, D'apres l'ordre que Je vous envoie par votre aide de camp, il faut que la légion de Munster soit contremandée. Il faut que le général Quaita prenne toutes les mesures nécessaires pour activer le recrutement par tous les moyens possibles. Toutes les réquisitions de chevaux et contribution quelconques doivent être faites au profit de l'armée combinée et à ma disposition. Prévenez en les autorités du pays. Sur ce, etc.

Au quartier Royal de Paderborn,
le 4 Novembre 1806. LOUIS.

K.

Monsieur Daendels, Annoncez aux autorités du pays de Munster que le Général Loison en est nommé Gouverneur au nom et pour l'Empereur des Français, ainsi que du conté de la Marck, du pays de Tecklembourg et d'Osnabruck. Je vous nomme Gouverneur Général de l'Ostfrise et des pays appartenant à la Russie, qui se trouvent enclavés entre le Véser et l'Ostfrise. Prenez en possession en mon nom. Partez sur le champ pour vous y rendre. Établissez votre quartier-général à Embden, comme je vous l'ai dit. Tâchez de mettre cette place en état de défense. Donnez au Général Van Heldering l'ordre de quitter son Gouvernement et de venir à l'État-Major général le plus promptement possible.

Le parti prussien qui se montre du côté d'Osnabruck, comptait vraisemblablement sur une plus longue absence de ma part. Nous irons demain à sa rencontre.

Mettez vous à la tête du bataillon de Chasseurs de la Garde et faites en sorte de me rejoindre en passant du côté de Seindenhorst, de manière à céder Munster et à me joindre au delà de Ritberg. Votre aide de camp vous dira où est la division du Général Dumonceau. Il faut qu'avec ce bataillon vous évitiez l'ennemi, s'il continuait sa marche de vos côtés. Vous ne partirez pour votre Gouvernement qu'après m'avoir ramené ce bataillon de ma Garde.

En attendant, envoyez prévenir le Général Broux de ce changement. Envoyez le plus d'hommes du pays que vous pourrez autour des prussiens, afin de m'instruire parfaitement de leur marche, de leurs moindres mouvemens et de leur nombre. Sur ce, etc.

Au quartier Royal de Paderborn,
le 4 Novembre 1806. LOUIS.

L.

Monsieur le Général Daendels, Je suis très-content que votre mission soit remplie, et qu'elle ait si bien réussi. J'espère que je recevrai bientôt des nouvelles de la situation de la place. Occupez-vous de la faire mettre dans le meilleur état de défense possible. Elle deviendra le centre et l'appui des opérations du corps qui restera à position sur le Wéser. Faites y former des magasins de vivres de toute espèce et principalement de pain et de fourrage. Je vous recommande et faire mettre en bon état tout ce qui sert à la communication des deux rives. Il faut que le pont soit à servir de suite. Envoyez quelq'un à Minden, et informez-moi le plutôt possible de l'état où se trouve cette place. Serait-il possible de s'y maintenir quelque tems? Les remparts et l'artillerie sont-ils en bon état? Y a-t-il des magasins de poudre? Il doit y avoir un pont en pierre? Il est important de me faire parvenir ces renseignemens le plus promptement possible. Vous ne devez pas quitter Rinteln jusqu'au moment de mon arrivée. Vous répondez seul de la conservation de cette place.

Sur ce, etc.

An quartier Général à Ertzen,
le 8 Novembre 1806. LOUIS.

M.

Monsieur Daendels, On m'annonce qu'il y a eu un débarquement à Embden. Je vous ai envoyé l'ordre de vous y rendre sur le champ. J'espère qu'au reçu de ma lettre vous vous y trouverez déjà avec le 9e régiment, et que vous vous y défendrez jusqu'à ce que l'on puisse venir à votre secours. J'envoye mon aide de camp, pourque vous me rendiez compte par lui des mesures que vous avez prises pour la défense de cette place importante. Il est surtout important de me prévenir de l'état actuel des choses dans la plus grande diligence. Mon aide de champ suît la route que je suis, en retournant en Hollande. Il vous en informera. S'il en est encore tems, retirez près de vous les 150 cavaliers du 2e régiment, qui avaient l'ordre de joindre le régiment.

Sur ce, etc.

Du quartier Royal à Ertzen,
le 13 Novembre 1806. LOUIS.

N.

Monsieur le Général Daendels, Il ne faut pendre possession que de l'Ost-Frise. Quant au duché d'Oldembourg, qu'on l'évacue sur le champ s'il n'appartient pas à la Russie; ce que vous pourrez savoir positivement sur les lieux. Il en est de même du pays de Jever et de Knipphausen, pour la prise de possession desquels il faut attendre de nouveaux ordres. Vous vous conformerez aux ordres que vous recevrez des ministres pour les affaires du pays.

Mon intention positive est que vous résidiez à Embden, où il doit y avoir constamment une garnison.

Quant à votre état-major, outre vos aides de camp conservez le colonel-brigadier Pitcairn, et si vous avez besoin de quelques officiers d'état-major,

demandez les au Ministre de la Guerre. Si vous en avez besoin, vous pouvez conserver l'officier d'état-major que je vous envoye avec cette dépêche.

Sur ce, etc.

An quartier Royal à Munster, le 15 Novembre 1806. LOUIS.

Je ne pense pas que le colonel de Bou soit à mon service. Je ne comprends comment il se trouve à votre État-Major.

O.

Monsieur le Général Daendels, J'ai reçu la lettre que vous m'avez écrite le 30 Décembre de la Haye. J'ai désiré que vous retourniez à votre poste, parce qu'il faut que les grands officiers donnent l'exemple de la subordination. Incessamment Je vous appellerai à la Haye, mais en attendant Je vous recommande de vous occuper, sans perdre de tems, de l'inspection dont Je vous ai chargé.

Sur ce, Monsieur le Général Daendels, je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte garde.

Palais Royal de la Haye, le cinq Janvier 1807. LOUIS.

LV. (F. A.)

DE OLDENBURGSCHE EN OOSTFRIESCHE LANDSBESTUREN AAN DAENDELS.

A.

Le conseiller de la chambre, Mr. Hanssen, se rendant à Emden en qualité de député, les membres de la régence et de la (!) duché d'Oldenbourg profitent de cette occasion pour présenter à Votre Excellence les sentiments de la considération la plus distinguée et de la plus vive reconnaissance, à laquelle ils se croient obligés pour tous les bons soins que Votre Excellence a bien voulu prende pour le bien et le salut du pays et le maintien de l'exacte discipline des troupes de sa Majesté le Roy de Hollande, ici en garnison.

Pour prouver pas des effets ces sentiments, ils vous demandent la permission d'en offrir quelques faibles marques (dont l'incluse contient les détails) à Monsieur le général et gouverneur Broux, à Monsieur le controleur général Riemsdijk, à Monsieur le colonel Damás et à Messieurs les officiers de l'État-major.

Quoique Votre Excellence, à laquelle nous devons la plus grande partie de ce bonheur, ait refusé, pendant son dernier séjour ici, toutes marques réelles de reconnaissance, nous nous estimerions très-heureux s'il nous était permis, sous les bon plaisir de sa Majesté le Roy de Hollande, de lui offrir quelques faibles témoignages de notre sincère reconnaissance.

Nous avons l'honneur d'être avec le plus respectueux dévouement,

A Oldenbourg ce 30 de Novembre 1806. Les membres de la régence et de la chambre du duché d'Oldenbourg.

B.

Hochwohlgeborner Herr, Insonders Hochzuverehrender Herr General-Lieutenant und General-Gouverneur!

Die Krieges-und Domainen Kammer hat das von Ew. Excellenz unterm 1ten d. M. an selbige erlassene, am 5ten ejusdem eingegangne sehr geehrte Schreiben an die aus der hiesigen Regierung-Kammer und dem landschaftlichen Administrations Collegio formirte Landes-Deputation abgegeben, und ermangelt diese daher nicht Ew. Excellenz Nahmens der 3 gedachten Collegien gantz gehorsamst zu erwiedern, dass ihr die darin enthaltene Nachricht von der Ew. Excellenz durch des Königs von Holland Majestaet gegebenen anderweiten Bestimmung sehr schmerzhaft ist, und sie mit der gantzen Provinz bedauert dass Ew. Excellenz von Ihrem bisherigen Posten abgehen, wo Hochdieselben dem Lande so viele Beweise Ihrer gewogenen Gesinnungen gegeben haben. Die Landes Deputation findet sich indessen durch Ew. Excellenz Versicherung, dass Hochderselben Nachfolger, der Herr General-Lieutenant und jetziger General-Gouverneur Bonhomme Excellenz eben die wohlwollenden Gesinnungen gegen diesen Provinz heget beruhigt, und hält sich überzeugt dass Ew. Excellenz auch künftig bey vorkommenden Gelegenheiten das Wohl dieser Provinz Sich angelegen seyn lassen werden.

Wir fügen die Versicherung unserer vollkommensten Hochachtung hinzu, und haben die Ehre zu verharren,

Ew. Excellenz gehorsamste Diener,

Ostfriesische Landes Deputation.

Aurich, am 6ten December 1806.

LVI. A.

DAENDELS AAN DE VORSTEN VAN CHERIBON,

(Het oorspronkelijke in het bezit van den Heer L. J. Daendels, te Arnhem).

Herman Willem Daendels, Marschalk van Holland, Staatsraad in buitengewoone dienst, gedecoreerd met het grote lint van de Hollandsche Koninlijke Ridderorde van verdienste en met de groote star van het Fransch Keizerlijke Legioen van eer, Gouverneur Generaal benevens de Raden van Indien schrijven dezen briev uit een zuivere genegenheid aan hunne vrienden en bondgenoten Sulthan Anúm en Súppoe, dezelve toewenschende gezondheid, vreede en bestendig genoegen op deze aarde,

Wijders maken de Marschalk en Gouverneur Generaal, benevens de Raden van Indien hunne vrienden bekend, dat het zijne Majesteit den Koning van Holland behaagd heeft allerhoogstdeszelfs Lieutenant Generaal, den Heere Albertus Henricus Wiese, te accordeeren ontslag op het honorabelst als Gouverneur Generaal van Indien, en tot deszelfs opvolger in die hoge waardigheid te benoemen en als zodanig na herwaard te zenden den Heere Marschalk van Holland Herman Willem Daendels, dewelke benevens de welmelde Raaden niet willen afzijn van deze verandering in het hoofdbestuur kennis te geven.

De Marschalk en Gouverneur Generaal, benevens de Raden van Indien verzekeren voorts Hunne Hoogheden van hunne oprechte genegenheid om de goede vriendschap, zints lange tijden tusschen de Hollandsche natie en de prinsen van Cheribon stand grijpende, noch verder met welmenendheid te onderhouden en twijfelen overigens niet, of hunne Hoogheden zullen van hunne zijde mede alles toebrengen om die vriendschap bestendig en onverbreekelijk te maken.

De Marschalk en Gouverneur Generaal, benevens de Raden van Indien in aanmerking genomen hebbende zo de praesente omstandigheden van het Rijk van Cheribon als den noch voortdurenden oorlog, mitsgaders de zwarigheden diè hunne Vrienden de Princen van Cheribon thans zouden moeten ondergaan bij het opkomen na deze hoofdplaats ter aflegging van de solemneele hulde aan den praesenten Heer Gouverneur Generaal, hebben uit dien hoofde besloten hunne Vrienden voor ditmaal van de opkomst na herwaarts te excuseren en informeeren voorts de Princen van Cheribon, dat de Heer Gouverneur Generaal het besluit genomen heeft de Javaansche comptoiren in persoon te inspecteeren en ook Cheribon zal aandoen, bij welke gelegenheid zijn Excellentie wel genegen is de opgemelde hulde in persoon van Hunne Hoogheeden te ontvangen, onder deze verklaring nogthans, dat uit deze welmeenende toegeevendheid geen de minste consequentie zal mogen worden getrokken.

Ten naderen blijke van waare welmeenendheid laten de Marschalk en Gouverneur Generaal benevens de Raden van Indien dezen versellen:

2 ps. snaphanen, vergulde met dubbelde loopen.
24 ellen carmozijn rood fluweel.
23 » gebloemd fluweel, rood en wit gestreept.
12 » goudmoor.
24 » goud passement met klinkant.
4 ps. Guinees feijne Nagapatns.
20 » mooris. Blauwe van 20 kaal. Eerste soort.
20 » » Witte van 16 kaal.
1 Calbas rosewater.
24 ℔ specerijen in soort, als:
8 ℔ foelie.
8 » nooten en
8 » nagelen.

Gegeven in het kasteel Batavia op het eiland Groot-Java, dezen 2 dag van de maand Februari 1808.

De Marschalk en Gouverneur Generaal van de Hollandsche bezittingen beoosten de Kaap de Goede Hoop.

DAENDELS.

LVI. B. (F. A.)

KONING LODEWIJK AAN DAENDELS. [1]

Mon Cousin, J'ai reçu vos lettres des 9 et 21 Janvier, 20 Mars, 27 Avril et 23 Novembre 1808. J'ai fort approuvé toutes vos dispositions militaires, et je suis bien persuadé que vous justifierez toujours ma confiance en ne perdant point de vue que le but de votre mission est de conserver cette Colonie. Je dois donc ajourner jusqu'à la Paix le système définitif que l'expérience, jointe aux renseignements qu'il vous sera possible de réunir jusqu'à cette époque, me mettront dans le cas d'adopter. En attendant, la prudence exige que vous n'introduisiez que les améliorations qui ne peuvent indisposer les habitans, ni les indigènes, ni les Européens. Vous sentez qu'il ne faut pas éveiller la jalousie de l'Ennemi. Ayez soin de donner, autant que possible, aux emplois les mêmes qualifications que celles qui existent dans le Royaume, et de régler sur les mêmes principes les attributions et les fonctions des Employés. Je désire aussi que vous suiviez strictement vos instructions relativement à la nomination des Officiers, surtout pour les grades supérieurs, et que vous ayez attention à ne point créer plus de chevaliers que vous n'avez été autorisé à le faire, parce que le nombre fixé pour l'Ordre de l'Union ne doit pas être dépassé.

Je sens que vous devez avoir besoin d'officiers et sous-officiers Européens, mais il m'est impossible de vous en faire passer en ce moment. Vous savez sans doute que l'Ennemi occupe toutes les issues et qu'il s'est emparé de deux frégates que j'avais expédiées pour vous porter un renfort de troupes et quantité d'autres objets. Je ne vous enverrai pas encore les Ingénieurs de marine que vous demandez, parce que mon intention n'est pas qu'on établisse en ce moment un grand chantier de constructions navales; ce serait y attirer les Anglais, qui ne manqueraient pas de faire tous leurs efforts pour le détruire. Il faut se borner présentement à réparer ce qui existe, à entretenir la flotille, et à employer utilement le peu de bâtiments qui restent à la Colonie. Comme je ne puis prévoir encore l'instant où il me sera possible d'envoyer une Escadre dans l'Inde, mon intention est que vous autorisiez le Général Buyskes à revenir près de moi dès que votre santé sera bien affermie; je lui écris à ce sujet.

Je n'ai pu reconnaître ni employer M. Destouches, parce que les circonstances m'ont obligé à diminuer le cadre de la marine; la situation de nos finances n'est pas du tout favorable. Ce motif m'engage à vous recommander de ne pas tirer pour plus de trois cent mille florins de lettres de change par année; à la paix il sera fait d'autres dispositions qui ne laisseront rien à désirer à cet égard.

Mon intention bien formelle est d'éviter de faire les fautes qui ont été précédemment commises, mais je ne veux pas introduire des changements qui seraient dangereux en ce moment; et à la paix j'enverrai tous les secours nécessaires pour assurer l'amélioration des Colonies et pour y affermir un bon

---

[1] Dit is de eenige brief, dien Daendels op Java van Koning Lodewijk ontving. Het antwoord van Daendels zie men bij M. L. van Deventer, De opkomst van het Ned. gezag over Java. Dl. XIII Bijl. XLIII.

système qui en fera la Prospérité. Je vous recommande de témoigner beaucoup d'amitié et de considération aux Princes Javanais. Je désire que vous les rassuriez sur toutes craintes d'envahissement. La chose la plus essentielle et que j'ai le plus à coeur, c'est que dans l'Inde on continue à avoir la plus grande confiance dans notre caractère national, afin que le nom Hollandais conserve l'avantage d'être exempt de l'aversion qu'inspirent les vexations, injustices, les mauvais traitements et les usurpations, dont plusieurs nations Européennes se sont rendues coupables dans ces contrées. Opérez donc vos améliorations sans qu'elles fassent trop d'effet dans l'Inde, par la raison que mes essais pour vous envoyer des forces n'ont pas réussi et qu'il faut tâcher de ne pas exciter la jalousie de l'Ennemi, puisque vous n'avez pas l'espoir d'obtenir avant la Paix des secours et des forces un peu considérables. C'est par cette raison aussi que je ne fais rien publier de tout ce que vous avez fait.

Comme je désire que vous dépensiez votre argent, j'ai jugé à propos de vous faire toucher votre traitement à Batavia, à l'exception de ce que Madame Daendels a demandé de conserver et qu'elle a fixé elle-même à douze mille florins: ainsi vous devez toucher tout le reste à Batavia pour y vivre conformément à votre rang. N'ayez aucune inquiétude sur la continuation de ma confiance, ni sur les témoignages de gratitude que je vous donnerai si vous continuez à me conserver cette colonie jusqu'à la paix et à y faire aimer votre administration. Je vous répète que vous devez être tranquille sur votre fortune et sur celle de votre famille. Vous n'avez rien à désirer en revenant des Indes et ma confiance sera toujours la même pour vous, parce que j'espère que vous serez toujours guidé dans l'accomplissement de votre mission par le courage qui vous distingue, par vos lumières et par l'équité la plus parfaite.

Quoique je n'aye pas trouver régulier ce qu'a fait le Conseil des Indes, qui vous est entièrement subordonné, j'ai cependant approuvé les arrangements relatifs aux campagnes de Weltevreden et de Buitenzorg.

Sur ce, mon Cousin, je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte garde.

Loo, 19 Juillet 1809. LOUIS.

(Eigenhandig). Soyez bien tranquille sur la confiance et l'estime que j'ai pour vous.

LOUIS.

LVI. c. (F. A. en A. N.)

MINISTER DECRÈS AAN DAENDELS.

Paris, le 22 Novembre 1810.

Monsieur le Gouverneur Général,

Sa Majesté a reçu la lettre que vous lui avez adressée le 20 Avril. Elle me charge de vous dire qu'elle a prévu vos besoins, prévenu vos demandes et qu'elle y aurait eu égard lors même que l'intéressante colonie que vous gouvernez, n'aurait pas acquis de droits directs à sa puissante protection par la réunion du Royaume de Hollande à l'Empire Français. Aussitôt que cette grande mesure a été prononcée l'Empereur, à qui un homme aussi distingué

que vous ne peut être inconnu, a pensé avec satisfaction que votre zèle et vos talents lui étaient garants de la fidélité de l'importante possession qui vous est confiée. Vous recevrez probablement en même temps que cette lettre, les premiers envois d'hommes et de munitions dont vous avez besoin. Les précautions sont prises, de manière à ce qu'un ou plusieurs accidens ne vous privent pas des secours qui vous sont nécessaires, et dont Sa Majesté m'a ordonné de multiplier et diviser les envois. Elle a ordonné plusieurs expéditions qui partiront très-promptement de divers ports. Je ne puis point confier aux hasards de la mer le détail des bâtimens que vous sont envoyés, et qui ne se feront pas longtems attendre.

Sa Majesté sait, Monsieur le Gouverneur Général, tout ce que vous avez déjà fait dans des circonstances difficiles, et tout ce que vous êtes en état de faire pour la conservation de l'isle de Java. Aussi recevrez-vous de l'Empereur directement, et Sa Majesté me charge de vous l'annoncer, l'assurance particulière de l'estime et de la confiance dont elle vous honore.

Sa Majesté vous recommande de bien traiter les habitans et les naturels du pays. Que les Indiens, Princes et sujets, apprennent par votre administration qu'en étant fidèles aux obligations que leur imposent leurs devoirs envers la Métropole, ils ont tout à espérer de la grandeur et de la munificence du Gouvernement Impérial.

Je reçois particulièrement l'ordre de vous dire, Monsieur le Gouverneur, que Sa Majesté verra avec plaisir qu'il se présente des occasions de vous donner les preuves les plus éclatantes de sa haute bienveillance.

Recevez, Monsieur le Gouverneur Général, l'assurance de mes sentimens inviolables.

Le Ministre de la marine et des colonies,
DECRÈS.

M. le Général Daendels, Geur Gal de l'Isle de Java.

LVI. D. (F. A. en A. N.)
NAPOLEON AAN DAENDELS.

Monsieur le Général Daendels, Gouverneur de mon isle de Java, J'ai reçu vos deux lettres, qu'ont apporté les deux bâtimens que vous avez expédiés pour mon port de Bordeaux. J'ai également pris connoissance des lettres que vous avez écrites au Roi et au Gouvernement Hollandais. Je fais partir un grand nombre de frégates, corvettes, et autres expéditons pour ravitailler Java. Des officiers, des sous-officiers et soldats, des administrateurs, et avec eux des fusils, des munitions de toute espèce vous sont dirigés; et J'ai favorisé plus de soixante expéditions du commerce, pour vous porter tout ce qui vous est nécessaire. J'ai exempté des droits de douane les denrées coloniales qui viendront de l'isle de Java dans mes ports. Votre aide de camp que J'ai retenu quelques jours á Fontainebleau, m'a fait connoître ce que vóus avez fait pour le bien-être et la prospérité de la colonie. Je vous écris la présente lettre pour vous en témoigner ma satisfaction. Je connois vos talens et votre zèle pour

mon service.[1] La présente lettre n'étant à autre fin, Je prie Dieu qu'il vous ait, Monsieur le Général Daendels, en Sa sainte garde.

Écrit a Paris le vingt cinq Novembre 1810.

Signé Napoléon,
par l'Empeur.
Le Ministre, Secrétaire d'État,
Duc de BASSANO.
Le Ministre de la Marine et des Colonies,
DECRÈS.

LVI. E. (F. A.)

DAENDELS AAN KONING WILLEM I.

Varsovie, le 4 Décembre 1813.

A Son Altesse le Prince Héréditaire d'Orange Nassau.

Mon Prince!

Les malheurs de notre Patrie réunissent tous les Hollandais. Ils n'ont plus qu'un coeur et un sentiment, celui de voir leur Patrie délivrée du joug des Français; de voir Votre Altesse à leur tête comme chef suprême et de voir retourner en Hollande l'illustre Maison d'Orange-Nassau, qui a rendu dans tous les tems des services les plus signalés à la Patrie.

Mes sentimens sont ceux de mes compatriotes. Le tems approche où on sera dans le cas d'en donner des preuves. Modlin s'est rendu le 1er Décembre. Cette forteresse était confiée à mon honneur et ne pouvait être rendue avant que ses vivres étaient consommés.

Le lendemain j'ai prié Sa Majesté l'Empereur de Russie de m'employer dans l'armée destinée à délivrer la Hollande.

Mon épouse est invitée à se mettre avec sa nombreuse famille sous la protection de l'armeé alliée en Westphalie, et je prendrai ma démission du service de France aussitôt qu'elle sera en sûreté.

La réponse de Sa Majesté l'Empereur de Russie me mettra bientôt en état de venir en personne faire ma cour à Votre Altesse, pour pendre ses ordres et pour lui donner les assurances de mon zèle et de mon dévouement à sa Personne, à sa Maison et à son Service.

Votre Altesse me permettra d'ajouter ici quelques réflexions sur le sort de notre pays.

S'il est vrai que la forme de notre Gouvernement précédent, spécialement la souverainité de chaque province et de chaque ville et les différens intérêts de chacun d'eux ont été la cause de nos dissentions et de nos malheurs, il est à souhaiter qu'on choisira une constitution laquelle, en garantissant à la nation sa liberté, puisse prévenir ces inconvéniens pour l'avenir.

---

[1] In de minute van dezen brief (A. N. Minutes des décrets. A. F. IV 3864) volgt hier: Vous pouvez compter sur mon estime et sur le désir que J'ai de vous en donner des preuves.

Peut-être la constitution Anglaise, avec quelques modifications, pourrait convenir à notre nation.

Le Gouvernement ne serait pas gêné par de longues délibérations, le secret gardé entre deux ou trois personnes, et aucune corruption n'aurait lieu.

L'ancienne noblesse retrouverait dans la chambre haute ses distinctions et prééminances, qui les attachent si fortement à la Patrie.

Votre Altesse aurait la faculté de créer des titres en faveur des services signalés, et l'ambition des autres classes serait satisfaite par les élections des membres de la chambre basse, ce qui pourrait se faire par des électeurs, pour s'assurer que les choix soient bien faites.

Il est aussi à espérer, Mon Prince, que les Puissances alliées accorderont à la Hollande un accroissement de territoire, assez grand pour être en état de créer et de tenir sur pied une armée assez considérable pour ne pas courir le danger d'être envahi en peu de jours.

La Prusse et l'Angleterre seraient obligées de tenir en pleine paix un corps de troupes prêt à venir à notre secours, ce qui offrirait de très-grandes difficultés et empêcherait les grandes maisons de banque et de commerce, comme Hope, Muylman et autres, de retourner ou de recommencer les affaires.

La Russie est cependant intéressée que notre commerce, qui importait autrefois en Russie par an 4, 5 et 6 millions de roubles en ducats et Albertsthaler en échange des marchandises russes, revienne fréquenter ses ports en concurrence avec les autres nations.

L'Autriche, la Russie, la Prusse et la Suède désireront également que les capitaux Hollandais, gagnés par le commerce, entrent de nouveau dans leurs caisses par de négociations, aussitôt qu'ils auront besoin de l'argent. Tout cela me paraît impossible sans une augmentation de territoire et sans une armée de 70 à 80 mille hommes, pour donner une garantie suffisante aux banquiers, négociants et capitalistes; car les souffrances des années dernières ont été trop cruelles pour être oubliées. Il serait peut-être facile de donner à la Hollande cet accroissement de territoire, si l'Angleterre voudrait bien céder à la Russie l'Hannovre, qui de son côté céderait alors à la Hollande les provinces situées entre la Hollande et le Wéser, Clève et Minden y comprises; l'Angleterre se dédommagerait par le Cape de bonne Espérance, par Ceilon, par Pondichéri, Goa, Malta et par quelques possessions françaises dans les Antilles; — si le Duc d'Oldenburg, dont le Duché est de 98 mille habitans, consentirait à une échange contre le Duché de Berg, très-beau pays, avec 360 mille habitans; et si les Alliés pourraient accorder à la Hollande, Avers et cette partie du Brabant et des autres Provinces des Paysbas Autrichiens, de Liège et de Juliers, qui pourront venir à leur disposition par une Paix avec la France.

Tous ces peuples se trouveraient heureux et contens sous la domination de Votre Altesse, et chaque habitant des Paysbas, fier de porter ce nom, se ferait une gloire de sacrifier pour son Pays et pour son Prince, son bien, sa vie et ceux de ses enfans.

J'ai l'honneur etc. DAENDELS.

Conforme à l'original,

DAENDELS

LVI. F.

(Het origineel maakte deel uit van de collectie-Mazel en werd door de boekhandelaren van Stockum en Zn. te 's-Gravenhage, in 1887 onder den hamer gebracht).

Parijs, 11 May 1814.

Waarde Vriend. [1]

Wij zijn in 't Hotel de l'Europe gelogeert en hebben eene voorspoedige reis gehad. Onze terugreis is nog onbepaald, zo omdat ik nog niets aan onze particuliere zaken heb kunnen doen, als dat men mij zoekt te persuaderen in franschen dienst te blijven. De receptie is overal hartelijk; ik zie egter niemand, als die ik zien moet, maar ontmoete veele kennissen op de promenades etc. Heden eet ik bij den Minister van Oorlog; den Minister van Marine heeft alle mijne verzoeken geaccordeerd. Ik brenge dus in de eerste plaats mede eene zeer fraije kaart van Java, het code noir voor de Hr. van IJzendoorn en de verdere stukken, welke ik voor onze *Staat van het Eyland Java* etc. gevraagt heb.

Het schijnt zeker te zijn, dat aan de Nederlandsche gewesten zal komen Braband, Vlaanderen en dat gedeelte van Luijkerland, Gulijk, Henegouwen etc. 't welk aan deze zijde van de Maas gelegen is, terwijl de overzijde in zijn geheel Pruissisch zal worden, Luxembourg daaronder begrepen.

Men zegt, de gekroonde Hoofden en hare troepen vertrekken in weinige dagen van hier; vooral schijnt dit te zullen plaats hebben als Vrankrijk de voorgeslagen vredes-conditien zal aannemen, onder anderen om 800 millioenen franken in 8 jaren op te brengen, wordende het vallen der fondsen hieraan toegeschreven.

Men zegt echter tevens, dat de Koning zeer gedecideert is om alle zulke conditiën niet aantenemen, en hij wordt hierin door zijne Ministers en door alle hoge en lage amptenaren gesouteneert. De geest van het publiek is zeer goed. (De post is om 2 uur vertrokken; ik zal deze morgen vervolgen).

Ik heb geen nieuws vernomen, als dat de vice-koning van Italien hier is, overal zeer wel word ontfangen en dat voor hem zal worden gezorgt bij den vrede. — Het confirmeert zig dat de Koning zeer ferm is, en dat zijne orders zijn om niets toetestaan, als hetgeen bij stipulatie geaccordeert is. Men zegt, de fransche armée wordt op eene formidable voet gebragt.

Ons vertrek zal, denk ik, den 17 of 18 kunnen zijn, en hoop dus den 21 of 22 in den Haag terug te zijn. Het werk over Java zal dan wel zo goed als voltooid zijn. Groet de Hr. Spoors van mij en communiceert hem deze; met de volgende post zal ik zijn Ed. schrijven. t.t.

DAENDELS.

---

[1] Tot wien deze brief is gericht, staat er niet op vermeld.

TOEVOEGSEL. [1]

Het bestuur van den Gouverneur-Generaal Daendels werd, gelijk bekend is, door vele tijdgenooten hevig aangevallen. En nu komt de heer M. L. Van Deventer, in zijn boeiend werk, [2] de gelederen dier veroordeelende critici duchtig versterken. Zijn oordeel moet reeds hierom zwaarder wegen dan dat zijner voorgangers, wijl het niet door persoonlijke vijandschap is ingegeven. Toch mag het schijnbaar verpletterend betoog, zij 't al *afmakend*, — want het is bijna eene doorloopende acte van beschuldiging — niet in alle opzichten als *afdoende* worden beschouwd. Van bevoegde zijde is reeds aangetoond, dat vele gevolgtrekkingen door den schrijver gemaakt, den toets eener nauwgezette overweging niet kunnen doorstaan. [3]

Het zou mij evenwel te ver voeren hier de studie des heeren Van Deventer in den breede te bespreken. Ik zal mij daarom tot een enkel, doch gewichtig punt bepalen, en wel tot de beantwoording van deze vraag: waarom riep Napoleon Daendels zoo plotseling van Java terug?

Tegen de wijze, waarop de heer Van D. deze vraag tracht optelossen, [4] meen ik eenige bedenkingen niet te mogen achterwege houden.

De oorzaak van het bewust ontslag, dat van 24 Nov. 1810 heet te dagteekenen, is — aldus de heer Van D. — te zoeken in het „wantrouwen" door Napoleon tegen Daendels opgevat. In Indië had zich tengevolge van „Daendels' wanbestuur" een kern van ontevredenen gevormd. En deze tegenstanders, „die 's Keizers oor hadden," wisten den val te bewerken van den gehaten

---

[1] Zie Dissertatie, blz. 299, noot 4.

[2] De opkomst van het Nederlandsch gezag over Java. Dl. XIII.

[3] Vgl. de critiek van Dr. L. W. G. de Roo, in den Indischen Gids van 1888, Dl. I blz. 820 vlg.

[4] De opkomst enz. Dl. XIII. Hfdst. XXXI.

Gouverneur-Generaal, wiens „handelingen daartoe al te gegronde aanleiding hadden gegeven". Maar Napoleon was de man niet, om de ingebrachte beschuldigingen zoo maar voetstoots te gelooven. Hij deed „aan het ontslag van Daendels een omstandig onderzoek voorafgaan". En toen bleek de onbetwistbare juistheid der geopperde grieven. „Zoo verschijnt het ontslag, door Keizer Napoleon aan den Gouverneur-Generaal Daendels gegeven, in het licht eener daad van rechtvaardigheid, waartoe met volledige kennis van zaken besloten werd, en waarvan de noodzakelijkheid wel als dringend erkend moest zijn" [1]....

Is deze voorstelling billijk? Of liever is zij in overeenstemming met de bronnen, welke de heer Van Deventer heeft geraadpleegd?

Op den *24n November* 1810 werd alzoo het ontslag verleend, waaraan zulk een „omstandig onderzoek" was voorafgegaan. En als uitvloeisel van dat onderzoek „mogen wij de vermaning aanmerken", welke Decrès, Fransch Minister van Koloniën, *eenige dagen* te voren tot Daendels richtte: „l'Empereur vous recommande de bien traiter les habitants et naturels". Het was, — gaat de schrijver voort — „alsof de verbittering der Indisch-Europeesche maatschappij, de wanhoop van den inlander op Java in die woorden haar uitdrukking moesten vinden." Nu wil ik tegenover die beweerde ontevredenheid des Keizers niet wijzen op het feit, dat Daendels reeds den 5n Januari 1811 benoemd werd tot officier van het legioen van eer; — een jaar later volgde zijne verheffing tot grootkruis der orde „de la réunion". Men zou het recht hebben deze onderscheiding als een pleister op de wonde te beschouwen. Beter is 't kennis te nemen van den geheelen brief, waaraan de heer Van Deventer zijn voor Daendels zoo ongunstig citaat ontleent. (Waarom heeft de heer Van Deventer dit belangrijk schrijven van Decrès niet in de bijlagen tot zijn werk opgenomen? Het behoorde daar zeer zeker thuis.) Men leze dien brief van den Franschen Minister; en, 't is waar, men zal er de geciteerde woorden aantreffen, — maar in welk een zinsverband! Men oordeele zelf. [2]

---

[1] De opkomst enz. dl. XIII, blz. CXXIII.

[2] Zie Bijlage LVI. c. Het oorspronkelijke stuk dateert van 22 November 1810, en niet van den 20n, zooals de heer Van D. opgeeft. Het verschil beteekent weinig; de latere dagteekening doet, zoo mogelijk, nog meer afbreuk aan het betoog des heeren Van D.

«Sa Majesté sait, Monsieur le Gouverneur Général, tout ce que vous avez déjà fait dans des circonstances difficiles et tout ce que vous êtes en état de faire pour la conservation de l'isle de Java. Aussi recevrez vous de l'Empereur directement, et Sa Majesté me charge de vous l'annoncer, l'assurance particulière de l'estime et de la confiance dont elle vous honore. Sa Majesté vous recommande de bien traiter les habitans et les naturels du pays. Que les Indiens, Princes et sujets, apprennent par votre administration qu'en étant fidèles aux obligations que leur imposent leurs devoirs envers la Métropole, ils ont tout à espérer de la grandeur et de la munificence du Gouvernement Impérial. Je reçois particulièrement l'ordre de vous dire, Monsieur le Gouverneur, que Sa Majesté verra avec plaisir qu'il se présente des occasions de vous donner les preuves les plus éclatantes de sa haute bienveillance».

Wat blijft er nu over van het vreeselijk wantrouwen des Keizers, van het omstandig onderzoek, van de schrille wanhoopskreet des Javaans? *Niets*. Waar moet men de daad van rechtvaardigheid zoeken, door Napoleon uitgevoerd? In de verbeelding des heeren Van Deventer.

Ook in den brief, dien Napoleon zelf den 25n November 1810 (N. B. een dag *na* het ontslag, volgens den hr. Van D!) den Gouverneur-Generaal zendt, is geen zweem van wantrouwen te bespeuren. Integendeel, de Keizer is hoogelijk ingenomen met al wat Daendels voor de kolonie gedaan heeft. «Je vous écris la présente, pour vous en témoigner ma satisfaction. Je connais vos talens et votre zèle pour mon service». [1]

Mij dunkt, tweeërlei staat na het voorafgaande onaantastbaar vast.

1°. Het ontslag aan Daendels gegeven, kan *niet* van 24 November 1810 dagteekenen.

2°. *Noch van wantrouwen, noch van eenig hieruit voortgevloeid onderzoek, kan op dit tijdstip eenige sprake zijn. Integendeel, het*

---

[1] Bijlage LVI. D. Dit stuk is een der copieën van 't oorspronkelijke. Het was destijds gewoonte, om van belangrijke brieven ook verscheidene afschriften achtereenvolgens te verzenden. Door de waakzaamheid der Engelschen bereikten de meeste hunne bestemming niet. De echtheid van het hier bedoeld afschrift wordt gewaarborgd door de handteekeningen van den hertog van Bassano, staatssecretaris, en Decrès, Minister van Koloniën.

Mijn Parijsche vriend, de heer Henri Stein, wiens welwillendheid ik niet genoeg waardeeren kan, maakt mij nog opmerkzaam op een schrijven van Napoleon aan Decrès, dato 25 Nov. 1810. (Arch. Nat. A. F. IV. 884 n°. 152) waarin de Keizer zijnen Minister o. a. gelast Mevrouw Daendels medetedeelen, dat er voortaan maandelijks twee brievenmalen naar Batavia zullen vertrekken.

Zou Napoleon zich met zulk eene bijzonderheid hebben ingelaten, indien hij er in de verste verte aan gedacht had Daendels zijn ontslag te geven?

vertrouwen, dat de Keizer dan in Daendels stelt, is ongeschokt. En hiermede valt het betoog van den heer Van Deventer.

Waaraan dan wel het bewuste ontslag toeteschrijven? [1] De oorzaak is nu nog raadselachtiger geworden. Misschien heeft men te denken aan een gril van den alleenheerscher; misschien geeft het volgende eenige opheldering.

Den 22n December 1810 meldt Napoleon aan Decaen, „capitaine général des établissements Français dans les Mers de l'Inde", dat door de vereeniging van Holland met het keizerrijk, Java en onderhoorigheden in zijn bezit zijn gekomen. Verder, dat hij Daendels, wegens diens slechten gezondheidstoestand, ontslag heeft verleend en Janssens in zijne plaats tot Gouverneur-Generaal benoemd.

«Nous entendons et voulous cependant, gaat de Keizer voort, [2] que si des opérations militaires vous réunissaient dans Notre susdite Isle de Java ou dépendances avec le Gouverneur Général de la dite colonie, vous y arrivant avec un corps de troupes, qui par le fait seul de réunion sous vos ordres attesterait de la continuité de votre commandement général dans Nos établissements des Mers de l'Inde, vous et le susdit Gouverneur Général de Java soient considérés comme généraux de deux de nos Armées réunies, *devant être essentiellement subordonnées à un seul et même Chef.*

En conséquence, le cas avenant où une opération militaire quelconque vous conduirait dans Notre Isle de Java avec une force qui ne serait pas moindre que 800 hommes des troupes Européennes de Notre garnison de l'Isle de France, Nous entendons que vous soyez reconnu dans la dite Isle de Java et dépendances *dans la plénitude du pouvoir et des attributions* attachées à la qualité que Nous vous avons conférée, par Notre décret du 29 Prairial an 10, de Capitaine général des Établissements français dans les mers de l'Inde, *et que dans ce cas* le Gouverneur Général Janssens, ou tout autre qui serait pourvu du Gouvernement Général de Notre Isle de Java et dépendances, en vertu de quelque titre que ce soit, *vous reconnaisse comme seul Gouverneur Général et ait à servir sous vos ordres en qualité de votre Lieutenant-Général* et de successeur désigné par Nous pour vous remplacer au dit Gouvernement, en cas de mort ou d'absence.»

De Keizer beoogde derhalve, nu de inlijving van Holland geschied was, ook centralisatie van macht in de koloniën en ondergeschiktheid van den Gouverneur-Generaal aan den Kapitein-Generaal Decaen. Maar dan kon hij Daendels kwalijk

---

[1] De juiste datum ervan is mij onbekend; het moet ongeveer in de helft van December 1810 zijn verleend.

[2] Minutes des décrets. A. F. IV 3934. Nationale Archieven te Parijs. De onderstreping is van mij.

langer te Batavia laten. Voor Daendels, die reeds eenige jaren onbeperkte macht had uitgeoefend, aan wien de Keizer nog onlangs zijne hooge tevredenheid betuigd had, zou de nieuwe maatregel den schijn hebben van eene opzettelijke vernedering. Evenwel, zulk eene overweging van ethischen aard zal vermoedelijk bij Napoleon minder hebben gegolden als de zekerheid, dat op eendrachtig samenwerken van Daendels en Decaen geen staat viel te maken. Daendels, de heerscher over millioenen, zou zich moeielijk geschikt hebben onder de bevelen van Decaen, die, ondanks zijnen weidschen titel, niets meer was dan gezagvoerder van een kapersnest als Isle de France. Voor een nieuweling gelijk Janssens, zonder koloniaal verleden, zou dit bezwaar niet gelden. Napoleon kan Daendels dus, en terecht, beschouwd hebben als een sta-in-den-weg voor zijn centralisatie-plan. Daarom hakte hij den knoop door en ontbood hem naar Europa. De klachten van Daendels over zijne zwakke gezondheid verschaften den Keizer een voldoend voorwendsel.

Gaarne geef ik mijne hypothese voor eene betere. Ze heeft intusschen dit voor, dat men om haar te verdedigen zijne toevlucht niet behoeft te nemen tot eenige uit het verband gerukte volzinnen.

Hoe het zij, zeker is 't — naar de heer De Roo opmerkt — [1] „dat een nader onderzoek der bronnen en het opsporen van nieuwe bescheiden dringend noodig is, alvorens het harde vonnis door den heer Van Deventer over Daendels geveld, kan worden beschouwd als het vonnis der geschiedenis." [1]

[1] De Indische Gids. 1888. I. bl. 828.

DRUKFOUTEN.

Blz.	18	staat:	de IJsel,	lees:	den IJsel.
„	133	„	Brahaine,	„	Brahain.
„	231	„	dringerder,	„	dringender.

BIJLAGEN.

Blz.	144	staat:	deux heures et demi,	lees:	demie.
„	153	„	addressées	„	adresséés.
„	160	„	qui le Nieuwdorper Verlaet,	„	que etc.

Tot mijne spijt zijn ook de volgende fouten, waaronder eenige zinstorende, bij de correctie aan mijne aandacht ontsnapt.

Voorrede.

Blz. VIII	reg.	16 v.b.	staat:	in mijnen plicht *vernalatigen*	lees: *te kort schieten*
„ IX	„	8 v.o.	„	C. J. Daendels	„ *L. J. Daendels*
„ XII	„	4 v.b.	„	stueerkamer	„ *studeerkamer*

Dissertatie.

Blz. 3	reg.	5 v.o.	staat:	onsamenhagend,	lees: *onsamenhangend*
„ 17	„	3 v.b.	„	geheele	„ *geheel*
„ 26	„	6 v.o.	„	spenweb	„ *spinweb*
„ 37	„	11 „	„	nimmers	„ *nimmer*
„ 48	„	8 „	„	celli-ci	„ *celle-ci*
„ 55	„	10 „	„	uitteraard	*del.*
„ 67	„	1 v.b.	„	onmiddelijk	„ *onmiddellijk*
„ 118	„	1 „	„	zelfs	„ *zelf*
„ 181	„	1 „	„	Zero	„ *Zeno*

I. M.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 00700 4594

